

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

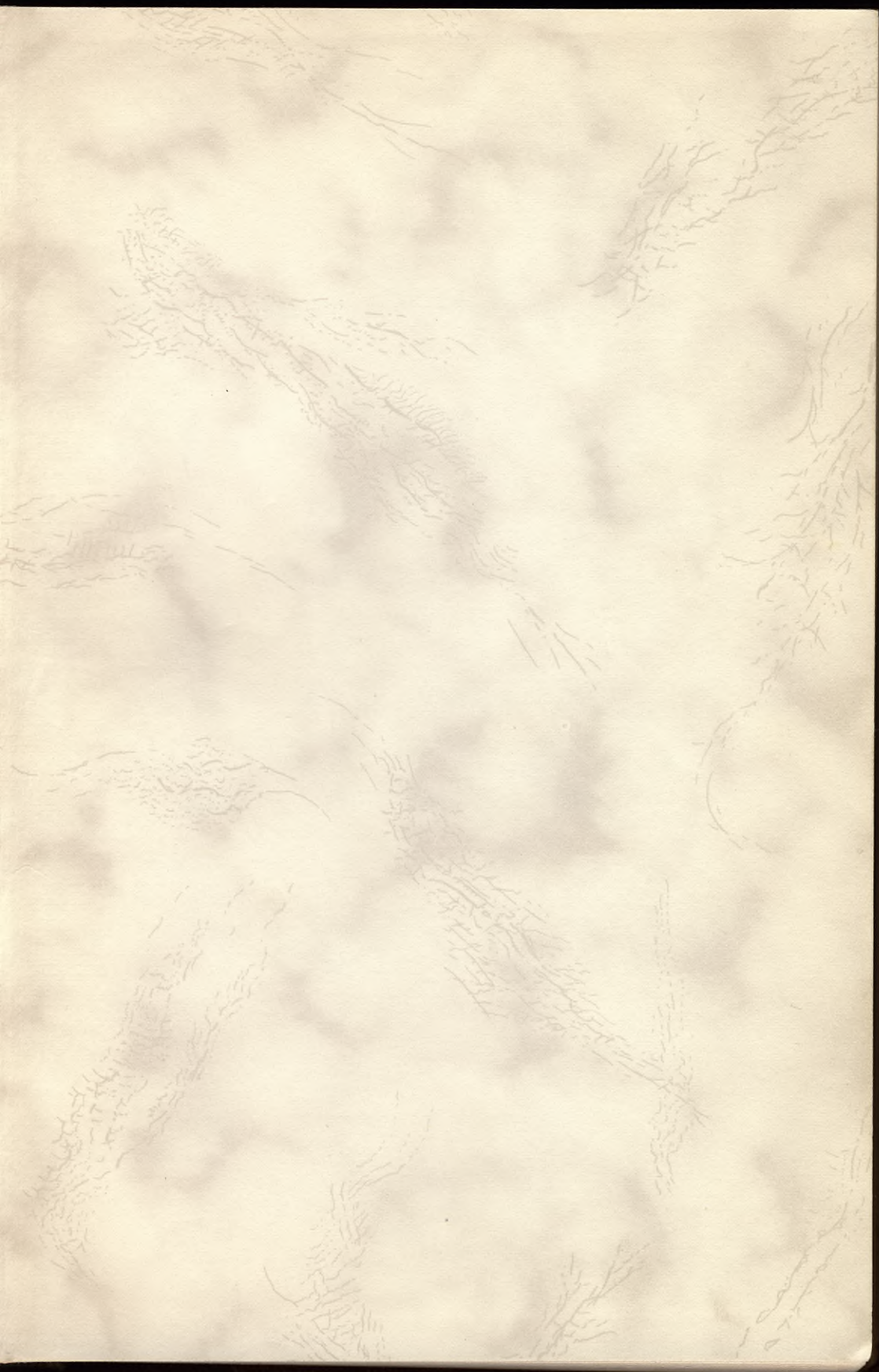

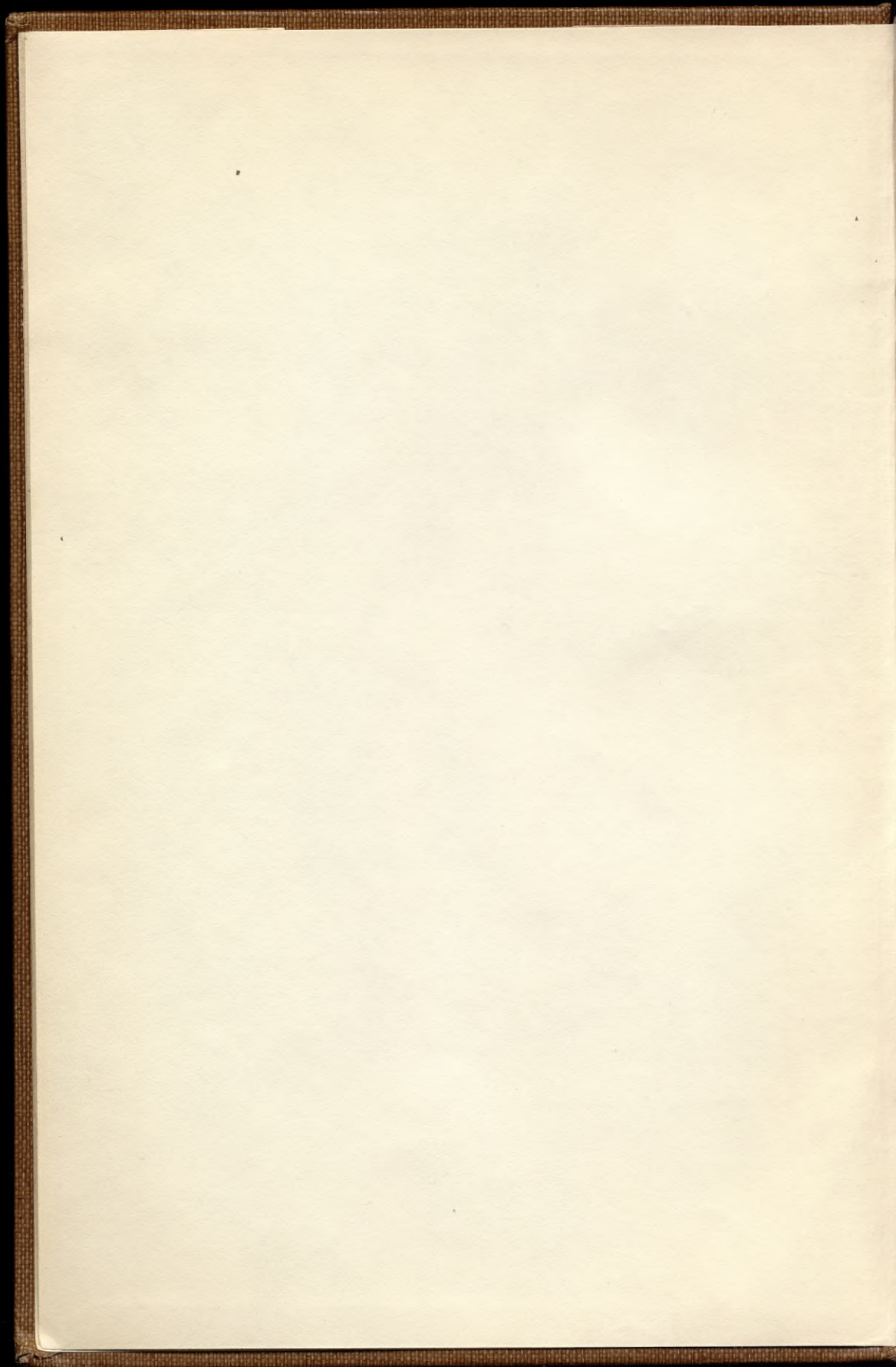
1001238331

Allmänna Sektionen

Hist.
Sv.
Saml.

HISTORISKA

HANDLINGAR

FRÅN SVEDESKA AKADEMIEN

THE GREAT BRITISH

LONDON

18

PRINTED BY RICHARD CLAY AND COMPANY, BUNGAY, SUFFOLK

KUNGL. SAMFUNDET FÖR UTGIFVANDE AF HANDESKRIFTER
RÖRANDE SKANDINAVIENS HISTORIA.

18

LONDON 18

18

18

18

18

HISTORISKA
HANDLINGAR

TILL TRYCKET BEFORDRADE

AF

KUNGL. SAMFUNDET FÖR UTGIFVANDE AF HANDSKRIFTER
RÖRANDE SKANDINAVIENS HISTORIA.

TJUGONDE DELEN.

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1905

ANTECKNINGAR

FRÅN

DET SEXTONDE SEKLET

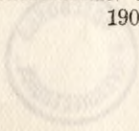
UTGIFNA

AF KUNGL. SAMFUNDET FÖR UTGIFVANDE AF HANDSKRIFTER
RÖRANDE SKANDINAVIENS HISTORIA

HISTORISKA HANDLINGAR DEL. 20

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1905

ANTIKVITÄT

DET REXTONDE SEKRET

AT FURD FAKTODT FOR DRONNEN OG KONGEN
TORVAE ERANDVAERRE HINDIA

FORVILDE JARHUNDREDE 1750

INNEHÅLL.

	Sid.
1. Rasmus Ludvigssons krönika om K. Gustaf I	1.
2. Berättelser om K. Gustaf I:s sista stunder och död. 1—2 .	121.
3. Sten Eriksson [Leijonhufvuds] anteckningar från åren 1518 —1566	158.
4. Anteckningar från åren 1560—81 ur Hogenskild Bielkes sam- lingar och med egenhändiga rättelser af hans hand . . .	164.
5. Anteckningar af kyrkoherden Nicolaus Andreae från åren 1561 —1592	216.
6. Acta ecclesiastica apud Svecos tempore Johannis 3 regis Suetiæ, Holmiæ inchoata anno Christi 1573	223.
7. Kurbrandenburgske gesandten Georg Eckhardts skrifvelse till kanslären Kristian Distelmeyer, dat. den 2 nov. 1589, angående konungamötet i Reval	236.
8. Jöran Jakobsson Silfverpatrons berättelse om konung Sigis- munds ankomst till Sverige 1598, om hertig Carls resa till Finland samma år samt om livländska, danska, ryska och polska krigen 1600—1626	245.
9. Fru Karin Finkes relation om hertig Carls resa till Finland	256.
10. Egenhändiga anteckningar af Carl Carlsson Gyllenhielm rörande tiden 1597—1601	258.
11. Grefve Johans af Nassau relation om kriget i Livland åren 1601—1602	396.

GENERAL

1. The first section of the report deals with the general principles of the theory of the subject.
2. The second section deals with the history of the subject and the progress of research.
3. The third section deals with the experimental methods used in the investigation.
4. The fourth section deals with the results of the experiments and the conclusions drawn therefrom.
5. The fifth section deals with the discussion of the results and the comparison with the results of other workers.
6. The sixth section deals with the summary of the work and the conclusions.
7. The seventh section deals with the references.
8. The eighth section deals with the appendixes.
9. The ninth section deals with the index.
10. The tenth section deals with the errata.

FÖRORD.

Redan vid Kungl. samfundets sammanträde den 27 februari 1878 föreslog dess ledamot, bibliotekarien C. G. Styffe, en del aktstycken rörande 1500-talets historia till införande i »Historiska handlingar» och skänkte samtidigt afskrifter af desamma till begagnande vid tryckningen. Dessa senare remitterades till redaktionsutskottet, men mellankommande hinder hafva ända hittills fördröjt deras publicerande. Då Kungl. samfundet numera beslutit att i en särskild volym — den tjugonde — af dess handlingar offentliggöra dels dessa, dels äfven i mån af utrymme andra otryckta bidrag till särskildt 1500-talets historia, må en kort redogörelse för vidtagna redaktionella åtgärder samt några uppgifter om en del af de begagnade handskrifterna här få ett rum.

De ofvannämnda afskrifterna omfattade bl. a., när de till mig öfverlämnades, hvad som härnedan tryckts under n:r 1, 4, 5 och 7 samt delvis n:r 3 och 6. Af andra handskrifter, som kunde komma ifråga att offentliggöras, visade det sig nödvändigt att göra ett urval, för att icke omfånget af den närmast påtänkta delen af Kungl. samfundets handlingar skulle alltför mycket svälla ut öfver det vanliga.

För icke blott den tryckta, utan äfven för den otryckta historiska litteraturen rörande ifrågavarande tid utgåfvos redan tidigt rätt ingående redogörelser. Jag behöfver i detta afseende endast påminna om bröderna O. Celsius d. y. och M. von Celse, af hvilka den förre i sin kon. Gustaf I:s historia (1746) och den senare i K. bibliotekets handlingar (1768, 69) skrifvit om källorna till Gustaf Vasas historia, samt om A. A. von

Stiernman, som i en rad lärda företal till af honom utgifna arbeten af Tegel (1751), Girs (1745) och Werwing (1746) framlagt resultaten af sina liknande undersökningar för 1500-talets senare hälft. Än fullständigare har gifvetvis Warmholtz med begagnande af sina föregångares uppgifter behandlat samma ämne i sin *Bibliotheca historica Sviogothica*, D. 6 (1791). Af påtagliga skäl äro dock alla sådana arbeten minst användbara, när det gäller att med deras tillhjälp utreda ett tidevarfs handskrifna litteratur. Några af de förr befintliga manuskripten torde sålunda numera icke längre stå att uppdrifva. Detta gäller, beträffande 1500-talets krönikor, med sannolikhet t. ex. Johan Göransson (Rosenhanes) »*Diarium öfver thet, som händt i Sverige på år 1597 till den 7 febr. 1598*», hvilket förgäfves eftersökts i skilda bibliotek och förmodligen aldrig varit sett ens af Warmholtz, som efter olika citat upptager detsamma under två skilda nummer N. 3271 och 3276; och säkert skulle liknande undersökningar rörande flere gifva samma resultat (jfr V. Söderberg, *Historieskrifvaren A. J. Messenius* (1902), s. 144, noten). Andra arbeten, som på Warmholtz' tid endast förelågo i handskrift, hafva sedermera lagts under pressen och på detta sätt hafva t. ex. Olaus' Petri, P. Svarts och Per Brahes krönikor under det gångna århundradet tillgängliggjorts. Då och då hafva dock dessa publikationer skett på så undångömda ställen, att nyttan däraf är fullkomligt illusorisk, i den mån innehållet ej tillgodogjorts på grund af tryckställets otillgänglighet. Som ett exempel härpå kan anföras den under N. 3097 af Warmholtz upptagna berättelsen om Erik XIV:s krig, som af P. Kylander aftryckts midt uti hans handskriftskatalog i Linköpings biblioteks handlingar, D. 1 (1791): s. 47 ff., där förmodligen få varit underkunnige om dess tillvaro.

Utan tvifvel skulle en redogörelse för hvad som på olika tider sålunda bragts i ljuset, likasom öfver hvad som ännu finnes att hämta i bibliotekens manuskriptsamlingar, vara af behovet påkalladt; lika säkert är emellertid, att uppgiften har för stora vanskligheter för att ens af mig här försökas. Däremot torde det ej vara ur vägen att påminna om de 1500-talskrönikor,

som af K. samfundet själfvt offentliggjorts i den tidigare serien af dess handlingar, och hvilka med afseende på innehållet på det närmaste höra tillsammans med den nu föreliggande samlingen. De äro, bortsedt från ett ganska stort antal officiella berättelser och mera obetydliga anteckningar, rörande hvilka må hänvisas till det upprättade kronologiska registret, följande (siffrorna inom parentes angifva delens nummer):

- 1) Clement Renzels berättelse om kon. Gustafs historia (2);
- 2) Sven Elofssons Paralipomena eller bijhandlingar . . . till kon. Gustafs, kon. Eriks och kon. Johans regementes handlingar (12);
- 3) Rasmus Ludvigssons krönika om Erik XIV (12);
- 4) Magnus Stigtomtensis krönika om densamme (21);
- 5) Dagbok öfver Revals belägring 1577 (36); och
- 6) Acta ecclesiastica et politica apud Suecos anno 1594 (1).

Det urval, som i anslutning till ofvanstående här nedan gjorts, framgår af innehållsförteckningen; att det ingalunda utesluter en fortsättning af andra »Anteckningar från det sextonde seklet» är tydligt af ofvanstående.

För de bevarade egenhändiga originalmanuskripten till Rasmus Ludvigssons krönikor eller krönikefragment har H. Wieselgren redogjort i Historisk tidskrift 1890. Af de olika utkasterna till konung Gustafs historia är den senast, säkert efter 1570 författade också den utförligaste och den enda, som sträcker sig fram till konungens död; men äfven denna, som börjar först med året 1534, eller där Peder Svarts krönika slutar, föreligger för de första åren i två något olika redaktioner (D 36 och 37 i Antiqv.-arkivets kat.). Den ena har här nedan blifvit följd för tiden till maj 1536, då den slutar, hvarvid mera betydliga olikheter i den andra handskriften (B) äro anmärkta i noter; fortsättningen för åren 1536—1560 är hämtad ur den sistnämnda. Båda de begagnade egenhändiga handskrifterna (i K. bibl.) äro opaginerade, lösa lappar äro här och hvar instuckna, åtskilliga

blad oskrifna och den kronologiska ordningen, oaktadt eller kanske till följd af en noggrann på förhand gjord indelning, ej alltid den bästa. — Att stilen och dispositionen ej äro en mästares, ligger i öppen dag. Men med erkännandet häraf följer ingalunda, att arbetets värde är undermåligt. Ehuru hittills otryckt, har det likväl flitigt begagnats, i första hand af Per Brahe och Tegel och genom den senare af hela raden af hans eftersägare. Det har tvifvelsutan en viss hemul genom författarens samtidighet med de händelser han skildrar, och att hans källor i de flesta fall varit goda och ej i allmänhet af honom förvanskats, har jag här och hvar sökt visa genom hänvisningar till Gustaf I:s registratur. I allmänhet har dock domen öfver Rasmus' annaler varit synnerligt ofördelaktig, men måhända ej fullt opartisk. Hvad särskildt beträffar hans krönikas förhållande till Per Brahes har O. Ahnfelt i sammanhang med utgifvandet af den sistnämnda lämnat en utredning, hvars slutgiltighet torde kunna ifrågasättas. I alla händelser synes den sent omsider företagna tryckningen af äfven Rasmus' arbete nu böra lämna tillfälle till ett boskifte, där mera än hittills hvar och en kan bekomma hvad honom tillhör, vare sig omdömet sedan yttrar sig som beröm eller klander.

Af de båda anonyma berättelserna om konung Gustaf I:s sjukdom och död är den första och längre begagnad af P. G. Bergius i dennes tal om Stockholm (1758), där åtskilliga utdrag äro tryckta. Af inre skäl är det tämligen säkert, att den författats af mag. Hans, som från 1553 var kyrkoherde i Stockholms storkyrka eller ordinarius Stockholmensis, detta har också af gammalt antagits. En uppgift af Sven Elofsson i dennes Paralipomena, tr. i Handl. rör. Skand. hist., D. 12 (1825), där denne säger sig hafva gjort »en skriftelig undervisning uti hertig Carls canzli» om hvad konungens »tal hafver varit några dagar förr än han saligen afled och sist på sin dödsstund och andedrägt», har visserligen föranledt Er. Benzelius d. y. att i en handskrift i Linköpings stiftsbibliotek, sign. H. 145, som äfven innehåller mästern Hans' skildring, anteckna sin förmodan om den förstnämnde som författare, men tydligen utan tillräckliga skäl;

snarare skulle man då kunna gissa på den senare berättelsen såsom uppsatt af Sven Elofsson. Båda relationerna äro här tryckta efter äldre kopior i riksarkivet, af hvilka den längre bär en anteckning om att hafva varit »afskrifven af ett gammalt manuskript, som H. Exc. rikscantzleren lähnt af kungl. rådet Erich Flemingh anno 1667»; af densamma finnas andra afskrifter, utom i Linköping, äfven i Kungl. biblioteket och Skoklostersamlingen.

Med Sten Eriksson (Leijonhufvuds) anteckningar har hittills det egendomliga ägt rum, att den handskrift, som här begagnats och är den enda jag känner till, varit förvarad på skilda ställen, ehuru delarna tydligen en gång hört tillsammans. Den del, som omfattar åren 1534—66, förvaras i Uppsala universitetsbibliotek (E 252). Sedan jag emellertid funnit den del, som innefattar åren 1518—1533 i riksarkivet, där detta fragment varit inbundet i den numera upplösta samlingen *Collectanea de scriptoribus suecicis*, har jag naturligtvis fullständigt anteckningarna i nedanstående aftryck. Senare har riksarkivet öfverlåtit sin hälft till universitetsbiblioteket, där handskriften således numera finnes komplett.

De nedan meddelade anteckningarna ur Hogenskild Bielkes samlingar återfinnas i den berömda »gröna bokens» första band (E. 131 i Uppsala universitetsbibliotek), där de omfatta bl. 297—328. De utgöra endast en del af en längre krönika, som börjar redan med året 1215, men hvilken här ansetts böra återgifvas endast för såvidt den meddelat händelser samtidiga med Hogenskild Bielkes egen lefnad. Värdet af dennes rättelser vid krönikans uppgifter är naturligtvis särskildt för denna del stort och torde göra hela framställningen på sätt och vis till hans eget arbete, då han väl i detta fall får antagas hafva gillat hvad han ej direkt ändrat.

Rörande den från antiliturgiskt håll på latin uppsatta redogörelsen för de kyrkliga tvisterna under åren 1573—79 har E. Hildebrand lämnat åtskilliga upplysningar i Svenska riksdagsakter, D. 2 (1899) s. 479 ff., där innehållet är tillgodogjort genom aftryck af flera spridda utdrag. Förut hafva dessa Acta

ecclesiastica flitigt användts af J. Baazius i hans *Inventarium ecclesiae Sveogothicae* (1642), men äro härnedan första gången tryckta i sin helhet. Flera afskrifter äro kända, men det enligt uppgift förr i riksarkivet bevarade originalet är numera förkommet. Vid den nu föreliggande publikationen äro använda dels en i Westénska samlingen på k. biblioteket befintlig handskrift (*Theologiska manuscripter* vol. 2), som legat till grund för aftrycken i *Sv. riksdagsakter*, dels två afskrifter i Uppsala universitetsbibliotek (E. 35 och K. 33), af hvilka endast den sistnämnda innehåller fortsättningen för åren 1578 och 1579 (fr. o. m. s. 231, tredje stycket, härnedan).

De återstående numren gå samtliga öfver den antagna tidsgränsen, i det att deras framställningar sträcka sig in i det 17:de århundradet. Såväl Jöran Jakobssons berättelse som Carl Carlsson Gyllenhielms relationer börja dock med skildringar af tilldragelserna under de sista åren af 1500-talet, och händelserna omkring sekelskiftet stå helt naturligt i det innerliga sammanhang med hvarandra, att en bestämd begränsning i detta afseende ej är möjlig. Grefvens af Nassau redogörelse för sina fälttåg i Livland 1601—1602 är å andra sidan på sätt och vis att betrakta som ett bihang till Gyllenhielms arbete, i hvilket den äfven uttryckligen åberopas. Dock äro de alla i det afseendet mindre att anse som »anteckningar från det sextonde seklet» som de samtliga nedskrifvits långt senare; den förstnämnda kan åtminstone i sin helhet ej hafva författats före slutet af 1620-talet, och af de båda senare härstamma Carl Carlssons relationer från de första åren af 1640-talet, då denne gjorde sina anteckningar och införskaffade grefve Johans berättelse i antydt syfte att användas vid författandet af Carl IX:s historia. De hafva också därtill användts af A. J. Messenius, men dennes arbete är icke tryckt. (Jfr för närmare detaljer V. Söderberg, a. a., särskildt s. 116 ff.) Hvad särskildt beträffar Jöran Jakobssons berättelse, föreligger den i åtminstone två afskrifter, nämligen dels i riksarkivet, dels i Uppsala universitetsbiblioteks Palmschiöldhska samling N. I: 9; härnedan har den förstnämnda följts. Af Carl Carlssons relationer finnes originalkonceptet i

riksarkivet; det är egenhändigt på några få sidor när. I samma foliovolym som denna är äfven grefvens af Nassau historia inbunden. Den är skrifven med två olika handstilar, men båda tillhöra en och samma handskrift eller just det exemplar, som en gång tillhört riksamiralen Gyllenhielm själf (jfr de anteckningar, som äro aftryckta nedan s. 396, noten). Dessutom finnes i riksarkivet ännu en annan, yngre kopia, som tillhört Oxenstjernska samlingen och kan vara afskrifven efter det förstnämnda exemplaret. Ehuru grefve Johan själf alltid omnämnes i tredje person, någon gång benämnes »min nådige herre», har jag låtit berättelsen gå i dennes eget namn, då intet tvifvel kan råda om det verkliga författarskapet, hvem som än kan hafva hjälpt till med utskriften. I alla händelser hade denna i sin nuvarande form tillkommit redan före grefvens död (1623), ty ett ganska vidlyftigt, ofta ordagrant utdrag är af Johan Textor inryckt i hans i Nassauische Chronik, hvaraf första upplagan utkom redan 1617 (ånyo utg. 1712). Det är denna förkortade redaktion, som af Julius von Bohlen är omtryckt i Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- und Kurlands, Bd 7 (1854): s. 82—121.

Stockholm i december 1905.

Joh. Ax. Almquist.

The first object of the present work is to give a complete and accurate description of the various species of the genus *Phalaena* which have been hitherto described by authors. It is also the object of the present work to give a description of the various species of the genus *Phalaena* which have been hitherto described by authors. It is also the object of the present work to give a description of the various species of the genus *Phalaena* which have been hitherto described by authors.

Phalaena

The first object of the present work is to give a complete and accurate description of the various species of the genus *Phalaena* which have been hitherto described by authors. It is also the object of the present work to give a description of the various species of the genus *Phalaena* which have been hitherto described by authors. It is also the object of the present work to give a description of the various species of the genus *Phalaena* which have been hitherto described by authors.

Rasmus Ludvigssons krönika om k. Gustaf I.

Efter originalhandskrifter i Kungl. biblioteket i Stockholm.

Anno 1534.

Januarius.

Seden nu konung Frederich dödh var, sende Danmarkx rikes råd sine legater, som var her Truedt Ulffzstand, höffvidzman på Vardberg, Nils Liunge [!], Danmarkx rikes råd, och Axel Jull, secreterer, til konung Gustaff, som ankomme til Stockholm på S. Påvels dagh, och lote konung Gustaff genom them förstå, huru the lybske genom theres sendebud Jören Wullenveffver, borgemestere i Lybeke, aff Danmarkx rikes råd hade begäret at vare med them och Danmarkx rike udi evigt förbund och utur samme förbund utslute Hans K. M:tt och Sveriges rike, teslikes hertug Chri[sti]ern och hans furstendöme landt Holsten, och hvad svar Danmarkx rikes råd them ther opå giffvit hade, som tilförende berördt är. Dherföre bleff dhå thet förbund, som emellen konung Göstaff och konung Frederich her til varit hade, förnyet, stadfest, beslutet och förseglet Kyndermesse tijdh emellen Sveriges, Danmarkx och Noriges riker.

Och effter the lybske stode så effter konung Gustaffs och Sveriges rikes argeste, dherföre gjorde han i then motten sin ursect, att han thet aldrig aff them förskullet eller förtient hade och begärede forthenskuld — — —.

Martius.

Fastelagx tijdh bleffve i Stockholm dömbde ifrå lijff och godz tesse bergxmen, nembligen Måns Nilsson till Asbode, Anders Persson på Rånckehytten, Ingel Hansson, Henrich Henricksson, Benct Scriffvere, Morten på Schogen och her Effvert, kyrkieprest i Lexand, för thet förretlig uproor schuld, som the

emot konung Gustaff ther up i Dalerne anrettet och åstadh kommit hade.

Och var thette Mons Nilsons sak. Til thet förste, at han sig emot konung Gus[taf] förretligen handlet hade emot sin egen eed, breff, segel och forplichtelse, seden Hans K. M:t tilförende hans hals benådt hade, dhå han sig emot Hans K. M:t med M. Knut, her Per Canceler, Per Grym oc flere förredere försedt hade; item at han i rådth och dåd med her Ture Jönson varit hade i thet uproor han sig företagit hade, som bevises med her Tures breff, som hoss honom funnes, och han i så lång tijd fördolt hade; item at han hade varit en capite nere for the förredere, som gjorde åverckan på konung Gustaffz fogte Larss Erickson och the clocker, som til rigsens geldz betalning effter riksens rådth, then menige adels samptyckie och theres egen förplichtelse breff i Dalerne utgiordt var, them the igen rappede och röffvede; item dhå han med flere aff bergxlagen var tilkrafft om hielp och bistond emot konung Christiern, dhå vilde han i ingen motte sin tienist bevis, utan hade sine hemelige bud och breff til konung Christiern och her Ture Jönson, förarbetendes at indrage rigsens fiender i landet igen, konung Gustaff och Sveriges rike til all schade och forderff.

Men Anders Persons aff Rånkhyttens samt the andres sak var thenne, att the hade varit i rådth och dådh med för:ne Måns Nilson udi för:ne förretlige handel, serdeles udi thet uproor emot för:ne konung Göstaffz fogte Larss Erickson och röffvede the clocker igen; item at the lote utgå theres breff kring om hele riket och fordrede 12 men aff hvart heredt til möte i Arboga emot konung Gustaffz oc rigsens rådth loff oc minne och thens menige mandz samptyckie oc vilie; teslikes at the konung Gustaff udi then senaste feigde emot konung Christiern undfallit hade.

I thenne månet begärede konung Gustaff genom sin scriffvelse aff Danmarkx rikis rådth, at effter thet han vilde nödigt inträde udi någhen feigde med the lybske, hvar han then alliest hade kunne vare förutan, at the vilde förthensskuld så ferren förfordet, at the lybske någre theres fulmyndige hijt till Sverige förskicke vilde och late her förhandle saken til lijdelige väger, hvilke fulmyndige konung Gustaff dhå strax sende sitt leigde breff. Mån seden han förnam, at the lybske ingelunde vilde städie samme sak för någen rätt, utan i theres stadh Lybeke, dherföre begärede han aff Danmarkx rikes

råd, att hvar the kunde komme saken i rette in för them, dhå vilde han förskicke någre hans förtrogne män och tienere, som om thenne sak vetterligit var, med the register, rekenskaper och bevisningar, som ther opå lydde, på thet at saken till vilie och venskap ju komme måtte.

Aprilis.

Någet för påsche stodh en herredag i Brämen emellen the lubske och hollenderne, medh hvilke the lybske actede komme sig i fredh och venskap igen, och hvar the ther till hade komme kunnet, hade the dhå actet medh hensestädernes och theres anhangx tilhielp oc bijstånd upveckie samme hollendere, at the sampt med them skulle feigde in opå Sveriges och Danmarkx riker och settie ther in för herre och konung, hvem them syntes och techtes.

Samme tijdh hade the lybske theres bud och schriffvelser till greffve Johan van der Höyen och Brockenhusen, som åtte konung Gustaffz syster, och vilde gerne drage honom in med sigh udi thet obestånd, som the sig (doch utan all skälig orsak och rett) emot konung Gustaff och Sveriges rike företagit hade. Dherföre screff konung Gustaff greffve Johan till vedh thenne mening, at såsom han honom tilschriffvit hade om the lubske, at then handel, som honom effter konung Gustaffz fulmact medgiffven var, icke skulle vare fulgiordt etc., svarede konung Gustaff ther opå så, att så som han vel sielff viste, thet hans befallning sig icke vijdere strecte, än at han skulle tilseije the lybske theres fulle betalning och icke vijdere, hvilken betalning konung Gustaff och effter greffvens egen förplictelse och försegling fulgiordt hade, som med monghen erlig retvijss man bevises kunde och the lybskes egne rekenskap och qvittencier, som the honom öffvergiffvit hade, thet nogsamptt utviste; och thet konung Gustaff skulle vare then, som någet thet handle ville, som greffven och hans ärhe och redeligheet vore förnär, ther udi gjorde greffven honom för kårtt och aldrig bevises skulle, thet han honom eller någon god man i någre saker förnär varit hade, och effter the lybske theres redelige och fulle betalning fåt hade, som konung G[ustaff] honom tijtt och offte tilförende thet tilkenne giffvit hade, dherföre behöffde greffven the lybskes scriffvelse icke acte så högt, och at konung G[ustaff] försågh sigh thet till honom, at hvar the lybske eller någhen

annen vilde någon del företage, som Sveriges rike til schade och förderff komme kunde, at han dhå med rådih, godz, lijff och macht (effter som han och täss plictig var) vilde hielpe till sådant att affvärie och förtage, och at han sampt flere aff rigsens rådih ther i Findland vilde med thet förste giffve sig utöffver till Hans K. M:t til at förhandle och beslute om rigsens högvordende ärender, såsom nödtorfften thet högt kraffde.¹

Junius.

I thenne månet sedhen konung Gustaff bleff tilkenne giffvit, huruledes the lybske hade sig höre latidt, at the vilde settie honom aff högsätet och greffve Johan von der Höije ther in igen, och at the Svante Stensson, som var unge her Sten Stures fordom Sveriges rikets förståndere (lofflig oc salig [i] åminnelse) son, in till sig förrätligen förrasket hade, och vilde utan all ärlig och redeligh förvaring Sveriges rike med theres ytterste macht sökie och öffverfalle, så snart theres skep, som till Bråvåsen³ utseglde våre, tilbake igen komme kunde, och hade the dhå alrede theres bud och breff till the andre hånsestäder latid utgå, så at the slett ingen tilförning hijt in i rikit göre skulle. Dherföre rustede och försterete konung Gustaff sigh ther emot med ganske macht.

Tridie dagh pingxt sende konung Gustaff greffve Johan van der Höije sitt leigde breff,² så att han med 40 personer til Hans Kon:ge M:t komme motte och åter frij och feelig till Vijborgh tilbake igen. Vedh pass på samme tijdh kom greffve Christoffer til Oldenborg utöffver Elffven med 4,000 landzknecter till landt Holsten, ther om ingen i Lybeke någet vijste, utan allene Jören W[u]lleneffvere och Marcus Meijer, och ändoch tesse både med greffven theres anslagh och förehaffvende så hemeligen undersat och beslutit hade, monde doch lichvel greffven scriffve borgemestere, rådih och menigheeten till i Lybeke och begärede aff them hielp, bijstond och undsetning emot Danmarkx rijke, til att förlässe gamble konung Christiern utur sitt fengelse, fick och dhå aff them behagelige svar, at the vilde med hielp, macht och undsetning stå honom bij, och thet för then orsak skuld, att rigsens rådih i Danmark hade theres bön och begären slett affslaget och icke vilde ingå och bevillige udi thet krijgh, som the emot the hollendere ac-

¹ Se *Gustaf I:s registr.*, D. IX (1885): s. 87 f. — ² *ibid.*, s. 119. — ³ Brouage.

tede begynne. Så monde och Jören Wullenveffvere och Marcus Meijer besmycke thenne sak hoss then menige man i Lybeke medh Gudz ord och then evangelische lärdom, at the vilde the papistische biscoper i Danmark så heemsökie och förtage theres store välle, at theres regemente icke öffverhonden beholle skulle, förty thet kunde tileffventyrs skee (gåffve the före), at om forne biscoper få bliffve vedh theres ståadt och lärdom, skulle både Lybeke och alle hensestädher ther utöffver bliffve utaff med thet helige evangelio och Gudz ordz rette rene lärhe. Men effter the lybske sådane theres listige falskheet och be- drägelig handell med Gudz ord och thet helge evangelio emot Gudz budh och vilie besmycke och förhölle monde, dherföre lyckedes them all theres anslag i thetta krijgh slett intet.

Sedhen någet för Petri och Pauli monde greffve Christoffer och Marcus Meijer med theres hoop intage udi landt Holsten thet slott Trittow och ther näst thet biscopz slott Othijn med förraskerij och all redeligh förvaring, emot borgemestere, rådz och menighetens i Lybeke veet och vilie, och bleff så then almennelig landzfredh, som emellen Lybeke och landt Holsten her til stådt hade, genom samme greffve Christoffer bruten, och seden undsade greffven hertug Christian till Holsten och hans furstendöme med krijgh och fientskap.

Män hertug Christian försumede segh intet, utan i en hastigheet fick en veldigh krigxmact tilhope, som var 1,500 rytere och 14,000 knecter, och stelte sig emot greffve Christoffer och hans hoop, togh in igen för:ne slott Othijn, i hvilken skärmytzeln någre aff greffvens folck slagne bleffve.

Sedhen drogh greffve Christoffer med sin hele häär til Tråmynde til skepz och kom utöffver till Säländ, hvilket land han utan al förvaring öffverföll och brandskattede.

I samme månet monde Jören Myntere, borgemestere i Malmö. Ambrosius Bokebindere, borgemestere i Köpenhaffn, Claes Nilson, som åtte för:ne Ambrosij syster, med Malmö borgere til hielp genom erchebiscop Göstaffz tilskyndan tage til fånge her Truedt Gregersson, her Måns Gyldenstiern och her Knut Henricksson riddere.

Julius.

I thenne månet drog greffve Johan van der Höijen och Bråkenhusen ifrå Vijborgh och till Räfte. I thenne månet, sedhen hertug Christian och Danmarkx rikes råd hielpt, tröst

och undsetning emot greffve Christoffer och the lybske aff konung Gustaff begäret hade, sende konung Gustaff 20 örflugx skep vel utrustede och bemannede nedh til Danmark och medh thet samme screff konung Gustaff rigsens rådih i Danmark till, at hade han thet tilförende i tijdh förnummet, at the lybske hade giordt infall in på landt Holsten och seden in i Danmark, skulle hans krigxfolck både till land och vatn lenge seden varit hoss them, men seden han förmodde intet annet, utan at the lybske actede först feigde in opå Sverige, såsom thet och var ett almeent skrij och rycte både hoss the danske och svenske, dherföre tordes the svenske icke förblätte sig, och förmante konung Gustaff them, at the vilde vare vedh ett frijst modh och manneligen affverie fienderne thet beste Gud gåffue them både nådh och macten till, och at the intet tviffle skulle, at the svenske vilde (nest Gudz hielp) göre så sitt ther till på alle sijder med all then mact til land och vatn, att brijsten och skullen icke schulle finnes på theres sijdhe; han monde och med sin scriffvelse aldeles nådeligen och fiteligen förmane menige Hallandz, Skånes, Säländs och Blekingx inbyggjere till lydne, trooheet och retrådighheet emot hertug Christian och Danmarkx rikets rådih, och at the icke skulle late sig aff någon, anten gamble konung Christiern, greffve Christoffer til Oldenburg, the lybske eller theres anhang, [förföra] ifrå theres egen velfärd, ärhe, redeligheet och rette herskap, som var högbe:te hertug Christian til Holsten, hvilken udi sins käre her faders konung Frederichz tijd med menighe Danmarkx rikets rådz och stenders vilie och samptyckie til theres rette herre och konung kåret och utvald bleff. Om the honom sin lydne, troheet, hulskap och mandskap troligen bevise vilde, dhå vilde han med Sveriges krigxmact göre them hielp, bijstond och undsetning både till land och vatn effter sin ytterste förmögenheet, män hvar the thet icke göre vilde, utan gåffve sig til fienderne, the lybske och theres anhang, dhå vilde han thet med Sveriges krigxmact vedergöre och them fientligen besökie och straffe late.¹

Någet för S. Margaretæ tijdh vardt Vijborgx stadh upgiffvet Nils Grabbe och Per Svenske, som höffvidzmen vore för konung Göstafz folck, som samme stad bestallet hade, män slottet hade greffvens stadthollere Hans Garstenberg än dhå inne.

¹ Jfr *Gust. I:s registr.*, D. IX (1885): s. 159 och 161 f. De båda breven är dat. Stockholm d. 8 juli.

I thenne månet, dhå the svenske örlugx skep på thet räffvelske farvatnet stadde våre och finge the lybskes skep i sictet, lote the dhå stå döss effter them, men the lybske kastede utt både rogh, korn och annet, som the hade innen bordz, så at the bleffve så gått som barlaste, och undsäglede så, män the svenske fulfolgde them in för Räftele hampn och skutte store holl genom skepen, så att the nödgades bliffve ther qvarre och byggie och bråde ther skepen igen; seden droge the svenske in i then svenske skären igen och seden til Calmare sund.¹

Vedh S. Jacobs tijdh finge the svenske Nyslott in igen ifrå greffve Johans folck, som thet innehade.

Om Oloffzmesse tijdh gaffz up Köpenhampns stadh och slott udi greffve Christoffers och the lybskes hender på gamble konung Christierns vegna.

Augustus.

I thenne månet, dhå konung Gustaff var kommen nedh till Calmar, rymbde hans tysche secreterer Wulff Gyler förretligen ifrå honom och til greffve Johan van der Höye, medh hvilken greffven och the lybske theres speel lenge seden tilförende driffvit hade.

Fredagen effter Lar[s]messen gaff Hans Garstenberg up Vijborgx slott udi her Erich Flemingx hender på konung Gustaffz vegna, doch med the vilkor, at han med beholdne håffvor frij och feelig till greffve Johan sin herre till Räftele affdrage måtte.

Then 8 dagen Augusti uprycte the holster theres lägre och öffvergäffve Tråmyne, effter the lybske våre dhå med theres väldig macht utdragne. Then 18 dagen Augusti belägrede the holster Möllen, doch utrettede ther intet. Seden sloge the theres lägre i thet clöster Marienwolde, hvilket the seden nederbrute, och droge ther ifrå then sidzste dagen Augusti.

Vedh Vårfrutijd assumptionis bleff hertug Christ[iern] aff menige Danmarkx rikets råd, adell, köpstadzmen och menige almoge i Norre Jutland med rigsens råd i Schåne och Fyen samptyckie endrecteligen kåret och hylliget til Danmarkx rikets konung.

¹ Jfr PER BRAHE d. ä:s forts. af Peder Svarts krönika, utg. af O. Ahnfelt, I (1896): s. 12, och *Gust. I:s registr.*, D. IX (1885): s. 166 f.

Udi thenne månet, seden rigsens råd i Schåne och Säländ våre hertug Christiern undfaldne och hade giffvit sig i fiendernes hender, hylliget greffve Christoffer för theres herre och konung, dherföre monde konung Göstaff med sine scriffvelser råde och förmane her Måns Gøije, her Henrich Rosenkrantz och flere aff thet danske ridderskapet, at effter Danmarkx rikes råd i Jutland och Fyen hertug Christiern för theres rette herre och konung keest och kåret hade, skulle och the bliffve ther vedh faste beständendes, män thet någre aff Danmarkx rikes råd i the andre landzender hade hyllet greffve Christoffer och the lybske, så kunde the sielffve besinne och ther afftage, hvad nytte, gagn och bestånd ther aff vilde i framtidjen effterfölie, dherföre skulle the ingelunde sig ifrå hertug Christiern affvende eller drage late, gaff them och ther hoss then fulkomblig förtröstning, at hertug Christiern skulle bliffve them och hele Danmarkx rijke för en christelig, godh och uprietic herre och konung och vete alles theres gagn och longlige bestånd.¹

Oc någet her effter förstrecte och undsatte konung Gustaff hertug Christiern udi sin nödh och trång en städtlig och mercelig summa gull, sölf och penningar til at betale och förnöije sitt krigxfolek med, som dhå jempt ropade gelt, gelt och kraffde på theres besoldningh.

September.

Seden nu the holster våre dragne ifrå Marienwoldz clöster, som förbemelt är, droge the på then 3 dagen Septembris för Lubeke igen och sloge theres lägre för Stockelstorp.

Then 17 Septembris droge the ther ifrå och sloge theres lägre vedh Premesmöllen² [*sic*] för Holster doer och för Trawen emot Sluckup, och dhå droge the lybske aff staden och sloge theres legre emot the hølsters lägre vedh Trawen. Så lot hertug Christiern någet aff hans folck fare utöffver til at holle skermytzel med the lybske och the tvingede medh theres skytt the lybske så vijdt, at the brutte up theres lägre och droge in för Holsten door och lägrede sig ther.

Tre dager ther effter lot hertug Christiern leggie 2 veldige broer öffver Trawen, en för rytterne och en för knecterne, så at the kunde drage ther öffver med en slagorden 14 man tiock på hvar broo.

¹ Jfr *Gust. I:s registr.*, D. IX (1885): s. 191. Brefvet är dat. Kalmar d. 2 aug.

² Grewesmühlen?

October.

Then 10 Octobris fölle the hollster öfver the 2 broer in till the lybske, och sloge them utur theres lägre för then stadzport, som kalles Holsten doer, finge them ifrå theres wagenburgh och all theres feldtskytt både store och små, toge och en stoor hoop aff them tilfonge, män the andre undkomme blodige och såre in i staden igen. Män samme fånger moste the lybske ransune igen så högt, som theres besoldning lopp. Marcus Meijer, som dhå och undkom, dierffdes seden intet drage in i staden igen, men Jören Wullenveffvere, som in i staden undkommen var, hölt sig hemeligen in i sitt huss och torde intet gå utt i 8 dager.

Sedan holle the i staden sig stille och dierffdes intet giffva sig ut för stadzporten. Otte dager ther efter¹ lote the lybske utruste en veldig stoor prâm och then besettie med 100 man, giffvendes hvar man 2 gyllene på honden, satte och på samme prâm en heel kartoug, 2 halffve kartoger, en feldtslange, för utan någre andre feldtskytt, stenbysser och annet schytt, att the samme broer upbränne och om intet göre skulle, teslikes undsettie theres skep, som borttagne vore. På then 16 dag Octobris toge the holster ifrå the lybske vedh Slukop otte theres beste örlugxskep med schytt och alle, ther ibland var Frederich Bruns kraffvel, 3 aff them brendes up, män thet torn i Slukop monde the lybske borgere, som ther opå våre, förlöpe och sielffve ansticke och affbränne. Så bleff och samme tijd Jost Kysel aff the holster tagen til fånge.

Då nu the lybske then prâm (som förbemelt är) utrustet hade til at göre the 2 broor om intet och til at intage theres skep igen, som the mijst hade, monde the med them, som på prâmen beskedde våre, göre thet anslagh och beslut, at när the med prâmen utlagde våre, skulle dhå med thet samme the lybske utskicke 1,400 man med theres wagenburg emot fienderne, män så snart the med prâmen någet när the holsters lägre utkompne våre och the lybske med the 1,400 man och theres wagenburg någet drögde, begynte the holster i lägret, som lågh under et bergh, vincke till them, som på prâmen våre, men the på prâmen (seden the icke annet viste eller merckie kunde, utan att thet theres eigit folck vare skulle), skyndede sig til them. Män när the komme nämere lägret,

¹ B: Then 12 dag Octobris.

begynte the holster flux skiute på them, så at icke flere än 5 personer aff them bleffve vedh lifvet, och finge så både pråm och schytt.

Then 28 Octobris droge the lybske med the 1,400 knecter, 200 hester och theres wagenburg ut emot fienderne, män dhå the holster flux mötte them, toge the lybske til flycten, män the holster fulfolgde them och finge them ifrå theres wagenburg och all theres schytt, och monde the lybskes ryttere renne öffver theres eigit footfolck och göre them en dråpelig stoor schade, så at monge spetzer, hillebårder, röör och andre värier funnes liggiendes effter them utan för then stadzport, som kalles Borgerdoer; bleff så seden Lybeke hardt bestallet och them all tilförning både til land och vatn förtaget, så at the stoor nödh och trång besynnerligen på vedhebråndh lijde moste.

Män dhå nu greffve Christoffer til Oldenburg var med sin krigxmaect kommen in i Danmark och tog in then ene landzenden effter then andre och med rooff, mord och brand förhäriede och förderffvede alle them, som sig under honom icke giffve vilde, monde dhå konung Gustaff sende hertug Christiern och Danmarkx rijke udi thenne theres högste nödh och farligheet them til tröst, hielp, undsetning och bijstånd 2,000 til hest oc 10,000 til foot, för hvilken hoop var öffverste feldtherre her Johan Tureson, riddere oc höffvidzman på Nyköping, her Larens Siggeson, Sveriges rikes marsch och på same tijd feltmarschalek, höffvidzman på Örebro, hvilke tesse aff rigsens rådh våre förordnade til hielp och krigxråd, nembligen her Knut Anderson, her Måns Johansson och her Karl Erickson riddere, men för knecterne våre öffverste Jacob Bagge oc Söfferin Kijl, och the komme nedh til Longeredh i Sunnerbo i Småland på S. Simonis och Judæ tijdh.¹ Torsdagen för alle helgone dag om afftonen komme the svenske dragendes för Halmstadh och sloge theres lägre ther utanföre i en by heet Öffreby.

Dagen ther effter hölt her Johann Turesson sampt med the andre svenske herrer meen och samtal med krigxfolcket och förmante them, at the sig til at bestorme staden vilde velvilliligen och manneligen bruke och befinne late, ther til

¹ B har här följande afvikande läsart: Om S. Simonis och Judæ tijd sende konung Gustaff hertug Christiern och Danmarkx rike til hielp och bijstånd emot the lybske 6,000 landzknecter, 4,000 utgärdes karler och 1,800 wel utrustede hester nedh till landemercket, som dhå hade theres legre i Longeredh.

the dhå alle ropade ja, och seden feldtöffversten och höffvidzmennerne hade ibland hele hoopen berådfråget seg om beste lägenheeten och tilfället till at storme, kom ther fram en benembd Hans van Emcken (som hemeligen och oförmerct hölt med fienderne). Han utviste the svenske en ort och platz till at storme utöffver stadzgraffven och ther var som diupast, ändoch han falskeligen och förretligen gaff före, at ther var som grundest. The svenske trodde hans ordh och fölle så annen dagen frimodeligen och veldeligen utöffver graffven til staden, men effter graffven var fast diup, fördruncknade monge aff the svenske, men en fennicke dragere, benembd Jacop Sastro [*sic*], sam med sin fennicke öffver graffven och ropade och förmante the andre fölie flux effter och falle ahn, såsom thet och skedde. När the svenske nu öffver graffven oc in opå stadzvallen kompne våre, skedde ther på både sijder ett hartt och skarpt törnende, så att fienderne miste i samme storm theres beste och dugeligeste krigxfolk, som ther dhå nederlagt bleff, män the svenske miste ther både the, som fordruncknade och slagne bleffve till 1,000 man, ther ibland var en dugelig svensk krigxman, som dhå var höffvidzman for en fennicke knecter, benembd Marqvard Henrickson, som skuten bleff; doch kunde the svenske i then gongen icke bekomme staden in, utan moste vijke aff igen. Men dagen ther effter, som var på alle helgone dag, hade the svenske bemannet och med alle tilbehöringer til storms igen utrusted sig och actede falle staden ahn; dhå the i staden thet förnumme, och at the svenske våre them fast öffvermectige, seden the theres beste och värafftigste krigxfolk mist hade och thet folk the hade igen var ille skamferet och förderffvet, dherföre sende the 4 aff rådet ut i legret och med dagtingen gaffve sig seden udi konung Gustaffz hender på hertug Cristierns vegne.

Odensdagen ther effter dröge the svenske ifrå Halmstad, doch besatte [the] staden med dugeligit oc förtroget krigxfolk. Fredagen ther effter belegrede the svenske Vardbergh.

November.

Dhå nu the svenske läge för Vardberg, screff theres feldtöffverste her Johan Tureson her Truedt Gregerson till, som dhå Vardbergx slott och stadh innehade, at han och borgerne samme slot och stad udi konung Göstaffz hender på hertug

Christierns vägne velvilligen upgiffve skulle, och varnade them för theres skade, män effter the samme breff icke aname vilde, så monde the svenske afftonen ther effter ansticke och upbrenne alle theres skep. Och effter the svenske finge visse kundskaffter, at vedh pass halff fempte tusend landz-kneceter och 800 hester våre kompne utöffver ifrå Rostock in i Danmark, ther aff 4 fennicke kneceter komne utöffver Sundet in i Schåne på jule affton och belegrede sig i Engelholm, hvilket krigxfolck aff hertug Albrect til Mechelborg och the lubeske utskicket var, för hvilket och öffverste feldtherrer våre greffve Johan van der Höije, her Barend van Melen och Marcus Meijer riddere, och lote the almenneligen falle theres ord, at theres tug skulle gälle Sverige till, dherföre för slijke tijdender och farlige legenheter skuld satte the svenske i dag med her Truedt Ulfztand, höffvidzman på Vardberg, in til nest:des påsche, så at hvart rikes inbyggjere i fred och sämie med hvar annen handle och vandle motte, och skedde samme dagtinge på nyårsdag, doch med sådane förordh, at hvar the svenske i midler tijdh finge the 2,000 kneceter seg til hielp och undsetning ifrå hertug Christiern, som han them tilsagt hade, som förbemelt är, dhå skulle samme dagtingan bliffve om intet. Hvar och greffve Christoffer theres herre komme innen forne dag them til hielp och bijstond med någon veldig krigxmact, dhå skulle samme dag och vare ute och krafftlös. Dherföre screffve the svenske hertug Christiern til, at han effter sit lyffte the 2,000 kneceter them til hielp, tröst och bistond medh thet förste öffverskicke vilde.

The svenske monde och för sådane farlige tijdender skuld forsckicke Jacob Bagge med en fennicke kneceter ifrå Varberg och til Halmstad igen, at han then stadh och landzende försvare skulle.

Om S. Clementz tijd, seden her Hollinger Gregerson till Lageholm med någet folck kommen var til at uptake ther någre hester, som the svenske hoss bönderne ther omkring hade ständendes i borgeläge, monde Jacob Bagge om en torsdagxnat giffve seg hasteligen tijt 400 man starck, så at the komme tijt i dagningen, och actede förraske och öffverfalle her Hollinger och hans hoop, men effter han dhå någet tilförende var affdragen, lot Jacob Bagge affbränne stadhen och förböd sine kneceter, at the ingen ihieslå skulle, som seg under the svenske velvilligen giffve vilde och icke stältte sig til värns,

och lot han för then orsak skuld samme stadh affbränne, at han fick spörre, thet i Engleholm våre 400 hester, som hörde fienderne til och actede sig til Lageholm til at haffve ther theres lägre och tvinge bönderne ther omkring til at göre seg gärdh.

Vedh S. Mortens tijd hade the wendische städer theres sendebudh i Lybeke, ther hertug Henrich till Mechelborg var och tilstädes, til at förhandle och beslute om fredh och förlikning emellen hertug Christiern och the lybske, så myckit thet furstendöme landt Holsten belangede. Män om Danmarkx rijke motte hvar försökke sin lycke, thet beste the kunde, och thenne förlikning bleff i Stockilstorp besluten och seden i Lybeke utropen på then 18 dagen Novembris.

S. Andreae tijd screff hertug Christiern thet svenske krigxfolcket till och betackede them gunsteligen och högeligen för then velvilligheet, hulskap och manskap, som the på theres herres och konungx vegna honom och Danmarkx rijke emot deres hedzske fiender, greffve Christoffer, the lybske och theres anhang, troligen bevist hade, och badh them ther hoss gunsteligen, at the än nu vijdere her effter emot fienderne vilde sig velvillegigen och manneligen bruke och befinne late; han ville thet både med theres herre och konung käriligen och broderligen förskulle och med them i all gunst och nåder betenckie, och at han vilde med thet förste förskicke them til hielp och bijstond 2,000 landzknecter.

På samme tijd drog Johan Ransou, som en feldtöffverster var för hertug Christierns folek, med 10 fennicke knecter och 500 tyske ryttere för Ålborg, togh thet med storm in och lot slå ihjel både borgere och bönder, som ther inne våre, så at icke flere än 50 bleffve tagne til fånge sampt med en forredere och sjöröffvere, skepper Clement och Hans Wilkin, som Olborgx slott innehade, the båden [!] sendes fencklige til hertug Christiern til Kollingx slott, ther han lågh med sitt krigxfolck; så finge the och ther för Olborg någre skep medh alle sine schytt.

Torsdagen effter Lucia,¹ dhå the svenske låge för Vardberg, monde fienderne slå ut aff staden in på the svenskes läger och skermytzle med hvar annen, men fienderne bleffve slagne och dreffe in i staden igen. Jöns Riber bleff ther aff the svenske grepen, män 2 dugelige krigxmen aff the svenskes

¹ PER BRAHE, a. a., s. 11, och likaså TEGEL, *k. Gustaffz hist.*, D. 2 (1622): s. 44, hafva: torsdagen för Lucia. — De händelser, som skildras såväl i detta som i de följande styckena höra till December månad, delvis äfven till Januari 1535.

hoop, benembd lille Per Svenske och Larss Erickson, bleffve dhå aff fienderne ille skutne, så at [the] ther aff döde bleffve.

Seden monde greffve Johan sampt Bastian van Jesse, juncker Peter van Gelleren, Mickel Bleck, Jören Bokebindere, borgemestere i Malmö, och någre flere höffvidzmen scriffve samptligen ifrå Engelholm her Trued Gregerson til, som dhå Vardbergx slot och stad innehade, som forbemelt är, at han samme slott och stad ingelund upgiffve skulle; the vilde med thet förste komme honom til hielp och undsetning och berömbde sig fast, at the vilde vare the svenske mandz och starcke nogh. Thet breff sende seden her Claes Bilde och her Truedt Greger-son the svenske in i legret och gaff her Claes them her Truedtz mening i then motten så tilkenne, att effter samme breff var med inge aff Danmarkx rikes rådز signeter förseglet, vilde han dherföre undfå samme krigxfolck, 6,000 starck, såsom sine oppenbare fiender; ther skulle the svenske fult och fast förlate sig till.

Sedhen gåffve en hoop [aff] fienderne sig för Halmstadh, monde så greffve Johan van der Höye ved pas 6,000 stark til hest oc foot medh sin trumetere och scriffvelse upäskie stadhen, män Jacob Bagge, som staden på the svenskes vegne dhå inne hade, gaff greffven tesse svar tilbake igen, at effter han sin rette herre, konung och öffverheet utan all skälig orsak, foog och rett ifrå fallen var in till Sveriges rikes fiender, the lybske och theres anhang, dherföre var han på sins herres och konungx vegne eij plictig at leffverere honom någon stadh eller något annet, utan thet som ondt var.

Seden utsende greffven andre gongen sin trumetere och fordrede up staden, män fick inge bättre svar än för. Tridie resen, dhå hans trumetere kom, bleff han alffvarligen så affvijst, at om han offtere komme igen, skulle han vacte sit lijff. Thet förtychte greffven och stälte sit folck til storms; dhå the svenske i staden thet såge, lote the qvansvijss någre utgamble jernst:r vel ladde affgå och söndersprengie, i then mening at the ville ther med locke fienderne fram och settie i them hierte och modh, såsom thet och skedde, at när fienderne såge, at thet them på vallen med theres skytt så mijsgick, behagede them thet aldeles vel och fölle staden flux ahn. Men the svenske försumede sig dhå intet, utan låte affgå alle theres schytt både store och små in opå fienderne, så at the finge en dråpelig stoor schade och nederlag och måste så med skam och skade drage aff igen, män Jacob Bagge bleff i samme

storm skuten genom lifvet med et lod, så at thet bleff sittendes i hans höffdt på annen sijden; doch icke teste mindre förmanthe han krigxfolcket, at the skulle stå hvar annen manneligen bij, hvar fienderne videre storme vilde, och seden förordinerede han sin lutinant Abram Person udi sin stadh. Doch lot han både dhå och seden (til tess han bleff til pass igen) före sig i en roossbår, så ofte han drog emot fienderne.

Män seden the svenske, som för Vardberg hade theres lägre, finge spörie, at Jacob Bagge skuten var, skyndede the sig genom natt och dagh emot fienderne, och dhå the svenske till Lageholm komne våre, finge fienderne thet spörie och förthenskund hastede sig ifrå Halmstad och til Helsingborg, men the svenske fulfolgde them flux på footh genom natt och dagh och gjorde them affbreck och nederlag thet ytterste the kunde, finge och en hoop aff them til fånge.

Seden gaffve the svenske sig till Engelholm; tijt komme til them thet menige ridderskap och adell i Schåne och svore konung Gustaff hulskap och manskap på hertug Christierns vegna och folgde så seden med theres ryttere the svenskes veldige hoop til Helsingborg.

December.

I thenne månet kom hertug Albrect til Mechelborg in i Danmark til Köke. Tijt redh greffve Christoffer emot honom ifrå Köpenhamn med 60 hester. Dhå the nu til Köpenhamn komne våre, vilde greffven icke städie hertugen in opå slottet, utan at han i staden bliffve skulle. Så vilde icke heller både köpstadzmen och bönderne i Sieland hylle samme hertug Albrect, medh mindre han var så mechtig, at han them försvare kunde. Teslikes var och dhå bud ifrå greffvens folck, som lågh i Fyen, at hvar the icke finge mere hielp ifrå greffve Christoffer, dhå nödgades the giffve up the köpstäder, som the hade inne i Fyen, som var Svenborg, Assens och Nyborgh.

Anno 1535.

Januarius.

Så droge the svenske på then 14 dag Januarij för Helsingborg, hvilket her Tyke Krabbe dhå innehade på greffve Christoffers vägna, män i Helsingborgx stad lågh Marcus Meijer,

Jören Myntere och Mickel Bleck samt flere capitener med 7,000 knecter och 500 hester, och så snart fienderne förnumme the svenskes ankomst, förordnade the theres folck i slagorden till att leffverere the svenske en feldtslact. Så möttes dhå både härerne utan för Helsingborgx slott, hvilket her Tyke Krabbe innehade, som för:vit står. Så hade her Tyke tilsagt greffve Christoffers och the lybskes folck, att han icke ville spare krut och lodh then dagh, ther måtte the fult och fast förlate sig till, män när the svenske våre så när kompe, at the kunde grijpe fienderne ahn, gick alt feldtskytte in opå fiendernes knecter, och hade the svenske vedh 300 st:r både store och små, ther af fienderne finge stor schade och förschreckelse. På samme tijdh lot her Tyke Krabbe affgå alt schyttet utaff slottet in opå the svenske, ändog thet gjorde föge schade, men seden the svenske hade latid gå feldtskytten in opå fienderne någre gånger och gjorde them ther med dråpelig schade, så fölle dhå både ryttere och knecter aff the svenske manligen in til fienderne och sloge theres heele hoop både ryttere och knecter på flucten. När her Tyke Krabbe sågh, at the svenske hade vunnet, ställte han sitt schytt på greffvens och the lybskes folck, med hvilke han tilförende hållit hade, och ropade han sielf genom fenstret till the svenske, seijendes: I gode svenske, faller manneligen till och slår i hiel dhe tyske garpe och lader ingen aff dhenem leffve, jegh vill och gøre hvad iegh kan med schyttet på slottet, och annet mere ropte han, som han kunde mäst til the svenske etc. När nu fienderne våre slagne på flucten, som för:vit står, och the svenskes förloren[!] hoop hade sticket elden på en ort på staden, bleffve fienderne fast förskrecte och rymbde in udi ett clöster ther i staden; ther bleffve the mäst ihieslagne, ändoch the någerlunde ställtte sig till värie, thet them dog intet hielpe kunde. The som icke bleffve ihieslagne, bleffve mäst fongne, ibland hvilke var Marcus Meijer riddere, Mickel Bleck och flere höffvidzmen, och bleffve udi then slacting död slagne vedh pass 4,000 aff fienderne och aff the svenske icke öffver 200, och 1,500 bleffve grepne; ther aff förskickedes til konung Gustaff 1,000 och 500 beholt hertug Christiern. Män i samme slacting undkomme greffve Bastian van Jessen och Jörenn Myntere med en liten båt till Landzerone.

Någet ther effter begärede konung Gustaff för:ne Marcus Meijer up till sig, effter han the svenskes fonge retteligen var,

hvilken her Tyke Krabbe hade hoss sig fencklig, dherföre monde her Johan med the andre svenske herrer så vijdth handle med for:ne her Tyke, at när han finge rigsens råd:z breff och the svenskes bud, skulle han dhå sende samme Marcus Meyer up til konung Gustaff, men her Tyke monde doglikvel oanseedes Danmarks rikets råd:z breff och the svenskes bud förholle samme Marcus Meijer, thet konung Göstaff och the svenske högeligen förtycte, oc monde seden her Tyke forskicke samme Marcus Meijer til her Truedt Ulffzstand, höffvidzman på Vardberg, at han ther på slottet inmant bliffve skulle, men han lönte både Danmarkx rikets råd:z och her Truedt ther fast ille igen, som her efter følger.

Seden gaffve the svenske sig til Lund och sloge ther theres lägre, stembde och strax tijt till sig hele landet, både adel, köpstadzmen och menige almoge, hvilke gaffve sig velvilleligen tijt och svore konung Gustaff hulskap och manskap på hertug Christierns vegna, så när på the 2 städer Malmö och Landzcrone, the vilde intet komme. Dherföre droge någre aff the svenskes hoop inför Malmö och toge them ifrå 300 str: booskap, en partt gaffve sig in för staden och brende up theres skep. Ther efter droge the svenske till Landzcrone och belegrede thet. Seden rycte the up theres legre och drogo till Lund igen.

Vedh pass samme tijdh var hertug Christiern til tals och handels med greffve Christoffer på Kollingen i 3 dager; doch bleff them emellen ther ingen förlickning giordt, utan skildes ått ovenner, och greffve Christoffer drog seden til Köpenhampn igen.

Martius.

I thenne månet¹⁾ lot greffve Christoffer på nyttgrijpe och settie fencklige alle the riddere och herremen samt theres fruer, barn och jomfrur, som bodde i Säländ och Fyen, och lot röffve, plundre och affbrenne theres sätegrårder.

Sammelunde monde Köpenhampns borgere på landztinget i Säländ ganske omildeligen och jemerligen slå i hiel udi greffve Christoffers åsyn fru Anna her Holdgerdz, lot och greffve Christoffer settie fencklige i Köpenhampn her Anders Bilde, her Oloff Nilson samt flere riddere och riddermendz men; han lot

¹⁾ B: Noget för dominicam oculi.

och bestalle biscopen till Roskild med någre riddere och adelsmen in på biscopens eigit slot Dragxholm och hade ther före 2 fennicke knecter och en fennike Köpenhampns borgere.

På samme tijd monde och greffven bebreffe the lybske tesse land Kroken, Falster, Möön och Gotland.

I samme månet stod en herredag i Hamborg, ther någre furster och någre staders sendebudh våre församlede til at förene och fördrage hertug Christiern och the lybske.

I thenne månet något för Palmesöndag, seden her Truedt Ulfzstand hade handgångit hertug Christiern och forthenskuuld satte i dag emellen sig och Vardbergx borgere och the landzknecter ther i staden låge, monde och Marcus Meijer (som til her Trud Gregerson på Vardbergx slot fencklig förskicket bleff, som förbemelt är) genom Claes Nilsons oc någre Vardbergx borgeres förretlige stemplinger, så och for:ne landzknecters tilhielp udi samme feelig dag förraske her Truedt Gregerson Vardbergx slott ifrå och finge thet in med hampegarnsteger, seden her Truedt var gongen aff slottet til at besee ett skep, som han dhå loot byggie, och gåffve the sig strax til thet huss, som Marcus Meijer var inmant udi, män her Truedt undkom dhå med stoor nödh till Lageholm och Marcus Meijer togh så her Truedz fru och barn fäncklige och alt thet her Truedt ther på slottet hade sampt en hoop med gull, sölf och clenodier til någre 1,000 gyllene, som her Axel Brae och flere aff adelln ther på slottet udi förvaring satt oc leffvereret hade.

Seden monde borgerne med the knecter, som the hade, röffve och skinne Åss clöster och alle the adelsmendez sätegårdar, som låge i heele Vardbergx lään. Marcus Meijer monde och sende en hoop ifrå Vardberg in i Marck, som plundrede och sköfflede ther någre prestegårdar och lothe gå för rychte, att Marcus Meijer vilde gäste them i Lödese och på Elffzborg.

Dhå thenne forretlig förraskning skedt var, monde rigsens rådih i Danmark scriffve konung Göstaff her om til och begärede godhe rådih i saken, huru the sig udi thenne theres nödh och farligheet best skicke och förholle skulle. Svarede them konung Gustaff, at hvar the effter hans begären hade sendt Marcus Meijer til honom hijt til Sverige, dhå hade thet varit ogioridt, som giordt var; doch förmante han them ther hoss, at the vilde vare ved frijskt modh och sampt med the

svenske befijte sig til at inkræfte samme Vardzbergx stad oc slott igen.¹⁾

Dherfore seden the svenske alffvarligen varnede borgerne i Vardberg för theres tilstundende schade och förderff, at om the icke med gode vilde giffve sig under the svenske hertug Christiern tilhonde igen, dhå vilde the svenske så hemsökie them, at barnet i vaggene skulle gråte ther öffver, och effter borgerne både aff förskreckelse, så och ther aff, at the til Marcus Meijer finge stort mishagh, gåffve the sig velvilligen udi the svenskes hender och upsade Marcus Meijer all hulskap och bijstond, och at the med honom såsom med theres fiende handle vilde.

I thenne månedt bleff konung Gustaff genom någre tyske fursters scriffvelser varnet för thet hemelige och förtechte förråderij, som the lybske genom någre tyske Stockholms borgere hade underståt til at bedriffve på Hans M:tz egen kon:ge persone och emot Sveriges rike, dherfore lot och konung Gustaff ther effter haffva god och flitig acht och vact på Stockholms slot och stadh, loot och settie fencklige Staffen Sasse och Gorius Holst, som våre the lybskes högste tröst och tillijt i Stockholm, genom hvilke the och brukede theres hemblige stemplinger.

In Aprilis.²⁾

Um våren sende konung Gustaff hertug C[hristiern] och Danmarkx rike till hielp, tröst och bistond emot g[reffve]

¹⁾ Konungens svar är antagl. dat. 2 April. Se *Gust. I:s registr.*, D. 10 (1887): s. 106 f. och jfr *Tegcl.*, a. a., D. 2 (1622): s. 55.

²⁾ I B har texten under April månad följande afvikande lydelse: Någet för pásche bleff i Danske stad genom the lybskes tilskynden någre k[onung] Göstaffz skep ahnhollne och folcket ther opå såsom fiender fencklige satte, hvilke skep k[onung] G[ustaff] utsendt hade til at antage i hans tienist bade i Pryssen och Pomeran en hoop dugeligt sjöfolk til at bruke på hans skepzflotte emot the lybsche, och hade Danskere stadh på same tijd theres utliggiere i siön, som up-toge någre svenske köpmandz skep. Någet för quasimodogeniti nederlade h[ertug] C[hristierns] krigzfolck 6,000 man aff g[reffve] Christoffers folck i Fyn, så och en hoop borgere och bönder och finge in Nyborgx slott, ther the toge til fonge Nils Ibbeson och Otte Stigson, men archebiscop Göstaff undkom och drog med 6 sår, som han dhå hade fått i sine axler och låår til Köpenhamn. [Jfr texten under Juni månad och noten, s. 22.] Och våre på samme tijd borgerne i Köpenhamn fast tvedrectige, thet gamble rådet med thet nye, som g[reffve] Christoffer upsat hade, mest tysker. Men then hoop g[reffve] Christoffer hade liggiendis för Dragxholm, ther både biscoppen och meste parten aff ridderskapet i Säländ låge bestallede, teslikes then hoop g[reffve] C[hristoffer] hade för Hjorteholm, hade och ingen lycke eller framgång, ty seden the til Dragxholm stormet hade, finge the i stormen på theres folck en stor schade oc nederlagh.

Någet epter pásche forskickede dhå h[ertug] C[hristiern], effter som han tilförende utloffvet hade, 1,700 knecter the svenske til hjelp, tröst och bistond.

C[hristoffer] och the lybske 20 örlogx skep¹⁾ både store och små medh gått krigxfolek, veldige schytt och krigsmunioner vel utrustede, och dhå the komme til Calmar, kom Jacop Bagge med 1,500 kneeter ifrå lägret i Lund tijt til at bemanne och försterckie samme flotte med och dhå bleff Jacop Bagge förordineret til underamiral på Campermannen utöffver then hele svenske flotte. Seden segelede the i then Helge Trefäldigheetz nampn til Gotland oc funne ther för sig någre hertug C[hristierns] och hertug Albrectz til Prysens örlogx skep, hvilke alle ginge seden i Gudz Helige nampns åkallan til sägels till Borrenholm och funne ther för sig then lybske flotte och någre örlogx skep ifrå Köpenhamn, för hvilken flotte then danske Michel var öfverste amiral, som vel utrustet och bemannet var. The ginge så til sägels emot then svenske, H[ertug] C[hristierns] och H[ertug] A[lbrects] flotte, puckede stort och berömbde sig fast, att the på then dagen vilde leggie prijs och ärhe in. Så gaff then svenske amiral, som för heele flotten bäst besäglet var, seg först utt allene vedh pass 2 veker siöss ifrå sin flotte och söcte mitt ibland fiendernes skep och vilde gerne om bord medh then store Mickel, män efter ther gick en starck holl vågh, kunde han icke komme ther till, utan lot gå alle sine schytt utaff then ene sijde in opå samme Mickel och i medler tijdh samme schytt laddes igen.

Then 29 Aprilis våre h[ertug] C[hristierns] örlogx skep ved Vijsby och förventede ther then svenske flotte och [hertug] A[lbrects] flotte.

In Maijo²⁾

kom then svenske underamiral med the andre skep honom til hielp; dhå bögede then svenske amiral (seden han en vend-

Then 30 Aprilis luppe k[onung] G[ustaffs] krigxskepflotte utt til siöss, k[onung] C[hristiern] til hielp och undsetning emot g[reffve] C[hristoffer] och the lybske.

¹⁾ Enligt en förteckning i handskriften, hvilken står anförd utan sammanhang med den öfriga texten, bestod flottan af följande:

Skeppen:

Store Kraffvelen,	Kampermannen,
Bryntten,	Nye holcken,
Calmarebalcken [!]	Långe bareken,
Then nye bäiert,	Then gamble boiert,
Thet nye segelskep,	Svanen:

3 jacter som schole brukes i then finske skären, förutan the skep ifrå Nylödese; item rigsgens rådz skep.

²⁾ De under denna månad skildrade händelser berättas af förf. i något afvikande ordalag äfven under Juni månad och der med angifvande af detaljerad

ning giordt hade) åter igen til Michel och sköt honom sin store mast utaff och mongestadz genom scheppet, ther egenom han fick en dråpelig stoor schade både til skep och folck. Seden loot then svenske amiral med sin heele flotte stå döss genom fiendernes flätte oeh gjorde them med theres schytt i liche motte stoor schade och affbreck, så att både Michel med sin heele flotte nödgades giffve sig på flycten, män then svenske amiral fulfolgde them och hintte up en stoor sundzsk holck, lop runt kring om honom och brukede på honom flux sine schytt, menendes at han honom visserligen bekomme skulle, män then sundzske man skööt med ett kedie lodh thens svenskes amirals store mastz dragereep aff, så at råen och säglet föl nedh i skepet, gjorde doch på folcket föge schade. Ther egenom undkom så then sundzske holck, och strax bleff natt. Män Michel undkom med store nöd in i Sundet och hade icke mer än 300 man och the fast blodige och såre, aff hvilke icke monge bleffve vedh lifvet.

Män annen dagen ther effter kom ett veldigt örlogxskep (som the rijgische the lybske till hielp och bijstånd utgiordt hade) seglendes tijt, ther then svenske flotte lågh, och meente intet annet, utan at thet then lybske flotte vare skulle. Män så snart han til the svenske kommen var, ropade en svensk skeppere, benembd Sven Schute, til honom och sporde, hvart scheppet hörde hemme; svarede the: i Rijge, sporde seden vj-dere, hvart the hade actet sig; svarede the: til the lybske. Strax sköt Sven Schute til honom och bödh honom stryke för konung Gustaff i Sverige, thet han och strax gjorde och gaff sig i the svenskes hender. Samme skep heet Peter Hollender och bleff seden aff k[onung] G[ustaff] kallet Svanen.

Någre dager ther effter, seden then svenske flotte med the andre skep finge spörie, at then lybske flotte, som våre til 11 örlogxskep, var dragen in i Belt och lote sig ther med store och trotzige ord emot the svenske höre oc förnimme, monde then svenske flotte med sitt medfölge sökie tijt, män så snart fienderne såge them komme dragendes med frimodigheet och alffvarsamheet, föll them theres höge trotzige modh och store ordh, och aff stoor förskreckelse förluppe the alle sine schöne schepp och schytt, seg och hele lybske stad samt theres an-

tidsbestämning 8 dager för Botolphi (d. v. s. 9 Juni). I A är emellertid denna text öfverstruken och ersatt af den här upptagna. I B står den kvar, men der finnes under rubriken *In Maijo* ingen text.

hang til en stoor skam, neese och en dråpelig schade, och the svenske med theres medhielpere finge dhå utan all motstånd och sverdztzslagh 10 aff samme örlugxskep, män thet elffte, som elden var kommen udi, bran up.

I thenne månet bleff h[ertug] C[hristiern] utvald och samp-tyct aff alle the stender, som bodde sunnen Dâ[v]re fieldz i Norige til Noriges rikes konung.

I thenne månet, efter h[ertug] C[hristiern] begärede på samme tijd aff k[onung] G[ustaff] förstreckning til 100,000 g[yl]-lene, dherföre lades en almennelig peninge hielpe schatt utöffver heele riket, så at hvar skattebonde skulle utgöre 1 1/2 mark och hvar landboo 1 mark ort:r.

Junius.¹⁾

I thenne måneden skedde en hård slacting i Fyen emellen hertug Christierns folk, som var 14 fenniker landzknecter och 800 hester, och greffve Christoffers och the lybskes veldige hoop, så at hertug Christierns folck behölle platzen och sägren, och fienderne[s] hele hoop bleff ther slett nederlagdh samt greffve Johan van der Höije och greffven aff Techelburg, som ther på valstaden funnes liggjendes döde, och bleff 40 riddersmendez men, 142 ryttere och 1,500 landzknecter ther fångede, men erchebiscop Göstaff undkom med en skråme i kinbacken och 6 eller 8 sår på lifvet, som han dhå fått hade och kom till Köpenhamn. Så finge the och aff fienderne theres veldige feldtskytt och undkomme någre aff greffvens landzknecter in i en stad benembd Assens och ther inne bleffve the aff h[ertug] C[hristerns] folck bestallede.

Seden öffversende g[reffve] C[hristoffer] 4 fennike landzknecter, som hörde the lybske til och låge i Sieland, och

¹⁾ Den till denna månad förda texten har i A sin plats mellan Januari och Februari och förf. har äfven ursprungligen börjat det första stycket med orden: 'Vedh S. Vincentij tijd' (d. v. s. 22 Jan.), som emellertid öfverstrukits och ersatts af de i kanten tillskrifna orden: 'näget för quasimodo geniti' (d. v. s. 5 April). Af innehållet att döma torde dock texten afse en skildring af slaget vid Öxnebjerg, som stod den 11 Juni, hvarför den här förts till Juni månad. — I B råder samma ovisshet, för såvidt som ett kortare stycke af samma text äfven här förts till Januari och begynner 'I thenne månet vedh S. Vincentij tijd', utan att någon rättelse vidtagits, men samma händelser äfven i korthet relaterats under April och der med tidsbestämningen 'näget för quasimodogeniti' (jfr ofvan, s. 19, noten ²⁾). — BRAHE, a. st., s. 13, som i sammanhang härmed ontalar några detaljer rörande greffe Johans af Hoja död, hvilka ej återfinnas hos Rasmus, har emellertid så till vida följt denne, att han äfven förlägger ifrågarörande händelser till S. Vincentij tijd. — Rörande till sist den i Rasmus original under Juni verkliga införda texten, se ofvan s. 20, noten ²⁾.

insatte them sampt med någre rytere och borgere i Svinborg.

Jören Wull[enve]ffvere, Jören Myntere och Ambrosius Bokbindere i Köpenhaffn fölgde hertug Albrect til Mechelborg med hustru och barn öffver och hade han med sig 150 hester och en fennicke landzknecter, dog var hon icke starek, och så hade g[reffve] C[hristoffer] liggiendes för Assens 15 örslugxskep och jacter, och för Köpenhaffn hade han 12 skepp liggiendes, dherföre begärede Danmarkx rikes råd aff k[onung] G[ustaff], at han sin skepzflotte försterckie vilde.

Julius.

Någet för Vårfrudagen kom Marcus Meijers jact löpendes aff Sundet och hade varit hoss g[reffve] C[hristoffer]. När nu samme jact kom på en mijle när Vardbergh, kom elden udi alt krutet, som ther innanbordz var, och jacten kom ståndendes på en steen, så at the tädhen icke komme kunde. Dhå gaff folckit sig med skepzbåten i land och actede hemeligen och oförmerct giffve sig til slottet, män the svenske bleffve them varsze och finge them fatt, förde them så fencklige i lägret. Theres höffvidzman heet Casper Lybke, som var Marcus Meijers ypperste råd; then sende the svenske til k[onung] G[ustaff].¹⁾

Seden monde then svenske skepzflotte giffve sig til Möön och satte ther en hoop folck i land til at förskaffe mat och dryk til hele flottens behoff, gåffve sig seden i Belt igen och gjorde ther och så landgång och toge in Nyborg i Fyn, Korsöör i Seland och Tranekär på Langeland, hvilket Tranekär Jacop B[agge] med sin hoop inkräctede. Ther effter drog heele flotten in i Öresundh och på samme tijd loot h[ertug] C[hristern] settie sit krigxfolek utöffver til Säländ, medh hvilket han dhå drog för Köpenhampn, och dhå bleff Köpenhampn både til land och vatn hart bestallet.

Augustus.

Tijsdagen efter Vårfrudagen fölle fienderne utaff Vardbergx stad til the svenskes läger. Män the svenske mötte och söcte

¹⁾ B: hvilken Caspar tilforende för Helsingborgh bleff fongen och forlop ther sit fengelse.

til them manneligen, gjorde fienderne stoor schade och nederlag, finge och någre aff them till fånge, them andre fulfolgde the och så på foot, at the som actede på stadzporten, dierffdes icke släppe theres eigit folck in igen, utan befructede, at the svenske skulle förraske them stadzporten utaff.

Någet ther effter¹⁾ finge the svenske och h[ertug]C[hristierns] örlugxskep i Öresund 5 veldige örlugxskep, som konung Henrick med thet namn then ottende i Engeland hade utskicket the lybske til hielp och bijstond.

Then 16 Augusti förskickede keiser Karl och pfaltzgraff Frederich til Rhein och hertug til Beijeren theres myndige legater til erchebiscop Oloff i Tronhem i Norige, som var biscop Jören aff Brysel och her Lardiorn, herre til Breda, riddere aff thet gyldene fljtz, Keiserlig M:tz råd, medh hvilke pfaltzgreffven lot giffve erchebiscop Oloff scriffteligen tilkenne, at effter han hade bekommet keiser Karls systers eldzste dotter Doretheam til sin ächte husfru, dherföre vilde han förlosse hennes käre her fader, konung C[hristiern] then andre utur hans fångelse och förhielp honom til sine riker och land igen, begärendes at erchebiscopen honom sine gode råd och anslag meddele vilde, huru thenne sak bäst företages och till en godh ende komme måtte.

In Septembri månet

hade then svenske amiral Måns Svenson förskicket ifrå flotten in för Landzcrone en boijert, ther en dugelig krigxman, benembd longe Benct, var höffvidzman opå. Samme boijert monde the aff stadhen falle ahn med 2 segelskep och någre båter, män the på boierten vardhe sig manneligen, och effter theres höffvidzman longe Benct bleff dhå skuten i sit ansichte och fienderne begynte bliffve them öffvermectige, måste the giffve sig til fånge, och bleffve seden en hoop aff them hugne öffver bordh, män longe Benct med någre flere toges til fånge och samt med boijerten fördes til Landzcrone. Dhå then svenske amiral thet fick spörre, förskickede han strax Jacop Bagge med alle the skepz espinge och båter vel utrustede med schytt och bemannede med folck in i hamnen för Landzcrone, män effter the i Landzcrone förventede sig på samme tijd skep och

¹⁾ B: I samme månet for dyre Vårfru dag.

schuter med fettalie, mat oc dryk frå Köpenhamn, monde Jacop Bagge om en affton i skymningen leggie med sin flotte flux in i hampnen, och lågh then svenske boiert frempst i hampnen, som the i Landzcrone med dugeligit krijgxfolk dhå bemannet hade, hvilke mente intet annet, utan at thenne flotte schulle vare kommen ifrå Köpenhamn med fettalie, effter som them förtröstet var, män the svenske söcte manneligen och fri-modeligen til boijerten och the tu sägelskep. Dhå the, som ther opå våre, förnumme, at thet våre the svenske, sprunge the aff stoor förskreckelse i siön och bleffve bortte, män the som dhå velvilleligen gäffve sig, them toge the svenske til fänge, och högge ingen öffver bord, droge så seden med samme boijert och 2 segelskep något utan för Landzcrone, och screffve them i staden spotzske breff till, doch ther hoss begärede ransune the svenske fånger för theres fånger, så at longe Benct med the svenske bleffue dhå ransunede och förlässede och komme til then svenske flotten igen, och hade the i Landzcrone for:ne boiert med gode schytt fast förbetret.

Ther effter, seden Landzcrone bleff aff the svenske och h[ertug] C[hristierns] folk på nytt belägrat, gäffve the sig velvilleligen i h[ertug] C[hristierns] hender, män Köpenhamn och Malmö hölle sig än dhå emot h[ertug] C[hristiern] och the svenske; doch våre borgerne i Köpenhamn och the på slottet fast skeelactige.

Seden droge the svenske för Malmö och hölle med fienderne skermytzler. Bleff så en dugelig svensk nampnkunnig krijgsmän, Per Svenske benembd, udi en skermytzel aff fienderne skuten, ther aff han fick sin död något ther effter.

I thenne månet kom hertug Christiern til Stockholm til konung Gustaff, ther han med synnerlig ståadt och herligheter undfängen bleff, och begärede aff konung G[ustaff] hielp och förstreckning emot Sveriges och Danmarkx fiender, g[reffve] C[hristoffer] och the lybske, fick och dhå 2,000 lödes mark fjnt sölf och til 30,000 daler, som the aff them bekomit hade.

På then 23 Septembris affsompnede i Gudi på Stockholms slot then högborne furstinna och fru, fru Catherina, Sveriges, Götes och Vendes etc. drötning, bören furstinne til Saxen, Engeren och Westphalen.

Dhå nu then svenske flotte med theres anhang hade till vatn belägrat Köpenhamn, hende thet sig, at på then 10 dagh Augusti drog then svenske amiral Måns Svenson med en esping

til the svenske, som på then tijd hade theres lägre i Lund, till at förhandle med them om någre vårdende ärender, och hade han liggiendes samme esping under Saltholmen. Dhå the i Malmö finge thet spörie, skickede the ut ett segelskep och finge samme esping och ther opå 16 karler och Mons Svenssons dreng til fånge, som the förde med sig til Malmö igen. Män Måns Svenson undkom med en liten bååt til flotten igen.

October.

Dhå nu then heele svenske örlugx flotte lågh i Öresundh för Köpenhamn, begärede hertug Christiern aff konung Gustaff, at han effterlate vilde, thet samme flotte motte bliffve ther liggiendes i vinterlæghe i en hamn för Landzcrone, i hvilken stadh han vilde förskaffe hele skepfolcket underholdning med mat och dryck, thet meste han kunde åstadkomme. Her medh var konung Gustaff tilfredz, män effter konung Gustaff förnam, att then undsetning med proviant, som hertug Christiern actede göre the svenske, kunde föge förslå, effter landet ther omkring var så utätet och utarmet, dherföre lot konung Gustaff utgöre både i Småland och Vestergötland en stätlig gerd med oxer, spanmål, smör och andre partzeler och lot then före til Landzcrone til för:ne skepfolckz nödtorfft och utspisning. Moste och giffve hvar man månet penningar, så lenge the våre på skepen, och 10 mark d[ans]ca hvar månet, när skepen våre lagde i hamn i vinterläge, doch at hvar skulle seden hälle sig sielff kost och förtäring.

Och effter the svenske finge spörie, at the lybsche hade fååt 2,500 knecter til Lybeke och hade giordt reede och utrustet 24 örlugx skep, ther medh the vilde i samme höst besökie och anfalle the svenskes skep i för:ne hamn för Landzcrone, dherföre hade the svenske ther emot bemannet och aldeles tilredt sig och förventede the lybskes ankomst natt och dagh.

The svenske monde och samme tijdh¹⁾ late nedersenckie 8 skep store och små in i diupet för Köpenhamn, så att the icke kunde komme ut med theres skep, som ther låge, nemb-ligen Michel och Sampsing, och effter the lybsche en stoor holck med 3 märtzser utskicket hade, som skulle förmene the svenske at sänckie samme diup, dherföre lote the svenske göre

¹⁾ B: Vedh Calixti tijdh.

en hoop skantzkräger och skantzede om nattetijd vedh stranden och lote drage in i skantzen 3 halff kartouger, med hvilke the skute thet skep i sank, fölle och ther til med båter och sloge i hiel en hoop aff folcket ther var opå, toge och någre til fänge. Så lote och the svenske tage up aff samme skep en skön halff kartogh, som seden lades på then svenske amiral then store Kraffvel, så och någre falckeneter och jernstir.¹⁾

November.

Någet effter alle Gudz helgon dag, dhå hertug Christiern hade sitt feltläger för Köpenhamn, screff han the svenske til, som låge för Malmö, och betackede them gunsteligen och högeligen för then trogne hielp och mandom, som the honom och Danmarkx rike i thenne feigde bevist hade, hvilket han med them alle och hvar i sunderheet gunsteligen betenckie vilde. Seden²⁾ drog hertug Christiern ifrå samme läger til Hamborg til en herredag, som ther holles schulle, tijt landtgreffven aff Hessen sampt flere furster och herrer och någre aff stederne och så komme skulle til at förlijke the lybske med Danmarkx och Sveriges riker igen.

Torsdagen nest för Martini komme the lybsche med 25³⁾ skep både store och små i Sundet och satte för Dracköör under Amak, förskickede och dhå en hoop med jacter och schuter med mat oc dryk til Malmö, män the svenske örlogxskep, som dhå låge för Köpenhamn, seden the finge vinden, söcte the frimodeligen til fiendernes flotte, män the gäffve sig dhå strax på flucten och luppe siövert til Tråminne.⁴⁾ The svenske gäffve sig så in i Sundet igen.

¹⁾ B har härefter följ.: Så hade och the svenske en boijert liggandes utanför Landzrone, hvilken borgerne i Landzrone med en hoop espinger fölle ahn, finge thet in och högge alt thet folck, som therpå var, öffver bord. Men the svenske gjorde sig strax innen natten rede med theres skep och fölle in til Landzrone in i theres hamn och toge med lutter vold samme boijert igen sampt med 2 segelskep och theres skytt, som ther låge i hamnen, och högge alt theres folck, som ther opå var, ut för bordh. Seden moste the i Landzrone upgiffve staden i the svenskes hender på h[ertug] C[hristierns] vegna. På samme tijd bleff Per Svenske skuten för Malmö. — [Jfr ofvan s. 24, under September.]

²⁾ B: Torsdagen nest för Martini.

³⁾ B och likaså BRAHE, a. st., s. 16: 20.

⁴⁾ B: Men the svenske fulfolgde them ut om Falsterbo reef och brukede flux theres schytt på them. Och the svenske låge seden in i Sundet igen och lade sig i hamn in för Landzrone i vinterlege, och 270 knecter och båtzen bleffve förordnade til at acte på skepen; för them var Nils Boije höffvidzman, men alt thet andre svenske krigxfolck, som på skepen våre, finge förloff at drage til Sverige igen.

På samme tijdh bleff Arffvet Trolle, en svensk riddersmandz man, som dhå i Köpenhamn fongen var, ransunet för 4 greffve C[hristoffers] adelsmen, som hertug Christierns folck fångat hade.

Then 16 dagen Novembris besöcte pfaltzgraff Friderich med sine scriffvelser churfursterne och flere furster och herrer i thet römeske riche och begärede, at effter the hans furstinne och husfru med blodzskyldskap och svågerskap våre förvante, at the vilde forthenskuuld förhielpe honom emot hertug C[hristiern] til Holsten och hans anhang til at förlässe sin svåger, konung Christiern utur sitt fengelse och förhielpe honom til sine riker och land igen.

Någet her effter lot biscoppen aff Brämen grijpe och fånge Jören Wullenväffvere, borgemestere i Lybeke, och loot slå honom i en bult med en jernkädie, för then orsak skuld at the lybske hade fångat Marcus Meijers broder och sat honom i bödeliet i Lybeke för någet godz schuld, som Marcus Meijer hade på samme åhr latit tage ifrå the engelsche, och förthenskuuld lote seden the engelsche rostere alle the hense städers skep och godz, som dhå funnes i Engeland.

Anno etc. 1536.

Januarius.

Dhå h[ertug] Christierns folck lågh för thet fäste Kroken, screff h[ertug] C[hristiern] konung Gustaff til och begärede någre groffve schytt och murebrekere utaff then store Kraffvel til at beskiute och infå samme slott medh. The bleffve och honom aff k[onung] G[ustaff] effterlatne, fick och dhå strax med samme schytt slottet in; sedhen fördes samme schytt för Vardberg.

Någet för S. Påvels dagh fick greffve Christoffer sampt hertug Albrect til Mechelborg och the i Köpenhamn breff och scriffvelse ifrå the lybske, så att the ingelunde kunde eller vilde göre them vijdere hielp och undsetning, och at the icke skulle heller vijdere stelle theres förtröstning på them.

Om julen ther effter loot erchebiscop Oloff i Trondhem tage fencklige biscop Magnus i Hamer, biscop Hans Råff i Oslo,

her Eske Bilde oc her Claes Bilde och lot slå ihjel en riddere, benembd her Vincentius Lunge i Trondhem på samme tijd, för thet the hade samptyet hertug Christiern för Noriges rikes konung, teslikes för thet at hertug C[hristiern] och Danmarkx rikes råd[h] hade förpantet bort ifrå Noriges crone oc til Sverige Båhuss och Åkerhuss slott och län, sameledes för thet the en hielpe schatt til h[ertug] C[hristierns] behoff utaff hele landet esket och begäret hade.

Vedh samme tijdh monde greffve Christoffer förskicke ifrå Malmö och till Rostock alle the danske riddere och adelsmen, som han fånget hade, som var her Johan Urne, her Anders Bilde, Knut Person, Eleff Ronnov, bispens broder i Säländh och flere etc.

Seden monde g[reffve] C[hristoffer] till Oldenburg och borgerne i Köpenhamn bliffve fast tvedrectige seg emellen, så at greffven icke dierffdes gå aff slottet och in i staden, förty seden borgerne i saning befunno, at alt thet greffven them låffvet och tilsact hade var fåfengligt bedregerij medh, dherföre gaffve the sig ifrå honom och actede upgiffve staden udi h[ertug] C[hristierns] hender, så snart han ifrå then herredag i Hamborg igen kommet hade.

Februarius.

I thenne månet¹⁾ begärede h[ertug] C[hristiern] och rigsens råd[h] i Danmark aff k[onung] G[ustaff] hielp och undsetning

¹⁾ B: Then 15 dag Februarij screffve Danmarkx rikes råd[h] k[onung] G[ustaff] till, huruledes pfaltzgraaff Friderich til Rhein och hertug i Beijeren hade förskicket til Norige efter keiser Karls befalning och med Hans Keiserlig M:tz förscriff til erchebiscop Oloff i Norige tesse sine städtlige sendebud, som var biscop Jörgen aff Brysell och her Lardiorn, herre aff Breda, riddere til thet gyl-dene flitz, Keiserlig M:tz råd[h] och sendebudh, medh hvilke pfaltzgreffven i liche motte hade tilscriffvit erchebiscoppen, att efter han genom Keiserlig M:tz samptyckie, råd[h] och hielp hade ingäet och endet sit giftermål med Hans Keiserlige M:tz elskelig systerdotter, Dorethea, konung Christierns med thet namn then andres i Danmarkx älste dotter, dherföre hade Keis: M:t samptyet honom för en konung i Norige, och at han sin her sväger, högbe:te k[onung] C[hristiern] utur sit fengelse förlässe och förhielp och förskaffe honom alle sine riker och land igen, som honom med retta tilkomme, och begärede i then saken erchebiscopens gode [råd[h] och anslagh]. — I thenne månet någet för Sigfridi föll erchebiscoppen i Norige ifrå h[ertug] C[hristiern] och fångede Hans N. råd[h], her Claes Bilde och her Eske Bilde, med någre flere, som tijt förskickede våre til H. F. N. hylling ther i riket efter Noriges rikes råd[h] egen scrifftelig begären och slog erchebiscopens fogte dhå ihjel her Vincentius Lung; hvarföre begärede rigsens råd[h] i Danmark hielp och undsetning aff k[onung] G[ustaff] emot for:de h[ertug] C[hristierns] fiender i Norige med en hoop krigxfolk til at forskicke ther in til hest och foot til at komme them til hielp oc tröst, som slotten dhå innehade. — I thenne månet låge the svenske för Malmö. — [Jfr ofvan, s. 24 och 28—29.]

både til hest och foot emot erchebiscop Oloff i Norige och hans anhang, som sig ifrå h[ertug] C[hristiern] giffvit hade och actede hielpe och förlässe k[onung] C[hristiern] utur sitt fän-gelse.

Någet för S. Matz bleff Kallingborgx slott h[ertug] C[hristiern] upgiffvet.

Aprilis.

Söndagen nest för påsche bleff Malmö stadh uppgiffven i h[ertug] C[hristierns] hender, som dhå drog sielff personligen ther in.

Någre dager ther effter finge the svenske örlugx skep 7 skep fulle medh proviant och fettalie, som ifrå Rostock utskickede vore och hade actet sig til Köpenhamn til at hielpe och undsettie ther med them, som ther inne vøre.

Marcus Meijer hölt och Vardbergx slott än dhå fast in, och aff stoor nödh och hunger moste han och hans folck förtäre hester, hade och ifrå S. Mortens dag icke bruggit öll, icke heller fåt in opå slottet så gått som en höne var verdh, men seden kom hans broder ifrå Wijsmar med 2 märsskep och 2 andre små skep och gjorde honom undsetning med spanmål och fettalie, och kunde her Trudt Ulffzstand icke förmene eller förtage Marcus Meier samme undsetning, effter han hade icke mere än 200 knecter och hans egne karler, them han hade halffparten på blockhuset och halffparten i staden, och then jact, som her Truedt hade liggiendes utan för slottet, then jagede Marcus Meijers broder med sine skep in för staden.

I thenne månet, effter framlidne greffve Johans van der Höijes erffvinger lote sig höre och förnimme både muntligen och scriffteligen, at the med k[onung] G[ustaff] til rette gå vilde, för thet greffven om halsen kommen var, therföre gaff k[onung] G[ustaff] them ther opå these svar, at han var icke plictig at stå them eller någon annen til rette, effter han var en regerende crönt konung och aldeles oskyldig til g[reffvens] död, hade icke heller giffvit honom ther til någon orsak, at han her aff riket drage och sådane obestånd (sig sielff til schade och förderff) skulle sig företage, män för thet at han udi en slijk schade kommen var, ther om måge och borde hans erffvinger tale the lybsche till, som honom på sådane oråd, förderff och schade fördt och förorsaket hade, teslikes honom,

som slog honom ihjel, seden han fongen bleff, benembd Titleff Rötloff, hvilken aldrig var i k[onung] G[ustaffs] tjenist utan tiente h[ertug] C[hristiern], dhå han thet gjorde.

Udhi Aprilis månet, som var i Palme veken, bleff then hemelig store och groffve förrätlig handel oppenbar, som någre tyske borgere i Stockholm sampt Anders Hansson Myntemestere och Morten Munck Slotzscriffvere på for:ne Stockholm hade actet anrette och fulkompne emot konung Gustaff, i så motte at the hade förbundet och besvorit sig så tilhope, thet the med råd[h], dådh, lijff och macht ville manneligen och endrecteligen stå ther effter at komme Hans Kon:ge M:t om lijff, godz och all sin välfärd medh tesse förretlige practiker oc stemplinger, at the antere med krut Hans K. M:t udi sin egen kongelig stoel i stadzkyrekien i Stockholm upbränne och förråde vilde eller och med förgifft komme Hans K. M:t ifrå lijffvet, eller och att Anders Hanson myntemestere skulle med en dagert i sölfcameren på Stockholms slot förraske Hans Kon:ge M:t lijffvet aff, meden Hans K. M:t soff, och seden vilde the med thet samme förraske och intage Stockholms slott och thet meste delen bryte och förstöre nedh i grund, vilde och fördriffve och förderffve all öfverheet och herskap, teslikes menige Sveriges rikes adel. Seden var theres acht och menning at komme Sveriges rike udi utlendzske och fremmende mendz hender och under theres regemente, synnerligen under the hensestäder, så at the skulle ingen haffve, som öfver them råde eller regere schulle, utan the sielfve epter theres eigit sinne och behagh och haffve tess bettere tilfålle at bruke theres oredelige handlinger och köpslagen her i riket seg till fordel och Sveriges rike til schade och förderff, och hade tesse förrädere 2 åhr tilförende hemeligen tilbetroedt och giffvit i befallning konung Gustaffz secreterer Wulff Scriffvere (som och hemeligen och oförmeret var medh them i råd[h] och dådh och forthenskuuld rymbde forretligen ifrå konung Gustaff och til the lybske, som for:vit står), thet han skulle så bestellet hoss the lybske (på thet the tess lempeligere kunde bedrage then menige och enföldige almoge her i Sverige), at the skulle skicke hijt in i landet her Svante Sture, unge her Sten Stures, fordom Sveriges rikes förstånderes son, under sådane skeen att the vilde tage in landet på hans vegne, män theres sinne och mening var icke om her Svante, utan at settie her in för herre och regent, hvem them helst tectes.

Seden thenne förretlig handel bleff så oppenbaret, lot en adelsman, benembd Germund Svensson (som dhå var befalningzman på Stockholm) strax antaste och settie fencklige alle the, som i samme förretlig handel skyldige och brotzlige våre, och seden the för en sittende rett sådane theres skuld och brått fulkombligen bekende och tilstode, bleffve dömbde til stegel och hiul och theres godz och ägedeler under Sveriges crone, män the andre, som och i thenne handel icke så grofft brutzlige våre, löste theres lijff för penningar etc.¹⁾

Maijus.

I Maijo månet sende konung Gustaff än nu någre skep och jacter samt rigsens rådz skep med all krigx tilbehöringer vel utrustede, Hans Kon:ge M:tz skepzflotte, som för Landzcrone lågh, til videre styrckie och hielp och hertug Christiern til undsetning och bijstond.

I thenne månet gaff konung Gustaff seglaset löst her ifrå riket och til the tyske städer, som dhå her til för thenne longlig feigde skuld förbudit varit hade, doch skulle the icke utföre smör eller någre honde ätende varur til at sälie och förytre.

The danskere [o: Danziger] stadz och sundzske köpmen, som dhå våre her i riket rosterede, gäffves och löse til at segle heden hvar them syntes.

Junius.

Någet för pingxsten sende hertug Christian, then utvalde konung C[hristian] til Danmark, tesse sine legater til k[onung] G[ustaff], nembligen her Holgerd Ulffzstand, höffvidzman på Lageholm och her Axel Ugrup, höffvidzman på Sölffzbårg,²⁾ och lot Hans K. M:t käriligen betacke for then hielp, tröst och bijstond, som Hans K. M:t honom och menige Danmarkx rike udi thenne feigde bevist hade, ther hoss loth oc giffve tilkenne, huru Hans Kon:ge M:tz krigxfolck hade sig erligen och manneligen i samme feigde bevist och bruke latit för hvilket

¹⁾ Dommen öfver Anders Hansson och hans medsammanvarne är dat. 5 Maj 1536 och finnes tryckt i *Gust. I:s registr.*, D. 11 (1888): s. 395. Jfr konung Gustafs bref till Germund Svensson, dat. 24 Juni s. å., *ibid.*, s. 150.

²⁾ Instruktionen för dem, dat. 14 April 1536, är tryckt i *Gust. I:s registr.*, D. 11 (1888), s. 390. — Pingstdagen inträffade detta år den 4 Juni.

han them alle och hvar besynnerligen och i like måtte betackede.

Seden lot han genom sine sendebud Hans Kon:ge M:t förstå, huru then herredag i Hamborg besluten var,¹⁾ nembligen at seden hans venner och förvanter hade så tigt och offte honom troligen rådt at giffve sig i handel och förlikning med the lybske för åtskillelige orsaker och farligheeter skuld, som ther aff komme kunde både aff keiseren och andre herrer och potentater, som än dhå stille såte, och skulle menge seg i samme spell, som the och visseligen giort hade, ty hvar then utvalde konung C[hristiern] i Danmark seg med the lybske icke fördragit hade, dhå hade the burgundiske vijst i sinnet at före pfaltzgraaff Frederick in i Danmark etc.; dherföre nödgades han (doch seg til spott och schade) giffve seg (effter sådane sine förvanners och venners råd) i förlikning med the lybske och the wendiske städer, och gjorde thet icke utan stor nöd och besväring, i thet han moste stadfeste the lybske och the wendiske städer theres privilegier, thernest forscriffve och bebreffve them Borrenholm udi 50 år, sameledes öfvergiffve then compromiss handel, som var uprettet for Lubeke then tijdh konung C[hristiern], som dhå var hertug, upgaff sit legre for Lubeke. Och hade han vel förmodt, at the lybske skulle haffve uprettet hans schade, som belopp sig öfver the fyre reser hundrede tusende gyllene och ther till all schade, kost och tåring, som han och Danmarkx rikes inbyggere hade haft och lijdit i thenne feigde, som belöper sig öfver tolff reser hundrede tusende gyllene och än mer etc.

Så hade och hertug Christiern tilsagt the lybske 16,000 gyllene i gull, ther som the hade kunnet handlet hertug Albrect och greffve Christoffer utaff Danmarkx rike, som contracten utviser; tesse och flere besvärilige artickler haffver h[ertug] C[hristiern] icke utan stor nödh och besväringer ingått och inrympt.

Teslikes vardt och udi samme fred oc contract konung Gustaff med hertug Albrect aff Pryssen och flere h[ertug] C[hristierns] förvanter och anhang intagen, doch medh så skääl och förord, at konung Gustaff the lybske theres privilegier her i Sverige efterlate och them sampt greffve Johans van der

¹⁾ Syftar på det mellan konung Christian och Lübeck i Hamburg den 14 Febr. 1536 slutna fredsfördraget, i hvilket konung Gustaf vilkorligt inbegreps. Det är tryckt af O. S. Rydberg i *Sveriges traktater*, D. 4: s. 168.

[H]öyes erffvinger och her Berend van Melen i en retgång svare skulle. Ty greffve Johan och her Barend van Melen, som h[ertug C[hristiern] föregaff, vore så förbundne medh the lybske, at om the icke hade varit medh intagne udi samme hamborgeske contract och handel, dhå hade icke varit mögeligit, at någon förlikning dhå skedt hade, och mente hertug Christiern, at han konung Gustaff icke kunde hielpe genom betre medel aff medh thenne sak, än som dhå giordt var, i thet at Hans Kon:ge M:t var oförplictet at gå til rette, om han ville, och feigde, om han ville, så och bliffve slett förlicet, om han ville etc.

På thenne artickel om then retgång medh the lybske, greffve Johan och her Berend van Melen gaff konung Gustaff h[ertug] C[hristiern] tessse svar etc., at ändoch Hans K. M:t icke hade någon tviffvelsmål opå sin rett och kunde vel lijde, at saken motte förhörd bliffve, doch thet h[ertug] C[hristiern] sig så högdtd och vjdt förplictet hade, thet han icke skulle göre konung Gustaff någon undsetning, hielp eller bijstånd emot för:ne hans vederparter, hvar k[onung] G[ustaff] och the udi samme retgång icke förenes kunde, eller och at Hans K. M:t sig med sådane olijdelig förslag icke ville benöije late, som samme vederparter (utan tviffvel) vorde tilbiudendes, then artickel gaff Hans K. M:t myckit til at betenckie, och thet Hans K. M:t skulle förthenskuld utaff h[ertug] C[hristiern], sin käre svåger, så förlaten bliffva, tycktes konung Gustaff, at thet vore icke skääl, utan tvertt emot alle the handlinger, som them emellen schriftlig oc muntlig tilförende giorde och gångne vore, therudinnen k[onung] G[ustaff] befann sig fast besväredt, synnerligen effter samme handling var Hans K. M:t i så long tijd, nembligen i 4 måneder förhollen, then han doch icke allenest bescreffven borde haffve bekommit i tijdh och time, utan jemvel effter slijke legligheeter h[ertug] C[hristierns] svågerlige och broderlige råd h i saken vel förmodet hade, huru han sig udi thenne handel best skicke skulle, så at k[onung] G[ustaff] icke udi någet nytt buller med same Hans M:tz vederparter komma skulle och bliffva så allene at drage samme feigde ut in til enden. Dherföre begärede k[onung] G[ustaff], at h[ertug] C[hristiern] ville än nu med thet alder förste giffve Hans K. M:t tilkenne, huru Hans K. M:t stode med the lybske och theres anhang, och opå hvad artickler the förmente sig haffve tiltael til Hans K. M:t, så at Hans K. M:t

motte doch någet vete at skicke sig i saken och få i then motten en gruntlig undervisning, nu medhen k[onung] G[ustaff]z skepzflotte var stadd i siön.¹⁾

På samme tijd begärede k[onung] G[ustaff], at h[ertug] C[hristiern] sine kon:ge breff och segel effterkomme vilde och innen Michaelis nestkommendes late Hans Kon:ge M:t bekomme Vijken i Norige i pant för thenn store utlänste summa gull, sölf och peninger, som Hans K. M:t honom udi thenne feigde förstrect hade, än dog thet var för slike ståtliche summor endeles en ringe pant, eller och dhå vist late Hans K. M:t bekomme sin fulle betaling, opå thet at hvar han framdelis behöffde i någen motte videre hielp eller undsetning, at k[onung] G[ustaff] tess velvilligere och broderligere sig dhå udi then motte emot honom såsom sin käre svåger bevise måtte. Så var och konung Gustaff på samme tijd vel tilfredz, effter h[ertug] C[hristierns] flitige begären, at late sin skepzflotte bliffve qvar i Sundet, til tess h[ertug] C[hristiern] til en god och bestendig ende med Köpenhampn komme kunde; doch begärede k[onung] G[ustaff] ther emot, at effter h[ertug] C[hristiern] ville i så motte bruke Hans K. M:t, eehvar som behoff giordes emot hans och Danmarkx rikets fiender, vore thet tilbörlogit, at h[ertug] C[hristiern] ville nu med thet alder förste förhandle Hans K. M:t ärender til en gruntlig och god ende, at Hans K. M:t motte bekomme et vijst och enckende beskedh, huru Hans K. M:t står med the lybske eller theres anhang, effter som for:vit står.

Någet her effter, seden konung Gustaff togh sig någen mistanke icke alleneste til the lybske, greffve Johans erffvinger och her Berend van Mele, utan och så för thet groffve hemelege förrederij skuld, som for:ne hans vederparter hade genom någre tyske borgere och någre få svenske i Stockholm tilskyndet och kommit til väghe, som då genom Gudz nådige hielp oppenbaret oc straffet vardt, som förscriffvit står etc., dherföre lot Hans K. M:t kalle ifrå Sundet sin hele skepzflotte til Sverige igen.

In Julio.

I thenne månet, seden udi then Hamborgische contract och handling affsagt och beslutet var, at seglaset och alle fonger

¹⁾ Jfr kon. Gustafs svar af den 16 Juni, tryckt i *Gust. I:s registr.*, D. 11 (1888): s. 135—42.

på både sijder skulle giffves löse, begärede k[onung] G[ustaff], at h[ertug] C[hristiern] med the lybske så vjdt förhandle vilde, at Svante Sture, som the lybske oredeligen fonget hade och ändhå förhülle hoss sig, motte giffves löss, och effter the lybske vilde reckne honom stoor taring till, var han icke plictig at stå them then schadan, effter han var theres fonge; bleff han och så något ther effter löss giffven och kom til Sverige igen.

Och effter h[ertug] C[hristiern] icke hade än dhå bekommit Köpenhampns stadh in, och the i staden förvente sig undsetning, hielp och bijstånd ifrå the burgundiske etc., dherföre begärede h[ertug] C[hristiern] aff k[onung] G[ustaff] svägerligen och högeligen, at Hans K. M:t sin skepzflotte honom til hielp, tröst och bijstånd i Sundet igen forskicke vilde. Monde så k[onung] G[ustaff] sende honom 14 vel utrustede örflugx skep, och dhå samme flotte på vägen stadd oc til Calmare kommen var, fick k[onung] G[ustaff] visse kundskap, at Köpenhamn var upgiffvit udi h[ertug] C[hristierns] hender; ty lot k[onung] G[ustaff] kalle samme flotte tilbake igen. Någet ther effter screff h[ertug] C[hristiern] k[onung] G[ustaff] til och hade i mistancke, thet k[onung] G[ustaff] udi förbund med the burgundiske och gellerske emot h[ertug] C[hristiern] vare skulle etc. Thet nekede k[onung] G[ustaff] slett och gaff ther opå the svar, at hvar Hans K. M:t med the burgundiske och gellerske något förbund skulle haffve giort, dhå hade han icke sendt h[ertug] C[hristiern] til hielp och bistond emot samme hans fiender the 14 örflugx skep etc.

Lögerdagen nest för Margaretae komme her Larss Siggeson, her Birge Nilson, Göstaff Olsson och Christoffer Anderson til Köpenhamn, som tijt för legater aff k[onung] G[ustaff] utskickede våre om then handel, som var emellen k[onung] G[ustaff] och greffve Erich til Höijen, the lubske och Barendt van Melen, hvilken sak k[onung] G[ustaff] begärede, at konungen i Danmark och Danmarkx rikes råd ville med en rett åtskilie och til vilie och venskap förlijke.

Om odensdagen ther nest effter vordo greffve Erich, the lybske och Barendt van Mälen kallede up för konungen och rådet. Ther antvardedede the theres clagemål scrifftlig och muntlig; när the våre affgongne, bleffve the svenske genom någre aff rådet upkallede. När the nu komme til audientz, bleffve them föreläsne och öffverantvarde i kongens och rådzens när-vare the lybskes, greffvens och Barend van Melens clagemål.

Och var thet greffve Erichz begären aff k[onung] G[ustaff], at hans broders, greffve Johans barn motte komme till theres moderligt arff, teslikes til Vijborgh och Nyslot eller någet så gått län i then stadh; til hvilket the svenske svarede, at k[onung] G[ustaff] samme slotzlän icke hade bebreffvet greffve Johan til everdelige äge, doch skulle greffve Erich försee sig thet til k[onung] G[ustaff], at Hans K. M:t vordhe sig emot sin systems barn tilbörligen förhollendes, om the sig [emot] honom oc riket tilbörligen förhållendes värde, allthenstund Hans K. M:t gaff aldrig greffve Johan ursack til then motvillige handel, som han sig företogh.

October.

På then förste söndag nest effter Michaelis, som var then förste dag Octobris, i Upsale hölt konung Gustaff sin kongelige högtijd och bröllop medh then edle och velbördige jomfru, jomfru Margareta, her Erich Abramsons ridderses dotter, hvilken var en af Sveriges rikes fornemblige råd.

Thenne månet sende k[onung] G[ustaff] til konung C[hristiern] i Danmark sine legater, som var her Larss Siggesson, Sveriges rikes marsch, samt med Gustaff Olsson och Christoffer Anderson, och lot hoss honom om tesse trenne artickler verffve.¹⁾

Först at k[onung] C[hristiern] vilde late k[onung] G[ustaff] bekomme the slott och lään i Norige, som han honom för then merckelig summa sölf och penningar, then k[onung] G[ustaff] honom ibland andre svågerlige, trolige och biständigige velgerninger i thenne feigde hade förstrect och förlagt, til en nögaftig förvaring och en rett underpant loffvet och bebreffvet hade. Til thet andre, at k[onung] C[hristiern] ville medh Danmark och Noriges rikes råd nu besegle, stadfeste och ratificere thet venlige evige förbund, som k[onung] G[ustaff] och Sveriges rikes råd med Danmark och Noriges rikes rådz fullmyndige sendebudh, her Truedt Ulfzstand, Nils Lunge och Axel Jul secreterer hade utaff en trohietet och god mening tesse tvenne riker til ett evigt och longligt bestånd ingåt, bevilliget och samptyct, som tilförende förbemt är. Til thet tridie, at k[onung] C[hristiern] med Danmark och Noriges rikes råd

¹⁾ Instruktionen för dem, dat. 8 Okt. 1536, är tryckt i *Gust. I:s registr.*, D. 11 (1888): s. 187.

vilde och så effterkomme theres breff och segel om the svenskes jordegodz i Danmark, at hvar och en utan vijdere skotzmål och lengre förhaling motte komme til thet, som han hade börd och rett till.

Then 23 Octobris förskickede k[onung] G[ustaff] sine myndige sendigebud, nembligen her Knut Anderson riddere och Biörn Claeson, til storförsten i Rysland, her Iffvan til at fulkompne och med korskysning stadfeste then fred och enigheet, som för någre år seden emellen stormectig furste her Vasilij, storförste til Rysland etc., och Sveriges rikes framlidne herrer och förstondere och nu seden medt k[onung] G[ustaff] och Sveriges rikes råd h udi 60 åhrs dagh uprettet, bebreffvet och förseglet varit hade, hvilken 60 års tijd först gick opå år effter Christi byrd på Mariæ bebådelsedag 1509 udi her Svante Stures, fordom Sveriges rikes forstonderses tijd, och skulle bliffve fast och obrotzligen hollen til år effter Christi födelse 1569. Teslikes bleff och på samme tijd genom k[onung] G[ustaffs] sendebud talet och clageviss berettet in för storfursten om thet myckle onde mynt, som utaff Rysselandh och hijt in i Sverige fördt bleff, at thet motte epter thenne dag affstelt bliffve, och at om någon med sådane oredelig handel beslagen och ther öffver straffet bleffve, skulle dhå freden ther med icke bliffve förbrutin.¹⁾

Then 24 Octobris rådde oc förmante k[onung] G[ustaff] genom sin scriffvelse sin syster fru Margareta, greffvinne til Höijen och Brockenhusen, som then tijd var enckie, at hon skulle giffve sig hijt in i riket igen til sitt arff och eigit och slett ingen fructan eller farhe [haffve] för honom, uten henne skulle intet annet vederfares än thet gått var.²⁾

November.

Udj thenne månet, effter konung Gustaff hade genom en hans tienere, benembd Jören Linthenär, latit antage i hans tieniste någet när en fenike knecter til 400 starck i Danmark etc., dherføre monde en partt aff thet danske råd h late gå för rycte, at k[onung] G[ustaff] lot antage samme knecter i then act och mening, thet han ville taga Skåne in, thet han doch aldrig tencte, än seden thet göre vilde; så monde och the

¹⁾ Jfr *Gust. I:s registr.*, D. 11: s. 194—8.

²⁾ Se *ibid.*, s. 198.

skåneske herrer göre reede oc actede leggie samme hoop nedh, ändogh thet bleff tilbage. Teslikes monde och någre aff the höffvidzmen för k[onung] C[hristierns] knecter i Danmark, och synnerligen en benembd Kort Pening, late otilbörligen och ochristeligen tractere, fånge och slå i jern för:ne Jörenn Linthener etc., dherföre besvärede k[onung] G[ustaff] sig her fast utöffver genom sin scriffvelse til k[onung] C[hristiern], at honom skulle bliffva så vedergullit för all sin god vilie, hielp, tröst och bijstånd, som han honom och Danmarkx rike udi thenne longlige feigde bevist och giordt hade, och besynnerligen effter han tilförende så offte hade hoss k[onung] C[hristiern] scriffteligen om samme knecter förfordre och värffve latit, icke alleneste til Sveriges rikets nytte och gagn, utan jemvel honom och Danmarkx rike till gode och tienist; teslikes effter han tijt och offte med sin scriffvelse k[onung] G[ustaff] loffvat och tilsagt hade, at så snart Köpenhaffn kunde föröffret bliffve, skulle k[onung] G[ustaff] icke allenest en fennicke, utan flere, hvar han them behoff hade, stå tilhonde, och opå then tilseijelse och gode loffve och opå ingen ovenskap eller fientskap hade k[onung] G[ustaff] latit samme Jören Linthener bliffva ther i Danmark liggjendes til at anamme slike knecter udi k[onung] G[ustaffs] tienist.

Anno etc. 1537.

Januarius.

Måndagen nest effter xx:de dag jul hölt k[onung] Gustaff en almennelig vapnsyn i Lincöping medh menige adelen utöffver hele rikkit och mönstring med sitt heele eigit krigsfolck, och dhå samme vapnsyn och munstring öffverstonden var, förskickede k[onung] G[ustaff] her Holdgerd Karlson, lagman i Småland och höff[vidsman] på Stekeborg, oc her Johan Tureson, höff[vidsman] på Nyköping, någre flere aff rigsens rådth oc adel med för:ne heele krigsmact nedh til Småland til at holle ther konungx reffzst och förhöre och ransake alle saker och clagemål effter Sveriges lagh. Screff och k[onung] G[ustaff] menige man i Småland med thet samme til¹⁾, at the icke för-

¹⁾ Jfr *Gust. I:s registr.*, d. 11 (1888): s. 225, 240 och 292. Det här åberopade brefvet (af 14 Jan.) innehåller endast den första meningen i ofvanstående referat; det öfriga återfinnes till större delen i ett rådslag af 20 Jan.

undre skulle, thet han sine trogne män och rådih så starcke sende tijt nedh, effter the sielffve vel viste, at ibland them våre en partt, som sig hvarcken med lagh eller rett ville seije och rette late, utan trengde them, som lagen driffve, platt ther ifrå, görendes ther med mongen fattig man, som god rett hade, stoor öffvervåld och orett, och forthenskuuld var samme tugh udi ingen annen act eller mening giord, utan på thet at hans trogne undersåter på alle sijder skulle vederfares lagh och rett etc., män skalcker och ogeringsmen varde straffede, besynnerligen the i Småland, som bodde utt medh landemercket och hade i thenne dråpelig feigde giordt Sveriges rijkes oppenbare fiender, och besynnerligen the städer i Schåne, som gamble konung Christierns medhielpere hade hollit honom til gode, stoor hielp och tilförning, ther utaff fienderne myckit bleffve förstercte oc k[onung] G[ustaff] och hans venner til tess mere schade och besväring. Teslikes hade och samme småleninger någet tilförende bruket monge och åtskillelige utilbörlige stycker, både i ene måtte och andre, så at hvarcken k[onung] G[ustaffs] fogter eller andre kunde komme med them til lag eller rette, som var, at the våre k[onung] G[ustaff] och Sveriges rike ganske ohörsamme och geenstörtige och utgiorde icke theres lagelege och årlige schatt och utskuller, som them medh rette borde; hade och i thenne nest förledne feigde udi slijk dråpelig nödh dragit sig ifrå all tunga, både med kostgärder och annet, hvad som helst the hade varit tilkraffde eller tilsagde om, som i fiord nest förleden skedde med the skepzgerder, som både menige Vestergötland, Östergötland och någre få hereder i Småland velvilliligen utgiorde och the andre platt nekade och affsloge. Teslikes hade och någre aff samme småleninger icke velet utgöre theres hosbönder theres rette landgille, utan hollet then veldeligen inne med sig, så at the som någre landboor i then landzenden hade, haffve föge eller platt intet gagn aff them hafft. Så hade och sådane frelsesbönder then ene effter then andre tilegnet sig the huss och bygninger, som på godzen upbygde vore, lijke som the hade varit rette erff[vinger] till samme godz, så at hvilken adelsman godzet åtte, rådde icke settie ther opå, hvem honom techtes, utan at samme småleninger förbunde sig i så måtte, at ingen motte tale eller handle her om, ansåge och intet udi then motten, at the våre plic-tige effter Sveriges lagh at holle lagebygning ther the bodde. Så var icke heller schogen theres, ther som sådane husstimmer

huggit bleff, dherføre var thet icke skääl, at the sig sådane bygningar tilegne schulle. Teslikes giorde the icke heller rett ut theres stedzlörer effter Sveriges lagh, utan förhölle och then [*sic*] vellegigen inne med sig etc. Så förhöge the och myckit onytteligen eke och bökeschoger, ther intet behoff giordes, emot thet förbud, som ther på giordh var och än dhå på nytt giordes. Icke heller vilde the utgöre theres hosbönder ållene flesk, som annerstedz sedvane var, at the gäffve hvart tridie eller fierde svijn; samelunde ther som konungl. almenningx skoger våre, skedde icke heller konungen ther någon skääl utaff hvarcken med ållene gellet eller annen rettigheet, i thet konungen borde effter Sveriges lag bekomme tridie parten aff ållene gellet. Så brukede och samme smålenningar stoor slagxmål och sloge ihiel then ene effter then andre, teslikes k[onung] G[ustaffs] fogter, så at ingen vilde eller kunde snart bliffve hoss them; item hölle hvarcken tingxfredh eller kyrkiefredh, som är emot all christelig lagh, lote och gå för ett gemeent anskrij, at the vilde slå ihiel alle adel oc the, som rödelädde våre; sammelunde lothe the sig och oppenbarligen höre, när k[onung] G[ustaffs] krigxfolk drog in i Schåne, at the vilde endeligen slå them på baken. Teslikes så utgiorde icke heller samme småleningar theres rette tiende utt in i kyrkieherbergen effter Sveriges lagh och toge the i then motten stort tilfälle aff the frijborne men, som bodde hos them och utgiorde icke heller theres rette tiende, ther konung G[ustaff] fordrede böter opå, så frampt the icke skulle ther öffver straffet bliffve såsom för annet dölssmål effter lagen. Så giordes och då högt förbud, at ingen bonde skulle skiute hiort eller högdiur vedh then plict, som lagen inneholler.

Till thet sidzste befalte k[onung] G[ustaff] them aff riderskapet och adelen, som med for:ne krigxmact droge in i Småland, at ingen aff them skulle göre någon hemelig eller enslig förlikning eller soning med sine landboor, utan slijk som dhå almenneligen emellen k[onung] G[ustaff] och menige rigsens rådth och adel besluten var, så frampt at hvilken adelsman, ther med beslagen eller befunnen vorde, icke skal bliffva therföre en mindre man etc.

När nu for:ne k[onung] G[ustaffs] krigxmact in i Småland kommen var, begynte the holle en skarp reffzt med the småleningar, som brotzlige våre, hvilke seden stelte sig ödmiukeligen under k[onung] G[ustaffs] nåder och venskap, så at al-

mogen aff the hereder kring om Ekesjö förvissede strax k[onung] G[ustaff] udi en ödmiuk försoning hvarie 4 skattebönder en ox, teslikes något sölf, och ändog then försoning var fast ringe emot theres skuld och brott, som the emot k[onung] G[ustaff] och rikit offte bedriffvit hade, så var k[onung] G[ustaff] doch med then försoning tillfredz, män the som mere brutid hade, som våre the Mörboor, Varendzboor och Konge heredt, motte utfeste högre försoning och sackörer.

Någet för jul rymbde k[onung] G[ustaffs] öffverste cammererer Oloff Brömbs ifrå konung Gustaff, then tijd han aff k[onung] G[ustaff] nedh till Köpenhamn förskicket bleff i then handel emellen k[onung] G[ustaff] och greffve Johans erffvinger och the lybske, och effter honom aff någre bleff berettet, at han udi k[onung] G[ustaffs] ogunst vare skulle, dherföre gaff han sig hemeligen ifrå Köpenhamn och seden med en båt ifrå Bleking sielf fierde, men när han kom i siön, kom en storm och trengde honom in för Å[h]uss landet. När han nu var något ifrå landet, strök han sit segel och vågen förfylte båten, så at 2 drucknade och Oloff Brömbs med sin dreng kom i land på vraket med stoor nödh, och dhå förvende Oloff Brömbs sit namn och kallede sig Peder Köpman och drog seden till Ystadhe och ther ifrå til hertug Albrect till Mechelborgh. På thenne tijdh gåffve sig någre smålenske skogxtiuffver in i Bleking och begärede ther leigde, män them bleff ingen leigde gifven.

Så var och dhå en stoor tvedrect i Danmark både ibland adelen, borgere och bönder, så at bönderne skyltte borgerne både för then dyre tijdh the dhå hade och for then svære beskatning, som the haftt hade, och borgerne skylte adelen, så at ther var dhå dyrere tijd i landet, än thet var then tijdh lägret var ther.

Februarius.

I thene månet affsompnade i Gud then edle velborne fru Margareta, greffvinne til Höijen och Brockenhusen, k[onung] Gustaffz syster, och strax ther effter bleff hennes son Peder Brae, som dhå hoss henne stadd var, kallet och fordret hijt in i landet till sit arff och eigit.

Aprilis.

Någet effter påsche, seden k[onung] Christian 14 sine ör-lugxskep til Norige förskicket hade til at fientligen besökie

och antaste archebiscop Oloff i Trondhem och hans anhang, dherföre rymbde han och hans partij ifrå Norige och till Hollandh.

Julij.

Om S. Oloffz tijdh våre församlede i Halmstadh, först på konung Gustaffz och Sveriges rikets vegne någre aff rigsens råd, her Holdgerd Karlsson, höffvidzman på Stekeborg, her Johan Tureson, höffvidzman på Nyköping, her Ture Trolle til Berqvare, her Karl Erichson till Vinsetorp, her Mons Johanson till Bro och her Christoffer Andersson till Hedåker riddere, män på konung Christians och Danmarkx och Noriges rikers vegne her Tyke Krabbe, Danmarkx rikets marsch, her Matz Bölie, her Knut Bilde, her Claus Podbusk riddere, Claes Urne, Christoffer Ravensberg och Jochim Beck väpnere, hvilcke for:ne 12 skulde ther vare ovildige skedzherrer at förhandle och beslute til en fulkomplig ende om all then oenigheet och tiltael, som for:ne trenne rikers undersåter till hvar annen om jordegodz och eigendom haffve kunde.

När nu handelsdagen angick, stodh her Tyke Krabbe up och bödh sig i rette, kom så Nils Pedersson til Åkerö och taledede honom till om någre godz och gårder, som her Tyke aff k[onung] Hans köpt hade, och var for:ne Nils Bielekes morfaders, her Nils Claesons ridders godz. Thå svarede her Tyke, att alle the godz han köpt hade, ther hade han godh skääl opå, och skööt på en dom, som i Calmar utgiffven var, at for:ne godz var dömbt under Danmarkx crone, och sade, at honom tyctes ej gått vare, at samme dom oppenbares skulle, och at någon svensk skulle ther öffver bliffve antastet til sin heder och ärhe; ther medh bleffve the båden utviste.

Seden åskede the svenske skeidesherrer, at for:ne dombreff in for them stelles och the thet innen lucte dörer see motte. Bores dhå fram 2 permentz breff med monge hengiende incigler; thet en[e] var på danske, ett forplictelse breff, som utgiffvit var anno 1499, lydendes at om någon satte sig up emot k[onung] Hans i Danmark eller hans son effter then dagh, skulle han dhå haffve förbrutit lijff och godz, hvilken förplictelse the danske herrer mente, at the svenske ej hollit hade, och förthenskuld skulle the svenske same godz under cronen haffve förbrutit. Ther emot åskede the svenske thet upseijelse breff, som formelte, genom hvad skälig orsack the svenske bleffve

högeligen nödde och trengde til at upseije k[onung] Hans hulskap och mandskap, hvilket upseijelse breff gjorde forne förplictelse breff plat dödt och krafftlost; män thet breff vilde the danske icke late komme fram.

Thet andre breff, som the danske lade fram, var ett dom-breff på tyske, som var utgiffvit i Calmar anno 1505, lydendes at någre tyske fursters sendebudh med Danmarkx och Noriges rikers rådth hade dömt någre the svenske herrers och adels godz under Danmarkx crone, som tillhörde her Sten Sture then eldre, her Svante Nilsson, fordom Sveriges rikets gubernatorer och regenter, her Nils Claesson, her Sten Christiernsson, her Peder Turesson, her Åche Hanson, her Trotte Monsson riddare och Töne Ericksson väpnere medh theres anhangh, vedh hvilket domebreff the danske vilde hart holle sig, och mente the, at ingen samme dom kunde döme tillbaka, dherföre kunde the danske herrers icke döme Danmarkx rikets adel ifrå the svenske godz, som the köpt hade.

Gåffve the danske och före, at biscop Matz och her Benct Ryning riddere være i Köpenhamn udi ett herremöte, som ther beramet var, och förplictete sig för konung Hans och Danmarkx rikets rådth, at her Svante och menige rikens rådth i Sverige, som them utskicket hade, skulle komma til Calmar och stå k[onung] Hans til rette til all then del han hade them til at tale och k[onung] Hans kom tijt med någre tyske fursters sendebud och Danmarkx och Noriges rikers rådth, och sade the danske, at the svenske dhå icke komme vilde, ändog, såsom the svenske dhå svarede och väl bevisligit var, at vinden och vedret forsatte the svenske, dhå the på samme rese stadda være. Så hade thet och the svenske icke varit myckit sächert, at the til Calmar kommit hade, utan var fast betre, at the tijt eij komme, icke vore the heller plictige at stå til rette in för theres fiende, som hade icke allenest rådth at döme theres godz ifrå, utan jemvel lifvet medh; så kan ther aff vel förmerckies, at k[onung] Hans stelte ingen godh tro och loffven til the svenske, i thet han anamede aff them en sådan förplictelse, ther med han lot vel förstå, huru han them aff hiertet meente, thet han lot nog påskine, dhå han kom til Sverige med forberte gamle her Sten Sture (salig i hugkomelse), effter hvilkens lijff och velfärdh, så och menige Sveriges adels förtryckelse han fast practicerede och satte them öffver huffvudet fremende regenter och actede förderffve them i grund, såsom hans son

g[amle] k[onung] Cristiern lot nogsampt påskijne, när han kom til regementet, hvad fadhren hade i sinnet. Vardt och aff the svenske her Tyke Krabbe tilfråget, hvi han icke ville drage til g[reffve] Christoffer til Köpenhamn, seden han bleff hans fiende then tijd g[reffven] stempde honom så offte til sig, men han hans stempningar monde dhå försittie; så kunde och the svenske vel tenckie, at ther man icke förveet sig säker om lijff och välfärd (endog han finge hundrade stempningar), far man icke gerne i fiende hender. Så kunde han oc icke therföre haffve sit arff oc eigit i Danmark forbrutit, i thet han icke lydde greffvens stempningar. Medh tesse the svenskes svar ville the danske ej late sig benöije, utan hölle sig fast vedh för:ne dom och begärede vete med hvad skääl the svenske kunde göre then dom krafftlös. Ther til svarede the svenske, at then dom var icke aldeles rett utgiffven, för then orsak skuld at svareren icke tilstädes var, dhå then dom skedde, icke kunde heller k[onung] Hanses dom gilles, effter han var the svenskes fiende. Teslikes var her Sten Sture then eldre och her Nils Claesson tillförende döde och theres erffvinger bleffve icke lageligen tilsagde, icke heller viste [the], at någon dom them öffvergå skulle; så våre och en part på then tijdh unge och öffvermage. Teslikes våre her Åche Hanson och her Trotte Monson unge och omyndige på then tijdh och hade intet hulskap eller mandskap svorit eller tilsagt k[onung] Hans. Teslikes sade the svenske, at om then dom retteligen vare utgifven, dhå skulde aff beggie parterne varde tilnempde och samptyete någre oville skeidesherrer, som beggie parterne emellen retteligen ransake och döme skulle, och icke then ene fienden döme then andre, som på then tijd skedde i Calmar.

Her emot svarede the danske, at the svenske hade sielffve beplectet sig under samme domare.

Thå äskiede the svenske thet breff, som k[onung] Hans aff biscop Matz och her Benct Ryning bekomit hade, som vel för-melle skulle till hvad thet möte beramet var, anten för någon skarp rettegång eller för någon tvist och oenigheetz skuld, som på samme tijd var rikerne emellen, och förhoppedes the svenske, at hvar samme breff låge ther i rette, skulle thet intet annat förmelle, än at same möte var beramet ther til, at tesse trenne rikens råd skulle komme tilhope at öffverväge, hurulunde all tvist och tvedrect, som rikerne emellen var, skulle best affställles, och hvar the icke kunde så föreenes, dhå skulle

hvar komme i sit beholl igen, och skulle k[onung] Hans beholle Calmar slott, som han then tijdh i värie hade, och the svenske skulle beholle Calmar stadh, som the och dhå hade, och skantzerna emellen slottet och staden skulde stå orörde.¹⁾

Så hade och monge herremöter varit, seden then dom var utgiffven i Calmar och haffver altid all ovilie bleffvet en plat öfvertalet sak, såsom och skedde på Mynterholmen utan for Stockholm udi then dagtingan, som skedde emellen k[onung] C[hristiern] på then ene sijde och fru Christine, unge her Sten Stures, fordom Sveriges rikes förstonders effter:de husfru, Sveriges rikes rådh sampt borgemestere och rådh i Stockholm på den andre sijde, ther både muntligen och scrifteligen med breff och segel aff k[onung] C[hristiern] utloffvet bleff, at alt thet honom och hans fader och farfader aff the svenske skedt var skulle vare platt dödt och en förlicet sak och aldrig thereffter vräckes; så skulle och hvar komme till sit arff och eigit, ee hvar thet udi tesse trenne riker liggie kunde. Så var thet the danske väl vitterligit, at för:ne handel och dagtingen, som skedde for Stokholm, icke bleff bruten på the svenskes sijde, utan på the danskes sijde, i thet k[onung] C[hristiern] handlede så ochristeligen med the svenske och tog them ifrå icke allenest lijff och godz, utan och så all breff och skääl, som the effter:de nu vel hade kunnet frambäre och försvare sin rett medh. At the svenske skulle än nu ther öffver miste theres rette arff och eigit i Danmark och Norige, thet var emot all lag och retvise; ther motte Gud sig öffver förbarne.

Ther til svarede the danske, at k[onung] C[hristierns] dagtingebreff, som han utgaff ther for Stock[holm], skulle vare krafftlös, effter han var en sådane oretviss furste i sin handel etc. Ther på gåffve the svenske tesse svar igen, at hvar hans breff icke skulle bliffve ved mact, som han dhå hade giffvit the svenske, så borde the breff, som the danske aff honom på theres köpegodz och panter bekommit hade, icke heller bliffva ved mact.

Seden tiltalede forbe:te Nils Pedersson her Mons Gyldenstiern in för retten om hans moders möderners godz och begärede ther rett på etc. Dhå svarede the danske skeidesherrer, at samme sak var och under för:de dom etc. Dhå svarede the

¹⁾ TEGEL, a. st., s. 98 f., som i sin skildring af mötet i Halmstad ordagrant följer Rasmus' framställning, har emellertid ur denna uteslutit de stycken, som hittills här ofvan aftryckts från s. 44, rad 18. I det följande sammanfalla åter bådas berättelser.

svenske, at om thet så varit hade, at mannen hade förbrutit sitt arff, som doch icke skedt var, med hvad skääl skulle dhå hustrun haffve förverkit sitt godz. Ther til svarede the danske: kunde thet icke annerledes vare förbrutit, dhå skulle thet vare förbrutit med en krigxrett. Dhå tilsporde the svenske the danske, hvi the icke dömbde Nils Hackx eller Nils Braes husfruers godz under cronen, effter the hade mere förvercket theres godz under Danmarkx crone än the svenske. Ther til svarede the danske, at theres husfruer vare Danmarkx rikes inbyggiersker. Dhå sporde the svenske the danske, om the hade serdeles lagh för Danmarkx rikes inbyggier och en annen lag för utlenske. Ther svarede the danske the svenske intet til. Sade och the svenske vijdere, at om the svenskes godz i Danmark med en krigxrett forbotne vare skulle, så borde och the danskes godz i Sverige medh samme krigxrett vare förbotne. Vijdere gäffve the svenske the danske thet före, at effter the danske hölle sig så fast vedh then dom och mente förthenskund, at the svenske skulle haffve förbrutit theres arff och eigit, dherföre gäffve the svenske them then skääl til at besinne, huru theres handel sig förlupen var i Danmark udi framledne kong Frederichz tijd, huru the gäffve honom breff och segel, at the skulle aname en aff hans söner til herre och konung i riket effter hans dödh, teslikes huru the screffve k[onung] C[hristiern] hans son till, at han skulle komme them til hielp och undsetning emot greffve Christoffer, och sade honom dhå hulskap och manskap til udi theres schriffvelser, men strax något ther effter, huru the hyllede greffve C[hristoffer] och huru the hölle honom theres hulskap och manskap etc. Dherföre sade the svenske skeidesherrer thet endrecteligen och fulkombiligen aff, at then dom, som the danske hölle sig så hart vedh, var icke allenest ochristelig, utan och emot menniskelig natur, skääl och förnufft, at alle, så vel verlöse qvinner, faderlöse barn och öffvermage som mennerne, skulle utan all underskedh undgelle then obillige och otilbörlige dom och ther egenom haffve förbrutit theres arff och eigit, hvilket the svenske hemstelte the danske at betenckie och öffvervege effter theres ytterste samvet, och at the skulle först uttage bielken aff theres eigit öge och seden tage granden aff ens annens öghe; och at the vilde icke heller haffve förgätet then store och marfallelig velgerning, hielp oc bistond, som k[onung] G[ustaff] och menige Sveriges rike them och Danmarkx rike udi thenne förledne

feigde udi theres ytterste nödh bevist hade udi thet förhopp. at sådane theres velvilligheet skulle tess bettere anseedt oc betenct varde etc.

Augustus.

På söndagen näst för Bartolomei bleff hertig Christian (som dhå var Danmarkx och Noriges utvald konung) sampt sin hustru, then högborne furstinna fru Dorethea, hertug Magnus dotter til Sachsen, Westphalen, Engern och Lawenburgk, udi Köpenhampn crönte.

Någet för S: Larentze tijd lot k[onung] G[ustaff] fundere och byggie Gripzholms slot på then holme, som thet nu står.

September.

I thenne månedt bleff k[onung] G[ustaff] aff hertug Johan Frederich, cheurfu[r]ste til Sachssen, hertug Philippus, landtgreffve til Hessen och någre flere evangelische furster scriffteligen besöct til at giffve sig i förbund med the evangelische churfurster, potentater och städer. Så sende och k[onung] Christian i Danmark her Axel Bragde riddere til k[onung] G[ustaff], lot och så verffve her om, at han såg thet för gått oc rådeligit an, thet k[onung] G[ustaff] vilde giffve seg udi samme förbund, ther opå k[onung] G[ustaff] gaff hertug Joban Friderich, landtgreffven oc the andre furster tesse svar, at udi alt thet, som then helge christelige tro och sanne rene evangelische läre kunde komme och lende till förfordringh, beskydd och försvar, ville han sig så bevise, at ingen mangel på hans sijde finnes schulle.¹⁾ Män k[onung] C[hristiern] gaff han tesse svar, at när han förstendiget bliffve kunde, i hurudane motte och på hvad conditioner k[onung] C[hristiern] sig udi samme förbund inlote, eller upå hvad conditioner han ther udinnan kunde och bliffve intagen, seden vilde han sig epter all tilbörlicheet ther udinnen godvillig förnimme late.

December.

På S: Thome dag, som var then 21 dagen Decembris, om morgonen dhå 4 var slaget, bleff then stormetigiste högborne

¹⁾ De tyska furstarnes bref, som är tryckt i *Gust. I:s registr.*, D. 11 (1888): s. 419, rörde egentligen endast det af påfven Paulus III utlysta kyrkomötet i Mantua. Det är dat. d. 26 Mars 1537. Konung Gustafs svar, dat. d. 11 Okt., är tryckt *ibid.*, s. 367.

furste och herre, her Johan then tridie, som seden genom Gudz under[lige] forsyn oc nådigste hielp bleff Sveriges, Götes och Vendes konung, min aldernådigeste herre, född på Stekeborgx slott i Östergötland, som än nu genom Gudz nådh är i lifve. Then samme evige barmhertige Gud ville Hans Kon:ge M:t, sit helge namn til prijs och menige Sveriges rike til tröst, glädi[e] och longligt bestånd, nådeligest lenge frijste och bevare.

Anno etc. 1538.

Januarius.

Then 20 dagen Januarij rådde och förmante k[onung] G[ustaff] scriffteligen menige frelset i Småland, at the med hans fogters och befalningzmendz tilhielp schulle alffvarligen tenckie til och med råd oc dådh vinleggie sig til at göre the skogstiuuffver och mördere affbreck oc nederlag, som vanckede ther nedh i Södre Möre, Konge heredt och Varendz land, för hvilken hoop en benembd Joen Anderson var en öffverste capitenerere, effter the så ochristeligen och oärligen öffverfölle och sloge ihiel then ene hans fogte och tienere effter then andre, så at man hade hoss them hvarcken fred eller platz, och at the aff adelen och theres tienere schulde sig förvente, at thet vilde och så med tijden gälle them till, hvar samme skogxtiuuffver icke snarligen straffede och nederlagde bleffve, och hvar thet lengre in opå sommeren med them bleffve förhalet, skulle man thess verre haffve legenheet och tilfelle at leggie them nedh, hvarföre rådde och befalte han them alffvarligen, at the sig ju så beffite skulde, at samme skogxtiuuffver i thenne vinter nederlagt bliffve motte.¹⁾

Februarius.

På söndagen nest epter Dinstingxmarcknat hölt k[onung] G[ustaff] sin käre husfrues, drotning Margaretes kyrkiegång i Stockholm effter then högborne furste och herre her Johan, hertug til Findland, som seden genom Gudz underlige forsyn

¹⁾ Jfr *Gust. I:s registr.*, D. 12 (1890): s. 8.

Anteckningar från 16. seklet.

oc nådige hielp bleff konung, min alder nådigste herre nu regerendes, som dhå på samme dagh christnet bleff.

I samme månet gaff k[onung] G[ustaff] för högbe:te drötning Margaretes flitige forbön skuld Clemet Rensel och Hans Hille, borgere i Stocholm, sin gunst och venskap för then miss-handel skuld, ther med the sig emot k[onung] G[ustaff] forsedt hade med the tyske borgere i Stockholm, som actede k[onung] G[ustaff] förråde, som forbemelt är.¹⁾

Martius.

I thenne månet lot hertug Albrect til Mechelborgh förbiude udi Rostock och the andre städer, som honom tillydde, at the ingen handel eller vandel med the lybske haffve skulde, för än the lybske hade giordt honom skääl för sin store schade, som han i Danmark udi then förledne feigde bekomit hade, och för thet at the hade bebreffvedh honom Danmarkx rijke, för än han foor aff sit eget furstendöme, men seden försatte och öffvergåffve honom, så at han så när hade ther öffver bleffvet en fången herre; dherföre vilde han sådant vedergöre och hempnes, när han finge ther macten til.

Seden lot forbe:te hertug Albrect tage in opå the lybske, ee hvar han them öffverkomme kunde, och lot hugge aff them hond oc foot, lot oc tage ifrå them alt thet the åtte.

Then 6 Martij, seden k[onung] G[ustaff] fick spörre, hurulunde bönderne udi Småland uptoge monge nybyggie in opå cronones bärende eke och bökeskoger, ther egenom icke allenest bleffve ödelagde sådane sköne bärende och nyttige skoger cronone til stoor schade, utan jemvel gamble odelbyer bleffve thermedh förlagde i mulebete, skog och annen nytte, som odelbyerne tillydde, dherföre förbödh k[onung] G[ustaff] sådane olaglig bygning in opå bärende eke- och bökeskoger, och the nybyggie, som i så motte upbygde våre, schulde igen nederriffves och ödeleggies. Hvar och någre gamble ödestompter funnes, som icke bärende schoger til schade eller förfong våre, och the bygdes, dhå var k[onung] G[ustaff] thermed tilfredz, at the schatskyldige bönder, som til sådane ödestompter hade leffvendes vetne eller gode faste breff och bevissningar, måtte them upbyggie för schattehemen, och the som sådane skälige bevijs icke hade,

¹⁾ Se *Gust. I:s registr.*, D. 12 (1890): s. 16.

skulle upbyggie sådane tompter cronone til thet beste och kalles crone gårdar etc.¹⁾)

Aprilis.

På vårfru tijdh i faste sende the smålenske skogxtiuffver, som i Bleking förhölle sigh, theres budkaffler in udi Växiö stict, her Ture Trolle r[iddere] dhå hade i förläning, med sådane befallning, at menige man skulle möthe them vedh landemerckit emellen Bleking och Konge heredt til at haffve ther samtal seg emellen, men samme budkaffler bleffve aff her Ture Trolles tienere, som våre ther i heredherne, strax nederlagde, och monne the utsende samme budkaffler i then act och meningh, at the vilde drage flere in til sigh, men her Ture hölt strax ther effter tingh med almogen i sin förlening, så at almogen loffvede och tilsade honom, at the epter sådane bud eller budkaffler vilde ingestedz drage, utan vare honom på k[onung] G[ustaffs] vegne hörige, lydige och vederrede uti alt thet han them på k[onung] G[ustaffs] vegne vårde bindendes och befalendes.

Maius.

Then 16 Maij bleff Jacop Bagge k[onung] G[ustaffs] befallningzman på Stockholms slot.²⁾)

Then 27 Maij besvärede k[onung] G[ustaff] sig högeligen så vel emot frelset som then menige man i Findland om the godz, gårdar, utjorder, engest:r, fiskievatn och annen eigendom, som the toge, rycte och rappede ifrå Åbo domkyrkie, prebender, sochnekyrkie och clöster, ther the ingen skääl eller rett til hade, tvert emot then almennelig recess, som i Vesterås beleffvet och samptyct var, som förmelte, at hvilken som förmente sig haffve byrd eller rett til något godz, som seden k[onung] Karls reffzt under kyrkie, clöster eller prebender kompne våre, skulle han först bevise sin byrd på lage ting och stempne, och seden komme til konungen med sådane scrifftelig och förseglede bevijs, och lichvel icke kennes vedh någon eigendom, med minne han uti then motten kunde förverffve kongens synnerlig gunst och god vilie och försächres och förvares i then motten med hans breff och secret, hvilket doch bleff intet actet, utan hvar oc en rap-

¹⁾ Se *Gust. I:s registr.*, D. 12 (1890): s. 22.

²⁾ Se *ibid.*, s. 40.

pede oc tog såsom han syntes, hvilket rapperij k[onung] G[ustaff] dhå slett forböd ved hans kon:ge ogunst.¹⁾

Junius.

Någet för Helge trefoldigheetz tijdh var then skogxtiuff Joen Andersson (om hvilken tilförende formelt är) komen ifrå Bleking til Lybeke, ther greffve Erich van der Höye och Brockenhusen sampt her Berend van Melen dhå stadde vore; dhå och skencte her B[erend] samme Joen Andersson en clädning, 7 hornboger och 6 halffhaker, som her Axel Ugrop fick aff honom, dhå han i Bleking slog effter honom, seden han tijt kommen var.

I thenne månet bleffve the lybske köpsvenner oc köpmen sampt med theres skep, som til Stockholm kompne våre, ther anholdne.

Julius.

På tisdagen nest epter S: Oloffz dagh bleff biscop Hans Brasch i Lincöping dödh i Påland udi ett clöster benembd Lenda, ther han och bleff begraffven.

Augustus.

Then 3 dagh Augusti kom en tysk riddere, bed her Conradt van Phij, hijt in i landet til Stockholm och begärede at vare udi k[onung] G[ustaffs] tienist, hvilken och aff k[onung] G[ustaff] bleff annembt oc någet ther effter bleff r[iks] canceller.

Then 4 dag Augusti komme her Berend van Melen och en benembd Wulff Scriffvere til Lybeke ifrå konung Henrich i Engeland och hade kongen i Engeland skenct her Berend en guldkädie, så förvente och han sig ifrå Engeland någre örlugx-skep med folck och all krigxtilbehör utrustede, som konungen honom undsatt hade, berömbde sig och dhå fast, at han vilde göre schade her in opå riket, när han såge ther til sitt beste tilfalle.

Vedh pass på thenne tijd screffve the förrädere och skogxtiuffver, för:ne Joen Andersson och Nils Dacke, Erenst Joensson till, som dhå k[onung] G[ustaffs] befalningsman var på Calmar slott, och begärede leigde och dag til at komme med honom til tals, så at the finge seije honom theres brijst, och om the

¹⁾ Jfr *Gust. I:s registr.*, D. 12 (1890): s. 47 och 51.

någet brutit hade, thet vilde the gerne bättre, och bedie danne-
men at bedie för sig, och våre the als 10 karer, at om han
vilde giffve honom fred, dhå schulle han giffve them alle fredh.
Monde så Ernest giffve them dagh och leigde på k[onung]
G[ustaffs] tröst och i then act, at the icke aff landet ryne
schulle eller upveckie flere sådane skalcker med seg i then
landzenden. Och screff så strax k[onung] G[ustaff] her om til,
huru han hade på Hans K: M:tz vegne giffvit them ven-
skap, seden the nåder och venskap begäret, och en städtlig
summa i sölf, penningar oc oxer i förlikning för theres brott
honom at utfeste utloffvet och tilsact hade, och at the aldrig
mere effter then dag vilde sig med någet uproor och förräderij
befinne late, utan vare och bliffve k[onung] G[ustaff] och Sveri-
ges rike trogne, hulle och retrådige, så lenge the leffde. På
sådane theres lyffte monde k[onung] G[ustaff] giffve them sin
nåd och venskap igen.

Anno etc. 1539.

In Februario

rådde och förmante k[onung] G[ustaff] ridderskapet och
then menige adel i Östergötland, at the skulle (effter som til-
förende aff menige rigsens ständer endrecteligen samptyct och
beslutit var) bliffve faste och stadige vedh Gudz ordh och hans
helge evangelium, och thet i alle motte fordre och fremie, be-
skydde och försvare och icke tilstädie biscop Jöns i Lincöping
oc hans capittels bröder med theres påffveske, ochristelige och
partiesche lärdomer at styrckie then simple almogen ifrå thenne
rene evangelische lära och förtryckie både samme lärdom och
the thet före skulle, såsom en partt aff ridderskapet och adelen
såge ther med egenom fingeren och lote thet gå för vijnd och
vågh, huru thet kunde. Män at tage godz, gårder och annen
egendom ifrå kyrckier, clöster och prebender, ther våre the
alle ganske velvillige, redebogne och evangelische till, thet
k[onung] G[ustaff] högeligen förtycte, och bød och formante
them, at the ingelunde tilstädie skulle sådane tvist och oenig
lärdom ibland then menige man ther i Östergötland.¹⁾

¹⁾ Se *Gust. Is registr.*, D. 12 (1890): s. 169.

Martius.

Dhå k[onung] G[ustaffs] fogte i Vesbo heredt i Smoland Jörenn Jönson kraffde och fordrade utt på k[onung] G[ustaffs] vegne aff bönderne theres rettigheeter oc utskylder, besynnerligen theres fodring och åldenflesk, som the i mong åhr undandolt hade, stelte the sig emot honom och hans karer aldeles geenstörtige och treeske och vilde for:ne partzeler slett intet uttgöre och hade the någet tilförende bedreffvet et fast ynckeligt mordh på 2 hans karer för ingen annen sack skuld, än för thet the toge borgan aff en bonde, som oxer och hester emot k[onung] G[ustaffs] förbud til Danmark fördt hade, och ee när for:ne Jören Jönson skulle tincte med them, dhå komme the til tinget med theres värier fast starcke, undsade honom och hans tienere til lifvet, hvar the icke vilde forlijke sig med them och giffve them igen all then del, som han på k[onung] G[ustaffs] vegne aff them upburit hade, och seden effterfölie theres vilie. Til tesse hade och giffvit sig en hoop med kyrckietiuffer och andre ildgerningsmen och partij, som oc hotade honom på lifvet och undsade hans sätegård til at plundra och affbrenne, och sådane theres forretlig obestånd hade en, benembd Simon Bagge, med hans anhang kommit åstadh, men k[onung] G[ustaff] sende strax ther effter her Göstaff Olsson sampt någre flere aff adelen med sin scriffvelse til them¹⁾, at the om tesse och andre brister (hoss hvilken parten the funnes) ransake skulle, och straffede k[onung] G[ustaff] them med sin scriffvelse hårdeligen för sådane theres ochristelig handel, motvilligheet och treeske, at the nu i så mång åhr hade undandolt en heel hoop aff theres fodring, ållene gille och cronones rette plictige schatt, såsom thet med skatteböckerne, som låge på Stockholms slott, nogsampt bevises kunde, teslikes för thet the undsade hans fogte och them honom på k[onung] G[ustaffs] vegna våre fölgactige, thet k[onung] G[ustaff] sade seg högeligen förtryte och vilde haffve sin fogte och flere hans tienere udi hans kon:ge synnerlige hegn och fred försvaret både för them och andre, men hvar the giorde them therutöffver någet förfång och öffvervåld, dhå vilde han thet vedergöre och them ther öffver (effter tilböriligheet) alffvarligen straffe late. Gaff oc k[onung] G[ustaff] them ther hoss tilkenne, at om for:ne hans

¹⁾ Jfr *Gust. I:s registr.*, D. 12 (1890): s. 189.

fogte eller andre hans tienere hade sig emot them i någon motte förbruttit, dhå skulde the haffve beclaget sig för honom och icke the sielffve hempnes ther utöffver och vare hans tieneres domare. Och vilde k[onung] G[ustaff] gerne vete aff them hvad synnerlige privilegier och friheeter the i Vesbo mere haffve skulle til at utgöre theres utskylder oc rättigheeter än the i Synnerbo och flerestedz ther omkring. Bødh och k[onung] G[ustaff] them allfvarligen, at the then Simon Bagge, som thet buller åstadh komit hade, schulle holle udi en streng och fast borgan til rette och vijdere ransakan.

Junius.

På then 6 dagen Junij, som var Helge lekame dag, på Stockholms slot födes then högborne furstinne, fröiken Catherina, som seden bleff greffve Edzardz til Ostfreslandh, som her effter förmelt varder, husfru, k[onung] G[ustaffs] dotter, och på söndagen nest för S: Mariæ Magdalenæ bleff H: N: döpt oc cristnet i Stockholm.

November.

Effter konung Gustaff på någon tijd aff siukdom svag varit hade, monde någre aff k[onung] G[ustaffs] ovenner, som obestånd och myterij gerne vilde åstadkomme, löpe her kring om landet och utföre ibland then menige man myckin lygn och förräderij och lote utgå för et almenneligit rycte, at k[onung] G[ustaff] skulle vare dödh bleffven med monge andre forretlige anslag och practiker, som the gåffve före til at upveckie then menige enfäldige almoge til tvedrect, uproor och obestånd etc. Dherföre sådane lögnactig och förretlig anslag til at förkomme, sende k[onung] G[ustaff] ut kring om hele riket någre hans tienere med hans kon:ge öpne breff til at utspane och late straffe sådane lögnactige och förrätlige meniskier.

December.

Udi thenne månet besvärede k[onung] G[ustaff] sig i thet högt, at alle köpmen her i riket hade nu i mong åhr handlet ganske otillbörligen med cronones mynte, hvilket the mest alt samens hade fört her aff riket både til Danmark och the tyske

städer och finge doch icke halffparten lijke therför, effter som thet värdt var, hvilket mynt the fremende strax umsmälte och ummyntede igen under theres stempler, seg til dråpelig stoor profijt och fordel, men Sveriges rike til en svår och dråpelig schade och förderff, hvilket the svenske köpmen intet besinne vilde eller kunde. Dherföre förböd k[onung] G[ustaff], at ingen köpman eller andre skulde effter thenne dag före någet mynt her aff riket. Hvilken ther med bleffve beslagen, schulle utan alle nåder til lijff, godz och ägedeler straffede bliffve.

Then 23 dagh i Decembri[s] månet hade k[onung] C[hristiern] i Danmark schicket sine sendebud, Knut Person och Birge Jönson, til k[onung] G[ustaff] och ibland andre ärender lot giffve k[onung] G[ustaff] tilkenne, att både i Danmark och Tysland genom et almenneligit rycte bleff oppenbarligen sact, hurulunde emellen k[onung] G[ustaff] och honom all venskap och forbund utsluct, död och fallen vare skulle, ther egenom begges theres ovenner och fiender med tess större tröst skulle bliffve förstercte. Ther til svarede k[onung] G[ustaff], at k[onung] C[hristiern] hvarcken för G[u]d eller människier sig med någon skääl eller grund ther udi kunde haffve til at beclage, at k[onung] G[ustaff] til någon tvedrect udi thet venlig förbund, som emellen Sverige och Dan[mark] uprettet var, någon ursack giffvit hade, utan sig udi alle motte til thenne tijd hoss k[onung] C[hristiern] uti sin ytterste och farligeste nöd och trång emot alle hans motståndere och fiender med alle krigxtilbehöringer, skipzrustninger oc krigxmaect til vatn och land, med ryttere och knecter, med gul, sölff, penningar, land och folck såsom en christelig vän, broder, svåger och nåbo på thet alder troligeste sig bevist och hollit hade, män hvad bijfall, hielp eller råd h k[onung] G[ustaff] emot hans motståndere och oppenbare förloopne landzförredere (hvilke emot G[u]d och theres egen herre emot theres eedh och lyffte trolöse och meenedige bleffne äre) igen bevist är, thet ställer k[onung] G[ustaff] til k[onung] C[hristierns] eigit samvet til at besinne och ihugkomme, at han nu för sådane sine margfallelige beviste velgerninger, så och för hans merckelige förstrecte sölff och penningar och then dråpelig lijndne krigxkost och schade, som ther opå luppinn är, skulle nu aff k[onung] C[hristiern] (oförskult) i mistancke hollen bliffve och höre och lijde, at sådane hans fienders och ovenners lygnactige roop och skrij skulle mere än hans oppenbare och

landryctig beviste velgerninger bliffve betrodde, ther udinnen skedde honom alt för kortt.¹⁾

Anno etc. 1540.

Aprilis.

I thenne månet uphoff sig en bonde benembd Lasse Joensson, boendes i Östergötland, och actede upveckie menige almogen i then landzende [och] sade seg vele reese en hunehäär och slå ihiel ridderskapet och alle them, som her i landet vilde then evangelische lärdom holle vedh mact. Doch vilde han med sit anhang icke drage åstadh för än om S. Peders tijdh ther nest effter, i midler tijd ville the holle sig stille och lydes till, hvem the kunde få sig til hielp och bijstond, förmodde och at på för:ne tijdh skulle en hoop smålenningar komme up til Lincöping, medh hvilke the vilde seden förhöres, hvad the actede göre til saken. Män för:ne Lasse Joenssons forretlige handel bleff genom Gudz nådige vilie strax oppenbaret och någre bönder, som honom bijfaldne våre, bleffve strax aff k[onung] G[ustaffs] fogter fångede oc seden rettede, men Lasse Joensson undkom, doch icke lengre än nedh til Vermeland, ther han och bleff seden antastet och fencklig fördt til Östergötland igen, och han fick ther sitt förrädere straff och lön.

Junius.

I thenne monet bleff aff k[onung] G[ustaff] och rigsens råd samptyct och beslutet om tesse effter:ne menige landzväger emellen the vestgötische och hallandske köpstäder, hvilke landzväger alle vägfärande, både inlendzske och utlendzske, skulle holle segh vedh och icke sökie någre andre bijväger veedh straff och peen, effter som uti ordinantien förmelles och uttryckes, och skedde thet för then orsack skuld, at k[onung] G[ustaff] förnam myckin skalckheet och otilbörlig handel aff en part fremende folck, besynnerligen landzköpmen och annat löst folck, som effter theres egen vilie vanckede och droge her in i riket och utaff landet igen, hvilke ibland then menige man

¹⁾ Jfr *Gust. I:s registr.*, D. 12 (1890): s. 269 f.

utförde myckin lögn och bedrägerij, förkundskapede alle lägligheeter her i landet [och] gjorde en dyr tijd, i thet the intet actede k[onung] G[ustaffs] förbud, utan förde her aff riket både mynt, oxer, hester och annet, som förbudit var. Och thesse äre nu the allmannelige landzväger — — — — —¹⁾

Augustus.

Bleff emellen k[onung] G[ustaff] och k[onung] Christian belevvet och beramet ett herremöte, som i Calmar på then förste söndag nest effter S. Laurentij stå skulle; tijt på k[onung] G[ustaffs] vegne bleffve förskickede her Conradt van Phij Sveriges rikens canceler, her Sten Ericksson rikens hoffmestere, her Larss Siggesson rikens marsch, her Johan Tureson, her Karl Ericksson, her Birge Nilson, her Måns Johanson och her Christoffer Anderson, riddere, och Clement Hanson, secreterer.²⁾ Män ifrå Danmark bleffve utsende til samme herredag her Måns Göye, Danmarks rikens hoffmestere, her Axel Brade, her Holdgerd Ulffztand, riddere, Knut Gyldenstiern, Birge Trolle och Jesper Brochman, secreterer. Ther monde the svenske sendebudh effter theres medgiffne befallning ställe the danske förordnade ibland annet tesse vichtige besväringar före, huruledes k[onung] G[ustaff] på sin kongelige ärhe, regalier och autoriteet utaff k[onung] C[hristiern] til Danmarkx undersåter och förvanter oskyldeligen och margfalleligen emot all tilbörlicheet skulle vare skedt och vederfarit stoor orett och föractelse, så at han ther öffver udi en merckelig sorg och farligheet kommen var, seg til en dräpelig schade och bekostning, för hvilken schade och bekostning the svenske dhå fordrede vederlegning; item om Gotland, som under Sveriges crone aff hedenhööss legat hade och för någre åhr seden ther ifrå medh orette komet var, motte nu inrymes och komme under Sveriges crone etc. Her opå the danske sendebud gåffve så för svar, att effter the aff k[onung]

¹⁾ I originalmanuskriptet är fortsättningsvis refererat och afskrivet K. M:ts patent till Vestergötland rörande landsvägarne till Halland, hvilket såsom tryckt redan af A. A. VON STIERNMAN i *Samling utaf Kongl. bref . . . ang. Sveriges rikens commerce*, D. 1 (1747): s. 60, och sedermera i *Gust. I:s registr.*, D. 13 (1891): s. 52 f., på grund af sin längd här uteslutits så när som på ofvanstående ingress.

²⁾ Fullmakten för dem är dat. den 8 Sept. Jfr *Gust. I:s registr.*, D. 13 (1891): s. 124 f. Konungens af Danmark fullmakt för hans sändebud, dat. 8 Aug., är tryckt *ibid.*, s. 338, och de senares »afsked» med de svenske kommissarierna, ur hvilken den här aftryckta redogörelsen för mötet synes vara hemtad, *ibid.*, s. 347—351.

C[hristiern] om sådane orett, bekostning och schade til at handle hade ingen befalning oc sade seg her om slett intet vete, och effter thet tiltael om Gotland k[onung] C[hristiern] och menige Danmarkx crone anrörde och the med samme Gotland icke mere, än som tilförende udi förbundet clarligen förmeldt och uttryct var, inryme kunde eller måtte, dherföre upsatte the these saker til begges Kon:ge Maiestetets förste tilkompst; i like motte upsatte och uppskuffede the och til högbe:te beggie kongers sammenkompst thet tiltael, som thet svenske ridderskap och adel hade til godz, gårdar och eigendom i Danmark oc Norige, som the danske forment sig vele forsvare med then doom, som ther öffver tilförende utgången var, hvilken dom the svenske hülle för en oretfärdig, eigennyttig och eigenvillisk dom etc. Män alle the godz och gårdar i Danmark, Sverige och Norige, som utan for:de dom tesse 3 rikers ridderskap och adel genom arfflig eller någon annen rett tilhörde, bevilligede och beslute the danske sendebud, att hvar och en udi högbe:te beggie kongers samenkompst skulle utan all vijdere uppskuff få ther opå en fulkomplig beslut och ende. Men om både kongerne på förbe:te doms vegne eij vilde eller kunde fordrages eller förlijkes, dhå måge the hvar för sit kongerike förordne ther til opartieske skeidesherrer, som tesse saker entligen åtskilie och ende måtte. Doch steltes thet alt til högbe:te beggie kongers nådige behag och förändring, när the först tilsamens komme kunde.

November.

På then 6¹⁾ dagen i Novembri[s] månet i Stockholm emellen 3 och 4 effter middag föddes then högborne Sveriges rikes furstinne, fröiken Cicilia, som seden bleff marggreffvinna til Baden, som her effter fölger, och på juledag undfick H. N. thet helge doep. Män på S. Staffens dag, som var annen dag jul, hölt k[onung] G[ustaff] en riddermandz mandz, benembd Ture Perssons bröllop med velbyrdig jomfru Catherina Holgersdotter.

¹⁾ BRAHE, a. st., har den 16.

Anno etc. 1542.

I thette åhr förskickede k[onung] G[ustaff] sine myndige sendebud til konung Franciscus i Franckerike, nembligen drotning Margaretes broder, her Sten Ericksson, k[onung] G[ustaffs] öffverste och näste rådh, her Conradt van Phij, riddere, Sveriges rikets canceller, her Knut Andersson, riddere, Jörgen Norman och Nils Ryning, två riddersmændzmen, och gjorde ett venligt förbund emellen Sverige och Franckerijke.

Samme åhr hade konung Ferdinandus sendt ett sitt städtlige sendebud, en frijherre benembd Bomgartener, till konung Gustaff.

På samme åhr stodh och ett herremöte i Calmar emellen k[onung] G[ustaff] och the lybske och flere aff siöstäderna, ther the dhå hade sine myndige sendebudh och legater.

In Maijo begyntes ett uproor och krig i Småland udi Konge häredt, som en bonde benembd Nils Dacke, then ther var både en mandråpere, hoorkarl och kättere, först upkom, och ther til upvecte och reete bönderne med sig emot k[onung] G[ustaff], the ther hölle sig mäst vedh skogen.

Januarius.

Någet för S. Knut, som var på then 3 dag Januarij, stodh ting i Konge heredt och dhå hade her Ture Trolle til Berqvare r[iddere] skicket tijt 36 karler med 2 breff, ett som han och ett som Germund Svenson, befal[ningsman] på Calmar, them tillsriffvit hade om theres utgiftt, hulskap och manskap, som the k[onung] G[ustaff] plictige våre, men for:ne 36 karler dierffdes icke giffve seg fram till tinget, effter ther var en hoop aff Dackens sälskap och en hoop bönder, som hölle med them. Doch bleffve breffven lichvel läsne för them vedh tinget, men allogen sade seg vele sökie ting i Vexiö på lögerdag otte dag[er] ther nest epter. I midler tijd vilde the sittie stille; kan them dhå vedh samme landzting bliffve loffvet och hollet, att the motte få bliffve vedh then sedvane med alle honde utgifter, som the haffve varit vane at utgöre for 10 eller 12 åhr seden, dhå vilde the gerne bliffve vedh then hulskap och manskap, som the k[onung] G[ustaff] loffvet och svorit hade; kunde the thet icke få niute, dhå vilde the våge lijff och godz ther öffver,

och berömbde samme Dackehoop sig ved samme ting, at i tisdagx dhå nest förleden, dhå Germund Svenson hade tinget med them ved Calmar, sloge the honom 20 karler ifrå.

Maius.

I thenne månet kom k[onung] G[ustaffs] fogte i Möre Nils Larsson i en bonde gård; ther satt en skalck sielffannen benembd Per Hult, hvilken tilförende med skogxtiuffverne (then tijd Joen Anderson och Nils Dacke våre theres höffvidzmen) varit och dhå nyligen ett bijltugemål bedriffvit hade, dherföre vilde Nils Larson grijpe honom, men han vilde icke giffve sig til fonge, utan grep til värn och skööt Nils Larsons dreng egenom halssen med ett lod. Doch bleff thet drengen til lifvet intet skadendes och Nils Larson skött strax med ett lod then andre skogxtiuffven egenom, som var en aff the Gertorner, så at han någre dager ther effter bleff dödh, och grep seden thenne Per Hult och sende honom fencklig til Calmare, ther han seden för sine misgerninger rettet bleff. Män för:ne Joen Anderson och Nils Dacke hölle sig dhå stille, så att ingen skalckheet spordes aff them, men en skogxtiuff gick dhå i Bleking och utt vedh landemercket, nemplig Skerffve Nisse sielff tridie.

I thenne månedt seden konung Gustaff fick spörie, huru konung Christian i Danmark och hertug Albrect til Prytzen hade latijd beskrije och utrope konung Gustaff hoss alle fremmende furster och herrer i Tysland, synnerligen hoss them, som sig evangelische bekende, så at han skulle vare fallen ifrå Gudz ord och then helge christelige religion, och at han skulle haffve förbundet sig med keiser Karl och the burgundische på theres schade och förderff, dherföre gjorde konung Gustaff i then motten sin entschuldning, at sådant utan all grund och sanheet honom öffver dictet var.

Junius.

I thenne måned, seden k[onung] G[ustaff] förnam, at i Småland ibland then menige man något knarek ock sielsindt snack upkommit var och vanckade om then rekenskap, som provesterne för tienden, then i kyrekierherbergen årligen bleff infördt, göre skulle, så at provesterne skulle fordra sådane reken-

skap strengeligen aff then menige man och icke late sigh ther medh åtnöije at upscriffve, huru myckit och hvad som hvar och en för sig förde in udi kyrckieherbergit, utan äskede och fordrede, att hvar och en skulle holle vedh sin eedh, huru myckit han hade sååt på sin åker um året, och huru myckin sådh ther effter bleffven är, och ther effter skulle the fordre tienden utt och ställe theres rekenskap etc.; dherföre gaff k[onung] G[ustaff] then menige almogen i Småland och Östergötland her opå sådane svar, at the som sådane lygnactig angiffvende och tael hade fördt på honom, thet hans mening hade i så motte varit, som förbemelt är, skulle thet aldrig kunne bevisse eller göre gått, utan the haffve i then motten antere förstätt hans mening vrongeligen eller och dictet honom thet utöffver, som the blygeligen kunde vare thet bekände [*sic*], men effter thet clärckerijedt öffver hele riket hade tijtt och offte kiert och claget för honom, at then menige man giorde ganske sielsindt och skröpeligen theres tiende utt, dherföre bleff han förorsaket at late fordre rekenskap aff presterne, then the och at göre plictige vore och Sveriges lagh thet utvise, til thet mindzste hvart annet år för tienden, hvilcket och så aff ålder bruk och sedvane varit hade. Dherföre förmante och böd k[onung] G[ustaff] then menige man, at the icke skulle thet late synes seg vare sielsind eller främende, dhå provesterne äskede rekenskap för tienden, ty thet var fast aff nödene, at så skedde. Män thet provesterne skulle äskie lagh eller eedh utaff almogen i then motten, huru myckit och hvad the sådde på theres åkrer, thet hade han icke sagt eller samptyct, vilde icke heller, at the thet göre skulde. Doch försåg han sig thet hoss them, at the hvar i sin städh ju christeligen betenckie vilde, hvad som Gud i then motten strengeligen befalet och budit hade, nembligen at göre utt rette tienden, att the sig ther effter skicke vilde och göre ut theres tiende rett och oförfalsket, som the thet för Gud och menniskier ansvare vilde, opå thet at then helge kyrckies tienere, som them på christendomsens vegne förestå skulle, motte bekomme och haffve theres uppehålle, teslikes at studenter och scholer, så och spetaler och the fattige ther motte bliffve vedh macht holdne. Teslikes effter han hade them både scriffteligen och udi egen kongelig person och genom sine befalningsmen, fogter och embetsmen och andre altijd latid tilseije och förkunne, att hvilken aff them någon merckelig clagemål hade anthere på hans befalningsmen,

fogter, embetzmen eller andre, skulle han dhå giffve honom sådane theres brijster och clagemål tilkenne, vilde han dhå gerne hielpe hvar och en til så myckit han hade rett och skääl til, och the som til eventyrs icke hade tilfalle och lägenheet at komme hijt up til honom, skulle the än dhå komme med theres saker och ärender til ende och beslut, och dherföre hade han nu forskicket til them her Mons Johanson, Axel Erikson med någre flere gode men til at fare omkring i alle lagsagur ther i landet och förhöre alle theres brister och clagemål och them åtskilie til ende och beslut.¹⁾

Någet för S: Johannis Baptistæ, som var på then 20 dagen Junij, vore Nils Larensson och Arffved Vesgöte sielff ot-tende vedh Torsås kyrkie och frågede effter Nils Dacke och flere skogxtiuffver. Seden gick Nils Larson sampt Arvedt Vesgöte til sin gård Voxstorp och sende sin underfogte Nils Anderson ifrån sig sielff tridie oppå vegen, och i thet samme hade Nils Dacke och flere hans partij speining effter them och hintte them på vägen, skute them strax ihiel och gåffve sig seden flux til Nils Larensens gård 30 starcke, ther the funne Nils Larson och Arffvedt Vesgöte liggjendes soffve up i en nadstugu, och dhå var klocken ved pass 3 efftermiddag, och sloge the in i en stugu, skute en karl i hiel och the andre kringhverffde natstugun och ropade til them, at the skulle giffve sig til fonge, thet the och gjorde. Satte the them så udi handcloffver, och effter någre bönder vilde giffve sig i lyffte och försoning för them, svarede Nils Dacke bönderne: när Arffved Vesgöte haffver giffvit mig 60 lod söloff, som han utgaff i Erenst Jonsons tijdh, skal han slippe. Ropede Nils Larenson: hvad skal jag giffve? Svarede Dacken honom: ther råder Sven Gertornson före, och sade Sven til bönderne: när Nils Larenson giffver mig en mandz bot för min broder han ihiel skööt, så skal han slippe. Med thet samme toge the bort Nils Larensens cläder oc alt thet ther var på gården, och ginge så med them ifrå gården. När the komme 2 pijlskott ther ifrå in i skogen, clädde the aff them och skute them ther ynckeligen och jemerligen ihiel, ther the stode i hondkloffverne.

I thet samme ginge the til en adelsmandz gård en fierdingx veg ther ifrå, nemblig Gudmund Slatte i Greskel, som aff svår siukdom ett helt åhr på sin sotesäng leget hade, och låg dhå

¹⁾ Jfr *Gust. Is registr.*, D. 14 (1893): s. 62—64. Brevet är dat. den 27 Juni.

såsom the hölle honom liuset i henderne; honom skute the på samme sin soteseng 3 lod egenom lifvet oc toge så bort alt thet han och hans hustru åtte och droge ther med i Bleking oc Konge heredt. Så skute och skogxtiuffverne 2 knecter ihjel, som k[onung] G[ustaffs] fogte Sven Verme fölgactige vore, ginge och med thet samme til Homemeterpz¹⁾ prestegård, ther Sven Verme plegede haffve sit tilhold, och tog bort alt thet han ther hade.

I thenne månet grepe Nils Dackes partij en adelsman benemd Mons Person til Lijna sampt en benemd Mons Holm, dhå the stadde våre udi Vekelsångx kyrckie i Konge häredt, och monde the Mons Holm strax geffve seg i Dackens tienist för en scriffvere, men Mons Pedersson trugede the en summa penningar ifrå och thertil toge the ifrå honom alt thet han åtte, thet som löst var på for:ne sin sätegård, som låg en liten fierdingxveg ifrå kyrckian, och kom han med lemppe ifrå them med intet mere, än som han gick och stodh, och gaff sig seden til her Göstaff Olsson till Vestergötland.

Julius.

På S. Jacopz dagh om morgnen i dagningen föddes then högborne furste och herre, her Magnus, hertug till Östergötland och Daal, på Stockholms slott.

I thenne månet bran i Upsale stadh först 65 bårgere gårder, förutan inhysesmen, som alle miste thet the åtte, som bodde nordan åen öfverst ifrå Svarttebecken och in til torget. Thernest bran thet vestan åen om natte tijdh, seden 12 var slagit, utan på en knut i taket udi en gård, ther ingen eld på ett halfft dygn varit hade, män then elden finge the utsleckie. Annen dagen ther nest effter om middagxtijdh begyntes elden i then andre gården nedher i ett stall vedh åne, ther ingen stugu eller skorsten när stadd var, och kom elden ther så hasteligen gräseligen och svår up, at ingen kunde then hindre eller utsleckie, och gick elden seden til qvernehuset, men qvernehuset bleff oskadt, i thet vedret gick om och dreff elden tilbake, och gick elden seden heele Fierdingen utöfver, och för än elden kom i her Larss Mortensons gårdh, dhå var han kommen i stallet och lade gården åffven för Konungxgården [i aske].

¹⁾ Hofmanstorps.

I thenne månet droge her Göstaff Olsson, Söffverin Kijl och Oloff Erickson med then Vesgötiske krigxmact in i Småland.¹⁾ [Seden the in i] Vesbo och Ösbo kompne vore, begynte the tinge med almogen, och tijt komme 4 myndige dannemen aff Sönnenbo och lofvade them, at the ville holle thet hulskap och manskap, som the tilförende k[onung] G[ustaff] svorit hade.

Vedh samme tijd var Nils Dacke 1,000 [man] starck i Vexiö, ther han tingede med almogen och gaff sig seden til Kroneberg, tog thet in och betvingede her Ture Trolle och flere adelsmen brandskatt utaff, och at the honom thet utloffve och tilseije måste, at the icke vilde arge på honom eller hans selskap, men seden han fick kundskap aff her Göstaff Olson och hans hoop, gaff han sig ifrå Croneberg, och tog med sig alt thet ther var, drog til Vexiö igen och trugede aff presterne en summa penningar, drog seden til Konge heredt.

Seden drog her Göstaff med sin hoop til Vexiö och stempde tijt til seg almogen ther nest om kring, men the sende her Gustaff svar igen, at hvar han them alle gamble sedvanier med messe, theres årlige utlager och cronones rente inryme vilde, dhå vilde the giffve sig med honom i handel, och medh thet samme som the gjorde sig rede til at drage til Vexiö, kom en benembd krämere Pelle til them och hade med sig 2,000 bönder aff Bleking, som seden trugede och tvingede med sig them, som bodde i Kinnevals heredt, men the som i Konge heredt vore, hade Nils Dacke medh sig sampt med them Upvidinge och flere hereder, så at the vore vel 10,000 starcke. Och effter her Göstaff var icke mere än 400 man starck, tyctes them eij vare rådth at giffve sig udi någon slacting med en sådane veldig hoop och försettie sig udi sådane omilde förrederes hender, ty gåffve the sig strax til Berqvare, her Ture Trolles sätegård, och befestede sig ther thet beste the kunde, som var på then 22 Julij.

Seden monde någre aff Dackens hoop, 2,500 [man] stark, sökie til Berqvare och gåffve sig til slagx med them ther våre och var samme hoop forsamlet aff Konge hered, Södre Möre, Upvidinge och Kindvals hereder och skedde samme slacting ved her Ture Trolles qvern, som ligger utan för Berqvare. Men Gud gaff

¹⁾ I marg. är här antecknadth följande: . . . och hade [the] for:ne Mons Persson til Lijna med sig. Dhå Nils Dack fick spörre, at Mons Person var med, ginge the [sic] strax till hans sätegård och toge bort med sigh all then boskap ther var, högge och sloge nedh dörrer och ugner, toge bort all jernredskap, bord och bencker och handle[de] aldeles ochristeligen med hans heele boo.

k[onung] G[ustaffs] folck lyckan och sägren, så att Dackens partij finge dhå myckit folck dödt och sårtt, och k[onung] G[ustaffs] folck icke mere än 3 såre karler och 2 skutne hester. Seden veke fienderne ifrån broen och gaffve sig up i skogen, skickede strax någre bönder aff Konge hered sampt her Tures sokneprest til k[onung] G[ustaffs] folck oc dagtingede med them, begärendes thet them emellen motte setties i dag, begynte falle til föge och sade seg vare nödde til at drage utt emot them och begärede, at the vilde rame theres beste, ther opå gafz them the svar, at om the vilde antvarde them Nils Dacke, dhå vilde the tilseije them konung Göstaffz venskap. Thet nekede the och vilde thet ingelunde göre, utan sade, at Dacken var en god man, som altid ville rame almogens beste, och forthenskuld actede k[onung] G[ustaffs] folck intet fördrag göre med them, men seden the finge spörre, at Krämere Pelle var på tuget, 500 [man] starck ifrå Bleking en fierdingx vegh ther när och almogen luppe flux til hopen ther näst omkring på alle sijder, hvilken Krämere Pelle hade dhå med sig, Dacken och hans hop til undsetning, 34 skålp:d krut och $\frac{1}{2}$ dussin ha[lf]ffve haker ifrån Rotneby, som en borgere benembd Henrik Hoffman, född i Lybeke, utsendt hade; dherföre syntes them vore rådth at ingå med them then dagtingan som the begärede. Vart them dhå dagen inrympt til All Helgone dag. På samme tijd sende her Göstaff Olson up til k[onung] G[ustaff] then Mons Holm, som aff Dacken fongen bleff, och seden bleff hans scriffvere, som förbemelt är.

Motte the dhå stelle någre i gislen for Nils Dacke, at han sielf kom med them til ordz och sade, at han förviste sig hielp oc bijstond aff hele Småland, och at han ingen förlijkning med them göre vilde, med mindre alt motte komme i gammel lag och skick om messer och theres årlige skat oc utlager, oc clagede myckit om fodringen, gårdestedzler och myckit annet etc. Dhå tilsporde honom the öfverste för k[onung] G[ustaffs] krigxfolck, medh hvars tilstånd eller befalning han hade til att upreese en slijk hoop almoge emot sin och theres rette herre och konung och ther til bruke sådane mord, rooff oc brand på hans fogter, tienere och undersäter, eller hvad orsack han thertil hade. Så vijste han ingen synnerlig orsack at giffve före, utan at han hade sielf tagit sig thet före, och sade, at han ville straffe then orett, som almogen öfvergick, som är at man skulle giffve $\frac{1}{2}$ z for hesten och giffve

så monge penningar i gårdestedzle, som man kunde köpe sig en gård före, och myckit annat som han föregaff, som utaff gammel lagh kommit var. Vijdere vardt honom tilfråget, om han var i förbund med någon utlensk eller indlensk. Ther svarede han intet annat til, utan hvad han giordt hade, thet hade han giordt på almogens beste, ther stode både han och the men med honom våre hart upå etc. Dherföre effter fienderne våre fast starcke emot k[onung] G[ustaffs] folck, som förbemt är, bleff them på k[onung] G[ustaffs] nådige behag dag och stillestånd inrympt in till Alle Helgenedag ther nest effter. Seden han thenne dagtingan giordt hade, strax ther effter tingtede och handle[de] han med menige man och gaff them före, huru dagtinget och beslutet var, och förmante them, at the innen then dag skulde förskaffe sig the meste och beste verier, som the åstadkomme kunde, teslikes bestelle sig i förråd 3 eller 4 tolfifter spader, skecter och pijler.

Och then dagtingan och stillestånd skedde på S. Mariæ Magdalænæ dag, som var på then 24 dag Julij¹⁾, så at samme Dackens hoop forplictede sig dhå att vele vare k[onung] G[ustaff] hulle och trogne undersåter och utdrage all then skatt och skuld, som the honom retteligen plictige våre, och ingestedsz vare honom, hans fougter, Sveriges rikes adel eller theres fogter och tienere emot, utan för them alle våge lijff och godz, eenär och hvar thet behoff görs. Thet samme skulle och Nils Dacke med Lille Jösse och theres salskap göre och slett haffve fördrag all obestånd. Män hvar thet på theres sijde icke så skedde och hølles, thet Gud förbiude, dhå förplictede the sig at vele stå konung G[ustaff] ther om til rette.

Odensdagen näst för S. Mariæ Magdalænæ dagh screff Nils Dacke ifrå Vexiö her Svante Sture til, och lot han sampt menige man i Småland spörre honom till, om han ville haffve Sverige sitt fädernes rike igen och vare them för herre och höffvidzman, dhå vilde the utgöre honom all then cronones skatt och utskylder, som them borde utgöre theres herre och konung, dog så om han vilde holle them ved gamel lag och rett, som hans fader unge her Sten gjorde. Her opå begärede han hans svar.

¹⁾ Mariæ Magdalænæ dag inföll den 22 Juli, såsom det också ursprungligen stått i texten. ehuru denna sedermera ändrats till den 24, hvilken dag inföll på *måndagen näst efter Maria Magdalena*. Enligt TEGEL, a. st., s. 154, var också denna sista tidpunkt stilleståndets begynnelse-dag.

Augustus.

Seden nu Dacken then dag med k[onung] G[ustaffs] krigsfolck ved Berqvare giordt hade, drog han strax nijd mot Calmar; röffvede the [*sic*] Gudmund Slattes sätegård (hvilken the tilförende på sin soteseng mort hade, som for: är) och förde och driffve med sig bort in i Vissefierdingx sockn alt hvad ther på gården var och the tilförende igenlefft hade, boskap och alt annet, som the kunde med sig åstad komme, och bedreffve elliest flerestedz monge tiuffve stycker och förretlige handlinger. Dherföre effter k[onung] G[ustaff] förnam, att the theres förretlige obestond icke öfvergiffve vilde, dherföre bleff aff honom oc rigsens råd endrecteligen beslutit at hemsökie them med all then mact til hest oc foot, som man mest åstadkomme kunde, och lot k[onung] G[ustaff] forthen-skuld forscriffe samme krigsmact och rustning til hest och foot til Jeneköpfungx stad om Bartolomei ther nest effter, doch med thet anskrij och rycte, at k[onung] G[ustaff] ther i Jeneköpfung sin krigsmact tilhope forsamblet haffve vilde for thet möte och samtals skuld, som han med kong Christian i Danmark nogerstedz ved grentzen skulle beleffvet haffve at besökie, om k[onung] G[ustaff] hade ther med kunnet beveke fienderne at holle then dag, som the med honom giordt och beslutit hade.

Vedh S. Laurentij tijd monde en bonde benembd Nils Bagge, född i Bergunde sochn, bruke någet tiuffverij hoss en adelsman, benembd Arffvedt Trolle til Boo, och bleff seden ther til lagvunnen och bötte ther före konung Gustaffz fogte någre penningar. Then samme Nils Bagge gick strax ther effter med 6 andre skogxtiuffver om en odensdag nest for S: Larentze dag på afftenen til for:ne Arffvet Trolles gård och skööt honom forretligen ihjel i sit eget högsäte, dhå han satt och fick sig math, och toge seden bortt med sig alt thet han hade, och effter the icke vore aff Dackens partij, sende for:ne Arffvet Trolles broder, her Ture Trolle til Berqvare, riddere, 2 danne-men til Dacken vedh tinget i Konge häredt til at förhöre, om thet var hans vilie och befallning, att for:ne Nils Bagge skulle bedriffve sådant dråp på sin broder och göre om intet then dagtingan och fred, som han sampt med sit anhang med k[onung] G[ustaffs] krigsfolck giordt hade. Var thet icke med hans vilie skedt, begärede dhå her Ture Trolle, at han sampt med

honom vilde hielp til at straffe samme tiuffvehoop; hvar och thet genom hans vilie var giordt, dhå motte han vete sig förvaret.

I thenne månet¹⁾ dreffve Dackens partij k[onung] G[ustaffs] fogte i Östre heredt Anders Karlson aff samme sit fögderij, fongede och lendzmennerne och tvingede och hotade them och bönderne, att the icke skulle besökie thet ting i Vimerby, som her Mons Johanson och her Jören Erikson med them på k[onung] G[ustaffs] vegne holle skulle, och late förkunne för them k[onung] G[ustaffs] breff; så toge the och ifrå k[onung] G[ustaffs] fogter och theres tienere alt thet the åtte.

Någet ther epter bleff for:ne Anders Karlson sielff ottende och en annen k[onung] G[ustaffs] fogte, benembd Oloff Larenson, aff Dackens partij ihjelslagne udi en by heter Screffvaremåle i Hesleby sochn.

I thenne månet droge k[onung] G[ustaffs] veldige hoop ifrå Lincöpfung och in i Kind, forskickede så theres proviantmestere med någre ryttere och knecter til then gerd, som them loffvat och tilsagt var och tilhope skulle göres i Kijsa. Kom så til samme utskickede folck en hoop aff Dackens partij med någre bönder, som bodde i samme sochn, och forraskede them thil 12 personer ifrå, toge teslikes samme gerd, som til krigxfolcket utgiordt var.

Så våre och bönderne i Tiust fast treeske och vilde intet giffve seg til Suderköping til at höre K. M:tz breff, utan vilde, at k[onung] G[ustaff] skulle skicke them synnerlig breff til theres heredz ting. Item icke vilde the heller förfordre up k[onung] G[ustaffs] oxer, utan sade, at hvar han ville haffve någre oxer, dhå motte han late hempte them ther nedre.

I Augusti månet någet för S: Bartolomei sende Nils Dacke sin budkaffe, brende och repade in i Vestre heredt, så at the skulle möthe honom i Varend och gå honom tilhonde på S. Bartolomei dag; hvar thet icke skedde, dhå vilde han drage in i Vestre heredt och röffve och bränne alt ther han framdrager. Hele Verendzland var honom tilhonde gongne, och hade han dhå latit röffve och plundre alle the herremendz gårdar i Varend låge.

Om S. Bartolomei tijd, som var på then 24 Augusti, lågh Nils Dacke 200 [man] starck i Slette och Mogate²⁾ sockner

¹⁾ I marginalen står: 16 Aug.

²⁾ Slätthög och *Moheda* i Albo härad.

och tog vare på then vägh, som faller ifrå Jeneköping och til Vexiö. Samelunde hade han 60 aff sit partij, som låge emellen Eedh och Rydeholm, som toge vare på then väg. Teslikes låg Gudmund Fösing med 80 karler i Rysby sochn och actede på then vegh, och dhå våre med honom i förbund tesse hereder Södre Möre, Konge, Upvidinge, Norvedinge, Albo och Kindvals hereder, medh sådane anslag, at Dacken hade tilsatt i hvar sochn 4 men, hvar ved sin fierding i sochnerne udi alle for:ne hereder, och them hade han alle upscreffne hvar ved sit namn, och hade 2 men hoss sig aff hvarie sochn dageligen udi then act oc mening, at strax han fick spörre k[onung] G[ustaffs] krigxfolck vare på vegen, dhå skulle strax the 2 men oförtöffvet genom natt och dag skynde sig hvar til sin sochn och tilseije the fierdingxmen, at hvar i sin fierding skulle reese man aff huse och skynde sig til Dacken genom natt och dag på then dag och stund, som them vart tilsagt, och hvem thet försumede skulle til lijff och godz straffet bliffve.

På samme tijdh lot Dacken upkaste hvar och en bro, som våre udi for:ne hereder. Monde och dhå plundre her Ture Trolles gård Berqvare och toge bortt alt thet ther var; och moste fru Magdalene, her Ture Trolles husfru, som dhå lågh i barnsäng, giffve Dacken 250 mark i brandskatt, at husen motte bliffve obrende.

September.

På then 6 dagen Septembris om natten regnade blodh utan för Norre port i Calmar stadh, hvilken blodh syntes granneligen om morgonen, så och annen dagen ther nest effter och hade sådane blodz regn fallet ther tre reser i samme somer tilförende.

Then 27 dagen Septembris drog her Göstaff Olsson sampt flere aff adelen och Jacop B[agge] med k[onung] G[ustaffs] krigxfolck till Vexiö och seden han förnam, att Nils Dackes folck våre them för stareke, drog han tilbake igen och sloge sit lägre i Rydeholm i Ösbo, och på samme dagh samme krigxfolck ifrå Vexiö dragne vore, kom Nils Dacke i stadhen med menige bönderne, vedh 1,800 [man] starck.

October.

I thenne månet sloge och upbrende konung Gustaffz krigsfolck, ther her Abram Erickson och Botved Larson våre höffvidzmän före, på en morgon bittideligen 300 aff Nils Dackes hoop, udi en by benembd Haddetorp i Slaku soch[n] i Valkebo heredt ved Lincöping udi Östergötland, ther the sig lägret och en brotte något ther när sig hugget och fält hade, och finge aff them alt thet byte, som the ther i Östergötland röffvet och stulit hade, men the andre, som i brotten våre, komme strax dragendes och vilde komme them, som i byen låge, til hielp och undsetning, men the bleffve och med hugg och slag så affviste, så att the måste vijke och förlöpe brotten, och i samme slacting miste k[onung] G[ustaffs] folck icke mere än 4 knecter och 3 bleffve såre. Vedh S. Michels tijd komme någre aff Dackens partij under Holvedhen och upreste med sig menige man, som bodde i Åsbo, Rinne och Hogxste sochner, the ther lyste ting på Nils Dackes vegne i Göstringx häredt, så at the skulle mötes vedh Fietmunde och hotede then menige man, at the som icke vilde gå med them, vilde the slå ihiel och giffve hans godz til bytes och spilles; sloge så strax en bonde ihiel och hans son, ther egenom then menige man bleff försecret och samptycte seden, at the vilde gå medh them. Sende seden theres bud til Skeninge och fordrede aff them brandskatt eller och at the skulle slåes med them. Borgemesterne schickede så 4 beskedelige borgere til them och lote tilseije them, om the kunde tencke thet vare beständeligit, thet som the sig företagit hade, och om the för sådane theres obestond icke skulle i framtijden både för Gud och k[onung] G[ustaff] stå til svars, och utrettede så myckit med samme tael, at the, som bodde nedh på sletbygden och vore endeles trugede aff the for:ne andre 3 sochner, gäffve seg strax ifrå then andre uproriske hoopen, som strax ther effter gäffve sig ått skogen.

Någet effter S: Birgitte tijd, som var på then 12 dagen Octobris, droge k[onung] G[ustaffs] krigsfolk til then brotte, som Dackens hoop hade fält på Holvedhen, och til theres lägre, som the hade i en by, som lågh näst vedh brättan, söcte manneligen til them bijttide om morgonen, för än någon vijste ther något om, och både stucke elden på byen och sloge ihiel alt thet ther framkom, så at ther til 300 bönder upbrende och

slagne bleffve. Seden nu the som i brätten våre finge thet see, gåffve the sig til byen och actede komme them til hielp. Män the bleffve aff krigxfolcket en partt nederlagde och the andre slagne på flucten, så at the brätten öfvergiffve moste, ther aff the ösgötebönder, som then tiuffve hoop bijfaldne vore, bleffve svårligen förskrecte. Men krigxöfversterne lote allfvarligen tilseije them, at hvar the icke vilde öfvergiffve sådane theres obestånd, dhå vilde the hemsökie och straffe them såsom theres fiender.

I thenne månet sende Nils Dacke sit bud til Vestervik om någet krut. The sende så honom så myckit krut, som the dhå hade, och gjorde ther opå theres helgons edh, at the icke mere krut hade, utloffvade och ther hoss, at så snart theres skep komme ifrå Tysland, dhå vilde the komme til honom och undervise honom om alt thet godz ther opå vare kunde; om han någet ther aff begärede, skulle han thet gerne bekomme, och begärede, at han them udi sit beskerm och försvar tage vilde, effter ther vore någre, som honom tillydde och them undsact hade, at the theres stad plundre vilde; hvad han them bödh och befalte, thet vilde the gerne göre.

I thenne månet låge Måns Hane och Tord riddere med en hoop aff Dackens partij i Skäninge allenest ene natt, drog ther ifrå til Hoff, seden til Vädersta och ther effter til Ekeby och tingede med bönderne, ther som the droge fram, och berömbde sig, att the vilde stå bij med Nils Dacke, och lote gå för ordh, at Dacken skulle oförsumeligen komme effter med 20,000 man, som hans egne tienere vare skulle. Så hade och småleningerne utgiordt honom til hielp och bistond 14,000 man, och allestedz var thet theres hootan, at the som icke ville gå med them, them vilde the slå ihiel i theres egne gårdar och hengie i theres egne farstugudörr. Så hade och Mons Hane sit bud til Vastene oc vilde, at the skulde gå Nils Dacke tilhonde, men the svarede, at the med theres Dacke hade intet beställe, utan at the vilde bliffve hoss k[onung] G[ustaff] och våge för honom lijff och godz. Seden drog han til skogxbygden och stembde then menige man til tingx i Rökx prestegård til at höre ther Nils Dackes breff.

Then 30 Octobris, dhå k[onung] G[ustaffs] krigxfolk låge i Skäninge, finge the för visse tijdender, at Mons Hane skulle liggie i Fietmund under holvegen, forthenskuld bleffve Jacop Bagge och Peter van Hannofer om natten utskickede med 250

knecter och 60 hester til at besökie then tiuffvehoop, och som the komme utt om staden, skildes the ått i mörekret, och drogh Jacop Bagge med knecterne til Fietmunde och Nils Boije med ryterne til ett heter Rök, ther Dackens partij skulle tingte om dagen thernest effter. Ther komme ryterne til mangels med them ther i byen, sloge them någre bönder ifrån ved 30 karler och fem finge the udi kyrckietornet till fånge, och them lote the stå sin rett i Skäninge. Hade knecterne varit ther med, dhå hade icke monge undkommit, män dhå knecterne komme til Fietmund, vore bönderne stadde på andre sijden om åen, så at knecterne icke kunde komme med them til mangels, doch bleff strax Mons Hanes hoop förskingret, men krigxfolcket droge til Skeninge igen.

På then 16 dag Octobris ifrå Wijsmar udi landt Mechelborg sende biscop Mons i Schare en borgere i Rotneby, benembd Henrick Långh, medh sin fulmact til menige friborne frelsismen, bönder och bookarler, lecte och lerde, eller hvem the helst vare kunde, som dhå i Småland emot k[onung] Göstaff forsamlede våre, at hertug Albrect til Mechelborg effter Keiserlige M:tz vilie och befallning samme Henrik Lång med någre besynnerlige värff och ärender, som them var anrörendes, och näst Gudz hielp hele riket och them alle til gode, gagn, hielp och bijstond komme skulle, til them utskicket hade, begärendes, at the til samme Henrik Lång tro och låffven ställe vilde.

Så sende for:ne biscop Mons bredh vedh fulmacten ett hertug Albrectz breff, som han Nils Dacke och alle the, som i hans selskap emot k[onung] G[ustaff] våre, tillsriffvit hade, lydendes at han for:ne Henrik Lång med någre mundtlige befallningar, som riket och them til bijstond och gode lende skulle, utskicket hade, begärendes, at the ville settie tro och loffven til honom, lijke som han sielff tilstädes våre, och at the sig i thet han them föregaff late sig befinne velvillige, thet vilde Keiser: M:t och han med them med all gunst och nåde förskylde.

In Novembri

torsdagen nest för S: Mortens affton screff konung Christian i Danmark then menige almoge til i Småland, att effter han besport hade, huru the udi theres landzende ett farligit och obeständigt uproor begynt oc sig företagit hade emot k[onung] G[ustaff], theres rette herre och konung och tilbörliche

öfverheet, hvilket han ogerne hörde och tychte ille vare, förundrede och, at the icke tilförende hade besinnet och öfverväget, hvad merckelig schade och förderff land och rijker och tess inbyggjere genom sådane inbyrdes uproor och tvedrect pläger öfvergå och effterfölge etc., dherföre rådde han them fulkombligen, att the snarligen schulle affstå aff sådane theres otilbörlig obestånd, buller och upreesning, som the sig företagit hade, och falle til föge [och] begärendes nådh och venskap igen vare k[onung] G[ustaff], theres rette infödde konung, hörige, trogne och retrådige, män hvar the thet icke gjorde, dhå vilde k[onung] C[hristiern] medt k[onung] G[ustaff] och flere theres venner, christne herrer och furster så late hemsökje och them straffe late, at the och theres barn och barnebarn schulde thet icke förglöme; vilde han och förbiude sine undersåter att göre them ifrå Danmark och Norige någon tilförning, så lenge the udi theres företagne obestånd ildhårdede bleffve.

I thenne månet bleff her Ture Trolles sätegård Berqvare aff Nils Dackes partij plundret och röffvet.

På then 8 dagen Novembris gjorde rigsens rådh, adel och fulmectige befalningzmen utöfver k[onung] G[ustaffs] krigsfolck, som i Lincöping församlede våre, en venlig handel och fredsdagtingen¹⁾ med Nils Dacke på menige mandz, hans anhangx i Smålandz vegne i så motte, at effter Nils Dacke med sit hele medfölie och anhang hade nu med breff och segel loffvet och svoret seg vele her effter vare k[onung] G[ustaff] hulle, trogne och retrådige och med all flijt effter theres ytterste mact och förmögenheet hielp til at affvärie hans och rigsens fiender och elliest troligen förekomme all schade och förderff, ville oc nu ödmiukeligen betre sig, i thet the sig emot k[onung] G[ustaff] oc riket förseedt hade, och nu strax affstå ifrå thet uproor oc obestånd oc til fred oc endrect stille then menige man och thet utan all sveck och argelijst; tesliges at Nils Dacke och then menige man ville komme k[onung] G[ustaffs] fogter till hielp och bijständh til at straffe och nederleggje tiuffver och förädere, som her innen landz finnes kunne, dherföre hade for:ne rigsens råd, adel och befalningsmen tilsagt Nils Dacke och hans hele anhang k[onung] G[ustaffs] aldeles fulkomblig nåder for thet de brutit, så at alt thet som brutit var, skulle vare tilgiffvet och en plat afftalet sak for födde och ofödde, och

¹⁾ Se *Gustaf I:s registratur*, D. 14 (1893): s. 417—418.

med thet samme anamede och forbe:te rigsens råd aff Nils Dacke ett register på alle the brister och clagemål, som then menige man begärede aff k[onung] G[ustaff] böter opå, som var — — —.

Fredagen nest epter alle christne sieler sende borgemestere och rådih i Vestervick Nils Dacke effter hans scrifftelig begären så myckit krut, som the dhå hade, och giorde ther opå theres helgandzeedh, at the intet kruut mere hade, män så snart theres skep komme ifrå Tysland, och hvad godz ther opå vare kan, vilde the dhå komme til honom och giffve honom thet tilkenne, begärede och, at han ville aname them udi sitt hegn och försvar, effter någre aff hans hoop hade undsact them, at the vilde plundre och sköffle them.

Ved S: Mortens tijdh sende Nils Dacke ut en sin tienere, benembd Jogan Gertorn, med sit öpne breff til at ransake oc utfråge alt thet rooff och rapperij, som någre utaff hans partij utan hans befallning i Calmar lään röffvet och tagit hade och giordt honom therföre ingen rekenskap, och om the for:ne Jogan Gertorn icke giorde för samme rooff en rett och oförfalsket rekenskap så vel för thet mindzste som thet mäste, dhå skulle the ther före i framtijden straffet bliffve.

På S: Katherinæ dagh kom Nils Dacke till Vexiö stadh och hölt landzting med almogen, lyste godh fredh effter then dagtingan, som i Lincöpfung emellen honom och hans anhang på then ene sijde och k[onung] Göstaffz krigxfolk på then andre sijde giordt var, och sade han, at thet skulle vare en stadig fredh, och at all ting skulle bliffve effter gamble sedvanier, ther vedh almogen gladdes. Män en partt aff Nils Dackes anhang sade, at thet var giordt på falskheet. Dhå ropade Nils Dacke til almogen, att the med uprecte hender skulde honom thet loffve och tilseije, att the ville vare hvar annen bijståndige såsom bröder, bödh them och vedh lijff och hals, att the sig gode och starcke värier köpe skulle och thet års skatt och landgille haffve sig ther til hielp, och sade han, at herrerne skulle ther aff intet bekomme i thet åhr, effter thet så aff them i Lincöpfung (såsom Dacken falskeligen föregaff) så öffvertalet och beslutet var, och seden skulle the skatte effter gamble sedvanien; sade han och yttermere, at han förvente sig konung Gustaffz breff: när jach thet får och thet mig behagede och oss nyttigt være, dhå skulle ordh holles, män hvar thet icke lydde såsom jach vill, dhå kan jach vel then

konst, som jach kunde tilförende, nembligen före krig och ör-
lug. Män doch lyste han fredh öffver herremendz godz
och gårdar, at ingen skulle ther effter röffve eller plundre them;
then thet gjorde, skulle stå sin egen farhe, män the som her
til hade röffvet och tagit till och icke varit med honom för
bösser och pijl, them ville han straffe late; doch gaff han them
frijst i 8 dager till at komme til honom och göre honom
rekenskap för theres rooff, och om the vilde velvilligen gifve
honom något ther aff, dhå skulle thet vare en afftaled sak, och
berettede det för almogan, dog falskeligen, at herrerne vore ther
med tilfredz, at hvad som hvar och en röffvat hade, antere
herrerne ifrå bönderne eller bönderne ifrå herrerne, thet skulle
hvar behålle. Vijdere sade han, att han hoffolk icke lijde
vilde, för än han finge k[onung] Göstaffz scriffvelse effter sin
vilie. Så kom och på samme tijd en breffdragere ifrå Tysland
til honom, dhå tinget i Vexiö hollet var, then ther hade myckin
lönlig handel och hemlig samtael medh honom, som ingen fick
vete. Seden drogh han 8 dager ther effter til Aressås i Albo
hered och tingade ther i liche motte med almogen och lyste och
så fred som tilförende och påböd och befalte almogen köpe sig
gode verier; satte så en bonde, benembd Sven Monson i Lekerö,
til fogte i Vestre heredt sielff fierde.

På S: Annæ dag var han vedh Liungzåkre ting. Ther satte
han en bonde, benembd Erengisel Schreddere, till fogte i Kind-
vals heredt och ville, at the skulle holle honom 4 hester.

På S: Thomes dag var han i Konge heredt och satte sins
hustrues broder, en bonde benembd Sven Gertorn, ther til fogte,
satte och fogter i Östre och Vestre hereder i Norre Vidbo
och flere hereder i Småland. På Kroneberg drak han sin jul
och på samme dag screff Nils Dacke her Mons Johanson, Jören
Erichson och Per Brae till om sin vilie och upsååt, at skulle
thet holles som hvar annen loffvat var, dhå begärede han
k[onung] G[ustaffs] breff, att han tilfredz bliffve motte, och at
han motte bekomme en förläning, ther med han kunde vare be-
holpen och holle 100 folck ther aff til at beskydde Småland,
ee när behoff giordes, effter sin ytterste mact och förmögenheet.
Så sade han och sig haffve fått breff och bodh ifrå keisaren,
at han honom bijstånd göre skulle, at han motte komme in i
Sverige och Danmark, och bød honom hele Småland i förläning
i sin lijffztijd oc barn effter honom, men om han någon för-
läning finge aff k[onung] G[ustaff], ther han kunde hielpe sig med,

dhå vilde han helst hielpe honom til at emo[t]stå all utlendzskt herskap.

Någet ther effter lot Nils Dacke slå Måns Hane ihiel, och seden fick han ett stort haat aff samme Måns Hanes hele slect; så loot han och grijpe och settie i handkloffver en hoop nampnkunnige bönder och boofaste men, ther aff almogen finge til honom ett stort haat och mishagh och åstundede hans nederfal och förderff.

Så screff och Nils Dacke borgemestere, rådih och menigheeten til i Rothneby, ath k[onung] G[ustaff] hade tagithonom i nåder, [och att] en venlig förlijkning emellen honom och k[onung] G[ustaffs] krigxfolk giordt var, och begärede förthenskund, att en venligh och frij handel och köpenskap emellen Värendz land och theres stad bliffve motte, och at the vilde effterlate honom och hans folk stalrum och härberge ther i theres stad. Ther opå gåffve the honom så for svar, att the theres herre och konung her om tilscriffvit hade, så at när the finge svar tilbake igen, at thet theres herre och konung var vetterligit om forne förlijkning, som emellen honom och k[onung] G[ustaffs] krigxfolk skedt var, dhå vilde the gerne herbergere honom eller andre, som til them komme udi hans rette ärender. Så begärede och the i Rotneby, at Nils Dack[e] ville rådhe boot på the monge löse karler, som ifrå Värendz land kompne våre och ther i Bleking gjorde stoor skalckheet oc schade.

På S: Andree dag, som var på then 25 dagen Novembris¹⁾, screff k[onung] G[ustaff] Nils Dacke til, att effter han med sit anhang fred och dagtingan med rigsens rådih och flere k[onung] G[ustaffs] befalningsmen i Sletbacka giordt och samptyct hade, så at the vilde vare her effter k[onung] G[ustaff] hulle, trogne och retrådige och icke med yttermere uproor eller obestånd emot honom och riket seg befinne late, dherføre ville och k[onung] G[ustaff] samme fredh och dagtingan fast och obrotzligen holle, och motte han förthenskund vel tryggeligen giffve sig til k[onung] G[ustaff], effter som han thet sielff Jacob Bagge loffvat och tilsagt hade, och hade k[onung] G[ustaff] befalet Christiern Larson til Fletna och Nils Larson, at the honom med sig i theres fölie haffve schulle.

Så sende och k[onung] G[ustaff] Nils Dacke sit stadfestelse breff på for:ne fred oc dagtingan, som så lydde, at effter for:de

¹⁾ S. Andree dag inföll 30 Nov.; den 25 Nov. var S. Catharinæ dag.

Nils Dacke med sit sällskap och menige almoge i Småland ville effter thenne dag vare k[onung] G[ustaff] hulle, trogne, retrådige, hörige och lydige och utgöre honom på cronones vägne all then rättigheet, som them borde utgöre theres rette herre och konung, och icke yttermere late sig befinne med sådane olydne, obestånd, schade och förderff, som nu skedt var, effter som Nils Dackes och menige almogens i Småland breff ther opå utgiffvet thet yttermere förmedle, så vilde och k[onung] G[ustaff] inskicke udi Småland lagmen och andre förständige men, som almogens clagemål höre och med rette åtskilie skulle, så at hvar och en skulle skee och vederfares så myckit som skääl och rett var.¹⁾

S: Andree affton gaff Nils Dacke en benembd Hans Ploog, borgere i Rostock, sitt passebordh ifrå Kroneberg och til Rostock igen oc kallede honom Larens Hanson, på thet han oförmercht genom Danmark komme skulde, hvilken hertug Albrect til Meckelborg til Nils Dacke med sin scriffvelse förskicket hade. Then samme, dhå han kom til Danmark, bleff han ther bespeijet och fencklig antastet oc ther seden rettet. Män hvad han för sin död bekent hade, thet gaff k[onung] C[hristiern] k[onung] G[ustaff] scriffteligen tilkenne, nembligen at hertug Albrect hade afferdiget honom med sit breff til Nils Dacke, som Oloff Brömb, then ther dhå hoss hertug Albrect stadder var, på svenske scriffvit hade, och samme breff loot han läse för sig hemeligen, så at ingen fick thet at vete, utan allenest Nils Dackes egen scriffvere, som honom tiente.

Och hade samme Hans Plog i befallning aff hertug Albrect att seije Nils Dacke thet hemeligen til, at effter han hördt och spordt hade, thet han med the svenske bönder hade upsatt seg emot k[onung] G[ustaff] och hade haft theres bud hoss konung Christian i Danmark och begäret honom för theres herre och konung, men han hade thet slett affslaget och förskicket k[onung] G[ustaff] hielp och undsetning med rytere och knecter emot honom och hans anhang, dherføre om Nils Dacke thet begärede, dhå vilde h[ertug] Albrect komme honom och the svenske bönder till hielp och vare theres herre och konung, och begärede, at Nils Dacke vilde sende til honom sölf och en tunne med daler, dhå vilde han antage rytere och knecter och göre honom undsetning. Ther på svarede Dacken, at han var

¹⁾ Se *Gust. I:s registr.*, D. 14 (1893): s. 354—355.

vel förlicht med k[onung] G[ustaff] och förhoppedes, at han vel varder hollendes thet han honom tillsagt hade, och hvar han thet giorde, dhå ville han ingen betre herre och konung begäre, män om han thet icke holle vilde, dhå skulde hertug Albrect komme och sende för seg en tunne full med daler, dhå våre han en godh herre, och vilde the seden göre theres beste. Så sade och Nils Dacke, att för then store beskatning, som bönderne pålagt var, våre the bleffne uproriske emot k[onung] G[ustaff]; ville nu alrede hertug Albrect beskatte bönderne, för än han bleffve theres konung, thet ville them ickevel bekomme. Item så hade och Nils Dacke spordt fliteligen effter her Berendt van Melen och sade, at ther som han hade hafft honom i Sverige för en höffvidzman, för än han bleff fördragen med k[onung] G[ustaff], dhå hade han gärne hafft honom. Så bekende och for:ne Hans Ploogh, at han var tilstedes oc hörde, thet hertug Albrect rådslog med sitt rådth och ridderskap och gaff tilkenne, at han vilde giffve sig til the svenske bönder. Dhå både hans rådth honom komme ihugh, thet han var i Danmark och brende ther sine fötter, the vore än nu icke heele vordne och förthenskuld rådde the honom, at han skulle slett affslå thenne handelen, aff hvilcket han vardt vredh och skildes så ifrå them. Seden gaff hertug Albrect sig til Lybeke och handlede med them, at om the vilde tage sig then feigde ahn med bönderne i Sverige och före then til ende, dhå ville han vare en krigxöffverste til at utföre samme krig. Så berådsl[og]e the lybske sig och gåffve honom så för svar, att the vilde giffve honom någre tusende daler för then schade, som han i Danmark för theres skuld lijdit hade. Män samme daler vilde han intet aname, med mindre the lybske ville tage sig then feigde ahn i Sverige och sielfve fulkomne henne til ende med honom, dhå ville han ther til vende all sin mact oc förmögenheet, som han åstad komme kunde, men the lybske vilde thet intet ingå, och ther med skildes the åt.

Fredagen nest epter S: Lucia dagh satte Dacken en bonde, benembd Erick Larson, til fogte öffver Tiust och Tuna lään, och lydde hans fogte breff såsom her effter følger: — — —

I thenne månet droge någre aff Dackens hoop in i Vester-götland och plundrede k[onung] G[ustaffs] sätegård Etack och gåffve sig seden med alt thet the finge til Jeneköpung; seden forskingrede the seg i 8 hooper kring om Jeneköpung och i Sunnerbo oc Vesbo, sökiendes effter frelsesmendz godz och äge-

deler. Item sloge [the] ihiel Jören Jönsons underfogte sielff 6, brende up Jören Jönsons gård och brandskattede andre gode mendz gårder.

Vedh Alle Helgone tijd¹⁾ hade Nils Dacke beramet ett möte i Berga udi Synnerbo medh tesse hereder Vesbo, Sunnerbo, Ösbo, Vijst och Tvete hereder sampt Jenecöpfungx stadh til at förvete sig med them, hvad bijstond han sig aff them skulle haffve til at förmodhe, och förskickede så 200 aff sit folck ther in. Fick doch inge andre svar, utan at the ville sittie stille hvar hemme til sitt och ingestedz gå effter hans budh, utan heller hielpe till at nederleggie them, som komme til them til at röffve och stiele, och med samme svar gincke samme Dackens partij tilbake in i Verendz land igen. Seden besvore för:ne hereder sig tilhope emot Dacken, at the ingestedz effter hans bud gå vilde. Vedh samme tijdh bleff her Göstaff Olsons sätegård Toffta aff Dackens partij sköfflet och plundret, och alt thet ther på var borttaget oc bortfördt.

I thenne månet begärede hertug Albrect til Mechelborg hielp aff the Rostocker til at indrage ther med in i Småland, Nils Dackes hoop til undsetning, men sådane hielp bleff honom affslaget.

Then 29 Novembris komme in i Kind Dackens partij til 400 [man] starcke och strax utsende theres budkaffler och upreeste tu giold i Kindh, som våre vederrede at nederleggie k[onung] G[ustaffs] krigxfolck, som ther våre i häredet til 200 [man]starcke. När Söverin Kijl thet förnam, drog han med thet folck han hade emot samme Dacke partij och förhindrede almogen at drage til then tiuffve hoop, satte och flux effter fienderne, så at the moste giffve sig in på en skog i Kindh och legrede sig ther om natten. Annen dagen drogo the in i Vesbo igen. Dog finge the med sig 400 lodh sölff, som en adelsman, benembd Karl Tordsson, en sin landbo til at förvare i gode tro öffverantvardet hade, hade och dhå plundret Lasse Brömbses gård. Men 8 aff för:ne Dacke partij finge k[onung] G[ustaffs] folck til fonge. Seden monge [*sic*] the sockner i Kind, som effter Dackens parties bud hade sig reese latit, forskicke theres bud til Söfverin Kijl och ångrede thet the giordt hade, gjorde och theres orsect, at the intet ondt actede göre k[onung] G[ustaffs] folck.

¹⁾ I marginalen står: 12 No[vember].

December.

På then første dag Decembris kom en fennicke kneeter ifrå Danmark och till Lödese, som konung Christian k[onung] G[ustaff] til hielp och bijstond emot the uproriske småleninger forskicket hade.

På then 17 dagen Decembris kom k[onung] G[ustaff] tilhonde Nils Dackes scriffvelse och svar på k[onung] G[ustaffs] scriffvelse¹⁾ at han sig up til honom förfoge skulde, och sade, at han icke dierffdes effter then scriffvelse giffve sig up til honom, för än han får hans scriffvelse ytterligere så lydendes, at han vilde verdiges forpligte sig med sin eedh och ved sin kon:ge ärhe, at han en tryggen och trofastan venskap haffve skulle for honom och hans tienere; seden vilde [han] vare honom for en trotienere och undersåte och våge lijff och leffverne for hans och rigsens beste, så lenge hans hierte var helt, och begærede, at han motte bliffve ther qvar i Smålandh, och at k[onung] G[ustaff] vilde sende honom en scriffvere i hvart heredt. Men hoffmen och karler vilde han vel sielff bestyre, som k[onung] G[ustaff] trogne och retrådige vare skulle, ee hvar behoff gior-des, men clåde och penningar skulle k[onung] G[ustaff] giffve them.²⁾

Anno etc. 1543.

Januarius.

Vedh nyårs tijd hade Nils Dacke förskicket 200 aff sit partij in i Kalffzbygden, the ther hade så när förrasket her Göstaff Olsson med then hoop han hade med sig ifrå Vester-götland i Sunnebo, hvar han icke hade bleffvet varnet, män för:ne Dackens partij brandskattede dhå för:ne häredt, luppe och söcte flux effter adelsmendez och qvinnens godz och ägedeler, skute och på samme tijdh ihiel någre hoffmen, som tiente en adelsman benembd Oloff Galle.

¹⁾ Detta Gustaf I:s bref finnes ej i registratoret. Att det emellertid afgått, kan ses af *Gustaf I:s registratur*, D. 14 (1893): s. 391 f., där det omnämnes.

²⁾ Ett nästan ordagrant lika stycke förekommer i originalmanuskriptet äfven under November. Skillnaden framgår af begynnelsemeningen, som lyder: »Söndagen nest för S. Thomas dagh» [som emellertid inföll den 17 Dec. jfr ofvan!] »screff Nils Dacke konung Gustaff til, at såsom konung Gustaff hade fördret honom til sig med Christiern Larson och Nils Larensso — —.»

Och effter k[onung] G[ustaff] förnam, at Daeken med sin uproriske hoop vilde slett intet holle then dagtingan och fred, som the med hans krigxfolek tilförende giordt hade, dherföre förtycte k[onung] G[ustaff] thet högeligen, att hans krigxöffverster sådane dagtingan med them hade ingåt, effter han vel vijste, att the hvarcken ordh eller ärhe holle skulle. Dherföre bödh och befalte han sine krigxöffverster, at the med krigxfolcket icke heller then tiuffve uproriske hoop förschone, utan manneligen och alffvarligen förfölie och ödeleggie skulle, ee hvar the them öffve[r]träde kunde.

Män dhå en part aff ridderskapet och adelen i Vestergötland gåffve bönderne i theres förlänningar förscriffter til k[onung] G[ustaff] och begärede medel och nåder opå theres landgille och utskylder, förtycte k[onung] G[ustaff] thet högeligen och gaff ridderskapet och adelen ther opå tässe svar igen, at förne theres begären var honom endeles underlig och hade ett liche sådant anseende, såsom the, som ther nedre länen hade, vilde vende all skullen ifrå sig och leggie then in opå honom udi alt thet som feelte och fattedes, män när the sielffve vilde utleete grant med liuss rette skulden, dhå fans hon hoss them, at the sielffve en stoor part aff thet uproor oc tvedrect hade förorsaket och komet til väge, förty the viste väl sielffve, at han inge gårdestädzsler opå almogen lagt hade, ther med adelen them alt för myckit betungede och besvärede, hvilket böndernes störste och högste clagemål var; teslikes om theres lagmandz och heredzhöffdingx gestningar, om theres tingxhester och annet slict, hvilcke gestningar the alt för strengt toge ut aff bönderne; item reffve och slijtte ifrå almogen genom svåre och olijdelige sackörer alt thet the hade, giorde och monge förbudh både på ett och annet, så at bonden måtte icke nästen få selie ett kalffskijn med mindre han måste therföre böte. Sådant alt böd och befalte k[onung] G[ustaff] them alffvarligen, at the affstelle och med bönderne måtteligen och skäligen handle skulle, utleggiendes alle saker til thet beste och icke vende eller skiute all olempe och skullen in opå honom.¹⁾

Tijsdagen nest epter S: Påvels dag screff Nils Dacke ifrå Croneberg til menige man i Tiust och Tune lään, i hvilket breff han kaller sig menige Smålandz försvar och bödh them göre sig redhe med thet snarest som the kunde til at reese

¹⁾ Jfr *Gust. I:s registratur*, D. 15 (1893): s. 6—7.

emot herskapet, och effter the snarere kunde få höre och spörre hvad herskapet lijder än han, dherföre kunde the ther effter stelle sin reese, och bad them, at the manneligen skulle stå them emot och slå ihjel alle them, som them tilhörde och the öfverkomme kunde, och at the alle skulle vare vedh gode tröst och settie theres hopp til then alzmectigeste Gud, som them hade skafft, thå törffde the intet tviffle ther opå, at the ju skulle bliffve theres öfvermän udi all then schade och förderff, som the hade actet göre them, och ville han stå bij med them, våge lijff och hals för alles theres velfärd skuld, badh them och, at hvar the kunde spörre herrepenninger och ägedeler vare nedersatte, thet the sådant uptage vele oc unne honom them och alle them, som the kunne få i strijdh med sig, förutan thet the vilde skenckie ther aff theres höffvidzmen, och befalte han sin fogte i för:ne hereder Erich Larson, att alle the karler, som han til sig bekomme kunde och fulhentes vore, skulle han giffve 10 z dansca i Valborgemesse lön.

Samme tijd screff en förredere, som bodde i Heggebodha i Nykijl sochn, Per Skegge och Sven i Flake till och gaff tilkenne, huru herskapet med almogen i Östergötland tingtet hade, Nils Dacke och alt menige Småland till skade och förderff, begärendes at the Nils Dacke thet oförtöffvet vilde förstå late, och at the holle honom ther till, at han later haffve godh act på alle väger och later almogen försambles, i thet at herskapet med theres mact var i hvar stund och time förventendes.

Så screff och Sven i Flake för:ne Erich Larson, Nils Dackes fogte i Tiust och Tune län till, at effter alle k[onung] G[ustaffs] knecter, som låge i Sudercöping och Norcöpfung, hade församblet och actet sig til Lincöping, dherföre skulle han tage all then almoge, som han upreest hade, och drage in til Linköping, ther vilde han möte honom med then hoop han hade.

Februarius.

Sedhen nu k[onung] G[ustaffs] krigxfolck, som i Lincöping låge, finge höre och spörre, huru Dacken och hans partij begynte åter på nytt fulfölie theres uproriske obestånd, droge the förthenskuld med en veldig krigxmact in i Kinden och begynte ther såsom fiender med rooff, mord och brand ställe och förholle sig, menendes ther med at tvinge almogen till at

falle til dagtingan och begäre nåder igen. Män bönderne gåffve sig slett intet ther om, så när på 3 sochner, the fölle til dagtingan, begärede nåder och utlåffvade boot och bättring. Alle the andre hölle sigh hardt vedh schogerne, til tess krigxfolcket affdraget var in i Säffvede, ther samme häredzboor på en stoor tiock skogh hade brottet för sig, och dhå krigxfolcket finge ther om kundskap, lote the ledsage sig samme brotte förbij, dog brukede the ther rooff och brand förste dagen, annen dagen komme the till Vimmerby, män ingen vilde heller ther gå them til honde, utan hölle sig jempt på schogerne fördolde. Seden droge the in i Asboland, begynte ther förste dagen röffve och bränne, ingen kom heller ther, som them tilhonde gå vilde, annen dagen droge och förhölle the sig stille, män bönderne fördolde sig på schogerne och hade för krigxfolcket kastet alle broer, män krigxfolcket drogh jempt foort och måste dageligen skärmytzsle med fienderne på schogerne och försvare theres trotz, doch (Gudi tess skee loff) finge skogxtiuffverne störste skadan. Män seden krigxfolcket finge spörie, at Dacken med sin hoop en veldig stoor brätte en fierdingxvåggh lång in i Högxby sochn hade fälle latit och ther hele Östre heredt, Asboland, Ambörd, Strande hered och Möre sig församlet och förvente, att krigxfolcket then vägen til Calmar drage schulle, dherföre för vinterens koortheetz skuld stelte k[onung] G[ustaffs] krigxfolck theres tugh in i Östre häredt. Om morgonen bittedeligen ther effter var Dacken med en veldig hoop kommen ifrå för:ne brote och slog sitt lägre på en tiock schog vedh en siö, ther k[onung] G[ustaffs] krigxfolck framdrage skulle. När the nu komme, begynte Dacken med sitt partij skiute flux på theres toghorden, män krigxöffversten och höffvidzmennerne gåffve strax krigxfolck prijs och förmantte them stå hvar annen troligen bij och sökie och rame theres fordell, så at the manneligen och alffvarligen skuthe på hvar annen väl i en heel time lång, doch (Gudi tess vare loff) fick Dacken dhå på sitt folck en dråpelig schade och nederlaggh, så at meste parten aff them bleff ther slaget, och en hans höffvidzman, benembd Per Diup, bleff ther nederlagt. Så bleff och Nils Dacke skutten egenom både lären, så att han moste late före sig under leckiere hånd, hvilket skedde aldeles hemeligen, så att icke monge finge spörie, hvart heden the honom fördt hade, ändog aff k[onung] G[ustaffs] krigxfolck bleff ther om ofte utskicket kundskaffter. Seden brende the intet mere ther i häredet, utan

hade ther sit lägre i 5 nätter och utskickede theres breff och bud i alle ther omliggendes häreder, så at bönderne aff Vestre, Östre, Norvidinge, Ydre, Södre Vidbo och Upvidinge häreder begynte gå them tilhonde på k[onung] G[ustaffs] vegne och begärede nåder och utlåffvede bettring, begynte och almogen fast undfalle Dacken och hans partij och finge til them eet stort haat och mishagh. Män Dacken med sitt uproriske anhang upkom och upvecte ibland almogen thet roop och rycte, huruledes k[onung] G[ustaffs] krigxfolek fast omildeligen utan all ynckesamheet dråpe och sloge ihiel både qvinner och barn, och med sådane lögnactig, lijstig och bedrägelig handel styrete han monge udi theres uproor och obestånd. Sade och, huruledes her Gustaff Olsson med then krigxmact han hade togh gislen utaff bönderne, och svor och tilsade them k[onung] G[ustaffs] nådh och tilgiftt, män strax ther effter lot hengie, stegle och dråpe them; thet dogh var platt lögn och slett ingen saning medh, ty her Göstaff hade dhå med sin hoop varit in i Väsbo, Ösbo och Sunnerbo hereder och handlet med them, så at the endrecteligen loffvadhe och svore k[onung] G[ustaff] på nytt theres hulskap, troskap och manskap, och satte the her Göstaff 12 myndige och beskedelige dannemän i gislen, så at the fulkompligen och obrotzligen, thet the utloffvet hade, holle och troligen effterkomme vilde; utgiorde the och k[onung] G[ustaffs] krigxfolek til hielp och bijstond emot Dacken och hans hoop 300 schyttere. Och i Ösbo toge heredzboerne strax tilfänge Nils Dackes fogte sielff siette, som han ther i häredet til fogte förordineret hade, them lot her Göstaff på Synnerbo ting strax rette.

Martius.

I thenne månet drog her Svante Sture, som dhå en öffverste var for en veldig hoop aff k[onung] G[ustaffs] krigxfolek, in i Tiust, ther hele heredet gick honom strax tilhonde på k[onung] G[ustaffs] vegna och utlåffvade och svore, at the aldrig mere vilde falle ifrå k[onung] G[ustaff], utan vilde velvilligen och manneligen hielpe til att straffe förrädere och skalcker, utgiorde och strax k[onung] G[ustaffs] krigxfolek til bijstånd 300 gode schyttere. Så fick och her Svante the schytt och någre aff the hester igen, som skogxtiuffverne finge för Stekeborg och medh sig bortfördt hade. Så sende och menigh Tune

heredz bönder theres bud til her Svante och begärede nåder, bleff them och nåder tilsagt; doch the, som til thet uproor huffvud capitenerne och störste orsaken varit hade, them vilde han med then krigsmact han hade straffe late, ee hvar the them öfverträde kunde.

Någet för fasten drog en veldig hoop aff Dackens partij, som then förrädere forbe:te Erich Person var höffvidzman före, ifrå Tiust, Tune län och ther nest om kring in i Östergötland, seden til Suderköpfungx stad och ther effter för Stekeborgx slott, som her Svante Sture var höffvidzman opå, hvilken, seden han fick spörre, at the vilde besökie honom fientligen til slottet, lot han utföre aff slottet någre schytt och stelle them emot fienderne utanför slotzporten, och lote fienderne, ee hvar the droge fram, sig hogmodeligen med thet roop och rycte höre oc förnimme, at the icke vilde drage heem igen, för än the hade rensat landet, och dhå the komme för Stekeborgh, våre the fast monge och starcke och her Svante och hans folck öfvermectige, så att the hade så när fått her Svante til fånge, hvar han icke hade hastet sig in opå slottet igen, och slagit igen och vel förvaret slotzporten. Finge the så bortt schythen och alle her Svantes hester, som stode utan för slottet, och effter her Svante befructede sig, at the skulle sticke elden på slottet, dherföre dreff honom nöden til at dagtinge med them; sattes så dag them emellen. Någet ther effter gaff Erich Persson, som for Dackens hoop höffvidzman var, her Svante ett vårteckn, så at han ville hemeligen vare til tals med honom, thet honom oc var hemeligen effterlatet. Begärede så Erich Person at vare ifrå Dackens hoop oc udi k[onung] G[ustaffs] tienist, recte så her Svante honden på k[onung] G[ustaffs] vegna oc låffvade at ville affstella then bestalning. När han nu kom til bönderne, lagade han så, at bönderne uppgåffve bestalningen oc droge meste parten strax theres kooss igen, oc forskaffede han her Svante 3 sine hester igen oc strax ther effter kom her Johan Turesson höffvidzman på Nycöping, som dhå en krigxöfverste för Uplenningerne och Södermenningerne var, och nederlade alle then tiuffve hoop, som the funne ther för sigh, och söcte manneligen in til the andre, som sig på theres rooff oc rappelij ther kring om Stekeborg förskingrede våre, och nederladhe them. En hoop skogxtiuffver hade taget kyrckien och klokkestapelen in utan för slottet, them skute krigxfolcket i hiel, så at the fölle nedh såsom en kroke hoop. The som och våre i

ladegården, prestegården och hoss bönderne bleffve alle nederlagde, så att allestedz ther om kring låge döde manne kroppar. Män höff[vidzman] Erich Person gaff sig strax til Jacob Tureson oc viste honom thet breff her S[vante] honom giffvit hade, oc ther med fölgde han honom til slottet oc antvarde honom her Svante; honom anamede seden k[onung] G[ustaff] til nåder. Män the, som dhå undkomme, blodige och såre, och komme heem til sit igen, bleffve en part strax döde och the, som bleffve ved lifvet, utloffvade och svore thet, at the vilde förre döo än drage för Stekeborg eller annerstedz emot herskapet igen. Så monde the och haffve sig emellen stoor kijff och trätte, kallendes hvar annen tiuffver och röffvare för thet rooff och rapperi skuld, som the tagit hade, så at the som intet rooff hade taget eller fått, befalte them gå utt och slåes och örluge, som röffvet och tagit hade. Så screff och Nils Dacke them til i för:ne häreder, at hvad the til store hester, harnesk, sadler och bysser i roff bekommet hade, thet vilde han löse aff them och haffve för halfve värdhe.

Någet för Palme söndag monde menige Vastena stadz inbyggere sampt med menige man i Hoffz län allffvarligen late tilbiude och tilseije then tiuffve hoop, som låge på Holveden, at hvar the sig icke snart thäden packe och skynde vilde, dhå vilde the gå man aff huse och näst Gudz nådige tilhielp driffve them thäden, och dhå monde the bönder, som bodde ther på skogxbygden, fast holle med samme tiuffve hoop, ther före och en part aff them til lifvet straffede bleffve.

Aprilis.

På then 11 dagen Aprilis bittide om en morgon var k[onung] G[ustaffs] krigxfolck, ther Per Nilsson var höffvidzman före, i mangel med skogxtiuffverne vedh en by, benembd Vigsten i Vifolcke heredt emellen Skeninge och Vallersta, hvilke dagen tilförende hade tvinget borgerne i Schäninge att giffve seg brandskatt, hade och dhå slagit ihiel en k[onung] G[ustaffs] lensman, Joen Stijg benembd. Män Gud gaff krigxfolcket lyckan och säghren, så att meste partten aff schogxtiuffverne bleffve ther nederlagde, och en stoor hoop luppe i åen och fördrencte sig, finge och en hoop til fånge; them lote the strax stå sin rett och få theres förrädere löön, men theres höffvidzman Per Schegge sampt then förrädere Per Scriffvere, sielff ottende,

undkomme med hester, som the ifrå presterne röffvet hade, och finge krigxfolcket ingen mere schade, än at en karl bleff skuten i låret och en hest ihelskuten.

Seden mon[de] Ernest Joensson tincte med almogen vesten Stångebro, så at the tilsade k[onung] G[ustaff] hulskap och manskap, och at the sielffve vilde hielpe til att straffve alle skogxtiuffver, som the öfverkomme kunde.

The bönder, som bodde på Vestre och Östre Holveden och i the sochner, som ther nest under liggie, hade oc theres fulmyndige til Oloff Bror och begärede fred oc nåder och sade seg sielffve vele straffe then tiuffvehoop.

På samme tijdh monde och Oloff Broor, som och höffvidzman var för en hoop k[onung] G[ustaffs] krigxfolck, nederleggie en hoop skogxtiuffver in under Holveden.

I thenne månet sende pfaltzgraff Friderich til Rhein och hertug til Beijeren samt the burgundische 10 fenniche knecter in i sticht aff Bremen, hertug Albrect i Mechelborg til honde, hielp och bijstond, at han ther med in i Danmark och hijt in i riket fientligen falle skulle. Så hade och samme hertug Albrect liggienes i landt Mechelborg en fenniche knecter och ther til 300 hester, som förbe:te krigxmact förbijde skulle. I midler tijdh kom k[onung] G[ustaffs] canceler her Conrardt van Phij, som dhå ifrå Franckerike komen var til Brämen, och dhå han förnam sådane fientligt anslag emot sin öfverheet k[onung] G[ustaff], lot han strax bestelle udi k[onung] G[ustaffs] tienist och besoldning 8 fenniche knecter. Så hade och på samme tijdh her Johan Ransou, Danmarkx rikes marsch, efter sins herres, konung Christians befallning 700 hester och rytere tilrede, som samt med för:ne 8 fenniche knecter gäffve sig seden samtligan in udi hertug Albrectz land och furstendöme och actede fientligen honom besökie, män dhå hertug Albrect thet förnam, skyndede han sig till Lunenburg och fick ther leigde.

Så hade och förbe:te hertug Albrect samt med någre affveckne förrädere her aff riket, som hülle sig in til honom, nembiligen biscop Måns i Schare, Oloff Bröms och Oloff i Grellesta, förskicket hijt in i landet opå en schute 2 förredere med theres förretlige breff oc scrifter, hvilke hade actet giffve sig in i Smålandh til Nils Dacke, män samme schute bleff aff k[onung] G[ustaffs] utliggiere uptagen vedh Ölandz södre udd, och för:ne 2 förrädere med the förretlige breff bleffve antastede och til k[onung] G[ustaff] förskickede, hvilke breff lydde mäst ther

opå, at then römerske keiser Karl hade nu utskicket en aff hans öfverste råd, benembd her Nicolaus Peronotti aff Gran-[v]ella, med någhre Hans Keiserlige M:tz värff och ärender til Tysland och seden til Sverige, ther han antere sielff eller (hvar honom något förfall i Tysland hende kunde) genom sine fulmectige med menige Sveriges rikets inbyggere forhandle late skulle, at the pfaltzgraaff Frederich til Rhein och hertug til Beijeren, som dhå åtte gamle k[onung] C[hristierns] dotter, fru Dorethea, och var keiser Karls syster dotter, for Sveriges rikets arffherre och konung aname och intage schulle, hvilkens föräldrer konung i Sverige udi förtijdhen varit hade, och at the forberte hans furstinne för Sveriges rikets drötning bekenne och undfå skulle.

Någet ther epter kom en förrädere, benembd länge Hermen, med en Wernemynderebåat, ladd med miöl och malt, ifrå Rostock och in i Tiust skäriegårdh, hvilken spanmål han ther förselie vilde, och kom han strax i handel med then förrädere Sven i Flaka och hade i liche måtte en hoop med förredere breff både til honom, Nils Dacke och the menige almoge i Småland. Råkade så en bonde, benembd Oloff i Horsö, som var konung G[ustaff] tro och retrådig, köpe aff för:ne lange Hermen något aff samme spanmål och drog ther med heem til sitt igen, mente at thet skulle haffve alt stått väl till. Män någre dager ther effter han heem kommen var, komme en hoop aff Nils Dackes partij til honom och sade, at han hade röffvet keiserens skep, sloge så honom strax ihjel och toge bortt alt thet som han åtte.¹⁾

Maius.

På then tridie dagen Maj kom en aff k[onung] G[ustaffs] råd, benembd Larens Turesson til Peningeby, seglendes ifrå Calmar och actede seg til Nycöping. Dhå han drog genom Lijffhampn, låge ther fem skäriebåter store och små med skogxtiuffver, the ther strax med en liten båat lote ryckie till honom til at bespeije, huru starck han var, och så snart båten tilbake komen var, fick Larens Turesson see, huru skogxtiuffverne luppe öfver bergen, hastede seg i båterne och lote flux stå effter honom, men Gud alzmetig fogede honom ett gått sunnan vädher, så var och hans skäriebåat velbesägeld, så at han frij

¹⁾ Jfr *Gust. I:s registratur*, D. 15 (1893): s. 279—280.

och feelig undkom them, män the folgde honom effter 3 veker [til] siös.

Junius.

I thenne månet upkom stoor tvist och trette emellen Dackens partij, så at tesse theres höffvidzmen, Peder Schegge, Jöns Verckemestere, Birge i Schulebeck och Clementi Skyresledhe, fölle them ifrå och genom dagtingan gaff sig til k[onung] G[ustaffs] krigxfolk, men the andre schogxtiuffver åtskildes och en part gaffve sig in opå schogerne och en part heem til sit igen. Dherföre gaffve sig en hoop aff k[onung] G[ustaffs] krigxfolk i bondecläder in i skogxbygden ått Kijsa och seden i Rumskulle schata¹), ther the manneligen fulföljde och nederlade en hoop aff samme uproriske hoop.

Och seden then förrädere Sven i Flake hade försteret sig med 400 man, som hölle sig ved schogerne i Ydre och i Kinden, ther the sloge ihel k[onung] G[ustaffs] fogte Erich Ösgöte och älliest röffvade och plundrade herremendz godz och gårder, monde forberte Peder Nilsson med then hoop han hade komme i skärmytzel med them och nederlade ther Sven i Flake och meste partten aff hans partij. På samme tijd monde och k[onung] G[ustaffs] krigxfolk samt med bönderne i Viste heredt nederleggie then förrädere Måns i Pilegården och hans medfölie.

Så drog och Jacop Bagge med 1000 man ifrå Calmar in i Högxby sochn och seden in i Seffvede häredt och flerestedz, ther then förredere hopen hade mäst theres tilfluct och beskydning, och förfolgde them manneligen, som sig til dagtingan icke giffve vilde, men aff alle the hereder, som gaffve sig til dagtingan och begärede nåder, anamede Jacop Bagge gisler, doch (effter som honom aff k[onung] G[ustaff] befalet var) aff then hoopen, som brotznige våre och med Dacken varit hade, men the som dannemen våre och Dacken icke hade varit föl[g]actige, them begärede han inten i gislan, utan lot them sittie hemme. Och skedde thet för then orsack skuld, at om för:ne heredzboor vilde skicke sig framdeles annerledes, än som the utloffvat och svorit hade, så att the bleffve åter affälige och hyste och försvarede tiuffver och förrädere, dhå skulle man strax göre theres endelyet, som i gislan stodhe.

¹) Med namnet Rumskulla skate betecknas (den mindre) östgötadeln af den annars till Sevede härad i Småland hörande socknen.

Julius.

På then 5 dag Julij kom en rijngreffve, benembd greffve Johann til Solmis¹⁾, til Calmar, som her Conradt van Phij, Sveriges rikets canceller, til k[onung] G[ustaff] ifrå Franckerike beskedt hade til at late bruke sig udi k[onung] Göstafz tieniste. Samme rijngreffve förfordrede G[ermund] Svenson, befalningsman på Calmar, up til k[onung] G[ustaff] med en adelsman, benembd Hans Kyle. Någet ther effter undsatte k[onung] G[ustaff] samme rheingreffve 3 fennicke knechter, konung Francisco i Franckerike tilhonde, hvilke knechter k[onung] G[ustaff] loot forstreckie och giffve på honden en månedtz sold, som skedde i Alffvastre, ther the hade theres lägre.

Någet her effter lot k[onung] G[ustaff] settie fencklig her Conradt van Phij, riddere och rigsens cantzeler, för thet han emot k[onung] G[ustaffs] vilie och befalning hade kommet honom opå en dråpelig stoor skult på then reese han opå k[onung] G[ustaffs] vegne hade giordt til Franckerike, ändog k[onung] G[ustaff] honom til täre penningar på samme reese en städtlig summa hade giffve latit.

I then månet handlade Germund Svenson och Ture Pederson vedh Mölstadeås²⁾ tingxstadh med Sävede, Asboland, Strande och Ambördz häreder och Tuna län och lote läse för them k[onung] G[ustaffs] breff, teslikes hans fredzbreff för alle them, som ginge fredlöse. Monde the dhå alle samptligen och endrecteligen med uprecte hender loffve och svärie, at the vilde vare k[onung] G[ustaff] hulle, trogne och retrådige, ee hvar han them haffve och bruke vilde, och alle them, som sig til fred och dagtingan icke giffve vilde, utan her effter Nils Dacke och hans förredere hoop hyste, bespisede och försvarede, them vilde the sielfve endrecteligen och manneligen tage vedh halssen och straffe late. Så begärede the och, at thet partij, som Dacken tilförende fölgactig varit hade och Jacop Bagge och flere aff höffvidzmennerne för krigxfolcket udi k[onung] Göstafz tieniste anamet hade, icke motte haffve theres frij pass och handel ibland bönderne ther nedre, effter the thet uproor mäst vållet och åstadkommit hade, utan att k[onung] G[ustaff] them til Findland vilde forskicke och ther bruke late.

¹⁾ Solms.

²⁾ Nu Mönsterås.

På then 12 dagen Julij gaff en aff Dackens partij sig ifrå Dacken och til Germund Svenson, befal[ningsman] på Calmar, och sade thet för visse tijdender, att Dacken vilde giffve sig in ått Bleking och seden til Rotneby och theden med båter undstinge sig her aff rikit; dherføre loot G[ermund] S[vensson] afferdige ett sägelskep och någre båter, som utanför Rotneby i försååt oc vact för honom och hans partij liggie skulle.

Samme tijdh lot k[onung] G[ustaff] utgå sit öpne breff til menige almoge i Småland¹⁾, ther med han allfvarligen befalte them, at ingen aff them sig fördriste skulle at drage til Östergötland effter spanmål eller annet, som the behöffde, för än the Nils Dacke förspeijet, grepet och hans förredere hoop slett nederlagt hade, och gaff han them ther till 3 veker dagh. Hvar thet icke skedde, utan at the honom och hans förretlige partij än nu hyse och uppeholle vilde, dhå skulle han them så straffe late, at the och theres barn thet aldrig förgäte skulle.

Någet her efter gaff then Per Scriffvere, som var Dackens högste och näste råd[h], sig ifrå Dacken och til Jacop Bagge, hvilken seden bleff myckit bruket til at utspeije och nederleggie then tiuffve hoop, som än dhå hölle sig ved schogen.

Dhå nu k[onung] G[ustaffs] krigxfolck kom in i Ydre heredt, mötte them ther menige man aff Säffvede och tilsade them på k[onung] G[ustaffs] vegne hulskap och manskap. Thet samme giorde och the i Ydre och utläffvede ther hoss, at the aldrig mere med någon otroheet sig emot k[onung] G[ustaff] vilde befinne late, utan vilde nu sielfve gerne hielpe til at effterstelle och straffe then tiuffve hoop, som icke nåder sökie och begäre vilde, och skältte och förbannede the endrecteligen Nils Dacke för en oppenbar tiuff, kättere, mordere och förrådere. Så utgiorde the och krigxfolck til undsetning och bijstånd 250 schyttere.

Dhå nu then tiuffve hoop fick thet at spörre, at k[onung] G[ustaffs] krigxfolck dageligen försterctes, rycte the flux undan och in udi Romskulla schate, ändog the lote gå ryctet ut, at the vilde in i Södre Vidbo eller Vestre heredt, understundom hijt och understundom tijt, opå thet man ingen rett bespeining effter them bekomme skulle, män krigxfolcket drog alt skogledes in i for:ne schata och komme ther på rette sporret effter Peder Skegge och Peder Diup, som dhå höffvidzmen våre för

¹⁾ Se *Gust. I:s registratur*, D. 15 (1893): s. 407—409.

samme uproriske hoop, och drog krigxfolcket seden 3 store miler om ene nat effter them in i Östre heredt til Karstorpz prestegård, och hade en förrädere, benembd Måns Schåning, som bodde hart hoss prestegården, varnet them $\frac{1}{2}$ time för än krigxfolcket kom, så at för:ne höffvidzmen med en stoor hoop undkomme, men 10 aff Dackens egne tienere funne the ther i prestegården, them the strax nederlade.

Ther effter fick krigxfolcket höre och spörre, huru monge aff then förredere hoop begynte fast ångre sig om thet uproor, som the sig företagit hade, och besynnerligen effter the förnumme, at Dacken hölt them icke ordh och lyffte om then undsetning aff Tysland, ther med han them offte förtröstat hade. Dherföre begynte then menige man nästen i hvart heredt bäre haat til Nils Dacke och hans tiuffvehoop och styggies vedh theres uproriske och förretlige handel, och ther någon hoop var försambled, förskingrede the sig, och viste aldrig hvart the skulle tage vägen.

Någet ther effter droge 2 forredere, benembd Nils Beneson och Staffen Anderson, 30 [man] starcke in ått Vestergötland och mente, at the 1500 knecter, som k[onung] C[hristiern] tijt in förskicket hade, k[onung] G[ustaffs] krigxfolck til bijstond, skulle hafve komit them til hielp och undsetning. I thet samme kom her Johan Turesons fogte sampt med någre bönder i färd med them i Vestre heredt och bleffve meste parten aff then tiuffve hoop öfvermectige, sompt nederlade och somblige grepe the, och finge alt thet the röffvet och stulit hade, men the som undkomme, fulfolgde the på foot in mot Sunnerbo.

På samme tijd monde Jöns Verckemestere, som och Dackens höffvidzman var, giffve sig sielff 15 til Jacop Bagge. Så bödh och Peder Diup sig sielff 15 til dagtingan och begärede nåder. Honom och hans sälskap bleff och nåder tilsagt med så skääl, at han oc the k[onung] G[ustaff] skulle vare hulle och retrådige. Seden komme andre dageligen och begärede fred och nåder, then them och giffven och tilsagt bleff. Doch steltes the udi en fast borgan, så at the skulle vare i theres fölie, så lunge thette bulleret stilt bliffve kunde, och seden late bruke sig udi k[onung] G[ustaffs] tienist. Then förredere Sven i Flake, som the Ydre boor på Sundz kyrckiegård fast herligen begraffvet hade, måste the sielffve upgraffve och med en klokkestreng släpe in i theres klockerestugu och seden tende elden på alle fyre hörner; ther bleff hans kyrckiegårdh.

Augustus.

På S: Larense affton skedde i Nylödese thenne ynckelige schade, så at stadzbroen föll nedh i åen med 60 menniskier sampt med en adelsfru och 6 hennes karler, och någet ther effter bevilligede k[onung] G[ustaff] med rigsens rådز samp-tyckie, att Nylödese stadh skulle flytties och byggies på then platz under Elffzborgx slott, ther staden nu står.

Then 31 Augusti kom hertug Otte til Lunenburg sielf fempte med ett lybskt köpmandz skep til Stockholm och hölt sig både på skepet och seden han til Stockholm kommen var för en hoffjunckere och sade sig vele tiene k[onung] G[ustaff], och seden han hade fråget flux effter her Conradt van Phij, canceleren, som dhå ther i staden tilstädes var och kom med honom til tals; men seden han ifrå honom var gången, var han ganske bedröffvet och sade, at han var fast ille utkommen och förförd ifrå sit land och furstendöme, och at cancelleren hade icke giordt väl emot honom. Så hade och canceleren sagt til honom, dhå the våre tilhope til tals, Gud giffve, att vij våre nu på ett aff the beste slott, som han åtte. Aff tesse ord bleff han endeles förmerct, at han en hertug til Lunenburg vare skulle, och effter en svensk adelsman, benembd Henrich Claeson, som dhå i Stockholm stadd var, seden han fick see honom, kende honom grant. Dherföre screff Botved Larson, befal[ningsman] på Stockholm, k[onung] G[ustaff] herom till; bleff så seden samme hertug Otte förscreffven och vel forfordret til k[onung] G[ustaff] til Vesterås.

I thenne månet sende Germund Svensson then Per Scriffvere, som ifrå Dacken hade giffvit sig, som for:vit står, sampt med en dugeligh frimodig krigxman, benembd Ragvald Person, och någre knecter ut effter Nils Dacke til at anthere tage honom til fånge eller oc slett leggie honom nedh. När the nu in i Blekinge komne våre, funne the Nils Dacke på en skog, benembd Rödeby schog, och stelte flux effter honom, män seden the icke kunde bekomme honom leffvendes, skute the honom ihiel och förde honom seden til Calmar, ther han effter sin förredere löön bleff kvarteret och satt på stegel och hiul kring om staden och på hans huffvet sattes en kopper krone.

September.

Seden lot Jören Jönson, befalningsman på Croneberg, och Jöns Brun, fogte i Sunnerbo och Vesbo, halshugge och stegle tesse Nils Dackes öfverste råd och höffvidzmen, nembligen Åche Dacke, Måns Spegel, Frode Schreddere och 5 andre med them, och var menige almogen i same hereder glade ther ått, at Nils Dacke med sin uproriske förrädere hoop theres rette förtiente lön bekomit hade och tackede Gud, at k[onung] G[ustaff] them til nåd och venskap igen tagit hade, utlåffvendes thet endrecteligen, at the ifrå then hulskap, troskap oc manskap, som the k[onung] G[ustaff] nu på nytt svorit hade, seg aldrig mere antere lönligen eller oppenbarligen giffve vilde.

Någet ther effter monde for:ne Per Scriffvere, som var med at skiute Dacken ihjel, giffve sig sampt med Jöns Vercke[mestere] ifrå Calmar och til then förredere hoopen igen, som än nu ginge vedh schogen.

October.

I thenne månet dhå Måns Svenson, k[onung] G[ustaffs] öfverste amiral, hade effter k[onung] G[ustaffs] befalning ledsaget nedh til landemercket k[onung] C[hristierns] krigxfolek, som han k[onung] G[ustaff] til hielp och bijstond emot the uproriske smålenningar hijt in i landet förskicket hade, var kommen tilbake igen in i Konge häredt i Madesiö sochn, hade then förredere, for:ne Peder Scriffvere på nytt församled seg en tiuffve hoop, nembligen Jöns Verck[mester], Benct Brömb och någre flere, och hade så när förrasket och fått forbe:te Måns Svenson, hvar han icke aff någre tilförende varnet och en annen veg ledhsaget bleffvet hade, så ath han genom Gudz nådige hielp undslap them. Seden sloge the til k[onung] G[ustaffs] fogte i Östre heredt, Nils Person benembd, men han församlede sig en hoop knecter och bönder och manneligen söcte till them, bleffve them öfvermectige och finge någre til fånge, men then Per Scriffvere undslap, och thet skedde måndagen effter Michaelis. Them lot Nils Persson seden bekomme theres förrädere lön rett vedh Hvetelandz ting.

Något ther effter sende Germund Svenson ifrå Calmare någre knecter, som med någre bönder skulde slå effter for:ne Per Scriffvere. Them lyckades så, at the finge honom fencklig,

och förde honom backbunden til Calmare slot, seden sendes han fencklig up til Stockholm, ther bleff han halshuggen och satt på stegel på Brunckeberg.

Anno etc. 1544.

Januarius.

I thenne månet fölle en hoop rysser, som bodde i Walckesar, Somtake och Kalliale byer i Nöteborgx lään, in udi Eurepe, sloge ihjel någre hoffmen och 12 bönder lote the halshugge och seden kaste under ijsen, skinnede och plundrede seden then beste by, som i Eurepe var, ther 40 granner bodde udi, benembd Torffioby, toge ifrå them all theres boskap och ägedeler, aff hvilket rooff höffvidzmannen på Nöteborgh tog tridie parten; therom k[onung] G[ustaffs] höffvidzman på Viborg Nils Grabbe screff storförsten och höffvidzmannen på Nogårdh til och gaff them sådant clageligen tilkenne och begärede på k[onung] G[ustaffs] vegne ther opå böter.

På then 13 dagen Januarij i Vesterås stodh en herredag, ther menige Sveriges rikes ridderskap, adel, bisper och stender endrecteligen bevilligede, hyllede, loffvade och svore konung Gustaffz lijffzerffherschaffter, födde och ofödde (såsom them och effter naturen och alle christelige stadgar, retter och effter blodzlinien egnede och borde) till theres rette och näste Sveriges cronos och rikes erffvinger, så att effter högber:te k[onung] Göstaffz salige afflidende skulle hans eldzste son hertug Erick komme til thet kon:ge regemente, och hvar han effter sin död hade kongelige och furstelige mandzköns erffvinger effter sig, dhå skulle hans elste son komme till regementet, och seden ee som the affölle ifrå linien och til linien, then ene effter then andre intråde udi thet kon:ge regementet och thet förestå och regere. Hvar och hertug Erich förutan mandzköns kon:ge och furstelige erffvinger dödeligen affölle, dhå skulle then nest fölgende k[onung] G[ustaffs] son, then stormechtigeste högborne furste och herre, her Johan, Sveriges, Göthis och Vendis etc. konung nu regerendes, min alder nådigste herre, som effter linien then näst födde var aldeles udi sådane motte, som medh konung Erick uttrycht är, udi thet konungxlige regemente, för en hyllet, svoren, utvald och stadfast konung til Sveriges crone

och rijke inträde, (såsom Hans Kon:ge M:t och så genom Gudz nådige försyn och helige vilie til samme kon:ge regemente och högheet nu komen är, ther udi then ewige barmhertige Gud Hans K: M:t och Hans M:tz kon:ge afföde verdiges länge vel-signe, bevare och beholle); hvar och effter Hans K: M:tz död någre kon:ge och furstelige mandz köns erffvinger förhonden vore, dhå skulle Hans M:tz älste son komme til rigsens regemente och ther effter i så motte, som för är sagt ifrå linien och til linien, then ene effter then andre. Män hvar Hans Kon:ge M:t förutan mansköns lifzerffvinger dödeligen affölle, thet Gud nådeligen affvende, dhå skulle thernest then konungxlige verdigheet och regemente på högbe:te konung Gustaffz yngre son, högboren furste hertug Magnus tilfallit bliffva, och udi liche motte, som ordh ifrå ordh om the tvenne högbe:te konung Gustaffz söner uttryct är, såsom en hylled, besvoren, utvald och stadfest konung til Sveriges rike och crone anamed bliffve. Hvar och högbe:te hertug Magnus genom döden skildes heden och han hade mandzerffvinger effter sigh, dhå skulle hans elste son then kon:ge värdigheet och byrde aname, och i så motte som the affölle ifrå linien och til linien liche som med the andre konung Gustaffz söners hyldingz artickler ord frå ord förmelt är, hollit bliffva. Ther och så skedde, att effter hertug Magnus dödh ingen mandzköns kon:ge och furstlige lifzerffherrer bleffve, dhå skulle then en hyllet och besvoren konung til Sveriges crone och rike vare och bliffve, hvem som ther nest genom Gudz skickelse utaff thet kongzlige blodh och lijfferffvinger och then eldzste aff sådane konungzlig mandzköns slechte förhonden våre och i så motte ifrå linien och til linien, ee som the affalle, then ene effter then annen i thet konglige slechte, lijke såsom med tesse tre högbe:te k[onung] Göstaffz mandzköndz lifzerffherrer udi theres hyldingx artickler uttryct är, och i then motten förutan all utfluct oigenkalleligen och til evig tijd hollit, utvaldt, effterfolgt, fulbordat och stadfest bliffva. Hvar och så saker vore, thet Gud nådeligen affvende, at k[onung] Gustaff och Hans M:tz manköns lifzerffherskafter förutan kon:ge och furstelige manköns ärfvinger affginge, och fröiker en eller flere effterbleffve, dhå skulle valet på menige rigsens rådth och ständer och flere rigsens trogne undersåter och icke til någhen fremmende eller utlendisch komme eller fallit bliffva, effter som Sveriges lagh utviser. Män konung Gustaffz och hans erffherrers dötrer och

fröiker skulle menige rigsens ridderskap, adel och stender med en ärlig och tilbörlig brudskatt försörge och försee.¹⁾

Martius.

I thenne månet doo pfaltzgraff Friderich til Rhein och hertug i Beijeren udi en richsdag, som stod i Speyr, som ätte gamble k[onung] C[hristierns] dotter.

Vedh pass på samme tijd begärede Jöns Verckemestere nåd och venskap aff k[onung] G[ustaff], then han och fick. Men något för fastelagx tijd bleff han igen antastet och fencklig förd til Calmar för tesse effter:ne förretlige ord skuld, ther med han sig ibland bönderne hade höre och förnimme latit, nembligen at Nils Dacke skulle vare i Lybeke, och at Dacken honom tu breff hade tilscriffve latid; til thet andre, at han tog sig fructan och redduge opå och vilde intet effter k[onung] G[ustaffs] scriffvelse och befallning giffve sig up til honom; til thet tridie, at han badh til Gud, att snön skulle snarligen affgå, så vilde han begynne ett nytt uproor igen. Och seden samme Jöns Verckemestere var fencklig bortfördt, gåffve strax 12 aff hans partij sig udi k[onung] G[ustaffs] tieniste.

Udi thenne månet, seden konung Gustaff förnam, at en partt iblandh hans hoffsindere, hoffjunckere, schytttere och theres tienere förde ett ochristeligt och otilbörligit leffverne, dherföre (til att sådant förekomme och affskaffe och at ibland them ett gått christeligt regemente, ärhe, tucht, redelicheet, fredh och endrecht handthaffves, tilvexe och förmeres motte) loot han stelle för them en gårdzrett, ther hvar och en både i hoffvet, udi fodringen och elliest i theres borgelege sig effterrette skulle.

Aprilis.

Något för påske drog Nils Person, k[onung] G[ustaffs] fogte i Östre heredt, med någre dugelige unge karler aff samme heredt in i Bleking effter then förredere prästh Eleff och hans partij, som hade varit med att slå ihiel Anders Karlson k[onung] G[ustaffs] fogte, them the och finge fencklige och lote stå theres forredere rätt oc straff, en part vedh Linhöfde ting

¹⁾ Jfr *Svenska riksdagsakter*, I (1887): s. 378—390.

i Upvidinge heredth och en partt i Hvetelande ting i Östre heredt. I samme dager finge the och fatt opå 2 aff the argeste förrädere ther i Småland våre, som alder lengxt sig til Dacken hollit hade och seden hvarcken til dagtingan eller fred hade budit seg, nembligen Germund Mola och Peder Horn, och hade the ofte och tijt tilförende bleffvet fångne, men genom theres forretlige arglijstigheet hade the igen slupet och undkomet. Them lote the och få theres förtiente lön.

Maius.

Then 24 Maj i Stockholm bleff Jöns Verckemestere pijnt, som thetta efter:ne bekende, först at then menige man i Småland, besynnerligen the i Möre land hade ingen förtröstning ndi theres upressning emot k[onung] G[ustaff] på någon her inrikes, utan allenest opå sig sielfve och upå pfaltzgraff Frederich til Rhein, hertug Albrect til Mechelborgh, biscop Måns i Schare och flere aff Sveriges rikes affveckne förrädere, sade och, om älliast någre andre utrikes vilde krijsse på thetta rike och upveckie något obestånd, dhå skulle the väl göre them salskap och bijstånd; til thet andre at en köpman i Avaskär, Mallthe Jönson benembd, hade sit bud i vintres med en qvinne in i Asboland, som then förredere hoop thet hemeligen tilseije skulle, at om ther våre någre fredlöse, dhå skulle the geffve seg tijt til Aveskär, och ther skulle the vel få platz, både ther och i Danmark vilde han oc vel hyse och försvare til 10 eller 12 karler heem til sitt, lot och seije them, at the theres perlemente 3 åhr alt för bittidelige begynt hade; til thet tridie at thet then menige man i Småland var uprorisk vorden, var orsaken, at the finge ingen tilgiffit på theres skatt, och för then dyre tijd skuld, som the ther nedre hade, nödgades the tage till med rooff och snapperij. Til [thet] fierde, dhå Nils Dacke sköten bleff, ropade han til Jöns Verckemestere och the andre hans höff[vidsmän], at om han bleffve död, skulle the stå faste, och befalte Jöns Verck[mästere], at han skulle tage seg höffvidzmandzdömet opå oc bliffve theres förstondere, til tess the finge hielp och undsetning ifrå Tysland, ther til och then menige man bejakede.

Junius.

Emellen pingxten och Hel[g]eTrefåldighetz söndagh fölleåter en hoop rysser aff the 3 byer Valkesar, Somtaka och Kaliale byer, som forbe:te stå, in i Eurepe in i en by, benembd Tarpaleby, och sloge ther ihiel 7 bönder, röffvede och förde theden med sigh en hoop köör, får och geeter. När Nils Grabbe thet fick spörre, skyndede han strax en hoop smålendzske knecter, som dhå til Viborg nyligen kompne vore, in i Eurepe och strax oförtöffvet in udi the for:ne tiuffvebyer och loot slå ihiel alle the rysser the öfverkomme kunde, lot affbrenne theres gårdar sampt 2 baiore gårdar, så at the bleffve slett öde, män the byer i Rysselandh, som låge nämere then Vijborgx gränsse och hade sittit stille och ingen åverckan giordt på the finske bönder, them loot Grabben med sin hoop stå obrende och gjorde them slett ingen schade, ther med the i Nöteborgx län våre vel tilfredz, at the svenske straffede the skyldige och lote the oskyldige niute fredh.

Seden sloge sig til hope igen til 700 rysser aff then tiuffvehoop oc actede drage intil Hernemi, ther en adelsman benembd Måns Hille lot byggie och upsettie en sätegård til k[onung] G[ustaffs] behoff, och hade the theres bud til höffvidzmannen på Kexholm[!], begärendes hielp och undsetning medh sig aff honom, men han svarede them, at then som hade rådt och befalt them röffve och stiele udi kongens land i Sverige, han motte hielpe them och icke han, och mente ther med höffvidzmannen på Kexholm[!].

I thenne månet lot k[onung] G[ustaff] förhöge och förbätre thet torn på Stockholms slot, som kallas 3 croner, tesliges graffve then graff utan for slotzporten, som löper kring om slottet.

Augustus.

I thenne månet hade hertug Albrect til Mechelborg någon hemelig handel med the lybske, them han med sig til krig emot k[onung] G[ustaff] och Sveriges rike igen upveckie vilde, och brukede han myckit i then handel then Oloff i Grällestas, som her ifrå riket förretligen affviken var, hvilcken lot sig fast höre, at han och flere aff thet salskapet vilde upveckie och settie her in i riket en ny Dacke igen, som annerledes än han

giordt hade, her regere skulde, män (Gudi skeep tack) theres förretlige upsååt och anslag bleff om intet giordt, ee huru myckit the ther opå arbetede och sig ther om vinladhe.

September.

I thenne månet, effter höffvidzmannen på Nöteborg och Kägholm icke vilde tilstädie Nils Grabbes, höff[vidsman] på Viborg, breffdragere in til storförsten i Rysseland och stadtholderen på Nogård om thet infall med rooff, mordh och brand, som the bajjorer och rysser aff för:ne tu län in opå Findland haftt hade etc., såsom förbemält är, dherföre förskickede Nils Grabbe någre borgere aff Viborgx stadh till Narffven med samme breff til storförsten och stadtholderen på Nogård, som the genom Iffvanna gård til them förskicke skulle. Men dhå the til samme gård kompne vore, bleffve the strax anholdne, fengxlede och slagne i bulter och halssjern, och för än the aff theres fengelse motte bliffve förlässede, motte the giffve ut i theres ransuning en stoor summa penningar utan all theres skuld och brått.

October.

I thenne månet effter k[onung] G[ustaff] bleff tilkenne giffvit, att någre aff nunnerne i Vastena clöster hade suppliceret oc scriffteligen begäret aff någre höglärde christelige predicanter, at the måtte få giffve seg ther utt til et ärligit och christeligt äctestånd, hvar thet med k[onung] G[ustaffs] gunstige vilie och samptyckie skeep måtte, dherföre bleff them genom k[onung] G[ustaffs] öpne breff¹⁾ thet effterlatit, at the som hade lust och vilie til at giffve sig ther ut, antere til theres venner och frender til at bliffve och leffve hoss them i ett ärligit, tuctigt och christeligt leffverne eller och effter Gudz budh och skickelse giffve sig udi ett christeligt äcteskap och leffve i Gudz fructan, som fader och förellder för them giordt hade, dhå motte frijt giffve sig ther utt; män hvar the och udi något lösactigt, otuctigt eller oloffligit leffverne antere i ene måtte eller andre beslagne bleffve, dhå skulle the ther utöffver utan alle nåder tilbörligen straffede bliffve. Men the, som hade vilie och lust att bliffve ther i clöstret qvarre til at

¹⁾ Se *Gust. I:s registr.*, D. 16 (1895): s. 640—1.

retteligen tiene Gud, the skulle aname then rette och rene evangeliske läre. Dherföre befalte k[onung] G[ustaff] her Gunner Joenson, predicant i Lincöping, at han under tijden tijt drage skulle och predike och utleggje för them the 10 Gudz budord, thrones artickler, bönen, döpelssens och altarens sacramente, item komme them til att siunge svenske psalmer och songer, thet han och fliteligen gjorde, så att the lote läre och undervise seg och bekende seg haffve her til farit ville.

November.

Otte dager effter S: Mortens dagh våre hertug Henrick och hertug Albrect til Melchelborg, brödre, och adelen aff hele landt Mechelborg, teslikeste 2 rådmen aff hvar stad i samme furstendöme tilhope församlede i Rostock, ther hertug Albrect fordrede aff adelen och städerne uprettelse och vederlegning, för thet han både hoss keijeseren emot kongen i Franckerike och tilförende i Danmark med greffve Christoffer til Oldenburg förkrijget hade, och begärede i förstene til samme vederlegning 18 hundredt tusend goltgyldene. Ther opå gaffz honom tesse svar, att effter thet han icke hade något förspilt eller sig bekozte latit på sit eigit furstendöme och för hans egne undersåters skuld, utan hade förutan all redelige orsaker förtröset seg in opå andre land och riker och förkrijget sitt bortt, dherföre mente the seg honom ingen uprettelse eller vederlegning vare skyldige eller plictige. Män seden han inge andre svar fick, gaff hertug Henrich sig til en underhandlere i samme sak och kom saken så vijdt, at för hertug Henrickx skuld utlåffvede the hertug Albrect til hielp och uprettelse igen aff hvart husz i städerne i landt Mechelborg en golt gyllene och aff hvar och en adelsman en golt gyllene, sameledes aff hvar plog utöffver heele Melchelborg $\frac{1}{2}$ golt gyllene; doch utlåffvades thet med sådane beskedh och förordh, at hertug Albrect skulle aldrig effter thenne dag feigde eller stemple ondt på någon christen herres och furstes land eller riker, såsom han her til giordt hade, utan sittie stille och hielpe sig med sit furstendöme, hans rette arff och eigit i Mechelborg.

Anno etc. 1545.

Januarius.

I thenne månet clagede then menige man i Kinden fast utöffver tesse 2 forrädere, Mons i Forssa och Botolff Simonson, som i thet smålendzske uproor the störste capitenerere varit hade. Dherföre lot her Mons Johanson til Bro, riddere, afflijffve samme förrädere, och effter han och dhå hade utransaket och bönderne sielffve i for:ne Kinden gåffve ifrå sigh 30 bönder, som til thet mäste hade varit vällendes, at k[onung] Göstaffz folck vedh Kijse slaget bleff (som forbemelt är), dherföre bleffve the sackfelte, så at hvar bonde 4 oxer k[onung] Göstaff utfäste skulle.

Martius.

Dhå konung Gustaff bleff clageviss tilkenne giffvit aft mongen, som bodde i Ångermanneland, Medelpada, Norrebrotn, Helsingeland och Gestringeland, huru ganske sielsindt, oretteligen och skröpeligen med the ströminge fiskie, som the brukade, tilgick, så at hvarcken cronen, the sielffve eller andre hade utaff slike ströminge fiskie någon synnerlig fordell och nytte, som thet sig med rette borde och vel skee kunde, hvar ther med rett bleffve handlet och såsom annerstedz vedh siö-siderne her i riket, ther sådane lägenheter äre, skee plägede, män the i Norlanden, som nämest vedh stranden monde byggie och boo och någon eigendom förmente sig haffve ifrå theres ägher och bolstädher ut i siön, tilegnede sig sådane rättighet utöffver alle the ströminge fiskie och fiskieläge, som utan för theres land, ee huru långt the sig utt frå silendet ut i siön strecte, kallendes samme strömingefiskie theres skattevatn och vilde icke unne och tilstädie någre andre cronones undersåter (som i sådane fiskievatn sielffve inge äger hade) at bruke theres sköter och fiskierij på sådane vatn, med mindre the skole giffve them tul oc leeghe, så frampt the icke vilde miste theres sköter eller annen fiskie redskap; komme och så myckit annet ondt ther aff, med slagxmål, buller oc nidingxverckan, när then ene then andre ifrå sådane fiskie driffve ville; dherföre effter konungen och cronen borde haffve udi all almenningx fiskie sin

rette treding, såsom med Sveriges bescreffne lag och med thet bruk, som allestedz utt med siösidjen, ther strömingen tages pläger, vel bevisligt är, som skeer i Stockholms oc Nyköpingx sker, i Bråviken, Stekeborgx skeer och flerestedz, så står icke heller i Sveriges lag uttryct, at then ene bonden bör giffve then annen tull, leege eller skatt aff the almenninger på land eller i vatn liggiendes äre, utan konungen och cronen äger oc bör altid udi sådane almenninger haffve sin partt och del; dherföre bleff så aff k[onung] G[ustaff] och rigsens rådhdirecteligen affsact och beslutet, at cronen aff alle the ströminge fiskie och fiskieleger, som ut med Saltsjön sig förstreckie, skulde effter thenne dag bliffve och kalles, som the oc med rette äre, konungx rette almeninger, och at både köpstadzmen, bönder eller andre, som ströminge fiskie bruke vilde, skole frij oc obehindrede ut i Saltesjön thet utan hvars mandz geensegn och förhindring bruke, dog så at the kongen oc cronone aff sådane fiskerij hvar 15 tunna velförvaret fisk udi tull giffve skulle. Och vilde konungen sielf bestå then bekostningen på saltet, hvilket fogterne them leffverere skulle, doch opå thet ingen danneman på sin rette äger, som nämest in för hans land låge för then orsak skuld någer oskiäl vederfares motte, schulle 24 dannemen, som i saken ovillige være, udi hvar landzende syne och ransake, [huru] myckit hvar och en nemest under sitt land frijt oc obehindret udi sådane fiskie haffve och niute borde, teslikes utleggie kongens och cronones rette treding.¹⁾

Aprilis.

I thenne månet, effter k[onung] G[ustaff] fick spörie om then affveckne förrädere hoop aff Dackens sälskap, som både pfaltzgreffven[s] til Rhein erffvinger, hertig Albrect til Mechelborg och the affveckne forredere her aff rikit hoss sig en tijd long uppehollet hade, var kommen ifrå Tysland och stegne i landh udi Rotneby, för hvilken hoop var höff[vidzman] en benembd Matze Karlson, dherföre befalte han sine fogter, att the effter them slå skulle, opå thet icke någet nytt buller her i rikit igen upveckie skulle.

I thenne månet loot konung Gustaff begynne på Vastena slottz bygning och befästning. Och seden han fornam, huru

¹ Se *Gust. I:s registr.*, D. 17 (1896): s. 127—130.

tesse svenske borgere och köpmen icke kunde merckie och besinne then dråpelig schade the hade udi theres köpzhandel med tesse steder i Östersiön, som satte them the utlenske varur på thet dyreste i henderne och gäffve fast ringe för the indlendske, dherföre rådde och påböd han både borgere och köpmen her i riket, at the til vestvart segle skulle, thet the och segh til stor profijt oc fordel gjorde.

Maius.

I thenne månet, som var på then förste dagh Maij, dhå k[onung] G[ustaffs] fogte i Kunge, Albo, Kindvals och Norvidinge hereder, Jören Jönson, skulle rijde til Konge heredz ting, stode ther någre skogxtiuffver i mordstijg för honom, som hade stunget sig hemeligen ther in aff Blekingen, och alle hans karler ginge fram för honom. Män så snart Jören Jönson med sin dreng kom ridendes, skute the til honom 6 lodh tilliche, tu lodh råkede honom tvert egenom lifvet, så at han bleff ther strax liggiendes, dog bleff han icke strax död, utan hans tienere komme honom på hesten igen och droge til prestegården nest ved tinget, så at han leffde 2 timer ther efter; och vore the mordere och förrädere otte tilhope församlede och gäffve sigh seden till Blekingen, för hvileken hoop for:ne Masse Karlsson var en capitän, som ganske högt i Dackens regemente tilförende betroedt och bruket varit hade, then och sig ifrå Dacken[s] och Jören Jönsons tienist giffvit och nåder och venskap bekomit hade, men strax ther efter rymbt ifrå honom igen och gaff sig til Tysland til Mechelborg, ther han dhå strax bleff aff Sveriges rikets affveckne forredere utgiordt och försend til Bleking. När han nu tijt komen var, hade han sit bud til Jören Jönson oc begärede leigde til at komme til tals med honom och lotz begäre venskap igen, ther dog intet annet än förräderij under va[r]. Jören gaff så honom leigde frijt til och frå igen, men han bleff aff honom så förretligen tagen aff dage, som forbemelt är.

Någre dager efter thet Jören Jönson så förretligen aff dage tagen var, hölt her Ture Trolle landzting med almogen i Vexiö och clagede fast öffver samme förretlige handel, som then Masse Karlsson med sit partij på Jören Jonson bedriffvit hade etc. Ther til almogen svarede, at them tychte thet ganske ille vare och sade seg therudi hvarcken med råd eller dåd

vare skyldige, utan gäffve blekingxfarerne och Rotnebyes borgerne all skulden, som för:ne Matzse Karlson och hans partij huset, hemet, bespijset och försvaret hade.

Någet för S: Philippi och Jacobi begärade hertug Albrect til Mek[lenburg] någre skep aff Lybeke och Rostockx städer til at öffversettie med en hoop örlugxfolck, som han försambled hade in i Bleking. Men han fick ingen undsetning, och effter han actede med lutter våld tage the Rostocker ifrå någre skep, dherföre korttede the theres skep in om theres bomer och sloge theres porter til, så at han med sit folck moste drage ther ifrå. Och seden konung Christian fick spörrie, at han hade actet med samme folck fientligen besökie hans land och riker, dherföre förskickede han sin broder hertug Hans med 1000 hester och 14 fennicke knecter, ther her Johan Ransou var en feldt-öffverste före, emot för:ne hertug Albrectz hoop. Och slog hertug Hans sitt feldtleger ved Rödco utanför Lubeke och her Johan Ransou medh fotfolcket sit leger 1 1/2 mile när Lubeke. Så hade och k[onung] C[hristiern] någre örlugx skep liggiendes i Femersund til at förtage hertug Albrect, at hans hoop icke någon schade in opå landt Holsten göre skulle. Så hade och k[onung] G[ustaff] någre örlugx skep vel utrustede löpendes i siön under Hannöö, för hvilke skep Jacop Bagge var ameral på Lindormen. Hertug Albrect hade och dhå 3 pincker löpendes i siön, män så snart the förnumme aff någre örlugxskep, lade the theres skytt nedh i holskeppet och gäffve sig utt för koofarter.

Så lot och konung Gustaff ved samme tijd förbette och befäste Cronebergh i Småland til et slott och fäste, som tilförende ett biscopzsäte varit hade.

Junius.

På then annen dag Junij bleff en förrädere, benembd Trotte Make (som hade varit med att skiute Jören Jönson ihiel) rettet utan för Vexiö, hvilken för än han rettet bleff, bekende, att Matze Kar[l]sson hade sig ther aff berömpt, thet han hade hertug Albrectz til Mechelborg breff til att hylle ther medh under sig hele almogen i Bleking och Småland, hvilken och dhå på samme tijdh hölt sig med sitt partij på Blekingx schooger och förventede sig dageligen hielp och undsetning med en hoop krigxfolck ifrå samme hertug Albrect.

Och effter alle the förredere i Småland, seden the theres mordh, tiufferij och rapperij ther bruket hade, gåffve sig på skogerne udi för:ne Bleking och bleffve ther uppeholdne emot thet förbund, som emellen Sverige och Danmark uprettet var, dherföre besvärede k[onung] G[ustaff] sig ther öffver högeligen, och bleff ther om tilscriffvet både Werner Pasperg, som dhå Bleking hade i förlening, teslikiste borgemestere, råd och menigheeten i Rotneby, at the sådane förredere hoss sig icke lijde, utan heller straffe schulle, bleff seden emellen them i Småland och them i Bleking så beslutet, att en handelsdag them emellen in opå grentzen holles skulle. Våre så k[onung] G[ustaffs] fogter i Möre och Verendz land med någre förståndige bönder aff samme hereder tiltals och handels medh the Blekingxboor och Rotnebyes borgere sampt theres fogter och embetzmnen ved landemercket i Kulszhult, som skedde på then 8 dagen Junij, och vorde the på både sijder så förente, ath the med en Helgans eedh på både sijder utloffvadhe, thet the vilde vare theres herrer och konunger trogne och retrådige och sig ifrå them aldrig hvarcken genom utlendzske eller indlenske förföre late, vilde och vare theres herrers och konungers fogter och embetzmnen hörige och lydige och aldrig effter then dagh huse, heme, beleigde eller fördölie then Matze Karlson sampt hans partij eller andre förredere, som ifrå Sverige her effter til them ryne kunde, icke heller them, som in opå Sveriges och Danmarkx riker arge vele, någon bijstond göre.

På then 9 dagen Junij på S: Viti Modesti dag, som var på en fredag, emellen 7 och 8 om aftnenen på Stockholms slott föddes then högborne furstinne, fru Anna, konung Gustaffz dotter, pfaltzgreffvinne til Rhein, hertuginne i Beijeren och greffvinne til Veldentz, pfaltzgraaff Georg Hanssen elskelig husfru, som än nu genom Gudz nådh är i lifve.

På samme tijd befaltte k[onung] G[ustaff] sine befallningsmen och fogter alffvarligen och strengeligen, att the ingelunde skulde tilstädie eller see ther med egenom fingeren, att adelen och frelset ödelade och förderffvede cronones skatskyldige bönder eller och någet aff cronones jord lade och tilegnede seg under frelset och theres gårdar effter theres egen vilie, effter som her til myckit skedt var och ingen taledde them ther om ett ord til eller sade thet vare ille giordt.

Seden nu hertug Albrect förnam sig ingen undsetning aff siöstederne til skep eller andre krigxnödtrffter kunne haffve

til at förmode, loot han qvantzvijs sin krigsmact förlöpe, doch med thet hemelige beskedh, att han them i Nederlanden åter forsamle motte till at komme them på skep med sig tillbaka igen. För sådane hemelige practiker skuld befalte k[onung] G[ustaff] både adelen, köpstederne och hans befallningsmen och fongter, att the skulle forsterckie sig och vare vederrede, ee när behoff giordes.

Then 23 Junij forskickede k[onung] G[ustaff] tesse hans trogne män och råd, her Erich Fleming til Svidie oc her Knut Anderson til Öcknö, riddere, Joen Olson til Hakelstade, Biörn Claeson til Leppas, Jöns Vesgöte til Vexiö och Gústaff Fincke til ¹⁾ til Findland in til then ryske grentze, ther til at möte och forhandle med storförstens aff Muschouens fulmectige utskickede sendebud om the ärender och brister, som emellen k[onung] G[ustaffs] och storförstens undersäter ther ved grentzen vare och befinnes kunde.

Julius.

I thene månet besvarede k[onung] G[ustaff] seg udi sine scriffvelser til sine trogne män och råd emot Werner Pasberger, the Rot[n]ebyes borgere och the Blekingx boor om Jören Jönsons död och ofärd, att thet the ther udi gjorde sig så clare och oskyldige, thet var icke utan ett spegelfacterij, at the vilde så settie the svenske brijller opå och seden leggiat aff med godhe ordh, lijke som man theres arglistigheet icke bettere förstå skulle, ty hade thet varidit them något rett alffvar om then förredere Matz Karlsson, som så i mordstijgh skööt Jören Jönson ihjel, the hade vel funnet råd til at antaste honom eller och leggien nedh, män allthenstund samme verck aff them sielfve så understunget och anlagdt bleff, så lote the hunde så hincke²⁾; the motte orsake sig, huru högt the vilde, annerlunde kunde man icke besinnet eller döme om saken, ty thet var ju clart nogh för ögenen, att samme Masse Karlson med sin förretlige hoop hade ju altid haft och än dhå hade theres frije intugh och uttugh i thet Rotneby och flerestedz i Bleking, och ingen aff the danske taledede ther ett ord om eller sade thet vare ille giordt etc.

¹⁾ Tomrum i handskriften. Sändebudens fullmakt i *Gust. I:s registr.*, D. 17 (1896): s. 398—399.

²⁾ Jfr härmed det plattyska uttrycket: *den hunt hinken laten* i bet. vara falsk och otillförlitlig.

September.

I thenne månet gåffve någre rysse tiuffver seg in i Norrebrotn och Nyslotz län och sloge ihäl 26 bönder aff them, som k[onung] G[ustaffs] befalningsman på Nyslott Clemet Scriffvere hade effter k[onung] G[ustaffs] befalning besatt vildmarken medh; them alle hade för:ne rysser dhå acted leggie ödhe, om forbe:te Clemet dhå icke hade thet förhindret, som dhå på samme tijd var stadd på then konungsgård mot Kainos 30 mijler ifrå slottet, som han dhå på k[onung] G[ustaffs] nådigeste behag hade ther byggie och uprette latit, både til at försvare ther med the nybyggie udi for:ne vildmarck, till thet andre til att förmene och förtage alle the ogerningsmen aff Nyslotz län och Kainos, som lyder til Korsholms län, til att haffve sin frije platz at vandre ther aff och til och göre the bönder, som seg ther nedsatt hade, öffvervold och orett. Och effter en partt, som i vildmarcken bodde, hade thet för en ond seedh, at när fogte tienerne komme tijt til at kräffvie aff them skatt, sackörer eller annen slotzsens ingeld, dhå gömbde the seg i moszer och kärr med theres ägedeler så lenge att fogte karlerne droge thäden, seden droge the in til theres gårdar igen, så at man ingen skäl kunde få aff them. Dherföre hölles på for:ne konungsgård en hoop med hoffmen och knecter, som hade upseende med them oc hölle them ved lydne och hörsamheet, så at the seden velvilleligen utgiorde theres skatt och utskylder. Så hade the och upseende med Savlax bönder, att the icke ther effter skulle så ille förderffve then vildmarck med svedier, som the dhå i 12 åhr giordt hade, allenest sådt ther en rogx sädh och seden latit thet bliffve örödt och obrukat, så at ingen hade ther seden gagn aff udi ens mandz ålder hvareken til vildve[r]ck eller sädes jord.

Samme konungsgård actede rysserne brenne aff, men theres upsået bleff förhindret och the så slagne på flucten, at theres höffvidzman drenete sig udi en insjö och the andre undkomme som nogest in i Rysland igen.

October.

I thenne månet, seden thet Nye testamentet Gudi til ärhe och menige Findlandz inbyggier oc församling til andelig lärdom, styrckie och uprettelse genom konung Gustaffz befal-

ning aff then höglärde man m[äster] Michael Agricola upå finskt tungemål transfereret, uttolket och utsat var, bleff samme Nye testament strax ther effter präntet.

November.

I thenne månet monde borgerne i Nyelösse effter k[onung] Göstaffz befalning flyttie seg til Elffzborgx slott, ther the seden bygde och bodde, til hvilken stadz bygning k[onung] G[ustaff] untte them dagxvercker aff 2 hereder i Vestergötland.

December.

I thenne månet besvärede k[onung] G[ustaff] seg om the nybygde tompter och gårdar, som adelen i Vestergötland hade uptake och byggie latid opå cronones äger och recknet för theres arff och eigit. Och ändog k[onung] G[ustaffs] fogter hade fordret aff them, at the på heredzting med theres jordebref och skääl opå samme nybyggie komme skulde, haffve the thet dog icke göre velet, till tess at k[onung] G[ustaff] sielff lot alffvarligen scriffve them her om til etc..

Anno etc. 1546.

Januarius.

Någet effter jul var Oloff Brömps stadd i Rostock och togh Masse Karlsson (som Jören Jönson ihjelskutit hade) med sigh och droge up til p[f]alssgreffvens erffvinger och landtgreffven til Hessen, och var Oloff Brömps dhå i pfaltzgreffvens erffvingers tienist.

Februarius.

På then 15 dagen Februarij bran aff i Åbo stad alle the huss och gårdar, som stode på then ene sijden om åen, som domkyrckian står, så när på 8 gårdar emot closterporten, som undsatte bleffve, men domkyrckian, biscopzgården med alle canike och prebendegårdar bleffve alle affbrende och begyntes elden om nattetijdh vedh 10 var slagit och slectes eij utt för än om dagen ther effter ved 12 var slaget.

Om Distingen i Upsale, som stod på then 16 dagen Februarij, bleff utropet, att alle varur inlendzske och utlendzske skulle sälias tridie parten ringare, än the tilförende solde vore, så att thet beste ängelst, som tilförendes galt 4 mark, köptes och såldes dhå för 2 mark.

Aprilis.

På then 5 dag Aprilis bran Lincöpungx stadh så när halffparten aff, doch bleff domkyrckien frijet och reddet.

Maius.

I thenne månet hade k[onung] Göstaff sit budh till borge-mestere och rådih i Strålsund och begärede rett på then Sveriges rikets forredere Oloff Biörnson, som dhå bodde ther i Strålsundh, men rådet förstunge honom hemeligen och skyndede honom til en liten stadh, benembd Ribbenis i landt Mechelborg.

Men Oloff Brömps, Masse Kar[l]son och Karl Biur vore i landt Brundsvick hoss her Berend van Melen på Wulffenbydel, ther tiente Masse Karlson her Berend för en diureskytte.

På then 18 dag Maj bran aff i Lincöpungx stadh alt thet obrent var aff then förre bränden. Teslikis bran taket på domkyrckien aff, så at ther stodh intet igen aff henne annet än blotte muren och en stoor part aff hvalffvet föll nädh. Men konungxgården bleff frijet, och flög elden ifrå staden til Stonge bro och broen bran slet aff sampt all then gerdzgård ther nest lågh.

Julius.

På then andre dag Julij begynte synes i siön östen till utan för bomen i Stockholm ett underligt diur, sådant som icke tilförende sedt var, thet blåste och prustedede vatn ifrå sig, när thet gaff sig up, och gaff liudh ifrå sigh, när thet sputede vatnet, såsom en oxe stön, när han drager. Diuret eller fisken var hvijt och om huffvudet svart, vedh 3 eller 4 fampner syntes han vare long. I 7 veker syntes han ther, och sade monge, som i Vestre siön seglet hade, att the ett sådane diur eller fisk ther i Vestersiön aldrig tilförende sedt hade.

November.

På then 7 dagen Novembris i Calmar stodh ett herremöte emellen Sverige och Danmark, ther endrecteligen emellen same tu riker ett nytt förbund gio[r]des och med breff och försegling stadfest oc beslutet bleff, att the samme förbund troligen och otryggeligen holle och fulkomne vilde och Sveriges och Danmarkx rikers fiender med högkste flijt och macht affverie och emotstå.

Anno etc. 1547.

Januarius.

Dhå konung Gustaff aff konung Christian i Danmark bleff tilscriffvet och tilkenne giffvet, huruledes gamble konung Christierns erffvinger, som våre hans dötrer, nembligen fru Christina [o: Dorothea], pfaltzgraff Frederichs effterleffverske til Rhein, och fru [Christine]¹), fordrede och begärede både aff Danmarkx och Sveriges riker icke allenest theres fru moders, drötning Elizabetz, utan jemvel begges theres brudskatter etc, dherföre lott konung Gustaff förscriffve en herredag, som på S: Pauli tijdh udi Strengnes stadh stå skulle. Ther bleff seden aff konung Gustaff sådane brudskatz anfordring menige riksens råd och stender, som ther dhå församlede våre, förestelt och tilkenne giffvit och them almenneligen bleff tilspordt, um thet rådeligit vare skulle at giffve eller inlate sig i någhen handel med kongen i Danmark om någen peningxutgiff och ther med i så motte köpe sigh freden, såsom thet utaff gamble konung Christierns erffvinger och anhang söcht bleff etc. Ther till svar[e]de först rigsens råd och adel endrecteligen, att the (näst Gudz nådige tilhielp) actede thet icke så fast och högt vare aff nödenne, att man sig för någet trugh eller andre föreslagne farligheters skuld upå någhen slijk peningxutgiff och förspildning skulle trängie lathe, all then stund the alle sammens nogsampt viste och ändhå droge vel til minnes, i hurudane motte then gamble konung Christiern hoss thet lofflige Sveriges rike handlet hade, nembligen så att han alle sine förplictelser, tilsager, segel och breff platt intet hölt, utan emot Gud och all natur-

¹ På namnets plats är tomrum i handskr.

lig och bescreffven lagh och tilbörlicheeter skambligen, jemerligen och aldeles tyranniskligen brööt och öffvert[r]ädde, och viste the sig förthenskund vare hvarcken skyldige eller plictige förbe:te gamble k[onung] C[hristiern], hans erffvinger eller förvanter någon del at giffve eller inryme her aff riket, utan tilbude sig heller aff frij vilie, (såsom the och bekende sig vare täss plictige) att göre honom och hans barn, erffvinger oc anhang all motstånd effter theres ytterste macht och förmögenheet med penningar, lijff, godz och blodh. Och ändogh bisperne och clärckeriet rådde ther till, thet man freden, som stodh tilbudz att köpe för penningar, icke affslå skulle, bleff them thet aff rigsens råd ihgen svaret, at ändogh thet fast bättre och anameligere wäre at haffve freden, om man honom i så motte bekomme kunde, än at giffve sig udi någon feigde etc., så viste och kunde doch ingen aff them råde och förtröste konung Gustaff såsom theres rette konung och infödde öffverheet, att han upå sådane fredh med någon aff samme gamble k[onung] C[hristierns] förvanter och anhang seg kunde eller måtte tryggeligen och sächerligen förlate, all then stund thet var icke rådeligit att försterckie theres fiender emot seg sielfve. Män menige borgere och bönder gåffve endrectelige ther opå sådane svar, att effter the viste seg haffve ingen annen konung, herre och öffverheet än konung Gustaff, dherföre viste the effter Gudz vilie och befallning ingen annen vare skyldige och plictige att utgöre theres skatt och skuld än honom. Män om the gamble k[onung] C[hristierns] erffvinger någhen brudskatt utgiffve skulle, dhå vilde the smide then drötninge mareken udi gode schecter, spader och pijl och sådant med krut och lodh giffve them för för:ne brudskatt, effter the intet betre förtient hade; utlåffvede the och ther hoss både med hond och mund, att hvar någon anfectning aff gamble k[onung] C[hristierns] erffvinger thet rike opå komme kunde, anten aff indlenske eller utlendzske, dhå vilde the manneligen och troligen sådane rigsens fiender emotstå och nederleggie effter theres ytterste mact och förmögenheet, och opå thette almennelige beslut gåffve menige rigsens stender k[onung] G[ustaff] theres breff och segel. I samme herredagh bleff och för menige rigsens ständer förkunnet, hvad land och lään konung Gustaff sampt med menige rigsens råd ja och samp-tyckie sine kåre söner til theres furstendömer och tilbörliche underhold aff Sveriges crone ärnet och tillagt hade.

October.

På then 29 dagen Octobris, som var på en lögerdagh, dhå klocken var ved 8 förmiddag, föddes then högborne furstinna, fru Sophia, hertuginna til Sachssen och Lauenburg, på Stockholms slott.

Anno etc. [15]50.

Then 24 Martij, seden k[onung] G[ustaff] fick spörre och förnimme tässe farlige practiker och ansläger, som Sveriges rikes ovenner emot honom actede haffve för hender, ibland hvilke var konung Christians broder i Danmark hertug Adolff, som hade varit til handels med kongen i Danmark, och thet danske råd, begärendes en frij vägh genom Danmark och hijt in i riket med sitt krigxfolck och hade i så motte seg til hielp och bijstånd hertug Albrechts til Mechelborgx son, hertug Jörgen, pfaltzgreffvens til Rheins erffvinger och flere Sveriges rikes hedzske fiender och ovenner etc., dherføre hade konung Göstaff sine saker i god act och til mootvern flux rustede sigh, men seden samme tug genom Danmark bleff hertug Adolff affslaget, bleff hans onde upsååt tilbake. Samme tijd monde her Claes Bilde, höffvidzman på Båhuss, emot thet venlige förbund, som emellen Sverige och Danmark uprettet var, bevisse in opå the svenske then ene skalckheet effter then annen och monde genom sin stoore affvund så myckit komme til väge hoss kongen i Danmark och the danske, att then marcknat, som utöffver trijhundrade år emellen Vestergötland och Juteland om Larensmesse hade varit hollen, afflyst bleff, så at the ifrå Juteland til samme marcknet icke sökie skulde. Vedh thenne tijd lot k[onung] G[ustaff] haffve then bygning vedh Oxediupet förhender och lot göre ther ett fast blockhusz, loot och göre en svår och starck boom utöffver Stijgesund, som man kunde igen slute och när så behöffdes late varen öpen.

Then 28 Aprilis lot k[onung] G[ustaff] utgå sitt kon:ge mandat och öpne breff till hvar landzende her i riket om åkerdijkninger, engierödningar och at leggie humblegårder, ther medh han befalte alle sine och menige ridderskapsens och adelens fougter, at the skulde haffve ett flitigt och nöge upseende

med sådane åkerdijkning, änckierödning och med humblegårdar, så at the i så motte befundes försumblige och oactsame skulle sackfålles och böte effter som försumelsen var stoor till.¹⁾

Maius.

Then 20 dagen Maij monde k[onung] G[ustaffs] öffverste cammerrådt, en riddermandz man benembd Nils Person til Åkerö, kulsägle sig på Bråviken utan för Svintune by med en hans tienere och 3 bönder och ingen kom leffvandes i land utan en bondedreng och Nils Person bleff igen funnen på then 29 dag Maij.

[Augustus.]

In Augusto lot k[onung] G[ustaff] förkunne med sit kon:ge öpne breff genom her Larens Siggesson, Sveriges rikes marsch, Joen Olson til Hakelsta och biscop Henrich i Vesterås menige almoge, som udi Måremesse marcknet i Vesterås församlede våre, att han sine myndige legater til keiser Karl hafft hade, som med tesse svar våre tilbake ko[m]pne, at emellen keiseren, honom och begges theres land, rijker och furstendömer en bestondig fredh och säkerheet vare och bliffve skall, och at k[onung] G[ustaffs] undersäter frije och obehindrede motte besökie alle keiserens land, rijker och furstendömer med theres köpenskap, handling och vandling, teslikes keiserens undersäter hijt in i Sverige igen, så at k[onung] G[ustaff] och Sveriges rike ingen farlighheet eller obestånd aff keiseren til at förmode haffve skulle, som til effventyrs aff någre k[onung] G[ustaffs] ovener ibland en part aff hans undersäter dhå var utfördt.

I samme månet monde Raumo, Ul[f]sby, Ekenes och Borgo borgere effter k[onung] G[ustaffs] vilie och befallning flyttie til Helsingeforss.

[October.]

På then 4 dag Octobris om natten vedh tu var slaget bleff then högborne furste och herre, her Karl, Sveriges rikes

¹⁾ Se *Gust. I:s regist.*, D. 21 (1903): s. 203. — I marg. i orig.-manusk. står på samma sida utan skönjbart sammanhang med den öfriga texten: — — — at ther theres köpzhandel med mere profijt och fordel än i Lybeke eller the andre steder bedriffve skole. Wilde och the i Lybeke eller theres anhang her utöffver Sveriges rike fientligen anfecte, dhå wilde the i like motte thet med lijff, godz och theres ytterste mact vedergöre och hielpe til at straffe.

arffurste och hertug til Södermanneland, Närrike och Vermeland, född på Stockholms slott, som än nu är i liffve.

[December.]

På then 30 dagen Decembris i Åbo affsompnede i Gudi biscop Morten thersamestedz på then 13 dagen Decembris emellen 9 och 10 om natten. Udi hans stad kom m[äster] Michael Agricola, canick och scholemestere i Åbo.

Anno etc. 1551.

In Januario.

monde k[onung] Gustaff råde, förmane och befale hans undersåter i Stock[holm] och the andre siöstäder her i riket, att the seg och hele riket till fordell, gode och gagn skulle bruke theres säglatz til Franckerike, Hispanien, Engeland och Nederlanden och icke alt her i Östersiön, besynnerligen til Lybeke, så att the theres varur aff then förste hond och icke aff then fierde eller fempte hijt in i riket före motte, såsom och the Lybske sielfve theres varu[r] theden hempte moste, och at borgere och köpmen vilde seg emellen berådslå och förordnere, hvad för indlenske varur på hvar ort tienlige våre och ther heden förde bliffve skulle; först hvad varur tiene i Fran[krike] och Hispa[nien], ther emot man däden salt och vijn införe kunde; item hvad varur skulle föres til Engeland, ther emot man dädhen aller honde kläde, theen och bly införe motte; item hvad varur til Hålland, Bråband och Seeland föres skulle, ther emot man däden allerhonde sijdentygh, yntzegul, sölftråd, grant och grofft läreffft, allerhonde krydder, zucker, gott och gemeent vijn, hijt införe motte; item hvad varur skulle skickes til Danske effter salpeter och humble, värier, harnesk, sadler, allerhonde messingxvarur och kramgodz; ther opå och k[onung] G[ustaff] med rigsens råd h et register dhå stelle loot, huru tesse seglatzier och varur förordinerede och utdelte bliffve skulle, gaff och ther hoss tilkenne, med hvad stoor skade then seglation til Lybeke, och med hvad större fordel then seglatz i Vestersiön skedde. Förskickede och k[onung] G[ustaff] samme tijd sine legater, som var docter Anders

Olavi och Hans Laresson, til konung Edvardum med thet namn then siette i Engeland til at göre och beslute en venlig communication, handel och vandel emellen tässe tvenne rijker Sverige och Engeland. På samme tijd lot k[onung] G[ustaff] leggie then reffvelske seglation ifrå Viborg til Sandhamn i Finland.

[Februarius.]

Udi Februarij månet böd k[onung] G[ustaff] med sine scriffvelser sine fogter i Småland alffvarligen oc strengeligen, att the skulde haffve gran act och upseende på the almundeväger ther egenom Småland, så och hvad för sälskap och folck ther droge ut och in och hvad för pasbord och bevijs the hade, och at ingen motte drage ut eller in på någre hemelige stijger och väger, utan på the rette almundeväger, så at ingen skulle i så motte stiele sig ut eller in, såsom myckit her til skedt var. The som på sådane hemelige och fördolde stijger kunne utan pasbord och beviss beslagne varde, them skulde the late före til k[onung] G[ustaffs] slott och gårdar.

Anno etc. 1552.

På then 4 dag Aprilis affsompnede i Strengnes m[äster] Larentz, fordom Sveriges rikes canceler och erchedieken i Upsale, på sitt 70 år.

På then 19 Aprilis, dhå 6 var slagit om morgonen, doo m[äster] Olavus Petri, fordom Sveriges rikes canceller och kyrckieherre i Stockholm, aff then soot stenen.

På then 29 Aprilis bran Åbo stadh på then [eena] sijden [om åhn] aff vådhe eldh.¹⁾

Then 22 Augusti udi Vastene hölt k[onung] G[ustaff] sitt tridie bryllop med then edle och velborne jomfru, jomfru Catherina, her Göstaff Olssons ridders och gubernators i Vester-götlandz dotter.

¹⁾ Orden inom [] äro för att fylla lakunen i orig.-handskr. tagna ur TEGEL, a. a.

Anno etc. [15]53.¹⁾

förskickede k[onung] G[ustaff] sin secreterer Oloff Larenson til borgemestere och råd i Lybeke, med tesse verff och ärender — — — — —²⁾.

Men aff the svar O[lof] L[arenson] fick med sig tilbake förnam k[onung] G[ustaff], at han hoss them hade sig ingen tilförlätelig venskap til at förmodhe, i thet the begärede the olijdelige privilegier her i riket, til thet andre betalning för alt thet godz the miste her i riket i then Lybske feigde, til thet tridie en summa penningar the förmene sigh ännu haffve rett att fordre upå udi betalning her aff riket effter then falske rekenskap, som the tilförende giortt och tilhope satt hade.

I Maj månet sootdoo her Conrådt van Phij, fordom Sveriges rikes canceler, udi fengelse i Vesterås.

I thette år transfererede m[äster] Michael Agricola, kyrckieherre i Åbo, Davidz Psaltare på finskt tungemål, som och dhå prentet bleff.

Anno etc. [15]54.

På then 27 Junij bran Södre Malm aff genom våde eldh.

Anno etc. [15]55.

Then 18 Januarij komme Rysserne fast starcke in för Vijborgh, låge ther före i tre nätter och, i midler tijd [the] ther låge, droge ee[n] hoop aff them in i Lapevesi, brende ther Per Scriffveres gård Juttila samt monge andre byer utaff, sloge i hiel kyrckieherren i samme sochn med myckit annet folck, och monde k[onung] G[ustaffs] krigxfolck, som i staden vore, flux skermytzle med fienderne och nederlade en stoor hoop aff Rysserne.

¹⁾ I marg.: doo Christoffer Vintappere in Decembri.

²⁾ Lakun.

Then 13 Augusti kom k[onung] G[ustaff] med en stådtlig skepzflotte och veldig krigxmact till Åbo, och dhå var thet krigj emellen Sverige och Rysseland påbegynt.

Then 10 dagen Septembris foor Jacop Bagge, k[onung] G[ustaffs] öffverste amiral, med en hoop galleider up egenom Nyen i Rysseland in för Nöteborgx slott.

Then 25 Septembris kom k[onung] G[ustaff] til Vijborg med en veldig krigxmact.

Anno etc. [15]56.

Samme åhr drog k[onung] G[ustaff] ifrå Findland och till Sverige ighen.

Anno etc. [15]59.

In Februarij månet, lot k[onung] G[ustaff] förkunne for menige rigsens stender i Samptingx marcknat i Strengnes om theres seglatz udi tilstundendes våår och sommer; item om then tilförning med the varur, som til Vijborg föres skulle och ther tienelige våre til at handle med Hollenderne och Rysserne.

På then 1 dag Octobris, som var söndagen näst effter S: Michaelis, hölt k[onung] G[ustaff] sins käre dotters, thens högborne fröiken Catherines bröllop och hedersdag på Stockholms slott med then edle och velborne herre, her Edzart, greffve till Ostfresland. Till samme högtijdh våre kompne tässe fremmende furster och greffver, then högborne furste, hertug Frantz till Sachssen och Lawenborgh, then edle och velborne greffve Johan til Höyen och Bråkenhusen och biscop till Osenbrygge, item brudgummens broder, then edle och velborne greffve Johan til Ostfresland etc.

Anno etc. [15]60.

In Julio stod en väldig stoor herredag i Stockholm, ther k[onung] Gustaff loot förkunne för menige rigsens stender sitt testamentz ordningh.

På then 29 dagen Septembris, dhå klockestunden var vedh 8 om morgonen på S: Michels dagh, affsompnede k[onung] G[ustaff] på Stockholms slott med en christelig bekenneelse och åkallan in til Gud, seden han i 40 åhr ganske christeligen regeret hade. Hans siel Gud hugsvale til en ärhefull upståndelse.

På then 30 Novembris hade k[onung] G[ustaffs] son hertug Erick sitt intug med någre 1,000 hester in i Stockholms stad, ther borgemesterne möte Hans N[åde] på Norremalm och öffverantvardedede H[ans] N[åde] stadzsens nyckler.

På then 4 dag Decembris kom storförstens i Rysseland städtlige sendebudh till Stockholm, benembd Fedder Gregorievitz, och var hans värff, at han k[onung] G[ustaffs] dotter, then högborne fröiken, fröiken Cecilia, til sins storfurstes och herres furstinne och husfru begäre skulle. Män seden samme sendebud förnam, at k[onung] G[ustaff] i Gudi affsompned var, vilde han sit verff icke upteckie.

På then 17 dagen Decembris fördes k[onung] G[ustaffs] lekamen med 2 sine salige affledne drötningar med störste ärhe och vördning ifrå Stockholm och til Upsale, och på S: Thomæ dagh begroffves theres lekamen udi Vårfru koor.

På then 22 dagen Decembris, som var på S: Ciciliæ dagh, dhå 3 slog effter middag, födde then högborne Sveriges rikes furstinne, fru Catherina, greffvinne til Ostfresland, hennes nådes förstfödde barn, fröiken Margareta.

Berättelser om k. Gustaf I:s sista stunder och död.

Efter äldre afskrifter i Riksarkivet.

I.

Een kort undervijsning om stoormechtig herra och förstis, Gustaff Erichssons, Sverigis, Göthis och Wendis etc. konungs etc. herliga afflijdande, sampt med alla tjiders och anfächtningars och taals sanna förklarning, med the personers, som thär när voro, nu Michaëlis anno Chr. 1560.

Opå det åhr effter Christi börd 1560 på den 29 Septemb., det var på S. Michaelis dagh, då klockan var vid 8 för middag, afsompnade stoormechtig herre och förste, Gustavus, Sver[igis] Göt[his] och Wendes konung etc. på sitt K. M:tz slott i Stockholm, sedan Hans K. M:t Sveriges rijke konungsliga regeradt hade så när fulle 40 åhr, och när Hans Nåde var till ålder 70 åhr, lijtet mindre (hvilket H. K. M:tz crönika granneligare för-mäländes varder), och skedde H. N. afsomnande i så måtto, såsom häreffter korteliga bevijsas.

Anno 1557 och 1558 begynte Hans K. M:t mycket låta sig höra ängslas (såsom allom skeer medh ålderen) om rijkens välfärd och regemente, klagandes altijd om sine fogdars ohör-samheet, att de icke så flijtelig alle saaker företooge, såsom H. K. M:t ville, och endock H. N. med hoot och gunstelige förmanilse altijd förmaante, funnes dock ganska fåå, som H.

N:des begärelse efterförlia kunde, ty Hans Nådes diupsinnigheet var fast högre i verldslig handel med förstånd och fljttachtigheet, än någon kunde efterförlia med arbete eller sinne. Hvarföre vardt H. K. M:t i de åhren offta förtörnad, begynte ock icke allenast prophetera om Sins N. tillkommande dödh, uthan ock begärade, at H. N. tijd lijda kunde aff denne verlden, och sade altijd, att H. N:des tijd och dagar, som tillbaka stode, vore eij annat än sorge-dagar; och endoch många begärade af H. N., at H. N. skulle ställa sig till freedz med verldenes aff Gudhi förordinerade bekymber och besvärningar, halp det föga, uthan svarade: »Jag ville gärna gifva mig till freedz, fruchtade jag icke värre komma, men jag veet min tijd är framfahren i denne verldenne.» Och altijd hörde man sådana klagomål både i H. K. Nådz medgång och mootgång, och besynnerligen när som någre jerntekn hördes heller syntes i himmelen eller på jordenne, sade H. N.: »Det gäller mig till etc.» Thärtill sade H. K. N.: »Gudh unne mig tijd till at fullkomna mitt testamente och all ting förordinera och stadfästa om min barn, så ville jag gärna döo, mäst för then skuld, att Gudz helga ord äro nu klar och reen i vårt rijke, och jag spöör och hörer altijd i främmande land ophäfva sig många secter, hvilke till äfventyrs gifva sig här in uthi landet och göra oss något bekymber. Ty Sveriges män äre snarare att samtyckia än väll uthransaka hvad sant och nyttigt är.» Därföre esomofftast förmaante H. K. M:t öfver disk och eliest sin kongelig barn til at ståå faste i troone och i kärleken inbördis. »Ty (sade H. N.) jag fruchtat intet meer än tu stycker, mine käre barn, nembl. om troon till Gudh genom hans h. evangelium och kärleken inbördes emillan eder varder förspillt. Ty igenom otroon få I Gudz ovänskap och förmaledijelse, och genom osämio emillan eder, min barn, fången I främmande herrar öfver eder, hvilka meera achta sin fördeel, än eder etc.» Sådane förmaaningar hörde man altijd med mång härlig exempel i the för:de tuu åhr etc. Dochlikväl förnummom vij dageligen, att H. K. N. var icke så starck till sin lekamen som tilförenna, uthan begynte nu meer och meer både till den karskheeten och starckheeten mächta förfallna. Ty H. K. N. var een ganska dägelig man till hyn och fin proportion till alla sina lemmar, een mächta vällig starck man, deslijekest staadig till sinnes. Ty i de för:ra åhren i all sin lijftz tijd var H. N. staadig i all sin företagande, så hvad som påbödz, ändock

mångom syntes vara omögeligit, fick det dock een lycksalig framgång, så att många förundrade sig därpå. Men nu på detta a:o 1558 begynte H. K. N. i befallningar, nästan alla, mycket feela och förändra sine egne förra befallningar; item begynte ock feela i minnet mächta ju meer och meer, det aldrig tilförende någon tijd skedde. Ty det kan man ock för sanning säija, att H. N:des lijke i mång konungarijke med then Gudz gåfvan, som var till at minnas, skulle icke många finnas. Ty de ord H. K. N. taalade med enom, endock de understundom vore ringa, och det med hvar man, them samma ord 20 år därefter viste H. K. N. till pricka upp at räkna, tijden, staden och stunden, endock det ingen kunde sådane ringa ting med så ringa personer, som var med bönder, någon tijd sedan det skedt var, achtat. Och måste man ock bekänna, at det minste ärende i rikena skedde eller skee skulle, tå ville H. K. N. veetat, ja sielf där om handla och befalla. Och endock klagade H. N. aldrig tilförende (undantagandes i besynnerlige siukdomar) om hufvudvärck heller sinne. Det bevijste ock een doctor, benämbd Carolus Paludanus aff Frankerijke, när han så svarade enom sinom landzman, som honom frågade, hvad K. M:t i Sverige var för een herre, ty det ginge underlige sagor om honom. Doctoren svarade, säijandes: »Spöör tu hvad min herra och konung är för een herre? tå veet, een Gudz konung är han.» Then andre sade: »Hvij så?» Doctorn: »Ty Hans Nåde hafver itt underligit förstånd, så skarpsinnigt i alla saaker, andeliga och verldsliga, så jag näppliga någon tijd Hans Nådes maake funnit hafver. Ty i Guudz ord är Hans K. N. både i gamla och det nya testamentet så förfahren, at hvilken som spöör Hans N. i de andeliga saaker, vet H. N. allegera skrifterne och svaarar därtill rätt; veet ock rätta sine präster etc. Ther näst i verldsliga saaker, tå befaller Hans K. N. the ärender att bedrijfva, som ingen kan besinna eller troo, att det någon tijd skall få framgång, mycket mindre nyttigt, men det fåår framgång emoot alles förstånd och varder lycksaligt, så alle förundra sig därpå. Ty måste man förvisso troo, at Gudh är med honom. Thärföre kan jag icke annat kalla H. N. än een Gudz konung.»

Thär öfver var ock H. K. M:t een så vältalande mann, som någon tijd vara kunde, hade ock itt behaag med sitt taal, at hvar man begärade hundrade reesor heller hööra H. N. taal än andres; ty H. N. hördes och förstoodz, så allmogen offta

roopade och begärade, det H. K. N. i sin egen person tala skulle i the ärender, som H. K. N:des tienare tala borde, thet H. N. gärna giorde; ty det flööt H. K. N. så lätteliga aff, att intet hinder förnams.

I all desse för:de stycker, som var till hyy och karskheet, starckheet till lekammenen, med taal till tungan och minnet, begynte nu först feela, af hvilket vij väl förnummom, att H. K. N. kunde icke länge denne verldenis älande draga. Och på nyåhrstijd a:o 1558 begynte H. K. N. allt för mycket bekymbra sig om verldslike saaker, som var om rikxsens opbörd och inkompst. Så många H. N:s dagelige tienare kunde intet göra H. K. M:t fyllest. Hvarföre begärade många, at H. K. N. skulle varda rättad och icke så hårdeliga handla med sine befalningzmänn. Så hände det sig, att H. K. N. på nyåhrsdagh om morgonen lät kalla till sig ordinarium Holmensem pro confessione, och ibland annat (efter han hörde så ynkelig roop och klagan af de fattige befallningzmänn) förmaante ordinarius H. K. N. icke så hårdeliga bekymbra Sin N:s ålderdom, then eliest noog i sig sielff bräckelig och sorgfull var, uthan heller achta Sins Nådes bästa för the rijkeliga gåfvor, som Gud alzmechtig H. N. gifvit hade, först med Gudz ord och eene rätta troo, thäraff een glädie föllia plägar i samvetet, när verldennes bekymber påkommer; [i] andre måtto hafver ock Gudh begåfvat E. K. N. med eene sådana lijfz-frucht, som äre karska och dägeliga lijfzarffs-herrar, såsom någon konung i verldenne med begåfvader kan varda; hvilke som icke äre allenest högeliga begåfvade med dägeligheet och sundheet till thetta lijfsens skapnad, uthan ock med tucht och ähro, förnufft och vijsdoom i Gudz ordz lärdom och i menniskios lärdom, undantagandes det E:s högmächtige Nådes högborne her söner så rijkeliga äro begåfvade med främmande tungomål, som är med latin och annor måål, att alle mästare och doctores sig däröfver förundra; undantagandes andre gåfvor både i andeliga saaker och verdsliga, med hvilka ganska fåå eller ock inga, som nu höris af sådana hööga stämmor, med begåfvade äro. Tredie, hafver ock E. K. M:t thetta Sveriges rijke så vijsliga regerat, at E. N:s högmächtigheetz slott och fäste äre så fullkomliga bevahrade, att ingen lefver eller lefvat hafver, som deras starckheet så väldig någon tijd vara vijste. Fierde, äro ock E. K. Nådes camrar och fäster så rijkeliga med rikedomar och konungzliga håfvor begåfvade, att intet högre af Gudhi begäras kan.

Tå svarade H. N. med gråtande tårar: »Ja, thet är sant allt thet tu sagt hafver; jag måste thet bekänna, att Herren hafver varit mig nådelig och gunstig, för hvilket mig bör tacka hans guddomliga macht och villia, bör och vill och skall, så länge jag lefver, först för hans helga ord och ena sanna troo, som mitt samvete dageliga styrcker; andra, för mine barn; Gudh unne dem vara Gudhi lydige och hörsamme, theslijkest mig; och mina k. söner ville för sin vijsdom (efter thet the äro högre begåfvade med tungomål än jag) thess meera fruchta Gudh och vara för sådana gåfvor ödmiuke och icke i någro måtto förhäfva sig thär aff, then ena moot then andra, kommandes ihug thens välliges konungxens, kon. Måns Ladulåås tree söners osamdrächtigheet, hvilken osamdrächtigheet satte dem af det konungzliga säthet, så at thet är med svåårt bekymmer kommit under then linien igen, nembl. inunder mina söner; ja så väldeliga till them kommit (näst Gudz hielp), at om the samdrächtige äro, varda the sin faders säthe behollandes. Till thet tridie, om mina rikedomar, svarar jag: Gudh hafver mig rikeliga begåfvat, så at hvarest jag icke hade så många otroogna fogtar, tå vore iag än rikare.»

Ordinarius sade: »Allernåd. herre och konung, må jag fritt tala?» Hans N. sade: »Tala fritt, vij äre [all]ene.» Ordinarius sade: »Högmächtig herre och konung, E. N:s fogdar sampt med många andre i riket klaga sig högeliga, at E. K. N:s cammarråd kräffia af them till then åhrliga ränto meera än Gudh i alla partzelor hafver gifvit, och så hårdeliga, att the måste fästa uth så mycket, som them synes för thet som Gudh aldrig i verlden komma låtit hafver, hvarken af dödt eller qvickt, hvilket är förnär sagt emoot Gudh, som råäder effter sine barmhärtigheet at gifva hvad honom synes och när honom synes, ty hans guddomligheet är ingom plichtig. Ty beder jag alsom underdånigast, at sådana hård utkräfielse icke skeer; Herren Gudh varder väl E. K. N. thärföruthan välsignandes.»

H. N. svarade: »Jag består thet mina cammererare hafva så kraft, men jag säger thär nej till, at the någre sådane partzelor hafva aff fogtomen uthkraaft. Och thet hafver varit saken, att jag viste icke något sätt till at förtaga them theras gamla otrooheet, förra än mig af mina tienare vart thet ingifvit, dock icke till at uthtagat, uthan allenest påbiudat. Men veet tu annor konst eller rååd at förtaga sådana gamla otrooheet, så sägh oss thet; Gudh veet vij hafvom icke lust

till orätt göra eller hielpa, thär anamme vij Christi lekamen på i thenna dagh; allenest villiom vij vara af med den otroogna hoopen.»

Ordin[arius]: »A. N. herre och konung, jag veet eij annor rååd än bruka strängeliga Sverigis lagh i så mätto: hvilken som varder funnen och vunnen med tiufverij, låtom honom icke straffas till penningar, uthan till kroppen, som saaken begifver sig. Och till yttermehra visso, thet E. K. N. hafver icke lust till sådana uthkräfielse eller med gijrugheetz synd, så värdigas E. N. H. förbarma sig öfver de fattige skyldige befallningzmänn, som nu inne i fängelse sittia, ändock jag veet de visseliga skyllige äro effter lagen till många penningar.»

Hans K. M:t svarade: »Enom konung bör så göra nåden med skalckom, att man nedertrycker orätt och förfordrar hvariom rätt. Dock likväl i thet ärendit vill jag öfversee med them med tijden, om the vilia bättra sig.»

Therföre strax i the efterkommande dagar gafz thär fångar löösa, till alla umständiga saaker, som skyldige voro effter räkenskap öfver 15000 marck. Och efter then tijden lät H. K. N. aff at meera kräfia efter thet sättet.

På thetta för:da åhr begynte H. N. vara mächta underlig i alla saaker till sinnes. Ty tillförende hade alle lust att vara när H. K. M:t, både ridderskap och andre, ty om H. K. N. vardt i någro mätto förtörnad, tå lät H. N. strax uthur hiertat och var glad och öfvade sig med allt thet, som frögð och glädi kunde åstad komma, som var med speel och sång, ty H. K. M:t var thär ganska härligen förfahrin, besynnerlig på strängiaspeel; thär H. K. lijfzarfvingar mycket af lärde i förstonne. Summa, alle the som veeta finge, at H. K. M:t ville något gästebudh anrichta, tå foro the tijt, som många mijlar härifrån voro, allenest till att se H. K. M:tz lustigheet, effter hvilken lustig speel finnas ännu ordentliga lagde instrumenter, hvilke ännu intill thenna dagh, och om Gudh så vill, intill verldennes ända i een cammar bevahrade äro, hvilka lust är at see. Thet var ock then andra saak, at H. K. N. så ganska frögðefull var, nembl. H. N:s högborne förstinnor och drotningar, som var hög. drotning Catharina von Saxen och hög. Margaretha af Sverige, som både voro Sveriges frögð och ähra, effter hvilkas dööd Hans K. N. vardt aldrig så lustig till sin lekamen, som tilförende. Ty undantagandes ålderdomen (then som sina sorger förer med sig) kom mycket för H. K. N. be-

synnerligen uthi thetta för:da åhr, som H. N:s hierta bedröfvade, som var: Sveriges herrar, åldrige och vijsa män, afsomnade, som mycket hade varit af H. K. M:tz ungdom i råådet, och thetta strax effter H. N:s sista bröllop hollit vardt i Vastena, så at i hvario åhre afsomnade några myndige män intill thetta a:o 1558, på hvilket åhr afsomnade 3 välbördiga frugur, och var H. K. N. så till sinnes, strax H. K. N. hörde någon myndig afsompna, kunde H. K. N. icke i lång tid thär effter göra sig glaad.

På för:da åhr brunno thesse välliga gårdar: Först i Februarij månad Grimsholms ladugård med mycken booskap och hästar; item Glija ladugård brann upp ock med mycken booskap in Decembri. Samma åhr syntes een cometa in Augusto, hvilkens skeen var ganska långt, såsom een lång glafven-staake. Thenne tijden begyntes hööras, at Ryssen var kommen in i Lijfland med mord och brand etc., aff hvilken förenämbd bedröfvelse var H. K. M:t mycket anfäctad, besynnerlig för the Lijfländer skulld, at the sig så illa försee skulle med allom, att ingen stood till görandes med någon skähl them at hielpa; thet dock tilförende väl kunde med skähl skeep. Thet klagade H. K. M:t altijd, besynnerlig och för then skulld, att man kunde tå segla hvart enom syntes ifrån hösten intill den 4 Februarii, så at många grofvo thärförinnan sine dijken, och äntå sådde then som ville intill för:da dagh. Ty hade man väll kunnat komma them till hielp till siöös, hade de thet icke sielfve förbrutit.

Anno 1559 strax effter nyåhrsdagh vardt spoorde, att konung Christiern i Danmarck var dööd; till hvilket H. K. M:t svarade, thet voro icke väl: »men är thet sant, som jag väll troor, tå miste Danmarck een christen konung och Sverige een troogen granna; och den som mister een good granna, han mister mycken fröögð och roo. Ty thet var een staadig herre i ord och ähro.» Han suckade svåra och sade: »Jag förnimmer han var een konung och han dogh, vij måste ock snart, när Gudh vill, också döo thärefter; Gud gofvo mitt testamente vore giort!»

Strax thär effter kommandis sommar, 1 Octobr. giordes bröllop till högborne jungfru Catharina, Sver[igis], Göthes och Wendis etc. frökinno med mechtig och högborne herra, her Essert, grefve till östra Frijsland; [af] hvilket mycket bekymber för många omständige saaker infulle.

Föll ock i de samma dagar itt nytt opmuuradt palatz neder slätt in på borgaregården, mitt för then stoor borgarestufvun i norr ligger, under hvilken muur blefve 9 personer till dödz; hvilket syntes mångom gräseligit och underligit, ty någre af muurmästarenar, som äntå öfverst uppe i för:da palatz hülle opå och muurade, kommo thär ock om halsen. Hvilket under förökade ock H. K. N. sorg, och skeedde thet then 11 Octob., thet H. K. N. högeliga lät sig gåå till hierta öfver the dödes jämmerliga vänners klagan; hvilka anklagare H. K. N. stälte alla till fridz med penningar och annor hielp, effter theras begärilse, som effter kraffde. Hördes ock i vädret i the dagar ynkelig lååt och roop, både för bröllopet och effter, så alle förundrade sig där opå, hvad thet skulle betyda, både på slottet och i staaden. Item sågs ock eeldar på södra mallm, såsom andra stoor lychter kommandis ifrån södra poort och fahrandes öfver mallmen.

Then 11 Decemb. hördes een ynkelig grååt, när klockan var vid 9 för middagen på Svartsiöö i jordenne, och var grååten ynkelig, nästan såsom eens människios, thär i siälatoget leegat hade eller med grååt siälas ville, såsom anden hade varit stundom borto och åter kommit igen med ynkelig skrään; hvilken klaagelig grååt stood ifrå 9 tijman och intill 11 tijman, så tusende människior hade det kunnat hördt, om så månge eliest tilstädes varit hade på then tijd. Så vore the dock väl och än öfver 50 personer med fogtan och gårdzens folck; ty thär vore marge i borgläger beskedde af the tyske ryttare, ändock alle vore icke tillstädes på then tijd, för hvilken ynkelig lååt, som hade hörtez om dagen, när afftonen kom, dierfdes ingen, sedan mörckt var, gånga uth att stilla hästar eller annor booskap. Ty strax then nästa natt thärefter hördes thenne grååt intill otten.

Sammaledes torsdagen thärefter om natten hördes samma grååt intill midnatt, såsom af eene gamblo människio, men efter midnatt såsom enes unge människios, vid pass såsom itt barn och på sistonne såsom een späders grijs röst hördes thet. Men 8 dagar thärefter om torsdagz natten (endock ingen dierfdes gåå uth) hördes thet ganska ringa, allenest af them, som sina stugur thärnäst hade.

Men om d. 12 Decemb. tog Hindrich Simonssons hustru, h. Kirstin (som både af een good adel af Finland vore komne), the thär öfver för:de Svartsiöö af H. M:t befallning hade,

två karlar med sig och een dräng, gaaf sig strax til vår aller n[ädigeste] fru och drottning, som på slottit var, och gaf Hennes N. ordentelig tillkänne, huruledes hon och hennes mann Hindrich Simonsson hade sampt med allom them, som vid gården voro, hördt thenne ynkelige grååt och skrään, och huru the skyttar somblige ville låtit gräfva etc. Tå vardt Hennes N. förskräckt och sade till samma h. Kirstin: »Gack snarlige och säg samma ord för vår pastor här i staaden, och thet icke allenast, uthan ock fråga honom, hvad han täncker, at thet skall betyda? och säg honom, thet jag begärade veeta hans sinne.» När för:da h. Kirstin hade samma lååt och grååt för honom allt uthsagt och begärde veta hans sinne om sådana ynkelig grååt, på sistone svarade han: »Gud veet hvad jag för vist säga kan, ty jag hafver hvarken Gudz ord för mig eller något exempel, efter hvilket mig döma borde; dock efter I så hårdeliga åstunden höra mina löosachtiga tanckar härom, äre de sådana: Först efter Svartsjö gård är een rätt konungzgård, som ingen annat bevijsa kan, så vill tå thenne uthtydning först bekomma min all[er] n[ädigeste] herre och konung sampt med heela konungzhuuset till, thernäst gemeeniga Sveriges rijkes inbyggjare etc. Till thet andra och medan thenna röst lät sig ynkelig höra neder i jorden och var icke opkommen för människiors ansichter, så vill thet betyda, at så stoor bedröfvelse skall komma, at barnit skall grååta i moderlifvet af sorgh, som tå hööris och spörs. Men om thes röstis skifte, som skedde, som var een gammal människios grååt, betyder gamble människiors sorg och jämmer, men unge människios röst, unge människiors sorg, barnis grååt, barnis bedröfvelse; summa: att thenne röst, som mig tycker, betyder alle människiors sorg och eländheet, och endoch thet mäst konungslige standet tillyyder och Sveriges adel, varder dock heela Sveriges jord bedröfvad, så ingen boot skall finnas; ja all diuur skola ock bedröfvas genom vedermöödo, och skole theslijkes döö, besynnerligen the creatur, som Gud hafver människio men gifvit till föödo, uthan hvilken intet rijke sig väl holla kan.

Men tå hust. Kirstin hörde ordinarium säija: barnit skal grååta i mooderlifve för then tillkommandis jämmer, föll hon under uthi bäncken i stugun och grät jämmerliga och allt folket begynte gråta och både Gudh skulle vara oss nåadelig.

På thet sista sade för:da hust. Kirstin till ordinarium: »Villien I, att jag skall sådana svaar gifva min nådige fru tillkänne?» Han svarade ja, vill jag så, och sade ytterligare: »Gud gifve, att thenne min hastelig löösachtig svaar måtte finnas vara lögn.» Och med thet samma gick ordinarius heem i sitt huus igen. Men hvad K. M:t och drotningen svaarade, veet man icke, ty man them intet efterfrågade. Någre daagar thärefter kallade K. M:t ordinarium till sig och sade: »Jag hafver hört säijas, at tu hafver oss fahrlig tillkommandis ting bebodat af then grååt, som hördes uthi jordenne på Svartsiö gård. Hoo veet om thet är sant; hvarföre bediom vij tig, at tu ville väl göra och fahra tijt till att förhöörat, om så sant är.» Dagen thärefter toog ordinarius sin kapellan med sig, benämnd her Peder Erici, och när the tijt kommo, dvaaldes de thär om natten och om morgonen läte kalla allt folck tillhoopa, som tå på gården voro, och de bestode, at the allesamman skrään och grååt hört hade. Så lät man skrifva theras namn, som vittnesföre voro, och the bekände i sanning, såsom föreskrifvit stäär. När allt uthört var, gick ordinarius uth till at see rumet, thär grååten hördes i jordenne, och befallte han them thär upreesa een steen till evärdelig åminnelse och sade: »Till äfventyrs uthi framtijden varder kommandes i dagzliuuset, hvad Gudh vill bevijsa med så ynkelig skrään; så må the gudfruchtige säija: Thetta onda förkunnade Gudh oss Sverigis inbyggjare med then ynkelig grååt, som hördes uthi Svartsiö gård; hvad hände? at såsom vijse menniskior bedröfvade sig, i slijke måtto gjorde de oförståndige gäck och spee däraff.» Men när H. K. N. hörde, at thet var sant om then grååt, badh han Gudh sig öfver förbarma, och badh ordinarium ingen stånd skoona med syndastraffet, hvarken sig sielf eller någon adel, uthan allt thet, som hördes brytas emoot Gudz buud och lagen, skulle man genom Gudz ord straffa på predikestoolen uthi gemeen. Och efter then tijden lät H. N. tijdare predika för sig än tilförende.

I förenämnda månad kom tijdende ifrån Finland, at strömmingen flööt i landz dööder, så i somblige hampner kom man näppeliga i land för den omögelig fisk, som dööder var uth med strandernar.

Item om samma höst doo alla reener i Norrabotn till mång tusend, sammaledes all fogel, hare och räfvar och biörnär, theslijkest fisken uthur träsken. Summa, in Decembri kom så

mång både lögnachtig och sann tjdende, som sorger bebodade H. K. N. På 29 dagen emoot afftonen, tå fick H. N. see ordinarium komma till sig gångandes, sade H. K. N. med högga röst till honom: »O Johannes, tristis est anima mea usque ad mortem», och vreed sig om händernar, suckandes med tåårar. När ordinarius bød till och ville hugsvala H. K. N., neekade H. N. och sade: »Mig ständer ingen hielp på thenne verldenne, jag är nu noog af henne mättad vorden», och sade till ordinarium: »Veet at thet åhr, som nu gånger in, thet är mitt sista åhr. Och villia the practicanter, som villia så gärna prognosticera om mig, så see nu intet upp i himmelen om mig, uthan spörre mig åth, jag känner bäst planeternes slynger och vägar i min kropp.» Sådane ord hade H. K. N. för mångom.

Anno etc. 60 var Hans K. N. ju underligare till sinnes, klagade sig om olydno och ohörsamhet både för een och annan, begynte och dagliga holla sine k. söner samt med frökener hårdeligare före i alle saaker än någon tjd tilförende till gudfruchtigheet och een ordentlig lydno, hörsamheet och kärligheet emoot hvar annan inbördes samt emoot hvar mann, sade them, att the skulle snart varda qvitte H. N.

Dagen efter S. Pauli dag syyntes een regnboga i nörr, så både ändanar syntes neder til jorden. Tå H. K. N. thet sååg, sade H. N.: »Herre Gudh, skee tig prijs, som mänger min sorg med hugsvalan; ty tin nååd är stoor, tu nederböger alla till att undfå tina nådo; ty the obögde fåå henne intet.»

I Maij månad kom högborne förste och herre, hertig Johan heem i landet ifrå Engeland, af hvilkens tillkommelse H. K. N. mächta gläddes och frögdades i sitt hierta, af hans först lige nådes vijsa handel och välfärd. Ty för:de hertig Johan var eliest H. K. M:t mächta kär. På hvilken tjd H. K. M:t begynte vänliga handla med hvar man, tackade Gudhi altijd och sade sig nu gärna villia aff denne verldene gladelig. Allenast feelte H. N. mycket om den engelske reesan, som hans k. son konung Erich hade tagit sig före. »Ty, sade H. N., Sveriges rijke gifver sinom herra och konung noog till att skaffa, ty jag fick thet i minom ungdom, och nu i 40 åhr hafver thes omsorg skyndat mig med gråå håår till grafva. Och hafver jag thes regemente kommit i partzellers vijs, hvilke partzeler till mång hundrae äro. Gudh unne min son, som min stool besittia skall, the partzeler väl förhöra i Gudz fruchtan med

christen lagh, så syntes oss, att han hade noog till göra uthan främmande nationer. Dock likväl efter min k. son säger oss fast een bättre beskeed, som then rätta sanning veet, än the lögnachtige förare hafve giort, gifvom vij oss väl till fridz, och vorom vij eij så betungade af ålder och thet ogudachtige folck, som vij dagliga regera måstom, voro oss then reesan intet så tung. Herren Gudh välsigne hans anslagh och regere hans vijsdom med sinom anda, Gudhi till prijs, sig och sina undersåtare till gagn.»

Strax någon tijd därefter förskreef H. K. N., at Sveriges adel ju mästa parten, till Stockholm, sampt med två präster och två bönder af hvart härade kring heela riket, så alle skulle thär församblade varda den 23 Junii, hvilket också skedde. På then 25 i för:de månad höllt H. K. M:t itt kongl. samtaal med riddare och adel, med bisper och präster, med köpstadsmän och bönder, som tå kring heela Sveriges rijke thär församblade vore, korteliga att säijandes, vid thetta sätt:

Först tackade H. K. N. then alzmechtige Gudh, för thet att hans guddomlige villie så var, at then höga konungslige stamme eller säden, som var then stoormächtige konungens Magnus Ladulåås' och K. Carls icke till evig tijdh nederliggia skulle, uthan (endock hon nu i någrom åhr af tyranner och främmande regenter nedertryckt var) hade nu genom sin egen nådz person af milde nååd, som then rätta linean var, opkomma låtit och till een konung uthan all menniskiors förstånd gjordt.

Thernäst begynte H. K. M:t med allsomstörste ödmiukheet föregifva sin ringheet tillkänna, hurudana H. N. var i förstonne, liknandes sig vider een heerda, så som konung David, så ingen kunde sig förvänta af H. N. person någon regent. Ty H. N. stamm var förgäten och personen ringa achtad. Then samma ringheeten till sin K. M:tz begynnelse förklarade H. K. N. så underdånliga, att alles hierta, som thär när stodo, förundrade sig (ty H. N. var een good naturlig vältalande mann); gaf ock H. K. N. then alzmechtige Gud ena sådana tilbörliga ähro, att alle the, som förstånd hade, nödgades till at bekänna H. N. vara uthvaldan uthan menniskioförstånd af Gudhi; om hvilken H. N. begynnelse varder i crönickonne till pricka förklarar.

Till det tridie tackade H. K. N. Gudhi och förmante alla sammaledes tacka then alzmechtige Gudh för sin heliga ord,

som nu i Sverige läres och förkunnas; och endock sathanas hade thet rikket under sig genom bispar, munkar och all annor villfahrelse, öfver hvilken han var een herre, likväl gaf Gudh H. K. N. then machten och medel, att samma sathans hoop vardt utdrifven uthan all bloodzuthgiutelse. Förmante ock med thet samma sine k. lijfzarfherrar, att the sampt med r[iksens] rååd och meenige mann vidh klaara och reena Gudz ord blifva skulle, ej låta någre secter (såsom eliest noog i annor land äro) här inkomma eller them någon villfahrelse moot evangeliu lärdom tilfålle gifva att uthsprijda.

Efter thenne långa förmaning lät H. K. N. opråkna sin ordentliga villia emoot sin N. högborna barn, huruledes hvar för sig skulle af sitt fädernes rijke uppholdne och förfordrade varda, dock allt så med förord, [att] alle skulle under een konung vara med lydno [och] hörsamhet i alla sina lijfz dagar.

Thärnäst antvardade sinom son K. Erich rikket efter sin död, förmante H. N. alla till lydno och hörsamheet emoot H. M., såsom the hade varit H. K. Mt, och tackade r[iksens] rååd sampt med meenige Sveriges inbyggjare för ödmukheet och lydno.

Till thet sista giorde H. K. N. sitt testamente till alla domkyrckior, till studenter, till skoolstugur, till spetaler i heela Sverige, hvilket besynnerliga är beskrifvit i H. N. testamentsbreef.

Och med det samma befallte H. K. N. sig och sina N. lijfzarfherrar sampt med alle sine N. tienare och heela rikket i then alzmechtige Gudz händer; hvad mera sägandes var, befalltes i kon. Erichs och hertig Johans händer.

Efter then dag gaf H. K. N. sig till rooligheet och undfick allom väll allt intill then 14 Augusti. Men thärförinnan skeedde detta vijdundret: först, at på de skoogar, som liggia emillan Grödinge och Bota kyrckio, gáfvo sig trään, som var for, tall, graan, aal och annor trää opp af jorden med rötter, een part sprungo sönder i trij och fyra stycker, förra än thet toog jord, och thet allt den 16 och 17 Julii, uthan storm och uthan jordön eller bäfvan, så ingen kom the vägar fram, förra än thet hvar man måste rödia etc. Then 19 Julii kom så stoort regn vid Noraskoga och Arboga och thär omkring med itt så stoort mörcker, at the i Arboga lупpo alle inn i templet sampt med sin pastor och han tå på middagstijd optände liuus i templet, annars sååg han intet läsa; så ingen viste annat än den yttersta

verldennes dagh var för handen. Kom ock så mycken flood, att allt höö, som på engiorne stood, flööt bort, mäst alla hyttor och hyttodammar, qvarnar och fiskedammar.

I Augusti månad begynte H. K. M:t mycket klaga sig, och tå instundade then tijd, såsom H. K. N. son, högb. herre och förste, konung Erich, ville färdas till Engelland, för hvilket mången meente, at H. Nådز siukdom skulle begynnas af sorg för den engelska reesan skulld.

Den 13 Aug. vardt H. K. N. mächta försvagad af diarrhea, som är een siukdoom af the buuksother, så H. K. N. i the dagar tillförne och besynnerlig på then dagen gick intet af slottet; likväl brukade ingen doctor eller artz mera än sin barberare M. Jacob.

14 Aug. efter middag vardt H. N. så försmäctad af svåår heeta och frossa, att när stoormächtige Sveriges arfkonung, K. Erich böd H. K. N., sinom her fader good natt, tå måste H. K. N. blifva på slottet och icke förmätte föllia sinom her son neder till skeps, som tå skulle af rikjet; af hvilket månge begynte förnimma strax H. N. siukdom vara stooran.

15 Aug. lät H. N. kalla ordinarium Holmensem till sig, och när han såg H. N. vatn, förnam han strax för handen vara febrim acutam, thet är brännande skälftva, sampt med then siukdom, som var diarrhea, hvilken som icke är goodh at stilla. Kom och för:de ordinarius i hogh H. K. N. stooran ålder, i hvilken then naturliga vätskan mycket försvunnen var, som gemeenlig med åldrigt folck vara plägar, aff hvilken märke han förfährad vardt; när H. K. N. thet förstood, sade H. N.: »Ja, Johannes, jag förstår väl, jag står aldrig upp af denne sängen, ty thetta är mitt sista åhr; men icke förty, tu plägar hielpa mig med good rååd tilförende, undantagandes till siälen (then hielp och tröst jag gärna anammar och genom Gudz nååd anammat hafver), så hielp mig för min siukdom, effter jag ingen doctor nu när mig hafver annan än min barberare M. Jacob och apothekaren M. Lucas; beed honom, at han gör såsom tu beder honom, och lät intet försumma thet, som tu troor mig nyttigt kan vara, och jag vill vara tig lydig i thet tu begärer aff mig.»

Tå begynte ordinarius stoorliga förmana H. K. N. till tolamood med mång härlig exempel och laas up S. Petri epistel, thär han härliga lærer om tolamodh; ty then som hafver tolamodh, then hafver allareede Gudz nååd etc. Thär till för-

mante han H. K. N. skulle nu intet annat beröma sig af än thet, att Gudh ville värdigas till att sökia honom med bedröfvelse, veetandes att bedröfvelse gör tolamodh, och tolamodet gör förfahrenheet och förfahrenheet gör hopp, men hoppet låter icke komma på skam etc. Item then epistel S. Jacobi: låter tålmodet hafva itt fullbordadt värck, på thet I skolen vara fullkomne och heele och intet feel hafva. Then är een sann Gudz martyr, som toleliga och gärna lyder invärtis i hiertat Gudz plågo. Görliga kan man gåå uthi paltig kläder, gåå med luutande hufvud, draga på ena håårskiorto; sådana kan hvar man; men at hafva itt gott tolamod i bedröfvelsens tijd, giffs af then alzmechtige Gudh.

Sådana och annor sententier hafdes för H. K. N. många reesor. Tå svarade H. N.: »Jag måste lijda och vill gärna, så mycket som möjeligit enom fattigom syndare kan vara, men jag roopar dock likväl hielp af Gudhi genom the medel, som honom behagelige äro. Thärföre beder jag tig, att tu förgäter mig icke, och förmana församlingen att hafva bön för mig intill Gudh om syndernis förlåtelse, och Gud ville nådeliga straffa mig. Thär till tänk ock tu mig någre verldslige läkedomar till min kropp, som mitt brinnande hufvud hielpa kan och minom maga, som ock brinner, svala kan och stilla. Kan thet hielpa, så hielpe; thet icke kan förtagas, vill jag genom Gudz nådh toleligen lijda.» Öfver thenne ganska natt var ingen roo i hufvudet eller magan.

Then 16 Aug., sedan man förnam choleram vara orsaken till hufvudvärckn, ty H. N. ansichte med alla lemmar brunno, ögonen gofves inn i hufvudet, munnen var ständig torr, ingen sömpn, hvarföre gaf man H. K. N. violers syrop och granatz äpple till at äta, endivie vatn till att dricka och cicorea etc., thet som [för] H. K. N. skulle släckia heetan.

Man hade väl låtit skee någre purgatz, men diarrhea var allt för svåår med sitt aflopp. Tå sade H. K. N.: »Huru synes eder?» Svarade the: »Oss hoppas till Gudh, thet E. N. varder ännu längre med oss blifvandes med E. K. N. regemente.» Tå sade H. N.: »Jag hafver noog länge, om thet är så väl, lefvat. Men är thet ock så, at mig varder nu på thenne tijd icke tillåtit lärer lefva, så meenar jag dock min åminnelse skall icke begrafvas med min kropp.» Tå svarade the: »Allern. herre och konng, undantagandes Gudz klara och reena ord, som nu är opkommit här i Sverige genom Gudz nåde och E. N:s be-

skydd och förfordring, hvilket aldrig bör eller kan förgätas, så bära thäröfver E. N. åminnelse skoog och alla slättmarcker, berg, daalar, elfvar och siögar, som aldrig ingen med rätt bruk tillförne af viste, sampt med qvarnar och fiskeströmar, som nu rikena till evigt gagn opfundne och tillbrukade äro, hvilket aldrig förgätas kan.» Svarade H. K. N.: »Ach Gudh unne min k. barn och alla Sveriges inbyggjare sådana mitt fljteliga arbete vilia byta, skiffa och bruka med lagom, genom sämia och kärligheet, ty jag hafver intet meera thäraf än thenne bedröfvade kroppen för alla mina vaku och omsorg. Jag begärer nu himmels brödh, verldenne kan jag intet taga ifrån, eij heller jag begärar, beholle hon det med sinom barnom.» Thär till sade H. N. med grååtande tåårar: »O min herre Gudh, var tu mig nådelig och förlåt mig mina stoor verldsliga omsorg etc. Jag är nu mätt af thenne verldennes mödosamma frucht och lefvande, mina dagar äro sorgadagar allt här effter.»

När man nu såg, at then för:da cholera begynte grufvelig med sitt optändande regera, tillpyntade the roosensyrop uthi H. N. dryck, och oxizachara simplex och understundom med acetosa. Giordom så itt kosteligit magabadh, med svamp, med duuk öfver lijfvet; när thet var hett, så kölde man thet på nytt, och många andre remedia, thär allt för långt vill här vara om skriva, endock det ganska litet halp. För then diarrhea brukade man constringentia, som kölde, constipativa et frigidativa. Men i then natten var ingen hvijlo.

Then 17 Aug. så begynte H. K. N. till at hosta och opkasta öfver måttan. När man thet såg, vardt man illa till fredz, och endock H. K. N. var een phlegmatisk man, väldig och starck till alla lemmar, var dok H. K. N. natur mycket af många omsorger försvagad, som var med otijmelig vaakande. Theslijkes var ock kommen till een good ålder, som var 70 år. Therföre var then naturlige vätskan snart förtorckad, utan hvilken lijfvet fåår snart sin enda.

Hvarföre dierfdes ordinarius icke länger förvissa H. K. N. någon säkerheet till långt lijf. Begynte så läsa then psalmen: Domini est terra et omnis plenitudo eius, thet är, jorden är Herrans och hvad thär på är etc., giorde i så mätto af thenne orden een sermon för H. N.: »Är thet nu så, att både jorden och allt thet på jorden är, thet är Herrans, så bör ju hvar och een, som något här äger eller ått hafver, tänkia till

och tacka Gudhi thärföre, och endock Gud hafver jordena gifvit menniskiors barnom, så hafver äntå jorden varit hans. Ty vij seem och dagliga höörom, att han skiffter thenna jorden uth effter sin egen villia, såsom honom och hans guddommeliga macht synes, och ingen fåår meera af henne, än han vill skiffta emillan thenne menniskiobarn, och then som lijtet fåår, kan icke med skähl säija till Gudh, mig bör meer, eller mig skeer orätt. Låtom nu skeep, att han så gifver hvariom och enom, som honom synes gott vara; likväl vill han hafva tack af hvariom och enom, först för thet lähnet eller thenne gåfvan, och så sedan een good räkenkap af oss, huru vij hafva thenne gåfvonna brukat. Ty han vill sielfver varda prijsat thärföre, och ingen skall prijsa sig sielf, lijka såsom han hadet af sig sielf, uthan komma ihug, at thet är Herrans, och när honom synes, så tager han sådana gåfvor ifrån then ena och gifver them enom androm och ingen kan säija, att han gör orätt för vår ögon, så är thet dock rätt för Gudhi, hvilkom med rätto tillhör. Hvarföre vill jag, all[er]n. konung och herre, thet E. N. villen tänckia, huru then samme alzmechtig Gudh hafver skifft denne jordenna i E. N:s händer, och thär efter rätter E. N., hvad ähro E. N. bör göra Gudhi för sina sådanna gåfvor. Vij dragom väl till minnes E. K. N:s egen bekännelse, som skedde nu i these framlidna dagar i E. N:s kongel. största saal, tå E. K. M:t bekänden hvad I voren, förr än Gud satte E. N. till konung öfver thetta rijke, nembl. saden E. N. icke så good thärtill varit efter E. N. egens persons anseende eller tycke, som konung David var i förstonne, thär han gick och vachtade sin faders fåår. Så bekände E. N. sig vara ringan och fattigan här på Herrans Gudz jord och thärtill inför alla Sveriges inbyggjare, thet är, att allt thet, som nu är under E. K. M:t hand och välde, thet är E. N. förlähnt af Herranom. Hvarföre, min allern. herre och konung, seer nu till Herranz Gudz förlähning, som E. K. N. gifven är.»

»Först så hafver Gudh gifvit i E. N:s händer och macht thet heela konungarijket Sverige, med allt thet gooda, som på jordenna här i riket finnas kan, så E. K. N. ären thär vordne een konung öfver, som räknas näst keijsaren then högsta person effter väldet på jordenne kan varda; hvilka personer Gud sielf hafver kallat gudar här på jordenne för then högmächtige befallningen skulld, som är konungsembetet.»

»Andra måtto hafver ock Gudh gifvit E. K. N. så stoora rikedomar, att E. N. hafver intet fatta[t]s till thetta konungliga väldet. Så E. N:s begärelse hafver kunnat mätta sig till all then pryding, som enom sådana stoormächtig konung behöfver med maat och dryck, med ornament till huus och hoff, så rikelig såsom nu någon finnas kan ibland konungar, så andre konungar af främmande land hafva ödmjukat sig för E. K. N. om hielp at bekomma af E. K. M:t.»

»Tredie måtto hafver ock Gudh begåfvat E. N. med een timelig freed, så endock många hafva med hoot och krigzvijs E. N. anfächtat, hafver dock Gudh edro händer lärdt föra så strijd, att the öfvervundne hafve varit och E. N. hafver sittit med frijd.»

»Fierde måtto hafver ock Gudh af sine barmhertigheet gifvit E. N. een sådana vijsdom till thetta konungzliga regementet, at riket till slott och fäste, till vattn och land är så förbättradt till starckheet, till ränto och cronans åhrliga inkomster, att aldrig ingen är född, som sådana rikeliga partzeler af Sveriges jord och vatn hafver opfunnit tilförne, ja icke thär om någon tijd betänkia kunde; af hvilket E. N:es påfund varda konungar effter konungar i Sverige hulpne och stärckte, om the then rätteliga bruka villia, hundradefalldt bättre än the konungar och herrar hafva varit tilförne.»

»Fempte hafver ock Gud välsignat E. K. N:s lijfzfrucht med så högborne, degelige och herlige lijfzarfherrar, som nu äre uthvalde til konungar, hertigar och furstar; hvilka man hoppas efter Gudz försyyn, att the alle E. K. M:tz ännesvett skole åthnintandes varda, effter then förelagda ordentliga och naturliga linean. O nådige herre och konung, sådane gåfvo i thenna verlden är icke ringa. Ty mångom hafver Gudh gifvit verldsliga rikedomar, men sådana lijfzarfvingar icke mångom. Om ena sådana oförgängeliga gåfvo klagade E. K. M:tz förfader, stoormächtig herre och konung, K. Karl, sampt med många herrar andra.»

»Siette gåfva och then yttersta är för Gudhi och all Gudz helgon then aldra största, nembl. thet Christus Gudz son är nu genom sitt heeliga evangelium förklarart allena vara vår saaligheet, vår hielpare och tröstare och vår medlare inför Gudh fader och aldrig ingen annan. Thertill hafver ock Gud alzmechtig genom sin helga anda gifvit E. K. M:t then rätta troona på sin son så starcka, att E. K. N. kunde icke något

affguderij i thetta Sveriges rijke lijda, uthan hafver allt uppenbarlig affguderij med deres lärare fördrifvit, theras hyddor, som är munnekloster, nunnekloster med beläte och theras afgudatienst, slätt nederslagit och om intet giordt. Therfore i samma staad hafver E. K. N. opreest igen then rätte Gudz dyrekan, som Christi heeliga evangelium förmäler, samt med thes lärare, som nu Herrans namn rätt lära och bruka kring heela riket, så the främmande flyy af sinom landom hijt för Gudz ord skulld.»

»Hvilka förenämnda gåfvor äre alla Gudz gåfvor, hvarföre, högmechtig herre och konung, bör E. K. N. nu intet annat göra än bruka then annammade troo med tack och prijs Gudhi uthan återvänder. Och i hvad mätto E. K. N. sådana guddomliga höga gåfvor i någro mätto missbrukat hafver, så beder nu med konung David, at Gudh hielper sinom tienare, som sig opå honom förläter, och at han frögdar E. N:s siäl, som roopar på honom.»

När H. K. N. thetta hördt hade, hoof H. N. sina händer upp med gråat och tackade Gudh högeliga för alla sådana gåfvor, bekände och thet strax, att han them icke så gudhfruchtliga brukat hade, såsom thet borde sig, bad thärföre Gudh ville för sin k. sons Christi skuld sig förlåta. Thärnäst bad han af Gudhi, thet hans k. barn skulle hvareken thenne verldsliga gåfvor eller andeliga missbruka, uthan eendrächteliga med sämio och kärlichheit rätt bruuka samt med samhälligheet Gudz andeliga gåfvor, som är Herrans heliga ord, som nu upkommit är, rättzliga hielpa, beskydda och beskräma och icke tillåta något ondt opkomma i riket med svärmare eller secter.

Den 18 Aug., hvilken var på söndagen, när ordinarius predikat hade och tacksäjelse med böner intill Gud för H. K. N. lyctad vore, så begärade H. N. Christi lekamen anamma. Tå välbördig herre och sträng riddare her Steen thet hörde, gaf han strax lönligan ordinario in, att han skulle tala på the fattiga fångars bästa, som i fängelset tå lågo och eliest i borgen stode, at H. K. N. ville värdigan vara them nådelig och förlåta them theras skuld, som mögeligh var, för Gud och menniskior.

När ordinarius så inför H. K. N. talat och bidit hade med knäfall, så full H. K. N:s drotning samt med förda her Steen Erichsson alle tillhoopa, bediandes the fattige fångar om

nåde. Tå svarade H. N. hasteliga säjandes: »Bedien I för alla, som är för oppenbarliga mördare, förrädere och kättare?» och med det samma nämbde i namn af någro them, som så vore och tå i fängelset låge. Tå sade the: »Neij, the oppenbarlige och otvingade sådane synder bedrifva, som är morderij, förräderij och kätterij och hoorerij och våldsvärcken, tienar aldrig lefva, ty i sådana synder varder heela landen med regenterne förbannade. Men vij underdåniga bediom för them, som till achters på rakenskap och androm obetänkte synder hafva varit falldne.» Tå svarade H. K. N. them, som H. N:s skulld komne voro, att H. N. ville them gärna förlåta. Med thet samma begynte H. K. N. högeligas med orden taala till sins N. barn, att the skulle vara lydigare Gudhi och sina regenter, än the varit hade, icke förthen skulld ophöija sig, att the voro uthaf konungslig slächt, uthan håller ödmiuka sig inför Gudh och fromma menniskior: »Ty i så måtto varden I välsignade af Gudhi och med tiden väl försedde.»

Thetta handlade H. K. N. mächta hardt med mång ord, att the och skulle vara sinom her broder, nembl. kon. Erich, lydige och ödmiuke, så skulle them väll gåå. Stötte och in på mång exempel för them, huruledes Gudh välsignade them, som sine föräldrar lydige vore, såsom var med Isaach sinom fader Abraham. Sade ock thetta: »Then som ingen vill lyyda, honom skall ock åter ingen hörsam vara igen, när han behöfver.»

När nu H. K. N. med lång och een hård förmanilse giort hade, så anammade H. K. N. Herrans lekamen med eene christelig troos bekännelse om sacramentet, och sade: »Jag troor visseliga uthan all tvifvel, att när jag annammar thetta bröödet, at jag tå annammar Christi fullkomliga lekamen, som för mig uthgifvit är på korsset etc.»

När H. K. N. annammat hade, så laas ordinarius thenne bönen, som plägar läsas, som i handboken ständer, i hvilken man prijsar Gud för eena sådana gåfvo. Tå han then bönen lychtade, förmaante H. N. ordinarius än tå fleere böner läsa om thet högvärdiga sacramentet, hvilket också skedde. Tå allt uthläsit var, släptes uth the fångar, som H. N. löös gifvit hade.

19 Aug. klagade H. K. N. sig öfvermåttan om then siukdoom, som stood i magan och i hufvudet, »ty (sade H. N.) min hierna spricker visseliga sönder för then omögeliga heeta skulld.» Och när man ville gifva H. N. något thet, som duge-

ligit skulle vara, sade H. N. allt nej till, så alle confecter, syropier och drycker ville H. K. N. platt intet annamma. Thess meera föröktes siukdomen med H. K. N. och sorgen med allom androm, som när voro. Men på middagstijd om samma dagh fick H. N. een hvijlo och låg ganska tyst, hvilken hvijla gaf oss hopp på nytt. Men tå H. N. upvaknade och fick see sin tredie son, hertig Magnus, sade H. N.: »O Magne, Magne, jag förmanar dig, hör mig, tin k. fader, ty du äst mig kär och haar intet förtörnat mig, fruchta tin Gud, min son, och var tinom broder lydig och vachta dig för högfärd. Ödmiuka dig och lägg alla saaker till thet bästa. Var tinom syskonom good, så varder dig väl gångandes.»

21 Aug., tå solis eclipsis var, vardt H. K. N. så förtungad af singultu, thet är, een svåår hickan, så hårdeliga, att man intet lijf sij kunde, ty anden var stundom mächta länge borto. Strax ordinarius thet såg och såg H. K. N:s vatn, så fick han görliga see H. N:s vissa dödh, och effter then dag förkunnade han för mångom een lång siukdom och vissan dödh.

Ibland mång ord klagade H. K. N. (såsom gemeenlig plägar skee med them siuuka) och sade: »Nu hafver jag fåå vänner, som mig villia vara när.» Tå svarades: »Aller n. herre och konung, Gud känner, thet äre väl månge både af adelen och andre, som gärna villia vara här när E. N. och öfver alla E. N:s käre h. barn. H. N. svarade: »Hvad är thet I säijen? Min barn skiöta intet om mig, allenast få the thet the begära.» Tå svarade H. K. N:s drotning: »O, min allern. herre, säijer icke så, Gudh hielpe mig så vist, som the gärna villia vara här när E. N., men E. N. förtörnas strax opå them och talar så hårdt till them, at the grååta och bedröfvas, at the icke kunna vara E. N., sinom k. her fader, till lags.»

Så var tå all H. K. N. begärelse, at sådana hickan skulle förtagas. Strax beslöt ordinarius, att saaken var then rätta, at H. N:s buuk och maaga var toom af diarrhea och vomitu, som intill then tijd öfvermåttan H. K. N. tvingat hade. Strax lät man tillreeda mandelmiök, blööt ägg, järpar både steekte, theslikest sudne, och allt thet, som snarlige smälta kunde och gooda födho gifva.

Item man lade sig vinning med thet samma at stämma then afflod, som gick af H. K. N. med beqvåmliga hielp, både uthvårtes med smöriande, och med maat invårtes. Men thet

uthvärtes unguentum leed H. N. som snarast, men ingen maat ville H. N. lijda, eij heller kunde behollan pro vomitu. Eij kunde H. N. med någon kost komma till sömpn, hvilken hade i sådana fall varit then yppersta hielp; men thär var ingen sömpn i jempna 14 dagar. Thetta giordes i the två dagar.

22 Aug. om morgonen, tå H. K. N. fick see ordinarium komma, höllt H. K. N. händerna upp och lofvade Gud för sina plågo, som han hade lagt på H. N., sägandes: »Johannes, jag förmåå[r] nu intet i thenne verlden, så pijnas jag nu etc., men jag frögdar mig emoot then tillkommande verlden när Gudhi i thet himmelska rijket.» Ordinarius: »Hafver E. N. then troona, tå ären I vordne diefvlens herre.» H. K. N. sade: »Jag hoppas visseliga skola honom öfvermächtig varda.» Ordinarius: »Ja, först öfvervinnen E. N. satanom och thär med samma troones starckheet vinnen I det högsta konungarijket, Gudz faders och Christi, med all then ähro, som Gudz heeliga englar vederfahrs.» »Ja (sade H. N.), Johannes, thet säger jag och för visso troor, hafver jag intet i Gudz rijke, så är thet uthe med mig. Ty här hafver jag nu slätt intet meera än een bedröfvaden och värckfullan kropp, men täncker Gud skall skillia honom ifrån mig nu i morgon och låta min bedröfvada siäl få glädie.»

23 Aug. Them som spoorde honom, om H. K. N. något ville, svarade H. N.: »Ja, jag vill thet tu mig intet gifva kan, nembl. himmelrijks rijke.» »Vij villiom, sade the, låta siuda itt höns med haffra-välling, på thet E. N. måtte få äta thär aff, så kunde then svåra hickan förgåås, som är kommen af thet, att E. N:s mage är så toom.» »Hvad (svarade H. N.) är thet I vilien förlänga mitt lijf, som nu dock döo måste, vilien I ståå emoot Herrans doom?» Begynte så med mång ord i skämptsvijs häda menniskeliga fåfängeliga tanckar, så vij, som hördom, kunde eij holla oss ifrån löije. Ty eliest, när H. K. N. var vid sundheet, tå var H. N. så behändig med sådana skämpt, at alla the som thet hörde, måste lee och frögda sig thäråth.

24 Aug. begynte H. K. N. mycket bedröfvas och ängslas om mång ting, besynnerlig thäraf, att H. N. så många rijke-domar hade församlat till hoopa och them med så stoor omsorg och bedröfvelse, såsom någon i heela verlden, och skulle nu uthi nödenes tijdh alle the rijke-domar vara H. N. så lijtet till glädie eller gagn. »Ty (sade H. N.) jag hafver nu icke

för allt thet gooda jag äger för handena een doctor väl förfahren. Dock veet jag väll, at jag hafver ju så mycket kostat opå them, som någon annan herre och första. Ja, then säger jag, som kunde och förmätte thenne förtungade min lekamen med läkiarekonster hielpa och hugsvala i sin bedröfvelse. Hvarföre tu alzmechtige och barmhärtige Gudh, förbarma tig öfver mig arme syndare.» Och effter then stunden förökade sig siuukdomen meer ju meer.

Vid midnattstijd begärade H. K. N. af them, som vaakade, at the skulle gåå under H. N:s armar och leedan hijt och tijt i konungzpalatzet. Såsom man gissa kan, H. K. N. ville försökia sin förmågenheet. Medan the så ledde H. N., begynte händer och fötter till at frysa och skälfva, hvarföre måste the hafva H. N. till sängen igen. Men när the hade väl behoolt H. N., sade H. N.: »O hvilken svåår pelegrimsfärd var thenne och mig till lijtit afflat.»

25 Aug. När ordinarius kom om morgonen millan 5 och 6, bekände H. K. N. sig strax med ophäfna händer, såsom H. N. altijd var vahn, vara staadig i troone och sade med höga röst: »O tu Gudh, som äst almächtig, ty som mig ock thetta vansföhra lekamen gifvit hafver, kalle nu snarlige thetta mitt lijf ifrå thenne kropp, at jag icke snarlig varder hollen för spott af them som mig see.»

Och tå var M:gr Laurentius, archiepiscopus i Ubsala, sampt med sin kyrekioherra M. Märten tijtkallad.¹⁾

Thernäst sade H. N.: »Jag förmanar Eder, beder intet att Gud skall förlängia mig thetta lijfvet, uthan heller begärer, att Gudh ville skillia min siäl ifrå thenne kroppen och annamma henne till sitt rijke.» Och när ordinarius hade med fåå ord förmaant H. K. N. till tolamood, begynte H. N. klaga sig i then högra armen och i högra sijdan. Strax ordin. thet hörde, befruchtade han, at paralysis ville komma och thet icke ex crudis et superfluis humoribus, som gemeenliga plägar skee, uthan ex colica affectione nimiâ præcedente och han achtade,

¹⁾ I marginalen står följ. anteckning:

Sequentia addita schedulâ in Ms:to extanti sine notâ, ubi contextui inseri debeant: På hvilken natt M. Märten, kyrekioherre i Opsala, vaakade öfver H. N. och med många härliga förmaningar hade H. K. N. med Gudz ord förmantan till troona på Christum, och när H. N. hade samma M. Märten mycket frågat om thet tillkommande lijfvet, frågade H. N. ock om många timeliga saaker. Ty then danske löösachtige doctor hade tå förvissat honom sina helso igen, och thärföre kom H. N. vjdare thenne verldslig bekymber ihog, then han dock tilfören slätt förgätit hade.

at H. K. N. intet feelade till sinnen eller förståndet. Så lät man göra H. K. N. fomentationes och lavendelvatn och andra sådana simplicia, och med beqvemlig band och lindor beladom H. N. armar och händer. Thetta giordom vij uthi 8 dagar. Thärefter Gudhi skee loff, vardt H. K. N. väl till pass, lijka såsom then siukdom hade aldrig rördt H. K. N.

När vij så hade lindat H. N., tå såg H. N. på vårt värk, sägandes: »O tu barmhertige Gudh, låte så all min ledamoot med heela min lekamen vara pyntad och prydd till min begrafning, såsom thenne ena lemman är; tå voro min siäl när Christum minom herra.»

Om afftonen vid klockan var vid 7 timan, begynte H. N. hand varda blååchtig och H. N. vatn vardt grönt, aff hvilket allt vij ytterligare förstodom H. K. N:s död. Tå H. K. N. thet förnam, suckade H. N. mächta svårliga sägandes: »O tu min Gudh, jag tackar dig för thetta verldzliga regementet, som jag nu i 40 åhr hafft hafver, thet samma befaller jag dig igen och vill thet aldrig regera meera. Förlåt mig hvad missbrukat är, och gif mig titt rijke igen, thär intet missbruuk är.» Tå svarade her Steen: »Min herre och konung, E. N. kan ännu genom Gudz nåde oss arme svenske menn längre regera. Men H. N. svarade: »Neij, aldrig.» På samma tijd kom M:gr Guilielmus ifrån Calmarne, gaf goda tröst till all förbättring, ändock thär vart intet aff.

26 Aug. Tå lät H. K. N. leeda sig uthur then stoora försaalen, thär H. N. hade legat i 14 dagar, och in uthi then innersta saalen, thär H. N. var tilförene vahn att liggia. När H. K. N. var lagd och H. N:s drottning, drottning Catharina (hvilken aldrig var ifrån H. N. natt eller dag intill dödsens stund, af hvilken vaakan Hennes Nåd hade när kommit till dödz strax effter H. K. N. afsomnade) frågade, om H. N. hade icke bekommit een vederqveckelse, sedan H. N. tijt kom, tå svarade H. N.: »Ja, min vederqveckelse är döden, then jag här på thetta rumet bekomma skall.»

Ifrå thenna dagen och öfver tre veckur låg H. N. ganska stilla med alla åthäfvor (endock H. N. altid så tilförenne giordt), så intet besynnerligit af H. N. något annat sägas kan, än när som tillfälle så gafz, förmaante H. K. N. sine elskelige h. barn, at the uthi Gudz fruchtan och ödmiukheet skulle låta sig finna, så länge the lefde, inför Gud och hvar mann, såsom både Gudz lagh och christen lagh rätt kräfde.

Och ehvad brista skulle, tå skulle ju Gudz ord vid macht hol-
 las. Item, aldrig gifva tillfålle, mycket mindre tillåta then
 förgifftiga påfvens regemente eller lärdom härin i rikket meera
 inkomma, tänckiandes opå the förrådeliga påfvens bispar,
 huru många högborna och välliga herrar the hafva förrådt
 fordom, med sin inbunden diefvuls gäckerij och förgifft, i så
 måtto att the icke allenest gäckade the fromma meenlösa her-
 rar verldsligit goodz och ägodelar ifrå, med hvilket the land
 och städer försvara skulle, uthan ock thet (som värre var)
 at the röfvade them Jesum Christum ifrå, thet är theras rätta
 siäls saaligheet. Summa, the både lugo och röfvade them
 Sveriges goodz och rikedomar ifrå och förvillade them theras
 rätta christna troo ifrå theras rätta Gudh och saaligheet;
 hvilket allt skedde i så måtto: Strax the, som regementet
 hade i befallning, icke ville dantza effter theras pijpo, vände
 the aldrig igen med lönlig stämplande in i rikket och med sin
 skrifvelse uthom rikket, förra än the kommo något uproor i
 rikket och någon utblänsk herra uthe i tyska nationer till at
 upväckia honom åstunda thetta edert fädernesland; såsom
 skedde med then bisp Brask i Linköpung, som then högborne
 första och herra, unge her Steen, förrådde, sampt med then
 gamla räfvén bisp Jacob i Opsala; såsom ok then nya påf-
 vans leem och diefvulsens ståthollare och troll, bisp Gústaf;
 hvilka alle i minom tijd voro; om hvilka sådana för-
 klädda diefvuls lemmar stoormächtig herre och konung, K.
 Carl, H. Svante och unge H. Steen, Sveriges infödde troogne
 herrars crönikor väl till pricka förtallia. Och effter thet Gudh
 hafver gifvit någro af eder, min barn, itt rätt förstånd i thet
 latinske tungomålet, så låter ingen med besvijkelig argument
 föra eder inpå någon falskan grund, then Gudz klaara och
 reena ord icke förmåler. Såsom the göra, som nu höckla med
 Christi högvördiga sacramente annorledes än orden i sig sielf
 föregifva. Ty medan något är igen af then påfviske lärdom,
 som icke hafver Gudz ord med sig, tå drager han ju med tij-
 den annor vilfahrelse in med sig. Och achter förty granneliga
 then personen, som vill sådana ceremonier försvara, att han är
 then, ähvilken thet är, som icke förvisso hafver ena rätta
 troo om Gudz reena ord, i så måtto att the fyllest göra (uthan
 menniskios läro) till saaken. Dock så, att allt thet, som före-
 tagz till att ifråtaga och tilläggia, at thet med een beskeede-

lig lärdom föregifz, hvad saaken är thär till, att sådana förvandling i någro mätto skeer. Thet är ock min villie (hvar est icke nöden så tillsäger för något afguderij till att förtaga, som siälenes fördärff afkommer), at thet håller hulles än aflaadet, ehvad thet vara kan, när som icke thär af kommer någon förargelse.»

Sådana förmanelse hördes altijd af H. K. N. både i vällmachten och i siukdomen, och endock H. N. sådana ord icke taalade allt på een tijd, var dok allt samma meeningen, som nu sagt är i the tree vickur, som H. N. så stilla lågh, så at thet gjorde oss allom, som när vorom, ett stoort hopp, att H. K. N. skulle blifva bättre. Men Herren Gudh förvände thet hoppet snaarligen om, som man här korteligen förtälja vill.

23 Sept., när klockan var vid tu efter middagen, kom snarligen budh efter ordinario i staden, säjandes: »H. K. N. var ganska hårdt betagen och begärer, at tu snarligen kommer.» Men när han kom till H. N., lyffte H. N. strax händerna upp, såsom altijd tilförne, bekände sina troo ganska härligen, och till sins troos förökelse begärde af then alzmächtige Gudz son hans dyrbare lekamen och blood, hvilket Christi sacramento H. K. N. med så stoor ödmiukheet och reverentz annammade, såsom någon tijd man sija plägar. Thärnäst, sedan H. K. N. thet annammat hade, vardt H. N. betagen med een frögd i hiertat, så H. K. N. med glädie tackade Gud för sitt lefvande och sade sig gärna villia ifrå thetta rikket och till Gudh, lofvade det ok i alles våra åsyyn, att intet bekymber skulle honom draga ifrå sine troo. Förbödh ok ingen skulle bekymbran vijdare. Sade ok thet, förra än H. K. N. anammade Christi lekamen, att H. N. ville gärna förlåta allom på jordenne, som H. K. person hade varit emoot, och aldrig hvarken then ena eller then andra tillräkna theras synder. Bad och välbördig herra, H. Steen, at han thet förkunna skulle, och thär till badh H. K. N., at alle skulle förlåta H. K. N. sin brått, ehoo hälst the vara kunde, som H. N. uthan lagh emoot brutit hade.

Och när som thet talat vardt, i thet samma kom H. K. N:s her son in, högborne furste och herre, hertig Johan, till hvilken H. K. N. talade strax, säjandes med annan frögdafull anda, lijka såsom then, som itt stoort seger vunnit hade: »Min son, jag hafver allareedo giort min troos bekännelse för Gudh

och min pastor», vid hvilken christelig troo H. Furstl. N. med gråtandes röst baad till Gudh, at sin k. her fader skulle blifva. Ville ock H. F. N. gärna vijdare med H. K. N. att tala och förmana om samma troo med schriftenar; men då H. K. N. thet förnam, gaf H. N. tillkänna med händerna, at H. N. begärde penna och bleck till at skrifva. Och kan man icke säija, hvad heller H. K. N. icke ville taala eller orkade H. K. N. intet meer. När nu H. K. N. bekom penna och papper, begynte H. K. N. skrifva fritt med then förlammade handen thesse ord: »Ena gångo bekänt och thär vidh blifvit, eller 100 gångor taaladt.» Thesse ord beskriiven anammade högborne förste och herre, hertig Johan till Finland.

Och endock någro ord fattas i taalet för H. K. N. svagheet skulld, var thet eens stadig mans hiertas bekännelse, hvilken icke förgätas borde, ty eens konungz ordz bekännelse eller löffte bör ståå och hållas etc.

Och thet var thet samma H. K. N. ville gifva tillkänna om sin uppenbarlige troos bekännelse in på Christi löffte, nembl. att H. N. ville thärvid blifva ständandes i döden, om hvilka troones staadigheet vij förklarom bättre i H. K. N:s afsompnande-tijma.

När nu H. K. N:s H. barn stode thär när och hörde sådana sin H. faders ord, begynte the jämmerliga grååta, så thet ynkeligit var till at hööra, både små och stoore. Då nu ingen kunde tysta them, sade H. K. N.: »Ja, I begynnen alla-reedo på att göra mig skiutzfärd»; med hvilke förtäckte ord H. N. ville gifva till känna, att the med grååt skulle föllia H. K. N:s lijk till grafven. På hvilken dagh befalte högborne furste och herre ordinarium Holmensem, at han skulle thär tillstädes vara natt och dagh, lät H. F. N. honom opsättia ena säng strax vid K. M:tz saal, befalte honom thär hvijla sigh, när honom så lyste, och dock altijd blifva tilstädes när H. K. M:t, förmanandes H. N. med Gudz ord. Thet samma hade ock K. M:t sielf i sin egen nådz person begärt, i sin N:s lijftz-tijd tilförende, effter thetta sättet: »Jag förmanar dig Johannes, att tu intet förgäter oss, när tu förkunnar Gudz ord i församblingenne. Så är ock min villie, at tu intet gånger ifrån mig i nödenes tijd, uthan stärk min troo med Christi löffte. Thet tu villt predika för mig om mina synder, thet görs intet behoof; ty at the ära många och stoore, thet veet vij bäst sielfve, men huru jag skall förvissad varda, at th

äre mig förlätne, thärom beder jag. Ty jag kan genom min egen macht synda och reeta Gudz vreedde öfver mig, men huruledes jag skall komma thär uth, thet begärer jag i samveettet försäkras aff Christi löffte.» Ordinarius svarade: »Allern. herre, ingen kommer till Gudz vänskap, förra än han sielf bekänner sin skulld och så han i hiertat och med munnen bekänner sig hafva thet och thet illa giort inför Gudh; ty hvar-est syndernes bekännelse icke är, thär kan ock icke een rätt pœnitentz i hiertat vara. Ty then bedes före, som sig bekänner hafva syndat. Så är nu ingen then på verlden, som icke hafver syndat för Gudhi; thärföre bör hvar och een bekänna sig vara ovärdig för sin egen skulld och thärföre ödmiuka sig och begära Gudz vänskap allenest för Christi barmhertigheet.» Tå vardt H. K. N. förtörnadt, säijandes: »Icke vill tu, att jag skall röija mina synder för dig?» Ordinarius: »N. herre, neij, för Gudhi.» H. K. Nåde: »Ja, jag kan thet göra uthan dig och gör jag så. Hörde tu icke, att jag sade, jag veet jag hafver syndat och är värd straff af Gudhi och är förthensskuld illa till freedz i mitt samveet, thärföre behöfver tu intet göra mitt samveete värre än thet är, uthan hiälp min förskräckta anda med Christi löffte, i thet Gud är mig nådelig, vill förlåta mig, och hafver förlåtit mig etc. Så at taala, när mig döden vill ankomma, thet är min begäran, så att mitt hierta måtte frögdas af then förvissning, at Gud är mig barmhertig, thet vore min siäl een evinnerlig glädie. Ty siälennes tröst begärer jag och icke vahnröst etc.» Tå ordinarius hörde H. N. begynte förhärda sig, gaf han H. K. N. med och lofvade H. N. thet han ville så göra, nembliga, att förtällia skrifterne om Gudz bar[m]hertigheet etc., hvilken förmanelse ordin[arius] (endock hon långt tilförenne skedde) kom nu i hug i thenne bedröfvelige stunden, som nu för handen var. Thärföre ehvad såsom hades för H. K. N. af skrifternar i psalmer eller annorstädz, lydde allt thäropå, huru Gudh han är nådelig emoot allom, som sig villia bättra och nåder tiggia.

Den 24, 25 och 26 Sept. låg H. N. stilla och platt intet qvidde eller något klago-ord (såsom siuke pläga gifva tillkänna), uthan allenest thetta: När the H. K. N. frågade, om H. N. något ville, tå höllt H. N. stundom ena hand upp och stundom både händer och lyffte sin ögon upp emoot himmelen, dock tiggde; gaf thär med tillkänna, at H. K. N. ville intet annat än Gudz rijke.

Hvarföre i the dagar seent och arla, tå tillfälle gafz, laas ordinarius och utthtydde någre härlige vittnesbyrd aff nya testamentet och thet gambla, såsom lydde och stadfäste Christum vara nådelig och barmhärtig emoot allom them, som nåd och syndernes förlåtelse begärade, såsom är thetta Pauli: »Vårs Herras nådh hafver thess meer öfverflöodat genom troona och kärleken i Christo Jesu.» Thet utthtydde han för H. N., huruledes Paulus bekände sina synder vara stoorä, och äntå the stoorä voro, så var tå Christi nådh störrē, så hon genom troona the stoorä synder nederqvafde, och nåden var een herre öfver synden. Paulus vardt så genom Jesu nåadh hulpen, thet honom hvarken döden eller helvetis portar, thet är all diefvulsens macht kunne honom öfvervinna eller förtaga hans troo på Christum om syndernes förlåtelse. Item om någor synder, tå hafve vij een försvarare när fadrenom, Jesum Christum, then rättfärdig är, och han är försooningē för våra synder. Item huru man kommer i sällskap med Gudhi genom syndernas bekännelse och troona på Christum, och huru Jesu Christi Gudz sons blood reensar oss af alla synder. Item, huru vij vardom heelige igenom Christum. Item, huru vij äro frälsta genom Christi blood och icke för gulld eller silff.

När man sådana sententier småningom i sänder hade för H. N., lofvade han Gudh med händernes uphäfvelse. Och i the dagar kom höglärde man, mäster Matthäus Paludanus licentiatius, som af stoorm. högborna första och herra, hertig Erich, med Gudz n[åde] Sveriges, Göthes etc. konung, hijt förordinerad vardt, dock Gudh bättre allt för seent, ty H. K. N:s natur och förmågo var tå platt försvunnen med the många oförtänckte siukdomar, som hade H. K. lekamen öfvervunnit; hvilka siukdomar med theras namn man vill sättia här-effter.

Den 27 Sept. såg ordinarius H. N. vatn, i hvilket han intet annat såg än vissa dödsens tekn, och endock han hade långt tilförende mångom sagt, at hans konungsliga regemente hade i thenne verlden nu med thenne siukdom een enda, tå hade han thet alltid för hans K. M:tz högborne förstinna och drottning Catharine haft fördolt intill thenne dag, besynnerliga för then stoorä kärlicheet och idkeliga närvahrelse, som Hennes N. ifrå then första dagh H. K. N. siuknade och intill then nästa dagh, för H. K. N. afsomnade, hade, thet är ifrån then 13 Augusti och intill den 28 Sept., så Hennes N. gick aldrig

ifrå H. N. säng natt eller dagh. Dock andre herrar och frugur sampt med the lärde ömsade sin vacht, så alle förundrade sig på Hennes N:s förmågenhet, och thetta allt i then förhoppning, att H. K. M:t, Hennes N:s högmächtig herre, skulle få sin hälssa igen.

Hvarföre, effter man såg ingen undkommelse för döden, ville ordinarius icke längre fördölliat, uthan betygade inför Hennes Nådh, att allt hopp var tå slätt uthe på Hans Nådes lefvande i denne verlden.

Tå Hennes N. thet hörde, vardt Hennes N. mächta förskräckt, och sade: »Gudh bättre mig fattig qvinna», och sade: »Likväll meena the andre doctores ännu, at thet skall blifva bättre.» Tå sade han: »Ja, allern. fru och drottning, såsom man hörer af H. K. N. troo, tå varder det bättre effter fåå dagar i paradijs med alle Gudz helgon, men i denne verlden aldrig. Men thet thenne höglärde mäster Matthæus Paludanus licentiat och M. Guilhelmus hafva försäkrat E. N. med någon förbättring om vår allern. herres lefvande, thär hafva the giordt rätt uthi. Ty them bör alltid på sitt embetes vägnar gifva gooda tröst. Men jag vill förthenskulld icke hafva thetta fördolt, på thet E. N. skole hafva tijd och tilfalle till at tala med H. K. N., medan tijd är, hvad som hälst E. N. synes. Ty jag må säija för sant, endock Herrans macht är med sin vijsdom öfver alla, effter thenne dagh gifz föga tilfalle.» Hennes N. svarade: »Jag hafver intet otalat, om så är sant, som tu säger. Ty jag väntar mig aldrig ingen glädie i denne världenne effter min nådige herra.» Och strax på samma dag vardt Hennes N. siuk och lade sig i samma saal, såsom H. K. N. lågh, så Hennes Nådes ögon voro alltid till H. K. M:t.

Med thet samma laas ordinarius then 86 psalmen: »Inclina, Domine, aurem tuam»; uthtyde ordet, huru fahrligit thet är att sättia sig på sin förskyllan, ty hon är intet för Gudhi. Hvarföre måste man, såsom thenne psalmen gifver rijkeliga tillkänna, allenast sättia sitt hopp till Gudz barmhärtigheet. Förmante ock H. N., thet han skulle förvissa sine siäl, thet H. N. var visserliga bönhörd.

Strax man sådana siäla-tröst laas, fulle tåårarne neder å kinnenar och H. N. höllt händerna upp emot himmelen.

Den 28 Septemb. låg H. K. N. ganska stilla, såsom tilförende; ville ingen maat eller dryck taga till sig, uthan strax någon thärom talade, neekade H. N. thet med handene.

På samma dagh kom een H. K. N. gamble cammarsven fram till at stoppa någon kläde om H. N. Tå såg H. N. up och fick see honom i ansigtet; strax sloog H. N. honom på munden och med thet samma skööt honom ifrån sig. Hwij thet skedde, finner man vid ändan i thenna bekännelse.

När ordinarius thet såg, vardt han rädd, att H. K. N. skulle komma i någon fahrlig frestelse. Ibland annat förtalde han för H. K. N. then 88 psalmen »Domine Deus, qui es salvator meus.» Ty i then psalmen är een härlig böön emoot ond frestelse, som menniskionne påkomma plägar för Gudz vrede och een evig dööd, förmanar ock, Gudh skall icke öfvergifva henne i nödenes tijd. Strax gaf H. N. tekn, att H. N. thet sielfver badh och trodde.

Man hafver och thet sagt, at K. M:t orckade och kunde väl tala, allenest H. K. N. ville icke, för thet att ingen skulle bekymra H. N. i några måtto vijdare med verldslig spösmål, sedan H. K. N. skrifvit hade Ena gångo bekänt och thär vid blifvit etc. Sedan inpå afftonen och intill dödzens stund, talade H. N. platt intet, ej håller något annat thera vått eller tårt ville smaaka; allenest ville han höra Gudz ord.

Så laas ordinarius thet 5 cap. till the Romare till att stadfästa H. K. N:s troo, att Gudh kom hijt i verlden för syndare skulld, thet är för them, som intet gott hade af sine egen förskyllat annat än vrede och een evig dödh och thärföre roopa barmhertigheet och icke rätten. Item, the som see sina synder och förtienta straff, huru stoor theras onda förskyllan är. Item, the samma tvärt emoot, som see till Christi gooda förskyllan, huru stoor han är, huru vidt hans gooda gånger uthöfver vårt onda. Item, huru större Christi gooda krafft är än vår onda krafft etc. I så måtto vinner ock Christi goda förskyllan öfver vår onda förskyllan etc.

Tå svarade H. K. N.: »Jag bekänner mig hafva intet så regerat i mitt konungsliga välde, som mig borde, Herre Jesu, tu som alzmächtig äst, misskunda tig öfver mig syndare.»

Sedan om the[n] heela natten för Michaëlis talade H. K. N. platt intet; ej heller qvidde eller med röörande eller tagande, uthan allenest när man något frågade H. N. om troona, så upplyfte H. N. handen lijtet.

Tå laas ordinarius thenne psalm: »Domine in furore tuo ne arguas me», i hvilken är een härlig bekännelse om sina synder och för then skulld kommer i hiertat itt ondt samvete;

och sätter här itt härligit exempel, huru itt ondt samvete för syndernar skall varda ställt till freedz, nembl. intet annorledes än förlåta sig slätt med lijf och siäl in på Christi barmhärtigheet. Ty man finner intet annat, som Gudz vrede borttager, än hoppet, bönen till Gudz förlofvade barmhärtigheet. När man thetta hade hollit H. K. N. före, lyffte H. N. handen upp. Och när thet skedt var, gick ordinarius till at hvijla sig. Ty H. K. N. syntes intet annat villia än liggia i rooligheet, och intet på jordenne var H. N. kärare (såsom oss syntes) än sömpnen, ja i ganska tre vickur.

Den 29 Sept., 4 tijman om morgonen, tå ordinarius kom till H. N. och befrågade med the herrar thär voro, sampt med frugur och andre tienare, huru them syntes? The svarade säijandes: »Vij hvareken hörom eller förstååm annat än (Gudhi skee loff) een söötan sömpn, såsom vahnt är; huru längie H. N. skall så rooliga liggia uthan qvijdo, veet then alzmächtig[e] Gudh. Ty vij hvareken hörom eller förstååm dödzens när-vahrelse [mera] nu än tilförende.»

Ordinarius sade: »Ädelig välbördig herre, H. Steen, tå vill jag säija för sanning, at tijden är nu hardt för handen», och i samma stunden lopp ordinarius heem effter een sin book och kom strax igen.

Thärförinnan kom M. Guilhelmus, och tå var vår allern. fru och drottning och stränge herre, H. Steen, till hvijlo, theslijekest välbördig fru Kirstin Johan Perssons, hvilken af begynnelsen och till H. K. M:t afsomnade lijka med vår allern. fru och drottning fljttig var. Såsom thesse sampt med många aff adelen både frugur och jungfruer voro gångne till hvijlo och allt var tyst, tå kom M. Guilhelmus, som sig för een medico uthgifvit hade, gick sachta fram till H. K. M:tz hufvud, och när han väl ransakat hade (såsom honom tyckte) och kunde intet annat see eller märckia än H. N. var afsomnad, thärföre skööt neder mössan, som H. N. hade på hufvudet, neder för H. N. ögon, och roopade något högt till them, som hvijla sig ville, och sade: »H. K. N. är nu dödh.» Tå voro the alle förfährade och sprungo hasteliga upp, men när H. K. N. hörde sorlet, skööt H. N. sielf med sin egen hand mössan ifrån ögonen och förundrade sig hvad å färde var. Tå the thet sågo, vordo the alle glaade.

När tå ordinarius kom igen, bespoorde han, huru them nu syntes. Välbördig herre, H. Steen sade: »Jag säger, såsom jag

hafver sagt, H. N. såfver.» Tå lutade ordinarius sig ned till H. K. M:tz munn och hörde om H. Nådes andadrächt, tå förnam han fullkomliga, at H. N. lågh i siälatoget, förmante folcket falla på knä och bedia Gudh skulle för sin käre sons pijn och död skulld värdigas anamma H. N. siäl i thet eviga paradiset. Och när han så till folcket mahnat hade och han såg äntå andan vara i kroppen, roopade han till Hans N., förmante H. N. till troona inpå Christi löffte, at Christus hafver svorit, then som troor, såsom röfvaren, tå skulle thens siäl få itt evinnerligt lijf i paradys; theslijkest förmante H. N. befalla sin anda i Gudz faders händer. När han nu med andra sådana förmahningar hade till H. K. M:t, tå upreeste sig stränge herre, H. Steen, och sade: »Mig synes, att thet är eij behooft, thet tu roopar nu längre, ty H. N. höörer nu intet meer i thenne verldenne.» Thet samma sade ock andre flere. Ordinarius svarade: »Ja ädelige herrar, emedan andan är i menniskionne, tå hörer hon, thet vill jag strax bevijsa.» Och i thet samma talade han till K. M:t i så mätto: »Allern. herre och konung, troo I på Jesum Christum och hörer min röst, så gifver oss något tecken.» Thet samma begärade ock H. Steen. Tå svarade H. K. N. med höga röst Ja. Och när H. N. så svarade, fölle alle the i salen voro till jorden och förundrade sig och gräto i glädie af sådana bekännelse, och sedan syntes eena eller två reesor andan och intet meera och tå var det ottonde tijman på dagen för middag. Tå sade ordinarius: »Then alzmechtige Gudh med sinom helga anda han annamme i sanna troo tin siäl, i hvilkens händer jag befaller tin anda till evig tijd. Amen.»

Man må thet fritt säija, at aldrig kunde någon menniskia med tystare och stillare afljydande fahra af thetta älände lijfvet, än thenne högbemälte K. M:tz person.

Thetta hafver then skrifvit, som i begynnelsen när var och dagliga, till thess H. K. M:t afsompnad var, och veet för Gud, at han intet liuger.

II.

Relation om konung Göstafs senaste handlingh.

Först är alle svenske nogh kunnigt och oppenbartt Hans Konunghlige Ma:ts trogne och flitige regemente ifrå Hans Ma:ts förste begynnelse, tär Hans Ma:tt Sverigiäs rijke af nödh och sorgh frälst hafver och nu i 40 år medh högh konungligh autoritet och försichtigheet regeratt hafver; som först är ten rene oförfalskade apostoliske läre och religion kommitt i liusett och niderslagit all vrångh och papistisk lärdom; tär nest sitt fädernäsrike högtt sirätt och förbättratt medh lagh och godh politia, tätt Hans Ma:tt och nu i sin sidhzte tidh hade väl betäncht, let kalla sin adell och menige ständär till hopa i Stockholm, som var 16 Junij, tär H. M. ibland andre rikxsens anliggiande verf hadhe förhandlat. Då betackade H. M. menige rikxsens ständer för välvillig trooskap. Och lätt H. M. sådan uppenbara publicera sin ytersta vilie och testamentz ordningh, tär tän stormechtige och högborne furste, här Erich, blef hyllad och svoren för Svergiäs arffkonungh, som skedde dän 26 Junij.

Tär efter blef H. M. någott svagh, dogh lichväl handlade och bestälte H. M. om alle rikxsens högvårdnade ärändär allt intill thän 14 Augusti. Då togh thenn högborne furste och Sverigiäs arffkonungh, här Eriek, sitt aftogh till sin konunglige förehafvande resa ätt Engelandh. Och när Hans Nåde sin käre härr fader begrossat hade, blef Hans M:tt samme dagh fast hårdeligen svagh, beklagade sigh af stortt bekymber och mykitt taal. Annan dagen tär efter blef H. M. sengledäs beliggiandes.

Om morgonen let H. M. fordre sitt råd, som då tilstädäs voro, tän ädle och välborne härre, her Sten Erichzsonn och Hans Ma:tz secretarium Oloff Larsonn, och beklagade sin store svagheet och begynte beklage sigh tätt store arbete H. M. för menige Sverigiäs rijke haftt hade, och sade: »Vij känne vist döden,

huru vill nu Sverigies rijke gå? Mine söner äre fast unge och känne inthet världen», medh ett fast vichtigtt taal och bevogh etc. Tå besporde te H. M., om H. Nådes herr söner ichie skulle fordras tillbaka igenn, som vore dagen för afdragne, hvilchett H. M. ingen beskedh oppå gifva ville. Dågh bleffve te högborne förstar skrifteligenn tilkennagifvit teräs n[ådig]e härr fadärs stora svagheet.

Thenn 17 Augusti såge vij alle, som hos H. M. närvarandes vore, att H. M. giordäs fast svagh, sporde vij H. M. till uti kyrkiehärrens närvare, som är ordinarius uti Stockholm, om H. M. ichie täcktäs handle medh honom och anamma sacramentet, hvilchett H. M. kunde styrke både till tett timmelige och andelige lifvet etc. Då svarade H. M.: »Ja vij begäre tätt.» Sedan talade ordinarius medh H. M. en långh stundh. H. M. ophöltt sine hender, bekände sigh för en syndare, tän Gudh högtt förtörnatt hadhe, badh Gudh förlåta sigh sin brått. Sedan talade H. M. inthet (utan som vij kunde se och förmerkie, lågh H. M. stille med suckande i en andeligh böön till then alzmechtigeste Gudh) inntill söndagz morgonnenn. Stode vij för H. M. sengh, tå sporde H. M. efter kyrkiehärren och sade: »Oss längter efter tett vij begärat hafve, en hugsvalelse till tätt evige lifvett», och i tätt saken blef något fördrögd, bad han läsa för sig tän 90 psalmen, och sade, när han honom hördhe: »Tät är visserliga så, Härre lär migh syndare rätteligen känne, att jagh döö moste, jagh begärar inthet länger att leffva.»

När nu H. M. någre psalmer hörtt hade, kom ordinarius och talade medh H. M. och las för honom utaf ten helige skriftt, då badh H. M.: »Låter migh bekomma Christi sanne lekammen och blod till mina synders förlåtelse och tätt eviga lifvett», och när tätt fullendatt vartt, skedde en förbön för någre höge och ringe personer, som H. M. i någon måtto kunde förtörnatt hafve; till hvilchett H. K. M. ganska förnufteligen svarade medh konungligh sachtmodigheet, gaf sigh tillfridhz, badh Gudh skulle them förlåta, han hade tätt af nogre inthet förskyltt etc.

Sedan hafver H. M. svagheet inthet vändtt sigh till bät-ringh allt intill tän 27 Augusti. Då är then högborne furste, H. M. käre sonn, härtigh Jahan, till H. M. kommenn och funnett H. M. fast svagh på sin sängh liggiandes. Tär H. M. sågh honom för sigh ståndandes, begynte H. M. ett fast långtt och vichtigtt tal, mest belangande om ett försichtigt och stadigt

regemente, at vij svenske ichie skulle låta föra oss i monge främmande saaker, utan läre att kenne oss sielfve, och ichie trachte efter store omöjelige tingh, medh monge flere höge konunglige förmaningar, som långtt vore i fiädren att författe.

Så är H. M. nu någre dagar tär efter blifvin vidh någon fråningh, likesom siukan hade velatt vändtt sig till bättringh, begynte dristeligen tale, och sade: »Vij hafve ännu om riksenis saaker någott obestyrtt, tär Gudh täcktäs unna oss liffved, skulle tätt komma Sverigie till godho, eliest vill tätt falla edär svenske ett nytt regemente (om vij så hastigtt afide skulle), förty tän svinne världz lägenheet kune I fast litett förstå etc.» När man nu sågh H. M. af sådantt taal fast svagh och bevogen blef, bad man H. N. ville sigh förskone och ichie vidare bekymbre, då vände H. M. sigh till oss, som tillstädäs vore, och sade: »I få väl vetatt i framtiden, Gudh giffve I svenske hade låtit gått edär våre trogne rådth och förmaninger mere till hiertatt etc.» Tär medh spordhe vij H. M., om H. M. någott hade, tätt H. M. befale eller besluta ville. Sadhe H. N. och bad fordre sine här söner till sigh, giordhe en vidare förklaringh, huru H. M. ville haffvatt ordinerat medh sin elskelige husfruge drotningh Catarina, hertigh Karll och te yngste fröker, och sedan beslutande sit taal, sade sigh om tätta timmelige intet mere hade eller ville sigh bekymbre, utan altidh befalte sigh Gudh sin käre himmelske fader, uti hvilchens hand vij befalle vår siäl, när vij skole giffva op vår anda etc.

Så haffver nu H. M. ifrå 25 Augusti och intill then 23 Septembris sigh om ingen värdhzhligh tingh bekymbratt, utan sin svagheet ganska tällmodeligen dragitt. När någon ville H. M. till tätta timmelige lifvet förtröste, sade han sigh sådantt inthet vele höre, Hans Nåd var ett fast härligare och bättre lifv förseet. Då vij såge H. M. svagheet var stor, blef H. M. tillsportt, om H. N. ichie ännu täcktäs att anamme tätt helige sacramento till en evigh åminnelse af thenne värld etc., hvilchett H. M. och strax begärade, och vart H. N. efter Christi insätelse i alles våre närvare gifvit, som först var H. M. elskelige drotningh, tärnest H. M. här söner och fröker medh någre af rådet, ridderskapett, fruier och jungfruier, som då närvarandes vore, och H. M. mest i sin siukdom tientt och achtatt hade.

Sedan giordhe ordinarius en christeligh sermon och förmaningh.

Tär nu H. M. för svagheet iche längre höre kunde, begärade H. M. bleck och papper, skref sielf tässe få ordh: »En gongh att bekenne och bliffve ther vidh, är bättre än hundrade gongor sagdtt etc.» Härefter haffver och H. M. inthet mere talatt, utan hvadh man hafver honom sportt, tätt hafver H. M. väl hörtt och tär till svaratt, så H. N. aldrih i sin länge siuke någott till tätt minsta ordh obeskedeligen hafver talat, menn så sachtmodeligen afsompnatt. På Stockholm, som var ten 29 Septembris, när klockan var vidh 8 om morgonen på Sancte Michils dagh, skildäs H. M. från tenne jemmerdaal till en evig salighetz hvile och opståndelse, then Gudh H. M. och oss alle christne värdäs nådeligen förläne, när vij skole hädan lide. Anno etc. 1560.

Sten Eriksson (Leijonhufvuds) anteckningar från åren 1518—1566.

Efter äldre afskrifter i Riksarkivet och Uppsala universitets bibliotek.

Extract aff det, som s[alig] herr Sten Eriksson medh egen hand haffver anteknadt angåendes historica sui temporis.

Anno 1518. Stodh slaget vedh Brennkyrkio then 15 Augusti; thå förde höghloffligh konung Gustaff huffvud baneerit, ther the Danske blijjfve nederlagde, och thet var min födelse dagh, Sten Erikson.

Anno 1519. Förlossade Gudh fast underligh konung Gustaf uthaff sitt fengelse på Kallöö och kom till Lybeck och sedan till Kalmare.

Anno 1520. Stodh slaget vedh Bogesund then 19 Januarij. Thå bleff unge herr Sten Sture skutin, som var Sveriges gubernator. Samme åhr feck konung Christiern Stockholm dominica omnium sanctorum. Någre dagar thereffter skedde thet ynkelige mordh, som var then 8 Novembri.

Anno 1521. Reste konung Gustaff hele Dalerne, och kom för Vesteråås Philippi Jacobi, och thå bleff konung Christierns folk slagit.

Anno 1524. Bleff Stockholms slott och stadh upgjiffvit om Johannis Baptistä dagh. Samma åhr besökte konung Gustaff then herredagh i Malmö om Laurentij tijdh.

Anno 1528. Bleff konung Gustaff krönt i Upsala om H. tree konungers tijdh. Samme vinter drogh han i Dalerne medh

en hoop krigsfolk. Sommaren ther effter stodh then herredagh i Nylösse medh the Danske och Svenske om Laurentij tidh.

Anno 1529. Thå begyntes her Tures upror och bleff greffvinnan, konung Gustaffs syster, fru Margareta fången. Thette åhr bleff min huusfru, Ebbe Månsdotter, född om 20 dagen och åhr nu anno 66 37 åhr.

Anno 1531. Stodh konung Gustaffs bröllop i Stockholm medh then högborne fröken, drotning Cathrina aff Saxen, effter Michaelis tijdh. Samme åhr kom konung Christiern i Norie medh en stoor krigsmact etc.

Anno 1533. Begyntes then Lybeske feigden. Samme åhr bleff then stormectigeste och högborne förste, hertigh Erik född Sanctæ Luciä dagh, när klockan var vedh 9 om afftonen.

Anno 1534. Drogh Konng. M:s krigsfolk för Halmstadh, bleff stormadt och sedan upgijffvett.

Anno 1535. Bleff then högborne förstinne, drotningh Katrina dödh på Stockholm den 23 Septemb., när klockan var vedh 10. Samme tijdh var hertigh Christiern aff Holsten ij Stockholm, som sedan bleff konung ij Danmark, och feck samme tijdh en stoor summe sölf och daler, hvarföre han då pantsatte och bebreffvade konung Gustaff Vartberg och Boehuus lhän.

Anno 1536. Begyntes thet uproor ij Stockholm, som Anders Myntemestare hade i sinnet genom the Lybeskes stempeling; doch genom Gudz försyn uppenbarat. Samme åhr något effter Michaelis tijdh stod konung Gustaffs bröllop medh högloffligh drotning Margareta (den aff a[lz] m[echtig] Gudh medh allgodh lycksaligheet begåffvet var; både rijke och fattige det bekende).

Anno 1537. Bleff hertigh Christian krönt i Kiöpmanhamn om Laurentii tijdh, slogh till rijddare her Göstaff Olson till Torpa, her Christoffer till Skellerödh. Samme åhr Sancti Tomæ dagh, när klockan var vedh 4 om mårgeonen, bleff hertigh Johan född opå Steghborg. Då hade greff Svante slottet uthi förlänningh.

Anno 1538. Kom Conradus van Py ij landet, togh sigh regementet och krigssakerne högt an.

Anno 1539. Bleff fröken Cathrina född upå Stockholm helige lekame dagh, som var then 6 Junij. Samme åhr om hösten bleff konung Gustaff hårdelig siuk upå Arnöö och sedan

förder til Upsala; thå kom kongen i Danmarks sendebudh, Knut Person, Börje Jonson eller Ulffstandh benemdh. Thå bleff handlat hvadh som icke bleff hollit och uthloffvat vart i . . .¹⁾

Anno 1540. Kom konung Gustaff til Örebro och hölt ther sin juul; ther finge the Danske sin afskeed. På samme tijdh kom ther och en öfverste Klaas von Hatstadt, som contracten hade infordrat [*sic*]. Om våren stodh thet herremöte i Löse, ther bleff uthropat then rijkens ordningh, som cantzleren hade stelt. Om hösten therefter stodh thet mötet i Kalmar medh the danske rådh. Samme åhr bleff fröken Cicilia född then 6 Novemb., när klockan var vedh 4 efftermiddagen upå Stockholm.

Anno 1541. Stodh en herredagh i Calmare om Johannis. Ther bleff tå förhandlat och uprettat ett förbund och begge konungerne vore medh hvar annan i egen kongelige person till thaals vedh Grisebäck. Någon tijdh för vart jagh Sten Erikson siuk i Sellesborgh. Samme tijdh kom konungen i Frankrijkes sendebudh, benembd Ricerinus.

Anno 1542. Bleff förskickat till Frankrijke medh then frantzöske legat Conrardt von Py samt herr Knut Pederson och Jören Norman. Samme åhr bleff hertigh Magnus född Sancti Jacobi om mårgonen upå Stockholm. Thette åhr begynte Nils Dacke sitt uproor.

Anno 1543. Fick Nils Dackes regemente en endha. Och tå kom jagh aff Frankrijke till Kong. M:t i Süderköpingh om Johanni[s] tijdh. Något ther effter kom rijngreffven och förde uth medh sigh alle the tyske landz knecter, vedh pass 8 feniker.

Anno 1544. Bleff then almennelige herredagh i Vesteråås. Ther bleff enhelleligen samptykt och beslutet then arffhyllningen och hertigh Erik uthropat och svoren för Sveriges arffkonung.

Anno 1545. Bleff fröken Anna född upå Stockholm then 9 Junij, när klockan var vedh 7 och 8 om afftonen.

Anno 1546. . . .¹⁾

Anno 1547. Bleff fröken Sophia född på Stockholm then 29 Octobri, när klockan var 8 för middagh.

¹⁾ Handskriftens nedre del är skadad af fukt, hvarför texten styckevis är oläslig.

Anno 1548. Stodh mitt Sten Eriksons bröllop ij Stockholm 8 dagar effter Michaelis och Axel Erikssons, Karl Holgersons, Claes Jörensens.

Anno 1549. Bleff fröken Elizabeth född på Konungsöör om våren. Samma år affledh min salige moder fru Ebba then 22 Novemb. och om fastelagh söndag stodh greff Peders bröllop på Gripsholm och herr Lars Siggesons, och något för bleff her Erik Flemming död i Finneland.

Anno 1550. Bleff hertigh Carl född upå Stockholm then 4 Octob. om natten, närh klockan var vedh 2. Samma år bleff min son, Erik Stenson, född på Greffsnäs then 16 Novemb., närh klockan var vedh 12 om natten.

Anno 1551. Bleff saligh och högloffligh drotning Margareta död upå [Tynn]elsö then 26 Augusti, närh klockan var emellan 2 och 3, i en rätt christeligh bekenelse.

Anno 1552. Stodh saligh Kgl. M:s bröllop i Vastena medh välborne jungfru Katrina Göstaffsdotter.

Anno 1553. . . .¹⁾

Anno 1554. Bleff min son Axel född på Jeneköping then 11 Februarii. Någre dagar ther effter bleff saligh Axel Nilson död, som hölt min son till cristendomen. Något effter påske stodh ett möthe medh the Danske i Elsborg.

Anno 1555. Begyntes then ryske feigden. Thå drog högloffligh konung Gustaff åth Finland om Laurentii tijdh och lät draga sitt krigsfolk in för Nötheborg. Om vintren kom Ryssen för Vijborg vedh 2,000,000[!] stark och uthrettade inthet, uthan Gudh slogh honom medh sin krafft tillbaka igen. Thetta år bleff min son Karl född på Jeneköping then 9 Septemb., närh klockan var 4 om morgonen.

Anno 1556. Effter påske kom konung Gustaff tillbaka igen. Om hösten bleff migh pålagt att draga till Ryskland. Erkiebiskop Lars i Upsala och biskop Michel i Åbo, herr Benet Gylte, Oloff Larson drogo från Stocholm then .. Novemb. Thet samme år bleff min salige broder död upå Vijborg.

Anno 1557. Drogh jagh in i Ryskland från Vijborg och kom then .. Junij till Muskov.

Anno 1558. Kom greffven aff Ostfrijsland och fick behageligh svar på then högborne fröken Catrina. På samme

¹⁾ Äfven i den begagnade handskriften är texten under 1553 ersatt af . . .

tijdh var och hertiginnan aff Saxen i Kalmar till taals medh [nu] regerande K:gl. M:t konung Erik.

Anno 1559. Var höghloffligh och saligh konung Gustaff på Stegborg något effter Johannis, och thå bleff beslutet, att hertigh Johan skulle draga åth Engeland. Then 11 Septemb. drogh han ifrån Elsborg medh 4 väl uthrustat örlich skepp, och var jagh medh i samme legation. Komme under Engeland then 15 Septembris, then .. Octob. komme vij till Lunden. Den 10 Novemb. feck jagh min affsked att draga tillbaka igen. Samme åhr bleff min son Maurits född på Kärra then 10 Septemb. om natten.

Anno 1560. Then .. Februarij kom jagh till saligh konung Gustaff på Strömsholm, then .. Aprilis kom hertigh Johan in för Elsborg. Then 14 Junij bleff förskriffvit ett almenneligit herramöte i Stockholm; ther bleff [nu] regerande K:g. M:tt beviliat att drage till Engeland; upå samme tijdh gjorde salig K:g. M:t ett testamente. Ther effter bleff han strax siuk och affled then 29 Septemb., som var om en söndagh, när klockan var vidh 8 om morgonen, i en fast hög christeligh bekenelse och bleff begraffven i Upsala then 22 Decembri medh begge hans höglofflige drotninger. Gudh giffve them en gladelig upståndelse. Amen.

Anno 1561. Effter påske hölt regerandes K:g M:t en herredagh i Arboge, ther vart handlat något vichtige saker emellan K:g M:t och försterne; ther bleff uthropat 3 greffveståndh.

Then .. Junij stodh K:g M:s kröning i Upsala. Ther bleffve gorde 3 greffver, frijherrer och riddare. Strax effter kröningen drogh K:g M:t then andre gången åth Engeland från Elsborg then .. Augusti, och effter Guds försyn måste vända om i siön medh 18 uthrustat örlich skepp. Ther medh vore the höghborne furster, hertigh Magnus och hertigh Carl.

Anno 1562. Den 26 Decemb. bleff jagh, herr Benct Gylta och Lasse Knutzon skickad till konungen i Danmark att handla på een ny contract och förbund; dock thet till inthet beslut kom. Så bleff her Ture Person, her Diovisigh Baraij[!] afferdigat i lijka måtto ther om att förhandla.

Anno 1563. Bleff jagh Sten, herr Gabriel och Jöron Finke afferdigade i en legation åth lant tho Holsten. När vij kommo till Köpenhamn, bleffve vij fänglika anholne then 28 Februarij. Then 16 Aprili bleffve vij förde till Calensborg

medh Steen Rosensparre. Then 11 Augusti förde Steen Rosensparre oss till kongen, och drogo från Köpmannehampn then 13 Augusti till skips och till Varberg. Then 22 Augusti bleff Elsborg belagt medh 3 skipp, och then 4 Septemb. goffve the thet up uthan storm. Then 9 bleffve vij förde till lägret, then 18 drog danske konungen ther från. Then 30 Maij bleff Jacob Brockenh[usen] med 3 skepp fången under Bor[nholm].

Anno 1564. Then 31 Maij slogos skeppen, thå bleff Martz borte och Jacob Bagge och Arvidh Trolle fo[n]gne.

Den 28 April lopp K. M:tz skepsflotta från Stockholm.

Den 5 Junij för middagen var ett stort olustigt väder medh storm och blåst.

Anno 1565. Then 17 Januarij bleff jagh bedaget. Then 11 Februarij kom jagh till Stocholm. Then 7 Junij hade skeppen förste gången varit tillhopa och bleffve the Danske jagade in för Köpenhamn, den danske amiral Herlig Trolle skuten.

Den 7 Julij skedde thet store slaget i siön, then danske amiral Otte Rut fången, Nils Trolle medh många flere skuten i sank, och ther bleff the Danskes amiral, mester Jeger [o:Jegermesteren] fången och thå bleffve skutne the duglige krigsmän, som ther ähra mest inlade, Per Axelson och her Sten Sture. Then 20 Julij drog Konung. M:t i egen k[on]glig person från Arboge. Then 23 bleff Varebergs stad belagt, then 28 bleff han med storm eröffrat.

Then 8 Septemb. ähr Varebergs slott i lijka måtte beskutet och medh storm vunnit.

Then 20 Octob. skedde thet slact vedh Svarteåå.

Anno 1566. Then 3 April affledh then välborne greffve Göstaff upå sin gård Haga om natten.

Anteckningar från åren 1560—81 ur Hogenskild Bjelkes samlingar och med egenhändiga rättelser af hans hand.¹⁾

Efter originalhandskriften i Uppsala universitetsbibliotek.

1560.

Anno 1560 affsompnade i Herranom denn stormectigiste furste och herre, herr Göstaff, Sveriges, Götës och Vendes etc. konung, minn aller nådigiste herre, udi enn christelig troo och åkallann inn opå Gudh, som skedde på Stocholms sloott dhenn 29 Septembris die Micaelis, ner clochann var vedh 8 om morgonen. Hans K. M:ts siell Gudh hugsvale udi denn evige äre och saligheett.

Denn 22 Novembris, som var på S. Cicilias dagh, dhå 3 slog effter middagh, födde denn högbårne furstinne, fru Caterinna, grefinnann till Ostfrisslandh, Hennes Nådz förstfödde barnn och dotter, fröchen Margareta.

Dhenn 30 Novembris skedde denn stormectigiste högbornne förstes och herres, her Erich denn 14, Sveriges, Götës, Vendes samt flere dess tilbehöringers konung, minn allernådigiste herres intog inn i Stocholm med *tu* 1,000 hestar, och då annamade hann richett och regementett.

4 Decembris kom storfurstens sendebudh ifrå Muschovenn till Stocholm, som heett Fedder Gregorievitz, och var hans verff, att hann begärade seg till gemåll enn utaff H. K. M:ts döttrer, n[embl.] fröchenn Cicilia, och effter H. K. M:t i Gudi affsompnadt var, vilde hann innthett uptechie sinne värffve.

¹⁾ De ord, som tillagts af Hogenskild Bjelke eller äro rättelser af honom i st. f. en gjord utstrykning, äro härnedan tryckta med kursiv stil.

17 Decembris fördes höglofflig och saligh i hogkommelse konung Göstoffs och Hans Nådz salige *två* dröttningers lechamen ifrå Stocholm och till Upsale, och S. Tome dag begroffz dhe udi vårfrukooren.

Juleaftonn kom högbe:te konung Erich ifrå Upsale till Stocholm igenn.

1561.

Anno 1561 14 Aprilis *tillförenne* stodh enn herredagh i Arboga, der statuterne *imellan konungen och fursterne* bleffve samptychte och försegladhe.

Same år denn 29 Junij stod denns stormectigiste högbårne furstes och herres, her Erichz, Sveriges, Götes, Vendes samptt flere dess tilbehörinnngars konungx, minn aldernådigiste herres cröning udi Upsala med synnerlig solennitett, pomppa och herligheett.

Same år togh konung Erich dett Liffleenske krih ann, och *fich her Claus Christersson om fasten inn Räfte stadh efter menighetens ägen begären och om sammaren dereffter fich han slottedh inn ifrå de Påler.*

Anno etc. 1561 dhenn 19 Junnij udi Upsala bleffve desse efter:ne greffver, först heer Svannte Sture till Hörinngzholm, *Sveriges marsch*; her Pedher Brae till Ribboholm, *Sveriges drottseth*; her Göstaf Johannson till Haga, *öfverste cammerherre*; frijherrer: her Stenn Erichson till Gräfteznäs; her Byrge Nilson till Vijnäs; her Gabriell Kristiernnson till Möreby; her Lars Fleminn till Peningeby; her Karl Holgerson till Börchevijch; her Erich Göstafzson till Torpa på sinn faders vägnna, utropadhe; her Clas Christierson, her Jörenn Gera, utropade till frijherrer; riddare: her Jörenn Erichson till Fuglevich, her Ture Person till Salesta, her Dionitius Burreus till Vällinng, her Nilis Boije till Genäss, her Hogennskild Nilson till Vich, her Erich Jörennson till Foglevich, her Clas Åcheson till Byesta, her Erich Clausson, her Nilis Karlsson, her Class Fleminngh til Svidie, her Knut Knutson till Öchnäs, her Johan Preutt, burgraff ij Danssich, her Erich Monsson till Broo, her Sigge Larsson, her Jönns Bonde til Tranneberg, her Benngt Gyltte till Påttorp, her Göstaf Finne till Porchala, her Jörenn Finne till Pärnä, her Nilis Krumme till Örbholm, her Iffvar Iffvarson, her Månn Svenson till Ve-

sterby. Bleffve utropnne och vore iche tilstädie: her Hanns Claesonn, her Knut Haraldsonn.

Bleffve sedenn slagnde til riddare udi Stocholm: her Hennndrich Claesonn till Kannchazs, her Hanns Biörsonn till Läpas.¹⁾

1562.

Samme år föröfradhe dhe svensche in Novembris monat Perno stad och slott och *nogett tillförenne* Wittenstens sloott i Lifflandh, så och Karekus slott.

Samme år finnge dhe svensche på dett narffveske farvattnet dhesse skeep:

¹⁾ I texten följer därpå följ.: *Kundskap och tijender ifrå Danmarch samme sämmer*: Vortzeichnus des gehaltenen landtags zu Coppennhagen, welcher denn 4 Julij gehalten worden, undt binn ich den 5 tag baldt dessulvigenn monats hernacher zu Kopenhagenn angekomen, undt wadt vor pracht und herlikeit ich sölvest aldar geschenn, hebbe ich her navolgent ein undgeferlich vorzeichnus gestellet. Bitte undertänigst E. Kö. M:ts die woldenn dasselve allergnedigst vorlesenn anno 1561. Der Ko. Majjtz rethen sein gewesen: Erstlichen der her Frederich von Dunaw, freijher und marschalch, her Männns Gyldennstiernn, her Eler Hardennberg, undermarschalch, her Otte Krump, her Härllow Trulle, slother to Koppehagn, her Gorge Luche, her Byrie Trulle, ammerall, her Per Schram, her Thagh Otson, her Werner Pasberg, her Erich Krabbe, Holghert Rosennkrans, Per Bilde.

Item die cantzelej: her Johan Frese, overster kanseler, Antonius Brusich, Hieronimus Denner, doctor, dudesch kantzeler, Jacob Bäch, rendtmeister.

Dess sonnabents denn 12 Julij worden alle Hamborger skeep angeholdenn, die durch denn Sundt lepenn wozenn och vorhenn welche angeholdenn, derenn weren in minen dasijn in die 18 und kamen tegelichs nach mer, dartho so steldt die sachenn sthwuschenn der Kon. Majjtz undt der stad Lubech und themlich und nicht so gahr bijm besten.

Dess sonnndages hadde der köning einn gastgebodt up der kompanie inn der stad.

Dess monndags vor die Kön. Maitz up einn kutzschwagenn illig na Ripenn inn Judtlandt.

Der Kön. Majjtz bestaltte obersten sein: 1 der graven von Schwartzburgh, 2 Hellmer von Munchussenn, 3 Jürgen von Holl, 4 Holmer vonn Queren, 5 Wilhelm vonn Wallerthum, ritter, etc.

Hauptlude: Nichell van Plato, Lasarus Sach, Wolff Messe, Anders Meinhartt, Hans von Bremen, Mortenn Pernitzki, Hanns vonn Sichten, Ake Wensen, Hanss Kosen, Jacop Winsen, Adam von Dricht, Jeger von Kollen, etc.

To Kopenhagenn leggen 6 wolgeruste skeep: 1 de Fortuna medt vj masten, vonn 600 lasten, 2 de Mercurius mitt v masten, 450 lasten, 3 de Hercules met v masten, 400 lasten, 4 de Guldenn Law iij masten, 300 lasten, 5 dhe Enngel iij masten, 300 lasten, 6 de Samsonn iij masten, 300 lasten, unnd wirdt su Amsterdam noch einnss gebauvt vonn 700 lasten.

Der Kön. M:ts vonn Dennemarchz etc. bedarffvett keinn krigzfolch, will sick sinnes broders inn Lifflandt nichtz annemen, hefft vorgangen Michaeli drei vendelin siner knechte vorloevet, edt si[!] ock keine fremde hofelude im lande, allene bij hove, ess ist allerwege guder frede, Gott *geve*, datt ess lange währe.

sägelskep 24, märsskräijer 3, Rödhe hundenn 1, Spächhökenn, Lybesche Nächenn, Haffrun och enn boijertt.

Denn 13 Junnij kom ett stätteligit sendebudh ifrå Rysse-land och till Stocholm.

Denn 5 Julij stodh enn herredag i Stocholm på Helgeandesholmen.

Denn 18 Augusti kom till Stocholm denn högborne furste och herre, her Giorg Hans, pfaltzgreffve till Reinn, hertug till Beyeren och greffve till Weldentz, till att fulfölia denn giftermålshandell med denne högborne Sverigs fröchenn, fröchenn Anna, hvilchenn bleff stäteligenn undfånggen, så att till enn 200 store skytt bleffve affskutne honom till ähre.

Denn 1 Septembris förreste denn edle och velbårne herre, greffve Svannte till Vestervich och frijhere till Hörinngzholm, *Sverigis rikis marsch*, ifrå Stocholm och till Räßfle, att hann enn gubernator i Lifflandh vare schulle, *sedem her Lars Flämingsh ther afsämpnede i Räßfle*.

Denn 6 Septembris kom hertug Kristoffer till Mechelborg till Stocholm, denn och stäteligenn undfånggen bleff.

Udi Augusti månedt kom hertug Johann till Prysse på onnsdagenn efter Mariæ himmelfärd, dhå klochann var vedh tu efter middagh, och kom med stoortt städt och herligheet först till Margenburgx stadh, och vore hanns härer och tienarar clädde i svartt sammet medh deres gulkäder. Der mötte Hans F. N. i marchenn någre greffver medh enn hoop ryttere och knechter, och vardt aff her Johann Kostche, Danskere stadz castellann, på K. M:ts vegna i Påland med stoor äre undfongenn, och dhå Hans F. N. kom inn i stadzportenn, skötz der aff många veldige skytt.

Samme år stodh konungh Johanns denn tridies bröllop med konung Sigesmundi *primi* doter, fröchen Caterinna i Polanndh, om hösten.

1563.

Samme år föröfradhe dhe svenske desse effter:ne städher, slot och fäste udi Lifflandh inn Januaro:

Karckus slott	Assenbechz slott
Jelmet slott	Nyrop slott
Högenrosse slott	Treidens slott

<i>Oldrops slått</i>	Kall slott
Cramone slott	Lodhe slott
Dalen slott	Dagerönn
Hapsale stad och slott.	

Någett effter päsche utsenndhe K. Erich Elephanten, Engellenn, Svanen, Hvite Falchenn samt någre andre skep till 18 eller 19, der Jacop Bagge var amirall före, till att drage till Rostoch effter enn fröchenn aff Land to Hässenn. Dhe svensches skeep vore Elephanten, Engelen, Svanen etc. Aff konung Frederich i Dannmarch finnge dee svensche dhesse ör-lugz skep, som skedde på pinngxdage dagh:

Dansche Hercules ameral, *theropå var Jacob Brokenhusen ameral*, Dansche Hector, Dansche Hiortenn, Jonas, som nu kallas Lisle Jutenn, Stutenn, *som toghz vedh Räfteffle aff greffve Svantis jachter och folch*, Lille Boijertenn.

Aff dhe lybische finnge dhe svenske på dett narffveske farvattnett ifrå dhe lybische, fulle *ladde* medh narffveskt godz: Brune leijonen, Rödhe gripenn, Brochotte leijonen, S. Jörenn, Hägerenn, en stångkräier.

Samme år inn Januario på Stocholms slott stod Giorgh Hanses pfaltzgreffvens bröllop med denn högborne fröchenn, fröchenn Anna.

Samme år begynntes krig emellann K. M:tz till Sverige och konung Frederich i Dannmarch i så måtte, att konungen i Danmarks sendhebudh, som var Jacop Brochennhussenn och Corfitz Knutsonn, gjorde enn evigh fridh *anno etc. 62* emellann Sverige och Dannmarch, der och konungenn i Sverige förlott sig fulkommeligen deruppå, men vårenn dereffter senndhe konung[en] i Sverige någre sinne skep effter *fröken* Christinna, landgreffvens Philips till Hessens dotter, och ner konungens skip i Sverige kom till Borrenholm, såge dhe konungens skep i Dannmarch liggie der för sigh och förmodde sig inntett onndt aff dem. Ner Jacop Bagge, som var denn svenske amirall, kom löpandes till denn danske amirall, begynnte hann skiute på dhe svenske såsom till sinn fiennde. Så nödgades Jacop Bagge att slå ifrå sigh och lychtadis dett på dett sista så, att denn danske amirall Hercules motte giffve sig under dhe svenske till fånge sielff tridie och var deres

amirall för:ne Jacop Brochenhusenn och dett skedde på pingessdaga dagh.

På S. Petri och Pauli dag, som var denn 29 Junnij, triumpherede Jacop Bagge amirall, her Nilis Karlsonn och Christoffer Andhersonn med denn dansche amiral Jacop Brochenhuso och alle dhe andre dansche fånnger på dansche Hercules, dansche Hector och danske Hiortenn *varith hade*.

Samme år finnge dhe danssche Elffzborgh inn medh falsk dagtingen, *thå kongen i Danmarch drogh ther före, förr än han lott förkunde nogen fegde*.

Same år bleff denn högborne furste, hertug Johann till Findland, fången på Åboo slott aff konung Erich och bleff fördh till Griepzholm sampt medh sinn furstinne.

1564.

Någett efter kyndelsmesse förschichade konung Erich ett taall krigzfolch inn i Jemptelandh på nytt och förordinnerade Claudium Collartt Gallum, *sin cammertienner*, till enn feltt öffverster för dhenn hopenn, dhe der inntoge lanndett igenn sampt medh Herdalerne. Dher bleff Oluff Börielsonn slagenn aff dhe svensche, dhe andre bleffve fångne och fördes till Stocholm. Sedenn drog förbe:de Claudius Gallus öffver fiellenn inn till Tronndhem, tog stadenn inn och bestallede Stennvicheholm, dher Everd Bilde höffvitzman uppå var. Dher bleff emellan dhenn så handladh, att Evertt Bilde medh sinn fru sampt alle dhe dher uppå våre skulle gå frije aff slottet medh behåldne häffvor, dett ochså skedde. Dermedh fih Claudius Gallus slottet in och Evartt Bille med sitt sälskap drogh sinn kooss ått Bärenn. Sedenn gich nästen heele Tronndhems stichtt Claudio Gallo till händdhe på konung Erichz vegna. Ner hann nu denne säger och framgångh bekomit hadhe, begynnnte hann deröffver högferdes, bleff öffverdådigh, tillstadde och andre att giöre orett och öffvervåld, slogh sigh på ett lösachtigt och sächertt leffverne, tog medh våld enn laggiffth degeligh qvinne ifrå hennes ächte mann, som bodde i Tronndhems stadh, och förde henne på slottet och belegradhe och behöltt henne för sitt bolskap; giordhe åfta gestedh och

pannchett, drach och dubladhe och var alldeles sächer, loott falla all umsårg, bekymmer, rådth och anslagh, huru hann dett landh, slott och stadh, som hann inkrecht hade, behålle måtte; gaff och meste partenn aff dett svenske krigsfolch, som med honom var, förlåff till Sverige igenn och hölth så allt fram i sinn högfårdh, lössachtigheet och sächerheet, inntill däss att strax effter påscha dereffter lott konungen i Dannmarch förskiche enn stoor hoop krigsfolch till skeepz ifrå Bergenn och till Tråndhem. Dhe kome hastelige dijt, toge slåttett Stenvicholmen samptt Trondhems stadh och hele stichtt in igenn, och Claudius samptt enn partt aff krigsfolchett, som medh honom vore, bleffve fänngade och fördes till Dannmarch, enn partt bleffve slagne och enn partt unkomme till Sverige igenn.

Dhenn 15 Augusti eröffradhe och fänngadhe konung Erichs örlugsskeep ifrå konungen i Dannmarch udi Calmarnne sunddh 3 örlugsskeep, nempligenn Bösse leionnen, Danssche Davidh och Morianenn medh ett hållenndere skeep, benempd Vennekåpan.

Någett dereffter kom konung Erich till Calmaren och i same månnatt bleff Lycheby slott eröffratt aff konung Erichs krigsfolch, dher här Clas Christiersonn var enn felttöffverster före, men dhenn som slothett inne hadhe heett Knut Hardenberg och bleff förddh hijtt till Sverige och bleff her dödh aff påstilenntia.

Sedhenn drogh her Claes Christiernnson för Råtnneby och bestalladhe det. Noget dher effter rychte konungh Erich sielff medh enn stoor hoop folch up ifrå Calmaren och inn i Blekinng och dhenn 3 Septembris kom hann för Rottneby om middagstidh, men denn 4 Septembris um morgonenn lott hann skiute eldh på stadhenn och strax medh dhett försthe storm anffölle och vunne dett. Der bleff mest alltt ihiellslagett till 4 fennicher folch vedh pass, undann[tagen]des qvinnor och barnn, som bleffve *nogett* schonnade. Menn borgmestarenn Byrge Jensenn och någre få med honom till 8 personer togs till fänng och fördes till Sverige. Samme dagh drogh konungh Erich tilbacha till Sverige igenn, männ her Clas Christiersonn bleff förschichatt länger inn ått Schonne, och ner her Werner Pasberger, som Söllesborgh inne hadhe, hördhe hanns tilkommelse, satte hann eldh på slottett och rymbde till Malmö, menn her Class kom strax effter och brändhe aff stadenn

medh enn annen litenn stadh Eleholmen¹⁾ benemd och drog se-denn till Sverige.

Något dher effter kom Daniell Ransow med konungens krigsfolch i Dannmarch dragandes inn i Södre Möre och rychte hartt inn till Calmaren på enn liten halffmile ner. Der vende hann medh sitt myehla folch tilbacha igenn ått Dannmarch och inntett mere utrettade, änn att han brände och röffvadhe någre sochnner och byer i dett heredt, synnerligenn dhem som låge någett när uttmedh vägenn.

Thette er gamle Jacobs Bagges ägne författede meningh och rese[sic].²⁾

Dhen 28 Maj om enn söndagh, dhå låpp konungh Erichs ammirall, n[embl.] Mars, ifränn Daleröin och satte vedh Elznabben och var 35 starch, stoor och små skepp, men annen dagen um mårgonenn satte han sin koss till siös, achtannedes i dhe helige trefaldigheetz nampn att giffve sig i kamp med dhe dansches och lybisches örlogsskeep [och] siöskrigsfolch, hvilche alrede enn monadhe tilförenndhe hadhe varitt i siönn och förvennte dhe svensche komma. Så begaff dett sikh denn 30 Maj bitidha um morgonen, ner dhe svensche hadhe Vissby stadh (tuppå Gotlandh) udi sigte, och en litenn stunnth der effter fich enn aff dhe svensche amirals märssekarler see (lånngt udi siönn) först 3 skeep. Någott der effter befalte amiralenn Jacop Bagge, att enn aff merssekarlernne, som i mersenn såte, skulle stige öf-verst i toppenn och försee och försöchie, um hann kunde få see flere änn dhe 3 skeep. Hann svarade och sadhe, att hann såg ännå 13 skeep och dertill skymptade aff flere, dem hann inthet kundde rechna eller väll uptälia, emellann Tiust och Stächeborgs skäär. Dhå ropte dhenn svensche amiral Jacop Bagge medh höga röst och sadhe till menigheten: »Varer vedh ett gott modh, I ärlige krigsmen alle, her haffve vij vore graner och fiender för händenn, som vij effter söchie, görer färdigt och varer vedh itth gott modh etc.»

Och um middagstidh, dhå klochonn var vidh 12 på samma dagh, möttes alle tre flottarnna, dhe svensche, dhe lybische och dhe dansche ått. Denn dansche amirall sköötth först sinn lössenn på dhe svenscha, sädhenn skutte dhe flux på hvarannen i dhenn förste mötningenn. Menn i denn andre vänningenn eller drabningen bleff denn danskes amirals stoore

¹⁾ Se noten ¹⁾, s. 176.

²⁾ Jfr för det följande Handl. rör. Skand. hist., D. 12 (1825) s. 265 ff.

råå skutinn i 2 stycher, så att hann mätte fella seglett och förhöltt sigh sedenn nidhenn för dhe dansches och lybbisches flotta denn gansche dagh, så lennge hann ferdade sigh igenom. Menn udi denn tridie drabningenn eller vendningen (när solenn gich nidh) bleff ett lybisch skep, n[embl.] Långa barchenn, skutinn i sanch medh folch och medh allo, undanntagandes någre få, som komme inn i espingen. Strax stillade vedrett sig och vartt gansche lunngett, och dhe vende igenn att skiute på hvarannen denn daghenn. Sedenn (emoth naten) försambladhe sigh tilhope denn svensche skepsflottenn, såsom denn gansche dag var åttspirdt och förskinngratt i siönn, somlige 2 och somlig 1¹/₂ vichie söös ifrånn deres amirall, så att dhe vore få, som medh amirallenn fölgde udi alle 3 veningar, enndog dhe hadhe enn godh dragande vinnd till deres amirall, som var östennvädher. Menn dhe hadhe iche stortt hogh på att söchiann och giffva sigh till mangels med fienderne. Menn um 3:ie dagenn, som var denn 31 Maj bitida udi morgonnslyssningen, tå befaltte amiralen Jacop Bagge, att bysseskytererna och elliest alle anndra, att hvar udi sinn stadh skulle giöre fierdigtt, och var amirals archelimestare, n[embl.] Esbiörnn, så försoffat, lिकासom enn dödh meniskia denn sig innthett kunde tilltaga, utann låg hartt inn till aftanenn, dog stodh hann up och fenngde sielff udaff enn halff cartogh, sedenn lade hann sig mitt på krutt-cammaren och förgiorde sig sielff. Och dhå man hadhe Ölandh udi *sichtedt*, dhå var skepsflåtten slemmare och verre åttskildt och förskinngratt ånn denn andre dagenn tilförende, så att der vore iche flere tilsamenn denn hele dagenn som fölgde denn andre effter, ånn Mars, Ellefanten, Finnscha svanenn, och 1¹/₂ vichu söös effter var Svenske Hector, S. Erich och Enngelen, menn alle dhe anndre örlugsskeppenn vore högre uppe i vinden ånn denn andre dagenn tilförende, endog dhe hade enn dragande vinndh, som var östanväder (denn gansche dagenn igenom), till deres amirall, menn dee kunde iche, eij heller vilde sådanna deres godha fördell acta heller brucha, utann hölle sig lånngt ifrånn uppe i vindenn och dermedh platt förlåtho sinn amirall sampt med dhe få andra skeep, som amirallen fölgde effter, stålte dem på fläschebänchen och låte dem betämiatt. Menn dee dansches och lybbisches schepp ginge udi deras ordningh bredhvidh hvarannen lिकासom knechter udi deres ordningh, och var denn dansches skepsflåtta geent vidh denn närre uddenn vidh Ölandh. Dhå tänchte denn svensche

amirallen Jacop Bagge, att hann kunde tränggie dem inn på uddenn, ty honom synntes tilfålle vare, att dhe skulle kunne gå denn nörre uddenn förbij, effter dee ginnges på enn skarp boghlinn. Och um morgonenn bitidha, dhå klochann var vedh pass emellan 5 och 6, begynnte amiralenn Jacop Bagge sampt medh dhe andre 2 örlogsskeepenn, som honom nest effter fölgde, att skiute på dhe dansche, menn ner dhe lybische förnumme, att vindenn var dem för knap gåå norre udenn förbij, sloge dee enn looff tilbacha igenn, menn denn svensche amiralenn sampt med dhe andre örlogsskeep skutte flux denn gansche dagh inn uppå dee dansche, hvilche sig och med skiutande inthett försummadhe och um afftonen, ner flotann vore kompnne mitt under Ölandh, vände vedrett sig hastigt um i vester når. Dermed finnge dhe lybische vindenn ifrå dhe svensche, och der kringhverfvade dee denn svensche amiralen Mars och denn lybische amiralenn Enngelenn med etth annet lybbiskt skeep ladhe lovartt um bordh medh Mars, och dee dhansches flotta var på högre bordett, endog dhe medh storm iche kunde falla umbord, ty dhe bleffve borttviste medh kartoger och slannger. Dertill var denn danske amirallenn hoolskutenn, så att vatnnett stodh 3 eller 4 allinner i skeppet, menn i denn dansche Böse leionen vore alle bielcharnna sunder skutenn, derföre moste dhe vicha aff och till siös. Och medann dhe lybische så um bordh vore medh den svensche amiralen, vecho Elefantenn och Finska svanen ifrå honom och läätho honom så allenna i kappenn och sinn egenn fare stå. Dess emellann vore och någre lybische, som achtade sigh um bordh medh Hector, menn Svenske Hector skööt storre mahsten aff eett lybiskt skip, så att honn röch utför bordh. Sedenn vendhe alle dhe svensche skeppenn och satte deres kosse till Elssnabbenn. Så effter dhe lybische förnumme, att dee inthett kunde utrette medh stärm att intaga skeppet, ty strax dhe begynnte infalla på Mars aff deres egna skeep, bleffve dhe um halssenn bracte medh spetzser, skytt och elliest andre verior och dee lybische merskarler kastadhe foott tännglor och ländsor på bryggenn in på Mars effter vårt folch, och hände sig att enn länsses kom nidhfarandes åth Jacop Bagge och ströch honom hartt utmed axlann. Dhå eskadhe hann någre låångrör udaff sin dreng och lagadhe um synen på märsekarlenne, så att dee fölle udaff mersenn och nider på bognätthedd denn enne effter denn andre, så att ingenn torde sig driste up aff dem, vore för denn

skuldh mestedeles nedre i holskepetth och skutte fyhrbollar medh flesk, desligiste skuthe och fyrbolar medh spetzer inn upå Mars, så att eldhenn bleff på dett sista öffvermechtig (endog hann bleff först löss i skeppett udaff ett vårtt egett jernnskytt, *benemdt* Apostell) som gich sönnther, dermed förderffvadhe hann 8 eller 9 personer och *lyffte koobryggen* till enn halff allinn högre up, och effter eldenn var så för starch och öffvermechtig vordenn, att mann inthett kundhe honom utslächia, derföre ginge dhå nogre till amirallen Jacop Bagge (som uppå kobryggiann var), taladhe honom till och rådde honom dett, att hann ville giffve sig dhå till fånng, så frampt att allesammen tilhopa iche skulle brinne up, druchna och bliffva um halssenn, effter dem var omögeligitt kunne utsläche eldhenn. Dertill svaradhe Mats Personn, öffversteskepparen på Mars, och sadhe: »Vij haffve alle svorett konungh Erich, dett vij skulle hålla skepett, stå bådhe hvarannen, *teslikest* konung Erich och Sveriges cronne bij.» Menn dhe svarade honom igenn: »Hvadh vore konung Erich och Sveriges cronne dermed belotna, att så många skulle bliffve um halssenn, och helst förgiöra sikh sielff.» Dhå eskadhe amiralenn Jacop Bagge her Arffvedh Trolle up aff skeppett, som achtadhe på storre skytten. Endog hann var dhå ner upkomen aff holskepett för eldenn och röchenn schull, dermed bleff dhå skepett dhe lybische upgiffvett och stegh amirallen Jacop Bagge af Mars och inn uppå ett lybischt skeep, såsom låg acter på lårett um Mars, menn dhe lybische fulle der flugs inn igenn och ville söchia och taga bytte, sprunngo och vore lustige, att dhe same skeep föröffradhtt hadhe. Menn dhe köffte same bytte dyrtt nogh, ty eldenn kom strax up i märssann och i all tachell och medh dett samme udi krutcammaren och slogh fåächmasstan up, licha-som mann hadhe skutidh enn pijl up i vedrett och bleff medh dett same skeppet brechtt och gich nedh undher i sannch. Der bleff dhå till 3 eller 4 hundrade men aff dhe lybische um halssenn udi eldhenn och vatnnet sampt medh det svensche folch, som uppe vore. Item synntes eedt spöchelsse, så lennge dee vore umbordh medh hvarannen emellann Mars och denn lybische amirals espinng, som var licht enn qvinne medh utslagett goltt hår och enn brunn kiortill uppå, hvilchenn sig hölött i fånngalinan, som saatt i espinngen, och sedenn försvann dett. När dett så hadhe tildragitt, droge dhe dansche och de lybische till Gotlandh och um nattenn lupo dhe undher

Karsönn, och loge der enn monat börfast, och på S. Petri dagh loffvadhe dhe dädhenn och undher Bornnholm. Bleff så denn danske skepsflotta förskinngratt, effter dhe schulle låthe byggie och ferdha skeppen up igenn, som i skermytzlenn vore förlammatt och aff skutinn förbråchadhe, menn udi medlar tidh, som dhe lågho undher Karlsönn, skreff denn lybische amiralenn dhe kiöpmens skep och koofarter till, (som lågo i Narffvenn och dristadhe sigh iche uth), att dhe schulle draga hem igenn och iche haffva nogonn fara för dhe svensche i denn sommar, effter denn svenske amiralen Mars var nu umkommen, som försch[riffvi]t ähr. Menn ner dhe svensche hadhe nu enn tidh lånng varitt i skärann och rustadh sigh till, bleff her Class Flemingh förordinneratt till amirall på Ellefantenn, denn der var tilförenndhe undher amirall, och denn 14 Julij lope dhe till siöss och komme inn undher Bornnholm, dher dhee sedenn satte, och dhå vore dhe lybische och dansche flota *lupne* dädenn och förskingrade och udi medlertidh komme dhe narffveske kofarters flotta seiglandes ifrå rydze Narffvenn, vore lustige och gladhe och mente, att det hadhe varitt dhe lybisches flotta, som *låge* derundher för Bornnholm för dem, derföre satte dhee der bredavidh och mit iblandh denn svensche skepsflotta. Bleffve så varsse, att dett vore dhe svensche och ville gernne kome sig dädann, menn dhe svenske fånggadhe dem allesammen (dhe dher vore 24 skeep på taall) och fördes till Stocholm, och var *deruppå* mychett godz till nogre tunnorgull. Så kommo *änn* dhå någre *effter* aff denn narffveske flotta, och ner dhe förnumme, att dett var den svenske flota, som undher Bornholm låghe, lупpo dee i strandh, tände så eldenn på skeppen och brenndhe dhem up.

Samme år stötte Ellefantenn i Calmmare sunndh.

Samme år finnge dhe svensche aff dhe lybische desse skeep, fulle medh narffveske godz, *effter som förbet är*: För-gyltte duffann, Ly[b]ske Cristoffer, Ly[b]ske Svanen, Ly[b]ske Davidh, Ly[b]ske Hiortten, Maria, Lille S. Jören, Svarte koen, Klöster koen, Rödhe koen, Venndhekåpann, Miserichartt, Blåman, Rödhe leiionn, Flygende drachen, Lybische Boijorten, Uglann, Lambett, Lille boiortenn *och nogre flere uten namn*.

Menn dhe 3 andre lybische skep tändhe dee sielffve eldenn opå och rymdhe derifrå.

Same år [fördes] hertig Johann medh sinn förstinna till Ståholm och drog strax medh sitt skip egenom Södre ström och till Gripzholm, der hann fennelig bliffva schulle.

Samme år bleff aff dhe svenske plunndrett och förbrannt Uddevals stadh [och] Konngella stadh i Norige. Item bleff att [o:aff] dhe svenske inntagitt Jemptelandh, Härdalenn, Söliesdalernne.

Denn 30 Majj skutte dhe svenske i sannch för de lybische ett örlogsskeep, benemd Lybische barchen, medh 5 märtzser.

15 Augusti samme år föröfradhe dhe svenske aff dhe dansche vedh södre udden under Ölandh dessa örlogsskeep *under södre udden och thå var her Clas Christersson admiral för then svenske flotte: 1. Bösse leionenn, 2. Davidh, 3. Morianenn.* Item finnge dhe svenske under Gotlandh allenest medh ett svennst örlogsskeep, benemd Gäffle Biörnn, 8 hållenndersskeep medh saltt; item finnge dee svenske och ett danskt frijbytareskeep, som var enn boijertt.

Dhenn 24 Augusti finge dhe svenske Lychaby slott och stadh.

Denn 4 Septembris föröfradhe dhe svenske Rotneby stadh.

Denn 6 Septembris, dhå dhe svenske vore på vägen till Sölffzborg slott, tändde dhe danske sielff eldhenn på slottett. Menn Sölffzborgs slott och Äleholmen,¹⁾ enn litenn stadh, brändde dhe svenske aff, och udi Åhus gäffve dee dee svenske branddskatt.

Um höstenn våre dhe svenske, der *gamle* Matz Törnne var höffvitzman före, inn i Norige och plunndrade och brändde der till 30 sochnner.²⁾

¹⁾ Elleholm, vid Mörrumsåns utlopp, hade erhållit stadsprivilegier af ärkebiskopen i Lund, men upphörde snart att räknas som stad.

²⁾ Härefter följer i texten:

Dhessa efter:ne rim giordes på K. M:tz örlogsskeep anno etc. 64.

Mars.	{ Mars alle krigsmentz planete, Så är mit nampn, så monne jag hete, Jag är konungens i Sverige öfverste admiral, Med Gudz hielp jag seegher vinne skall.
Elephanten.	{ Ett starcht diur Elephantenn är mitt nampnn, Gudh vare loffvatt, som haffver altidh hulpt mig i hampn Och giffvett mig lyche emoth de dansche och lybische, Som haffve varitt på dhe svenske fast vreda och glupske.

Item denn 28 Majj lupe dhe svensche örlogzskkep till siös emoth fienderne de dansche och lybische, denn svenskes amirall [var] Jacop Bagge och undher amirall her Class Flemingh, och möttes de svensche och fienderne emellann svenske skären och Gotlandh, och sloges medh fienderne denn förste dagh. Och fienderne finge svåre hugh och skutte udi same dagh denn Lybische barchenn udi grundh. Denn annen dagenn sloges dee åter medh dem och då bleff Mars, denn svenskes amirall, förbrennd i grund aff eldh. Så lupo dhe inn igenn i svenske skären och vore udi skären till denn 4 Julij.

Dhenn 4 Julij *lupu* dhe svensche till siös inntill denn 14 Julij; dhå satte dhe ondher Bornholm och funno iche fienderne der, utann fänngade enn hoop medh lybische ko-fartar.

Denn 15 Julij lupo dhe medh dhe föröfradhe koofartar och kome undher Nörre Ölandz udd denn 18 Julij.

Denn 29 Julij lupo de åter till siös igenn ått Borrenholm medh 38 skep.

Denn 4 Augusti i mörchrett skermyslade dee med fienderne under Hammarshuss.

S. Erich. { Sancte Erichz namn jag haffver altidh burit medh ähre,
Hvem hans priss vill vete, de svensk crönicher det läre,
Konung Erich denn flortonde jag vill nu tiänne med tro
(Och aldrig lathe hans fiendher haffva någonn roo.

Hector. { Hector denn Troianniske kämpes namn jag haffver,
I ingenn måtte lich medh ord, gerninger eller bochstaffver
Denn dansche Hector, som haffver sin herre förlupitt,
(Och dhe andre dansche, som sennest haffve skamlige undslupitt.

Svanen. { Svanen jag heter och flyger så lätt på haff,
Gud haffver beskermat mig, jag haffver eij lupit i qvaff,
Minne fiender schole mig eij mychit rosse,
Jag haffver vist dem ifrå mig sinn koose.

Engelen. { Enngelenn heter jag, Gudz senndebudh jag är,
De svenske haffver Gud giffvet säger, dem haffver han kiär.
Deres fiender lybische och danske vill jag bringe annen beskedh,
(Att de schole se det Gudh för deres orettvise är dem vredh.

S. Christ-offer. { Sante Christoffer är bygd till ärhe och priss
Hertug Christoffer¹⁾ den högborne furste, erlig och viss,
Till att giöre hans och Sveriges riches fiender schade,
(Gudh alzmechtig helpe honom [i] nödh och vädhe.

¹⁾ Kristoffer af Mecklenburg, vid denna tid coadjutor i Riga, sedermera (1581) gift med prinsessan Elisabet.

Denn 5 Augusti kom enn storm och skilde dem ått och dett stärmade intill denn 8 Augusti, så att dee svensche mote löpe under Ölandh.

Denn 13 Augusti bleff her Class Christiernsonn förordnad till amirall, och komme fienderne till dem undher Norre Ölandz udd.

Denn 14 Augusti skermysledhe dhe med fienderne; denn 15 eröfradhe dhe 3 örlogzskip aff kongenn i Dannmarch, Böse leonen, David och Morianen. På dhe skep vore dness[e] skepshöffvitzmän: her Arffved Ugrop, Peeder Dhåå och Torbiörn Dhåå.

Denn 16 Augusti löpe dee svensche in i Calmare sundh och dhå stötte Ellefantenn.

Denn 22 Septembris lupo dhe aff Calmare sundh ått svenske skärrenn och komme i Elsnabbenn denn 23 dag Septembris.

Samme år vore dhe dansche falne inn i Sunnerbo. Och då hadhe Knut Håchonnsonn medh någre fåå fännicher folch skermytzeledht medh fienderne vedh Tofftebro. Och effter förne Knut iche hadhe mere *krigsfolch* hoss sikh änn två svarte ryttere och enn feniche knechter, måste [han] vicha och tage fluctenn, och fich dåg ingenn annen schadha, utan att Anders Olsonn, som var rytkestare öffver dhe väsgöthe ryttere, bleff då fången aff fienderne samt enn benemdh Oluff Drache. Deremoth enn aff denn dansche adell, Måns Krabbe benemdh, bleff på valstadhen samt någre flere på bådhe sidher aff denn gemene hoop. Samme år dhå dhenn svensche skeepzflotta, denn här Clas Christierson var öffverste admirall udöffver, låge vedh norre Ölandz uddh, och effter att vedrett var sunnan denn dagen och blåste flux, komme fiendernes skep dragandes inn på dhem, [och] läthe dhe svensche gå undann fienderne till siös undher Gotlandh, effter dhe hadhe ingenn annen rådhd för stårmen skuldh, dog finnge dhe ingenn schadhe. Sedenn fienderne dett såge, satte dhe undher närre Ölandz uddenn och begynnte något att brenne, men vindhenn vendhe sig i nåår, så att dhe svensche hadhe enn tämmeligh vindh, hvarföre söchte dhe till fiendhernne igenn. Och ner dhe komme, tågadhe fienderne dett störsthe skep i lanndh, stälte sikh till mottvärnn, och ner dhe svensche begynnte skiuthe flux på dhem, måste dhe uplyffte deris annchar, goffve sikh till siös, sloges så medh fienderne denn hele dagenn igenom, någott.

innpå nattenn. Männ effter tre aff fiendernes skeep vore i skermytzlenn oförse[n]ndes kompne iblandh dhe svenskes skeep genom stor thöökne och hadhe der satt, och dhe achtadhe löpe sinn kooss, tog denn svensche amirall dem till fånge, som var Böse leianenn, Morianen och Davidh. Deruppå vore fem aff denn danske adell, nempligenn her Arffvedh Ugrup, Petter Dää, Torbiörnn Dää, Christiern Söffrennson och Vernner Klott, sampt 600 gemenne fånngar, desligest ett kiöpmans skeep, som dhe svensche tilförenndhe hadhe uttagit och i skermytzlen var dem ifrånn lupenn. Och hadhe fiendernes skeep varit 40, menn effter skermytzlenn våre the iche mere änn 30, så att 6 deres skeep komme um i siönn i grundh, dhess mychett skeepvrach och folch dreffs till Ölandh.

Samme år finnge dhe svensche inn Lychiåå slott i Bleking, och Knut Hårdennberg bleff der fången, som deruppå slätzherr var, sampt alle dhe medh honom vore, och dhå ginge blekinngzboernne konung Erich till händhe. Strax dereffter finnge dee svensche inn Råttneby stadh med storm, och effter fiendernne giordhe moottvärnn, och dee svensche på vallen komne vore med två uprächte fennicher, bleff denn enne finniche dragare skuttenn, menn dhen andre stodh frijmodig, derföre söchte dhe till fiendernne fluchx, så att allt dett varafftigt var, bleffve dher ihielslagne till 2000 mann förutann qvinnor och barnn, som fienderne ihiellsloge. Dhe svensche miste iche flere änn 30 personer.

Dhå dhe svensche fölle till Söölzborghs slott, rymde her Vernner Passborgh derifränn och satte eldhenn på slothet och rymdhe sinn kooss. Menn dhe svensche upbrändhe Sölffsborgs stadh och enn litenn stadh heett Eleholm. Menn hvar dhe svensche framdroge, brändhe dhe allt udaff. Sedenn dett svensche krigzfolchett våre åtskildhe, dhå kom dett danssche krigzfolchett först dragannendes och brände nogre mill innvedh Calmarnn och droge så dermedh tillbache igenn, så att dhe inthett mere utrette kundhe.

1565.

Inn Januario drogh her Class Christiernsonn, frijhere till Äminett, medh Sveriges krigsmact inn i Skånne och plunntrade och brenndhe landett inntill Helssinnngborgh, och bleffve

dhesse städher förbrändhe, i Hallandh Laholmen och Boosta, udi Schånne Enngleholm.

Dhenn 15:de Majj lupe dhe svensche örlugzskip i dhe helige treefaldigheetz namn till siös aff Dala hamn. Undher Gotlandh förtöfvade dhe svensche och *finge the* ett danske skip.

Dhenn 21 Majj finnge dhe svensche och ett danst skip.

Dhenn 22 Majj jagede dhe svensche 4 aff kongens i Dannmarchz örlugzskip i strandenn på pommerske sidhen undher *Jerffzminne*¹⁾, hvilche skip sikh sielff dher upbrändhe. Blandh same skip var Nachergalen och var deris admirall Peter Huittfältt, och schulle samme skip förhindradt dhe svensche tilförinnghen ifrå Stralsundh.

Dhenn 26 Majj finnge dhe svensche unndher Möenn fyra koofarter.

Samme tidh bleff upbrändd undher Falsterboreff aff fyre-
värch Lybske Enngelenn, *som sielff skööth elden på sikh.*

Dhenn 1 Julij luppe dhe svensche inn för lybische Traff-
venn och skermyslede der inne medh denn lybische amirall,
som dhå var aff nyo bygd och schulle löpa till deres flotta.

Dhenn 4:de Julij slogges dhe svensche medh konungens
i Dannmarchz örlugzskip utanför Wismar, och då miste fienderne
300 männ och fullföljde dhe svensche fienderne inn i
sundett och brändhe på samme tidh på *Amnönn*.

Dhenn 7:de Julij, då sloges dhe svensche denn andre gångon
medh juterne och bordede medh dem. Och dhå stodh enn svår
slachtinng, och hadhe dhe dansche alle fördelenn för dhe
svensche, bådhe vindenn, storm och solenn. På dett sissta
gaff Gudh dhe svensche dhenn lychann, att dhe äröffradhe denn
danske amirall, benempd Jegerenn, och var der öfverste uppå
Otte Rutt. Och fördes samme Jegare inn för Stocholms stadh.
Så sanck och ett skip för dhe dansche bredevidd Jegerenn,
benempd denn Dansche Christoffer, medh folch, skytt och allt,
dher Nilis Trolle var höffvitzmann uppå. Och var på Jegarenn
1100 varichtige krigzfolch, derudaff bleff fänngne 450 mann.
Och miste dhe danske och udij samme skermytzell 4000 mann.
Udi samme skermytzell komme och um 3 svensche skip, Gyl-
lenne Leionett, S. Jörenn och Gamble Gripenn, och miste dhe
svensche dhå desse höffvitzmen i samme skermytzell, som slagne
bleffve, her Stenn Svantesonn, Peer Banner till Henndelö,

¹⁾ Möjligen n. v. Jershöft, vid Schwabes mynning.

Anders Personn till Hålbönäs, Lucass Luchasonn [och] Söfverenn Jute, medh 362 mann, som dödhe bleffve, och elliest 523 man, som bleffve lammelöse och aff krut upbrändhe. Och skötz ett litett skep i sannk för dee svensche och enn brendes up aff fyrverchett, benempde Gripen och Gyllene lejonett, som var 154 mann upå, och ett lithet skep, benempd S:te Jörenn, bleff fångett, som var 142 männ upå. Der medh dhå skildes dhe svensche ifrå fienderne denn 7:de Julij emot afftanen och lupe inn i skärenn igenn och komme till Dalle hamppn denn 15 Julij. Och dhenn 20 Augusti loppo dhe svensche aff Dale hafnn och i Elznabbenn.

Dhenn 5:te Septembrijs satte dhe undher Hedennsö.

Denn 13:de Septembris lupo dhe ifrånn Hedennsiö och achtadhe sigh i Sundett, och då kom enn stoor storm och dreff dem undher Bärenholm, och der satte [dhe] dhenn 14 Septembris inntill denn 17 Sep. Dhå finnge dhe kunnskap, att fienderne iche hade actedt sigh ut i dhenne hösst, och lupe dhe så till denn svensche skären dhenn 17 Septembris.

Dhenn 19 Sep. komme skeppenn i Calmare sundh till att bråde skeppenn.

Dhenn 25 Octobris bleff skeppen redhe ifrånn Callmare sundh till svensche skärenn.

Denn 27 Octobris komme dhe i Elznabbenn.

Samme år försambladhe konung Erich ett annseentlig manntall krigzfolch med ryttere och knechter och drog dermedh ått Vestergötlandh. Och ner han hade lathet munstre folchett vidh Yxnevall kirche i March, sennndhe hann dem för Vardbergz stadh och slåth till att belegre och beskiute.

Dhenn 28 Augusti fich konungh Erichz krigzfolch Vardbergz stadh inn, som ligger i närre Hallandh.

Dhenn 15 Septembris finnge de svenske Vardbergh sloott inn emellann 9 och 10 um morgonenn och toge bådhe stadenn och slåthett inn med stärm, udij hvilche bleffve ihielslagnne alle dhe dher inne vore, bådhe krigzfolch och bårgare, så att ingenn bleff skonnat utann qvinnor och barnn och någre skåttar, item slåtzherrenn Hanns Hålch medh hans hustru och *lille sän*, *benemd Mandrup*, samt någre hans tiennare och borgmestarenn Daffvidh Dugg samt medh någre andra få personner, som toges till fånng.

Strax dher effther, 3 eller 4 dager vedh pass, komme visse tidander, att fienderne vore for håndhenn och vildhe till man-

gels medh dhe svenske, och vore dhå väll utrustadhe och hvile[de] bådhe fälchett och hestar. Dheremoth vore dhe svenske trötte och försvagadhe med dhett dhe hadhe stärmatt och vunnet bådhe slått och stadhenn. Ty sliffede dhe stadzvallenn och brenndhet slått aff, och sedenn toge dhe all denn fetalie dhe hadhe i legrett och bespisadhe slåthet väll och satte dher 1500 varachtige männ uppå, hvilche här Carolus Mornaij hade i befalningh, och dherhos alle murbrecher, samt hvadh krutt och lodh dhe hadhe i förråd, och dråge så dhe svenske allenisth enn mile dherifränn udi deres fordell till att bespisse sigh på nytt och någott hville folchett, dher dhe dhå förbidde dhe dansche i 8 dagher, menn fienderne torde innthett söchie till dem på samme ort, utann bestalladhe slåthett Vardberdh [sic] och lathe beskiutadt. Dhåg kundde dher innthett utrettas, änn doch dett stoodh allt öpett för dhem, liche som dhe svenske hadhe dett tilförenndhe beskutedh och stormatt. Och skööt och förspildhe konungen i Dannmarch ändhå dherföre många lester kruuth, menn dett var allt fåfänngt, ty dhe svensche värde sig mannelige, som på slåtedt vore, och hadhe betre murbrächer och skytt inne uppå husett, änn dhe dansche hadhe utanföre, så att dhe skutte alle skantzer, ladher och hiull förderffvadh i fiendernnes läger. Imedlertidh leett konungh Erich förschriffve allt sitt krigzfolch, som låg vedh Konungzbachenn, däden till Rijsa i Kinndh, som ligger sex miler inn i Vestergötlandh. När härenn var ditt kommin, komme visse kunskaper, att fienderne hadhe slaget bestalningen lööss för Vardbergh och achtadhe sigh till Halmstadh. Derföre lätt konungh Erich förschiche sitt krigzfolch emoth dem inn ått Falchenberg, i dhenn acht att dhe skulle komme emellan elffvenn och dhe dansche och *tagitt* dem deres fordell ifrå. Menn dhe dansche komme förre fram innemoth ett torp heeter Korteeåå, som ligger $\frac{1}{2}$ mille på dhenne sidhenn Falchennbergh. Dher toge dhe inn bästhe fordeleenn och denn belägligeste platzenn, så att dhe hadhe slätte heeden umkringng sigh på alle sidher inntill Falchennbergh. På ett litett bärg der på hedhen hadhe dhe ställt deres fälttschytt och hadhe ställt sich i slachtordningh tvärtt öfver hedenn alltt ifränn åänn, som var vedh 7 fanner ryther och 12 fänicher knächter vidh pass. Menn dhe svensches läger var dher enn halffmille ifränn, och vore dhe svensche 26 fänicher starche bådhe ryter och knechter. När nu dhe svensche aff visse kunskaper förfaret hadhe fiendernes macht, des-

ligeste huru ner dhe vore förhånden, som skedde dhenn 19 Octobris och denn 20 Octobris 1½ time för dagh, rychte hoperne up, menn dhe danske finne inn allan fordelenn, för änn dhe svenske komme fram, effter dett var inne i Hallandh, dher dhe viste aff bästhe lägenheterne, derföre kunde dhå dhe svenske platt ingen fordell bekomme, utann vore iblandh berg, skogar och kiärr; dertill var och på samme dagh enn svår stårm, som var dhe svenske till hinnders och dhe danske till fordelis. Så fördhe dhå felttöfverstenn Jacop Hendrichson dhe svenske udaff deris fordell, dher dhe hadhe enn litenn *ekeskog* inne, ehuru alle andre dhe rådde honom derifränn. Menn han svarede sig besth vete, hvadh konungen hadhe befaltt honom, och för denn schuldh fördhe dett svenske krigzfolch hardt inntill dhe danskes fördell på 2 pilschätt ner, och dhå var klochon vedh 10 på dagenn. Dher skärmytzledhe dhe tilhope i två timmer vidh pass, menn um middagztidh drabbadhe någre aff dhe svensche rytrefanner tilhope medh dhe danske rytere, och strax dhe hadhe skutidh aff deres röör och förste drabningenn öfverstådt var, vändhe dhe tilbacha igenn och mente, att dhe ville släppe *fram* dhe andre rytterefaner, som tilbache vore, hvilche doch iche ville dhertill, utann begynnte strax medh dettsamme vändhe effter dem, som förste drabningen giordt hadhe, dhermedh dhe först komme på flychtenne, och *säden* fulföljde fienderne dem så, att dhe kunde sedenn inthett vändhe emoth dem, utann förschingrades och rymdhe undann dett mesthe dhe kundhe.

Imidlertidh strax i dett samme komme knechterne och footfolchett tillsammans, hvilche her Hogenskild Bielche och her Åke Benchtson annfördhe, och vore i bättre fordell ähnn dhe svensche rytere vore, dhe der gannsche hefftelige vore till värche medh hvarannen. Menn dett danske footfolchett kundhe inthett utrette eller bestå för dhe svensche knechter, ty dhe bleffve strax kringhverfdhe och så gott som öfvervundne och goffve sigh alldeles udöfver, så att dhe satte up hatterne, och enn stoor partt finne frånn sig sinne värier och begäradhe, att dhe svensche ville tage dem till fånnger, dertill dhe svensche och endeles vore tilsinnes. Menn strax vidh dett pass öfvergåffve dhe danske rytere *att* jäge effter dhe svensches rytere och vändhe så tilbacha igenn ditt, som slachtinngen begynntes. Der komme dhe på bachenn uppå dhe svensche knechter och satte så hartt inn i deres förskinngradhe

slachtården, att knechternne måste viche för dhem inn i kärrett, som der bredhevidh lågh. Enn partt toge och inn ett bärgh såsom der låg hartt hooss. Deer sloges dhe dhå enn godh stundh tilhope, och var der enn gannsche hårdh knipningh, ty dhe svensche behölle undherstundom marchenn och hadhe skytten inne, undertidhen dhe danssche, och effter dee svensche knechter förnumme, att dhe hadhe platt ingenn hielp eller bijstånd sigh till att förmodhe aff deres rytere, derföre måste dhe giffve vunnet och vijehe udaff marchenn och söchie undflyet udi dehres behåld på bärghenn och i kärrett. Dermedh behölle dhå dhe danssche marchenn och platzenn samt medh felttschytten, som var 30 stycker. Och skedde der stoor schadhe på folchett på bådhe sidher, så att udaff dhe svensche ähre till 1700 mann vedh pass bådhe slagne och fänngadhe, männ aff dhe dansche bleff enn veldig hoop slagne och synnerligenn aff knechternne, så att dhe miste till 4000 mann och många förnemplige aff adell bådhe slagne och fänngadhe. Och detta haffver man förfarett udaff ett breff, som Daniell Ranssu, dhe dansches krigzöfverste, kong Frederich, huru same slachting sig tilldragitt och förlupitt hadhe, tilskreff, och derudi bekenndhe, udi hvadh farligheett dhe stodhe, och att lychonn dhå hängdhe på ett hoffvudthåår. Och bleff der *skuttne* aff dhe svenske samme tidh *h.* Erich Jörenson *Gyllenstierne*, Knut Håchonnsson, Lindorm Person och någre flere aff adell och förnemlige krigzfolch.

Menn dhesse effter:ne bleffve dher strax opå valstadenn aff dhe danssche: Steenn Rosenns*parra*, Dannmarchz rådch och comisarius, Otte Banner, Eggerdt Ulffältth, Hillebrandh Gyllenstierne, Christoffer Rosennkrantz, enn aff dhe Seestädher förutann 3 andre aff den ståteligeste adell i Dannmarch.

Dhesse vore skottne och komme *med* lifvet ther ifrå: här yonn Donaw var skutenn genom lårett, Otte Rutt var skutinn genom armenn, Hache Holgersonn var skutinn genom bådhe kinnbenen, konggens stalmestare var skutinn dett enne benet aff nedan knätt, Franns Banner var slagenn medh enn fusthammar igenom kindbenet, förutann många andre ståtelige och annsendlige menn bådhe tysche och svensche.

1566.

Dhenn 20 Aprilis löpe dhe svensche örlogzskip till Dallerhampnn ifrå Ståholm.

Dhenn 23 Maij lupe dhe aff Elznabbenn och till siös emoth dhe dansche och lybische och lofveradhe inntill dhenn 30 Maij och finnge Ölandz udd inn, dher satte dhe.

Dhenn 31 Maij luppe dhe ifrå närre udden och komme till sudher udden denn 1 Junnij.

Dhenn 5 Junij ginnghe dhe till segels och lofferadhe inntill denn 10 Junij och finnge *då* redd undher Bårenholm inntill denn 24 Junij, som var på Sancte Johannis Baptisthe dagh, och lupe sedenn och satte emellann Falsterbooreff och Drachöör denn 25 Junij. Och der togh dhen svensche amirall, här Class Christiernnsonn, tull af alle hållennder och andre skeep, som dhå lupe egenom Öresundh, dhe dansche till stoort spått, och torde dåg innthet ut medh deres skipzflötha.

Dhenn 30 Junij komme fienderne ut um Drachöör med 3 eller 400 hållendher skeep och ville iche med deres örlogz-skeep uth um Falsterbooreff, utann hülle sikh allt bachum reffvedht och ville iche tilslagz medh dhe svenske. Männ som dhe dett förnumo, lothe dhe stå effter dhe kopfarer och uphemptadhe 48 saltskeep och ledsagade dem till svensche skärenn medh sinn krigzflotta och komme i Dallahampn denn 6 Julij. Dhenn 15 Julij droge dhe till siös igen och finnge redd vedh Jonngfrun igenn denn 16 Julij och låge der inntill denn 25 Julij och lupe sedenn undher norre udden.

Dhenn 26 Julij sloges dhe med fienderne för Ölandh, och fienderne finnge veldige hugg, så att dhe svenske fulfölde dem undher Gotland. Och i samme skermytzell bleffve dhenne effter:ne höffvitzman skutne, här Knut Haraldsonn och Jachim Lakeij. Så bleff och denn lybische amiralis stormast skutinn ut för bordh aff S:te Erich, och hade dhe väll vidare fulfölgd fienderne, männ dett vexte enn svår storm up, som var enn nordann storm. Och länsede dhe svenske för tachell denn nattenn södher i siönn och finnge sedenn reed undher Jonngfrunn, män dhe dansche och lybische bleffve liggiandhe för annchar undher Gullandh denn nattenn.

Annen dagenn dereffter bleffve genom svår stärm dreffne i strandenn desse effter:ne örlogxskeep med man och alla, *ther*

man då motte hööre enn jämmerlig klagan, roop och skrååll, och kunne dågh ingen hielpe thenn annenn.

Förginges desse skep, först för dhe danssche:

Samsonn, danssche amirall, 1038 man (6 bleff behåldnne),

Hanniball, dansche underamirall, 928 man (10 bleff behåldnne),

Mercurius, 880 mann (8 bleff reddett),

Achilles, 750 mann,

Enngeleenn, 700 mann,

Solenn, 670 mann,

Gripenn, 630 mann,

Svenske jungfrun, 620 mann,

Floress, 450 man (5 bleff bäriet),

Papegoijann, 250 mann (4 bleff räddet),

Engelske fortune, 250 mann bleffve borta,

Item Svanenn, 300 mann bleffve alle,

Item Ennglesång, 250 man bleffve alle,

Item Gripenn, 380 mann bleffve alle,

Item hertug Ulffz pijnche bleff och, 150,

Item Kattz enn pinnche bleff och, 120.

16 skipp; folch om halsen: 8333 man.

Item för dhe Lybische:

Styre Svedenn, amirall, 900 man bleffve alle,

Josua, undher amirall, 850 man bleffve alle,

Morianen, under amirall, 800 man (6 reddes),

Haffrunn, 730 mann blefve alle.

4 skipp; folch om halsen: 3274 man. Summa skip: 20; folch: 11607 personer.

Dhenn 31 Julij ginnges dhe under närre uddenn och dhå löpe S. Erich och Hercules till skärenn, effter dhe vore läche.

Dhenn 3 Augusti ginnges dhe andre skip till sägels ifrå nörre uddenn och till skärenn och komme till Elznabbenn.

Dhenn 6 Augusti lop Hanns Erichsonn medh Råbåchenn på dett narffveske farvatnn ifrå Stocholm.

Dhenn 16 Septembris stötte Lybische oxenn på Hangöö fierdh. Denn 20 Septembris lupe dhe svenske aff Jussar¹⁾ och finnge samme dag redd undher Nariöön.

Dhenn 21 Septembris lupe dhe för Reffle, denn 23 var enn svår stärm för stadenn, så att dhe svenske måsthe hugge uth masternne.

¹⁾ Jussarö i skärgården söder om Ekenäs stad i Finl.

Denn 28 lupe dhe ifrånn Reffle till Nargiönn.

Samme år var enn svår pestilenntiæ mesth öffver helle richett, så att konung Erich måste förskinngre sitt krigzfolch, som hann hadhe försambladht, och munstradhe vedh Örebro och actadhe sig till Vestergötlandh ath vedhergöre dett dhe danssche hadhe varet dherinne och brännth och skinnett meste-partenn aff denn helle landzändhenn.

Samme år på dhenn 20:de dag Junij hora 3 posth meridiem på Gripzholms slott bleff denn högbornne försthe hertig Sigismund, Sveriges riches arff försthe och tilkommandhe konung, född.

Samme år um sijdh höstenn afferdigadhe konungenn sinn amirall, här Class Christierson, medh ett ahntall krigzfolch till att drage för Halmstadh, endåg hann var nyss kommen ifrånn skipzflotan och nödugt ville tage sigh nogott lanndtogh uppå, helst effter att pestilentiann mychitt regeradhe iblandh folchett. Menn dett måtte dog innthett hielpe, utann schulle endeligenn drage till vägz ifrå Vastena, der konungenn dhå gaff honom affskeedh, männ hann kom inthett längre änn till Aby prestegårdh, undher vestre Holvägenn, der bleff hann befängd och affsompnadhe denn fierdhe dag dereffter, hvilchett var richett till schadhe och stoor affsachnadht, att enn sådanna nyttig och bruchlig mann, denn och tilförenndhe så mychitt gott utrettadht hadhe, skulle för dett rinngre pimpsetugh komme um halssenn.

1567.

Fastelagz sönnidag, dhå höltht konungen ett bryllop ått Sivardh Krusse på Stocholms slott. Och lått hann dhå väll see och förmerchie, att hann hadhe ingenn godh grundh eller meningh till greffve Svante, här Stenn Erichsonn och flere aff denn förnemsthe Sveriges adell.

Item skedde och sedhenn dett ynnchelige mordh i Upsale, och vill man först fatte enn copie aff eett docter Bennchtz¹⁾ breff, som visthe aff hvadh hemlige upsått och orsach samme mordh försth begynntes och sedenn förmälle, huru det sig i saningh dhå begiffvit hadhe.

Docter Benedicti Olai bekennelse i sitt breff aff
sitt fängelsse på Åboo slott til konungh Johann om

¹⁾ Om honom se *Sacklén, J. F.*, Sveriges läkarehist., Afd. 1 (1822): s. 136.

det oskyllige, förschrechelige och ynchelige mordh upå någre aff richzenns förnempste rådth och adell, som bedreffz i Upsala den 24 Majj.

Försth nesthenn ett halfftt åårh tilförenndhe, för ånn dhette mordh skedde, bleff enn vedh namn Alexander Organisth hemligenn upfordrett till konungen genom doctorem Vilhelm Lemnium och begynnte der andrage om dhe salige herrer månngē falsche meningar och stemplingar, som schulle bliffve hemmeligenn dreffne emoth konung Erich, hvilchett för:ne Alexander och docter Vilhielmus Lemnius stadfästede udi konungenns sinne, hvilchenn ellieth iche allennesth var mychith mistrogenn, utann och svagh och endelis vildh i huffudett, synnerligenn aff dhenne deres berettelse; och hadhe dee dette så undher sigh beslutidh, att dett aldeles hemmeligen skuldhe hålles, till dess enn benempdh Petter Sasstro skulle och komme tilstädz. Midlertidh gick konungh Erich och beklagede sigh dagligenn och skulte så vell them, som *umginge honom dagligen*, som andre, dett han aff någre *förråd* bliffve skulle. Dhå nu för:ne Petter Sasstro kom och dertill, bleffve dhe salige herrer strax medh nådige breff förschr:ne till konungen, och efter att dhe förmodde innthet annatt ånn gunnsth och nådhe, therföre begåffve dhe sigh till honom och bleffve så strax dhenn enne efter dhenn andre oförhördhe satt i fenn-gelsse, så att inngen fich talle med denn annen. Och hades så salige greffve Svante för rette på Svarttsiöö för konungen sielff och hanns *nämnd*. Och ner dhå hanns secreterer och procurator Jörenn Personn hade heftigt anlagatt honom och hanns sönnner, här Niels och her Erich Sture, att dhe skulle haffve haft hemlige stemplingar emoth konung Erich, dhå giordhe hann *icke* allennesth sinn sanfärdige undskyllingar och sine sönnners, utann konungh Erich sadhe honom då sielff frij för sådann otilbörligh tilmätningh, så frampt för:ne Jörenn Personn iche hadhe någonn bättre skiäll eller beviss, åhnn som hann dhå framsatt och anklagat hadhe. Doch måtte dett innthett hielpa dhem, utann sattes på nytt hvar i sitt fenn-gelsse igenn åttskilielige. Och der tvanngh hann her Abram Göstaffsonn att skriffve ett breff till enn heett Josua Jenevitz (som var enn pomersk adelsmann, och hadhe sammaren tilförenndhe varitt her i richett och tilbuditt sigh i konungens tiennsth för enn rytimestare, hvilchenn tiennste bleff honom aff-

slagit, och derföre mistennchtes hann, att skulle ville lathe bruche sigh emoth konungenn och richett), hvilchett breff konung Erich sielff dichtade i sinn rundell på Svartsjöö. Och hanns cammertienare Gisle Nielsonn schreff samme breff allt effter som konungenn sielff dichtade, och lydde medh förtächte meningar om ethh harnisk och enn kädie etc. Doch ville förbeide här Abram Göstaffson iche schriffve samme breff, föränn för:ne Jörenn Personn secretererenn och Per Erichsonn secreterare och Per Lydersonn cammertienare måtte schriffve samme concept undher, så att dett var konungens befallningh, att hann dett giöre schulle, och hotade ännå att vilie haffve honom på enn strähebänch att pina honom, om hann iche ville schriffve samme breff. Derföre screff hann dhå breffvet, ändoch hann innthett visthe, hvadh konungen hadhe dermedh i sinnett, utann fördes så någre dager dereffter hvar på sinn bäätt till Upsale, och fredagenn för pinngesdagenn sattes dhe i ättskilielige cammar på sloted udi åtskillielige fängelsser, så att ingenn måtte komme i tall medh dem, mychitt mindre tilstädes, att någonn aff dem måtte få tale medh hvarannen, till dess härredagenn skulle anngå strax i pinngessdageheligden. Dhenn 19 Majj, som var annendag i pinngesdage, dhå taladhe konung Erich sielff medh menigheten, och denn 20 Majj taladhe Jörenn Personn medh dem på konungens vegnar (ty dhå var och Erichmesse-marchnatt i Upsale), och var på samme tid förschr:ne och tilhoope kalledhe någre aff Sveriges adell sampt aff menige richzenns ständher, hvilche och enn stoor dell ditt försambledes och tilhoope komme, och bleffve dhå udi samme samquem någre aff richsens förnemste adell och ridderskap (utaff hvilche enn partt någonn tidh tilförendhe innsatte vore fennglige, som för bemeltt åhr) beklagade och utropadhe, att dhe skulle haffve någonn hemligh stempling emoth konung Erich Göstaffsonn, så att dhe ville tränngia honom ifränn richett. Och ner sådannt föregaffz genom ett lösth vitne, för:ne Petter Sasstro, som derum *allena* vithnedhe, endoch för:ne herrer innthet komme sielff tilsvars, bleffve dhe lichvell effter konungens vilie emoth all lagh och rettvisse dömdhe och delte ifränn lifff och godz. Männ dhe, som måtte försegle same dombreff, sidenn konungenn var afflupenn, dhe måtte sielff innthett see eller lässe samme dombreff, hvadh derudi stodh schreffvett eller författadht, och hadhe eller bruchadhe dhe ingenn annen skääll eller argument dertill utann dettsamme breff, som konungenn

sielff stäldt och schriffvit hadhe i sinn egn cammar, som förbemeltt ähr, och här Abram Göstaffsonn nödgades att schriffve. Och hadhe ingenn vith, hvadenn dett breffvett var kommit, hvar conceptett iche hadhe funnes i salige her Abrahams tröija, sedenn hann var *mörd[ed]*, ty der viste ingenn aff, utann dhe för:ne fyre personner allenne med konungenn. Sedenn lögerdagnen dereffter, som var helige trefaldigheetz afftonn och denn 24 Maij, gich konung Erich ifrå gamla konungsgordenn (der hann lågh) och upå slothett och inn till her Stenn Erichsonn, som då satt fänngen, och badh honom um vennskap, och att han ville fölie honom till greffve Svannte och hielpe till att bidie honom um vennskap, effter hann sielff bekändhe, att hann hadhe utann någonn skälig orsach haftt dem alle udi fänngelse, hvilchett och så skedde, ath hann iche allenest badh honom um vennskap, utann och tilsadhe dem sitt fänngelse aldeles frijtt och förmante dem till att vare sigh hull och tro, som altidh tilförende. Menn strax hann gich ifrånn dem, då sattes åter jernnstänger för dörenne. Och gich konungenn allenest lithet neder på slätzbachann och vändhe sigh um igenn hasteligenn inn på slåthett och läp så till den cammaren, som salige her Nilis Sture satt fänngenn udi (hvilchen kom tridie dagnen tilförendhe ifrånn Tyslandh och till Upsale och sattes strax fenngligh, föränn hann fich tale medh konungenn sielff eller någonn [aff] sinne vänner, oansendes att han hadhe troligenn och fliteligenn uträteth konungens ärendher i Tyslandh och Luttringenn, som hann var afferdigett till någre månader tilförendhe) och der mörde hann honom medh sinn egn händh fast ynnchlig och oskyllight, och strax hann dett giordt hadhe, loop hann genest till skogz innått Näss sochnn. Men här Dionisius, som hadhe varitt hans tuchte och lärmestare löpp effter honom och hijnte honom strax utannför slätett, der som skogenn tog vidh, och vildhe umvendhe honom tilbache igenn. Där lätt hann dhå någre sinne drabanter mördhe honom och läpp dermedh til skogz och för sitt samvetz skyldh räddes för hvar busche hann löp um. Männ inn emoth för:ne Näss sochnn på dhenn skogenn kom dhå Per Gadde prophossen till honom och begäradhe vethe, hvadh hann schulle giöre aff dhe fänngne herrer, som vore på slothett. Dhå befalte hann i sinn rasenheett, att dhe skolle mördhe dem alle udi dereis cammer (så ner som her Stenn). Och dermedh löp hann åter till skogz ifrå dem och hadhe iche enn meniskia hoos sig, utann kom till

enn bondheby och der flydde sig bondhekläder uppå, på det hann måtte vare okenndh. Och fanns hann samme afftonen aff någre sinne drabannter, som lupe alle väggar och söchte effter honom, två miller derifrån inn i Ålandta sochn och kom så innthett föränn onsdagenn dereffter inn emoth Stocholm. Dher sendes dhå folch och kläder uth emoth honum och fördes inn uppå slåthett. Menn Per Gadd medh enn hoop stocheknechter och någre aff konungens gårdzknecchter fulbordade konungens tyraniske befallningh med dee fångne herrer, så att dhe utann något medlidandhe, obarmherteligenn och förrädeligenn mörde och ihielsloghee desse effter:ne velbårne herrer, dher dhe såte udi sinne oförtiennte fenngelsse uppå slothet, som var först her Svannte Sture, greffve till Stächeholm och Vestervich, frijherre till Hörningzholm, medh denn andre hans sonn, här Erich Sture, så att faderenn medh två hans söner bleffve der jämmerligen och oskyldeligenn mördhe; dhernäst her Abram Göstaffsonn, hvilchen var konung Göstaffz senaste drotnningz brodher, och sedenn nest honom her Iffvar Iffvarsonn, hvilche alle dåg konungenn troligenn tiennt hade bådhe emoth richzens fiender och elliest, som konungenn sielff sedenn bekenne måsthe allenest aff blåtte mistancker, *som förbe:t är, togh haatt och affvund till dem och fulbordedis ynckeligen, som nu för:vit står. Menn sosom förbemältt er, ath konungen hade befallt Per Gadd att skoone her Sten, så var då både her Sten Erichson och her Sten Banner fångne, therföre skontis de både och Sivord Kruse, som hade varit slottzfou[g]te på Stocholms slätt, hvilcken han och för samme mistancker hade latid insättie.* Och ändoch velbemelte greffve Svanntes och här Stenn Erichsonns husfruger och barnn vore tilstädie i Upsala såväll sedenn som förr änn mordett skedde, så vart dåg för dem och alle i stadenn vore fördoltt um för:ne mordh allt inntill 8:de dagenn dereffter. Dhå kom först konungens utskichadhe budh ifrån Stocholm, välbördige männ Niels Ryning till Töresiö och Erich Håkonsson medh H. K. M. breff och creditiff till dhe få velbårne herrer, som änn då vore dher qvarre i *liiffve*, nemligenn till välbemelte her Stenn Erichsonn, så och till her Hogenskildh Bielche (hvilchenn och bleff innmant i sinn egenn gårdh i Upsale, strax hann kom ifrå Vardbergz slåt och i stadhenn i pinngzdaghelgenn), desligeste till här Stenn Banner, lydandes, att dem all konungegunnst och nådhe vore tilsacht, och begäradhe aff dem, att dhe ville vändhe alle tinng till dätt bästhe, och att dhe ville talle

medh konung Göstaffz drottningh, som var i samme dagher, sedenn konungenn var bortlupen ifrån Upsala, kommen ditt till stadhenn, så att hennes nådh sampt medh dem ville undskylle samme mordh dett bästhe dhe kunne för denn velbårne greffvinne fru Märeta, salige greffve Svanntes efterleffde hussfru, och begäradhe, att drottningen och förne godhe herrer skulle strax komme till Stocholm, att kongenn medh dem sielf tale motthe.

Så var och greffve Peer, her Göstaff Olsson, här Ture Bielche, här Erich Göstaffsonn, här Class Åchesonn och många flere aff denn förnemste adell i richett och för[schrif]ne till samme häredagh i Upsala. Menn dhe vore så vidhett åttspredde, att dhe innthett så hastigt kunne komme. Elliest hadhe konungenn och actedt dem samme fengelsse och ynchelike handell, som dhe andre salige herrer vederfors, hvar dhe i tidh kommitth hadhe efter hanns vilie, hvilchett Gudh almectig dhå förhindrade och iche tilstädie vilde. Dherföre komme dhe någre dager effter mordett skeedt var. Och *thå stälte konungen sigh liike som han hade stor ånger för thet som skedtt var, och lijcha som hann innthett hadhe sitt rätte förnufft och ville inge regementz sacher företage, föränn hann först kunde ställe framledne salige herrers nesthe slächtinngar tilfridz. Dermed stodh dåg alle sacher i richet yncheligen till.*

Och händde sigh thenn 1 Junij, som var thenn förste söndaghe efter Trinitatis, då bleff enn sådanne förskreckelse uthij Stocholms stadzkyrkie, rätt emoth thet som predican skulle besluthes, så att alle the ther inne våre bleffve så förfäredde, att them platt förföll både moodh och sinne. Och loop hvar och eenn och trängde, ropede och jämrede, söckte och rum till att komme sigh aff kyrkienn, och glömde kiortler och kapper qvar efter sigh. Och ther var sådanne trängsell vidh dörrerne, therföre vore många både män och qvinnor, som sloge ut fönsterne, och sprunge ther uth, änndoch ther synthes ingen farlighet på färde, utann allennisth aff enn underligh tilfoget förskreckilse och häpenheett, som dem var påkomminn, atth [*sic*] utann tviffvell till enn förvarningh att Gudz synnerlige straff var ännu ytherligere förhanden, som alle christrogne flijtheligen affbidie måtte. Männ dagen ther effther kom välb: e här Hogenskildt Bielke och här Steenn Baner till Stocholm, hvilecke droge landvägen effter konungenns begäre. Och sendes admiralenn Per Bagge och Måns Erichsonn kökemesterenn

emoth dem till Soltuna kyrkie medh enn hoop hingstridere, som dem undfångede på konungens vägner och ledsagede till Stocholm. Menn de ville innthett rijda up, utann ginge ifränn malmenn inn i theris härberge. Och tridie dagenn therefter kom enckedronningen och här Steenn Erichsson, som droge siövegenn ifränn Upsale och til Stocholm, hvilke och undfångedis aff admiralenn och kiökemesteren, som förbet ähr, hvilke dagenn effther strax fördes på slottedt samptt medh de andre gode herrer, som då vore tilstädis kompne. Ther då konungen gjorde ett knäfall för dhem alle i danske salenn och bekennde sigh hafve giordt the framledne mörde herrer orätt och badh nu om vänskap, och att de ville legge alle saker till thett bäste, och synnerligen att välbe greffvinnen på Hörningzholm sigh till fridz giffve ville.

Sedenn som konung Erich hadhe talett med enchedrottningen och dhe andhre godhe herrer och giordhe sinn enntschyllenn på sådant sätt hann kundde och badh dhem alle om venskap, enndogh dhe bære fahra för honom, att dem iche schulle alle dagher vedherfares dettsamme, som tilförenndhe skeedt var, så afferdadhe hann dhå konung Göstaffz drottningh, här Stenn Erichsson och här Hogenskild Bielche till Upsale igenn atth der affhandle medh dhenn sorgefulle greffvinnan, som störste sårgegn och frännfället med sinne käre salige herre och två sinne käre sönnner vederfaritt var, att honn sig till fridz ställe ville, och schreff henne etth nådigt breff till medh egenn hånd underschreffvit och bödh henne altt dett honn ville begäre; dett som kunne vare honom och Sveriges riche utann mercheligh schadhe, dett skulle iche bliffve henne vägrrett. Männ när honn dhå bleff derum besöcht, dhå begäradhe honn i sinn store sårgh innthet annat, utann att deres enntschyllenn måtte skee öfver helle richett, att dhe iche hadhe i någenn måte förskyldt eller brutidh till sådanne fänngelse eller ynchelige dödh, som dem händt var, och att dee förgiftige personner, som sådant hadhe styrcht och stämplett till, måtte tilbörliqenn straffet bliffve, hvilchett konungenn strax jachadhe och samptychte, och lett utgå sinne breff till alle biscoper derum och derhoss förmante dem hälle bönnedager, att Gudh ville affvendhe all olyche och straff ifränn richett. Och när som dhe salige framledne herrer bleffve begraffne, dhå lott konung Erich sinn egen herälldh, benämndh Oluff Ann-dresonn, utrope dhem för aldelis oskylliche och ärlige trogne

männ medh hög förmaningh, att ingenn skulle fördriste sigh vidh konungens högste ogunnst och straff att tale någett anedt om dhem, ähnn dett som ärligtt och gott var. Sedenn bleff dhå Jörenn Person och Christoffer Personn fennchligen insatte, som till sådann missgärning och tyranni mychitt rådt hadhe. Och stälttes så Jörenn Personn för rette effter konungens vilie och befallningg och annklagades uppenbarligen i alle menns åhöra för rettenn på Stocholms rådhus, der hann och bleff dömpdt ifrå lifff, ähre och godz och till enn uppenbar richzenns förrädare. Någenn tidh dhereffter drog konung Erich till Svartziöö; dher bleff hann dhå tirlådher utann någenn annens tillschyndann att lathe högbe:te sinn brodher hertig Johann, såm dhå hadhe sutidh fånngen på Gripzholm opå 4:de åhr, komme dhå löös aff sitt fenngelsse och senndhe så budh effther H. F. N. och hanns förstinne, som var konungens syster aff Pålanndh, att [o: och] ner dhe komme till honom, giordhe konungenn knäfall för hertigenn och kalladhe honom konungh, lijcha som dhett Gudh och sedhenn skichadhe och lagadhe effter sinn gudomelige försynn, och stältte konung Erich sigh allt licha, som hann inthett hadhe varidt konungh.

Thette var nu så kårteligen författedh aff docter Bencht, efftersom thett sigh och i sanningh tilldragitt hade. Men nu vill man och nogett beröre, huru seden tillgick om de danskis tugh inn i Småland och Östergötland på samme åhr.

Ner dhe danssche förnume, att dett stodh så till här udi richett, försumede dhe iche deres tilfalle, utann afferdigade om alle helligonne tidh Daniell Ransou och Franss Brochennhuss medh enn hoop ryter och knechter, som droge inn öffver grentzenn i Smålandh ifrå Halmstadha och inn i Väsbo, och skedde dem inthett motståndh, utann droge fritt igenom hele Smålandh och denn vägen öffver Västre Hålvägen. Dherföre måtte dhå bärnarne sielfve stiche elden uppå Junäköpingh, Vastenna, Linnköpinng, Suderköpinng och Norköpinng, föränn något svennst krigzfolch försambles kunne, ty dhe få ryttere och knechter sampt böndher, som ville giöre fienderne motståndh, dhe vore dhem allt för svage, effter dhe vore förskinngradhe hvar hem till sitt, så att fiendenn fich för denn schuldh drage hvart honom sielff synntes, utann någott synnerligett motståndh. Eij heller hadhe dhe svenske någon förmann, som dhe kunne någott rette sigh effter, och enndåg konung Erich fich dett enne breff effter dett andre, att fiend-

dernne giordhe stoor schadhe, dher dhe framdroge, stelthe hann sigh dhåg licha som hann inthett trodde dett, utann var alle daghar, som hann hadhe varett rasandhe, ifrånn denn tidhenn hann bedreff förne ynnchelig mordh i Upsala. Derföre viste eller kunde richsens rådth och adell ingenting företage, utann vore heröffver mychett bekymbredhe. Bleff för denn schuldh på dett siste afferdigett till Östergötlandh greffve Peer Brae och her Hogenskild Bielche till att församble dett svenske krigzfolchet tilhope, att förhindre och affverrie, att fienderne iche något vidare komme motthe, och her Erich Göstaffsonn bleff afferdigett till att haffve rytterne i befallningh. Dogh toge dhe sig denn befallninghen mychett nödigt uppå, helsth i konungens svagheet, befruchtandes för dett som sedhenn skedde, att krigzfolchett inthett skulle bliffve dem hör-samme, och dem skulle sedhenn skyldenn tillmettes, um någonn olycha händhe. Dhå dhe nu komme till Närkepinng, dhå hadhe fiendhenn mest häriett, sköflett och brännth denn hele landzändhenn och sloge sitt läger i Skäninge, sedann dhe hadhe brennth dhe andre städher aff, som förbemeltt ähr, så när som norre sidhenn i Nörköpinng, som dhe svenske dhå försvarade. Måsthe så dett svenske krigzfolchett, som alle dager församblades tilhope, slå deres läger, enn partt vedh Norby och enn partt vedh Motala, dermedh att förtage och förmenne, att fiendenn iche schulle haffve tilfälle att drage någonn aff dhe väger ått Sudermannelandh heller Närliche, som dhe elliest hade fulkommeligenn i sinnett, efter dem skedde inthet motståndh, om vägerne iche hadhe bleffvett dem förlagde. Så bleff och, medann dhe låge stille i Skäninge medh deres lägre, igennbrotthett vägenn för dem bådhe på Västre och Östre Hälvedenn, så att *de* ju skulle lijda nedherlagh igenom Gudz tilhielp, ehvartt ut dhe sigh biudhe vildhe, så frampt rytere och knechter hadhe bevist denn hörsamheett, som dem hadhe boortt att giöre till sitt fädernnesriches försvar. Menn udi midlertidh sigh allt dette tildrogh, dhå fattadhe konung Erich sig dhenne meningenn, att man ville giöre honom dett svenske krigzfolch affspennighe och hadhe för denn schuldh förordnnadh enn sinn cammertienne, benemdh Lille Tönies till öffverste för knechterne. Honom gaff hann bådhe myntlig och schriffthlig befallningh, att hann sampt medh alle knechterne inthet skulle bevisse någonn aff dhe välbetete gode herrer, som vore förordnadhe att haffve öffverste befallningenn, nogonn hörsamheett

eller lydne, utann skulle allenest rette sigh effter konungens ägenn underschreffvenn schrifftelige befalninng. Hann lätt och hemmeligenn afferdige någre sinne drabanter, som altidh hadhe länngtt håår (dem hann som åftast plägadhe bruche förklädde iblandh almogenn), och letth dem i bondheklädher före gärdh fram i lägrett till Närby och Motala, hvilche som talladhe allennest medh knechteöffverstenn Lille Tönius och någre aff knechteöffvitzmännen um knechterne, så att dhe ingeledz skulle någott företage emoth fiendernne, förre änn konungenn komme sielff tilstädes, oanse[e]ndes hvadh tilfalle dher-till giffves kunne, eller hvadh felttöffversten för folchett ville biudhe och befalle; dettsamme screff hann och till greffve Peer och här Hogenskildt någre reser medh sine *ägne* undherschreffne breff, att dhe inngelodes skulle fördriste sigh till att anngripe fiendenn eller giöre någonn folchspilninng, för änn hann komme i ägenn personn tilstädes i lägrett, så frampt att dhe iche velle stå honom till rette för hans ägenn nempd och menige richzens ständher. Dherföre bleffve många godhe lägenheter och tilfalle, som man hadhe till att giöre fiendenn affbräch medh, tilbache latidh, emoth deres vilie och upsätt, som dhå gernne annerledes seedt hadhe, och var dhå stoor ynnche och harm, att fiendenn låge sächer och giordhe dageligh skadhe på richzens innbyggjare, der umkringng boendes, så att denn landzändhenn Östergötlandh bleff derigenom platt förderfvatt, och man dhå innthett måtte giöre honom någott fulkomeligitt mottständh, allenest hvadh som kundhe skee på fodringen medh deres ströffvenndhe rotthe. När dhett leedh då innpå vinnterenn, att dhett begynnte frysse, dett mäsär och kiär begynnte att bäre, så att mann hadhe inthet tilfalle att beläggie alle tre vägarne, som tilförenndhe skeedt var för fiendhenn, dhå lagadhe fälttöffverstherne så medh denn högborne fursthe hertig Carll aff Sudhermannelandh, som var då enn ungh herre um 17 åår och var då kommin ditt till lägrett, att hann ville drage der ifrånn Närby och up der som sächrare vare måthe, hvilchett och skedde, helst effter att mann achtadhe flytie lägrett ifrå Närby och åth Motala, så att dett svensche krigzfolch kundhe bliffve på enn stadh tilhope. Derföre förmantes knechteöffversten, *för:ne* Lille Tönius, att hann skulle lathe knechterne acte fitigt upå dhe fordelsplatzer vedh Närby, som fiendernne kundhe haffve tilfalle att giöre någenn skadhe, och synnerligenn vedh ett vadh, som

man kundde ridde öfver åann. Dher var enn heell feniche knechter förordnadht atth haffve deres lägher och hadhe giordt der medh upfylte skantzkårgar, så att der var iche tilfålle att ridde meer ånn medh enn hest up tillicha, ty knechterne låthe dett stå medh vilie öpett att hempte vatnn up till deres nödtorfft, som dher hadhe sitt lägher. Menn för:ne Lille Tönus actadhe ingenn förmaningh och befalningh för dhe många budh schuldh, som hann fich ifrå konungh Erich, lått knechterne drage derifrån och up innemoth skogenn, dher dhe finne giöre eeldh för sikh, och lått allenesth *nogre* fåå bliffve kvar i skantzenn att hålle vact, och var samme dag achtadht att rychie up medh lägrett. Så kom dhå fienden ryckendes om mårگونen i dagningen till samme vaadh, och åndoch enn rothe godhe knechter hadhe kunnett hålle dem derifrån, till dess dhe andre i feltlegrett hadhe kunnett dem till hielp komme, lichvell goffve dhe strax flyctenn aff skantzenn, så att fienderne utann någott motståndh strax rychte denn enne efter denn åndre öfver vaadett, till dess dhe bleffve så starche, att dhe sloge vactenn ifrånn bronn och förstärchte sikh i enn hast ju meer och meer och fölle så inn i dhe svenskes läger, för ånn dhe kunne någott församble sikh tilhope eller hadhe tilfålle att komme sikh i någonn ordningh. Och der bleff dhå öfversthe vachtmestarenn Jon Karlsonn skuthinn. Sådanne olycho hånde dhå för denn ohörsamheet, som var med för:ne knechteöfversthe. Och enndogh her Hogenskild Bielche och här Erich Göstafsson strax begoffve sech inn i ryterlegrett till att komme dem till att gripe ståndh och slå fienderne tilbacha, så kunne dett dåg innthet hielpe, utann våre [dhe] så häpnne bleffne, att ingen dem församble kunne, hvilchett var meer ett Gudz straff, ånn der var lichnnelsse att fienderne der någonn skada giöra kunde. Menn sådanne frucht giorde dett, att konungenn sielf iche ville, att krigzfolchett *nogett* skulle vare sinne förmenn hörige, efter som förbe:tt åhr. Dåg bleff dher rinngelch slagett aff dhe svenske, allenest att legrett bleff upslagitt och Närby huuss upbrånnt, sedenn deres tråss var affördh, efter dhe achtade samme dag rychie till Motala. I samme dager tilförendde, såsom och sedenn legrett var upslagett, dhå förschreff konungenn åltt krigzfolchett till sikh, så att alle ryttmestare och knechteöfvitzmenn medh deres befåll finne hvar deres åttskilielige och serdeles breff dherom, så att dhe inngelodes skulle acte någonn ånnens be-

falningh eller lägenneheett, förgefendes att hann ville då medh alffvar i egenn personn söchie till fiendhenn. Derföre skulle dhe drage genesth op till Södermannelandh och möthe honom i Malm sochn, som var ved pass 15 miler ifrånn Skeninge, dher fienden hadhe sitt läger, oansenndes att mann hadhe dhe visse kunskaper, att fiendenn hadhe då achtadt att rychie up sitt läger och ville begijffve sigh gennest ått Danmarch igenn öffver Hålvägenn och genom Smålandh. Menn dett gich fasth länngsampt medh konungens uptogh, derföre feltöffverstenn nödugtt ville, att folchett skulle förskinngras ifrå fiendenn, hvilchenn och hadhe lätteligenn stådt till att nedherläggie, helst effter att Hålvägerne vore på bådhe sidher och väger fasth igennbråtadhe. Och der var och enn särdeles hoop smålänske knechter förårdnnadhe, som deruppå achte skulle, så att fiendenn iche var mögeligett effter meniskeligit betennchiandhe att undenkomme utann storre hugg *heller* och [bliffve] slätt nederlagdhe, dher som Gudh hadhe dett elliest så förseedt, och dett svenske krigzfolchett hadhe mått bliffve tilhoope oförskinngrrett och iche bliffvit tilbache kallett med konungens breff, som förbe:tt ähr. Menn effter fienderne finne dher kunnskap um, att folchett förskinngrades, derföre rammadhe dhe tidhenn och rychte ått Österhålvägenn um nattetidh ifrånn Skeninge och måtte enn hell dagh hålle på och hugge sigh igenom bråtann, föränn deres folch kunddhe komme derigenom, så att dhe sielfve bekende, att um der alleneste hadhe varitt ett tusenndhe hacheskyttere, så hadhe modett sleett förfallitt för fienderne. Menn dhe kuechter uppå Hålvägen så väll som dhe annerstädes vore alle upfordredhe emoth konungenn att möthe honom i för:ne Malm sochn. Dheraff kunne väll förmerchis medh hvadh alffvar hann mente sachenn emoth fienderne, effter hann fordhrede allt dett svenske krigzfolchett ifrå dem, som bordhe hulpett till att fölggt dem på fothenn så hem igenn, att dhe danske måtte haftt fördragh enn annen tidh att så drage aff all sinn fördell inn i Sverige, som dhå skeedt var, ty deres folch och hester vore då utsmedede och trötte och våre dess lettare till att nedherleggie, menn alle godhe rådth måtte dhå innthett gelle, utann var klagenh och jemmer ehvartt mann hördhe. När dhå felttöfferstenn innthett utrette kunne att få behålle folchett tilsammen, så drog dhå greff[v]e Peer och her Erich Göstaffsonn till konungen, men her Hogenskild togh her Steen Banner till Händelöo medh sigh

och drogh skogledes omkring fiendhenn, som dhå låg stille i 2 näther i *Sääby* sochnn, seden han var komen öfver Österhålvägenn, och bevecte och förmante dhe fåå knechter, som hann dhå fann der i Smålandh, ath dhe samt medh någre böndher sloge till nåtåget aff fiendhenn på enn mile ner Echesiö kiöpstadh upå enn skog vidh enn siö, benempdh Rodsiönn, och ladhe der nidh enn hoop och finnge enn stoor deell aff deres tråss; och skedde dette emoth afftanenn; hvilche fiender föge gripe till värnn, så man deraff förmerchie kunne, att om dhe hadhe bleffvet alffvarligenn anngripne, hadhe dhe väll varett godhe att handle medh. Menn dee, som sloppe undann, dhe måste um natenn drage skogledes effter deres storre hoop, som dhå hadhe slagitt sit läger i förne Echesiö. Sedenn droge dhe danssche denn vägenn igenom Östre häredhe och der hadhe åter her Hogenskild Bielche församlett någre knechter och achtadhe see nogonn lägennheett aff, der hann kunde angripe fienden. Menn dhe svenske vore allt för fåå, derföre gofve dhe och flyctenn i mäsär och kiär, och bleff för denn schuldh välbete här Hogenskildht och här Stenn Banner samt någre flere svenske fångne aff fiendenn vidh Ulff Persons gårdh Flisshultt, hvilche dhe och fördhe till Danmarch medh segh denn vägenn igenom Västerhäredt och Väsbo och inn ått Jernnhyttann. Menn hadhe dett svensche krigzfolch mätth bliffve tilhope, dhå hadhe dett tugett väll tagett enn annen lychsaligere endhe, ty hvadh kunne fältöfversterne allenne utträtte, när som folchett bleff tagett ifrå dem. Såsom och händhe två dager förränn hann[!] bleff fångenn, då drog enn knechte höffvitzmann, benempdh Per Larsonn i Klåchetorp, ifrå honom emoth all förmaningh medh halvesiettehuntrade man och up till konungenn effter dhenn schriffvelsse hann bekommit hadhe, oansennedes att fiendenn var dher hartt hooss på sitt afftugh och bredhe allt der dhe framdroge. Männ hadhe samme knechter bliffvitt kvar, dhå *hade* han inthett bliffvitt fångenn denn gångenn, ty hann ville gernne förfölje fiendhenn dett mesthe honom mögeligitt var, derföre hann på dett sisthe kom i deris händher, som förbe:tt ähr, hvilchett skedde den 6 Februarij.

Imidlertid kom dhå konung Erich omsidher dragandes till äfftebete Malm sochnn och tog der krigzfolchett medh sigh och drogh öfver Kålmåren till Närkepinng och sedhenn igenom Östergötlandh allt effter dher som fienderne framdragit hadhe.

Menn dett var och effter, förty fienderne vore före öfver grentzenn och i deris frij behåldh, [förr] ähnn konung Erich med sitt folch kom igenom Östergötlandh. Och hadhe hann dhå i fölie medh sigh dhe högborne furster, sinne brödher, hertig Johann och hertig Karll, desligeste sinn morbroder-sonn, hertig Magnus aff Saxenn, hvilche förde medh sitt egitt folch, enn serdeles fenniche ryttere. Så drog hann dhå till Vägsiö och sedhenn inn i Gödingge häredht och Hallandh och brändhe någre fåå sochnner udaff, ty hann utretade föge i denn resenn, annedt änn betunnadhe yterligare sinne egne undhersåter, dhe dher änn vore oförderffvade aff fienderne. Och var samme hans tugh honom sielff till störste skadenn, ty allt krigzfolchett dhå sielff såg och förmerchte, thet dhe tilförenndhe iche trodde, att hann var så svagh och rasandhe i sijtt huffvudh, att hann var föge tiennlig till att stå richett och regemme[n]tthet före, hvilchett var ett synnerligett Gudz straff, sedenn hann bedreff dett ynnchelige mordh på förbede oskyllige härrer i Upsala. Så mishagade och alle ärlige männ, dhett hann tog denn lagvundne förrädaren Jörenn Personn aff sitt fenngelssse och bruchade honom licha som hann tilförenndhe giordt hadhe och ville haffve honom i licha så högtt annsendhe, dhett dag alle andre stygdes vidh.

Och drogh hann sidann tilbache igenn medh sitt krigzfolch igenom Väsbo och så genom Vestergötlandh ndöfver Tivägenn och till Stocholm. Och dhette skedde inn Februario och Martio om vinterenn, anno etc. 68.

Dhenn 12 Julij anno etc. 67 lupe dhe svensche örlugzskipenn ifrå Elznabben, hvilche dog föge utretadhe, effter konungenn hadhe förårdnnadht enn amirall, benempd Per Bagge, hvilchen hadhe rinngge anseendhe eller förfarenneheett och för denn schuldh hadhe lithenn hörssamheet i skipzflotenn.

Dhenn 22 Julij satte dhe under Ölandh.

Dhenn 25 Julij finnge dhe reedd undher Borennholm, undher Hammershuus och brenndhe dher någott på lanndet och sköffladhe.

Dhenn 6 Augusti komme dhe inn i skärenn igänn, sedhenn dhe förnume inge fiendher vare i siönn.

1568.

Sedenn konungh Erich var kommin till Stocholm igenn ifrå dett tugh hann hadhe giordt till grentzenn, som nu förbe:tt ähr, så lagade hann sig till att vilie giöre sitt bröllöp och för-schreff fursterne och dhe förnempsthe aff richzsenns adell till sigh till dhenn 1 Julij, menn dhe komme dåg iche många til-städes, effter dhe bleffvo varnadhe, att dher schulle inthet godt gestebudh bliffve udaff.

Samme år dhenn sidzste dagh i Maij månedt, dhå 4 var sla-gitt effter middagh, bleff denn högborne fröchenn Anna, Sve-riges riches bäreenn förstinne, föd på Äskelstuna.

Dhenn 4 Julij gaff konung Erich Göstaffsonn sigh udi ethh vanvyrdigt ähteskap medh Karinn Månsdotter i Stocholm, hvilchenn i någre år hadhe varitt hanns frille och var allenest enn fatig knectedotter.

Samme *dag* stodh och hertig Magnni till Sachsens bröllop medh fröchenn Sophia i Stocholm.

Någett dhereffter, som var denn 10 Julij vidh pass, droge hertug Johan [och] hertig Karll ifrånn Eskilztunna ått Sunndby och Juletha och sedenn till Vastenna. Dher strax inntogs Vastenna slootth dhenn 12 Julij aff hertig Karll, ty dher var allennest enn rinnges slotzfougte *på*, benemdh Arffved Nielsonn på Midhammar, som strax sattes fennchligh, ty hann visthe innthett aff, för änn förstenn med sitt folch var inn på bärg-gårdenn, och hadhe förstenn allenest 24 hoffmen och hester medh sigh, iblandh hvilche var Göstaff Banner till Diursholm och Anders Keet, enn skottsck ädelman, dhe förnämpsthe. Männ denn 13 Julij kom hertugh Johann och hanns förstinne effter och låthe de strax handle medh menighetenn i Östergötlandh, desligeste ryttere och *knechter*. Männ två dager dereffter kom greffvinnen till Hörningzholm och här Ture Personn till Sal-stadh. Sedenn någre dagher dhereffter kom och her Stenn Erichsonn till Vastenna och her Jörenn Erichsonn till Fugle-vich, desligeste här Johann Axelsonn och Anders Personn. Och sedenn kom dhå her Göstaff Olsson samt här Erich och här Stenn Göstaffsonn och andre flere aff adell. *Imidlertidh* lätt försterne handle hemmeligenn *igenom* Göstaff Banner och Anders Personn, som droge öfver Väther till Staffan Personn,

undherlagmannenn i Vestergölandh och här Svenn i Fugelås, prosth i Vartofftahäredt, att dhe schulle handde medh ryttmestere och knechtehöffvitzmenn och deres befäll i Vestergötland, att dhe velle vare högbårne förster bijståndige udi sitt företagandhe. Och handde dee så vidt medh adelen, presterskapett och menighethenn, att för:ne Göstaff Banner och Staffann Personn fördhe till Vastenna deres breff och sägell till hertigernne; sedenn fööll allt krigzfolchett i Västergötlandh härtigenn tilhåndde.

Dhenn 15 Julij drogh hertigh Karll och här Stenn Erichsonn ifrå Vastenna och till Stächeborgh och finnge strax slåtthet inn af slätzfougtenn Christoffer Olsonn, som konung Erich hade gifvit sinn frille.

Item imidlertidh håndginge Esbiörn Personn, gubbernator i Östergötland, medh *hele landzänden* hertigernne tilhåndde sampt hertig Magni till Östergötlandh ryterfanne och sedenn dett andre krigzfolchett i denn lanndzändhenn.

Sedhenn drog dhå hertigh Carll och här Stenn medh någre ryttere inn för Nyköpingz slott och finnge dett och strax inn, ty der var och allenneste enn rinnges slätzfougde, heett Peer Schriftvare. Och strax handginge dehr knechtehöffvitzmannen Benncht Nielsonn medh dhe knechter undher hanns fäniche, som udi Södermannelandh var boendes. Vedh dett pass bleff konungh Erichz utskichadhe öfverste för knechterne, Lille Tönius Olsson, skutinn i Floda sochnn aff 2 hertig Kar[1]s tiennare. Och Tomas Olsson, höfvitzman för enn feniche finske knechter, bleff på same tidh och stadh tagenn till fånnges och knechterne goffve sigh alle till försternne.

Dhenn 18 Julij inntill denn 22 vedh pass var solenn udaff luctenn [o:luften] eller vädrett och udaff tioch *skenrök* så förmörchredht, att mann innthet kundhe see någott lånngtt ifrånn sigh, utann vidh pass eth pijllskott, hvilchett så stodh hele dagenn igenom såsom enn tioch töchnne och var doch innthett annatt ähnn *heet* töör röch eller damb, dheraff solennes skeenn så förhinndrades, att honn var endeles uppå seende såsom rödh kopper eller annedt, dher innthett aller föges skeenn utaff gåår.

Samme år bygde enn kårp sigh boo up i store merssenn på Svenssche Häctor, ett örflugzskoop, och låg samme skip hart vidh landhett emellann slåtett och stadenn i Stocholm,

och klächte der ut sinne unngar och der up födde, till dess dhe finnge fiedrer och flöge sedenn sinn koos aff skepett.

Sedenn konung Erich sich dhe visse tidanndar, att fursternne så toge sachenn alffvarligenn före och finnge inn dett enne slåthett effter dett andre utann någott motstånddh, hvilche vore *alle* väll försorgde medh skytt, krutt, loodh och fetalie, menn godhe trognne förmänn feltes upå husen, ty hann *misstänchte* sinn ägenn trognne adell, *så att* dhe innthet vore betrodde om någre befastninngar, dhå begynnte hann att förschriffve ryttere och knechter till sigh till Stocholm. Dher förstärchte han sig.

Dhenn 27 Julij sändes sedann Ifvar Männsonn och Torchill Joennsonn medh någre ryttere och knechter till Nyköpingh. Och der brännde dhe sielfve stadhenn aff, på dhett att fursternes folch iche schulle slå dher sitt lägher. Och dhe rychte tilbacha inn uppå Svarthå enger och sloge dher sitt läger med konung Erichz krigzfolch.

In fine Julij damnati sunt dux Johannes, dux Carolus, D. Steno et D. Ture Bielche cum ceteris a Magno, duce Saxoniae, comite Petro, D. Gabrieli, D. Benedicto Gylte, D. Nicolauo Gyllenstiernn, här Class Åchesonn, här Erich Gyllenstiernn, här Class Flemingh, här Åche Bennchtssonn, Isach Nielsonn, Niels Rynningh, Erich Håkonsonn, Iffvar Månsonn, Andres Siffridsonn och andre flere, som dhå hoss konungenn vore.

Thenn 6 Augusti bleff Lasse Jönsonn, enn höffvitzmann för enn fäniche finnske knechter, fänngit aff hertugh Karls ryttere emellann Nyköping och Sille skogh. Menn knechterne undher hanns fäniche blefve enn partt slagne, enn partt fänngne, och enn partt lupe tilbacha, som var fendrichenn medh någre knechter.

Dhenn 10 Augusti profectus est dux Johannes ad Carolum fratrem et D. Stenonem cum una vexilla [*sic*] Germanorum, una vexilla Scotorum et una vexilla propria Joannis ducis et duo vexillis Vestgotorum et 4 vexillis peditum apud Nychopiam.

Item denn 12 Augusti om lördagznatten rychte hertigh Kar[1]s tienare medh 200 hester vedh pass öfver Sille skogh inntill Trossa; der fänngade dhe 5 her Nilis Gyllenstierns tiennar och 2 hester och droge udöfver skogenn tilbache igenn.

Någre få dagher förre i samme vechu rymdhe 2 fenicher Neriches knechter bårtt till fursternna, männ enn aff höffvitzmennen, benempd Långe Hålgerd, rymde ått Stocholm.

Dhenn 6 Augusti venit dux Johannis duci Carolum fratrem in auxilium[!], et fugavit[!] Iffvar Månnsonn et Torchill Jonnsonn, 18 Augusti ceperunt 41 bombardas inn principio.

Dhenn 28 Augusti bleff konung Erichz krigzfolch, der Ifvar Månnsonn var öfverste före, slagitt *ifrå* Svärta enngh, som ligger enn stor halffmile nordann för Nyköpinng, utaff hertugernes krigzfolch.

Dhenn 29 Augusti komme dhe åter på konung Erichz fälch vedh Höla kyrchiå, dher dhe hadhe achtedth hvijle, menn hertugernes folch fulgde dem så fast på foott och satte så heftigt inn på dhenn, dåg iche mere ähnn medh fyre fahner rytere, som våre deres förtraff, att konung Erichz folch bleff strax skinngratt och goffve fluctena, männ dhe som toge till värnn och grepo ståndh, dhe bleffvo alle bådhe slagne och fånggade. Enn stoor partt goffve sigh till hertugernne och dhe finnge bårtt mesth heele vågennborgenn eller feltt arche-lijet, som var 9 t:nor krutt och 23 st. fälttskytt, förutann mychit annat roff och bythe.

Samme dag rychte hertigernes folch till Tälje, dher dhe och finnge mychinn fetalie och gerdh, som var ihoopgiordh och dittsennt till konung Erichz krigzfolchz behoff. Men konung Erichz folch rychte allt undhann. Och komme enn partt inn till Stocholm dhenn 30 Augusti om morgonenn, enn partt komme dhenn 2:dre, 3:ie, 4:de och fempte dagenn derefter, ty dhe vore så förskrechte och förskinngradhe bleffne, att nep-lige fölgdes ått tijo udi enn hoop.

Dhenn andre Septembris drogh konungh Erich medh dett krigzfolch hann hadhe i Stocholm till Botekirchio. Dher lågh hertigernes förtraff, som var enn fanna rytere, dhe der rychte undann och till Tälje till hertigernne och rychte same dag konung Erich tilbacha igenn till Stocholm.

Dhenn tridie Septembris droge hertigernne till Gripzholm och finghe strax inn slotthet, sedenn droge dhe ått Vesteråss och finnge så dett slotet inn.

Dhenn 5 Septembris bleffve här Class Flemingh, Siffvårdh Krusse och mester Gilius Byssegiutare med enn hoop båsmen och knechter förskichade aff konung Erich up i Mälernn med enn galeija och någre espinngar. Same dag rymdhe här Class Flemingh ifrånn espinngernne och landstegh vedh Råffznäs och kom till hertigernne i Vesteråss. Vedh dett pass förskichadhes Ifvar Månns�on hädann ifrå Stocholm och till Findlandh, att

dher församble fälch och fetalie och komme konung Erich till undsetning. Men ner hann kom till Åboo, så togh hann inn slåthet och fänngade fougden och hölth dhett inne, till thess hann sich dagtinnge sinn saach till godhe hooss fursternne.

Dhenn 10 Septembris rymdhe härtugh Magnus von Saxenn medh sinn furstinne, fru Sophia, medh henn[e]s syster fröchenn Elisabeth och drottning Karinn, salige konung Göstoffs efterlathne hussfru, och hadhe hann medh sigh *alle* sinne hoffmenn och tiennarer, dhe der vore till 50 vedh pass, och gaff före, att hann ville drage ut på kunnskap. Och furstinnen, fröchenn och drottningen skulle fölie honom uth på Muncheledernne till väg, och komme de till hertigernne i Upsale. Dhenn 11 Septembris komme hertigernne till Upsale.

Dhenn 17 Septembris komme hertigernne medh deris krigzfolch på Närre Malm vidh Stocholm och bestallade Stocholm på denn sidenn och sloge sit läger up ved Rörstrandz åcher.

Dhenn 18 Septembris bleff Jörenn Personn medh gevaltt aff knechterne tagenn aff Stocholms slott, dher hann sigh förgöömpt hadhe, och sedenn bleff hann bundhenn och förddh utt till hertigernne i lägrett och hanns modher bleff och medh dettsame förddh utt i hertugernes lägher och bleff bundhenn enn kaffe i hennis munn, effter henne bleff skuld giffvenn, att honn bruchade truldor och svartekonnster.

Dhenn 22 Septembris bleff Jörenn Personn affliffvet ute på Norremalm och bleff honom *först* öronenn affskuren, der nesth vartt hann uphänngd medh armarnne enn litenn stundh, sedenn bleff hann bråchatt och på dett sidsthe vartt hanns huffvudh affhuggett med enn lithenn yxxe [*sic*] och um nathenn dereffter sattes på fäm stegell uppå Brunnebergh.

Dhen 26 Septembris bleff Jörenn Personns modher dödh ute i lägrett.

Dhen 29 Septembris, som var på S. Michaelis dagh, ner klochan var emillann 7 och 8 om morgonenn, bleff Stocholms stadh upgiffvenn, hvilchett bleff beslutidh dagenn tilförenndhe udaff adelenn, som derinne vore, med borgarnne i stadhenn och enn partt aff krigzfolchett, hvilchett så tilgich, att hertigernne lothe före enn stoor hoop aff krigzfolchett udöffver sundett offvann för Långholmen um natten. Och um morgonenn bleff Södherportt upslutinn aff Anders Siffresonn och andre flere, som dherinne vore, och strax fulfölde krigzfolchett och droge flux inn med dettsamme, dher her Stenn

Erichsonn och Ponntus Dhe Lagardie, hertigz Johans hoffmestare, som var enn fransos, medh vore. Menn ner her Stenn, Ponntus och Ande[r]s Siffresonn medh enn stoor hoop aff krigzfolchett komme inn på storre torgett, mötte dem der konungh Erich medh någre hanss drabanntar, undher dett skenn, att hann ville giffve sigh tilfånnga, gich emoth här Stenn, rechte honum håndhenn, menn dhå hann kom någott ner inntill honom, *stack* strax enn drabannt inntill här Stenn med enn hillebårdh och drabbadhe honom i buchenn, enn annen drabannt stach Ande[r]s Siffresonn i rygginn och her Ponntus bleff stungenn genom högre armen. Menn konung Erich rymbde inn på slothett och slog slotzportenn till; doch bleff på same tidh innthett mere buller udaff eller nogenn stoor skadhe skedde, ty hertigernes folch, som dem och högeligenn befallett var, hülle sigh redelige, så att dhe innthett annatt bedreffve på någenn, utann någre fåå bleffve slagne på gathenn, desligest bleff och plunndratt och rappat någre ägodeler i någre huuss, doch ifrå innge andre, änn denn såsäm udi många orettfärdighe och obeskedelige stycher hadhe både giordt och samptychtt medh konungh Erich och stemplett emoth härtigernne, såväll som emoth all Sveriges adhell och månnge andre till dett argesthe, änn doch sådannth iche gich aff någonn rett orsach, utann elliest mestedeles udaff ett bittertt och onnth dieffulens haatt, allenest konungen till behagh och vilie. Och hadhe hertigernne innthet befalett att plunndre och rappe ifrå samme deres vedherparter eller motstånddiare, ty deres furstelige nådhe lätt dett nog påskinne, i dett dhe så månnge resor på samme dag lothe blåsse um och medh trummor umslå, dhermed dhe lothe strenngeligenn förbiudhe, att ingenn skulle någott bortt rappa, hvarchenn ifrå enn eller annen, dåg samme förbudh bleff innthett så grannt eller noga actadt eller hållidt aff allom, besynnerligenn aff hertig Magnus aff Saxenn och hanss tiennare, så och dhe tyske och skotar och elliest aff någre anndre svensche vågehalsser, skamlösse, obetenchte och ogudachtige meniskior, dhe dher hvarchenn Gudz budh och vilie, eij heller öfverhetennes befalningh och förbudh acthe eller omsköte, utann see alltidh effter deres egenn lekamlige vilkor, fördell och buchumsorger och rinngne fordell.

Strax dhereffter vedh pass enn halftijme kom hertig Karll inn i stadhenn, dhenn der sielff drog kringg um stadenn och

strenngeligenn förbödh, att krigzfolchett innthett skulle öfvervöldh giöre. Någett dherefter på same dagh, dhå klåchann var vedh tu vidh pass, gich konung Erich aff slothett och up i kirchiann innudi höge korenn. Dher kom hertig Karll medh greffve Peer Bragde, här Erich Göstaffsonn och någre andre aff ridherskapett och adelenn. Dher vore dhe med honom till ordhe enn lithen stundh, der gaff hann sikh till fånnga. Och sedenn hadhe dhe honum på slothet, der bleff hann dhå förvaratt och annhållenn udi konungzsallenn och i sitt maach, der han var förre vann att vistas. Sedenn dett skeedt var, drog hertig Karll, greffve Peer Brae medh andre uth i lägrett på Närremalm till hertig Johann.

Dhenn 30 Septembris, som var emellann 3 och 4 om afftanenn, kom hertig Johann, hertig Karll, hertig Magnus von Sassenn och all adelenn med enn stoor partt aff krigzfolchett inridandis udaff lägrett på Närremalm inn udi Stocholms stadh, och strax medh dettsamme inn på Stocholms slott, der dhe först ginnges inn udi slotzenns cappell och gjorde Gudh enn tilbörlich tachseijlsse för deres sägervidninng.

Denn 5 Octobris, som var emellann 7 och 8 um morgonenn, affsompnadhe här Stenn Erichsonn (salig i åminnelssse hooss Gudh) aff detth stinng, som drabantenn stach honum på store torgett i Stocholm på S. Michaelis dag, denn tidh staden bleff upgiffven, hvars siell Gudh glädie.

Dhenn 9 Octobris bleff samme drabannt affliffvatt. Och bleff hann bundhenn på enn åkeresläpo, och vartt hans högre hand affhuggenn och sattes uppå kååkenn, dher *nest* bleff hann brännndh och nupin medh hetha tånnger opå tre orther, när han utkördes, som var först opå Store torgett, på Jernntorgett och emellan bådhe porternne sunnen till, sedenn bleff han kvarteret på Södre malm och sattes på stägel.

Thenn [7] Novembris, som var nesthe söndhagenn effter Alleheligonedag, kom den högborne furstinne och fru, fru Catherine, Sveriges udtvaldhe drotninng, vår nådig:te fru, hvilchenn är här Sigismundi Augusti, konungens till Pålantz systher, hijtt till Stocholm ifrå Vastena, ner klochann var emellann 4 och 5 um afftanenn, och bleff honn intagenn medh stoor äre, härligheet och triumff, såsom dertill hörde, ty hädenn ifrån stadenn och till Långholmen *ladis* enn stoor hoop medh jachtar, espinngar och bååthar up emoth Hennes Nådhe, dher allehåndhe folch, bådhe svensche, tydske, enngelske

och skottar opå våre, bekledde och utståferadhe medh sköne flagger på dett ståteligeste. Så kom dhå Hennes Nådhe, ner klochann var vedh 3 vidh pass, till Långholmen, och strax dherefter ladhe Hennes Nådth med allt dhett hele selskapett, som medh vore, ått Stocholm, och steegh Hennes Nådth up vedh Heliensholmen, dher konung Johann, vår aller nådig:te herre, personneligen samt hertig Karll och många andre udaff adelenn, som dhå tilstädes vore, mötte Hennes Nådhe, och sattes honn udi enn rysesbår och fördes up till kirchiann. Dher gich Konung. M:tz [*sic*] samt Hennes Nådhe, hertig Karll och alle dhee andre, som medh vore, inn i kirchiann. Dher lott Deres Nådth siunng afftonsånng för sikh och sedenn ginng dhe på slåtedt.

Samme år bleff hertig Johann annamadt och hyllet för Sveriges riches konungh.

1569.

Dhenn 10 Julij dhå stodh konungh Jåhann dhenn tridies cröningh i Upsala, samt hanns elskelige förstinne, dhenn högborne fru, fru Katerinna, borenn konungedåtter i Pålandh, medh stoor solennitet och pråll, och bleff desse effter:ne herrer och godhe männ aff adell dhå föräredhe medh frijherre och ridderenampn.

Försth kallades här Stenn Erichsonns effterlatne husfru, fru Ibba, fram och förärades medh greffvinnetijtell och nampn till Rasbårgh i Finndlandh, effter hennes salige herres lifztidh iche tillrächte, att hann sielff dett nampnett bekomme måtte för sinn trognne och flijtige tiennsthe och liffvåganndhe, som hann hadhe för konungens och sitt fäderneslandh[z] välfärdz schyldh.

Dhernest förärades dhesse effter:ne medh frijherrenampn och tijtell:

här Niles Gyllennstierne, richsens canntzler, frihere till Lundholm;

här Hogenskild Bielche, hoffmestare och frijherre till Lächö;

här Class Flemmingh, amirall och frijhere till Vijeh i Uplandh.

Sedenn bleffve dhesse effter:ne slagne till riddare:

här Erich Göstaffsonn, fältmarskalch;
 Göstaff Banner till Diursholm, häfmarskalch;
 Ponntes Delagardie, enn frannsos, vår n[ådiga] droningz
 hofmester;

Knut Påsse till Sätenäs;
 Stenn Banner till Händellö;
 Annders Personn till Fåredall;
 Hanns Kyle till Årstadvich.

Udi för:ne cröning gaff Konung:e M:t Sveriges riches
 adell och frijherer sinne konglige privilegier och frijheter,
 effter som dhe äre i skrifften vidare författede.

Dhenn 24 Julij stoodh dhenn velbårne här Hogenskildh
 Bielches bröllop på Hörningzholm medh salige greffve Svanntes
 dotter, fröchenn Anna Sture, och drog konungenn, drottningen,
 furster och förstinner och alle härrer, ridderskap och adell
 medh fruere och jongfruere, som vore i cröningenn, genesth ifrån
 Upsale till Tälje och sedenn till för:ne Hörningzholm.

Dhen 30 Julij kom Konung:e M:t och droningenn medh
 allt sitt ridderskap och adell till Stocholm igenn.

Dhenn 21 Augusti drogh konungenn ifrån Stocholm och
 ått Arboge siöledes och sedenn lanndvägenn till Askersundh
 och derifrån medh jachtar och skuter till Vastenna, och lätt der
 drottningen och sinne barnn bliffve effter sigh och drogh sielff
 ått Vestergüllanndh och försambledhe krigzfolchet till Hval-
 stadh till att förmeene dhe dansche, som hadhe belägratt
 Vardbärg, att dhe derifrån måtte affslagnne bliffve. Menn
 olychann slogh till, att här Boo Grip, som var öfverste för
 folchett på Vardbergz slott, bleff skutinn aff enn *falkenette*,
 dheraff dett gemenne folch miste allt modett och goffve så
 slåtett up i fiendernes händher, hvilchett dåg ingenn nödh
 tränngde dem till, hälsth effter dhe förmodde unndsettningh
 aff Sveriges krigzmact. Dåg miste konungenn i Dannmarch
 dher för slotedt sinn fälttöfversthe, Danniell Ransou, som bleff
 skutinn aff hussett medh enn falcheneett, och två dager dher-
 effter bleff och Franns Brächennhuuss, som var öfverste för
 knechterne och krigzcomisarius, skuthinn, så hann allenisth
 leffde på 3:ie dagenn dereffter, hvilchenn och hadhe varitt enn
 stoor rådgiffvare till denn krigenn emellann Sverige och Dann-
 march. Derföre måtte för:ne personer falle seegerlösse, för-
 änn någenn fridh emellann bägge rijcherne göres och beslu-
 thes måtte.

Strax dherefter ryckte her Christoffer v. Donau, som var fälttmarskalk öfver dhe danssche och tyske ryttere, op medh lägrett och allennest kom nogett inn under grenndtzenn i Kinndh, så att Konung:e M:t medh sinn krigzmacht iche kom länngre änn till Brunn skogh i Ridhvägh, föränn fiendenn togh sitt togh till Halmstadh och Skååne igenn och der för-ladhe sitt folch i bårglägre.

Sedenn afferdigade då konungenn sinn brodher, denn hög-bårne fursthe hertig Karll till Sudermannelandh, Närliche och Vermelandh, medh 7 fanner ryttere och 11 fenicher knechter inn i Skååne. Och droge [dhe] öfver dhenn dansk[e] grentzenn denn 24 Octobris, dher här Erich Gústaffsonn, frijherre till Örstenn, här Pontus Delagardie och Iffvar Männsonn till Kärchenäs Hans F. N. för öfverster medgiffne vore. Och lott Hanns F. N. sköfle och affbrenne mäste delenn aff Schonne, så att dhe vore på två mile ner Helsingborg, och affbrändes desse effterne städher, som äre Vää, Aus, Ystädh och Syllsborgh, medh dhe lannndh och länn, som derundher liggie, samt enn heel hoop medh häremannsgårdher. Och samme tidh H. F. N. kom inn i Schonne, komme två feniche tyske knechtar derinn frå Tyslannndh. Så jagadhe dhe svensche denn enne fenichenn till siös, så att honn måtte begiffve sigh till Tyslannndh igenn, hvilchenn feniche enn benempdh Hanns v. Duffvenhem udi be-falning hadhe, och udaff denn andre fenichen finghe dhe svensche 150 till fånng. Denn feni[chen] hadhe enn i be-falningh vidh namn Hanns v. Brämenn. Denn 2 Novembris droge dhe svensche inn i Sverige igenn och komme till Urs-hultt i Kinndevaldz häredt och skedde dem inthet motståndh aff fienderne.

Samme år dhenn 28 Augusti brann Vesteråhs stadh meste-deles aff vådeeldh, doch bleff domkirchenn *icke* affbrennth.

Same år brann och Gäfle stadh och Fallun på Käpper-berget aff vådeeld.

1570.

Dhenn 2 dagenn Januarij drogh välbördig mann Brynte Byrieson (som enn öfverster var för någre fahner ryttere och feniche knechter aff dhett svensche krigzfolchett) inn uppå Hisinningen och bleff dher igenom Gudz tilhielp ett läger aff

konungens folch i Dannmarch öfvermechtig, som dher länge legatt hadhe, och sloge allt folchett i samme lägrett ihuell, så att dher ingenn undkom, utann 3 eller 4 personer. Männ femtann fångadhe dhe svensche, och skedde dett genom denn orsach, att dhe hadhe fått et bärg inn, sig till färdels och värnn, och Brynnte hadhe då innge hacheskyttare hoss sech.

Dhenn 29 Januarij drogh för:ne Brunnte Böriesson annen gångenn inn i Nârie, öfver Svinesundh i Åchershuss län till Salzbârg,¹⁾ och affbrändhe Salzbârg och *heele* lanndzbygdenn dher um kringh, och samme tidh, dhå Mânn Svale och Daniell Bille hadhe församlett dett mäste krigzfolch och böndher, som dhe kundhe åstadhkomme, och söchte två gånnger till dhe svenske, bleffve [dhe] dåg bådhe gånngârne dess Gudh skee låff affslagne, finge skönn hugh och rymde ått skogenn, som dhe hadhe varitt brändhe.

Dhenn 7:de Julij lupe dhe svenske örlugzskEEP aff Elz-nabbenn, här Class Fleming var amirall.

Dhenn 17 Julij jagadhe dhe 10 konungens skep i Dannmarch och *eröfrede* et aff dem, som heett Biörnen, och hadhe väll bekommit dhem alle, hade dett icke varitt så lunngett, så att dhe danske tugadhe sig undher Skånelandett och finnge bååter ifränn lanndett. Och finnge dhe svensche då aff dhe dansche enn hoop koofartar och lupe ifränn Falsterbooreff och till Stocholm ingenn.

Samme år var här i Stocholm hoss konung Johann keijser Maxmiliani fulmyndige sendebudh, benempd Casper vann Minquittz, hvilchenn och hadhe varitt hooss konungenn i Dannmarch, och handhelede medh bägge högbe:te potenntater, att dhe ville inlathe sech i fridzhandell och sende sinne fulmyndige senndebudh till Stetinn i Pommeren. Dher skulle och dhe kejserske, konngen i Frannchrijkes, kongenn i Pålannhdz och någre kurförsters comisarier komme tilstädes, som om enn opartisk och lidelig fridh på begge sidher medh störste flijtt och underhandling förhandle ville.

Item denn 11 Augusti anno etc. 70 om nattenn, som var nesth efter Sannti Laurentij dag, regnade blodh udi Vesterås på 7 platzer.

Samme år stoddh denn Stetinnske handdell emellann Sverie och Dannmarch, så att dhe gjorde enn evigvarandhe fredh

¹⁾ Sarpsborg vid Glommen.

emellann bägge richerne. Menn dhe svenske förnumme då såsom altidh tilförenndhe hvadh fördell dhe hadhe aff fremandes underhandling, så att fast lichare hadhe varitt att förliche bägge richerne på sinne egne grenntzer.

1571.

Samme år loott konung Johann leffverere till Dannmarch største delenn aff denn peningesumma, som i fridzcontracten vartt utläffvatt för Elffzbärgh. Och giordhe dhå mesthe partenn aff adelenn, så och dhenn menige mann i richett hvar 10:de pening til hielp aff deres lössöre och booskap. Om sommaren drogh Konunge M:tt nedh till Bårchholm och Calmerne och hadhe dher sitt vinnterlegre. Och dhå kom om sidhöstenn H. K. M:tz svåger, margreffve Cristoffer aff Badenn, och hanns förstinne till Calmarne om heligennemesse tidh.

Samme år bleff slagitt dhet rinnge klippingzmynt, som gech 26 mark på enn daler, aff enn skadelig nederlanders angiffvande, benempd Willam dhe Wijch.

1572.

Bleff Upsale staadh upbränddh aff vådheeldh, sampt domkirchiann, desligest Enneköpinngz staadh.

Item då var och stoor pestilenntie här i richett.

Item öffversendes ifrå Stocholm till Räfte till krigzfolchzens löunningh penningar 600,000 mark.

Bleff köp satt på allehannde slagz varer öffver menige Sveriges riche.

Samme år dödde konungh Sigismundus Augustus i Pålant och förskichadhe konung Johann sinne fulmyndige sendebudh till Prytzenn och Pålantdh opå stoor umkosth.

Samme år stoodh konungh Frederich i Dannmarchz brölöp medh sinn fadersysters dotter, hertig Ulrichs dotter aff Mächelbårg.

1573.

Obijt M:r Lau[rentius] Petri, arch[iepiscopus] Upsalensis, episcopatus sui 42, sepultus Upsaliæ die omnium Sanctorum.

Samme år kom hijtt i richett enn skotzk frijherre, benempd Archibaldus, och hadhe enn till lutinnantt benempd Bafur, hvilche fördhe öfver 3,000 skotzke knechter med sigh hijt, medh hvilche her Carolus de Mornaij (som var betrodh att vare ståtthållare på Elffzbårgh och Gulbergz befastninggar) hade enn hemmelig och förrätlich stämpling, så att konngen och hele richett hade så när bliffvett förråde, hvar igenom Gudz försynn dett iche förhindratt hadhe [bliffvit], utann dhe droge dermedh öfver till Lifflandh och finnge enn svår summe peningar. Men Gudh ville innthett haffve sådann deres förrätliche anslaggh ostraffadt, utann dher dee låge i lägrett för Wäsenbärg, som rydzenn dhå innehadhe, så kom der enn trätte emellan dett svenske och tyske krigzfolch och skätzke knechter, och bleffve meste partenn aff skottarne nederlagde, effter dhe sielfve grepe till värnn, och medh sådanne deres tvedrecht bleff lägrett upgiffvetth, så att för enn svår stoor umkosth *utträttedis* der alzinnthet, utenn lede och skadhe på vårt egett folch.

1574.

Same år fördes K. Erich ifrå Vesterårs till Öreby.

Samme åhr toge någre böndher sig förre att vele taghe konungh Erich aff sitt fengelsse.

Item bleff dett för:ne förräderij försth retteligenn uptächt och bevijsst för:ne skotske höffvitzmän uppå, dhe der och bekendhe för rette, hvad stempling för:ne här Carolus och Siffrid Änggelskman sampt någre flere medh dhem hafftt hadhe. Dherföre bleff her Carolus och Bafur tilböriligenn straffadhe och affhugne på store torgett i Stocholm. Menn Archiebaldus, som lott förföre sig aff dhe andre, han dödhe åhrett dereffter i sitth fängelse på Vesterårs slott.

1575.

Bleff consecreratt till erchebiscop i Upsale M. Larens Gothus; item till Vesterårs M. Erasmus Nicolai.

Bleff margreff Christoffer til Badhenn död.

1577.

På dhenn 23 Januarij komme rysserne för Räftele stadh 50,000 man starch, dett dhå till att beskiute och medh storm intage. På dhenn 26 Januarij *begynte* dhe skanntze och dagenn dhereffter skiute, och seden bådhe dagher och näther skiute på stadzenns tornn och på dhe pasteijer för slåtet. Desligeste kastade dhe inn i stadenn och på dommen någre tusendhe fyrboller och tumblare, men genom Gudz nådige beskerm och hielp gjorde dee ingen synnerlig stoor skadhe, utann alleneste att enn siuchestugu der i stadenn bleff der affbrändt, ty her Henndrich Claffuesonn till Kannchas riddare, som då var krigzöffverste både för dett svensche och tyske krigzfolchett, hadhe, samptt borgmestare och råd, befalett enn hoop lifflensske böndher, som tijth inn i stadhenn för Ryserne rympt hadhe, att dhe samme tumblare och fyreboller utslächie skulle, och goffve dee dem för hvar fyrebollar, som inn på gaterne i stadenn nidfölle, 2 mark och 5 mark för hvar fyreboll, som på tacherne skiutne bleffve.

På dhenn 3 dag Februarij föll Larenntz vonn Köllenn, enn frijmodig krigzman och höffvitzman för dhe svenske knechter, inn i rydzenns skanntzer på S. Tönius bärg, upbrändhe enn hoop fiendernes hö, nederlade deres vachtt och finge ifrå dem ett fälttschytt och någre til fånge, som de fördhe med sig inn i stadenn; doch bleff för:de Larenntz vonn Köllen i same skermytzell schutten och kom leffvande inn i staden, doo sedenn der aff ganske christeligenn.

På denn 10 dag Martij rychte ryserne up deres schanntzer och på denn 13 dagenn i same måned droge dhe aff med skade och skam inn i deres landh igenn.

1580.

På dhenn 8 dagenn i Novembris männedt finnge dhe svenske inn Kexholms slott och stadh i Rysslanndh.

Droge dhe sedenn inn i Lifflandh och toge inn denn befastning Padis denn 28 dag Decembris. Alle vore då deraff glade i Räftele stadh, önnskandes dem vidare lyche och sägervinningh.

1581.

På dhenn 4 dag Martij finnge dhe svensche inn Wäsenbärg och tridie dagenn dereffter toge dhe inn Tolsborg, sedenn Lodhe slott eröffrade dhe på denn 22 dag Julij, dagenn nest effter gaffs dem up Fichell denn befästningenn, annen dagen dereffter finnge dee inn Leal slott genom dagtingenn, att fienderne ginng aff.

Seden på denn 8 dag Augusti toge dee inn Hopsale [*sic*] slott och stadh. Dher effter sennndhe konung Johann enn veldig skepzflotte, deröffver här Class Flemingh, frijhere till Svidie, var öfversteadmirall, och her Ponntus De Lagardie, frihere, krigzöfverste för enn hoop ryttere och knechter, innför Narffvenn, att dhe dett inntage skuldhe. Dijtt komme de på dhenn 25 Augusti dag, begynnte beskiutte dett på 4 sidher. På denn 6 dag Septembris finnge [de] medh stoorm stadenn och slotett in, droge sedenn för Ivanagårött dett slott, och beskute dett på denn 15 dag Septembris, så att ryserne goffve dett up, och ginng der medh sårg ifrå.

Sedenn droge dhe svensche för Jamagoratt slott och finnge dett inn på denn 29 dag Septembris. Dereffter droge [de] innför Coporienn dett slott, finnge dett och så inn. Derifränn droge dee sedenn för Wittennstenns slott, finnge dett och inn på denn 29 dagen Novembris, så at ryserne goffve dett up.

Anteckningar af kyrkoherden Nicolaus And- dreæ¹⁾ från åren 1561—1592.

Enligt en handskrift (E. 35) i Uppsala universitetsbibliotek.

Anno Domini 1561 then 29 Junij bleff kongh Erich crönter uthi Upsala till Sveriges konungh, uthi hvilken cröningh bleffvo stadgade monge stender efter utlenske sätt, greffver, frijherrer, rijddare.

Samma år drogh jagh N. A. till Danmarck in mense Junio.

Samme år then 30 Augusti var kongh Erich uthi Elfzborgh och hade achtat att draga till Engelandh.

Anno Christi 1563 om våren begyntes then långvarachtighe krijgh emellan Sverige och Danmarck. Och same år om hösten drogh kongh Erich till Halmstadh och sedan tillbaka igen genom Vestergöthlandh.

Samme år på Sancti Thomæ dag bleff jagh N. A. ordineratt till prest i Jenekiöpungh aff d: no Andrea Torchilli, som ther var ordinarius.

Anno 1564 om hösten bleff min moder hustru Margret i Barcharydh affsommadt i Gudi.

Anno 1563 om våren utlop Jacob Bagge, som var kong Erichs skips amiral, och öffvervant the danske örliche skijp i Östersjön och fongade theres öffverste, som var Jacob Brockenhus, med trij the beste danske örliche skijp och förde them till Stocholm till kongh Erich.

Samma år och tijd intogo the danske Elfzborgz slott och strax begyntes Gulbergz slott att byggas.

Anno 1564 våre the danske inne i Vestergöttlandh, affbrende Schara stad och domkyrckia och brukade stoort mord och tyranni.

¹⁾ Kyrkoherde i Bringetofta 1571 (se texten här nedan). Enligt *Wieselgren*, P., *Ny Smålands beskrifn.*, D. 3 (1846): s. 301, som citerar *v. Stiernmans* (otryckta) *Bibliotheca Su.-goth.* (Uppsala univ.-bibl.), skall han blifvit »landsflyktig under liturgiska rörelserna» (1577?).

Anno 1565 then 22 Augusti lät k. Erich belegga Vardbergz stad och slott och then 28 uthi grydningen vunde the svenske staden. Och tå var Jacob Hendrichson öfverst för rytterna och her Niels Boija öfverst för knechtarna och tå var kong Erich på Orreholmen.

Samma år then 15 Septembris vunde the svenske Varldberghz [*sic*] slott och thet bestormade genom veldige hand och inne bleff fongen Johan Holk, Claus Clauson till Hiulebergh, Christopher aff Don friherre och monge andra flere och fördes till k. Erich.

Samma år litit ther efter gjorde Jöran Bilde ett intog in i Smålandh med sex feniker ryttar[e] och knechtar, menandes sikh vela brenda och skinda hela landet. Tå mötte honom Las[se] van Scara¹⁾ med nogre knechter och bönder aff Konga och Albo härader och slogh 2000 mandh ifrå honom och somlige fongade han och fick 4 feniker och banerer ifrå them, hvilke fördes uthi triumphet medh kongh Erich till Stocholm och uphengdes i stoore bykyrkion.

Året tilförna, som var 1564, gjorde kongh Erich intogh in i Blekingh och vant Rothnebys stad och stormade honom nijd i grund.

Anno 1565 then 19 Octobris stod thet hårde och gräselighe slagh emellon the svenske och danske vid Svarterå i Halland. Ther miste the danske vid 4000 man, the svenske 1400, ibland hvilke voro these herrar och adelsmen, her Erich Guldenstiern, Knuth Hokonson, Lindorm Person, Claus Steenson, Johan Person till Valstad, Steen Erichson till Stensnäs och Erich Knutson, uprichtighe men.

Samme år[!] lät k. Erich förmörda the herrar i Upsala och bleff lijcha som han hade varit rasande. These blefve fongne till Danmark: her Claus Åkeson, Jacob Tuve och nogre höfvesmendh. Aff the danske bleffve these fongne och förde till kongh Erich: Jöran Ulstand, Christopher Urne, Elard Krathze, Hemingh Tornau och nogre flere, hvilke kongh Erich sampt alle andre krigzsvapn, verjor och instrument förde medh stoor triumph till Stocholm then 29 Januarij Anno 66.

Anno 1566 sköfflade the danske störste parten aff Vester-göttlandh och upbrende Likiöpungh, Scara, Falekiöping, och när

¹⁾ I originalet står: Las van vid[!] Scara, hvilket tvifvelsutän skall betyda den i andra krönikor omnämnde Lasse van Schare.

the utdroge, bleff mesteparten aff theres roff och tråss them ifrå slagen på Ali[ng]såsa skogh. Sic male parta male dilabuntur.

Anno 1567 om hösten vid S. Ursulæ tijdh gjorde the danske ett intogh igenom Vestboo och up ått Nijstastigen till Jenekiöpungh. Och then 1 Novembris, som var omnium sanctorum, upbrende vårt egit folk Jenekiöpungh stad, på thet fienden icke skulle hafva ther nogon longvarigh tilflicht. Sedan droge the danske up ått Holeveggen; ther bleff theres tråss them hart ifrå slagen medh mykit folk, och tå var Daniel Rantzeu theres öfverste.

Samme år then 14 Novembris bran Vadstena stad och the danske lägrade sigh i Skeninge och låge ther fram mott fastan och gjorde stoor skada i Östergötthlandh med mordh och brand. Tå lät kongh Erich resa sin krigzmacht aff Upland till att ansökia fienden medh, och när the danske thet förnomme, gofve the till flychten nid genom Småland ått Ekesjö och på Rottskogh slogh Hendrich van Minnen theres meste tråss och mykit folk ifrå them medh en ringa hoop knechtar. Sedan hastade the gönom natt och dagh, till thes the kommo till Halland igen. Och kongh Erich togade effter them med sin hela krigzmacht och slog sitt läger i Skathelle mott grensen och tå fulde honom k. Johan och hertigh Karll.

Årit tilförna gjorde hertigh Karll intogh i Skåne och skinnade monge städer och meste parten aff landet.

Samma år, som var 1568 om sommaren, hölt kongh Erich sitt bröllop i Stocholm med Karin Monsadotter, som hans frilla tilförna varit hade. Och thett gifftermål behagade hans bröder k. Johan och hertigh Karll sampt hela adelen ganska illa; ty blefvo the och honom motfeldige.

Anno 1568 om sommaren droge kongh Johan och hertigh Karll till Vadstena och ther begynte the att upreesa sigh mott kongh Erich. Och på Sancti Michaelis dagh vunde the Stocholms stadh och slott ifrå kongh Erich och togho honom fongen och tå bleff her Sten Erichson medh en hillebårdh ihielslagen eller stungen aff en k. Erichz draffvanter.

Anno Christi 1569 om conversionis Pauli tijdh hölt kongh Johan en herradagh, uthi hvilken kongh Erich bleff åsatt aff regementit och hertigh Johan bleff hyllat till Sveriges konungh; till hvilken herradagh jagh N. A. kallat var ifrå Tveta häradh.

Samme år blefvo the danske utkiörde aff Vestergötthlandh och sedan lades en godh fridh mellen Sverige och Danmarck, hvilket skedde i Marcharyd S. Olai tijdh then 20 Julij.

Året tilförna bleff Daniel Rantzau, then danske krigzöfverste, skutit huffvedet aff för Vardbergz slott aff the svenske, som thet tå innehade. Altså bleff han lönter för then skada han i Sverige giordt hade, och så föll then kiempen segerlöss.

Anno 1571 tempore paschæ anammade jagh N. A. Bringetoffta prestagiell.

Samma år then 8 Julij stod mit furste brödlop i Jenekiöpungh med Anna Nielsadotter, min salige hustru.

Anno 1572 ipso die ascensionis Christi inter horam 1 & 2 pomeridianam natus est filius meus primogenitus M. N.

Anno 1574 vid heligh lekame tijdh stod en herradag i Stocholm, uthi hvilken herradagh hertig Sigismundus bleff korat och utvald aff sin fader till Sveriges tilkommande konungh; till samma rijkisdagh vart jag N. A. förskickat och utsendt aff Vestre heradh.

Samma år och tijdh uthi min bortvaro, som var then 10 Junij, föddes min dotter Margreta och then 22 Decembris affsomnade hon i Herranom.

Anno 1573 affsomnade i Gudi saligh Her Torstanus Petri i Bringetophta, meus venerabilis antecessor, requiescat in pace.

Anno 1575 then 6 Novembris emellan 2 och 3 efter mid-dagh föddes min son Daniel Nicolai.

Anno 1573 mense Octobr., anno episcopatus 40, ætatis 75 afsomnade then vurdige herre och höglerde man M. Laurentius Petri, archeepiscopus Upsaliensis, efter hvilkens död begyntes strax en ny förvandlingh i religionen her i riket. — — —

Anno 1577 bleff her Anders Laurentij pastor till Geffväll förskickat till Vexiö att bliffva biscop efter saligh her Niels Knutson, som året tilförna död blef.

Epitaphium regis Erics 14 vita defuncti in præsidio Örby 25 die Februarij & sepulti Arosiæ 17 Martij inter 4 & 5 pomeridianam anno Christi 1577 suæ ætatis 44.

Regem me quondam cognovit Svetica terra;

Utcumque elatum nunc humus atra tenet.

Hæc via communis linquendi secula cunctis,

Divitis est eadem pauperis oratio.

In solio positus, vix sensi me moriturum,
At nunc experior, quam sit homo fragilis.

Anno 1577 then 9 Octobris bleff min son Andreas Nicolai född.
Samme år om Marthini tijd begyntes en comet att synas
och stod i 2 månader.

Anno 1579 affsommade i Herranom then lerde man M.
Laurentius Gothus, archepiscopus Upsalensis.

Samma år then 17 Martij, när klockan var vidh 4 efter-
middagh, affsommade min stiuiffmoder, hustru Anna i Barcha-
rydh, Gud hennes siell benådhe.

Eodem anno 1579 ipso venerabili die anuntiationis beatæ
Mariæ virginis, quæ est 25 dies Martij, inter horam 12 & pri-
mam in Christo feliciter obijt dilectus pater meus, d:nus Andreas
Nicolai, pastor Barchijrydensium, cuius corpus & anima in pace
requiescant.

Anno Christi på S. Dionisij dagh stod et herramöte på grensen
vidh Marcharydh och ther lades en varachtig frid emellan
Sverige och Danmark.

Samma vinter syntes en stoor comet på himmelen.

Anno Christi 1580 then 14 dagh Novembris om morgonen i
gyrdningen, när klockan var vid 6, afsomnadhe min salige hustru
Anna Nielsedotter uthi Christi bekenneelse, Gudh giffve henne
een saligh upståndelse til thet eviga lifvet. Amen.

Anno salutis humanæ 1581 die 2 Julij, quæ visitationis
beatæ Mariæ virginis sacra est, desponsam mihi uxorem Heli-
nam, filiam Nicolai, quod etiam fælix ac faustum sit in Domino.

Anno 1582 then 8 Julij hölt jagh N. A. mitt andra bröd-
lop med Elin Nielsedotter i Bringetophta.

Eodem anno die 19 Augusti natus est filius meus Elias,
qui postea 18 Septembris in Christo obijt.

Anno 1582 inlade kongh Johan stoor ähra i Ryssland och
vant ther igenom sitt krigzfolk thesse land, Ingermanland,
Solenske Pethyn och andre län med thesse slott och städer,
Narffven, Wesenbergh, Kopporium, Hvittesteen i Lifflandh sampt
mange andre slott och fäste både i Rysslandh och Lifflandh,
och tå var Pontus de Lagardi krigzöffverst för the svenske,
vir strenuus et militaris rei peritus.

Anno 1583 die 21 Octobris, quæ undecim millium virginum
vel S. Ursulæ sacra est, nascebatur mihi filia Anna, defunctæ
conjugis nomen retinens.

Samme år then 16 Septembris affsommade then högborne förstinna, drottning Catharina Polonica, och året ther efter vid kyndermesso tijdh bleff hon begrafven med stoor process uthi Upsala.

Samma år, som var 1584, stod ett herramöte på ryssagrenzen och ther lades 3 åra stillastand emellan kong Johan och rysse försten. Vidh thenne tijdh bleff then gamble ryssa försten dödh.

Anno Domini 1585 then 21 Februarij, som var fastelaffvans söndagh, hölt konungh Johan sit andra brödlop i Vesteråss med then ädle och velborne jungfruu, jungfru Gunnell, her Johan Axelsons dotter.

Anno 1584 bleff her Anders Laurentij kallat ifrå Vexiö och till Upsala att blifva archebiscop och dominus Nicolaus Stephani bleff i Vexiö ordinerat i hans stadh.

Anno 1586 die 12 Aprilis nata est mihi filia Margaretha, matris meæ nomen obtinens.

Anno 1587 then 22 Januarij stod then herradagh i Vastena, ther Kong. Ma:tt och hertigh Karll bliffve förente sigh emellan.

Samma år vid Matthiæ tijd utdrog aff Sverighe then högborne förste och herre hertigh Sigismundus till Påland sitt möderns rike och bleff hylladt och intagen till konung öfver Påland och vid S. Laurentij tijdh bleff han crönter i Cracoven.

Anno 1587 then 20 Januarij hölt Kong. Ma:tt her Claus Bielkes brödlop med velboren jungfru, jungfru Elen Johans dotter, som ähr drott[ning] Gunels syster, i Calmar.

Samma år om kyndermesso tijd stod ett rökdamb vid jorden öfver hela landet, lijka som kiälarök eller åskerök i monge dager.

Samme år then 28 Aprilis hölt konung Johan eet almenne- ligidt prestamöte med hela Smålandz klerkerij på Borckholmen i Öland, ther contentores lijurgie blefve abrenunciati.

Samme år 87 then 12 Septembris bleff min son Israël Nicolai född.

Samme år then 4 Aprilis blef kongh Fredrich i Danmarck död.

Samma år om hösten vid Michaelis tijd blefve döde aff pestilentia i Bringetophta giöld 34 personer.

Samma år om våren och sommaren gick en gräseligh pestilenz i Calmar och ther blefve döde i staden 506 personar, ibland hvilke var then hederlige vellerd man her Magnus Birgeri, som tå afsommade i Gudi.

Samma år 1588 bleff tagen een hornfisk vid Danmarck och en vid Griphzvåld i Pomeran, på hvilke nogre underlige boocksteffver scriffne voro medh krigzrustningz figurer, skip, sabler, klubbor, städer, sverdh, cometer etc. Såsom och anno 87 bleff tagen vid Norige then 28 Novembris een sijld med ganska underlige boocksteffvor på båda sidor bescriffvin.

Anno 1589 gjorde konungh Johan sitt intogh till Refvell i Liffhand, ther han mötte sin son kongh Sigismundo, och sedan hem igen.

Samme år föddes then högborne furste hertigh Johan på Stocholms slott.

Anno 1590 om fastelagens tijd stod en herradagh i Stocholm, uthi hvilken bleff beslutat thet almennelig intogh emott ryssen, för hvilkit then högborne furste hertig Karll krigzöfverst och capitener vara skulle.

På samma herradagh uppenbarade och uthropadhe kongh Johan sielff personligen och klagade högeligen om then förädelige handlingh, som herr Hogenskäll sampt med nogre andre herrer här i riket emott Hans Kongelighe Majestät och riket nu i mangh år bedrifvit och stelt hade.

Anno 1591, natten efter nyårss dagh, afsomnade i Gudi then vellerde man her Andreas Laurentii, archepiscopus Upsalensis.

Anno 1591 afsomnade then velborne herre her Mauritius Griph, som tå nyligan var förordnat till krigzöfverst emott ryssen. — — —

Anno 1590 om Olzmesse tijd sende kongh Johan sin hela krigzmacht in ått Liffhandh och vid heligh tree konga tijdh anno 91 intogadhe the i Ryslandh.

Anno 1590 om S. Catharina nat blåste store tornet nidh på Upsala domkyrkeio och nederslogh alt taket och småtornen på norre sidon och 2 hvalff ginge sönder och 14 dager ther effter bleff M. Matthias, pastor Sudercopensis, dödh.

Anno 1592 indrogh thett svenska krigzfolk in i Ryslandh och vunde seger och finge theres öfverte till fonga med ett dråpeligitt byte.

Samma år bleff academia Stocholmensis förstöratt och alle lärde men och professores affsatte och förachtade, stulit & asini in locum eorum electi.

Anno 1592 then 15 Junij affsomnade velbördigh man Hendrick Mattzson till Nordanskogh.

Acta ecclesiastica apud Suecos tempore Johannis 3 regis Suetiæ, Holmiæ inchoata anno Christi 1573.

Efter handskrifter i Kungl. biblioteket och Uppsala universitetsbibliotek.

Anno Domini 1573 in mense Junio vocati sunt Stocholmiam episcopi & clerus excepto archiepiscopo Upsalensi M. Laurentio Petri Neritiano, qui tum ægrotavit ex eo morbo, quo non multo post extinctus est.

In hoc conventu cleri in sacrario recitatum fuit scriptum domini archiepiscopi, quod nomine M. Erasmi Arosiensis episcopi nuper scripserat contra Herbestum polonum de consecratione eucharistiæ, de utraque specie sacramenti altaris, de invocatione sanctorum, & expetitur a clero, ut apologia illa — Herbestus enim prius contra M. Erasmum scriptum ediderat, in quo totam nostram doctrinam acerbe & maledice insectatus est — typis excuderetur. Postea mandato regis injunctum fuit M. Marthino Lijncopensi episcopo, ut cum Herbesto disputaret de autoritate sacræ scripturæ, primatu romani pontificis, rege tunc strenue tuente partes Lijncopensis contra pontificos.

Anno Domini 1574 defuncto iam archiepiscopo sene sanctæ memoriæ iterum mense Junij convocati sunt theologo præcipui & post alia negotia comitialia actum est de electione novi archiepiscopi, in qua plurimorum suffragia nactus est M. Laurentius Gothus Upsalensis professor. Præterea M. Petro Feckt secretario actore propositum fuit de moribus & disciplina cleri, qui ut in posterum majori reverentia tractaret sacram cœnam dominicam, utile visum fuit, ut ii qui missas celebrarent canente choro, pias aliquas partes vel preces ad altare taciti recitent, maxime eas quæ extant in scriptis patrum. Ideoque propositæ erant formæ præfationum, præcipuis festis vulgari lingua can-

tandæ ante verba institutionis. Item ordinatum, ut ante elevationem calicis continuo subijceretur doxologia. Postea visum est, ut cantetur statim post elevationem factam; item ut in forma institutionis diceretur *tackadhe tigh himmelske Fadher*; item ut symbolum caneretur ante contionem; item de repentina consecratione quoties denuo infundendum in calicem; item ut curaretur, ne quid superesset reliquiarum.

Etiamsi autem hæ invocationes iam tum suspectæ erant & præbituræ videbantur occasiones majorum mutationum, tamen quia tempore urgebantur prætextu pietatis, reverentiæ *καὶ εὐταξίας* consentientibus episcopis frustra renitente clero receptæ & inscriptæ sunt. Postea in arce epulum datum est episcopis et clero.

Eodem anno mense Decembri revocatus Holmiam a rege & in novum archiepiscopum confirmatus est M. Laurentius Gothus, facta prius subscriptione quorundam articulorum, qui sequuntur: I. De jurisdictione ecclesiastica. II. De officiis ecclesiasticis. III. De ritu in ordinatione episcoporum. IV. De piis ceremoniis in ecclesia & abusu libertatis christianæ in abiiciendis & contemnendis piis ceremoniis. V. De diebus festis. VI. De sanctis honorandis, non adorandis & invocandis. VII. De piis sequentiis, hymnis, responsoriis & collectis. VIII. De evangeliiis quadragesimalibus. IX. De sacramentis. X. De forma precationis ante præfationem in actione cœnæ dominicæ. XI. De præsentia corporis & sanguinis Christi in cœna. XII. De oratione pro mortuis. XIII. De confirmatione puerorum. XIV. De confessione privata, quo modo ea in abusum venerit. XV. De abusu et vero usu cœlibatus. XVI. De monasteriis. XVII. De extrema unctione, vera doctrina quæ sit.

Anno Domini 1575 a principio Januarij usque in mensem Martium manserunt episcopi Stocholmiæ & presidente M. Petro secretario de prædictis articulis in primis disseruerunt & conscripserunt eamque vocant novam ordinantiam. Ad eam scribendam vocati sunt professores upsalenses, & cum urgerentur de subscriptione, appellarunt ad proximum episcoporum adventum.

Postea mense Junij redierunt episcopi & præcipui ex clero Stocholmiam & declarationi novitiorum episcoporum subscripserunt plerique omnes, quo facto abiverunt uno agmine Upsaliam ad ordinationem novorum episcoporum, quo una lata sunt scepra episcopalia deaurata, & pilei seu mitræ cum reliqua panoplia episcopali. Huc etiam cum ventum esset, novum man-

datum oblatum fuit de oleo in ordinatione habendo & adhibendo, quod etsi egre reciperunt episcopi, tamen noluerunt mandato regio obsistere. Facta itaque est ordinatio cum omnibus solennitatibus episcopalibus, qualem pauci unquam antea viderunt. Aboensis & Vexionensis domum reversi statim moriuntur. Hac æstate per M. Petrum secretarium conscripta fuit liturgia.

Anno Domini 1576 in festo nativitatis Christi vocati fuerunt ad regem novus archiepiscopus & Arosiensis episcopus eisque est exhibita liturgia, qui postquam scriptum illud perlegissent, responderunt se prorsus illud quidem non improbare, sed quia ad hanc rem requireretur totius cleri consensus, velle se eam ad proxime sequentem conventum rejicere, sed instantibus & urgentibus aulicis tandem subscripserunt, addita tamen clausula: salvo iudicio aliorum. Et paulo post liturgia typis excudi cœpit, non requisito plurium consensu.

In vere huius anni venerunt Stocholmiam duo studiosi ex schola Louaniense, unus Norvigianus Laurentius Closterlassius [*sic*] nomine, alter Brabantius. His datum est negotium aperiendi novam scholam in veteri cenobio et insula Gråmunkaholm.

In mense Septembri M. Olaus Medelpadius, pastor stocholmensis, & M. Abrahamus Angermannus, ludimagister ibidem, loco moti sunt, eo quod liturgiam in toto ne approbarunt, nec subscribere salva conscientia potuerunt, & post varias actiones tandem ille Upsaliam, hic Öregrundiam ablegatus est. Circa hoc tempus iterum vocatus novus archiepiscopus Stocholmiam ibique tum ut apparet, ita conclusum est, ut quicquid ille una cum Arosiense episcopo subscriptione sua approbasset, id tenerentur omnes alij episcopi & presbyteri sine recusatione sua subire, nec servata amplius cautela illa, salvo iudicio aliorum. Hoc anno non fuit convocatus clerus, sed festinatum est cum ædificatione liturgiæ, quæ iam scholis adordinata erat. Cum in publicum prodijisset liturgia, eius concinnator M. Petrus secretarius ad exteros iturus naufracta apud insulam Boreholm in fluctibus misere periijt.

Post fata M. Petri novus archiepiscopus suo nomine præfationem liturgiæ præfixit, totius operis se authorem professus. Eodem anno Holmiæ excusus est libellus Vincentij Lirinensis Galli de catholicæ fidei antiquitate.

In fine anni 1576 paulo ante ferias nativitatis Christi venit Upsaliam M. Olaus Medelpadius, ut ibi præpositus esset. Sed priusquam Holmia discederet, una cum collegis cæteris M. Abra-

hamo, domino Erico, domino Petro scriptum reliquit, quo suam sententiam de præsentibus innovationibus testati sunt.

Anno 1577 [o: 1576] die nativitatis Christi novus archiepiscopus Upsaliæ missam matutinam legendo latine celebravit. Feria 2 M. Petrus Jonæ pie & erudite concionatus est de persecutione piorum doctorum.

Feria 4 concionatus est M. Olaus Luth de sevitia tyrannorum adversus ecclesiam. His concionibus licet pijssimis & aliis de causis irritatus novus archiepiscopus eodem die post preces vespertinas prædictis magistris in sacrarium vocatis ecclesiastico munere interdixit.

Feria 6 sive die dominica novus archiepiscopus concionem satis vehementem habuit, qua defendit sese & invecos est duriter in eos quos ante privaverat. Die Epiphaniæ Holmiam vocati sunt regis literis professores M. Petrus Jonæ & Olaus Luth ille propter habitam concionem, hic quia turbulentas novi archiepiscopi actiones visus est improbare. Januarij 10 die Holmiam venerunt & confestim in arcem ad regiam majestatem deducti sunt, altero die disputatum est cum ijs in arce & acriter actum est de liturgia, item de autoritate patrum seu interpretatione sacræ scripturæ.

Die 14 in ædibus comitis Petri presente comite & Andrea Chetio, Scotorum equitum magistro, secretarijs presentibus presbyteris & aliis disputavit contra eos Laurentius Norvegianus cenobita cum suo collega brabantio de sacrificio missæ & collegatis varijs patrum dictis obtinere plus tamen non potuerunt, quam missam esse laudes. Hac disputatione motus M. Salomon, pastor Stocholmensis nuper factus, relicta liturgia, cuius defensionem antea strenue susceperat, ad partes academiæ Upsalensis transijt, amisso postea pastoratu.

Circa hoc tempus Andreas Sigfridi Helsingus & Laurentius Jesperi cum Henrico Matthei, monetarum scriba, in Vallibus cum clero egerunt de liturgiæ subscriptione. Facta autem hac disputatione Upsalienses impetraverunt spacium octidui, quo sententiam suam de agitatibus punctis scripto comprehenderent, quod exhibitum est R. M. per Ericum Matthei secretarium die 22 Januarij.¹⁾ [Die 27] quæ fuit dies sabbathi, omnes quinque simul Stocholmenses & Upsalenses in arcem ad colloquium vocati sunt. Item comes Petrus cum Kethio Scoto in ædibus Erici cum ijs egit.

¹⁾ Jfr härom *Sv. riksdagsakter*, D. 2 (1889): s. 546, noten.

Die 3 Februarij nundinæ Upsaliæ celebratæ sunt, in quibus etiam de liturgia actum est, dies 8 comitijs habendis dictus fuit, die igitur 9, in quo clerus adventare cepit, M. Olaus Medelpadius & M. Abrahamus & M. Salomon in regia villa Håringe commorari jussi sunt.

Die 10 M. Petrus Jonæ & M. Olaus Luth Upsalenses in insulam Svartesiö deducti sunt.

Die 11 egit Serenissima M. R. cum convocatis in præsentia & astantia illustrissimi principis Sigismundi Suecorum regis electi, comitis Petri Brade, Erici Sparre, ensiferi, Andreae Kethij, Andreae Sigfridi. Plures ex nobilibus non sunt visi in regis solio. Primum exorsus est rex a captatione benevolentiae omnium regni statuum, quod fuerint in omnibus morigeri, sicut subditos decessisset. Deinde dicebat se suo sedulo & diligenti studio pacis conciliandæ operam dedisse, quod pacem habuisset cum dano, cum maritimis civitatibus, quod intime confederatus esset cum polono affini suo, ideo nihil periculi expectandum esset a rutheno, qui turcam & albos tartaros hostes habeat. Deinde infert Sua Regia Majestas se non solum affici cura externæ & politicæ gubernationis, sed ut omnia in ecclesiis rite & decenter agantur. Et sic graviter perstringit sacerdotes negligentes, incontinentes, impuros, incomptos, incompositos, exepit tamen nonnullos probos, sed valde paucos. Item dicebat, quam irreverenter solebant accedere ad sacrum mysterium illotis manibus, lutosi ocreis & calcaribus. Item retulit de importunitate quorundam pastorum smålandensium, qui ligneis poculis iisque valde sordidis celebrare soleant, cum interim domi argenteis cyphis sese ingurgitent. Quare coacta est Sua Regia Majestas etiam ex petitione aliorum formam & ordinationem aliquam pastoribus præscribere, ut modestius & reverentius se gerant erga hoc sacrum & venerandum mysterium & assuefaciant se & alios ad pietatem amandam & amplectendam. Interrogavit eos, num vellent missam illam seu liturgiam subire, & consenserunt aliqui in debilitate.

Die sequente, quæ fuit 12 Martij [!] Sancto Gregorio dicata,¹⁾ facto prandio convocati episcopi & totus clerus in arcem ac ibidem separati sunt a Regia Majestate & ij, qui ex parte novi archiepiscopi erant, sistebant ad dexteram, qui ex parte Lincolniensis & Strengeniensis erant, ad sinistram positi sunt.

¹⁾ KB.-handskr. har: quæ fuit 12 Februarii, Marti dicata.

Hic multæ causæ suscipiendi liturgiam partim a rege, partim a comite Petro, novo archiepiscopo [et] lectore monasteriense præpositæ sunt, sicut & die sequente. I. quia hæc liturgia non pugnat cum verbo Dei, juxta eam interpretationem, quam rex ipse interpretatus est; II. quia convenit cum veteris ecclesiæ consuetudine; III. quia prebet occasionem exitandi pietatem in ministro missam cælebante, item reverentiam erga sacrosanctæ cœnæ ministerium; IV. quia a novo archiepiscopo veluti summo religionis capite, cui cæteri episcopi Arosiensis, Scarensis, Vexionensis, quibus pastores obedientiam debent, adita fuit; V. episcopi Arosiensis, Scarensis, Vexionensis eam non solummodo approbaverunt, sed etiam in plerisque locis suarum diœcesium usurpare cœperunt; VI. senatus regni & omnes ordines unanimi consensu eam approbaverunt; VII. pleraque in hac liturgia compræhensa antea ab episcopis & alijs huius regni theologis sigillis & subscriptionibus erant approbata; VIII. rustici item cives supplicatorijs literis (quæ illis recitabantur) de suorum pastorum negligentia, desidia, & circa res sacras prophanitate mirum in modum conquerebantur & petierunt a Regia Maiestate, ut aliquam formam regendi clerum decerneret; IX. rusticos (nisi recipiatur liturgia) suis pastoribus denegaturos esse decimas & alia, quæ illis jure debeant; X. regem ore & gladio hanc liturgiam defensurum iri; XI. contrarium sentientes esse authores seditionum, scandalorum & omnium malorum futurorum, habiturosque contra se regem & totum eius senatum; XII. episcopus Lincopensis och the, som stodo på hans sido, ville vedersaka bådhe präst och gield, för en the ville inrymma thet som samvetet besvera skulle. Tå svarade grefve Peder, the som thett vilia giöra, the voro uproriske men och ville komma åstadh uproor och tvedrecht och alt ondt.

Exordium disputationis.

Novus archiepiscopus interrogat Lincopensem, M. Marthinum Gestricium, an totam liturgiam vel aliqua ex parte improbare. Respondit: ex parte in aliquibus punctis. Inter alia hic erant præcipua: I. Num essemus alligati ad legendos tot psalmos vel non potius alios vel saltem unum cum pia devotione? II. De singulis precibus additis paramentis asseruit esse rem suppositiosam sic attribuere preces creaturæ, ut inde habeat aliquam efficaciam. III. De precibus Deo offerendis diu disputatum de vocabulo offerendi, quod noluit ad-

mittere Lincopensis propter abusum papistarum, qui dicebantur offerre Deo preces quasi meritorium aliquod, quod mereretur aliquid à Deo ex opere operato. IV. O[m]nium ægerrime tulit nos in missa offerre filium Dei eiusque mortem, oblationem & hostiam puram, sanctam. Deo patri, quod nequamquam est nostrum opus sed solius filij Dei, prout habetur in oratione: Memores nos igitur domine etc. V. Oratio quæ paulo ante consecrationem habetur, videtur innuere verba consecrationis seu institutionis Christi non esse sufficientia ad efficiendum corpus & sanguinem Christi, quia ista verba quando accesserunt ad elementa: accipite, comedite, bibite, hoc est corpus meum, hic est sanguis meus, facite in mei commemorationem, mox fieri sacramentum absque ulla oratione, nisi velimus nostras preces pluris facere quam verba Christi. Verba orationis sic sonant: Benedic & sanctifica spiritus tui sancti virtute proposita panem & vinum, ut in vero usu sint corpus & sanguis dilectissimi filij tui etc. Interrogavit an post hanc lectam orationem sacramentum efficiatur, an tum demum, cum verba institutionis, quæ postea sequuntur, recitentur. Hæc fuerunt peculiariora puncta agitata de liturgia in isto conventu & tandem post longam disputationem & disceptationem cessum est declarationi regię in singulis punctis & itum est ad dexteram. Altera die, quæ erat 13 Februarij, conventum est eodem loco & tum nullus in sinistra parte comparuit. Tum repetita sunt omnia argumenta pridiana cum nonnullis alijs scrupulis a M. Marthino Lincopensi & acriter disputatum usque ad vesperam, respondentibus comite Petro, novo archiepiscopo, M. Erasmo & Laurentio cœnobita. Tandem conclusum est, ut acquiescerent omnes declarationi regię. Die Jovis novus archiepiscopus formam declarationis scripsit, correxit & eam latine composuit, quæ excuderetur, ut insereretur liturgiæ. Die Saturni subscriptum est.

19 Februarij, die Martis, M. Petrus Jonæ & M. Olaus Luth, qui Hæringiam & Nigriinsulam (ut prius dictum est) addicti erant, revocantur. Die sequente colloquium cum illis instituerunt episcopi in sacrario & persuadere eis conati sunt, Lincopensis in primis, ut datæ declarationi acquiescerent et una cum ipsis subscriberent. Verum illi multis addictis rationibus, quas antea coram rege & scriptis declaraverant, responderunt se bona conscientia liturgiam totam approbare non posse, quod multa haberentur in ea sacræ scripturæ parum consona & periculosi erro-

ris occasionem præbitura posteris: Quæ etsi iam concinna aliqua declaratione mitigari possint, sed ubi talis declaratio cessat, mansurum tamen esse textum, qui contra nos ab adversarijs papistis urgeretur. Disputatum est porro de præfatione & alijs liturgiæ scrupulis.

Item altero die eodem loco episcopi cum ijs egerunt, sed frustra, nam in eo perstiterunt se non posse periculosos ritus & dogmata sua comprobatione stabilire.

Die 22 Februarij, S. Petro dicata, ægrotante M. Olao sene Melpadio, reliqui quatuor in arcem vocati sunt & denuo audiente rege cum ipsis disputatum est. I. De precibus circa indumenta, quas dixerunt superstitiosas esse, & non sine abusu verbi Dei promissiones bonorum spiritualium, ex psalmis & aliunde sumtas, ad res tam viles & alienas detorqueri non posse. II. Negarunt in præcatione: Te igitur clementissime etc. loco eius, quod in canone papistico dicitur: pro papa & episcopo nostro etc. recte usurpari posse vocabulum magistratus ecclesiastici cuiuscunque dignitatis aut preminentie etc., quod vox magistratus in ea significatione a sacræ scripturæ more aliena sit, ut hierarchiam (sacrum principatum) pontificiam stabiliat atque ita non factam esse correctionem canonis, sed illud ipsum, quod est in canone per periphrasin circumlocutionem in liturgia exprimi. III. Nullo modo tolerandam esse hanc periculosam phrasin, nimirum filium Dei in sacramento cœnæ Deo patri offerendum esse. Et ostenderunt pontificos recentiores, Gropperum & alios, plane eodem modo de suo sacrificio loqui, sicut hæc habet liturgia, non irritam esse declarationem, sed iuxta potius Augustini consilium tenendam sententiam & corrigendam liturgiam [*sic*]. IV. De transmutatione vocum institutionis, mutata persona tertia in secundam & additis illis verbis ex canone, quæ omnia ad stabiliendum sacrificij ritum faciunt: hæc & multa alia disputata sunt in horam 8 vespertinam. Biduo intra limina ædium suarum manere jussi.

Die 25 in sacrarium templi ad comitem & episcopos iterum vocantur & post longam actionem tandem dederunt responsum finale: Quicquid eis accidat, liturgiæ tamen salva conscientia se subscribere non posse.

Die Februarij 26 propositæ sunt episcopis in arce quatuor quæstiones: I. Utrum verbum Dei verum christianæ doctrinæ fundamentum sit, quod spiritus sanctus scriptura intelligi vult? II. Utrum ex catholica ecclesia intelligere oporteat, quæ sit

sacra scriptura? III. Utrum ex privati alicuius iudicio, aut ex catholicæ ecclesiæ sententia, sanctorum ac orthodoxorum patrum scriptis de consensu scripturæ & quæ doctrinæ eadem consentiat, constituere debeamus? IV. Utrum catholica ecclesia, sancti & orthodoxi patres in his omnibus tales testes sunt, ut eis certo fidere possimus¹⁾, quod illi communiter magno consensu constanter dicunt.

Die Februarij 27 episcopi festinanter omnes discesserunt. Postea decretum est, ut M. Olaus Medelpadius in prædio suo maritimo habitaret, M. Abrahamus in Ålandiam se reciperet, M. Salomon in Mundzöna. De Upsalensibus visum [est], ut redeant ad suas operas scholasticas postridie anuntiationis.

In principio mensis Maij archiepiscopus ad pastores suæ diocesis scribit, propositis minis iubens, ut singuli liturgiam quam primum recipiant et usurpent. Literarum autem tenor fuit huiusmodi:

Laurentius Dei providentia archiepiscopus Upsalensis præpositis et pastoribus etc.

Cum in liturgia svecanæ ecclesiæ anno superiore edita, quæ videbantur a priore forma aliena et insuper addita, ita iam declarata sint, ut omnibus sana mente præditis satisfactum confidamus, non possumus non mirari, cur magna pars vestrum adhuc tergiversetur, ut eam nondum in usum assumpserit. Anne meministis quid in conventu Stocholmiæ in mense Februario habito coram R. M. et nobis, episcopis vestris, subscriptionibus, quæ iuramentis æquipollent, promissum sit? Scitote nos inobedientiam in causa religionis præsertim haudquaquam posse aut velle boni consulere. Quapropter omnibus vobis et singulis præcipimus sub pœna privationis, ut unusquisque vestrum secundum eam formam et non aliter in singulis paræcijs ritum missas celebrandi sequatur, aut, si mavult, huc ad nundinas d. Erici se conferat, beneficium sibi concessum redditurus. Nam ubi in festo pentecostes proximè futuræ hæc forma non fuerit usurpata, illo pastore propter inobedientiam remoto, alium substituamus, qui obedientiam magistratui politico et nobis debitam ad divini nominis gloriam atque ecclesiæ Dei edificationem religionisque conservationem præstare non recusarit. Id nobis firmiter propositum, Deo iuvante, executio ostendat et suo in-

¹⁾ Handskr. i KB.: V. Utrum patrum et ecclesiæ consensus sufficienter catholicæ ecclesiæ sententiam doceat, ut illud catholicum credere possimus?

commodo inobedientiam experiant[!]. Interim unusquisque se emendet et valeat. Datum Upsaliæ 20 Aprilis anno Domini 1577.

Huic minaci edicto non tamen est obtemperatum ante synodum, quæ celebrata est consueto more in principio Julij. Adfuerunt tum plerique ex clero diœcesis Upsaliensis. Ibi inter alia inprimis actum est iterum de liturgia, quæ actio admodum odiosa erat pastoribus, etiam ijs, qui subscripserunt. Sed cum proponeretur hæc conditio, ut aut liturgiam acceptarent aut beneficijs abdicarentur, ibi musitantibus cæteris duo tantum reperti sunt, qui ex reliquo cœtu surrexerunt et ingenue professi sunt se non posse liturgiam contra conscientiam recipere. His igitur confestim beneficia adempta et alijs collata sunt. Unus etiam, M. Olaus Luth, ex lectoribus Upsaliensibus, cum amice et reverenter moneret archiepiscopum, ut mitius ageret, e consensu iussus est exire. In principio mensis septembris R. M. Upsaliam venit quam non multo post subsecutus est Laurentius lector cœnobij Stocholmensis. Is aliquoties concionatus fuit in regiâ aula, tandem etiam die omnium sanctorum in cathedrali templo concionem habuit ex fundamentis papisticis de sanctorum intercessionem apud Deum. Eius concionis refutationem lectores Upsalenses scripserunt, et R. M. exhibuerunt. Hoc tempore conspici cepit 11 novembris cometa ille terribilis in signo capricorni, qui duravit vsque ad medium mensem Januarium.

Circa finem Novembris R. M. Stockholmiæ redijt, quo tum accesserat peregrinus quidam legatus, Antonius Possevinus nomine, qui sese imperatoris Maximiliani nuper defuncti uxoris legatum esse dicebat. Is Stocholmiæ in sequentem . . .¹⁾ mansit in ædibus Johannis Henrici secretarij, cui potestatem etiam fecit nomine Romani pontificis, ut cum sua adultera matrimonium contraheret. Archiepiscopus vero huic illicito connubio sinnopere adversatus est, et Laurentio monasteriensi lectori, qui clam eos copulasse dicebatur, publico docendi muneri interdixit. Hinc exortæ sunt primum turbæ et dissensiones inter archiepiscopum et Laurentium cœnobitam eiusque complices. Sed cum ille hanc privationem contemneret, cœpit d. archiepiscopus inquirere de erroribus, quos ille inter concionandum disseminaret, et quod clam sacramentum sub una tantum specie distribueret. Ac ut eo commodius d. archiepiscopus actionem adversus illum institueret, Stocholmiæ profectus est, verum cum ad colloquium R. M. non

¹⁾ Lakun.

admitteretur, supplicationem misit, cuius tenor fuit huiusmodi:

Serenissime et potentissime rex, domine clementissime.

Sincera animi devotione debitoque semper erga V. S. R. M:tem officio et fideli obsequio Deum omnipotentem oro, ut in salutare patriæ nostræ subsidium sit V. S. R. M:ti fælix ac diuturna salutis et incolunitatis possessio. Deinde ut æquum est, V. S. R. M. quam humilime gratias ago pro regia clementia singulari, qua me semper amplexa est, precipue autem cum me, licet repugnante natura et ingenio in hoc ecclesiastice dignitatis fastigio et sede archiepiscopali collocaverit, ut spe auxiliij divini et S. V. R. M. clementissimæ sublevationis fiducia fretus huius dignitatis onera humeris meis licet imparibus imponi passus sim. Nunc vero cum tot et tantæ oriantur difficultates, quibus minime solus sufficio, abnixe et humiliter oro, ut V. S. R. M:tas pari clementia, quâ me evexit, nunc ferè oneribus oppressum sublevare et suo brachio confortare dignetur, ne meo officio defuisse ecclesiam de me iuste conqueratur.

Serenissime rex, prætereo nunc quotidianas obtrectationes et calumnias, quas propter liturgiæ promulgationem solus fere sustineo, unde mihi inimicitia et odia præter omnem modum incitata sunt. Nam etiamsi hæc me non leviter excruciant, attamen dum conscia mens recti me solatur et astat, animum non despondeo, sed postquam oborti sunt adversus me clamores non tantum in diœcesi meæ inspectioni commendata, verum etiam per totum regnum, propter Laurentij Norvegiani doctrinam et actiones, cui in hac regia urbe pars publici ministerii concredita est, ratio mei officij et muneris me cogit, ut me tandem huc conferrem inspecturus quid veri esset.

Quapropter humiliter oro atque obsecro, ut S. V. R. M:tas patiat æquo animo me mei muneris negocia inspectione legitima secundum conscientiam prosequi propter Deum, cui actionum mearum rationem redditurus fundum hoc episcopi munere fungor. Constat testimonio multorum præfatum concionatorem propter iniquissimas in doctrinam in regno usitatam invectivas, etiam contra institutionem Christi testamentum eius violasse, porrigendam salutiferam cœnam sub una specie, qua mutitalione, cum nihil sit theologo magis temerarium, non est, quod fidei rectitudinem in ipso qveramus, quantumvis simulatione utatur. Præterea coniugium sub eius dispensatione contractum eius modi est, quod ab omni pietate distat, ut si liceat

pace V. Maiestatis coram S. R. M:tem exponam. Idcirco ratione mei officij semper dissuasi et adhuc dissuadeo, ne sub nomine coniugij in perpetuo sordescat adulterio, et ultionem divinam metuens vereor, ne respub. propter tantam licentiam Deo iusto iudici aliquando det poenas.

Cum igitur de hac tota controversia penes normam verbi divini sit iudicium, et mea intentio pia et patriæ salutaris sine dubio futura sit, quam humilime peto, ut V. S. R. M:tas suo prudentissimo consilio et regia autoritate hunc conatum adiuvet et suum habere effectum permittat, ne adversus me maiores insurgant adversitates quam ut ferre queam, quæ me fortassis a statione detrudant. Deus, pater domini nostri Jhesu Christi cum sancto suo spiritu consilia et actiones V. S. R. M:tis semper gubernet, cui S. R. V. M:tem cum tota regia domo quam subiectissime commendo.

Verum cum archiepiscopus libere cum Laurentio cœnobita agere prohiberetur, re infecta Upsaliam redijt, nihilominus tamen Laurentius ille postea in cœnobio more suo, hoc est papistico et sophistico non sine multorum piorum offensione et dolore docere et evangelij doctrinam calumniari perrexit.

Ea ætate discessit ex Svecia in Poloniam Johannes Herbestus sacrificulus polonicus, qui eo sexenio, quo hic vixit, virus suæ papisticæ doctrinæ clam et palam voce et scriptis singulari arte et astutia diffundere conatus fuit, in cuius locum successit alius, Stanislaus Versivischius¹⁾ nomine, qui statim, ubi advenisset, emisit scriptum de interpretatione scripturæ, de sacrificio missæ, de invocatione sanctorum. Hoc scriptum, ubi nactus fuit archiepiscopus Upsaliensis, refutationem confestim subornavit mense Decembri quæ in multorum manibus iam extat. Titulus est: Contra machinationes papistarum intra limites patriæ exitatas etc.

Anno Christi 1579, in principio mensis Februarij, archiepiscopus cœpit laborare catarrho, quem secutus est postea vehementior morbus, quo tandem placide in imploratione auxiliij et misericordiæ divinæ extinctus est die februarij XII, quo die ante biennium de nova liturgia recipienda cum clero svecano disputatum erat in arce Stocholmensi, sicut supra annotatum est. Die vero decimoquinto eius sepultura honorifice celebrata

¹⁾ Varsevicius.

Kurbrandenburgske gesandten Georg Eckhardtts skrifvelse till kanslären Kristian Distelmeyer, dat. den 2 Nov. 1589, angående konungamötet i Reval.

Enligt C. G. Styffes afskrift af orig., förvaradt i riksarkivet i Berlin.

Meine iderzeitt willige dienst zuvorn. Edler hochgelarter und ernvhester insonder grossmechtiger her und wolgeneigter furderer. Ungezweifeltt werden E. H. meine vorigen schreiben empfangen und darauss mein dinslichs bitten vornhemmen haben. Wie dan E. H. zeitt meinss nothwendigen abwesens, mein und der meinigen bestes gonstighen wissen und befurdern werdett, dasselbe wil ich künfftighenn nach meinem vermugen iderzeitt in allem gutten verdinen und mich daneben danckbarlichen zu vorhaltten wissen. Und nachdem ich den 22 Augusti von Stockholm uff Revel ubergeschiffet, bin ich, weil unss wetter und winde daran gehindertt, den 5 Septembris mit meiner geselschafft erstlich alhir ankommen, auch beide könige auss Schweden und Polen, vater und sohn, in einem gefehrlichen und wunderbharen wesen für mich gefunden. Dan wie die Polenn mitt ihrem konige alhie angelangtt, seindtt sie zwar von dem konige zu Schweden nichtt ghar woll enttpfangen worden auss disen ursachen, dass sie ihren konigk mitt geburlichen unnterhaltt nichtt versehen, sich allerhandtt muttwillens unnterstehen und die beste nutzungen zu sich ziehen sollen.

Über dass sollen die Polen ettliche constitutiones im nhamen ihres konigs haben ausgehen lassen, die der konigk nichtt gewilligett und dem rechtten ghar zu widern sein, ihres gefalens leben und regieren, und was der konigk gebeutt, das wirdtt durch die Polen herwider cassirt, dass also der konigk weinigk gehör bei ihnen habe.

Seindtt also die fürnembsten herrn, weil sie vom könige zu Schweden nicht gröss geachtettt oder woll entpfangen worden, weinig tage nach ihrer ankunfft von dannen verreisettt und ihren kenigk hinter sich gelassen.

Die herrn aber, so bei der konigliche mayestettt zu Polen geblieben, seindtt diese alss der unntercantzler, bischoff zu Præmislink, der hofmarschall, der junge Lassky, her Dultzki, der her Cabalssky, der schatzmeister auss Littauen und ettwa vier andere castellanen und zwei seine chammerlinge, so schwedische herrn sein.

Die polnische herrn, so wie gemeldettt, forn an gereiset sein, haben in Liefland so Schwedenn zu stendigk ubeler hausgehalten den hiebevhorn der muscowiter gethann, haben alles den bauren geraubtt und wegk genhommen was sie erlangen konnten und die armen leute zum teil erschlagen, die weiber geschendett, auch des adels nichtt geschonett.

Daher der konigk zu Schweden geursachet, den Polen ihren konigk nicht wider volgen zulassen. Wie solches die Polen vernhommen, haben sie beim konige zu Schwedenn angehalten, weil sie sich vorzuherett und lange alhie abewarttett, damitt ihr konigk mocht erlaubttt werden auf dass sie neben ihm herwider inss reich Polen verreisen mochten.

Fürnemblich weil der türcke unnd tater, den Ko. Mitt in Podollien eingefallen, trefflichen grossen schaden gethann, und uber die zweimel hundert thausendt man, gleich einen furtrefflichen woywodon mitt weib und kindtt wegk gefuerett, derowegen fürnemblich zu eilen. Der konigk zu Schweden hatt den Polen kurtze andtwortt gegeben, das er aus vorgedachtten ursachen keines wegs seinen sohn ihnen wider volgen lassen woltt, sondern wolte ihn wider nach Schweden nhemen, des die Polen ubel erschrocken und mitt weinenden augen herrunter von höff gekhommen.

Volgends tags seindt die Polen zu ihren herrn und konige gein höff geritten, denen seinen eidtt ermhanett, allerhandtt umbstende erinnertt und wes auss disem, so er zuruck pleiben soltt, werden woltt.

Darauf er geanttwortett: Er vor sein person where woll zufriden und wolte gern mitt, weil aber sein herr vater, der konig zu Schweden, so ghar dawider, so muste er demselben gehorsamenn. Nichtts wenigerss aber wolte er bei seinem herrn vater bittlichen anhalten, damitt solchs geandertt und

er wider mitt in Polen verreisen mocht, und also die Polen ghar traurig wider vonn höfe gerittenn.

Wie nhun die schwedischen herrn reichs rethe solchen ernst von ihrem konige vermercktt und das kein gutts darauss werden woltt, seindtt sie samptt fürgetreten und gebeten, Ihr Ko. M:tt mochtten sich eins andern bedengken, insonderheitt wass hohe eids beteurungen Ihr Ko. M:tt den Polen von sich geschriben und eingelobtt, den sohn, konigk zu Polen, nach geschehener unnterredung keins wegs an sich zu behalttenn, sondern ihnen denselben ihren konigk hinwider volgen zulassen.

Den konigk zu Schweden hatt keins wegs gewoltt, sondern gesagt: sie soltten von ihme gehen, er wolte wol wissen, was er thun soltt. Weil aber seine reichs rethe ihm weiter zeimblichen eingeredett, und das er seins kopffs allein nicht geleben, sondern ihnen, die es treulichen meinten, auch volgen, und den sohn wider erlauben woltt. In dem hett sich der konigk erzürnett und ihnen angemeldett sie soltten von ihme gehen, und da sie solchs nicht thun wolttten, so muste er ihnnentt enttweichen und ist also im zorn auss dem gemach in die chammer getreten, und seindtt die herrn reichs rethe herrunter nach ihren losementen in der stadt geritten.

Daselbst sie sich volgends tags beim schwedischen reichs cantzler zu sammen verfugett und ein ernstes schreiben an die Ko. M:tt zu Schweden gethan mitt der erclerung, weil ihr rath nichtt mher geltten, und durch sein unbilliches fürnhemen allerhandtt gefhär und weitleufigkeit erreggt werden woltt, als wolttten sie ihme hiemitt ihren dinst aufgesagtt haben.

Die schwedischen hofleute und fuessvolck haben sich auch dahin erclerett, da die Ko. M:tt ihren sohn, die Ko. M:tt zu Polen, wider inss reich Schweden nhemen würden, so wolttten sie ihren M:tt auch eidtt und pflichtt aufgesagtt habenn, dan sie kontten sich nichtt mitt jederman schlagen und reuffen, ursach weil sie mitt dem muscowitter allerhandtt und mher dan gnugk zu schaffen.

Die Polen haben letzlichen sich fertigk gemachett, ihre rustwagen von danne geschickett und volgends tags auch verreisen wollen. Doch seindtt sie erstlichenn zu ihrem konigk zu hoff gangenn und gefragtt, ob er mitt woltte.

Darauf er, der konigk, geantwortett, er woltttes nochmaln mitt seinem herrn vater dem konige zu Schweden reden und anhalten, damitt er wider mitt nach Polen verreisen und ihr

konigk bleiben mocht. Derowegen soltten sie gedulden biss volgendstags; alsdan soltten sie richttigen und verhoffentlich guttenn bescheidtt erlangenn. Welches die Polen ettlichermassen wider erfreuett hatt.

Volgends] tags seindtt die Polen wider gein hoff gangen umb richtige erclerung angehaltten.

Da dan der konigk zu Polen ihme dise andttwortt gegeben, das er so lange alhie zu Revel abgewartett, in dem hatte er seinem herrn vatern gehorsamen müssen.

Zum andern hatte er auch der ursachenn halber so lange abgewartett, weil itzo die friedshandlung zwischen seinem herrn vatern, dem konige zu Schweden, und dem muscowiter fürhandenn, das er wol ursache gehabt ferner alhie zuverharrenn, auf dass er wissen mocht, zu wass ende es sich schicken woltt. Weil es sich aber wass langwirigk anstellte, so hatte er mitt seinem herrn vatern gehandeltt, dass er wider mitt fort und inner vier tagen mitt ihnen seinen wegk uff Riga nhemen woltt. Wie dies die Polen gehortt, seindtt sie alle samptt rund herrumb gesprungen und gejauchzett und hatt der bischoff alss der untter cantzler dem konige zu Polen uff lateinisch folgende andttwortt gethan:

Sacra Regia Maiestas,

D[omine] clementiss.

Tota gens polonica et lituonica summa animi subiectione et debita reverentia R:^{as} M:^{tis} V:^{træ} clementissimam declarationem acceperere, quod V:^{as} M:^{ti} gratum acciderit, quod V:^m M:^m huc deduxerint, ac verum quidem est, multa de R:^{as} M:^{tis} V:^{as} discessu a nobis in regnum Sueciæ sparsa, sed ab hominibus levissimis, quippe M:^{tis} V:^{as} auctoritati magis tribuendum, quam inanibus malevolorum rumusculis. Regia etenim M:^{tas} V. etiam reluctantem naturam, quæ nullum arctius admittit vinculum quam est inter patrem et filium, prohibentibus etiam multis causis gravissimis M. V. cum patre serenissimo rege Sueciæ tractandis, nobiscum in regnum Poloniae tandem redire decrevit, et quod posthabitis his omnibus reipublicæ nostræ statum fluctuantem totius polonicae et lituonicae incitamento erit et calcar addit, ut in posterum quoque si quando opus fuerit V. M. nostrates non solum intra regnum, sed & ubique locorum, etiam ad exterarum nationum, quo V. M. ire statuerit, quoque fata

M:^m V:^m tulerint, sequi paratissimi post habito quocunque periculo et vitæ dispendio sint futuri, et tam belli quam pacis tempore omnes vires et conatus eo dirigant, ut M. V. hæc omnia in gentem gratitudinis memorum collata esse sentiat, et M:^m V:^m nobiscum in Poloniam rediisse nunquam poeniteat. Regiæ autem Majestati Vestræ ea diligentia subiectione et obedientia inserviemus eamque ita colemus, ut M. V. etiam aliquando sit memor officiorum nostrorum, quæ nunc non verbis, sed post hac re ipsa et factis constabunt. Solidam quoque inter nostram et nobilissimam gentem Svevicam et proceres ac nobiles utriusque amicitiam proponantur tantum modi ineantur saltem nationes conservari studebimus, animorum nostrorum erga ipsos propensionem ita declarabimus ac omnibus notam faciemus, quemadmodum ante hac nos egisse constabit, in iis, in quas collata nostra officiala.

Quod autem M:^s Vestra certam diem discessus nobis non definiit, id certe nobilitati nostræ, ut cum venia M:^{tis} V:^{rae} dictum sit, valde molestum, non tantum propter rerum inopiam, sed etiam propter alias molestias et dubium reipub. nostræ statum in Polonia. Ideoque supplicamus R:^{ae} M:^{ti} V:^{ae}, ut certum diem abitus nobis clementer præscribere dignetur, ne R:^{ae} M:^{ti} V:^{ae} et principibus ac proceribus regni polonici sit dedecori, M:tm V:^m pompa et comitatu regio plane spoliatum in regnum suum reduci, multi quippe hoc die discessere, multi adhuc abituri, qui si certus ipsis dies dicatur, hic eousque detineri possunt.

Auf welches wie vorgemeldett ihnen der polnische konigk geantworttett, das er seins teilss nie gesinnett gewesen sie zu verlassen, sondern er woltte innen vier tagenn sich mitt ihnen uff dem wege machen, wie dan auch volgends geschehen.

Aber der vatter konigk zu Schweden hatt sich in des sohns verreisen nichtt sehen lassenn, sondern gantz traurigk gewesen.

Und were besser gewesen, das dise zusammenkunfft beider konige, vater und sohns, nie geschehenn where, dan es seindt wunderbare und seltzame handell, so itzo der feder nicht zuge- traun, fûrgelauffen.

So ist auch in und ausser der stadt Revel zwischen Polen und Schweden ein solch mörden und todtschlagen gewesen, dass an allen theilen die zeitt uber, in die 500 zu tode geblieben.

Mir ist von vornhemen leuten getrauet worden, das der konigk zu Polen uff seins herrn vaters anleitung einen reichstagk

haltten und das reich Polen resigniren und einen andern an seiner stelle vorschlagen wirdtt.

Wie nhun der konigk zu Polenn von Revell von seinem vaterm uff Riga verreisett, so ist die Ko. M:tt zu Schweden des dritten tags hernacher unversehens ghar früe, umb drei uhr, unbewust und ohne rath seiner herrn reichs rethe zu schiff gangen und wider nach dem reich Schweden uber geschiffett.

Alls ich nhun diesen brieff in Revel bisdahero geschriebenn, und ein jeder zu schiffe geeilett, so habe ich mich auch mitt aufmachen müssen und bin von ettlichen schwedischen herren reichs rethenn mitt auf ihr schiff genhommenn, die mir alle ehre und guette bezeigett, und mitt denenn für 14 tagenn Gottlob alhie in Stockholm inss konigreich Schwedenn wider woll ubergekkommen.

Und seindtt in unser ankunfft von der Ko. M:tt zu Schwedenn ettliche herrn reichs rethe, die nicht willigen wollen, das er den sohn, uber hohe beschehene eidtliche beteurungenn, bei sich behaltten soltt, bestrickett worden. Wass darauss erfolgn wirdtt, hatt man nachmals zu erfharenn.

Der pabst hatt einen cardinal von Rhöm an die beiden könige uff der zusammenkunfft zu Revell abgefertigett gehabt und alls sich der cardinal fürnemblich beim könige zu Schweden angegeben, das er wegen der bebtlichen heyligkheitt mitt Ihren M:tt zureden, alls hat der königk zu Schweden den cardinal, so 150 personen starck gewesen, gein hoff fordern lassen.

Der cardinal, so am podagra laborirt, hatt sich in einer senffte hinnauff tragen lassen, und seindt zwei schwedische herrn für ihm geritten und also gein höff getragen.

Wie er nhun in des konigs zu Schweden gemach khommen, hatt ihme der konigk enttpfangen und also den cardinall bei sich unnten an gesetzett und hatt der konigk uff lateinisch gesagtt, was der cardinal wegen des pabst anzubringen hette, dasselbe sollte er itzo thun.

Der cardinall hatt geantworttett er hatte von seinem herrn dem pabst befehl die sachen mitt I. Ko. M:tt allein und in secret zu reden; bete derowegenn dermassen um ein solche audientz.

Der konigk zu Schwedenn hatt herwider berichtett, dass er seins teilss wol erachten kontt, das die sachen und gewerbe nicht so heimlich, sondern also geschaffen sein würdenn, das solchs wol für den gantzen umstandtt geschehen kontt. Er von sein person wolte dergleichen selbst darauff andttwortten.

Der cardinal hatt wider fürgewandt, das er dessen keinen befelh, sondern es muste, wie vorgedacht, in secret geschehen.

Der konigk hatt alsofortt seinem dinern befelh gethan, das man thuer und fenster zumachen müssen, damitt des cardinals anbringen in secret bleiben und nichtts davon hinaus khommen mocht, und darauff an dem cardinal begertt sein anbringen zu thunde.

Der cardinal hatt nothwendigk dis fürbrachtt, das die bebstliche heylikheitt ihn M:tt viel glück und heill zu derselbenn regierung und ein langes leben wünschen thette. Dass uberige aber hette er uff befelh des babsts mitt ihren M:tt allein in geheimb zu reden.

Der konigk hatt kurtzlichen disem bescheidtt gegeben, weil es sonsten kein anderss were, so hette der cardinal albereit hiemitt seinen bescheidtt und abfertigung, den er als der konigk zu Schweden hette mitt dem babst nichtts zu schaffen.

Wie nhun der cardinal dise andwortt und abfertigung erlangt und uff den abendtt von höff in sein losementt in der stadt khommen, hatt es mitt ihme volgends früe getaget und ist davon gereisett.

Der konigk zu Schwedenn hatt von Revell auss uff des muscowiterss begerenn seine gesandttten zue friedshandlung uff der reussischen grentzen gesandtt, und wie ich von ettlichen herren alhie berichtett, so erbeutt sich der muscowitter, wen der konigk zu Schwedenn ihme seine vier heuser, alss Iwangrött, Gummegrött, Caporien und Kecksholm samptt den zubehörigen landen, wider geben will, so wil er ihm dagegen fünfzeehenmalhundertt theusentt thaler bhar geben und daneben einen ewigen friden machen, welchs der konigk zu Schwedenn nichtt eingehen, sondern die gelde haben und so wol die lande behalten will.

Vormercke sovil, das die herren reichs rethe in Schweden damitt nichtt fridliche und wie ich ettlicher massen verstanden, so werden die stende der crön Schweden die gelde nhemen, und ins reichs schatz legen, dem reussen angedeute seine heuser und lande, weil sie ohn das in der gelegenheitt nichtts davon haben, wider geben und einen ewigen friden machen. Gott gebe es gefalle dem konige oder nichtt, und sehen die sachen ettwas weitleufftigk dises orttss auss.

Und wegen solcher gelegenheittenn habe ich noch zur zeit in meinen sachen nichtts sonderlichs vorrichten können. Aber

die herrn reichs rethe, so von zwein jharenn dem von Morner, alss churf:^a brandenburgischen abgesandttenn, wegen meiner forderung den abschiedtt gegeben, die thun mir gutte befurderung und räthen ich soll ettwas gedulden, biss der zorn beim konige ettwas gemiltertt, so wollen sie ferner das beste bei ime thun.

So hatt auch die konigin zu Schweden auss eigener bewegnuß und uff anleiten ettlicher meiner gonstigen herrn und forderer ihren cammerjungkeren zu mir in mein losementt gesandtt und gnedigst anmelden lassen: ich sollte was gedulden, biss dis wesen ein weinig vorbei were, so woltt sie bei ihrem hertzliebsten herrn und gemähll, dem konige zu Schwedenn, mein advocatus sein und mein bestes wissen, welchs ich zu untterthenigsten danck angenommen, und habe darauff alhie ein schon cleinodt oder geheuge, so 1800 thaler kostett, an mich gebracht, welchs ich der konigin umb schleuniger befurderung und gutter endtschafft meiner sachen halber, morgens nach dato untterthenigst voreheren will.

Behaltt wil ich wol werden, aber ich muss wass gedulden, und glimpfflicher in untterthenigster demuett und bitt mitt der sache umbgehen, wie dan mittel vorhanden sein, dadurch es negst Gotts hülffe geschehen kann.

Wie ich nhun für 14 tagenn von Revel neben meiner geselschafft, Gott lob, zu Stockholm frisch und gesundt ankommen bin, so ist burgermeister Grosse zu Kopenick an seinen alten schaden kranck geworden, dan ihme alwege salva venia zumelden, die gulden ader untten mitt gangen, welche sich vorstopffett und sich umbs herze gesetzett, sich daselbst coagulirt und den athem benommen, wiewoll ich des konigs leib medicus, Johan Lehmon¹⁾ genandtt, so wol des konigs apoteker an ihm gebraucht, hülff und mittell gesuchtt, das ihme hette mügen geholffen werden, welche dan das beste gethann. Aber Gott der herr hatt seinen willen geschafft und ist vorgangen mittwoch achttag in Gott dem herrn seeliglichen entschlaffenn.

Ob ich nhun wol volgends tags ihne nach christlichen gebrauch zur erden und in der heupttkirche wollen bestettigen lassenn, so haben sie wegen des konigs die glocken nichtt darffen gehen lassenn; zu dem haben die vorsteher der kirche ohn bewilligung des konigs mir das begrabnuß nicht verstadtten wollen.

Da ist keiner von den herrn reichs rethen so khün gewesen, weil der konigk uff sie zornigk ist, der ihm uff mein bitten

¹⁾ Lemoine.

darumb ansprechen wollen, sondern geraten, ich sollte an die königin gelangen, die würde in dem wol das beste thun.

Darauf Ihrn M:tt ich in schrifftten die gelegenheit untherthenigst entdeckett, weil ich den verstorbenen ehrlichen man von meinem gnedigsten herrn, dem churfursten zu Brandenburgk, zum gefertigkten und zum beistandtt lossgebeten, auch ihrn churf. gnade und denselben herrn vatern seeligen uber dreissigk jhar für einen futter marschalk treulichen gedienett. So wolte mir dannach gebüeren, dass ich ihne ehrlichen liesse zur erden bestettigenn.

Darauff die lobliche konigin sich ghar gnedigst erzeigtt und ihrem herrn und konige, die gelegenheit kundt gethann.

Und hatt sich der konigk in dem ghar gnedigst erzeigtt und mir ansagen lassen: Weil er churf. brandenburgischer diener, und da einer vom adell, sollte ich ihne für dem hohen alter sein begrebnuss machen lassen; where er aber sonsten ein gutter ehrlicher man, sollte ich ihne sonsten an einen andern gelegenen ortt legen lassen.

Wie wol die vorsteher der kirchen wegen des begrebnuss mich ubersetzen und 50 thaler von mir haben wollen und darauff 20 gebotten, weil sie aber damitt nichtt fridlichen sein wollen, hatt es die konigin dahin gebracht, das ich nur 14 golden geben dürffe.

Und hatt sich auss disen ursachen die begrebnuss biss uff den sonnabendtt verweilett, da ich den frommen bürgermeister Grossenn in der heuptkirchen alhie zu Stockholm nach ihren ceremonien zur erden bestettigen und ein leich predigtt durch den teuttischen pfarhern thun lassen. Gott der almechtige wolle seiner seelen gnaden, und uns andern, wann wir hernacher volgenn.

Welchs E. H. ich dinstlichen nichtt verhaltenn sollenn und thue E. H. hie mitt in eil dem lieben Gott in gnaden befehenn, und mitt dem ersten von allem wider. Datum Stockholm den 2 Novemb. a:o 89.

E. H.

d[ienst] w[illiger]
Jorgen Eckhardt.

Utanskrift: Dem edlen hochgelartten und ernvesten hern, Christiano Distelmeyern, churf:n brandenburgischen rath und cantzlern, meinem grossmechtigen hern unnd forderern.

Jöran Jakobsson Silfverpatrons berättelse
om konung Sigismunds ankomst till Sverige
1598, om hertig Karls resa till Finland samma
år samt om liffländska, danska, ryska och
polska krigen 1600—26.

Efter handskrifter i riksarkivet och Uppsala univ.-bibliotek.

Jöran Jacobson Silfver Patrons relation 1598 om
k. Sigismundi ankomst till Sverige 1598, Stångbro-
slaget, H. F. N:es reesa till Finland och liflendske
kriget.

Alt sedan som jagh kom ifrån H. F. N:des stall hertigz Carlz
och jagh bleff varachtig giort, när H. F. N. reste ifrån Nycke-
pingh och till Lijnkiepingh, och tå [*sic*] redh jag under H. F.
N:des lijff compagnie. Min ryttmester var Hanss Maasback.

Nähr H. F. N. kom till Lijnköpingh, tå haffver han achta[t]
resa emodt konungh Sigismuntum, efter han förnam honom
vara landztigen i Calmar. Men H. F. N. bekom så een
vissare kundskap, att konungen i Polen var siövägen kommen
till Stegborgh; rychte förthenskuld H. F. N. lägret och
marcherade emodt honom och slogh sitt läger vidh een herre
gård, be:dt Mem; ther lätt H. F. N. slå een bryggia öfver
elfven, som löper ifrån Söderköpingh och i Saltsjön och för-
skickadhe åttskillige gånger budh med sina breff till k. Siges-
mundum och fick doch inthet then ringesta bookstaff eller svar
till baakas igen. Altså rychte H. F. N. ifrån Mem och in på
Stegborgz angh. Ther mötte konungh Sigismundus H. F. N.
med sitt krigzfolk medh hugg och slagh. Och tå haffver kon. Si-
gesmundus besatt een eekebacka på vår högra hand medh een
hoop heduker, hvilka H. F. N. (till een stor lycka) jagadhe uthur
eekebacken, och besatte honom med sitt folk. Om thet hadde

icke skedt, så haffver varit fahra, huru medh H. F. N:^{des} folk haffver afflupit, effter kon. Sigismundus hadhe mäst hela ängen inne in till Rännelen, een lijten ådra, som löper genom engen, och ådran var in på H. F. N. batalie.

Doch om morgonen strax som H. F. N. kom marsserandes, besatte H. F. N., medan dimbodt var, een eekebacke på venstra handen om siövijken. Och så hadhe polacken besatt een eekebacka på högre handen om H. F. N. hertigh Carl medh heduker, hvilke H. F. N. jagadhe uthur backen och fick honom in.

Strax ther effter, när dimban något förflöt, jagade polacken våra ther ifrån och satte sina tijt i backen med tvenne stycken, hvilke han stälte in på H. F. N. lijff regimenthe, och efter Gudz nådige försyn sprängdes bådhe stycken med första salva och gingo sönder i stycken. Sedan i medlertijdh kom långh Jöran Påse och Farenspek till H. F. N. till tals öfver bäcken. Så rychte kon. Sigismundus till sitt kvarter, och H. F. N. drog igen till Mem till lägret. När H. F. N. haffver legat ther några dager stilla medh sitt läger, bekom H. F. N. kundskap, att konungh Sigismundus lätt göra een bro ifrån Steghborgh och in på fasta landet, som veter ått Skenäs. Rychte H. F. N. medh een deel af sitt krigzfolk ifrån Mem och ladhe sigh gint emodt bryggian, som tå all redha nästan var half öfverbygd. När konungh Sigismundus thet förnam, att H. F. N. var ther honom emodt, rychte han medh sitt folk ifrån Stegborgh och igenom Suderköpingh up till Lijnkiöpingh.

Strax H. F. N. af hans uptogh förnam, lågh H. F. N. inthet mera i lägret vedh Mem än een natt, uthan marseradhe alt stilla efter honom, till thes kon. Sigismundus kom in i Lijnköpingh. Tå lade H. F. N. sig een half mijl ifrån Lijnköpingh vjdh een lijten bro, ben:^{dt} . . .¹⁾, och ther i bondebyn om kringh i några nätter. Och thes emellan hadhe H. F. N. åttskilliga resor sina uthskickade trumpeter ått Lijnkiepingh till k. Sigismundum och bekom even lijka svar, som vid Steghborgh, nembliq icke ett ordh, och H. F. N. hade sin ryttervacht på andra sidan om broen, som veter ått Lijnkiepingh.

Om natten tillförene som slaget stodh, kom konungz Sigismunti folk och jagadhe H. F. N:^{des} vacht några resor öfver broen in i lägret. Tå skickadhe H. F. N. till Anderss Lin-

¹⁾ Lakun.

nersson, som tå lågh näst vid broen med sitt compagnie, att han strax skulle vara till häst och holla vid broändan i godh beredskap att försvara broen och förhindra fiendens anlop.

Imedlertijd och om natten kalladhe H. F. N. greff Axell tillijka medh Anderss Linneresson. Hvad tå afhandlades, var mig ovitterligt, uthan strax om morgonen i dagningen rychte H. F. N. medh hela sitt läger in för Lijnkiepingh. Nähr kon. Sigesmundi skildtvacht thet förnam, H. F. N. medh hela sitt läger vara så nähr i uptogh, gaff skildtvachten thet tilkänna. Strax k. Sigesmuntus thet förnam, fördhe han strax sina stycken medh folk och amunitions saker öffver emodt H. F. N. och stälte sigh i fältordningh och full batalie. Och samma morgonen var een svåra tiok dimba, att man icke kunde see hvar annan, uthan att the hördhe sårlet af hvar annan. Nähr dimban försvan, gick konungens stycken i Polen lösa in på H. F. N. Nâdes folk; så haffver H. F. N. stält Anderss Lijnersson medh sitt compagnie tillijka medh gårdzphanan och nogra andra compagnier på högre flögelen, som viste ått Store Stång och på then venstra flögelen var H. F. N. lijffcompagnie, Hanss Maassback medh flere andra compagnier till foot och häst. Strax konungens stycken i Pålen voro affgångne och dimban försvan, gick Anderss Lijnersson medh högre flögelen ått Store Stång och then vänstra flögelen ått Lille Stång. Tå rettereradhe hedukerna sigh i qvarnhusen och satte sig der till värns, till thes eelden sattes på qvarnhuset och brende up bådhe qvarn och heduker; sådan satte H. F. N. sina stycken, såsom och them H. F. N. fick af kon. i Polen, på een bergzklint vedh Stora Stång och skött på konungens folk i Polen, som hölt på fältet under Lijnkiepingh.

Nähr kon. Sigesmuntus förnam sitt folk bekomma skada aff H. F. N. stycken, skickadhe [han] een trumpeter till H. F. N. och badh H. F. N. ville tå låta holla up, effter thet var nogh blod then dagen uthgiuthen.

Tå skickade H. F. N. budh, att han medh nogra af konungz i Polen skulle komma till talss. Så skickadhe konungh Sigesmuntus een margreffve och greff Erich till H. F. N., medh hvilke H. F. N. munteligen taladhe och begärte, att kon. Sigesmuntus skulle lefrera H. F. N. the fem herrarna aff rijkz råd, nämligen her Erik Sparre, Ture Bielke, Steen Baneer, Giöstaff Baneer, Långh Jöran Påse. Så framt kon. Sigesmuntus icke ville tå strax lefrera honom them i händer, ville Hanss

F. N. sielff draga öfver och taga them sielff vedh hufvudh, hvilket kon. Sigismundus efterkom och lefrerade honom H. F. N. strax för:de herrar. I medler tijd nogra dager ther effter bleff H. F. N. och konungh Sigismuntus öfver eens och munteligen kommo till talss, och sådant afskedh och beslutt giordes, att H. F. N. och kon. Sigismuntus the skola mötas ått i Stockholm, och H. F. N. förreste ther ifrån till Örebro, och folket fik förloff, hvar heem till sitt.

Konungh Sigismuntus achtadhe inthet afskedh och sin konungzliga loffven, uthan förreste ned till Steghborgh, och ther medh stegh till skepz medh sitt folk och segladhe till Polen igen och förordnade Bacchum¹⁾ till stotthollare på Calmar.

Om våren ther efter [1599] stormadhe H. F. N. staden och fick honom in medh stormandhe handh, och sedan gafz slättet up för hunger skuld, och hedukerna, som ther uppå voro, satte H. F. N. tienst.

Om hösten sedan thereffter förreste H. F. N. till Findland, seglandes om Åbo och stegh i land, men rumssens namn ähr migh okunigt. Sedan förreste H. F. N. till S. Morthens sochn och kom i hoop medh finnerna och slogh them på flychten; sedan förreste H. F. N. ther ifrån till Helsingefårss, från Helssingeforss ått Vijborgh.

Och när H. F. N. kom när Vijborgh, sändhe han nogra reuter af Hanss Blankz phana medh s. Jesper Matzson till Nyslåt och togo [*sic*] thet in. Men H. F. N. reste till Vijborgh och lägradhe sigh först på Sichinima²⁾, och sedan skickadhe han een hoop medh folk på Pansserlax²⁾ och een hoop för Carieporten. Så lagh ther eett compagnie lijfzlänse rytter ini staden och theres ryttmester heet Kleen Joachim, och han lätt läsa up Carieporten och satte sig ther igenom medh nogra reuter, som honom fölia ville, inthet achtandes, att ther lagh een stor hoop footfolk uthan före, och kom så igenom Ryssland och ått Lijffzland.

Sedan fick H. F. N. staden och slåtet in och lätt afretta these herrar, hvilkes namn stå här på registret.³⁾ Sedan drogh H. F. N. ifrån Vijborgh till Åboo och togh slättet in och lätt afrätta these herrar, hvilkes namn effterföljer³⁾. Samma hösten förreste H. F. N. från Åbo till Sverige igen och lätt rätta the herrar i Lijnkiepingh, hvad tijdh på åhret ähr migh

¹⁾ Vladislav Bechius, en fältöfverste från Ungern i kon. Sigismunds tjänst.
— ²⁾ Siikaniemi och Panssarlax, förstäder till Viborg. — ³⁾ Ej i manuskriptet.

okunigt. Om hösten ther efter kom H. F. N. till Räfte, ifrån Räfte ått Pärno, togh thet in, ifrån Pärno till Phelin, togh thet in. Men unge Per Stolpe kom ifrån Narven och togh een hoop medh folk och drogh till Hvijtensteen och togh Hvitenssteen in, ifrån Hvijtensten och till Öfver Polen¹⁾, och togh honom in, ifrån Öfre Polen¹⁾ till Laijs och togh Laijs in. Sedan rychte han ther ifrån och kom till H. F. N. vedh Phelijn, ifrån Phelijn rychte han till Carkus och fingo [*sic*] thet in, sådan bleff folket lagdt i borläget in modt julhelgen. Så vorto the sedan upbudadhe till fält igen. Tå togh H. F. N. een hoop medh folk och belägrade Darfft och fick thet och in, och een hoop medh folk andtvardadhe H. F. N. Månss Wrangel och Hanss Blank, och ther medh drogo the till Wenden, hvilket the och giorde, och kommo 4 dagh jul för Wenden och vordo ther ifrån ynkeligen jagade och slagne.

Sedan så kommo the till H. F. N. till Darfft igen och coniugerade sikh sedan till hopa och förreste så till Wenden igen och togh Wenden in, Röneborgh¹⁾ och Nyhusen, och sedan Kåkenhusen, staden men icke slättet, och nogra andra små kåkar kringh om landet. Sedan besatte H. F. N. staden och the andre öfrige folket ladhe han i gardison [*sic*], och sielff personligh reste H. F. N. till Räftevel och på samma tijdh bleff hertigh Carl Philip förd på Räfte slåt, och strax gräset bleff vuxet, boddadhe han sin folk up och drogh till fält, och een hoop medh folk lefreradhe H. F. N. rijksz admiralen, then edle och högvälborne herre, herr Carl Carlsson Gyldenhielm, och han skulle medh thet folket draga till Kåkenhusen, efftersom Kåkenhusen var belägrat af polacken, och then gamble Raasvill³⁾ commenderade i thet poloniske lägret. Våra hadhe staden Kåkenhusen inne, men polacken slätet. Uthi then meningh bleff Hanss Exellens rijkszadmiralen tijt skickadt, att han skulle undsättia staden, men thet intent hade icke sin fortgångh, uthan H. Exellens måtte vijka ther ifrån och polacken fick staden igen. Sådan drogh polacken och togh in Wänden och belägradhe Röneborgh;²⁾ tå comenderade Pharensäck⁴⁾ polackens folk.

Tå rychte H. F. N. till Wänden, och närh Pharensäck thet förnam, att H. F. N. var i uptogh, så öffvergaff han Röneborgh, drogh med sitt folk åt Rijga, och strax kom H. F. N. i hoop medh honom vidh Wenden och fölgde honom medh hugg

1) Oberpahlen i Fellinska kretsen. — 2) Ronneburg i Wendenska kretsen. — 3) Nik. Radziwill, vojvod af Wilna. — 4) Jürgen Farensbach.

och slagh in till Nye Möln¹⁾, 2 miler ifrån Rijga. Och H. F. N. bekom af honom alla hans stycken, vagnar, all pagagie. Strax slogh H. F. N. een bryggia öfver Mölngraffven, rychte så in och brendhe up thet ryska hackelverket, sedan förreste H. F. N. ther ifrån ått Wålmar och besatte thet medh svänst folk, och ther uppå satte H. F. N. Hans Exellens fältherren her Jacob De la Gardie och Hans Exellens admiralen herr Carl Carlsson Gyldenhielm. Sedan kom polacken och belägradhe staden och fick staden in, och ther på vordo begges theras Exellentier fångne och till Polen fördhe. Samma vinteren belägradhe Chotchewih²⁾ Darfft och fick thet in om sommaren ther effter. Så kom polacken medh sin krigsmacht och medh store stycken, och drogh för Phelin och beskött thet och fick thet in, ther ifrån Phelin till Hvitsten, togh thet in, ther lefde han the store stycken, hvilka han ifrån Polen fördt haffver, och när han Hvitsten togh in, lågh H. F. N:des folk emellan Hvitsten och Räfte.

Och i medler tijdh ther effter belägradhe H. F. N:des folk Hvitsten. Tå kom Chotchewih om hösten och undsatte them och slogh våra ther ifrån. Tå commenderade Arvedh Erichsson³⁾ och Hendrich Lijff⁴⁾, och samma hösten kom saligh Anderss Lijnersson och togh commento an. Om vinteren i julhelgen stormadhe han Hvitsten, och stormstegerna voro för stackotta, och fingo[!] thet inthet in, och strax ther effter samma vinteren uppenbarades Hendrichz Liffz, Månss [o: Moritz] Wrangelss, Rosens och Troyans⁵⁾ förräderij.

Hendrich Lijff, Rosen och Troyan blefvo fångne, men Månss Wrangel kom sin kooss ått Ösel, ther ifrån till Kuurlandh. Hendrich Lijff bleff rättat i Räfte, Rosen och Troyan blefvo skickade till Stokholm.

Om sommaren ther effter så drogh saligh Anderss Lijnersson för Wassenbergh och besköt thet och fick thet in; sedan een tijd thereffter, ryckte han up ått Pärno, och tå var H. F. N. i Pärno. Men när han saligh Anderss Lijnersson kom till eet hoff heter Fikela⁶⁾ (ligger emellan Räfte och Pärno) rätt som han haffver sigh vidh hoffvedt belägrat, kom Chotchewih i antogh och ville honom ther antasta. När han thet förnam, att Chotchewih kom, villiandes honom besökia, strax med behändigheet slogh han een vangborgh kringh om sigh,

¹⁾ Neurmühlen. — ²⁾ Jan Chodkewicz. — ³⁾ Stålarms. — ⁴⁾ Liwe l. von Liewen. — ⁵⁾ Christoffer Treiden? — ⁶⁾ Fickel i Wiek.

villiandes inthet medh honom fächta, efter han var svagh medh folk.

Nähr Chotchewih thet förnam, att Anderss Lijnnersson ville inthet schermusera med honom, marserade han samma vägen till baaka igen, men s. Anderss Lijnnersson marserade till Pärno och kom till H. F. N., sedan ryckte han up ått Rijga och lågh under Rijga nogra dager.

Sådan H. F. N. förnam, att Chotchewih lågh vidh Kärkholm, rychte H. F. N. up medh sitt folk och kom till Kärkholm. Ther fan H. F. N. Chotchewih för sigh, och H. F. N. bleff till ryggia slagen medh sitt folk. Ther samma städes i then slachtingen bleff saligh Anderss Lijnnersson slagen och hertigen von Lyneborgh.

Åhret ther effter comenterade greffve von Mandzfält, och han kundhe inthet längre komma thet åhret än ifrån Räfte och till Pärno, för ty thet regnadhe hela hösten, så att hela landet sågh uth som een siö.

Åhret ther effter stormadhe the svenske Hvijtensteen om midsommarsnatt och fingo thet in och bekommo alle theres store stycken. Somblige bleffvo qvar i Räfte och somblige fördes till Sverige, och när thet var skeedt, rychte the till baaka och belägradhe Darfft och lågo een tijd ther före och besköto thet och fingo thet inthet in. Ther medh drogo the ther ifrån ått Wälmar och togo staden in med petarder, men slåtet fingo the inthet, ifrån Wälmar till Wenden, togh thet och in medh petarder.

Sådan om hösten thereafter drogo the ther ifrån ått Räfte och fingo hemloff hvar till sitt, men somaren ther effter förreste the svänke och fingo Dynamin in och Kåkenhusen, bådhe slåttet och staden.

Sedan bekommo the order ifrån H. F. N., att somblige skulle ryckia öffver ått Finland. Ther lågo the een tijdh i borglägo. Sedan fingo the order, att the skulle församlas i Vijborgh; ther kom H. Exellentz fältherren her Jacob De la Gardie och togh tå alt folket så mycket ther var och reste första gången in i Rysslandh till lijka medh saligh Evert Horn. Ther kom een stor bajor ifrån storförsten i Muschow, som togh emodt honom medh stort process.

Tå drogh H. Exellentz fältherren under Capurium, hvilken var rebellist emodt storförsten och haffve slagit sigh till demyterij; tå bleff thet compagnie, hvilket jagh under var, skie-

kadt ifrån Capurium till Narven. Men H. Exellentz fältherren förreste medh thet andra folket in ått Ryssland sijn kooss, hvart uth ähr migh okunigt. Men när vij hafva legat på Narven eet åhr, fingo vij heemloff ått Sverige. Om sommaren ther näst vordo vij skickade ifrån Stokholm till Iffwengrå medh s. Per Nielsson secreteraren och belägradhe thet, men s. Anders Larsson, som tå var stotthollare på Råffvel, han var general comenteur, så länge vij ther lågo.

Så lågh een pålacke fyra mill ther ifrån vijdh Jamo medh 6 tusen man stark, hvilkes namn var Leo Schoschi, och han giorde vårt läger stort impas, efter han var stark medh folk, och rymdhe ifrån vårt läger 1500 irer med alt sitt gevär till Leo Schoschi och 500 fransoser giorde sigh till öffverlöper, men theras upsått fick inthet sin fortgångh, ty the vordto förhindrade på resan.

Så måste vij draga ther ifrån och fingo inthet Iffwengrå in then gånghen, uthan the svänske fingo hemloff hvar till sitt och finnerna till sitt.

Våren ther efter begyntes thet danske kriget emällan Sverige och Danmark. Tå kom konungen i Danmark och belägradhe Calmar, fick staden in, men inthet slättet. Sedan kom H. K. M:t och ladhe sigh uthan före så när, att the skuto till hvar andra medh musqveter.

När H. K. M:t haffver legat ther een tijdh, skickadhe H. K. M:t hertigh Gustaff till Christianopel och togh honom in medh petarder och sköfladhe staden och stack honom i brand. På sistone fattades krut och bly; så måste H. K. M:t draga till Rösseby. Ther kom konungen i Danmark medh hela sin krigsmacht och ville köra H. K. M:t dädan, men thet gik honom inthet an, ty the sloges een half dagh både till häst och foot och H. K. M:t kon. Carl behölt sitt läger, men konu[ngen] i Danmark måtte vijka af till Calmar igen. Samma dagh bleff H. K. M:t kon. Carl skutin igenom venstra tröjeskörtet, men honom skadde inthet. Sedan slogh H. K. M:t een fast skantz vidh Rösseby och besatte honom väll medh folk. Och konungen i Danmark haffver besatt Calmar och Borkholm på Öland, och när H. K. M. thet förnam, att konungen i Danmark haffver leeft sitt folk på Öland, skickade H. K. M:t hertig Gustaff till Öland, och han togh Borkholmen igen och gaff kon[ungens]

folk i Danmark qvarter. Tå lågh H. K. M. konungh Carl vidh Ulhem och skreff effter herr Axell Oxenstierna, aldentijdh han förnam siukdomen begynna fhå öffverhanden och förör[d]-nadhe honom till rijkzcantzleer och andtvardadhe honom cronan och regementet i händer, efter hertig Gustaff var än tå unger, och alt ifrån then tijden haffver regementz byrdan legat uppå hanss skuldrar; Gud lijudre then svåra bördan. Och hertigh Gustaff lätt komma konungens folk i Danmark heem ått och besatte Borkholmen medh svenskt folk, sedan drogh H. K. M:t k. Carl siövägen ifrån Rösseby och till Nyckepingh, och strax ther effther han var kommen till Nykeping, bleff H. K. M. genom Gudz nådige försyn genom then timeliga döden hadan kallat och skildt. Gud H. K. M:t:z siäl frögdhe.

Om vinteren thereffter hölt hertigh Gustaff eet möte i Nyckepingh. När han haffver talat medh the herrar, som voro tillstädes, gjorde han ordinantz, hvart uth han stälte sitt folk emodt the danske. H. F. N. drogh på een ort och hertig Johan ifrån Östergöthland på een ort, och Sudermannalandz rytter phana bleff skickat ått Vermeland, för then orsak skuld att ther logh een dansk, som heet Lars von Halden, med nogra tusen man, som hade i sinnet att sköfla och brenna up Vermland, som the villia mena var mäst bönder; men när han thet förnam rytterijet komma tijtt neer, lågh han stilla, och vij voro och medh stilla; och tå var jagh leutnampt under samma compagnie. Samma vinteren slogh hertigh Johan een hoop medh danske rytter i Vestergöttland på een siö heet Graflången. Samma vinteren bleff H. F. N. hertigh Gustaff förraskat af the danske, så att han med största lijzfahra undkom.

Våren thereffter toghz saligh konungz Carlz lijk uthi Nyckepingh och fördes till Stregnäas och sattes i sitt hvijlorum. Strax thereffter om sommaren rychte konung Gustaff medh folket emodt juthen, och H. K. M:t var svagh med folk, och konungen i Danemark hadhe een stor myckenheet medh folk, een stoor hoop i Vestergöthland, een stor hoop i Småland, doch uthrettadhe the inthet synnerliget efter the så starke voro.

Men k. Gustaff var svagh medh folk för then orsak, ty the svånke hade sitt folk emodt ryssen och polacken och hadhe krich emodt 3 konunger på een tijdh.

När konungen i Danmark veek uthur Vestergöthland till Danmark, satte han sigh sielf personligh på skepen medh een stor hoop medh folk och drogh ått Stokholm och kom noget

nähr in modt Vaxholmen, och ther måtte han vända om och inthet utthrättadhe, hvad han i sinnet hadhe.

Men i Stockho[l]m var inthet nogot synnerligit krigzfolk, eij eller på Vaxholmen, uthan Gudh then aldrahögste halp, att ther kom een öfverste ifrån Håland öfver Norvegen genom Helssingeland, som heet Mönickhoff, medh nogra compagnier, och hadhe han icke kommit, kan skee konungen i Danmark hadhe gjort större skadha än han gjorde.

Vinteren thereafter stodh hertigh Johan bröllop i Stokholm. Dagen thereafter hertigh Johan bleff vijgdt vid sin furstina, förreste konungh Gustaff nedh ått grenssen och begynte tractera medh the danske om fridh, och till fridztractaten brukade H. K. M:t Sveriges rijkes cantzler, den edle och högvälborne herre, herr Axel Oxenstierna. Om rijkcantzleer var förr ther nidre ähn H. K. M:t, ähr migh ovitterligit, men Hans Exellens gjorde friden medh the danske. Thet andra året thereafter drogh H. K. M:t ått Ryssland och togh eet slått in, heet Actov.¹⁾ Nähr han haffver fått in, drogh han ått Räfte och sedan ther ifrån ått Sverige, men folket bleff qvart i Ryssland här och ther på skantzer, men sin ordinantz togo the i Nogården, hvilken the tå innehadhe. Våren thereafter kom H. K. M:t ifrån Sverige och belägradhe then store staden Pletscho²⁾ så starkt på alle sidor, att ingen kom hvarken uth eller in, och lågh therföre een rund tijdh och sigh i sinnet satt haffver att liggia ther så länge han skulle fhå thet in. Men så var ther på then tiden gesanter ifrån Engeland, som skulle tractera emellan konungen i Sverige och storfursten i Ryssland, så och voro ther gesanter ifrån Håland, som skulle vara med på samma fridztractat, och igenom Gudz försyn bleff een evigh fridh emellan Ryssland och Sverige. På samma fridz fördragh bekom konungen i Sverige af storfursten i förlikningh theseseffem efter:ne befästningar: Ivangrå, Kexholm, Nöteborgh, Capurium och Jamo. Sedan voro vij i nogra åhr i Sverige stilla, intill thes H. K. M:t höglöfligh i åminnelse drogh för Rijga och häftigt belägradhe, att ther slap ingen hvarken uth eller in, och till dess H. K. M:t igenom Gudz försyn fick staden in. Sedan drogh H. K. M:t för Mito, tog then in. Poloniske fältherren Rasvill logh 2 mijl ther ifrån och lätt sigh så märkia, att han ville holla een slachtning med vår salig konungh. Nähr H. K. M:t thet förnam, att

¹⁾ Angdow. — ²⁾ Pleskow.

han hade thet i sinnet, så lätt H. K. M:t kalla up alt sitt folk ifrån Mito och förreste till honom, men poloniske fältherren lågh på een holma. Så måtte H. K. M:t låta slå een bryggia öfver een bäck, för ähn han kunde komma till honom.

Nähr broen var färdigh, lätt konungen sitt folk marsera öfver. Men Rasvill hade sitt folk i full batalie strax ther hooss, men när han förnam H. K. M:t ville slåss medh honom, skööt han pålisk lössn, sedan veek han af medh hela sitt läger, och thet var lijtet för afftonen. Tå besatte konungen Mitto och drogh sin kooss ått Rijga, ifrån Rijga till Räfte, från Räfte till Narffven. Ther bleff hertigh Carl siuk, men konungen drogh ther ifrån ått Sverige för höglichtige orsaker skuld. Nogot lijtet ther effter bleff H. F. N. genom döden hädan skildt på Narffven. Men om våren therefter förreste H. K. M:t åter till Rijga och ville undsättia Mitto. Tå hade polacken thet redo inne.

Tå gjorde H. K. M. stillestånd medh then poloniske fältherren Rasvil i nogra åhr, och therföre Rasvill gjorde stillestånd med H. K. M:t på nogra åhr, togh kon. i Polen misshagh till honom, att han skulle vara een godh svänsk, casse-rade honom, togh bolaven ifrån honom, andtvardade een annan bolaven, som heet Leo Sapia, och gjorde honom till lattoiske [*sic*] fältherre igen. Men när thet stillestånd uthe var, som Rasvill med H. K. M. giordt hadhe, så drogh H. K. M. och togh Kåkenhusen in, ifrå Kokenhusen till Birsen och tog then in; sedan togh H. K. M:t Busk in Mitto och Tohum.

Sedan var H. K. M:t i Rijga, till thess han förnam Consosschi¹⁾ komma öfver Dyna på andra sidan om Kåkenhusen; strax rychte H. K. M:t ått Kåkenhusen.

Nähr Consosschi thet förnam, rychte han öfver Dyna till baaka igen. Tå ladhe H. K. M:t sikh på Barson²⁾, så länge han kunde, han skulle förnimahvad fiendens intent var. Rasvill logh vid Busk och hadhe sitt folk till samman, endoch han var casseradt. Men then unge Saphia skreff för fältmarskalk, och han logh vid Wallow³⁾ med een hoop med folk. Nähr H. K. M. thet förnam, att han ther logh medh een hoop folk, drogh H. K. M. ifrån Barsoon och till Wallow och besöchte then unge Sapia, men then unge Sapia hade sitt folk i batalie och hölt medh H. K. M:t een slachtningh såsom een manhaff-tigh soldat. Men Gud then aldra högste välsignadhe H. K.

¹⁾ Gonsievski. — ²⁾ Berson. — ³⁾ Wallhof.

M:t och honom gaff segeren, så att H. K. M. jagade them på flychten och fingo een snål och hastig gångh ått Willen¹⁾ igen. Och Rasvill, som lågh vidh Busch, fick kundskap, att Sapia var slagen vedh Wallow; så hastigh var Rasvill ifrån Busch, att han red ifrån steken, som satt på speten och stektes, ått Willen etc.

Nähr nu H. Exellens fältherren gjorde thet sista stillstånd i Pryssen medh polacken uthi 26 åhr, samma åhr var jagh ståtthollare på Kåkenhusen och vardt belägrat aff een polonisk öffverste, benämndt Nicklas Korff, uthi elleffva vekur; samma dagh bleff Ewerst skantz belägrat aff een polisk öffverst leutnant be:dt Wulff.

Jöran Jacobson
Silfverpatron.

Välb. Fru Karin Finkes relation [om hertig Carls resa till Finland].²⁾

Första gången H. F. N. ankom till Findland, så landstegh han ved Karplass bergh. Tå försande han Calr [*sic*] Sture och Anderss Linneresson att tractera om frijd med Arffve Erichsson, som var landzhöffding och tå krigzöffverste öffver finnarna tillijka medh Axel Kurk, och Hans Erichsson på Brinkela, ståthållare. Och när H. F. N. sendebud var på tractaten, emådan lätt H. F. N. föra sina stycken uppå för:de Karplas bergh, gint emodh Åbo slåt och på för:de bergh lätt H. F. N. sättia på stegel Samuel Ille med 6 andra oadladt.

Strax som H. F. N. gesanter skildes ifrån Arffved Erichsson och Axel Kurk, begynte H. F. N. att låta skiuta inpå för:de Arffved Erichsson och finska adelen, som han tå hadhe på sin sijdha, så att the måtte till ryggia. Sedan i medeltijdh gick H. F. N. till Åbo slått; ther uppå voro fru Elina, Arffved Erichssons fru, fru Karin, Axell Kurkz fru, fru Anna, Anders Båyds³⁾ fru, hvilka H. F. N. lätt fångzla och föra till Sverige.

Och sedan åhret efter som Stångbro slagh stoodh, togo nogra Uplandz rytterer them på Eekhammars gård och förde

¹⁾ Wilna. — ²⁾ I båda de begagnade handskrifterna följer denna berättelse omedelbart efter Jöran Jakobssons anteckningar. — ³⁾ Anders Nilsson Boije.

them medh sigh igen till Findland till sina män. Och när Stångbro slagh stodh, komma finnerna till Stokholm och fingo tå återbud ifrån konungh Sigesmunto, att the skulle till baaka igen och kommo tå inthet längre.

Anno 1599 kom H. F. N. andra gången till Findland, tå var Axell Kurk krigzöffverste, och när H. F. N. kom och fick Vijborgh inn, bleffvo thesse 5 af adelen rättadhe, och huffvuden på porten satte: Arffved Hendrichsson, hans son Iffver Arffvedsson, Nielss Oloffzson, Jacob Oloffzson och Larss Märthenson samt medh een präst och een annan oadel, the bleffvo steglade, men hufvuden sattes hooss the andra på Karieporten och ther bleff Axell Kurk fången och fört till Sverige. Och när H. F. N. rest ifrån Vijborgh, kom han till Åbo och fick thet in; ther bleffvo thesse 7 rättadhe och huffvuden sattes på rådstugan: her Johan Flemmingh, hans huffvud bleff inthet upsatt, Steen Finke, Hartvijch Hendrichsson, Christiern Matzssen, Olaff Classon, Nielss Iffversson, Michel Påvelsson och Arffved Erichsson blef fången och förder till Sverige.

Orsaken hvarföre offvanbemälte herrar bleffvo afrättadhe veet hon inthet berätta.

Egenhändiga anteckningar af Carl Carlsson Gyllenhjelm rörande tiden 1597—1601.

Efter originalhandskriften i riksarkivet.

I.

Relation och kort memorial om konungh Sigismundi inkomst medh krigzfolk och fienskap emoot sitt fädernesrijke och sin faarbrodher hertigh Carll till Sudermanlandh.

Först är nödigt att veta, huru som konungh Sigismundus effter sin kröningh uthi Ubsala haffver emoot sin giordha eedh och konungh Gustaffs den förstas testamente, dhen påviske religion bådhe i Stockholms slotzkyrkia och uthi Vastena closter inplantadh och veladt befrämia uthi fäderneslandet gönom samma religions anhängiandhe eller medh skrymtande officerare och regenter uthi landzänderna, för hvilken ursak, — då konung Sigismundus effter sin kröning åther här ifrån åth Polandh var afdragen och ingen richtig regimentz form effter sigh lemnadh — ähr sedan aff hertigh Carll och rijkszens råd h en rijkzdagh uthskrifvin i Söderköpingh, ther ständerna haffva sigh förenat och förbundet att hålla sigh vidh konungens eedh och dhen evangelische religions öffningh allena, medh förpligtelse att icke gå ifrån hvarandra, som sielfva beslutet innehåller. Men sedan när som icke länge effter för:de rijkzdagh konungens sendebuudh ifrån Påländh, greffve Erich Brahe och h. Arffvidh Gustaffzon sampt nogra pålenscha herrar, ankommo medh beskylninger emoot hertigen för samma rijkzdagh, äre rijkszens råd h affällige vordne ifrån samma menige rijkszens

stånders och sitt egidt förbundh medh hertigen; då är all oreda kommen ther uppå, såsom fölier, och annorstädes vidlöfteligare uthi historierna kan finnas till att läsa aff androm beskrifvidt. Altså bleff hertigh Carll medh nogra få aff the förnemste, samt gemena ridderskapet, clerkerij, krigzfolket och menige almogen i Sverige lijkväl beständigh vid Suderköpingz beslut, men the, som förnembste rijkzens rådth vore, söndrade sigh ther ifrån hijt och tijt, till Danmark, till Polandh heller hvart them behagadhe, och togo Calmar och Elzborgh in, sigh til försäkringh på grentzen, under thet skeen att the icke måtte göra sin konungh emoot. Doch giordhe the emoot sin eedh och samvete och all christeligh regula och lähra, ther man mera bör fruchta Gudh ähn menniskior, hvilket och Gudh sedhan icke hafver på them låtit ostraffat bliffva.

När nu hertigen thetta förnam och sågh sigh vara bedragen aff them, som medh honom i rådth hadhe varit, ja, och aff dem samma förhindrat att göra execution på det, som i Söderköpingh hade varit beslutit, — ty herr Clas Flemmingh i Findlandh, som medh sitt uproor sigh och hela dhen landzort hade afsyndrat ifrån Sveriges rijkens ständer och denne rijkzdagz beslut, hade boort medh våldh styras och tvingas till hörsamheet, såsom och till dhen ändhe skjippzfloten hade varit tilrustadt och legadt färdigh, att hertigen ther medh skulle draga öfver ått Findlandh medh en hoop krigzfolk, men the samme rådzpersoner haffva thet mesterligen affrådt och förhindrat, — therföre när hertigen thetta sågh och befahrade, att Västergötlandh och Smålandh kunde och orolige bliffva giorda aff the frånfalna herrar, och altså ett inbördes krijgh ther aff uppstå, uthskreff han anno 1597 in Martio andra gången en rijkzdagh til Arboga, dijt alla ständer vorde sammankallade, men ingen aff rijkzens rådth mera ähn som greff Axel dijt kom tilstädes. Ther vardt åther stadfäst thet samma som uthi Söderköpingh tilförendhe hadhe varit beslutit och hertigh Carll aff alla rijkzens ständer fulmechtigh giordt till att straffa them, som ther ifrån sigh afsyndrat hadhe heller och ther til icke samtyckia velat och ähnnu emootsträfvade. På det rikket icke ytterligare skada aff sådana oenigheet taga skulle och till enighetenes bättre befordringh vardt och nu beslutit, att aff rijkzens rådth några skulle förordnas att vara på ständernas vägna sändebudh till konungen, begärandes H:s K. M:ttz hemkomst i fäderneslandet, på det all oenigheet gönom konungens

myndigheet och närvarelse måtte uthan någon blodz uthgiutelse medh lagh och rätt blifva stillat, och ther om bleffve the frånvarande rijkzrådth besökt medh breff och skrifvelse, men ingen ville sikh ther till finna låta, uthan drogh på hvar sin handh bordt och hade sina stemplingar och practicher för sikh sielffva emoot all beslut.

På denna riksdagh kom en karl, ung och stark persohn ifrån Österbottn, hvilken hade hotatt gamla Flemmingen, att klaga för hertigh Carl den vold och orätt som honom beviistes. Therföre Flemmingen hade låtidh honom fast taga och skära ett stoort stycke af tungan på honom, säijandes: gack nu och klaga. Thenna kunde nu inthett tala, uthan han moste stickia fingeren i munnen emot tungan och så förde han orden fram om sin mening.

När rikszdagen vart slutin och ändadt, drogh hertigen till Örebro och ther ifrån neder ått Vestergöthlandh, haffvandes medh sikh hertigh Gustaff aff Saxen, sin systers son, greffve Axel, greffve Carll Sture och nogra andra förnemme herrar; krigzfolk hade han inthet medh sikh, ty hela landet medh krigzfolk och bönder vore alla (föruthan nogra hemlige) ense medh hertigen.

Då nu H:s F. N:dhe vart kommen dijt neder i landzändan, förskickadhe han budh till Elfzborgh att förnimma, huru som herr Erich Gustaffsson var tillsinnes (hvilken goubernamentet ther i landzorthen och Elfzborgh hade intagit), antingen han ville sikh emootsättia rijkzens beslut eller medh andra ständer i riket vara samhälligh. Men ther fans ingen hemma, ty så länge och till thes rikszdagen var ändat, hade thesse herrar och rijkzrådth, herr Erich Sparre, herr Erich Göstaffsson, herr Göstaff och herr Steen Banerar, herr Jöran Posse Knutsson, sikh förhållit ther nedre i landet på sina godz, och huru väll the hafva haft stemplingar hemligen tillsamman medh herr Carll Göstafsson, att the ville medh krigzmacht öfverfalla hertigen på rikszdagen i Arboga, lijkväl strax the förnummo hertigens ankomst, droge the öfver grentzen in i Danmark och altså fik hertigen Elfzborgh in uthan nogen möda. Ty h. [Erich] Göstaffsson hade sin stonkräijare på reddan färdig och strax på furstens ankomst satte sikh medh en båt till kraigaren och gik ther medh till segels inn i Hallandh. Alltså förordnadhe hertigen sedan ther på Elfzborg Erich Stake till ståt-hållare och Davedh Danielsson Hundh till hans underståthållare.

På samma tijdh begäradhe hertigh Gustaff aff Saxen aff sin morbroder hertigh Carll till Södermannelandh, thet Carll Carlsson måtte på hans vägnar förskickas till Ostfrijslandh att försökia och practicera ett giftermäll emillan hertigh Gustaff och greff Ennos dotter, en skön och dägelig fröken, som och hade ett vackert grefveskap på sitt möderne att förmoda. Men hertigh Gustaffs olyka och dödeliga fränfal förhindrade thetta; eliest och var ther ty värr en annan händelse emillan kommin, och ett så grofft fall, att samma frökens faderbroder greff Johan hade sigh hemligen medh henne förbundet och emoot faderens ja och farfaders och farmoders vetskap och villia nogen tijdh ther effter henne bortfördt och låtitt sigh hoos papisterna samman giffva i echtenskapz ståndh, och sielffva ther igönom affallit ifrån sin Gudh och rätta religion. Således kan verldzlig vällust förföra menniskior ifrån Gudh til fördärfvet!

När nu Elfzborgh var ifrån herr Erich Göstaffsson kommitt uthi H:s F. N:des våldh och uthi Västergötlandh alt var stilla och stält till hörsamheet, skyndadhe sigh hertigen till Calmare, ther som herr Carll Göstaffsson hade commendamentet och befastningen i sitt voldh, hvilken i förstone väll syntes vilia disputeras och förfächta sin saak; doch ändteligen efter någon kort acord uthi stadhen hållen (thär H:s F. N:de uthan alt motståndh först genast inlåthen var) och sädhan fursten till skräck hadhe låthet föra några få järnbasar, tagne af skipssflotan och ställtte för slotzporten, kom sielff uth och gaff sigh uthi hertigens voldh och bleff tagen uthi errest och förder till Gripsholm, ther blef han effter sitt standh såsom en gäst ährligen uppehållin och tracteradt, intill thess han medh behändigheet och serdeles giorda nycklar eller dirkar ther till kom in uthi hertigen[s] rustcammar och bemächtade sigh nogra bössor och värjor, men då dett vart uppenbart, bleff han strängiare hållen och bättre förvaradt.

Nu hade hertigen bestämtt skjipsfloten ifrån Stokholm till sigh, hvilken var ankommen och lågh för ankar uppe mott Borkholm, ther Joachim Scheel en pommer och förfahren siöman var ammiral på, och hans vice ammiral Peer Stolpe en Smålandz adelsman, frijmodigh och oförfaradt. Thenne skjipsflote var förordnad (såsom och nu skedde) och bestelt att löpa på reddan för Daatzigh [*sic*], att komma konungen till tienst, om han ther vore, och vara H:s K. M:tt fölgachtigh till Sverige.

Så vardt och serdeles Carl Carlsson då medh förordnath, att om konungen i Dantzig funnes, han in i stadhen draga skulle och förnima oförmerkt kongens upsåth. Men efter konungen icke ther var, gick flottan ther ifrån till segels åther igen åht Stokholm.

Då nu hertigen sågh sikh haffva tijdh och alt vart stillat i Sverige, ville han vidare effterkomma Söderköpingz och Arboga besluth och draga till Finlandh medh skipsfloten och krigzfolk till att styra the uproriske ther sammastädes. I medler tijdh som krigzfolket vardt ther till rustadt i Stokholm, begaff sikh en olycka medh hertigh Gustaff aff Saxen; ty då han medh sitt compagni ryttare hadhe varitt uthe och mönstradt och kom in igen för slottet, ville han göra en salva aff pistolar och puffartar, som på samma tijdh brukades, och såsom hans kortbössa slog felt, ville han icke haffva dhen skamman, uthan så hastigt medh then andra bössan skiuta, att dett förra feelet icke skulle merkias, thet icke bättre lyckades ähn så, att när dhen ena bössan small löös i handen på hertigen, bran och dhen andra löös i hølsterett och blylodh igönom knäet på hertigen, ther aff han moste bliffva liggandes qvar på Stokholms slott och kom icke medh fort till Finlandh, uthan effter nogen tijdh sättia lijffvet till. Men H:s F. Nåde hertigh Carll försummadhe sikh inthet fördenskul länge, uthan strax giordhe sikh färdigh, togh sin furstinna medh till Ålandh och lemnade henne på Casterholm, begaf sikh sedan medh krigzfolket och skipsfloten till Finlandh, haffvandes medh sikh greffve Carl Sture, Jacob Classon, Anders Linnarsson och andra flere af förnemde adelsperssoner. Och efter som Åbo slott var aff vederparten besatt medh krigzfolk och groffva stycken, att på then orten så när slottet hvarken skippen säkert nogh på redden liggia kunne eller krigzfolket tryggt landstijga, moste man i skäran sökia en annan ort, gönom Rijmmijtta krampa inn för en by benempnd Huitema och den andra Isbo¹⁾ uthi S. Karins sokn, ther alltt krigzfolkett, ryttare och footfolk väl kom i landh och ther ifrån marcherade upåth staden Åbo. Ther kom them emot finnarna under Arffvidh Erikssons commende (ty gamla herr Claes Flemming var då allerede dödh) uthan för staden medh rytteri uthi slachttordning, ther som en eng var emillan bägge parterna, låthandes sikh annsee som the fächta ville. Menn sedan som på en lithen stundh någodt hade varidh försöktt om förlikning och vennskapp,

¹⁾ Uttamo och Ispois strax söder om Åbo.

begynte finnarna röra sin ordning och vända sidan till, giffvandes herttigens folk betänkiande, om the icke ville komma medh vädret och them på sidan till drabbning. Då ropade Jochim Scheel ammiralen, som då hade fellttstycken i achtt, och svoor, thett vore bedrägerij medh theras samtaal och handling, säijandes: »Jagh vill låtha gå stycken löös på them», thett hann och straxt gjorde medh tu stycken allena, menn skööt öfver them, ty thett var honom så befalladh till att see hvadh the sigh företaga ville, och straxt läth sina båtmänn (them vice ammiralen Per Stolpe förde) falla sina piker emot fienden och åter ophäffva them igen, begynnandes gå emot finnarna. Då vijste the, att icke theras allfvare var till att fechtta, uthan så lenge medh fåfång handling och dagtingan oppehålla furstens folk, att the måtte undan skaffa hvadh som the ville haffva inn på slottett, heller senda för uth thett, som the ville haffva medh sig, och drogo ther medh sin väg åth landet såsom flychtige och the som icke bijda dierfdes. Sedan rychte H. F. N. medh alltt sitt folk inn i Åbo stadh och beställtte godh vachtt både i staden och omkring slottett, giffvandes här om Anders Linnarsson, öfversten öfver krigsfolkett, befallningh, och att inga måtte sigh uthsprida på landet efther roof och byte; alldenstundh the vore Sveriges cronos och konungens undersåther, ther till och monga oskylltiga. Menn såsom krijgh ähr ett Gudz straff och landzplåga, så haffva likaväl många aff thett gemena parti iblandh krigsfolkett och meste deels af sielfva finnarna, som under gamla herr Claes Flemmings regimentte hade stora besvärh och voldzvärkan lididh af hans underhaffvande krigzfolk, annföört the svenska medh sigh och sigh förströdt på the adelsmäns gårdar, som ännu vore fiendtlige; ther the så jämmerligen haffva sköfladh och härijadh, att icke huusknutarna eller skorrstenarna bleffve förskonade, förr änn som mann fick ställa order ther emot.

Nu var greff Carl Sture af H. F. N. medh Jacob Claesson förordnadh att bliffva i staden och försökia att sammankalla några aff den finska adelen, som icke hade haftt behagh till den gamla Flemmingens väsende, förhoppandes gönom them locka andra flera ifrån sin ondsko och upproriske väsende. Allttså vore the förnemste och första, som sigh innställtte, Clas Flemming och hans broder Lars Flemming, hvilke både, ehuru väl the vore den gamla Flemmingens närh skylle fränder, likaväl af honom mykett förtreet hade lididh. These

både medh greff Carl Sture gjorde väl sin flijt medh breff och budh till the andra att komma them till enigheet medh sigh, menn förgefves allttsammans, medhan konungen hade uthur Påländh medh sina skrivelser stärktt finnarna i sin hårdheet emot H. F. N:d och efther gamla Flemmingens dödh förordnadh Arfvidh Ericksson till N. [o: Lindö] till theas krigs öfverste och förmann.

Andra dagen, straxtt som Arfvidh Eriksson medh sitt partij var afdragen och hade lemnadh Hans Eriksson på Brinkala, sin svåger, till ståthollare på Åbo medh Bengtt Söfringsson, Just bygemestare, Anders Larsson rittmestare, en östgöte födder och länge brukader i krich, en modig och mannhafsig mann, som förde finska ryttare, att the medh några andra finska af adel hoos fru Ebba, gamla her Clas Flemmings enkia, skulle bliffva på Åbo slott och dett försvahra emot herttigen och the svenska. Då haffver H. F. N:de sigh icke försumadh eller fördrögd medh belägringen, uthan giffvidh order, att ammiralen Jochim Scheel skulle the groffva stycken och muurbräckiare, som ifrån Stockholm på skippen vore medh till den ännda öfverförda, taga och uppsättia på landet till att framföras uthi skantzarna emot slottett; dy all den stundh Jochim Scheel var en svår och tung så väl som gammal mann, förordnade H. F. N. Carl Carlsson till att hielpa detta att foortdriffva, både för den skull att han var ung, vidh pass 24 åhr, och förmätte bättre vanka af och ann, så väl som vännia sigh och lähra omgås medh sakerna; altså vardt han ther uthi inthett förskonadh, uthan seent och bittida, stundom till foot och stundom till häst moste vederreda vara att fordra och beställa hvadh som behöfdes emillan skippen och skantzarna för slottett. Herttigen sielff beställtte straxt en skantz och batterie på Qvarnebackan emot slottett, först till att holla them inne om porttarna och skiuta inn uthi fönstran till skräck för fruentimmredh, som fru Ebba hade nogh inne hoos sigh, menn the lätthe sigh icke förskräckia, uthan fru Ebba förmaante båda them af adel och andra, som inne hoos henne vore, att the skulle holla sig mannligen; hvilka och icke sparade krut och loodh, uthan medh hela och halffva cartover, som the hade ståndande uthi ett bollvärke fylltt medh jordh uthan för slotzportten och muren, pustade så eldh och järn lodh uth, att man om dagen knappast fick låtha sigh see på slättan ther uthan före. En gång hände sigh om morgonen bittida, då H. F. N.

hade sändt Carl Carlsson dijt till öfverste arkelimestaren Erik Jönsson, medh befallning att han skulle passa på, om han kunde skiuta inn uthi skotthollen, som the groffva stycken stogo uthi på bollvärkett, och försökia, om han kunde skiuta stycken lamma och lådarna sönder; therpå gick arkelimestaren till en messingz nootslanga, som stogh allareda på Qvarnebackan i skantzen, och sijftade styckett ther till af; menn i thett samma som han lade sitt huffudh till styckett och ville thett afsijfta, brende han för lösst ifrån bollvärkett under slottett medh ett grofft stycke åth skantzen på Qvarnholman, och drabbade samma messings stycke rätt hoos munnen offvanföre, så att thett slantt af och upp i vädret; elliest hade väl arkelimestarens huffudh skilgdz ifrån kroppen, om kulan hade kommidh en handbredh högre. Sedan vardt och en skantz slagin mitt emillan Qvarneholman och slottett till att skiuta glödande kulor uthi träabollvärkett för slottzportten, och på andra sidan öfver åån under Korpelaxberg vidh strömmen en skantz, ther uthi halffva cartover innfördes att skiuta mot slottett och träbollvärkett, såsom och öfverst på Korpelaxbärg en skantz medh mindre stycker till att skiuta inn i deras vern och fönster. Således spelades på både sidor medh stycken några veckor, inn till Michelsmässo tidh; då begynte them på slottett ledas vedh sådana dantzar, medhan the och såge, att någon undsättning icke förmodas kunde, och begynte tractater om slottetts upgiffning; hvarföre efther ther inne vore åthskillige sinnen, som icke komme alldeles öfvereens, bleff slottett upgiffvidh och alla förnemde persohner ther inne vore komme uthi herttigens völd. H. F. N:de befallte straxt, att h[err] Clas Flemmings lijk, som stogh i kyrkian på slottett, skulle föras ther uth och till Pargas kyrkia, ther han nu ligger begrafven i sin sokna kyrkio. Hans eftherlåthna enkia och några andra fruver, n[äml.] Axel Kurekz etc., som vore medh henne och hade sina menn ännu hoos vederparten, bleffve och medh till Sverie ther ifrån förde.

Nähr nu furstinnan som var bleffven qvar på Casterholm i Ålandh, förnam, att Åbo slott var inntagidh, kom hon och straxtt dijt några dagar ther efther seent om en afthon. Menn efther thett var på sijda hösten, bleff ther icke longtt drögzmål. Ty H. F. N:d befalltte straxt att föra stycken och all munition till skips igen, thesslijkast alla fångar, att the i Sverie för riksens ständer skulle ståå till svars för sina handlingar

och förhållande emot rikzens beslut. Och på Åbo slott förordnade han andra befallningsmän; menn särdeles förbemälte Clas och Lars Flemmingar bleffve fullmächtige giordh öfver alla, så på landet som öfver slott och stadh, att stå regimentet före och vidare försökia att draga the andra till enigheet medh Sveriges stender och fursten efther Suderköpings och Arboga beslut.

Alltså gick H. F. N. medh sitt medhföllie och skipsflottan till segels igen åth Stockholm, ther han lyckeligh ankom vidh pass om Martini tidh.

Icke lenge efther H. F. N:des ankomst hem till Sverige fick mann spöria tidender uthur Finlandh, huru som Åbo stadh och slott var åther öfvergångidt till the vedervertige finnar, och the som tillförende uthi furstens närvarelse hade lofvadh godt uth, moste nu vara lika onda medh the andra, efther thett ordspråket: den som kommer iblandh ulffvar, moste medh ulffvarna tiuta.

Thett fölliande åhr 1598 om vinteren, kom ifrån konungen i Poland hans sendebuudh, Samuel Laskij benempnd, medh monga beskylldningar emot H. F. N. herttigh Carl och medh begäran, att herttigen ville alla the fångar, som ifrån Finlandh till Sverie vore förde, löös igen giffva och på frija fötter ställa. Menn hvadh som sendebuden haffver hafft till att säija emot herttigen, och huru som herttigen straxt mundtligen emot sendebudet och skrifteligen till konungen sigh haffver förklaradh, så och ständerne herttigens actioner och handlingar medh sin skrifvelse till konungen, så väl som mundtligen för sendebudet emot sådana beskylldningar berömligen försvahrdt, efther thett åhr på svenska så väl som fremmande tungomål aff tryckett allom kunnugtt och uppenbahrt giordt, therföre behöfver här icke vidhluftigare ther om röras, allenast moste jagh något här hoos förtällia om archiepiscopo Abrahamo. Thenna mannen hade uthi konung Johans tidh för liturgian myckett most lijda och bliffva landzflychtig till Tyschland. Ther uthe haffver han aff H. F. N:d herttig Carl uthi sin landzflychtigheet nutidh H. F. N:des biståndh och mildheet myckett till godho att uppehålla sigh uthaf. Sedan och då konung Sigismundus efther sin herr faders dödelige frånfälle vardt innkalladh till cronan, bleff och till kröningen innkallader igen för:de archiepiscopus och till detta sitt vördige standh insätter gönom herttigens befordran och tillhielp, konungen

till ringa eller inthett behagh. Denna erkiebiskopen hade nu skoladt på ständernas vägna giffvidh sendebuden Samuel Laskij svar, menn herttigen förmeente honom thett och förordnade i den staden bischoppen i Skara Petrum Kenisium (som sedan bleff erkiebispp) thertill, hvilken uthan longtt betänkiande och ex tempore gjorde ther öfver en oration på latin till sendebudens underrättelse och svar till konungen, så att sendebuden sielff honom therföre berömde. Menn myckett mera ännå förundrade sigh sendebuden öfver herttigens så färdiga resolution och svar, som han straxt i begynnelsen fick aff H. F. N:de medh en oration på tyska, uthi then alla beskyllningar förldades och straxt annorlunda bevijsstes; thett Laskij sedan i sitt herbärge i Upsala för monga menniskior öfver måhttig haffver berömtt, thett samma han och uthi Polandh emot åthskillige haffver i hughkommidh, som sedan här hoos oss thett berättadh haffva.

Här hoos synes och göras behoff att giffva till kenna orsaken, hvarföre herttigen medh erkiebiskoppen icke nu på denna tidh var så väl tillfridz, som doch tillförende hade honom så högeligen befordradt och myckett godt bevijsst. Thett hade sigh ett åår eller någon tidh tillförende tilldragidh iblandh andra sällsamma och orimlige hans handlingar, då erkiebiskoppen var uthdragen i landet att holla visitationer: att en mannsperohn i Östergötthandh, som tillförende hade haftt en concubina eller bijsläperska någon tidh hoos sigh, och sedan sigh bättre betänckiandes togh sigh en annan qvinna till echttu hustru, medh hvilken han varidtt lagligen vigder och samman-giffvin och således någon tidh hade sammanbodt, ja och väl barn (vill man säija) tillhopa affladt. När erkiebiskoppen hadhe detta förnummedt, tvingade han samma mann att öfvergiffva sin echttu hustru, och gaff honom till samman medh sin förre concubina; menn såsom detta var honom ett haart tvång, så behölltt han henne icke lenge, uthan sedan som erkiebiskopens sådana handlingar icke bleffve gillade, då togh han sin förre hustru igen. Elliest vore och monga klagemål, huru som han monga menniskior, som icke medel hade att medh sölfver eller penningar lösa sigh ifrån kroppens lijddande för sina misshandlingar, dem läth han jämmerligen hudhflängia. Ther hoos haffver han och monga personer uthi echttenskapp samman giffvidt, som af ålder olijka ther till vore; hvar igenom sigh hände, att en ung landzknecht, hvilken uthi

lättfärdigt modh medh en gammel hustru sig hade förlofvadt och sedan ångradhe thet, menn qvinnan för bispen sedan sigh beklagade, moste bliffva samman vigda; ther efther sedan mannen slogh hustrun i hiel och han sielf för sin missgärning blef therföre aflifvad och lagder på stegel.

Allt detta komm herttigen till öhron, hvilken och erkiebiskoppen therföre allffvarligen hade tilltaalt och beskyllt. Menn erkiebiskoppen förbättrades inthett ther af, uthan mer och mer sin affection och benägenheet ifrån herttigen afvende, och på sistone, då konungen kom i landet medh krigzmacht, bleff herttigens uppenbahra fiende, så att om konungen hade fått öfverhanden emot herttigen och sedan den påviske religion velat Sverie påträngia, fruchtade mann, att erkiebisppen lätteligen och ther uthi hade konungen bijfallidt. Så myckett kann hoos lärde männ, ja, thett andelige ståndet, girugheeten komma till väga. Menn Gudh skickade thett annorlunda och förvirrade all theras annslag, som aff uthgängen ähr till att förnimma.

Om thenna tidh afsomnade i Stockholm herr Carl Sture, en förständig herre och godh patriot, den herttigen högeligen beklagade.

Nähr alt i Upsala var passeradt och Samuel Laskij hade bekommedh sin afskeedh och fitigt var bedin att hoos konungen alle ting läggia till thett bästa, skyndade han sig åter igenom Danmarck till sin herre och konung igen medh the svar och breff, som han hade bekommit. Menn han kom snart igen.

Ty om våhren samma åår vardt han åter aff konungen till Sverie och herttigh Carl, konungens faderbroder, uthi legation affärdigadh och ankomm medh skipp till Stockholm. Herttigen var på samma tidh nyligen dragen ifrån Nyköping till Gripsholm, achtandes sigh till Stockholm. Nähr som sendebudhen thett förnam, gaff han H. F. N:de om sin ankomst skrifteligen tillkenna, och att han i Stockholm ville förbida H. F. N:des ankomst. På öfverskriften hade han uthelåtidh furstens tittul: »Sveriges rikes arffurste». Menn H. F. N. svarade honom igen skrifteligen: Om han vore till honom försendh, måtte han besökia honom ther han vore och ville förthenskull begiffva sigh till Nyköping igen, dijt skulle han komma till honom uthi sitt furstendöme. Allttså moste Samuel Laskij begiffva sigh till Nyköping och ther innför H. F.

N:de afläggia sina värf, tillkennagiffvandes, att H. K. M:tt achtade medh första uthi samma sommaren komma hem till sitt fädernesslandh och förthenskull begärade till sin resos befordring skipsflottan uthur Sverige till Dantzig emot sigh; doch till att undvika bekostnan och besvähr på fädernesslandet, ville Hans K. M:tt icke någodt krigsfolk skulle medh föllia, uthan allena siöfolk. Thessföruthan och emädan han ther var och bleff aff H. F. N. väl trachteradh, hafver ther hoos varidt herr Claes Bielke, en af riksens råd, och ähre monga handa snack och taal them emillan förlupna om thetta föreståndande väsende; ty herttigen kunde nogh märkia hvadh här på föllia skulle, alldenstundh största parten aff riksens råd vore ifrån Söderköpings beslut och herttigen afvekna. Så frågade H. F. N:de ibland annat taal och snack herr Claes Bielke uthi Samuel Laskis närvaro, om han och ville gå ifrån den eedh, som konungen på sin kröning hade svoridh och ständerna sedan yttermera på Söderköpings herredagh hade sigh förbundidt att villia bliffva vidh. Då haffver herr Clas Bielke strax ther på giordt obedin och af frij villia en så stoor eedh och förmaledijelse öffver sigh, att han alldrigh skulle eller ville bryta eller rygga thett han uthloffvadt och svoridt hade; menn sendebuden svarade ther till på godh tyska, som då talades (ty han var kunnigh i åthskillige främmande tungomål, så väl som klook och politisch nogh), ath herr Claes Bielke seer till hvadh I svärie och uthloffve, jagh fruchtar I kunne thett icke holla; då hade han åther svoridh ther på. Thetta vardt sedan berättatt i Stockholm aff en öffverste, Samuel Nilsson benempndh, som ther hoos hade varidh och denna discours sielf hört.

Menn sendebuden bekom till svaar om skipsflottans uthrustning och foortskyndan till Dantzig H. K. M:tt till mötes, att ther medh skulle icke fördröijas; doch moste den uthrustas efther som sigh borde till sin konungs dienst och fädernesslandens heder, så väl som skipsflottans egen säkerheet, hvilket icke föruthan krigzfolk så väl som siöfolk skee kunde.

I medler tidh vardt Carl Carlsson befalladt, att foga sigh till Stockholm och medh Jochim Skeel fljttigt uthrusta skipsflottan. Krigsfolk, som ther på skulle fölgia, blef och straxt förskreffvidt till en vissan dagh. Och sendebuden fick sin afskeedh, att på ett frachtt skipp begiffva sigh till siös ifrån Stokholm och till sin konung igen.

Thetta töffvade icke länge, uthan medh hast vardt skipsflottan uthrustadh och krigzfolk ther på förordnadt, medh befallning att foga sigh uth till Dalarna, ther mann förbijda skulle vidare kundskap, om konungen vore kommen till Dantzigh, dijt mann då medh flottan sigh begiffva skulle till H. K. M:ttz tjenst och medhföllie öffver Östersjönn till Sverige.

Menn i thett samma som mann till siös medh flottan gå skulle, kommo andra tidender, ty finnarna voro af kongen i Polandh Sigismundo befallte att medh några tusendh mann krigzfolk möta honom i Sverie uthi Stockholms skäregårdh, och således på båda sidor skaffa herttigen till göra, att konungen finge fritt och desto bättre uthföra sin intention.

Nähr herttigen detta förnam, skickade han strax Carl Carlsson (som allareda hade afskeedh, att föllia medh ammiralen Skeel på flottan till Dantzigh) uth till Dalarna medh befallning, att hela skipsflottan moste vända om och draga emot finnarna, som vore landstegna vidh Gröneborg, och sielff rustade herttigen i Stockholm några prommar till medh halffva cartover och andra stycker på, ther medh han begaff sigh uth emot them, alltså förr änn som flottan kunde så hastigt framkomma. Nähr finnarna thetta fingo förnimma, ginge the till skips och öffver Ålandz haff tillbaka igen, och herttigen fölgde them efther inn i Furusundh; der kom h. Clas Bielke ifrån Penningeby till herttigen medh proviantt och andra nödhörfter till förähring. Och när skipsflottan der sambladh var, sende han Jochim Scheel, Per Stolpe och Carl Carlsson medh hela flottan efther them in i Åland; ther funno the uthi Flijsa hamn finnarna säkra (ty the tänckte, att thett polnsche krigzfolk skulle nog samt uppehålla the svenska i Sverie, till thess the hade kunnet starkare samla sigh och komma åter igen tillbaka). Menn hvadh som af them icke kunde så hastigt undankomma och fly till finska skäregården, thett moste bliffva den svenska skipsflottan till prijs uthi skipp, skutar och hästar etc. Sedan bleff stilla lugnet, att mann medh skipsflottan ingen vartt komma kunde; therföre togh Carl Carlsson en lodia medh några godha båtmänn och drogh medh hast öffver haffvedh till Sverige igen att berätta huru som medh finnarna var afluppidt.

Menn imedlertidh hade herttigen och bekommidh kundskapp, att konung Sigismundus var ankommen till Calmar medh en stoor hoop krigzfolk, polackar och tyska samptt en hoop

svenska, som vidh konungens ankomst hade sigh till honom slagidh, hålst medan ståtthollarna på Calmarna h. Jöran Claesson till Biby och Olof Hårdh till Segerstadh hade befallning aff hertigen, att när the såge konungen sielf vara medh, skulle the honom slott och feste updraga och i händer leffverera, hvilkett the och giorde, doch emot loffven och tillsäjelse bleffve af konungen fängzlige tagne och förvarade såsom fiender och rebeller. Och ehuru väl the besöchte sina förvantter och schlechtt några aff riksens rådih, som vore medh konungen, att the ville hoos konungen theras saak i hugh komma till thett bästa, alldenstundh the viste sigh icke haffva brutidh konungen någedt emot, eij heller befallning hade af sin herre thett att göra, uthan mera till att gå H. K. M:tt emot medh all underdånigh respect och hörsamheet; menn [*sic*] theras ödmiuka bön och annsökning eller och vennskapp och frendskapp kunde them inthett hielpa för dett haat och affvundh, som hos r[iksens] rådih var up-tendt emot herttigen, som them dijt till Calmare hade förordnad. Tesse tidender förorsakade herttigen att förskriffva till sigh alltt krigzfolk, som han mest kunde församla, och draga ther medh neder till Östergöttlandh att så antingen undfänga konungen medh tillbörligh respect och ehrovördning, om han komme som en fridsammer konung, eller och på fientligidit förehaffvande sigh försäkra och försvara för völd och orätt till godh förlikning gönom lagh och rätt.

Allttså hände sigh uthi Linköping, att herttigen fick kundskapp ifrån Calmar gönom en barberare, benemdh Hans Raab, som uthur Ungeren ifrån thett slagedh, som skedde vidh Erla[n] mot turken, var kommen igönom kon. i Polandz läger för Calmar och viste berätta alla omständigheeter om konungens ankomst och fiendtlige förehafvande. Desslijkest då nu herttigen ochså förnummidt hadhe godha tidender ifrån skipsflottan emot finnarna, sende han straxt för:de Carl Carlsson ifrån Linköping åther till skipsflottan, att then sigh oförsumeligen skynda skulle hijt till Sverige igen. Menn då han kom till Stockholm, fann han regimentett förändradh, och alla konungs Sigismundi väl affectionerade tienare högsta välde innehafva och herr Axel Ryningh, som af herttigen ther var förordnadh till ståthållare, samtt Nils Kil ther ifrån; h. Axel Ryning var siuk på Töressjö och herr Claes Bielke på kongens vägna beklede hans ställe (emot then eedh, som han i Nyköping försvor sig till herttigen.) Menn Samuel Laskij var åther kommen i staden och hade medh

sina rådshlagh högsta rösten på kongens vägna, så att her Clas Bielke honom emot inthett dierfdes göra; alltså dreff han thett, att herr Claes Bielke, ehuru väl han Carl Carlsson all godh villia och courtoisia elliest bevijsste, likaväl då han till skipsflottan från Stockholm var afresadh, låth honom (under annatt skeen) kalla till baka, höffligen tractera, doch andra dagen förbiuda att resa hvarken till skipsflottan eller till herttigen, uthan förbida i Stokholm till bättre beskeedh ifrån konungen, och hade likaväl fritt att gå uth och inn hvar honom syntes. Menn thett varade icke monga dagar, för änn han bleff varnader, så väl aff vachten på slottett, som borgare i staden, att Samuel Laskij hade her Claes Bielke låthett veta konungens villia, att mann honom skulle i bättre förvahring taga och inn på slottett fängzligh sätta.

Thetta förorsakade honom, att han förklädder i båtzmans kläder och på håår och skägg svärtadh, rymde uthur sin arrest till sin herre herttigen igen till Mem uthi Östergötthlandh, ther som då lägreddt och arméen var stadd.

På samma tidh var greffve Axel Läjonehuffudh, hans broder greffve Mouritz, greffve Magnus Brahe (hvilkens broder, greff Abraham, förde huffudh baneret på kongens sida), herr Nils Bielke och monga andra förnemme menn af adel och officerer hoos herttigen i lägreddt.

I medlertidh var och konungen kommen till Ståkeborg hoos sin syster fröken Anna, som ther höllt hoff. Konungen sielff kom till siös medh sitt fremmande footfolk, menn ryttare och svenskt footfolk sende han medh herr Steen Banner öffver landh, gönom Tiust öffver berg och dalar och tiucka skogar ifrån Calmar longs siösidan, ty uppe igönom landet dierfdes the icke, medan herttigen hade the vägar inntagidt.

Nu hade herttigen medh sina bijhaffvande aff ridderskappet och officerer godt funnidh, att man skulle sökia lägenheet, thett konungen och fursten måtte komma till taals persohnligen, doch icke uthan krigsfolks medhföllie till bättre säkerheet; therföre vardt ifrån Memm en enspennare, Kreutz Römer benempnd, sender föruth till Ståkeborg medh en trumetare att kungöra herttogens ankomst och begära, att uthi vennligheet konungen och herttigen måtte komma till samtaals. Thesse bleffve så undfångade, att the straxtt kastades i fängelse och konungens krigsfolk upbödz till att ställa sigh i ordning och intaga alla passar och fördeels platzar, ther herttigen medh sitt folk skulle

framkomma; och så snart the bleffve hvar andra varse, begynnthe the konungzlige straxt skiuta medh stycken och musquetter på herttigens folk. Alltså moste herttighen medh sitt folk taga sin retirade åth Memm tillbaka igen; doch vardt icke lithett folk skuttidh och sargadh medh till baka föört. Hade och väl till äfventyrs större skada och blodzuthgiutelse ther skedt, om icke herr Jöran Posse Knutsson hade thett förhindradh; ty oansedt monga vore, som rådde, att mädan herttighen ther var uthi klämman emillan bärigen och kunde icke sitt folk undsättia och till hielp komma, skulle man bruka lägenheten emot honom. Menn herr Jöran Posse redh till konungen och påminte honom, att thett vore hans undersåther, bidiandes för Gudz skull, att icke vidare blodzuthgiutelse skee måtte, thett och konungen honom eftherläth och befalltte att förtaga, som han och troligen gjorde.

Då herttighen thetta hade försökt, och sågh uppenbahra fiendtskapp i staden för godh förhoppning om vennligidt samqvemme, och att härefther skulle föllia stoort blodbadh på svenska män inbördes, om icke andra uthvägar finnas kunde, förde han sina medhöllande aff ridderskappet och officerer sådant till modz och sade, att förr änn som han skulle vara ther till vollande, ville han heller låtha fahra sitt furstendömmet och hela fäderneslandet; allena badh han them, the ville honom medh hustru och barn först ställa på frija fötter uthöffver grentzen i Norrie, sedan kunde the väl medh konungen sigh förljka, när hans persohn vore bortta, på hvilken all fiendskapp och haat var kastadh. Menn the alla samtligen bode honom för Gudz skull, att icke förlåtha them, uthan så här efther som här till bliffva hoos them och vara theras hufvudh och försvahr; the ville ther emot förr och medh honom upsättia lijf och blodh och alltt hvadh the förmåtte. Sedan vardt då beslutidh, att man medh hela lägredh skulle ryckia på en annan oort närmare Stäkeborg och gijnt öffver slottett, hvar som strömmen och vattnedh var emillan bägge lägren, att ingen then andra någedt innfall göra kunde, och således lijkaväl komma till någon mundtlig conferens och samtaal.

Nu vore ther och tillstädes sendebudh ifrån churfursten af Brandenburg, hvilka myckett sigh ther om bemödde, att godt förtroende och vennligh förljkingh emillan konungen och fursten måtte åther igen kommas till väga. Menn all möda och

fiijt ther till var fåfång och förgäfves, ty alla dagar uthur Ståkeborg beviistes all fiendskapp på herttigens folk, som vattnade sina hästar vid siönn; ther skute the medh riflade röör och longa bössor både på hästar och folk, och oansedt herttigen lått ropa them till och säija: om the icke förhölle sig stilla och fridligen, ville hann medh grofva stycken spela inn på Ståkeborgs huus igen, så att ingen skulle bliffva säker ther inne, men the goffve all skullan på marggräff Edvard von Badhen, som kallades den galna, hvilken var konungens syskonebarn, papist och herttigens systemsson, medh konungen innkomminn i landet. Doch ville herttigen för konungens och fröken Annas skull ingen fiendtskapp ther emot begå, uthan förbjödade skipsflottans återkomst från Ålandh, ther medh han mente jaga sin vederpart en skräckian inn, att the måtte bättre besinna sigh. Therföre herttigen befalle åter igen Carl Carlsson att gönom natt och dagh skynda sigh till Nyköping och ther ifrå gönom skåregården emot skipsflottan, att den ginast till Ståkeborgs skåregården löpa skulle och ingen vindh försuma; thetta han och medh fiijt eftherkom och mötte skipsflottan uthi Elgsnabben [*sic*]. Nu hade sigh i medlertidh tilldragidt på skipsflottan, medhan han var uthi Ålandh stilla för mootväder skull, att en ung mann, Wellom de Wijks, fordom myntmestares sonn och Wellom benempndh, hvilken på ett skipp, Låijonet vidh namn, var capitein, hade hoos sin moder, en enkia, till gäst liggiandes fru Ebba, gamla herr Clas Flemmings (som krigedt hade begyntt först i Finlandh) eftherlåttna husfru; aff henne och andra flera herttigens vederpartter var han öffvertaalt medh stora löften om echtenskap medh en aff herr Claes Flemmings döttrar till att anstifta iblandh krigsfolkett på skippen mytterij emot ammiralen Jochim Skeel och Per Stolpe, hans vice ammiral, menn efther som mann thett någorlunda förmärkte, doch ingen vissheet therom hade och likkaväl sades breff ther om hoos honom finnas, låth Per Stolpe binda honom och andra capiteiner till gäst på sitt skipp Blå falken, och ibland som the drucke monga goda venners skålar, brukade Per Stolpe thesse ceremonier, att han begynte först draga af sigh tröijan, sedan böxarna, skoor och strumpor etc. och kastade uth om kajutedörran, alltså moste the andra hvar efther annan och göra; ther hade han en förtrogen tienare, som sökte och ransakade kläderna, och ther funnes breffen uthi Wellom de Wijks kläder, både ifrån konungen och bemålta fru Ebba. Ther på

vardt han fast tagen fängzlig och andra dagen dömdes och fast bunden vidh en påla, sedan harquebuseradh. Menn skipsflottan kom väl behollen öfver siönn ifrån Elgsnabben inn i Jungfrusundh i Ståkeborgsskåran. Ther mötte konungens skipp, som hann hade ifrån Dantzig frachtadt, englische och holländare, och ett var konungens egidh, benempnd Hvita örnen, hvilkett var fulltt medh en stoor dyrbahr skatt och ville gärna undfly gönom en annan skipsleedh, doch stanade på en klippa (menn folkett förlopp medh espingen ther ifrån) och blef så tagidt i arrest; the andra finge frij passage att draga hvar hemm till sitt. Doch vore ther monga små fahrekoster, som här och ther förgömde sigh iblandh klipparna, ther iblandh var och konungens skriftefader, som kallades pater Lanterna, hvilken uthi furien blef kastadh öfver bordh i siönn, ther han drunknade, denn konungen högtt haffver beklagadt, och herttigen sedan icke håller väl behagade samma act och gärning.

Nähr konungen skipsflottans ankomst förnamm, ville han icke längre fördröija på Ståkeborg, uthan togh sin syster fröken Anna medh sigh, achtandes medh hela sin krigsmacht begiffva sigh inn på landet bättre, uthur den trängzlen han var uthi och för bättre uppehälle till folkett (medhan siööfarten och tillförzlen var honom nu förtagen), achtandes således hela Östergötthlandh, Smålandh och Västergötthlandh haffva till sitt behielp både af folk och proviant, och begaff sigh så till Linköping. Ty konungen hade då nyligen och förnummidh, huruledes Hans K. M:ttz uthskickade och fullmächtige i Vestergötthlandh, Jöran Ericksson till Öijerij, hade förraskadt och intagidt Elgsborg [*sic*] och således medh Calmarna, the två förnemste grantzhusen och siöhamnar var mächtig vorden, ther medh alla the stora landskapper, som H. Kong. M:tt baak efther sigh hade, Smålandh och Vestergötthlandh samtt största deelen i Östergötthlandh vore till hans hörsamheet och bästa. Thetta gick så till medh Elgsborg, att då Erick Stake, ståthållare ther på, och Daniel Hansson Hundt om middagstidh voro till måltidh, förmodandes porttarna vara stengda och lästa, men nycklarna hade the låtidh vachttmestaren beholla hoos sigh, kom Erick Jöransson, fordom på samma befästning ståthållare och väl bekender medh folkett på landet och på husedt, öffvertalade han vachtmästaren att läsa op porten för sigh och ther medh kom han medh alltt sitt medhföllie inn på slottett och gick ginast inn i cammaren eller saalen, ther the sutte till måltidz, frågandes

om the ville haffva gäster; alltså bleff han sielf värth och the andra moste sedan leffva aff hans nåder, så lenge som thett sedan vahrade.

Menn när H. F. N. herttig Carl förnamm, att konungen medh sin hela machtt var upprychter och lemnadhe monga siuka uthi lägreddt efther sigh, befallte han, att alla konungens siuka soldater skulle medh proviant och godha fahrekoster väl försöras och öfverföras till Tyschlandh medh samma skepp, ther medh the hade till Sverige varidh innförda. Bleff och så befalladt ammiralen Jochim Scheel, att han icke skulle någon ting låtha förryckias aff thett, som var på konungens skipp Hvita örnen, hvilkett var kommit på klippan och i svenska skipsflottans voldh, uthan alltt bliffva väl behollidt till Hans K. M:ttz bästa; såsom och sedan samma skipp och godz bleff konungen igen giffvidt, sedan förljknig var giordh.

På samma tidh hade dalekarlarna och väsmannelänningarna sigh och församladh till några tusendh emot Upplandz ryttarna, som vore till siu hundrade mann starke och achtade sigh till konungen. Menn efther thett att bönderna hade ingen höffdinge, som the förtro kunde, sende the budh till herttigen, begärandes att Per Christersson till Flettna (som hade Carl Carlssons moder till hustru) medh ofthbemalte Carl Carlsson måtte them bliffva tillordnade att vara theras förmänn. Therom kom strax fullmacht och befallning till Carl Carlsson, som då var på skipsflottan, att han skulle sigh begiffva till Per Christersson på hans gårdh Flettna och så föllias åth till bönderna emot Uppelandz rytterna. Detta var om dagen för Michelsmässa.

Nu vore och uthi flottan ankomna två bröder och greffvar aff Ostfrieslandh, herttigens systersöner och konungens syskonebarn, hvilka vore komne till konungen i Calmar till att befrija staden Emdens och andra theras venners och undersåthers skipp, som af konungen i tienst hade varidh annhollne och till Stäkeborg medhföljde, greff Johan och greff Carl vidh namn, hvilka icke till krigz, uthan för sina privat ärender vore komna, och för den skull bleffve tillbaka, när som konungen rychte up ifrån Stäkeborg. Desse greffvarna spåde en ondh uthgång på krigedh för herttigen, säijandes att konungen hade ett godt och väl öfvadh krigsfolk fram för herttigen hade, och fruchtade, om thett skulle komma till slagz, moste H. F. N:de tappa

speledh, önskandes att thett måtte komma till fördragh. Menn uthgången haffver sedan annorlunda uthvijst.

Ty såsom herttigen fölgde fluxtt efther konungen medh sitt krigsfolk och hade lägradh sigh ¹⁾ någedh ifrån staden Linköping, ther inne konungen medh sitt folk lågh, vardt likaväl emillan bägge handladh och aftaalt, thett mann andra dagen, som var Michaelis festum, skulle komma till tractater medh hvar andra. Då hände sigh om natten, efther midnatt, komm Hans Weijer, starosta eller hoppman på Putzig, medh sina ryttare innfallandes på herttigens vachtt, ther af alarm kom i lägreddt. Straxt gjorde sigh Hindrich von Ahnen, en pommerisch adelsmann [och] öfverste vachtmester för rytterna, färdigh medh sina ryttare och rychte uth till vachttten, ther han kom i språk medh Hans Weijer; och som Weijer honom på adelmans troo och loffven tillsade att komma till taals medh hvarandra, rychte Hindrich von Ahnen honom närmare. Då nu hans Weijer sågh sitt ramm, ropade han till sina ryttare och sade: »Tagh den skälmen till fånga». Thett gjorde the och rychte två till, en på hvar sida om honom; menn Hindrich von Ahnen hade en godh häst, som slogh och beet ifrån sigh, när som mann så ville, therföre grep Hindrich till sin kortbössa och hästen i sidan medh spårorna, skööt then ena rytteren, att han moste vjka, och den andra slogh hesten ifrån sigh, så att han slapp och kom till herttigen i lägreddt, säijandes att fienden var förhanden. Ther på vardt blåsidt i trummeterna och slagidh i trummor, att folkett sigh måtte färdigtt göra. Men Hans Weijer veek och retirerade sigh tillbaka igen åth Linköpingh, förfölgher aff några svenska ryttare, som vore uthsända vachten till hielp. Nu hade Hans Weijer samma natt medh andra konungens officerere (som var en aff the förnemste, Georg Farenbach såsom fellttöfverste) låtidt emillan stora och lilla Stångebroar rödia uthur vägen alltt förhinder, som var gärslegårdarna omkring åkrar och täppor, på thett att desto bättre så väl till häst som till foot kunna medh herttigens folk komma till att fächta. Så visse och försäkradhe gjorde the sigh om segeren och victorien emot herttugen.

Menn H. F. N:d försumade sigh icke, sedan han sågh fåfengtt vara att förmoda någon tractat, uthan straxtt om natten emot morgonen tågade makeligen fram emot Linköping, och rätt som thett begynte dagas om Michaelis morgon medh sköönt

¹⁾ Lakun.

stilla väder, då daggen sänckte sigh till jorden och solen skreedh till sin uppgång, fick herttigen medh sitt krigzfolk see öfver daggen fahnorna, huru som fienden till häst och foot tågade öfver bägge Stänge broar. Nu var ther två vägar, en till hvardera broon; alltså förordnade herttigen straxtt sin slachtt ordning och commenderade eller befalltte halfpartten drabba emot lilla Stंगा broo, och den andra emot stora Stång. På högra handen emot store Stång drabbade Anders Linnarsson till häst medh sitt rytterij och Samuel Nilsson, öfverste för footfolkett, och finge sigh till mötes Arfvidh Drake medh småländske ryttarna och hvadh mera till häst och foot, som them fölgde öfver broon. Dem körde the straxt öfver halss och huffudh tillbaka, så att hvadh icke fick komma öfver broon, moste igönom strömmen taga sin undflychtt, ther mongen fick dricka mera vattn änn han ville, som tillförende icke mächtade luchtta rök af eld och kruut. Nähr nu fienden öfver samma broo var till rygga driffven, besatte Samuel Nilsson öfversten en backa full medh enebuscher, som flankerade på broon, medh footfolk, så att ingen kunde ther öfver komma igen till att göra någon skadha.

På venstre handen emot lilla Stång, ther som fiendens mesta footfolk, tyska soldater, hejdukar, så väl som småländska knechtar och Jöran Posse Nilsson medh vestgöte ryttarna vore öfverkomna och på en jordhbacka hade sitt artillieri och stycken ståndandes hoos sigh, ther drabbade herttigens marskalk Hans Masback och stallmästaren Anders Nilsson medh hoff fahnan, hvar under var och Hans Eriksson till Broxviik, H. F. N:des rådzpersohn, en; ther hoos och fölgde några andra rytterefahnor och monga af adel medh.

Thesse haffva i förstone afvekedt någedh till baka, antingen thett skedde för stycken skull eller som en part villia säija, att ther medh draga fienden efther sigh bättre uth i felltt; menn ther om vari sigh huru thett vill, alltidh ähr således tillgängidh, att då Anders Linnarsson thetta sågh och hade vidh stora Stång alltt giordt klaart, vende han sigh och dijt emot fienden att drabba honom på sidan och medh det samma vende och the andra herttigens folk, som först hade sigh giffvidt tillbaka och drabbade nu fienden rätt i bröstett; ther hoos Hans Ericksson säijes mannligen haffva brukadt sin kurtelass och sidovärija emot hvem som förekom af fienden. Allttså vardt fienden på alla sidor trängder och nederlagdh och styc-

ken medh tygemästaren Tönis Maijdel fången och eröfradh. Jöran Posse Nilsson, som elliest var Anders Linnarssons goda venn, när the då på hvar andra drabba skulle, ropade han till Anders Linnarsson säijandes: »Ja broder, skulle vij nu här mötas?» Då svarade den andra: »Här gäller nu ingen broderskapp, uthan krut och lodh», och ther medh sätter han på honom och hans ryttere medh sitt folk, driffver them tillbaka igönom strömmen, så att hvilkens häst icke årkade simma eller finna på någodt vaadh, moste ther drunkna. Ty öfver lilla Stångs broo kunde ingen mera komma, alldenstundh herttigens footfolk — sedan the hade nederlagdt på platzen meste-deels konungens footfolk och förfölgde the flychtige inn på broon, ther som heijduckarna intogo en qvarn och gjorde ännå värn ifrån sikh — moste tända elden på qvarnan, och bleff så broon, qvarnan och heijduckarna therinne förbrände. När thetta således tillgick, och sedan fällttstycken fördes in på stranden vidh strömmen, ther medh spelades inn på husen i stadhen och thett folk, som på den sidon om strömmen sikh see låth, då begynte the på konungens sida sikh betänckia och sende en småländsch af adel, benempnd Arffvidh Svaan, en from gammal redelig mann, som friden älskade (han blef sedan och cammer-råd), hvilken ropade öfver strömmen till öfversten Samuel Nilsson, begärandes på konungens vägna, att mann ville återvenda medh fiendtskapp och skiutande och komma till handels och samtaal om godh förlikning. Öfversten svarade frågandes, om thett och ännu vore theras alffvare? Den andra svarade ja, ja. Ther medh reedh öfversten bortt att sökia upp herttigen, then han fann vara afstegen af sin häst och stå på sina knää, tackandes Gudh, som honom segeren giffvidt hade. Och då Hans F. N:de hade hört öfverstens berättelse, svarade han: »Ja gärna», och befalltte öfversten straxt rida omkring och tillsäija, att ingen fiendtskapp mera skulle öfvas uthan vara stilla till vidare beskeedh. Medh thett samma redh han sielf till den oort, som Samuel Nilsson hade taaladt medh Arffvidh Svahn, att han sielf vidare ther om förnimma kunde. Och medhan som herttigen och Arffvidh Svaan öfver strömmen talades vidh, kom ett blylodh uthur en rifladh bössa flygandes på herttigens harnisch för brystedh, så att på harnischkett synttes merke efther; då frågade herttigen, om icke förräderij var ther hoos, medhan ett sådant skoot var honom på kommidt. Menn Arffvidh Svaan svor, att han thett icke

trodde, uthan moste af oförsichtigheet vara skedt, begärandes att H. K. M:tt måtte komma till taals medh H. F. N:de, och ett godt förtrohende åther uprättas. Doch gick taalet ibland folkett, att en lifländare, benempndh Hindrich Nykirch, hade varidit then, som skööt på herttigen och tiente i konungens hoff, hvilket om santt var eller icke, ställer mann ther henn. Doch var dedh berättadt, att Hindrich Nykijrk hade sielf strax inn för konungen berömdt sikh af denna gärning och sagdt det ther till, att han hade nederlagdt H. K. M:ttz fiende medh samma skott; menn konungen skall haffva svaradt: »Thett ville jagh icke, att någon af mitt folk och tienare skulle haffva giordt,» hvilkett, om så af konungen är vordit svaradt, betyges sådant thett ordspråket sanntt vara, som säijer: bloden ähr alltidh tiuckare änn som vattnet, och för den skulldh icke så konungen som onda rådghiffvare vara ursak till denna oenigheten.

Menn herttigen aftaalte medh Arffvidh Svaan, att om konungen ville komma till häst uthan för stadhen vidh stora Stånga broo på fellttet, ther ville han komma öffver strömmen och broon till H. K. M:tt och talas vidh. Thetta skedde straxt, medhan krigzfolkett bleff uthi fälltt ståndandes i sin slachtt-ordning så länge. Doch i thett samma som herttigen begaff sikh till vägs, haffver herr Nils Bielke till Saalstadh, som på thenn tidhen tientte herttigen för rådzperson och var medh ther i fällttett, rididt till herttigen och bedidt honom att icke begiffva sikh i den fahra, ty mann kunde icke veta, om the på andra sidon ville holla troo och lofven. Ther till svarade herttigen: »Jagh moste rida dijt öffver, så kann konungen see, att jagh icke haffver varidit hans fiende.» Thetta haffver herr Nils berättadt sedan för åthskillige sina venner, ther om och kann vittnissbördh giffva hans egen systersson herr Svante Hornn, som nu ähr assessor uthi den konungzlige hoffrätt i Stockholm.

Då nu herttigen kom öffver broon och konungen honom mötte, steeg H. F. Nåde af sin häst och ville till foots hälsa konungen, menn konungen nödhgade herttigen att sittia på hästen igen, och så redo the båda afsides bortt allena och talades vidh; sedan en lithen stundh ther efther fölgdes the båda till samman inn på Linköpingz huus, ther som och konungens syster fröken Anna hon var, och efther någodt samtaal och gratulation emillan thesse höga persohner, bleff således aftaalt och förlijktt, att konungen skulle draga till Stockholm medh några ther till förordnade skipp och herttigen draga i sitt försten-

dömmе, till thess en riksdagh bleffve uthskreffvin till Stockholm; menn till herttigens säkerheet i medlertidh skulle the herrar aff riksrådth, som hade konungen styrktt att draga medh väpnadh handh och fremmande häär emot sitt fädernesslandh och sin faderbroder, bliffva hoos herttigen fängzlige förvahrade och annhollna, till thess på riksdagen aff konungen och riksens ständer bleffve dömdt emillan herttigen och förbenempnde herrar, hoos hvilken delen skullden monde vara. Ther uppå togh herttigen sitt afskeedh aff konungen och fröken Anna och redh igen uth till sitt krigzfolk, som venttade H. F. N:des åtherkomst medh stoor längttan och begynte tänckia mera ondt emot sin vederpartt, om någedt drögssmål längre hade vahradt. Menn när herttigen reedh ifrån konunghen gönom stadhen och emillan konungens footfolk, som stogh på båda sidor om vägen, begynte en ungrisch prædicantt iblandh heijduckerna på latin ropa och säija: »Medh sanning moste mann bekenna och berömma, att E. F. N:de såsom en tapper krigzhiette haffver öffvervunnidt sina fiender, menn icke rätt kunnedt nyttia och bruka segeren sigh till godha, ty tvenne konungariken haffva i dagh varidt i Idra händer, och nu ähr ovist, om I få beholla ett ther aff.» Menn herttigen redh sin vägh foort och kastade några stycker gull iblandh them.

Sedan bleff och effter giordt aftaal straxt befallning på båda sidor giffvin, att alltt således skulle ställas i värkett: konungen uthantvardade sina riksrådth, som han hoos sigh hade, uthi herttigens voldh och förvahrung; herttigen förordnade skipp till konungens öffverfahrt ifrån Ståkeborg till Stockholm och befalltte ammiralen Jochim Scheel igen leffverera konungens skipp Hvita örnen medh alltt hvad ther uthi var inskipadt, som bleff i skähren (såsom förbemält) på klippan fast tagidt. Doch om alltt godz, som ther på var, bleff behollidt, veet mann icke, ty sedan haffver mann uthur Polandh förnummid, att en konungens musicant, som var hemma i Köningsbärg, hade ther på förloradh 80,000 polnsche gylden, elliest och några crucifix af gull medh edle stenar innfattade och andra kostelige sakar, som brukades till den papistische messan och gudztienst.

Menn konungen tänktte ther minst uppå att draga till Stockholm, uthan mera huru han kunde bemächtiga sigh medh list hela Sveriges skipsflotta, att föra medh sigh till Dantzig, dijt han sigh ärnade, som sedan spordes. Och fördenskull låth

anmoda medh goda ordh ammiralen Jochim Scheel, att han måtte komma till taals medh honom, hvilkett ammiralen såsom en gammel kriegzmann bättre förstogh och giorde på thett ödmuikeligste sin undskyllan, tagandes sedan sina saker desto bättre i acht; och förordnade efther giordan afskeedh och fördragh konungen så monga skipp, som till Stockholms resan behöfdes. Ther medh begaf sigh konungen till siös, haffvandes sin syster fröken Anna medh sigh, uthi alla manns förhoppning att thett skulle gälla till Stokholm, therföre och största delen aff konungens hofffolk (iblandh hvilka och var Stanislaus Konarskij, hopman öfver konungens guardie) öfver landh sigh fogade till Stockholm. Ammiralen Jochim Scheel medh the öfverlops skipp begaff sigh till Nyköpingz skipsgårdh i furstendömmet. Herttigen drogh till sin furstinna, som var uthi Örebro, och låth straxt uthgå breff, att alltt var nu stilladh och alle mann måtte nu draga hem till sitt. Thetta budh och goda tidender bleffve och skreffna upp till dalekarlarnes förbemälte höffdingar att kungöra allmogen och låtha hvar för sigh draga hemm och vara stilla till riksdagen.

Nu moste mann och någedt mera i hughkomma dalekarlarnas ursak till uprustning. Straxtt konungen var kommen i landet, sende han i alla landzändar sina fullmächtige (som doch vore före hans ankomst här hemma i landet) uth att handla medh allmogen och kriegzfolkett att vara på sin sijda emot herttigen, iblandh hvilka voro her Erik Abrahamsson Läijonehuffudh, Erlandh Biörsson, her Christer Claesson, Jacob Näff och andra flera. Menn efther the brukade monga beskyllningar emot herttigen, som allmogen väl viste icke vara sanna, blefvo the så undfångna och tracterade, såsom the antingen kunde finna allmogen bära nijt öfver herttigens oskyldigheet, eller the sjelfva brukade hårda eller goda ordh; doch ville menigheeten icke låtha sigh öfvertala annorledes, änn som the sinnade voro och väl sanningen viste. Hvarföre, när som herr Erick Abrahamsson thett förnamm, brukade han till thett yttersta thetta argumentt, att konungen var stark af folk, fremmande och innländske, så vore och Finnlandh på konungens sido, menn herttigen var allena medh ringa folk och hade ingen på sin sido, uthan Gudh måtte hielpa honom. Då svarade then allmogen, som han talade medh: »Ja, om Gudh holler medh honom, så villiom vij och holla medh honom»; och ther medh moste her Erik Abrahamsson låtha sigh nöija och kunde ingen

öfvertala. Menn uppe i Dalarna var allmogen icke ther medh tillfridz, uthan då Erlandh Biörnsson och Jacob Näff begynte medh menigheeten i Dalarna här om tala på konungens väгна emot herttigen, skällte the dem för fädernesslandzens förrädare och fiender emot gamla konung Gustafs schlecht och arffvingar, som ville stichtta oenigheet emillan konungen och herttigh Carl och således förderffva den ena gönom den andra, till dess de båda hvar andra utthotade och inga arffurstar mera igen bleffve. Alltså grepo the till hugg och slaggh och slogo Jacob Näff till död, menn Erlandh Biörnsson satte de i kistan och sende honom sedan fången i förstendömmet på Gripsholm.

Ther på skreffve the sedan neder i landet till herttigen och begärade, såsom tillförende sagtt ähr, någon trogen mann till höffdinge och församblade sikh vidh Brunbäck till några tusendh.

Imedlertidh gjorde här Christer Claesson och sin flijt på konungens väгна och hade öfvertaladt Upplandz ryttarna att församla sikh hoos honom i Västeråås. Ther emot skyndade sikh herttigens uthskickade Peder Christersson Siöbladh till Flettna och Carl Carlsson, haffvandes medh sikh icke mera änn femtijo ryttare och så monga till foot af gamla knechtar, som hemma vore, samptt bönder, som ifrån alla orter sikh samlade medh longbössor, ståålbogar, hillebårder och knäfvelspiut, så att hopen tillväxte till några hundra mann ifrån Väsmannelandh och Södermannlandh; menn thetta var en fåhra hoop emot en hoop medh ulffvar, enfaldiga bönder emot gamla krigzmänn och ryttare. Therföre betänckte sikh theras anförare att villia holla skogzvägarna någedt omkringh Vesteråås, ther som ryttare medh sina hästar icke så kunde göra footfolk skada såsom på slättmarkian, och alltså sammanfoga sikh medh flera bönder af Väsmannelandh och Dalarna. Doch brukade the i medler tidh practiker och öfvertaalte kyrkioherden her Lars i Tumbo (hoos hvilken the en natt gästade), att han ville försökia sin lycka hoos sina gamla bekenda under Upplandz fahnon, ther han tillförende krigzprädikant varidit hade, om han kunde them afråda ifrån sitt foortresande till konungen, föreställandes dem, huru alla vägar vore besatte och tillhuggna så väl uthi Södermannlandh som i Närrike, och allmogen fölgde sina anförare skogledes och achtade medh Bäragslagen och Upplandh beläggia them på alla sidor, att the sedan hvarken fram eller till baka komma kunde. Thetta gick honom temmeligen

väl ann, ty han resade och andra natten (medhan hela hopen sigh hvilade uthi Barkara sochn) såsom hemligen till Vesteråås. Och samma natt kom en mann till Carl Carlsson uthi Barkara prästegårdh, som var uthskickader af h. Crister Classon till konungen medh en sedel uthi ett tälkniffva skafftt och uppenbahrade thett samma för honom. Thenne becomm penningar för sin troheet och bleff straxt sender tillbaka igen åth Vesteråås, att han skulle berätta thett samma som tillförende sagtt var aff herr Lars i Tombo, seijandes att han icke dierfdes draga fram medh sin tällknijf och fördenskull hade kastatt kniffven i siönn, att icke tilläfventyrs någon den hoos honom finna skulle, therföre han kunde fahra illa, såsom han hade förstått, att androm skedt vore. Menn uthi sedelen var elliest inthett synnerligidt skriffvidt af h. Christer Classon, uthan allenast att han medh Upplandz rytterne vore i Västeråås och achtade sigh till konungen; doch efther Jost Cursel i Näricke alla vägar hade så besatt (medhan herttigens furstinna var i Örebro), att the icke kunde komma ther fram, ville han tillsee, hvadh andra vägar han finna kunde, och skynda sigh som mest mögeligidt vore, önskandes konungen lycka emot sina fiender. Nähr denna buden kom och tillbaka och berättade ett medh h. Lars i Tombo, begaff sigh herr Christer Classon till siös åth Stockholm, dijt finnarna åther vore igenkomna starkare änn som förr och Upplandz ryttarna öffver landh, achtandes sigh samman foga medh finnarna i Stockholm.

Allttså gaff Gudh segeren herttigens folk på den orten uthan någon blodz uthgiutelse, och drogo på båda sidor om staden alltt folkett medh flygande fahnor ther ann och lägrade sigh meste partten uthan för stadhen förste och andra dagen på säkre ortter och fördeels platzar; lemnandes slottett medh landzknechtar någorlunda besatt, till thess man sporde, hvadh Upplandz ryttarna ville vidare sigh företaga; menn af them kom ingen meer igen dijt, uthan monga och största deelen hvar hem till sitt här och ther uthur vägen, ty tidenderna om herttigens victoria emot konungen kom straxtt ther efther öffver landet uth.

Nu hade mann sedan medh allmogen och bönderna nogh till att göra att styra och ställa dem till fridz, som ville sköfva och plundra monga borgare i staden, som höllo hästar under Upplandz rytterna eller vore någrom af them skylle eller besvägrade; så vore och dalekariarna en deel dragna öffver Brunbeck, och hade några präster, sosom var en, herr Bengtt

i Romfortuna, som the hade i misstankar, plundradt och hoos honom illa huushollidt, hotandes sigh och villia besökia några adelsmänns gårdar: Frössåker, Engsiöö, Tijdöön och andra. Therföre bleff Per Christersson qvar uthi Västeråås att holla bönderna ther stilla och fridzligen, att the icke måtte bedriffva vidare motvillia på köpmänns bodar, som the begyntt hade att plundra, menn moste, sedan the vordo strängeligen och alffvarligen ther ifrån förmaante, giffva igen alltsammans.

Menn Carl Carlsson förreeste upp till Brunbäck moot dalekarlarna, ther fann han them uthi godh krigsordning, hade sigh beskantzadt medh trää bollvärke och järnbasar uthi emot Upplandz rytterna och finnarna, om the komma ville, haffvandes hoos sigh några gamla krigzmänn, som voro afdankade, hvika the andra oförfahrna undervijste, huru the sigh förholla skulle.

Såsom nu om afthonen Carl Carlsson var dijtkommen och af allmogen mächta väl fågnadh och undfångin, så att hvilka icke finge rumm inn uthi stufvan att tala medh honom, stego the på takett att see honom gönom fenstredt, ther medh och en deel af takett föll inn i stufvan; alltså nyfikne voro the att förnimma, huru som emillan konungen och herttigen tillstogh i Östergötthandh, thett han moste them så myckett han ännå viste alltsammans berätta. Menn öffver natten bekom han bref ifrån herttigen till sigh om slachttningen, som var vunnin emot kongen, och att alltt vore väl förlijktt; han skulle nu i Gudz namn giffva folkett förlof hvar hem till sitt och förholla sigh stilla till riksdagen. Thetta hafver han andra dagen om morgonen kungior dt och låtidt upläsa för allmogen. Menn dalekarlarna svarade, såsom och sedan skedde, att the tviflade, om thenna förliking skulle haffva longdt beståndh, ty the hade ännu uthi minnet, huru som uthi thenna konungens herr faders konung Johans tidh onda rådggiffvare alltidh haffva stichttadt oenigheet emillan honom och H. F. N:de, hvarföre begärade the draga neder i landet till konungen och herttigen, att the ville sådana rådzpersoner afskaffa. Ther på hade mann möda nogh att öffvertala them, huru thett kunde bliffva them illa uptagidt, så framtt the så starka till folk medh vapn och värijor skulle komma ther neder; hälst medhan the hade alla reda någedt volldsamligen handladt emot några, som till äfventyrs kunde oskyllidige haffva varidt. Thett vore fast bättre, att the ödmiukeligen skreffve till konungen och herttigen

och önskade lycka och Gudz välsignelse till den förljknig, som nu var skedd, och göra sin undskyllan, hvarföre the hade så ställtt sigh till vapn emot ingen annan än som till att väria och styra them, som illa ville fäderneslandet och konungh Gustafs slechtt och familia. Och hvar någedt vore af några oförståndige iblandh them illa handladt, då bodes the om förlåthelse och ville altidh bliffva konungen och den hela konunglige familia medh all hörsamheet till trogen tienist redebogna. Thetta samtyckte the och förordnade några gamla beskedelige menn af sitt medel, som skulle föra brefven till konungen och herttigen. Thenna skriffvelse befalltte the en lärddh prästmann af theas församling till att ställa och skriffva, menn efther han icke så oftha hade namngiffvidt H. F. N. herttig Carl uthi brefvedt såsom konung Sigismundum, fattade the misstankar till honom, om han icke och vore af theas vederpartt emot herttigen. Therföre ville the, att Carl Carlsson skulle höra läsas och dömma om brefvedt uthi alles theas närhvaru, om thett vore rätt sammansatt. Då han thett gillade, att thett var väl skriffvidt, vore the ther medh till fridz, skickade sina sendebudh foort och drogo hvar hem till sitt.

Nähr sedan Carl Carlsson kom till Vesteråås, var ther breff ifrån herttigen ankomna, att man icke viste, hvartt som konungen var tagin vägen, och förtenskull måtte folkett någedt längre (om thett icke vore förskingradh allareda) blifva tillhopa, så lenge man ther om viss kundskap finge. Strax ther på komm ett annat breff och budh, att man hade viss kundskapp, thett konungen var luppen medh skippen till Calmar och achtade sigh ther ifrån till Dantzig. Therföre vardt Per Christersson kalladh tillbaka åth Nyköping igen och Carl Carlsson befalladt medh så få ryttare och knechtar, som han hoos sigh hade, att draga emot Stockholm och samla så myckett folk, som han kunde i Upplandh, till att förhindra finnarnas upsåth på den sidan; ther emot på Södermannlandz sidon Lars Västgöte var förordnadh medh folk, och herttigen sielf hade ärnadt sigh till siös ifrån Gripsholm gönom Mälaren medh alla handa båtar, skutar och prämar medh stycker på. Menn närh rychtett kom, att konungen var dragen en annann vägh, begoffvo sigh finnarna och till baka igen hemm till sitt, och hvadh som kunde medh them komma undan; Samuel Laskij och några andra skyndade sigh åth Liflandh och sedan åth Polandh. Menn Konarskij och andra, som icke voro i tidh till

Stokholm fram komna, moste bliffva ther uthi arrest efther finnarna qvarre.

Konungens afresa belangande, så var monga menniskiors tankar, att the fångna herrarna af riksens råd, som uthantvardades till herttigh Carl af Sudermannlandh, när the sågo sigh i Linköping så vara öfvergiffna af sin konung, och då the aff honom togo sin afskeedh, skulle haffva giffvidt honom thett råd att icke komma till Stockholm, uthan företaga en sådana resa som skedde, förhoppandes här efther bättre lycka, och att the väl skulle gönom underhandling här efther likaväl kunna komma lös igen; ty h. Jöran Classon, Olof Hårdh och andra vordo och fångzlige (doch emot lofven) borttörda till Marienburg i Preutzen, och trodde the väl, att herttigen icke ville sina trogna tienare så förlåtha uthan igen lösa. Doch vari här om, huru thett vill. Och här hoos ähr väl värdt till att märkia och ihughkomma androm till eftherdömmelse, att mann icke må eller skall gönom andras hielp och vägar änn som Herrens Zebautz välsignelse allena och the medel, som han sielf befalldh haffver, sökia någon lycka och framgång i krich eller elliest. Ty när konung Sigismundus först kom in i rikett till sin kröning efther sin herr faders dödh, var thett seent om hösten, och ehuru väl H. K. M:tt några dagar medh sitt skip och hela medhöllie hade legadt haart uth för Stockholm vidh Danevijken och kunde väl komma inn på slottett till siös (ty vinden var god) eller till landz, ville han doch icke förr änn rätt på S. Michaelis dagh, ty den dagen celebrerade konungen för sin och fäderneslandzens patron, ther medh lyckan skulle föllia. Alltså för Linköping vardt och den dagen uthkohradt till att vinna slagedt, menn lyckades icke bättre änn som skedde. Ther hoos befanns och hoos meste deels ungrische heijduckar och tyska soldater, som på platzen blefve slagne, alla handa theras helgons been, carakterer och besvärelser eller conjurationes samtt missbruuk af Gudz ordh uthur den helige skriffitt till att dödh och dempa skott och svärdzägg, menn thett halp them inthett, ty monga, monga vordo fundne liggiandes på markena döda, som hade sådant hoos sig.

Menn konungens resa och skipsfahrt lyckades honom i lijka mätto såsom sakans rättfärdigheet hade förskyllt. Ty när nu konungen medh en hufvudstorm kom i Calmar sundh, stötte han medh sitt skip Hvita örnen på en klippa icke långdt ifrån Stöfle, så att thett sanek neder och mann medh stoor

möda fick rädda thett som therpå var, och konungen kom på en lithen båat ther ifrån inn på Calmar slott. Ther töffvade han icke länge, uthan besatte Calmar befästningh medh fremmande krigzfolk, tyska soldater, ther öfver var öfverste Carl Gollttsteen och herr Johan Sparre ståthollare; Christoffer Andersson på Stöfle var och ther inne samptt några, doch icke monga svenska krigzbefehl. Sedan stegh konungen på ett nytt svenskt skipp, benempndt Svahnen, och seglade ther medh under Heel uth för Dantzig; menn för Heel lopp skippet uthi en häftigh storm på grundh och blef bortta, så att konungen näpligen kom i landh ther vedh Heel och ther ifrån medh bonde vagnar till Putzig, haffvandes sin syster fröken Anna medh sigh, ther ifrån till Dantzig medh föga berömm och större skadha; ty ther ingen honom jagade, lopp han ifrån sitt landh och konungerike; doch tänktte han väl att komma igen och hemnas på den, som honom inthett ondt ville, sin faderbroder, haffvandes ännå till sin handh och faveur hela Finlandh och Liflandh, så och Calmarna grentzbefästning och siöhamn uthi Sverie. Therföre sende han straxt ifrån Dantzig mera folk till Calmare under en ungerisch öfverste, Beckus medh tillnampn, af förnemndh schlecht och modig krigzmann, några hundra heijduckar. Thesse kommo ther väl inn, förr änn svenska skip kunde komma them till förhinder, ehuru väl hoos herttigen var ingen drögsmål, icke håller hoos siöfolkett någon försumelse, menn sida hösten och mootväder och vindh förhindrade myckett.

Så hade herttigen och till landz förordnadh Carl Carlsson och öfversten Samuel Nilsson medh fullmacht att draga till sigh thett småländske krigzfolkett till häst och foot, och them, som ännå bevijsste sigh mootvillige, taga fångna och senda upp i landet till H. F. N:de och sedan berenna och belägra Calmare, så att ingen uth eller in komma måtte. Thesse till landz kommo äffven till pass, när Beckus medh sina heijduckar kom seglandes inn för Calmar slott och moste medh harm see sina fiender således varda stärktte, thett the icke förhindra kunde, ty skippen voro ännå icke framkomna, uthan tredie dagen ther efther medh nordanväder seglade the slottett förbij och togo sitt vintterläger uthan för Calmar uthi Södre Möre, ther the kunde både till landh och vattn, effther som årstidhen kräfd, holla godh vachtt. Menn inn för staden uthi Perstorpa ladugårdh lägrade sigh Carl Carlsson medh någedh footfolk och sina egna hästar, the andra rytterna upp bättre hoos diure-

gården uthi Skällby ladugårdh, och församlade dageligen mera folk till foot och häst, ther medh han kunde öfver vintteren holla stark vachtt rundt om kring slottett och staden på isen, så väl som på landet, att ingen uth eller inn måtte komma.

I medler tidh vankade ther starka schärmutzlar och skarptt skiutande uthaf vallarna medh groffva stycker, hvar medh the ändtligen kastade glödande kuler inn uthi höö på stallet, ther som Carl Carlsson hade sina hästar ståndandes i Pederstorp ladugårdh; ther af vardt han förorsakadh att tända them upp en eeldh igen, och om en natte tidh, då isen blef så stark, föll han medh folk inn under slottett uthi the skipp, som Beckus medh sitt folk på innkom, hvilka lågo rätt under slottzvalLEN, och tände ther elden på, ther medh the icke skulle, när öpet vattn bleffve, komma ther på uth till siös, och vidh samma handel vardt han snuddader medh ett blylodh snedt öfver kinbackan. Therföre när sedan herttigen sielf dijt kom och sågh honom ännå föra plåster ther på, skencktte han honom Bergqvarna, som hörde herr Johan Sparre till, som var inn på Calmara och förde afvugh sköldh emot fädernesslandet, haffvandes sin husfru ther inne hoos sigh. Menn Carl Carlsson ville den gången thett icke vedertaga, seijandes sigh ännu vara ung och icke myckett haffva förtient; kunde medh tidhen väl (gönom Gudz hielp) förtiena någedh annatt och bättre; ty han förmodade, att h. Johan Sparre väl kunde komma till nåder igen, hvilket han sielf icke allena honom, uthan monga andra altidh gärna ville tillhielpa, såsom han och oftha giorde och blef bönhörder, om icke brätten var alltt för stora.

Allttså giorde han och på denna resa; ty såsom efther Linköpings slagedt greff Axel bleff till Västergöttlandh affärdigadt och hade befallning att fängzla låtha och opsenda them, som voro af någon qvalitet och eminentia och hade emot herttigen och Suderköpings beslut tient och handladh vidh Linköping, så eftherkom han thett väll strängeligen och lätt fängzla Jöran Posse Nilsson ryttmästaren och honom upsenda, hvilket honom (nemligen greffen) förorsakade iblandh adelen stor affvundh och illvillia, medhan samma Jöran Posse var hoos allom (och hoos herttigen sielf) elliest väl tillförende lidin och älskadh såsom en tapper riddersmann, hvilken oansedt han sedan efther någon tidh bleff reconcilieradh medh herttigen, likväl uthi sitt hiertta bar ett sådant förtreet, att han åter bleff affälligh och rymde bortt till Polandh.

Menn i Smålandh handlade mann annorlunda, ty Carl Carlsson och Samuel Nilsson kallade ryttmästaren Arffvidh Drake (hvilken var i samma fördömmelse medh Jören Posse) på säkertt geleijdh till sigh att förnimma, huru han nu vore till sinnes, sedan konungen vore afdragen och förljknigen mot dett afskeedh vidh Linköping brutidt, och medh fremmande krigzfolk fiendtligen var besatt cronones befästningh Calmar. Om han icke ännu sigh hade betäncktt att bliffva vidh Suderköpings beslut och förena sigh medh H. F. N:de och andra riksens trogna patriotter och stender, eller foortfahra emot konungens eedh och giorda loffven, så stoge honom fritt att vällia hvilkett han ville, och the viste sedan, hvar efther the skulle sigh rätta och sin herra herttigen till svar giffva. Thett stoge honom nu fritt haffva gunst eller ogunst, venskapp eller fiendtskapp, the loffvade honom all godh befordring, om han den begärade. Närh han detta hörde, betänckte han sigh icke länge och sade: »Hvadh skall jagh göra? Konungen ähr dragen ifrån sitt konungerike, ther honom doch ingen jagade, och herttigh Carl ähr en arfurste till riket; vij kunna icke vara föruthan huffudh och regentt i fädernesslandet. Konungen hade samtycktt att hålla en riksdagh i Stokholm och draga dijt ifrån Linköping, menn thett ähr nu fast annorlunda skedt. Så moste jagh ju holla migh till riksens ständer och giordan afskeedh. Vill förden-skull medh mina ryttere bevijsa H. F. N:de och eder på H. F. N:des vägna all hörsamheet till fädernesslandzens trogna tjenst.» Allttså kommo the godhvilligen och uthan tvångh, görandes sedan alla sina dagar godha tienster. Och behagade alltt väl H. F. N:d, hvadh som the här uthi giordt hade. Thetta hade Jöran Posse uthan tvifvel och väl viderfahridt, om han lijka så hade bleffvidt vennligen anmodadh. Menn här synes, att greffven haffver hafftt någedt särdeles affvundh till honom, ty han var en foss och hemngirugh herre, ja och emot sina välgärningsmenn otacksam (såsom historien af samma tider kan betyga), hvilkett honom sedan illa bekomm, så att han ändt-ligen therföre af landet vjka moste.

Nu uthrättades för Calmare öffver vintteren inthett synnerligidh annatt änn som sagtt ähr, och att godh vachtt vardt hollen alltt om kring, ty ingen befallning var them giffvin någedt annat att uthrätta, för änn som H. F. N. sielff komme dijt tillstädes, uthan att mann stormstegar och skantzorgar i medhler tidh medh flijt skulle præparera och färdiggöra. Så

försumadhe icke håller H. F. N:de sigh, uthan förfogade sigh medh sin furstinna till Jöneköping, dijt han förskreffvidt hade den förnemste adel, greffvar, friherrar och andra, till att medh them sigh berådhslå, hvadh man vidare företaga skulle, och ther ifrån bleff her Axell Ryningh herttigens rådsperson förordnedt sendebudh till kongen i Danmark att förnimma, huru han vore affectioneradh till thätta väsende i Sverie och emot H. F. N:d. Imedlertidh var och kongen i Danmark sielff kommen på grentzen till Affveskäär, ther som nu ligger Cristianoopolis. Therifrån förskickade han två af adel, Seffvardt Grubbe och Albrechtt Scheel, som hade tillförende haft kundskapp medh Carl Carlsson och Samuel Nilsson både i Frankerijke och i Sverie, under ett skeen till att besökia sina godha venner, så väl som (uthan tvifvel) till att besee och förnimma, huru som mann i Sverie vore till sinnes nu vidare emot konung Sigismundum och besättningen på Calmar. Men thesse goda menn ifrån Danmark bleffve väl tracterade efther bägge nationers sedvahnna medh ruus aff godt öl och vijn och resade strax om natten igen till sin konung, hvilken och straxtt begaff sig till Köpenhamn igen, dijt och herr Axel Ryningh icke länge ther efther (såsom förre sades) senningebudzvijs ähr till konungen ankommen.

Nu begynte thett och lijda medh vinteren emot våran, hvarföre och herttigen icke rådhsamtt befann att längre fördröija medh Calmare, uthan bruka mera allfvare therföre; gjorde för then skull aftaal medh greffvarna och adelen, som uthi Jöneköping hade varidh församlade, att the ville föllia honom efther till lägreddt för Calmare och vara H. F. N:de medh råd och dådh biståndige, huru man den befästningen, som Sveries crono så myckett machtt på lågh och var medh fremmande folk och fiender besatt, måtte igen innbekomma. Allttså kom H. F. N:d uthi ändan på Februarij monadh [anno 1599] till Stöfle, ther han först togh sitt kvarter. Och fölgde the andra af ridderskappet straxtt efther, iblandh hvilka haffva varidh thesse greffvar: först greff Axel, som för Linköpingh var på furstens sida, (greff Mauritz, hans broder, alltidh herttigens trogna rådsperson, blef ther uppe i Vesteråås gubernator, och greffe Magnus Brahe uthi Arboga, doch båda medh herttigen för Linköping), greffe Erik Brahe, af religion papistisch och greffe Abraham evangelisch (som oanset på konungens sida hade varidtt, ja g. Abraham så lenge kongen var i landet

alltidh fördt konungens hufvudh banner) följde och nu H. F. N:des partij och voro medh herttigen väl förljchtta efther fördragedh vidh Linköping, ty the hade likväl inthett ondt stämpladt emillan kongen och herttigen såsom andra. Så komm och mera krigsfolk tillstädes.

Nähr nu herttigen förnam, att all beredhskapp var färdigh till storms och alltt folk var ankommidh, låth han kalla the förnemsta till samman att förnimma theas betänkiande, huru man fienden i befästningen öfvervåldiga skulle. Och all den stundh stadhen icke var medh synnerligh graff eller någedh stackett uthan om vallen försedd, förhoppades mann snarast och bäst medh stormstegar bestiga vallen och medh myckenheet af folk på åthskillige orter öfvermanna them, som icke så starka voro ther inne. Menn till att giffva the gemena soldater bättre modh vardt godt funnidh, att mann skulle anmoda och förnimma, om icke några af adel ville sigh finna låtha att gå medh soldaterna och officerarna (som då kallades befehl) till storms. Thetta ärendet bleff Carl Carlsson och Samuel Nilsson befalladt, hvilka hade serdeles några på sin sida vunnidt och öfvertaalt. Menn när som the sedan vidare uthi fleras samqvenne begynte här om tala, innvendandes ther hoos att thett vore äfven thett adelige ståndetz kall och rätta plichtt emot fäderneslandet att föregå andra medh godha exempel och eftherdömmelse till dygdh och mannligheet, då funno the starka och förnempnde mootstråffvare. Ty greffve Erik Brahe och greffve Axel Läjonehuffudh disputerade ther emot, säijandes att adeelsmenn hörde thett till att fächtta till häst och så bevijsa sin mannheet och modh, menn footfolk att bestiga och storma murar och vallar. Allttså, ehuru väl them vardt bevijsst, huru så väl i Nederlandh som Frankerike adelen hölltt sigh för en ähra att storma befästningar, synnerligen som nyligen i Frankerijke var skeedt, der som för Dorlans i Picardien¹⁾, som spanierna innehade och konung Hindrich den fierde belägrade och inntogh, fem hundrade frantzsche adelsmenn klädde uthi atlask ginge till storms, och förr änn the ville medh skammen vijka, ville häller sättia lifvedt till, och bleffve meste partten slagne, doch stadhen vardt vunnen; så halp doch thetta och andra godha skääl inthett, och bleffve mächtta få, som thenna ähran söckte eller haffva ville. Doch moste jagh fuller

¹⁾ Doullens eller Dourlens.

förnemsta ursakan härtill kungöra, på thett mann icke så thesse herrars och riddersmanns fegheet och kleenmodigheet, uthan mera affvunghsägndh [*sic*] och lögn på herttigen detta tillmäta må; ty thett var en falsk beskyllning af vrångvijsa menniskior på herttigen uthsprängdt, att han hade för den skull låthidt komma adelen af Smålandh och Västergöttlandh dijt, till att bringa them uthi stormen alla om halsen. Alltså ähre onda tungor en eeldh, en verld full medh orätt, då hon upptänd ähr af helvete, full medh dödeligh förgifft, såsom S. Jacobus sagtt haffver och såsom vij siunga uthi psalmen medh konung Davidh: »Min siäl, hvadh kan tu värre få änn ena falska tunga etc.» Doch hafva the gemenligen värst, som sättia troo ther till, såsom här och skedde; ty här voro iblandh andra två unga herrar af Bielkarna, then ena herr Hogenschildz son Svante, then andra herr Clas Bielkes son Erick, hvilke hade sikh hoos herttigen i tienst begifvidt, och var sakan uthi godh förhoppning, att the sina fäders förbrätt skulle hoos H. F. N. igen kunna medh sina troгна tienster försona och reconciliera, menn see, natten förr änn som stormen skedde, rymde thesse två uthur landet inn i Danmark och fölgde them en skotsch capitain, Jung benempndh. Thenne var den galna margraf Edvardh von Badens svåger, ty the ätte hvar sin syster till hustrur, borgaredöttrar födda i Antwerpen. Denne capitain Jung hade af herttigen annamadt penningar till att anföra en storm; menn han brukade penningarna till sin skälmsche undflycht medh förbemälte Bielkar till Danmark, hvilka han medh sikh förförde, och the ther medh inthett annatt uthrättade, uthan brachtte sina föräldrar uthi större misstankar och mera fahrligheet, så och sikh sielffva uthi mycken vidluftigheet alla sina dagar.

Menn herttigen ville ingen af adel vidare ther om bemöda, änn som the sielffva hade lust och modh ther till. Alltså befalltte H. F. N:de, att alltt krigsfolkett skulle holla sikh vederreda, och om natten den 4 eller 5 Martij (om jagh migh rätt ihughkommer) emot morgonen klockan tu ordnade han folkett till storms; sielff gick han vidh s. Ericks bastion, som starkaste orten på staden var, och ther anlade stormstegarna, haffvandes medh sikh ryttare så väl som knechtar samptt några af adel, serdeles sina hoffjunkare, till storms. Vidh norre poort förordnade H. F. N:de Carl Carlsson och Samuel Nilsson, medh hvilka vore och några af adel, ibland hvilka Nils Persson Siöbladth till Ronnäs en, och (minnes jagh rätt) Jesper Andersson

Kruse till Edby (Samuel Nilssons svåger) medh var. Thetta lyckades väl på båda ortter, ehuru väl fienden värde sigh tappertt; menn vidden af staden och myckenheeten af folk uthanføre var them ther inne för svår. Lijkaväl vidh s. Eriks posteij eller bastion var them som stormade svårt, ther som en capitain, Smidt benempndh, sigh manligen förhölltt, så att han the svenske första gången slogh till baka, menn då H. F. N:de, som till häst hölltt straxtt ther hoos, thett sågh, steg han af sin häst och ropade till folkett the skulle föllia honom, löpandes till stormstegerna och kleff upp föruth, säijandes the moste icke begå den skamman, att the andra vidh norre poort skulle alena ther komma inn, och här låtha driffva sigh till baka igen. Här medh fattade hvar mann modh och gingo foort upføre, oansedt capitein Smidt medh sina tyskar ther uppe them nogsamtt emot stogh och icke förr änn medh voldh vijka moste, ther öffver han och medh monga sina soldater moste bliffva liggiandes på vallen, och funnes andra dagen kläderna afdragna och the, som gullringar eller armbändh hade på sigh hafftt, händerna och fingrarna afhuggna.

Vidh norre poort ther kommo the straxtt inn, ty ther var vallen icke så högh, eij håller graffvan så diup, och såsom fienden gaff sigh på flychten, förföljde honom Samuel Nilsson ginast inn i staden; menn Carl Carlsson togh någedh folk medh sigh och lopp longs åth vallen ginast till s. Eriks posteij, förmenandes komma ther till hielp, om fienden ännå skulle haffva giordt mootståndh; då mötte honom hertigen på halffva vägen och befalltte honom väl besättia och förvara s. Eriks bastion och venda stycken om emot staden och slottett, sedan försökia att fulföllia fienden, och om så lägenheeten kunde giffvas, trängia till lijka medh honom inn i slotzportten. Menn folkett begaff sigh på plundring i staden och kunde icke så snaart igen församlas; doch medh några mann kom Carl Carlsson inn för slotzportten på broon och fann portten öpen, menn inthett folk af fienden syntes fram i portten, icke håller på vallen, eij håller kunde han medh så ringa folk någodt våga vidare inn i porten uthi mörkredt, ther ingen den andra kenna kunde.

Nähr stormen således var öffverstånden och staden vunnen en dagh eller två efther, finge greffvarna och andra af ridderskappet sitt afskeedh af herttigen att draga hem igen. Så hände thett sigh, att greff Abraham på sin hemresa fick kundskapp

om sin trolofvade jungfru, herr Nils Gyllenstiernas dotter på Foglevijk, thett hon var nyligen för honom dragen up till sin modersyster fru Karin på Töressöö. Therföre skyndade han sigh efther och icke longdt ifrån Stockholm hintte han henne upp, befalltte tienaren, som hennes släda regerade medh en häst före (ty då var icke änn högfärden så stoor som nu), att han skulle stiga på hans släda, han ville sielf vara köre-sven hoos sin jungfru, thett och skedde. Menn när the kommo till den vägen, som lopp åth Töressöö och greffven körde den förbij, ropade tienaren, som efther fölgde: »icke dijt», men greffven svarade: »följ du migh, jagh veet väl vägen», och körde så foort till sitt huus Ribboholm. Straxt låth han gå uth bref till slechtt och förvantter, som näst förhanden voro, och andra grannar och godha venner, att the på en sagdan dagh ville vara hoos honom tillstädes, ty han ville sitt bröllop icke längre haffva fördrögdt, uthan nu sielf medh sin käreste holla sin hedersdag, hvilkett och så skedde, till en godh varningh för slechtt och föräldrar, att the icke för prachtt och onödige bekostnader länge uppeholla och fördröija thett som af Gudh och menniskior engång ähr samtychtt.

Allttså vardt den edle bruden icke illa fången, theslijkest, såsom förre sagtt ähr, stadhen Calmare vunnen och aff svenska männ besatt. Menn herr Johan Sparre och den ungrische öfversten Beckus, bollvärkade slotzporten till och medh groffva stycker spelade inn i stadhen igönom husen och sparade icke krut och lodh. Nu var kyrkiotornedt i stadhen så belägedt, att mann ther uthur kunde see inn på vallen i slottett. Thetta togo the svenska knechttar i achtt och ginge en hoop medh sina småländske bössor ther upp, skute och skammferade mongen mann på slotzvallen, iblandh hvilka kom och herr Johans Sparres sons præceptor i misshugg, i thett han gick spassera på vallen, och en knechtt uthur kyrkiotornet skööt till och råkade honom emillan lären gönom böxerna, veet icke om han miste ett stycke aff sitt membro virili, såsom sades. Ther uppå ställtte åther the inne på slottett några halfva carthover emot kyrkiotornet och vännde icke åther förr änn kyrkiotornett vardt vährlööst skutidt, så att ingen mann mera ther uppe vara kunde. Elliest på gaterna bleffve mången adelsmann och andra dödh skuttna och beskadde, för änn som the bleffve vahna att taga sigh till vahra, och gaterna bleffve tillbolvärkade.

I medler tidh komm herr Axell Ryning ifrån sin legation uthur Danmark till Calmar och gjorde H. F. N:de relation och berättelse om sitt förrättande. Och ehuru väl ther ifrån icke annatt änn som godh naboeshesapp och grannsämia haffver låtidt sigh merkia, så baars doch likväl kappan på båda axlarna och lijka godh vennskapp var på båda sidor, så att inthett achtades dett sanna ordhspråkett: »Då grannens vägg vill brinna, see då på saker dina». Ty om papisterna hade i Sverige fått öfverhanden, vist hade Danmark och då bleffvedt theraf upptändt och hade icke kunneth bestå emot tvenne så mächtige konungeri: Sverige och Polandh. Menn Danmark (förhoppandes tilläfventyrs af andras skadha spinna sin fördeel) bevijsste sigh lijka bevågen emot sina fiender som emot sina venner. Ty sommaren ther efther emot hösten, då hertigen var öfverdragen till Finlandh, haffver konungen i Danmark eftherlåtidt konungens i Pålantz skipp löpa igönom Öresundh och göra annslagh på Elfsborg, ehuru väl thett gick them icke ann, såsom her efther kan förnimmas.

Menn hertigen som sågh väl, hvartt uth denna handel ville hvålfva på ändelychttten, beredde sigh medh rikssens ständer thett bästa han kunde emot all annlopp och tillstundande fahra. Kallade för den skull ridderskappet och adelen samptt krigzbefåhlet, som vidh Calmar tillstädes voro, tillhopa och rådfrågade them, hvem the vidare ville bruka uthi krigzväsendet till att commendera; icke allenast till att fullföllia Calmar slotz belägring och tvinga fienden ther inne att för hunger skull (ty han ville icke skiuta öfver ända den sköna portalen öfver porten att gå till storms) uppgiffva befästningen, medhan the icke länge mera proviant för sigh innehade, uthan och sedan vidare vara H. F. N:de till hielp och bijständh uthi felltt, hvar som så omträngde. Då gingo the till råd sin emillan och goffvo sedan H. F. N:de svar, att efther the hadhe förnummid, huruledes som Carl Carlsson och Samuel Nilsson uthi denna belägringen så väl som tillförende på åthskillige orter i thetta krigzväsende någsamtt hade bevijsst sin flijt, beskedenheet och troheet, förmeente the, att inga andra bättre nu finnas kunde, om H. F. N:de täcktes the samma vidare att bruka och them theras beställningh ther före på cronons vägna göra, lijka som i förtiden salige herr Pontus och hans general-lutenant Johan de la Blancque hafftt hade. Hertigen badh them sielf gå bortt och handla medh them ther om, doch (sade H. F. N.) trodde

han, att Carl vore ännu för ung ther till, elliest skulle han väl göra, hvadh han kunde och förstoge. Menn nu hade Carl Carlsson och Samuel Nilson fölgdz åth uthi en hastigheet till denna belägringen för Calmar och hade icke hafftt tidh att sigh medh nödhorfter försöria, som sigh borde, så var och Samuel Nilssons åstundan att sigh på samma tidh troloffva medh Jesper Anderssons Kruses syster jungfru Karin, och såsom thesse båda voro synnerlige godha venner och svorne bröder, hade Carl Carlsson sin venn uthlofvadh att villia vara honom fölgachtig uthi thetta ärendet; alltså, när på ridderskappetz vägna Seffvidh Ribbing till Festere och hans broder Erick Ribbing medh några andra talte Carl Carlsson härom till, svarade han: »Jagh ähr väl skyldigh att tiena mitt fädernesslandh och gå dijt, som min herre H. F. N:de migh befaller, och tackar eder godha herrar för den ähra och befordring, som migh tillbiudes, menn jagh fruchttar, att mina ähr ähre för unga och min förfahrenheet alltt för svag att draga ett så högtt kall och svår börda. Ther till medh så see I migh här en blott karl uthi hossor och tröija, som väl behöffver någodt bättre sigh till sådanienst uthrusta; så behöffver mann och någon tidh ther till. Jagh beder för den skull om förskoningh här medh, till thess I godha herrar bättre må förfahra, hvar till jagh tienakan, då skall jagh alltidh finnas redebogen till eder och fäderneslandzens dienst.» Alltså bekommo thesse båda förlof denna gången ifrån Calmar att draga upp i landet för egna ärender, sigh sielffva till föga fromma, thett mann oftha haffver hört Carl Carlsson beklaga, såsom ursakarna här efther snaart kunna föllia och kungiorda varda, ty han moste likkaväl sedan vara i stadigt arbete och fahrligheet, ändtligen och bliffva fången af fienden, doch viste sigh therföre ingen viss löön eller förtienst, achtandes mera behaga sin öffverheet och förvärfva godt nampn, hemställandes tidhen och lyckan sin löhn och förtienst, icke betrachtandes att lyckan ähr skallott och glatt baak i nackan, om mann icke tager henne fast i håredh fram i skallen. Menn doch, dygden leffver längre änn rikedommar och haffver sin löhn i himmelen. Therföre när kroppen haffver kläder och födan, så behöffves icke mera.

Herttigen förordnade sedan her Axel Ryningh att bliffva inn i Calmare stadh hoos krigsfolkett emot fienden på slottett och sielff till att beställa andra saker i rikett bleff en tidh long vidh Stöfle, ther han och vardt någedt siukligh och läth

sin förstinna komma ther till sig. I medlertidh, efther att våran och sommaren nu tillstundade och H. F. N:de väl tänktte, att konungen i Polandh icke skulle försuma sigh att medh första lägenheet senda undsättning till herr Beckus och herr Johan Sparre på Calmar slott, befalltte han och ther emot skriffva breff till Carl Carlsson, att han uthan försumelse sigh till Stockholm förfoga skulle och hoos ammiralen Jochim Scheel taga fyra godha skipp medh stycker och folk väl besatte och ther medh förfoga sigh uthan om Ölandh in i Calmar sundh på redde, ther som tillförende andra fyra, som i höstas ankommo, lågo färdiga under Jacob Gottbärgs commendo till att förhindra främmande skips innfaahrt. Menn ehuru väl the ifrån Stockholm sigh skyndade, så att the uthi Maij monadt dijt ankommo, lijka väl kommo ifrån Dantzig konungens sex skipp, medh alla handa proviant väl lastade, förr ther ann, nästan på samma tidh, då the svenska skippen ifrån Stockholm voro mitt uthan för Ölandh, menn bleffvo så undfångna aff the fyra svenska, som voro ther föruth, medh stycker, krut och loodh, att the moste vijka tillbaka igen och begärade icke till att fächtta, uthan medh en töckn, som på komm och skilgde flottarna åth, togo åther stora siön inn och gingo sin koos till Dantzig igen. Andra dagen ther efther kommo the skippen ifrån Stockholm och inn i Calmar sundh löpandes, menn hade icke bleffvedt varse the andra för töcknen skull, hvilket them så väl som herttigen sielff högeligen förtrödt. Då fienden på slottett fick åther see thessa skepp komma och tänktte, att the åther skulle vara af hans anhang, begynte han yffvas och medh sina groffva stycker på alla sidor skiuta frögdeskott, menn den frögdh vahrade icke längre änn som han fick see them på båda sidor skiuta svenska lösen och hälsa hvarandra medh toppfallande och sedan icke länge sättia för ankar tillhopa på redde mitt för Steens ö.

Thenna kortta frögdh betogh them sedan alltt modh, ty the hade als inthett mera till att äta, uthan nödhgades en paart af the gemena tugga på skinn och hudar och annan orimligh maat. Therföre nödgades the på tredie dagen giffva sigh på nåder och onåder uthi herttigens händer. Då skulle mann haffva hördt, huru som denna ungrische öfversten Caspar Beckus skältte på sin konung Sigismundum, att han emot sin loffen och accord medh herttigen uthi Linköping var dragen ther ifrån och icke bättre omsorg hafftt att frälsa sina trogna

tienare, som han så illa hade efther sigh uthsatt; rychte ther medh sina hvita tranefiedrar uthur sin majorcka och spände sin sabel ifrån sin sida och förärade Anders Linnarsson (som nyligen var ifrå Vestergötland dijtkommen och nu förskickader jämtte Carl Carlsson, som och ifrån skippen var kommen till landz inn på slottett emot andra gisslar), säijandes: »Nu väl ann, min broder, du äst och en krigzmann och haffver för Linköping hulpidt oss öffvervinna, sedan och ther hoos varidt öffver förljknigen; menn vår konung och vij haffva icke den hollidh, therföre kommer jagh i denna olycka och kan skee alldrigh mera får bära vapen och väria; therföre tagh du ifrån migh denna, och bär den för min skulldh. Jagh giffver migh uthi H. F. N:des förstlige godha rychte och berömmelige nåde och förtror migh uthi din godha befordring, att H. F. N:de icke strängaste retten medh migh ööffvar; ty haffver H. F. N:de för Linköping, då han hade konungen sielf och hela konungerijket i sitt voldh, restitueradt och tillgiffvidt them, som voro hans fiender; huru mykett mera varder H. F. N:de migh bevijsa nåde och icke låtha undgälla min konungs förbrätt, medhan jagh ähr en fremmande krigzmann, som söker min lycka i verlden och tienar den herre, som migh löhnar, icke varandes thetta konungerijket eller konunglige familia elliest medh någon tingh förbunden. Menn du, herr Johan Sparre, digh beklagar jagh, att du icke efther mitt rådth medh din hustru och barn drogh straxt här ifrån uthur landet, alldenstundh du ville vara på konungens sida och icke låtha tigh så innesluta uthi denna befästningh emot konungens eedh och emot ditt fädernesslandh. Thett må nu gå medh migh, huru Gudh och H. F. N. vill, menn jagh önskar, att du måtte väl slippa», hvilken, n[äml.] Sparren, då var heel modhfallen och talade föga. Ther uppå bleff befalltt af Anders Linnarsson, som var öffver vallen inkommen, att porten måtte uthrymmas och öppnas, svenska soldater förordnas på slottett i vachtt och the fremmande uthföras i staden till förvahrung i särdeles huus, menn the förnemsta bliffva på slottett förvahrade och bevakade till H. F. N:des vidare ordning och betänkiande.

Nu var herttigen temmeligh besväradt medh så monga fångar att holla, synnerligen the förnemde persohner aff svenska innfödda herrar och männ, som hade till H. F. N:de fattadt ett sådant haat, att ehuru väl the uthi konung Johans tidh (för den oenigheet skul emillan kongen och hertigen, som the

då beskyllttes före) allareda hade varidh i onåde och en paart fängzlige, menn igönom H. F. N:des tillhielp och befordran efther kon. Johans dödh löös låthna och till sin förra dignitet och uthi riksrådth åther uphögd, så väl som sedan gönom Söderköpings beslut (efther konung Sigismundi kröning och afreesa uthur rikett igen) så håårt förknippade och sammanbundne medh hertigen och menige riksens ständer öffver konungens eedh och ständernas troheet emot konungen och arfursterna samptt hela familian, att mann alldrig starkare förbundh och eedzplichtt hade kunnet upptänckia eller någonsin troo brotzigidt kunna bliffva; lijkaväl så oförmodeligen ähr Brustidh lööst uthi uppenbahra fiendskapp och blodhbadh, thett nu mera H. F. N:de ingen förhoppning hade medh någon mildheet och välgärning, gunst eller nåde vinna sådana hierttars goda benägenheet till någon samhälligheet medh konunglige familian efther arfföreningen och så monga riksens beslut; uthan fast mera gönom åthskillnan uthi religionen emillan konungen och hertigen, broderssonnen och faderbrodern, komma dem till att uthöda sigh sielffva och stichtta ett nytt och annat regimente. Förthenskull herttigen medh sina troгна rådzpersoner hade beslutidt efther all verldzligh rätt, Linköpings fördragh och förre riksdagars, Söderköpings och Arboga, beslutut att bruka skärpan och straffedt till att förtaga (så myckett mögeligen) vidare stämplingar och practiquer, hvilkett och bleff her Johan Sparre medh the andre tillsagtt och kungioridt. Då begyntte the först falla till bönen, ther the doch tillförende aff H. F. N:de sielf medh skriffvelse nogsamtt hade varidh förmanthe, menn inthett hulptidt. Sende allttså fru Margareta Brahe, herr Johan Sparres, efther Carl Carlsson och badh honom, hon så väl som h. Johan Sparre sielf, att han ville theras ödmiuka böön för H. F. N:de frambara, att dem måtte nåder vederfahras. Han lofvade thett troligen villia göra, menn önskede, att thett hade förre skee kunnedt på the förmahningar och vahrningar, som han till them hade giordt, medan belägringen vahrade. Menn han berådfrågade sigh först hoos her Axel Rynigh och Anders Linnarsson, hvilka svarade, the trodde näpligen han skulle få godh svar, ty thett vore en stoor saak och förbrätten vore stora, som ginge icke allenast H. F. N:de uthan hela rikett ann; doch dugde inthett oförsökt. Herttigen svarade sedan honom: »Du veest icke hvar om du beder, ty ther ähr ingen förhoppning om någodh godt, uthan

mera ondt; therföre hvadh som ähr en gångh beslutidt, thett moste nu gå foort. Och sägh fru Margreta, att hon och bereder sigh till att draga medh sin sonn uthur landet bortt, hvartt hon vill, ty the, som icke holla ett medh fäderneslandet, böra icke heller boo ther inne.» Allttså vardt befalladt, att herr Johan Sparre (som var herr Erik Sparres broder, den uthi Linköping af kongen vardt med the andra herrar till herttigen efther slagedt fängzligh uthlevererad) samt Christoffer Andersson och Lars Andersson, svenska och fädernesslandzens fiender, efther några dagar vordo uthförda på platzen och medh svärdh rättade och af daga tagna.

Den ungrische öfversten Caspar Beckus vardt och medh uthförder, eij annorlunda vetandes änn att thett skulle gälla honom medh, efther som the alla under lijka conditioner på nådh och onåde hade sig fångna giffvidt; doch var honom icke annatt tillsagtt, änn att hann skulle föllia uth i ringen medh. Nähr han åther bleff på slcttett upförder, kom han till mötes på vallen, ther som H. F. N:de gick och spasserade; ther begynte han straxt åther igen tala om sin konung, såsom förre sagtt ähr, och medh berömmelse aff herttigens goda nampn och mildheet sig fordra och sökia nåde och förlossningh, titulerandes herttigen efther sitt språks egenskapp doch på tyska: Deine Furstliche Durchleuchtigkeijt. Menn herttigen — som hvarken sin egen berömmelse länge ville höra, icke håller lijda några smådeordh och beskyllningar på konungen, ty han hade tillförende allareda (medhan Calmar var belägradt och under tidhen bref emillan dem ther inne och uthan före växlades) tillskrefvidt Carl Carlsson och allfvarligen förmaant, att han ingalunda sigh medh ordh förgriipa skulle emot konungen uthi sina skriffvelser, ehuru mycket och the, som therinne voro, kunde småda och skälla på H. F. N:des nampn — föll för den skull Beckus i orden medh thett första, att han icke longdt taal ther om fick göra, och sade till honom, om han kunde skaffa herr Jöran Claesson och the, som medh honom fångna voro, för sigh och sina medhfångar lösa igen, så skulle han och komma löös, menn om thett icke skedde, moste han gå samma vägen som Sparren, doch i medler tidh niuta ett ährligedt fångelse i Nyköping, dijt han skulle försendas innan få dagar. Ther på ähr sedan Petter von Höösen, en lifländare, löös giffvin till att draga the andra fångarnas ärender till kongen i Polandh om theras förlossning.

Här menar jagh icke vara uthan om vårt förehaffvande att förtällia några händelser, som Gudh oftha låther skee, ther medh menniskiorna må bliffva varnade för sin tillstundande olycka. Thett haffver sigh tilldragidt någodt förr som krigzfolk blef till Calmar belägring förskickadt, att på Skåälby ladegårdz eng haffver om nattetidh sigh höra och see låtidt två krigzhäerar, en ifrå danska grentzen eller söderifrå, den andra ifrå norr och upplanden, och den ifrå norr jagade den andra söder på, så longtt som mann kunde höra gnydh. Thessliikest sommaren tillförende på Stöfla gårdh, ther som Christoffer Anderssons husfru satt uth för sin farstufvu döör om liusa dagen och sågh uth på sin eng efther sin mann, fick hon och andra flera medh henne see honom komma gångandes huffudhlöös, till thess han kom närmare inn till huusen; om nu detta betydde, att han skulle mista hufvudet på Calmar, ställer mann i sitt värde. Till thett tredie var en cantzli skriffvare till båtzt förskickader till Affveskär i Danmark; denna, när han sina ärender hade förrättadt och var på hemresan igen, fick han see två skipsflottar komma uthur siön, den ena sudhost ifrå, den andra ifrå sudhvest, den tredie kom uthur Calmar sundh och gick emot the andra båda, begynnandes skiuta på hvar andra, och den ena körde the andra två till siös igen och sedan försvunno. Detta skedde om liusa dagen; röken af stycken kunde han see, menn knallen och klangen haffver han inthett hört. Detta sista skedde sedan som Calmar slott var vunnidt och intagidt.

Menn herttigen, sedan han hade blefvet hela Calmar befästning mächtig, var hans högsta omsorg, huru denn medh godt folk och nödhortfigt proviant väl måtte försorgdh bliffva, att vara om den platzen nogsamtt försäkradh, och han sedan till Finlandh emot the uproriske, som ännu ther voro, förresa måtte och them till hörsamheet komma. Nu ville till alltt sådant myckett behöffvas, menn af förledna åhrs krich och åthskillige vederverttige regentters förskingring på renttorne i landsändarna, var alltt så uthööst och förskingradt blefvedt, thett ingen förrådth på den tidhen om åhret änn då var till att finna, uthan moste på andra medel tänckias.

Så var nu i medler tidh en tvist emillan herttigen och Lubeck stadh upkommen således: Thett hade Lubeck stadh eller fast mera borgmestare och rådth ther sammastädes på konung Sigismundi begäran efther vahnartige svenskas angifvande låtidt arresteras

och väl heelt confiscera en godh deel koppar, som tillhörde herttignens furstinna och var till Lubeck öffversendh af Hennes F. Nåde, att bliffva ther förhandladt. Thetta gaff Hans F. N:de ursak att hemnas på the lybesche och låtha anntasta the ras skipp i Östersiönn, hvar som hälst the funnes. Therföre begaff sigh H. F. N:de uth på reddan till skipsflottan uthi en esping och hade den unga princen herttig Gustaf Adolph medh sig, ehuru väl han var ännå ett barn på sitt 5 åhr, att han lijka väl begynna måtte see, huru som i verlden tillginge, och vennias vidh folks umgänge. Så tilldrogh sigh, i thett som de rodde om kring skippen i flottan och hade dem alla besedt, frågade Carl Car[l]sson den unga princen, hvilkett skipp som H. F. N:de best behagade. Då svarade den unga herren om ett skipp, som kallades Svartta Rytter: »Detta behagar migh bäst.» Frågade åter den andra hvarföre? »Jo, derföre, sade princen, att thett haffver så munga stycken före och achter uth.» Ty thett hade tre rader stycker öffver hvar andra för uth; thett var tolf framme och sex achter i spegelen, för uthan them som på båda sidorna voro. Thetta var nu af en så ung herre sådant svar, som väl mongen gammel kanskee icke hade kunnet förstå. Sleidanus skriffver om keijser Carolo V, att då han af sin conterfeijare skulle i sin ungdom låtha sigh afmåla och sågh på väggien hängiande några bössor och värijor, kunde den unga herren alldrigh vanda ögonen therifrån; ther mann då affdömdt haffver, att han moste bliffva en mächtig krigzhielte, hvilkett och sedan skedde. Alltså bliffver sanntt, som vijsa mannen sagtt haffver, att uthaff pilltens ansichtte kan mann dömma hvadh som af honom varda vill. Menn denna herren Gustaff Adolph hade munga præsagia eller kennemerkiën, att han en mächtig potentat och krigzfurste moste varda, som ingen fahrligheet achtade; ty vidh Nyköping uthi en eng på Örstignäs, ther han medh sin herrfader gick uthi gräsedt och spasserade, ville han i alla buskar löpa omkring, menn blef vahnader af dem, som på honom achtade, [att] han skulle vachttas sigh för ormar; svarade han straxt: »Giff migh hijt en käpp, jagh kan väl slå honom ihäl.» Då hans herfader det hörde, logh han och sade: »Menar du, att han ähr redder?» En gång tillförende på Nyköpingz slott uthi gängen, ther hans piga, Dordej vid nampn, bar honom på sin arm, kommo hennes bekenda och ville tala medh pigan, hollandes henne någedh uppe. Sade princen: »Gack uthur vägen, eller veet du icke, att jagh

ähr en herre?» Lika så betecknade han sin kostfrijheet, när en bonde af Ölandh kom och förährade honom en lithen häst, sade han: »Jagh vill betala eder hästen» och togh uthur sin taska några ducater och gaff bonden igen, seijandes: »I kunne väl behöfvva penningar.» Menn om denna herrens leffverne och bedrifter komma väl andra, som mera beskrifva. Vij villiom komma igen till vårt förehaffvande och förnimma, huru som resan gick till siös.

Alltså vardt beslutidh, att denna skipsflottan skulle först gå till siös, och andra skipp flera skulle ifrån Stockholm sendas efther; öfver hvilka alla bleff Carl Carlsson förordnadt till ammiral att gå till siöös medh så monga skipp, siu eller otta, som voro då tillstädes i Calmare sundh och hade Jacob Gottberg, en pommer, Jochim Scheels systerson, till underammiral. Ther medh skulle han först löpa på reddan för Dantzig och förnimma, om the skippen, som konungen hadhe till Calmares undsättning uthskickadt och vordo tillbaka drefna af the svenska, ännu måtte ther finnas för ankar ridande, att man them angripa skulle och sedan holla Östersiönn reen och eftherkomma på the lybesches skipp, hvadh som honom befalladt var. Thetta lyckades således, att då han kom under Reserhöffdh inn moot Dantzig, der mötte honom ett lybeschtt stoort skipp och spaniefarder, doch icke synnerligh last uthan trävirke innehaffvandes, thett behöllt han hoos sigh uthi flotan, förhoppandes snaart bekomma flere, hvilkett och skedde. Ty när han sedan inga konungens skipp fann på reddan för Dantzig, lopp han tillbaka på rigische fahrevattnedt och fick ther ett lybeschtt skipp medh alla handa cramvarur belastadt och goda poster medh penningar ther hoos samptt några jesuitische breff ifrån andra orter till them, som voro uthi Riga. Samma breffs inneholdh var iblandh annatt, att beslutidt hade varidh hoos påven och the papistische regenter, som kalla sigh catholische, thett konungen i Polandh, när han hade Sverie sigh bemächtigadt, skulle hann på alla sidor angripa Danmark, sedan Lubeck och alla the städer vidh Östersiönn, hvilkett alltt skulle bliffva hans deel och löhn för sitt omaak till att innföra på the orter den påvische, som the kalla catholische, religion. Andra orter mera i Tyschlandh, ther som evangelische och reformerade kyrkior och församlingar voro, the hade och sin domm; ther iblandh churfurstendömmet Heydelberg och Pfaltz var tillägnadh herttigen af Beijeren.

Och sådant alltt skulle komma uthi execution anno 1600, på thett att en herde och ett fåhrauus öfver alltt måtte bliffva. Menn detta haffver Gudh på den tidhen veladt fördröija, han bevare oss och therföre här efther. Uthur detta skips lading haffver ammiralen Carl Carlsson alltt sitt siöfolk medh kläder och penningar först väl försorgdt på reddan under Hanöö, dijt han var luppin, sedan han tijo andra skipp medh Hans Clas-son till Årestadh och Johan Derfelltt ifrån Stokholm uthi siönn mera hade till sigh bekommidh. Therifrån affärdade han Jesper Andersson till Edeby medh thessa tu och några andra lybsche skipp, lastade medh spannemål, att han först Calmar medh spannemål försöria skulle och sedan begiffva sigh medh thett öfvrige samptt skippen till H. F. N:de i Stockholm.

Ifrån Haanöö lopp han åther medh hela sin flotta under Bornholm och ther ifrån inn på Hiellen under Landt to Ruin och Strålsundh, på thett han uthur staden Strålsundh sin skipsflotta medh spijs och dricka upfriska måtte, ty uthi hastigheten hade the icke öfver 14 dagars kost medh sigh till siöös, medhan som tidhen icke drögsmål i Sverie lijda kunde för alla handa anslag skull. Säsom denne flottan nu der på Hiellen logh för ankar och förbjödade icke allenast sitt folk uthur staden igen, uthan och, om några skipp lybische mera ifrån Narffven, Revel och Riga komm, ther om man kundskapp hade, då för dem i vägen vara måtte, hände thett sigh, att en storm upväxte medh nordan väder, ther medh samma skipp kommo löpandes och så när hade honom för ögonen och till förtreet gångidt förbij och undsluppdt; ty han icke af samma redd medh the största skippen kunde komma till segels och lyfta sina ankar för den stora stormen och starka vädredt, effter icke myckett longdt baak för skippen var grundt vattn, ther skippen hade kunnedt driffva inn på. Therföre gafs dem, som mindre skipp voro, tekn, att the skulle fijra uth sina togh och låtha ankarna stå i bottenen qvar och gå till segels efther the lybische. Allttså bekommo the väl sex stycke lybesche, lastade medh hampa, talg, vax och hudar, af ryska varur och några medh spannemål ifrån Liflandh och Finnlandh.

Således blef furstinnans af Sudermanlandh arresterade koppar i Lybek någorlunda betaalt, doch moste the och sedan giffva mera penningar till förlikning. Menn uthi Lubeck stadh upstodh en stoor ovillia emot them uthi rådedt, som vollandes vore till denna oenigheet medh herttigen, så att mann säija

ville på samma tidh, thett en borgmestare, Brüms benempnd, för samma ursak af förtviflan hade sigh sielf uphängdt.

Sedan som nu ammiralen Carl Carlsson han hade Östersjön igönom söökt och inga fiendtlige skipp förnummidh, uthan allenast de förbemälte lybische skipp uptagidt efther sin undfångna befallning, lemnade han tu eller trij af the smärre skippen qvar ther på reddan för ankar att förbida them, som uthur Strålsundh skulle komma igen medh proviant till skipsflottan, och beskedde dem efther sigh att komma in i Calmarsundh till flottan igen. Ty han kunde icke längre äffventyra the stora skippen på så en skarpp redd för öpen strandh och storm, som lätteligen hade kunnedt upväxa. Kom så medh hela flottan väl behollen till Calmar, och the eftherlemnade skippen medh Jacob Gottberg kommo och ifrån Strålsundh icke lenge ther efther. På Calmar hade H. F. N:de förordnadh en sin rådzperson Hans Eriksson Ulfsparre till ståthållare, en sin cammarjunker Hindrich von Kahlen, bördig aff Pommeren, honom till medbhielp, och till öfverste vachtmestare en benempndh Petter Kröger, som alltidh herttigens rust cammar i förvahring hade hafvt, them han befästningen åther igen väl betroo kunde medh andra svenska krigzbefehl och soldater. Då nu denna befästning vidare uthur desse skipp aff ammiralen var så provianteradh och försedd, att denna sommaren till hösten inthett felas kunde, gick han åther till segels medh hela flottan uthur Calmarsundh ått Stokholms skären, haffvandes medh sigh hvadh som öfver var behollidt på the lybische skippen. Doch moste han sielf för knapp vind skull medh fyra skipp löpa in vidh Häfringen och sättia på Örsbaaken uthan för Nyköping, till thess vinden bleff godh; sedan lopp han innan skäärs och gönom Härhamran till Dalarna, ther the andra skippen för honom voro ankomna. Thetta skedde uthi junij monadh.

I medler tidh hade herttigen förskreffvidt till Stockholm the förnemste aff adel och krigzbefehlet medh så myckett krigzfolk, som han behöfde medh sigh till Finnlandh, och gjorde sigh färdigh till reesan, om så behöffvas skulle. Doch först bleffve dijt affärdade, på hertigens så väl som ständernas vägna, några af adel, iblandh hvilka var Nils Posse på N. och Nils Nilson på Säby medh några andra, att förnimma, om the icke medh goda vore till att öfvertala att komma medh Sverie till enigheet öfver Suderköpings besluth och Linköpingz fördragh

medh konungen efther slachtningen, menn these kommo tillbaka medh oförrättadh saak, ty konungen hade them förtröstadh medh sin återkomst och stärkt i sin hallstarrigheet medh stora löften och tillsäjelser af rjka belöningar. Them kan såväl och tilläfventyrs myckett haffva behagadh thes fria villia och vahnlike regimentte, medhan konungen var longtt ther ifrån, och the voro alltid hvahna vedh krigzväsendet och allmogens undertryck medh odrägeligen svåra borgläger och beskattningar, ther igönom the, sedan fridh var giordh nyligen medh ryssen, voro råkade medh allmogen uthi innbördes krigh sin emillan, in till thess thett brast uth emillan Sverie och konungen sielf; ty den gamla herr Claes Flemming hölltt stadigtt hela finska krigzmachtten till hopa, oansedt friden var giordh och ingen fiende mera då var, uthan den han sielf för sigh fiendtskapp till hade, som var herttigh Carl, konungens faderbroder, för thett han var arffurste och ville gärna öfvervoldh och orätt afskaffa till allmogens och undersåthernas lijsa så väl i Finnlandh som i Sverie. Menn såsom arffurstenampnet ej synnerligen behagade herr Clas Flemming och hans medhollare, så blef och samma vrångvijsheet beständig hoos hans eftherkommande, hvilka missbrukade ther till konungens nampn och hans benägenheet till påviska religionen (som födde af sigh hoos konungen alltt haat till sin faderbroder, hvilken bleff beständig vidh sin herr faders, gamla kongh Gustafs testamente och den augsburgische samptt upsalische evangelische bekennelse), villiandes således föröda arffinien gönom the bådass oenigheet uthi religionen. Ty thett var klarligen nogh till att merkia af föregångne handlingar, som på tryck uthgångna ähro både på vårt modersmål och fremmande tungomål, menn thett, som migh ähr i minnet och mina öron hördt och mina ögon sedt haffva, må jagh och här icke förtiga: Då konung Sigismundi kröning i Ubsala skee skulle, var emillan konungen och riksens rådih icke ringa strijdh och disputer om allahanda vilkor och conditioner, synnerlig then påviske religionens fria öföfning uthi fädernesslandet, ther och herttighen medh riksens rådih enigh var, några undantagandes, som var herr Claes Flemming, herr Erik Gustafsson, greff Axel, hvilkom till äfventyrs om religionen väl icke stoort kunde vara till görandes, doch medh the andra herrarna icke håller kunde märkias vara oense, medhan the voro i svågerskapp, förvandtskapp och godt omgånge medh hvar andra, menn emot herttighen

förhöllo the sigh trotzige och vedervillige, varandes alltidh hoos konungen. Då kommo the andra (som i Linköpings slagedt sedan ähre fångne vordne) alla dagar eller som ofthast hoos herttigen till rådz, och då the icke kunde konungen beveka till att samtyckia alla sina förfäders och riksens stadgar och beslut om regimentt, så och religions öfningen och gudztiensten i fäderneslandet, sökte the bijståndh och patrocinium hoos Hans Furst. Nådh, så att ther icke allena hoos samma riks råd h och theras fruar och folk, uthan i blandh hvar mann gick taalet fritt, att om konungen icke ville sigh beqvemma till riksens rådz och ständernas rättmätiga begäran, ville the herttigen till konung cröna låtha, som efther arfföreningen och konung Gustafs testamente ther till närmarst nu vore, all den stundh den andra konung Johans sonn, herttigh Johan, vore ännu ett barn och denna konung Sigismundus sträfvade medh religionen emot konung Gustafs testamente. Menn herttigen afrådde theras mening och loffvade sigh väll villia beveka konungen, att han theras rättmätige anfordran skulle samtyckia; the skulle mann haffva någedt tolamodh. Likaväl och oansedt herttigens godha meningh emot konungen, haffver man nogsamptt märkia kunnidh, att för religionen skull var konungen icke väl tillfridz medh herttigen. Ty om en middagsmåltidh, då herttigen var medh konungen till bordz och öfver måltiden höltz musica, hade musicanterna componerad och anställtt en sångh, som innehölltt thetta ordhspråk: jagh passar inthett på, jagh passar inthett på. När herttigen detta hörde och väl förnam, hvadh mening thett samma innehade, slogh han thett af medh ett löije i konungens närhvahro, säijandes: »Jagh passar icke häller myckett på». Menn innan två dagar eller tre ther efther, sprängdes ett taal uth, att på slottett skulle anställas om afthonen seent commedier att hollas för konungen, och såsom mann förmodade, att herttigen skulle och komma dijt, hade några varidtt bestälte, då herttigen åther skulle åka hemm uthi sitt kvarter på gamla gården, der som nu stallen ståå bygda, att på vägen öfverfalla honom och bringa om lifvedt. Menn efther som herttigen icke kom ther upp till commedian, ty han hade och godha kundskapper af italiener iblandh papisterna, förnemligen af en, benempnd Hieronimo Strotzi, fick Hans F. N:d sedan veta, att ther var practiquer för handen till att öfverfalla honom om nattetidh uthi sömpnen och uthi sitt kvarter. För den skull bleff vacht-

ten förstärkt och alla herttigens ryttare och knechtar, som låge uthi hans arf och egna bonde byar straxt hoos staden, till sagda, att hela natten holla sigh reda och färdiga, doch stilla och oförmärkt, hoos sina hästar och gevär, och om någedh ondt skulle till biudas, komma till undsättning. Menn så hemmligen kunde thetta icke hollas, att ju hela konungens hoff thett och fick veta, hvarföre the på slottett och fingo reddhuga och hela natten inthett kommo till sömpns, uthan hvekade af och ann medh lius och lanterna, och alla konungens hejducker moste stå i sin vacht färdiga. Thesse prachtiker och stemplingar vorde tillmätta den påviske legaten och cardinalen Malaspina, som så vidh sitt till namn kallades, hvilken var medh konungen dijt kommen, thett och väl till troandes ähr, efther theras sedhvahna hoos påven, ther som den ena vargen icke skonar den andra, när han vill sökia sin fördel och högheet, huru myckett mera emot dem, som the kalla kättare, hvilka till att dräpa och uthrota the holla för sitt himelrijkes förtienst. Thetta viste och förstogh herttigen väl, efther som han hadhe äthskillige varningar af undfångna och uptagna bref både ifrån venner och ovenner, så väl uthur fremmande landh som inländes. Menn thetta oansedt låth han sigh inthett merkia, uthan trachtade att befordra konungens kröning till sin arfsrätt. Alltså några dagar ther efther, sedan och som rikssens råd (hvilka som på den tiden syntes ändå vara medh H. F. N. enige) hade varidt hoos honom till att sigh berådhså om samma tidz tillståndh, hende thett sigh om en sköön herrligh dagh, att konungen fick lust rida uth igönom staden och omkring slottett spassera, hvilkett då herttigen förnam, höllt han sigh vederreda att achtta på och föllia H. K. M:tt, hvilkett och skedde alltt omkring och inn på slottett igen, då i medlertidh och gönom några dagars samqvem ther efther skedde medh riksens råd och alla ständers samtyckie samptt herttigens synnerliga befordring, att konungens kröning vardt på en viss dagh bevilliadh och konungen ther emot riksens råd och ständernas begäran efther arfföreningen och gamla konung Gustafs testamente förnemligen om gudztiensten och evangelische religionen hadhe bevilliadt. All denna handelen kommer väl icke så synnerligen till denna relation och berättelse om krigzväsendet, doch likaväl till att see, huru som ifrån longh tidh och monga ähr tillförende ursaken här till ähr samman dragen och tillökadh, kan thetta

icke vara alltt för longdt uthur vägen tagidt, på thett efther kommande må see, huru orätt the göra, som monga småde skrifter och beskylldningar haffva låtidt uthgå om herttigen, huru han skulle haffva tractatt efther cronan att taga ifrån konungen eller efther så förnemme och förståndige herrars och riks rådز blodh och dödh. Ty hvem haffver hulptidt dem en part, då the uthi konung Jobans tidh voro uthi fängelse och arrest i Stockholm, ther uthur igen och på frija fötter efther konung Jobans dödh, uthan herttigen? Och hvem haffver hulptidt (näst Gudh) konungh Sigismundum på sin faders trohn och till Sveries crona, då af the samma herrars medel blef sendebudh förskickadh till Polandh uthur Sverie efther konung Sigismundum, så och då han innkommen var och samma fordom fongna herrar riksrådз tvehugse voro, antingen konungen eller herttigen taga till regimentet till sin kröning i Upsala, uthan herttigh Carl? Så all den stundh the samma herrar och riks rådз på konungzlige kröningen icke haffva buridh fahra att disputera konungen sitt upsåth och förehaffvande, som var emot riksens stadgar och hans farfaders testamente, och då haffva hollidt sigh till herttigens biståndh emot konungens vrångvijsa förmåtenheet af sin papistische mening, hvarföre icke så väl och myckett mera hade the kunnedt vidh Suderköpingz beslut (som the sielfva haffva hulptidt samman sättia) blifva enige medh herttigen och riksens ständer till konungens tienst och alltt efther hans giorde eedh på sin kröning i Upsala? Menn här uthaf ähr klaart nogh, att the alltidh haffva hafft någedh till att beskylla och förachtta på någon qvist, ther medh att hela trädh en gång måtte huggas af roten, icke kommandes i hugh (ehuru vijsa the voro) vijsa mannens vahring, att den, som graffver en groop för en annan, han faller sielf ther uthi, och att stenen kan falla den på huffudh, som kastar honom i vädredt. Thett ähr (Gudh bättre) här och så skedt. Gudh giffve thett måtte vara eftherkommandom till vahring och alldrigh mera sådana tider innfalla. Doch icke thess mindre, oansedt the sielfva haffva här hoos fahridt illa, haffver lijka-väl regimentzstammen och arfflinien tagidt stoor afbreck och ähr kommen nästan på thett yttersta, menn likaväl en efther then andra, som the frånfallna ähre, gönom stoor möda, arbete och fahrligheete efther sigh lemnadt ett odödeligdt godt och berömmeligdt nampn. Vij må väl här i Sverie flitigt bidia Gudh, att den tillning, som ther aff ännu igen ähr, måtte

lyckeligen till växa, förmeras och förvidgas, så att fädernesslandzens barn och åföda under thess qvistar och grenar lenge och stadigt måtte haffva godh skugga, roo och hvila. Ty om thett kommer en gång igen ther till, att mann må eller moste sökia efther regenter och vällia konungar, ther åthskillige herrar kunde komma i vahl, då skall man få see partier innan landz, huru som den ena vill hijt, den andra dijt, och när som thee der om icke kunna förlikas, så komma thee hvar andra i håredh, och bliffver så en kattedantz uthaff. Menn för folksens synder skull bliffva monga förändringar uthi regimentten. Och närh menniskiorna begynna vämmias eller ledas och tröttna vidh thett, som Gudh them giffvidt haffver, plägar han väl thett samma åther borttaga och öfvergiffva dem uthi sin vrångvijsa begäran till thett, som länder them till skadha och förderff, hvilket the sedan moste begråta och doch icke kunna thett förra igen förvärfva. Thetta må öfverheeten så väl som undersåtherna väl betänckia och icke stråffva efther någedt annatt, högre eller nytt, uthan allena att fruchtta Gudh och låtha sigh nöija medh hans godha villia och välbehagh. *Discite justitiam moniti, et non temnere divos.*

Alltså moste herttigen såsom förre sades medh krigsmacht draga öfver till Finnlandh. Till sitt biståndh och medhielp togh han medh sigh herr Axel Ryning såsom en marsk (then han och sedan vorden åhr) att förestå och regera krigzfolkett till landz, thesslijkest Samuel Nilsson, öfverste öfver alltt footfolk. Till siös och hoos skipsflottan brukade han den gämmla Jochim Scheel och Per Stolpe den yngre. Uthi Sverie gaff han Anders Linnarsson befallningh öfver alltt krigzfolk i the landzorter på grentzen och uthi Vestergöttlandh på Elgsborgh haffva godh acht på alla sakar och holla ther krigzfolkett i beredhskapp, om någedt fiendtligidt måtte på den sidan försökias. Hoos Hennes F. Nåde furstinnan, sin gemahlin, som skulle i medler tidh sigh på Nyköping uppehålla, förordnade herttigen Carl Carlsson medh några ryttare, doch skulle han öfver alltt krigzfolk i Upplandh, Södermannlandh och Östergöttlandh så väl som the skipp, hvilka hemma blefve, haffva befallning och uppsehende. Thess lijkest vore förordnade hoos Hennes F. N:de förstinnan till att henne bivista medh godh råd och dageligidt omgånge Lubert Gauer, en förståndigh och lärth mann, lifändare och herttigens råd, Jost Kursel, ståt-hållare på Örebro, en lifändare, Christopher Scheiding, furst-

innans hoffmestare, en tysk af nation, menn these alla tre gifta och befrynde i Sverie, som länge hade tient herttigen. På Stockholm vardt förordnadh Pedar Ryningh till Lagnöö, Hans Johansson till Åleqvarn, Nils Kil til Appelnäas. Uthan för Nyköping på reddan under Hasslöön förordnades och fyra de största örlogzskipp, medh krigzfolk och stycker väl besatte, ther öfver Anders Styffvart var öfverste och ammiral, doch under Carl Carlssons commende. Till siös att gå af och ann emillan Pommern, Bornholm och Ölandh vardt förordnadh till ammiral Hans Claesson till Årestadh medh sex eller siu skipp att giffva achtth på konungens i Poland skipp, ther medh her Johan Gyllenstierna var af konungen förordnadh till ett anslagh på Elgsborg och Vestergöttlandh, om han them i siönn kunde råka och theras reesa förhindra. Menn förr änn som Hans Classon medh sin flotta kom uth, hade Johan Gyllenstierna tagidt tidhen i achtth och var luppinn gönom Öresundh inn uthi skäran för Elgsborg. Doch fann han ther Anders Linnarsson medh krigzfolk för sigh på stranden och vardt förhindradh att kunna ther landstiga och göra någon skadha. Therföre moste han löpa till baka igen åth Danmark och bliffva ther liggiandes, ty han kunde icke för Hans Classons skipsflotta komma säkertt gönom Öster siönn till Dantzic igen, uthan moste ther en tidh long onytteligen förtära tidhen och penningar, till thess som Hans Claesson om hösten kom uthur siönn hemm till Sverie igen. Då haffver Gyllenstierna (såsom sades) most sättia i pantt stycker och hvadh han i förrådth hade på skippen, som umbähras kunde, till thess han finge aff konungen penningar till att lösa sådant igen. Thetta moste han göra, förty att konungen var väl sparsam på penningar och longsam uthi sina beställningar och expeditioner, therföre och sedan polackarna haffva brukadh thetta ordspråk om sin konungh: *tria t fecerunt regi nostrove: taciturnitas, tenacitas, tarditas*. Menn herttigen var snackfrij, kostfrij, försichttigh och snäll uthi sina beställningar, ther om Jacobus Typotius och vittnar uthi sin latiniske relation om detta krigedt, ther han säger så och besluter: *rex bonus est, dux prudens etc.*

Menn vij vela nu om herttigens finska resa vidare tala, doch icke vidare änn som mann viss kundskapp om haffva kann, ty monga particularia ähre ther i bland passerade, som väl vore värde att ihughkommas, medhan som åthskillige odmmar efther affectionen ther om fällas, att herttigen skulle

alltt för strengtt ther haffva procederat och foortfahridh medh them, som i Viborgh så väl som i Åbo bleffve rättade; doch när theras föregångne bedrifter och bliffva upreppade, som framdeles och medh tidhen här och ther kunna samman sankas af androm, då skall man väl förnimma, att theras handlingar haffva thett väl förtient för thett tyranni, som the på allmogen ther i landzändarna och andra groffva laster haffva begångidh. Ty öfverheeten bär icke svärdet förgeffves, och hvars och ens dom kommer aff Herranom, som sitter i högden. Lijkaväl kann herttigen haffva haft godhan rätt nogh för hela verldene, medan the haffva tractatt honom efther lijf och all välfärdh oförskylltt och ähre gångne ifrån all riks beslut och besvorne fördragh. Så ähre the och fallne uthi herttigens händer icke gönom någon accord och förordh, uthan på nåder och onåder, ther till medh en part, som nåde haffver varidh tillbudidh, om the ville bliffva vidh konungens eedh, giorda fördragh och afskeedh uthi Linköping, menn alltt sådant icke achtatt, uthan medh småde ordh emot herttigen uthfahridh, kallandes honom en blodhundh, som törstade efther theras och theras slechttz blodh (såsom säjdes om Johan Flemmingh, som bleff halshuggen i Åbo, hvilken elliest väl hade kunnet få niuta lifvet för sin ungdom skull). Her om vari nu öfverflödiggt nogh sagtt, all den stundh den, som denna relation och berättelse icke vill troo, han moste förbijda Gudz yttersta domm, då hvars och ens gärningar varda uppenbar bliffna och ingen undskyllan mera gälla.

II.

Continuatio om hertigh Carls innfall uthi Finnlandh andra gången, då H. F. N:de hela landet inntogh 1599.

Nähr nu hertigen medh sin flotta var kommen öfver siönn inn uthi finska skären, fördeelte han sin flotta och krigzfolk, en deel medh ammiralen Jochim Scheel på the största skippen att landstiga vidh Åboo och holla slottet belägradt; den andra delen på the mindre skipp och skutar togh hertigen medh sigh bättre fram i skäärgården, achtttandes landstiga, ther han kunde komma emillan Viborg och finska krigzmachtten, som var änn då till felldt, på thett att the nu icke åter igen måtte Viborgz befästning innbekomma och sedan besvärligare falla att få them ther uth igen, om the stärkte sigh uthur Liflandh medh konungs Sigismundi undsättningh ifrån Pålandh. Alltt så befann hertigen godt, då han hade förnummidh, att en förnempnd finsk adelsmann, benempndh Hans Bengttsson till ¹⁾, var nyligen hemkommen uthur Frankerijke, ther han i tolf år hade sigh låtidh bruka uthi krich under konung Hindrich den tredie och konung Hindrich den fierde, som kallades den store, och för then skull hade inthett omgånge eller deelachtigheet medh the andra upproriska finnar, ty han hade ännå icke varidh hoos them, — honom (säger man) sende hertigen straxtt efther på hans gårdh och låth honom komma till sigh på sitt skipp. Sedan efther long discours och samtaal på skippet, bleff hertigen medh bemälte Hans Bengttsson således eense, att han gaff sigh uthi H. F. N:des dienst och vijste honom en godh hamn, ther Hans F. N:de beqvemligen kunde landstiga medh sitt krigsfolk och ginast komma till S. Mårtens sokn, ther som finnarna hade sitt läger, och såsom några villia säija, alla reda slagidh någedh partij aff herttigens folk, som var kommidh uthur Östrebottn under en öfverste benempndh Augustinus Larsson. Menn finnarna, som och väl förmodade herttigens ankomst, försumade sigh och icke om godh kunskap, hvadh H. F. N. sigh ville företaga, och achtade sammla sigh till hoga medh en deel värfvade ryttare, som konung Sigismundus hade

¹⁾ Lakun.

uthur Liflandh förskickadh öfver siönn åth Helsingfors till finnarnas undsättning. Doch först brukade the thenna list och sende två eller tre finska ryttare inn uthi herttigens läger, som föregoffvo, att the vore rymde ifrån finnarna och ville tiena H. F. N:de. Menn sedan the hade taladh medh herttigen och uthi lägredh förnummidh, att han ville medh the svenska besökia finnarna, rymde the bortt om natten igen till sitt partij, icke förmodandes, att herttigen skulle så snaart medh hela hoopen föllia efther, uthan allenast någedh partij ryttare sendas på kundskapp under ryttmestaren Hans Bock och några andra, som the hade förnummidh göra sikh färdigh, hvilka och ther till voro förordnade. För then skull tänckte the finska öfversterna att förbjuda, om the kunde thetta partij af herttigens folk först någon afbreck göra.

Samma åhr 1599 om hösten, sedan som H. F. N. herttig Carl i Finlandh alltt hadhe intagidh och ställt i roligheet och enigheet medh Sveries ständer, och sedan han till Liflandh och Narffven hade affärdigadh den unge Per Stolpe (kallas unge Per Stolpe, medhan hans äldre broder af en annan moder och var vedh samma namn, hvilken uthi herttigens armée för Linköping var öfverste qvartermestare och vidh Stångebro bleff uthi slaget skutin och dödh) medh några små skip och någedh krigsfolk, hvilken, då han dijt väl öfver kom, lätteligen kom öfvereens medh borgerskapp och krigsfolket i Narffven, togh befästningen inn och Otto Uxkull, ståthållare ther på, till fånga (hvilken doch sedan tiente herttigen och vardt högtt achtatt uthi sitt fellttmarskalksembete), menn Per Stolpe bleff gubernator på Narffven och öfver thess lähn Ålentacka. Till Reffe vardt förordnadh herr Carl Hindricksson, herrn till Kankas, uthi herr Jöran Boijes ställe, hvilken sikh snaart skickade i tidhen och fogade sikh medh ridderskappet i Eestlandh till Sveriges crona. Allttså fölgde Wittensteen, Wesenbärg och Hapsal efther, ty Claes Slatte på Wittensteen och Geert Dönhoff på Haapsala, ståthållare, droge ther ifrån till konung Sigismundus i Poland, ther the och sedan alldeles på polnsche sidan bleffne ähre. Uthi Viborg haffver herttigen till gubernator förordnadh herr Axell Ryning, en godh patriot aff förnemm schlechtt, then han väl förtroo kunde, hvilken och var älskadh af alla mann och medh godt beskeedh viste medh alla menniskior omgåås. Honom till medhielp var och förordnadh Jöran Blank, en tysk af nation, som här i Sverie uthi Närrikie

hade haft adelige giftte, nu enkling, en lärdd adelsman och uprichtig. Uthi Åbo bleff Jochim Scheel öfver vinteren; doch sedan alltt foort Töne Jöransson till Högsegårdh. Sedan, säger man, som således i Finnlandh och Lifflandh passeradh ähr, haffver herttigh Carl sigh igen medh flottan och öfverlops krigsfolk förfogadh till Stockholm igen till att öfver vinttern i Sverie sigh på alla ortter försäkra och ställa innrikes alltt i godt lagh och varsamheet. Så snart nu H. F. N. seent på hösten uthi ¹⁾ monadh till Stockholm var lyckeligen ankommen, hade [han] alla reda tillförende gönom skriffvelser förnummidh, att herr Jöran Claesson, Olof Håårdh och andra fångar, af konung Sigismundo ifrån Calmar emot loffven och tillsäjelse till Poland borttförde, nu vore på grentz i Danmark igen komne, menn på H. F. N:des befallning icke uthväxlingen emot Beckus och andra polnsche fångar, som finges på Calmar, ännu skedd var, förr änn H. F. N:de måtte sielf komma hemm till Sverie igen. Och i medler tidh hadhe och den polnsche herren Casper Beckus anhollidh hoos Carl Carlsson, att när H. F. N:de vore ankommen till Stockholm, honom då måtte aff H. F. N:de eftherlåthas att sielf mundtligen få tala medh H. F. N:de, hvilkett och på Carl Carlssons tillkennagiffvande bleff eftherlåtidh, och straxtt budh efther honom till Nyköping skickadh. När han nu medh hederligh comitat och medhföllie var till Stockholm ankommen, bleff han kallader up till H. F. N:d på slottett och behollin till middags måltiden uthi herttigens cammer, ther ingen mera var till bordz änn som H. F. N. sielf medh samma herr Beccus och Carl Carlsson. Då förödmukade han sigh högeligen för H. F. N. och tackade för ett gunstigt och nådigt fängelse och godt tractament, hvilkett han högeligen uthi Polandh berömma skulle, och tillbödh sigh, att alltt hvadh som H. F. N:de honom förtroo och befalla ville till att berätta och kungöra sin herre och konung så väl som senatorerna i Polandh, som kunde tiena till enigheet och fridh igen emillan bägge konunge rijken, ther om ville han ingen flijt och uprichtigheet spaara. Ther uppå H. F. N:de honom svarade: thett vore H. K. M:tt medh breff och skriffvelser allareda noghsamtt kungiorde, doch ville han efther sitt tillbudh och göra någedh ther till, vore han till att berömma; och vore ther nu mer inga andra vägar till, änn att H. K. M:tt ville ännu till föreskriffvin tidh senda sin sonn hijt inn

¹⁾ Lakun.

i rikett att varda upfostradh här hoos oss uthi vår religion och svenska seder. Menn hvadh thett icke skedde, så kunde hvarken konungen eller hans sonn någon förhoppning mera haffva till Sveries crona; doch hvadh anbelangade bägge riken och croner emillan fridh att främia och fordra, om the polnse senatores så behagade, kunde väl finnas ther till godh medel och underhandling. Allttså becomm Beccus sin affskeedh och orloff att draga eller varda beledsagadh till Calmar och sedan på danska grentzen att komma emot the svenska fångarna löös, ther om fullmactt vardt giffvin Hans Eriksson Ulfsparre till Broxviik, ståthållare på Calmar och öfver thess lähn. Menn Beccus, till tacksamheet för godt tractament här i Sverie, hade ifrån Polandh låtidh här innhemtta några turkische hästar, ther aff han förährade herttigen tu stycken, så och androm några, hvar sinn, hvilkett honom sedan i Polandh icke väl bekom, ty då han ther hade berömtt herttigen och the svenska, giffvandes till förstå theras upprichtigheet uthi sina handlingar, kom han icke allenast uthi konungens ogunst och förachtt, uthan liten tidh ther efther (såsom mann haffver i Polandh hört säijas) ähr honom förgifft bijbrachtt, ther aff han haffver sitt lijf ändat och således honom vordet förmeent att tala sanningen här om mera.

När nu sedan var något bättre framledit på fölliande år och vintter uthi januarij och februarj månadh, förfogade sigh H. F. N:de neder till Jönekiöpingh medh sin gemahl och furstinna, dijt H. S. N:de och hade förskreffvet förnämsta adelen aff Vestergöttlandh och Smålandh för den orsaken, att konungen i Dannemarcks sanningabudh vore dijt förmodande.

Thesse sändhebuudh hadhe några besväär medh sigh till H. F. N:de emoot thee svenska ammiraler, som var Carll Carlsson, Hans Classon och andra flere capiteiner till siööss, hvilcka hadhe effter sine instructioner emoot the lybeske för denn fiendskap, som då var upkommen (såsom förr i hugh kommidh ähr) emillom herttigen och them, uptaget några lybeske skiäpp inn på farevattnet emillom Bornholm och pommerska strandhen, hvilket de danske sändebuden föregofvo att vara skett inn på danska stränder, deras konungh till förfång och præiudicio. Menn denna saak bleff på den tiden tämmeligen väll bijlagdh, så att man icke aff Dannemarck så snart något hade att befahra. Allttså bleffve samma sendebudh väl tracterade och medh contentament ther ifrån åter affärdade.

På samma tidh var och aff H. F. N:de en riksdagh uthskrefvin till Linköping uthi martij monadh, dijt han sigh straxtt efther sendebudens affresande förfogade till menige riksens ständer, som då och voro ther församlade. Ther sammastädes bleff då allmänneligen beslutidh, att efther thett konung Sigismundus på Sveriges rikes ständers åthskillige begäran om sex monaders tidh sigh att förklara, om han ville sin sonn hijt inn i riket öfversända att bliffva till regimentett uthi svenska seeder och den öfflige evangelische religion upfostradh, alldrig någon bookstaf svara veladh, uthan fast mera them, som honom breff och budh ther om tillföördt haffve, illa undfängidh och några i fengelse låtidh kasta, therfore the honom och all hans afföda nu sin hullskapp och troheet upsäija ville, såsom af samma herredagz beslut ähr till att see. Therhoos och i blandh monga andra höghnödiga sakar, som ther förehades, ähre och the fångna rådز persohner, som konung Sigismundo bifallet hade uthi sitt onda upsåht emot fäderneslandet och den evangeliske religion och gudztienst, för rätta haffda att svara till sina handlingar för menige riksens ständer.

Nu voro icke allenast i blandh ständerna monga, som och hade tient konungen emot sin eedh och emot allmänne riksdagars beslut, förursakade ther till aff roop och rychte, såsom skulle herttigh Carl emot konungen haffva stämplingar om regimenttett, hvilket då annorlunda spordes sanntt vara, ähre efther konungen uthi fäderneslandet qvarr blefne och till riksdagen kallade att förnimma och dömma, hvadh som sanntt eller lögn vore, uthan och till vittnisbördh för andra landh och riken, som medh Sveries crona grentza, ähre och aff åthskillige fremmande herrar och furstar begärade sendebudh hijt inn i riket, som thenna ransakning, förhöör och domm till höra skulle och vitzordh giffva.

Alltså, då sakarna på riksdagen företagas skulle, ähre tvenne the förnemste förefallne: först ständernes förbundh på Suderköpings herredagh att holla sigh vedh konungens eedh etc. och hvadh the, som ther ifrån föllo eller sigh ther emot sättia vorde, skulle haffva förbrutidh; den andra om hemliga stämplingar emot arfföreningen att komma regimentet under ett fritt vaal igen. Såsom thenna tvenne puncter voro hårda nötter att bita på eller starka knutar att uplösa, så haffver H. F. N. herttig Carl uthi klagemåls anngiffvande, som han säijes sielff personligh haffva giordt, först tillfrågadh them,

som then beskyllning angick, om the ännu föruth ville bekenna sin förbrätt och bidia om nåder? Ther till the haffva svaradh sigh icke veta någedh ondt haffva förskylltt eller stämplatt emot fädernesslandet, utan varidh sin eedhsvorne herre och konung föllgachtige, hulle och troгна, ther uppå hertigen svaradh haffver: »Nu medan I ähre så styffva och hallstarrige, så vill jagh och holla migh vidh lagh och rätt, och den domm, som jagh öffver Eder bekommer, skall haffva sin framgång och då ingen bön mera hielpa.» Då haffver herttigen framtigidh några breff (som the icke trodde skulle vara i hans hender komna) och tæm framvijste att kenna sin egen handh igen och sedan läth upläsa thess inneholl, begärandes aff rätten, att såsom han them alla hade frijgiorde från den eed, plicht och trooheet, som the honom skyllidige vore, till thess the denna saak dömdh hade, att the efther denn eedh och skyllidighet, som the vore Gudhi skyllidigh, och efther bästa samvette sino och Sveriges lagh och statuter rettvijsligen dömma ville. Ther uppå blef theras moodh förfallidh, ehuru väl the sigh doch medh monga ordh och skääl förfächta och försvahra ville. Menn the andra herrar, som bevijsste sigh icke haffva vettskapp om sådana practiker och begärade nådh, them ähr sedan och nådh vederfahren, ehuru väl efther Söderköpings beslut voro the alla en domm undergiffna, såsom uthi samma herredagz besluth ähr till att see. Thess summariske inneholdh medh få ordh här hoos föllier: »Och ther vij eller andre här närhvarandes eller frånvarandes, som icke till thenna beramade samqvem komne ähre, icke vele göra ett medh oss i thett som här ähr vordet beslutidh, så vele vij haffva oss ifrån them afsagde och holla them för riksens oroliga och afsyndrade lemmar etc.» Item: »Och alla the, som ifrån thenna vår allmännelige frivillige förening affallandes varda, antingen för herragunst, egen nytta eller andra orsakar, ehvadh nampn thett och hälst haffva kan, eller och sigh ther till bruka låtha att här emot etc. någodh voldsamligen, af hvem thett hälst skee och tillbiudas kunde, skulle företagas lönligen eller uppenbarligen, them vele vij achtta och holla för orättrådige och riksens upproriske och otrogna männ och fäderneslandzens förderffvare och hielpa them till att emotstå och förföllia.» Thenna dom och herredagsbeslut haffva the förnemnste riks råd (som här nu vore i snaron) tillförende sielffva ställtt och författadh och sielffva sedan åther brutidh och ther emot handladh, hvarföre

the och ther efther och efther Sveriges lagh ähre ifrån lijf och godz dömde aff menige riksens ständer, ther i blandh och vore väl några af samma fördömmelse, menn icke så uppenbahre änn tå. Therfore och sade thesse domfälte herrar: »Här ähre the i bland, som dömma oss, och ähre lijka brotzliga medh oss», hvilkett och väl sedan ähr af theras handlingar uppenbahrt blefvidh, som historierna uthvijsa kunna här efther och medh tidhen. Allttså sedan H. F. N:de hade bekommidh dom öffver sina fiender och förfölliare, begaff han sigh ifrån Linköping till sin gemahl, som då var på Kongsbroo, och förordnade Samuel Nilsson, öffverste på then tidhen öffver alltt footfolk i Sverie, medh någedh krigsfolk att bliffva ther qvar och eftherkomma dommen medh execution, doch icke mera änn på the fyra förnemste: herr Erik Sparre, herr Ture Bielke, h. Gustaf och h. Steen Banerar. The andra bleffvo förskonte och efther någon tidh på frija fötter igen ställte och uthi possession aff sin egendom igen satte, till thess några igen sigh hade emot H. F. N. förbrutidh och antin[gen] ähre sielffva uthur landet förrymda eller uthvijsta eller åther fångna och straffade. Allttså spelar lyckan medh menniskiorna, ther doch hvar och en smider sin egen lycka eller olycka gönom sitt illa eller välförhollande. O, salige ähro the, som lijda förr rettvijsones skull och bryta icke thett förbundh, som i Herrans namn besvoridh och uprättadh ähr efther hans behagh. Discite justitiam moniti, et non temnere divos.

På denna här riksdagh i Linköping ähr alla ständernas enhällige begäran förr H. F. N:d åther framkommen, att han ville sigh konunga titul och crona påtaga, medhan ifrån konung Sigismundo i Polandh inga svar eller beskedh kommo tillbaka, antingen han sielff hijt i fädernesslandet komma eller sin sonn till oss öffversenda ville, såsom några resor omskreffvidh hade varidh och på underdånigste begäradh. Menn H. F. N:de haffver thett ännå icke veladh samtyckia, uthan uppskutidh till thess tidhen, som föresatt var, att konungens sonn kunde uthur Poland komma här inn, vore förbij. Doch i medler tidh bar H. F. N. försorg, huruledes alla Sveriges cronos landh, provincier och grentzer måtte rundt omkring försäkrade bliffva för all fiendtlich innfall och varda om sina grannors vennskapp eller fiendtskapp förvissadh. Lätt för then skull i tidh tillreda skipsflottan och mönstra krigsfolkett och förordnade till storfursten i Muskow sina sendebud, h. Jöran Classon till

Biby, Erlandh Biorsson till Schattmansö och af lifländska landtråd Diedrich Strick etc., hvilka medh första öpet vatten drogo öfver till Narffven och ther ifrån goffvo storfursten om sin ankommst till kenna. Straxt ther på aff färdade han några skepp och en hoop krigsfolk medh Carl Carlsson för åth till Räfvel, ther då alla reda var gubernator herr Carl Hindersson Horn, en gammal förfahren krigsmann och väl affectionerad herttigen, hvilken sammtt Carl Carlsson så länge hade sakarna och den landsändan i acht, till thess H. F. N. sielf bättre frampå sommaren kom dijt efther.

Alltså fördrögde H. F. N. icke häller lenge, uthan medh sin gemahlin och unga herttigen Gustavo Adolpho samptt en anseheligh krigsmacht till häst och foot begaff sigh dijt öfver och kom lyckeligen ther ann vidh pass på ändan in Julio eller begynnelsen uthi Augusto. Uthi Sverie till att haffva acht på grentzerna emot Danmark vard förordnad öfver hemma varande krigsfolket till felltt Anders Linnarsson, och befästningarna Calmar och Elgsborg medh godha ståtthållare och höffvidzmänn samptt landzknechtar väl försorgde.

Uthi Räfte bleff icke häller long drögmål (ty Farensbach hade nu och här på polnsche sidan uthi Lifflandh församladh någedh krigsfolk, ther medh han braverade och syntes villia någon oroo begynna ther i Liflandh); doch bleff först all adelen öfver alltt Estlandh dijt sammankallade till att berådhså, huru mann sakarna begynna skulle, och om icke försäkring på en godh grannsämio medh polackarna kunde bekommas, hvar man då först någon platz fiendtligen på theras sido angripa skulle, medhan icke rådeligen vore medh en så stoor krigsmacht lenge fåfäng stilla liggia och förstöra sitt egidh landh, låtandes sigh af vederparten medh falska förtröstningar och longsamma svaar draga vidh näsan och förhala tidhen, all den stundh polackarna alla redo tillförende nogh ursak till krich Sveriges crono giffvidh hade, då the sin konungh medh krigsmacht ther inn beledsagadh och vidh Stäkeborg så väl som Linköping fiendtligen uthan ursak H. F. N. och alla trogna innbyggjare och patriotter hade angrepit. Alltså vardt godt funnidh, att her Carl Hindrichsson Horn till Kankas, förordnadh gub[ernator] på Räfte, och Carl Carlsson skulle medh en trummetare skriffva Jöran Farensbach till, som och för Stekeborg och Linköping hade varidh konungs Sigismundi fellttherre i Sverie och var en senator regni Poloniæ etc., voyvoda aff

Wenden, vistandes på sitt huus Karkus i Liflandh, att han medh andra polnsche cronons ridderskapp på grentzerna sigh uthryckeligen förklare ville till fridh eller feijgdh.

Trummetaren kom innan fiortton dagar igen medh svar, som vore hvarken kall eller varm, uthan sträktte sigh på longa bahnen medh all ovissheet, hvadh ther på föllia skulle, säijandes, thett först moste kungöras till Poland och förbidat ther ifrån beskeedh; och i medler tidh vore han ther förordnadh att försvara grentzerna för någedh fiendtlighd annfall, som kunde påbiudas; hvadh mann nu på den svenska sidon ville sigh företaga, thett ville han förbjuda. Therföre vardt beslutidh, att man för Pernow draga skulle och sigh den befästningen, såsom en siö stadh och näst hoos Wijken grentzande, först bemächtiga skulle, ther till och all beredhskapp strax giordes medh folk och artillierij, stycker, krut och lodh. Uthi Räfle lemnade H. F. N. sin förstinna och den unga princen herttig Gustaff Adolph samptt herttigh Johan, konung Johans yngre son, konung Sigismundi broder, samptt frökerna, sin egen dotter och sin systerdotter aff Mechelnburg, och ther hoos greff Moritz Läjonehuffudh till gubernator och Lubert Gavert rådz person. Menn herr Carl Hindriksson Horn såsom en gammel förfahren krigsman togh han ifrån gubernamentet medh sigh till fälltt, thess likest Otto Yxkull (som på Narven var) till fellttmarskalk, så och Jochim Scheel, ammiral till siös, medh artollarij, och sedan för Pernow till landz. Carl Carlsson, som änn då var ung, 27 åhr, till att bättre förfahrenheet få uthi krich, brukade Hans F. N:d uthi alla occasioner dageligen och gemenligen alla befallningar gönom honom uthi arméen låth uthgå, ther medh han uthi estimation blandh krigsfolkett var såsom en general leutenant. Samuel Nilsson var general öfverste öfver alltt footfålk. Menn till rådzpersoner och dagelige upachtingh hoos sigh sielff hade H. F. N:d medh sigh greffve Magnus Brahe och herr Nils Bielke. Medh thenna krigsmacht och sålskapp, som H. F. N. medh sigh uthur Sverie hade till Lifland öfverbrachtt, och thenn estländsche rusttiensten, som då var 500 hästar stark, ther öfver Effvert Delvik ryttmester var, samptt godh deel värffvade rytttere under ryttmestare Evaldh von Meyden, Frantz Treyden och andra, begaff sigh H. F. N:de sielf till Pernows belägring. Menn på den andra sidon emot Derbt förordnade han den unga Per Stolpe uthur Narven medh thett krigsfolk, som kom uthur Finnlandh, till att bemächtiga

sigh Lais och Öfverpälen, liggiandes emillan Derbt, Wittensteen, Wäsenberg och Narven. När nu H. F. N. hade Pernow stadh och slott hollit några veckor belägradh och medhler tidh haart tillsatt medh skiutande och undergraffvande, elliest och till landh och vattn så bevahradh och förekommidh, att ingen undsättning ther till komma kunde, moste the sigh upgiffva medh vilkor, att hvilken som ville draga ther ifrån eller bliffva qvar i staden och uthi H. F. N:des tjenst, vari sigh polackar eller af någon annan nation, thett stoge hvar och en för sig fritt. Allttså bleffve en godh deel hejduckar, ungrar och polackar, qvar uthi H. F. N:des tjenst. Menn hoppmannen på slottett, som kallas på theras måål starosta, bekom frij passage och afresande, sigh till föga fromma, ty när han framkom, bleff han hafder för rätta och honom huffudet afslagidh.

Sedan som staden och slottett efther belägringen var förbättradh, provianteradh och medh folk till nödhortften besatt, vardh rådhsamtt befunnidh att draga för Felin och thett samma sigh och bemächtiga, om mögeligen vore ännu samma höst, förr änn mann sigh uthi vinter quartter begiffva skulle. Då tilldrog sigh på halffva vägen, ther som vägarna till Felin och Karkus skilgdes åth, att H. F. N:de betänktte sigh till att göra ett anslagh på thett husedh Karkus medh hijduckarna, som uthur Pernow vore komna i tjensten, således att the föregiffva skulle sigh vara senda ifrån Felin till att stärkia besättningen på Karkus emot herttigens anngrep, om han ther på någedh försökia ville thett att intaga. Och när porten för them upplåthas kunde, då skulle the så lenge holla portten öpen, till thess mera folk trychtte efther och starka nogh bliffva till att intaga husedh. Thetta anslagh misshagade en part officerer och afrådde, att mann icke skulle således folkett förströö eller skingra, ther hoos kunde lätteligen någon afbreck skee, ther af heela krigsmachtten sedan måtte någon skrecken fåå. Menn herttigen hölltt thett för ingen fahra, medhan djt icke så longh vägh var, att the ju kunde sigh retirera och vijka inn på felltt lägredh igen, om theras anslagh icke ginge för sigh. Befallttes förthensskull Carl Carlsson han skulle taga en deel rytter och footfolk samptt thesse hejduckar medh sigh och allttså bleffve the till 1500 stark och drogo ther medh foort, så att the om natten kunde komma fram för Karkus. Nu vore många förnemme lifländare, som hade lust att föllia hans persohn och göra sigh bekenda och förtiente till nägen

godh befördring, them han och brukade till ledhsagare och förvarrtt, efther the landzens lägenheet och vägar och stigar viste. Doch hade han en särdeles vägvijsare, som fången bleff in på Pernow, dijt han hade varidh af sin herre Farensbach medh breff inn förskickadh uthi belägringen; denna hade Carl Carlsson alltidh näst för sigh emillan två andra ryttere, ridandes främst för hela hopen; och efther han honom likaväl icke myckett väl ännu trodde, förde han sielf alltidh en sin pistol spendt och hanan på i hölstredh, på thett om den andra i mörkret hade veladh rymma, man då straxt honom medh pistole skott hade kunnedh nederläggia. Menn nu hände sigh att the, som i förvarrtten vore och skulle på ett adels hoff, Dönhoffer tillhörigt, hemtta kundskapp, kunde icke i mörkredh finna vägen dijt, medan thett lågh någedh stycke ifrån stora vägen; sende för then skull emot Carl Carlsson och stora hopen, begärandes thenna mannen att vijsa sigh vägen; then finge the medh befallning att haffva honom uthi godh acht. Menn när the kommo på stället, ther afvägen till hoffvet var, vjste han them medh handen, hvar thett lågh, dijt the andra alla sigh skyndade och lemnade honom allena på stora vägen, hvilken sigh icke försumade att ryckia foort för kära lifvedh till Karkus och varna them för vår ankomst. Men icke thess mindre, när stora hopen dijt fram kom och thetta förnamm, togo rytternarna hejdukarna baak på sina hästar och ryctte foort efther och några lätta hästar sendes straxtt för uth, om the kunde hinna then förrymde, efther han satt på en häst, som hade spatt och icke så väl löpa kunde. Menn förgeffves och fåfangtt, ty han kom ther inn och åther ther uth före vår ankomst. Då nu the föruth skickade kommo tillbaka och thetta berättade, ville Carl Carlsson likaväl ryckia så när Karkus och see thess belägenheet, så som och försökia ett annat medel att komma ther inn, ty inn på huset var hoppmann Wellom Dycker förordnadh aff Farensbach och på vår sido hoos thenna hopen var och hans broder (thens namn migh undfallit ähr). Then samma skickade Carl Carlsson medh en trummetare fram och läth uppfordra husedh (medhan thett icke håller till synnerlig värn var bygd mot stycken, uthan medh höga murar för annopp), försökandes om den ena brodern den andra kunde öffvertala att uppgiffva sigh, all den stundh herttigen medh hela machtten eftherfolgde. Menn han therinne viste sin bro-

der inthett annatt till villia änn som krut och lodh, lossandes på honom några bösse skått, doch ingen skadha gjorde.

Nu var Farensbach icke myckett longdt ther ifrån medh sitt läger hoos ett lithett slott, Helmet benempndt. Therföre kunde Carl Carlsson väl tänkia, att fienden skulle honom besökia, och gick för den skull till rådZ medh lifländerna, som vore kunnuge i then landzortten, hvar han skulle finne en fördelachtig ort till att hvijla medh krigsfolket öffver natten, som komma skulle, efther thett var för longtt till stora lägreth så hastigt fortryckia, och om fienden årkade them, som trötta vore, uphinna uthi aftogande, kunde väl monga uthi mörkret snarare vela sig frälsa medh fluchten änn som mannigen fächta, ther emot mann innanom någon fordel och stengder ort kunde holla folkett till samman och väl göra värn, till thess mann ifrån stora lägreth finge undsättning och medh GudZ hielp thenna fiendens ringa macht heelt öffvermächtiga och sedan haffva hela landet för sigh fritt att spela medh, efther som mann lyste, för änn någon annan macht af fienden komme uthi marken.

Thetta syntes af allom gott vara och befunne så thett hoffvet Karies vara beqvemligast ther till, dijt och Carl Carlsson sielff medh några andra öffverster, frantzoser, skottar och lifländsche officerer, som på honom achtade, öffver en slemm pass drogh att besee lägenheeten och befann den så godh och fordeelachtig, att icke någon fiende skulle lätteligen sigh understå grippa den ann, ther som så myckett folk innelågo, haffvandes och ther hoos en stoor skogh på den ena sidan alltt in till stora lägret, som icke väl två miJl ther ifrån var, ther igönom mann medh footfolks tillhielp kunde sigh väl retirera och makeligen undanvijka fienden, om så trängde; alltt så togh hela hopen sitt kvarter, uthi samma hoff och tviflade inthett ther på, att ju fienden vorde någedh försökia på them, för änn the ther uprychte; therföre togh Carl Carlsson mot natten några the förnemsta officerer medh sigh och beställtte godh vachtt till foot och häst rundt om kring sigh.

När the nu hade hviladh inn på natten öffve[r]midhnatt, vardt aff trummetaren blåsedt till väcka och hvar mann upp till att rychta sina hästar och vapn; i medlertidh blåste trumetare några morgon psalmar och gjorde sigh lustig. Åther kommo officererna till hopa hoos Carl Carlsson till att taga order, huru som the marchera skulle till bakars åth stora lägreth,

och om icke några på kundskapp uthskickas skulle till att förnimma aff fiendens förehaffvande, medhan mann hela natten inthett aff honom hade hört. Bleff så order giffvin, att man icke skulle ryckia upp, för ännu dager bleffve, att man see kunde, hvadh man gjorde och hvadh för handen vara måtte (ty hoos vachtten sades, att man ingen fiende hade hört), och för then skull förordnades till hindervart (nähr man upryckia skulle) ett compagni ryttere och väl tu hundra till foot, som uthi lägredh i beredskapp holla skulle, till thess allt annatt rytterij och footfolk fram igönom en gata medh godh gerslegårdh på båda sidar fram på stora vägen i skogen komne vore, ryttarna före marcherande och footfolkett efter, ty för footfolk var ther större avantage och fordel att fehta emil[lan] gärdzgårdarna, och uthi skogen var order giffvin, att när tekn goffves aff vår hindervartt medh pistole skott, thett fienden vore för handen, skulle vårt footfolk på båda sidor om vägen begiffva sigh inn i skogen, menn rytterna på vägen vända sigh och biuda fienden huffudh, drabbandes uppå them, och medh thett samma vårt footfolk uthur skogen giffva eld på båda sidor och baak uppå fienden. Menn hvadh hende sig, nemligen, ther bleff han kommen om natten när ther hoos uthi en daal, ther bleff han stilla hollandes och vågade sigh icke att grippa oss ann uthi hoffvedh, som var medh stackett och gerslegårdar väl förvhrad och icke mera ännu på en sida tillgång medh rytterij, doch stackett och gärslegårdar för sigh, ther igönom the moste, om the ville ther inn, elliest om kring medh höga backar eller moras, besvärligen till att igönom komma. Menn (såsom mann sedan haffver förnummidh) om natten förraskadh och borttagidh en vår skylldtvacht eller santinelle, hvilkett the, som runden ginge, icke haffva tagidh i acht eller någedh ther om till kenna giffvidh. Alltså bleff fienden stilla hollandes, till thess han förnam, att allt folk var uthi marche och uthur hoffvedh och quarteredh, då sätter hann till på them, som efther vore, och fann them säkra, sittandes icke alla på sina häster, uthan mera till bordz att äta frukost eller dricka brennevijn; då begynte mann höra puf, puf uthur pistoler, menn icke af vår arriere garde eller hindervartt, som skulle giffva oss varning, uhtan af sielfva fienden, som var i mangel medh vårt folk. Då Carl Carlsson detta hörde, som var uthi marchen emillan rytterna och footfolket och alla reda kommen fram till skogen, befallte han ryttmestarna medh ryttarna vända

sigh och uthi schlachttordning ställa sigh på en backa rätt hoos skogen, haffvandes en rinnande bäck framför sigh, och ther förbijda hans vidare order. Menn han sielf togh medh sigh några till häst, som näst honom vore, iblan hvilka var Jost Cursel, ståthållare på Örebro, och andra lifländare mera, som vore aff godh villia medh redne, samptt några frantzoser och andra fremmande, ther medh gingo the straxtt emot några cosaker, som vore komne iblandh vårt footfolk uthi gatun emillan två gärtzgårdar och körde dem till baka medh footfolkettz hielp, hvilkom han och befalltte medh gärsle stänga gatun till, och medh sina bössor eller röör (som på den tidhen brukades) holla fienden ther ifrån, att ingen ther fram kommo, hvilkett och skedde. Då fienden thett sågh, brööt han en annan gärslegårdh öfver ända inne vidh hoffvedh, ther han kom inn på en slett åker medh sina rytter iblandh thett footfolk, som var förordnadh till hindervart och hade begiffvidh sigh uthur hoffvedh på fluchten åth skogen, menn bleffve ther mäst nederlagda och slagna. I medlertidh kom Ewert Delfvik, landsåthernas ryttmestare, och frågade Carl Carlsson, om icke bättre vore att retirera sigh i tidh, för änn all fiendens macht annkomme änn som låtha holla sigh ther uppe medh skermutzel och till äfventyrs sedan få större skada. Han fick till svar: hann skulle man rida [till] rytterna igen och hemtta ett compagni ryttare dijt till sigh och befalla the andra drabba på fienden, som var i mangel medh vårt footfolk på åkeren; han förhoppades väl kunna köra fienden tillbaka igen, medhan medh 10 ell 20 hästar man hade alla reda kommedh fienden till att stutza här i gatun och gå en annan väg igönom, ther ingen var, som honom emotstogh. Nähr nu Ewert Delwik medh thenna befallning foort gick, och för änn som han dijt kom, hade och fiendens ryttere giordt ända medh våra landzknechtar på åkeren och vende sigh till rytterna våra, som ther på en högd eller backa hölle uthi godh fordel, hvilka, nähr the sågo fienden komma, vende the alla ryggen till, både svenska och lifländare, officerer och gemena, och stanade icke förr änn som i stora lägredh hoos herttigen, lemnandes efther sigh sin anförare och öfverste Carl Carlsson, hvilken, då han sågh sigh vara af fienden förekommin på then vägen han achtade sigh och sitt folk vara på fluchten för fienden, kunde han eij lengre ther förtöffva, uthan befalltte thett footfolk, som ännu hoos honom var, att the sigh och frälsa skulle igönom skogen inn på

den andra vägen, som lopp till Felin, dijt han och snart ville föllia, menn först medh the fåå männ till häst, som han hoos sikh hade, föllia fienden jämte vägen gönom skogen till att see, om han några af sina förströdda ryttare kunde till sikh församla och till äffventyrs fienden, som jagade våra, på ryggen komma; men lyckades honom icke, ty han fann ingen menniskia, uthan hörde sina egna trummetare, som voro polackar och svenska tillhopa (them han aff Beckus på Calmar bekommidt hade), hvilke fienden nu i sitt voldh hade och låth blåsa immerfoort att locka vårt folk, som kände theras liudh. Menn them trodde ingen, och således moste Carl Carlsson medh sitt medhöllie vijka ifrån denna vägen igönom skogen in på den feliniske vägen och fann emillan båda vägarna i skogen här och ther några af adel, lifändere och officerer af åthskillige nationer, som sikh sammlade att sökia, hvar theras öffverste Carl Carlsson var bleffven, achtandes skamligen att så komma till lägret igen och icke veta, hvar theras öffverste var bleffven. Ther medh bleffve the till 40 eller 50 mann till häst starka, så att om någon fiende them till mötes hade kommidh, förtrodde the sikh att slå sikh igönom och komma väl fram. Menn uthi vårt läger var alla reda uthsprängdt, att Carl Carlsson vore slagen och man hade seet honom falla af hesten (hvilket rychtekom ther af, att en annan hade tagidh hans lööshäst och satt sikh ther på att komma undan för fienden, men blef straxtt neder skutin af hesten, then och kom i fiendens händer och var kender af alla mann, hvarföre tänktte the, att hans rätta herre hade suddidh ther på). Då nu denn, som döödh var sagder, komm leffvandes fram igen i lägredh, bestogo the medh skammen, som sin öffverste så hade förluppidt och icke ens en pistol emot fienden hade löös skutidh. Ther uppå vardt straxtt ett partij uthskickadh till samma platz hoos Karies hoff att besee lägenheeten, och huru monga döda ther lågo, hvilka the begraffva skulle. Och befanns vidh pass ett hundrade personer, som bleffve begrafna aff herttigens egen lifguardie, menn theras öffverste, en frantzoz uthur Britannien, benempnd Jean du Bignon, som var i landet inkommen medh Carl Carlsson, fans inthett igen och förmeentes vara uthi ett huus förbrend, ther uthur han haffver medh några sina soldater sikh veladh ställa till värns. Sedan togh H. F. N:de sin marche ginast åth Felin och thett belägrade uthi novembris monadh; starosten eller hoppmannen ther på kallades vidh sitt tillnamn Strus, en förnempndh pol-

lack. När han sågh, att thett var allffvare, tende han elden på staden och togh inn på slottett, hvadh honom behagade af folk och godz. Menn herttigen låth straxtt medh stormstegar bestiga muren och hugga upp portten att komma inn i staden till att släckia elden, som och var kommen i kyrkiotornet, och bleff alltså för elden någedh salveradh i staden och slottett närmare belägradh, så väl på stadsens sida som uthan före i blandh the jordhhögarna, som liggia ther inn på slottzmuren. Ther utanföre bleffve ställtte några fyrpilstycke till att skiuta eldh medh glödande kulor på en trärundel, bygder på muren till vachtt huus och några stormstycken uthi; ther medh töffvade icke länge, förr änn thett begynte brinna, och flögh elden ther ifrån upp uthi thett longa tornet på slottett, ther af emillan tyskarna, polackarna och ungrer, som ther inne voro, bleff oenigheet, att en part ville giffva up slottett till att frälsa sitt lif och godz, the andra och synnerligh polackarna ville ännu icke ther ann. I medler tidh kom en tysk borgare uthi ett skytholl på ett torn uthi sträcke muren och ropade nådh, sättiandes på en stång sin hatt uth. Thetta fick herttigen sielf see och redh så in till tornet, säijandes att them, som sikh godhvilligen giffva ville, skulle nådh vederfahras. Then andra sade: mann skulle sikh hasta att komma snaart inn i tornet till honom gönom thetta hollet them till hielp, förr än polackarna uthur slottet kommo ther inn. Alltså fick H. F. N:de sielf några stegar och satte upp för tornet och skyndade folk till att stiga ther inn; doch voro icke öffver två eller tre ther innkomna, så kom Samuel Nilsson öffversten och Carl Carlsson medh mera folk löpandes och stego båda sielfva ther upföre. Men som öffversten Samuel kom för en trappa, som gick uthföre på borrgården, fick han see polackarna komma hopetaals medh sina bössor. Då sade Samuel: »här komma the ann, bröders, ståår nu bij», och drog sin värie blott uthur balgan, bliffvande ståendes på trappan. Då begynte våra, som icke monga ännu inne voro, packa sikh åth stegan och ville uthföre igen. Menn Carl Carlsson sprang emillan them och stegan medh sin blotta degen och ropade them, som voro på stegan att gå upföre, att the skulle skynda sikh, ty här skulle vanka godt byte, fick så uthi hast them inn och en trummeslagare medh och ställtte sikh som the hade varidh mächtta monga, doch voro the icke öffver tiuge stark. Ropade så starosten Strus han skulle för sin person på godh loffven komma upp i tornet

till them, så skulle han medh sitt folk få godt kvarter, eller the stoge alla i fahra att komma om halsen och slottett bliffva förbrändt; ther på komm han upp till them allena, menn då han sågh them icke vara starkare, sågh han sigh om och hade gärna varidh neder hoos sitt folk igen, menn Carl Carlsson skyndade honom uth för stegan medh några soldater, som honom till H. F. N:de fram beledsaga skulle; sedan stogh snart att handla medh the andra, då theas huffudh var ifrån them. Alltså vardt Fellin stadh och slott vunnidt och intagidh och icke lithett att göra till att släckia elden, menn uthi thett longa tornet brann elden några dagar inn om murarna, ty ingen dristade sigh att komma ther upp, såsom icke håller mögeligen var för elden, som föll alltt neder åth på böning [*sic*] efther den andra. Efther thenna föröffvring och sedan som krigsfolkett några dagar hade sigh hviladh och medh proviant försorgdt, sedan och som Per Stolpe medh thett finska krigzfolk var ther ankommen och hade Lais och Öffverpolen intagidh (då hela krigzmachtten vardt skattatt till trettiyo tusend stark), drogh H. F. N:de sielf för Carkus och lägrade sigh up uthi Farensbaks nya hoff och trögårdh, menn fördröde icke länge ther, medhan Karkus innan 2 dagar gaffs upp uthi H. F. N:des händer och Farensbach nu ingestådes mera sigh finna låth uthi felltt. Medh samma togh och resa fick H. F. N:de och inn Ermes och Helmet. Och all den stundh nu vinteren nalkades uthi novembris monat emot ändan, då onda väger, slagg och regn så väl som frost ibland dageligen innföll, förordnade H. F. N. hoppmänn och nödhtorftig besättning på husen, thett andra krigsfolkett uthi borgläger och vintterkvarter på the ortter och lähn, som han hade innbekommidh, nu så väl som andra orter Sveriges crono tillförende tillhörige. Hans Furstlige Nåde sielf medh sina rådz personer och hoff-tienare förfogade sigh till Wittensten, dijt som H. F. N:s gemahl och furstinna allareda ifrån Råffvele var ankommen.

Thetta varade en lithen tidh, att H. F. N. togh sigh någon hvila och krigsfolkett måtte få liggia stilla. Ty så snart vinteren bleff stadigh och vägarna godha, vardt och straxt befallning uthgiffvin, att stycker och nödhtorftig krigsmunition så väl som alltt krigsfolk skulle tillredas och färdigt hollas att draga för Derbt, när som första befallning här uppå vidare komme. Alltså sedan som herr Axel Ryning (hvilken var kommen ifrån Viborg gönom Rysslandh, ty Ingermanlandh

var änn då icke under Sverie) hade bekommidh sin afskeedh igen på sina ärender och beställningar uthi Finnlandh, bleff tillsagtt Per Stolpe på Lais och Carl Carlsson på Oberpolen, ther the hade sitt borgläger, att the skulle ryckia upp medh thett rytterij och finska footfolk, som the hoos sikh hade, och foga sikh till samman, dragandes ther medh foort för Derbt och beränna thett, till thess H. F. N. medh mera footfolk och artollerie straxtt efther fölgde. Vardt alltså medh thessa föruthskickade inthett synnerligen annatt förrättadh uthan några skermutzlar ther hoos doch ingen skadha eller mannligeeth på båda sidor bevijsstes. Nähr som då H. F. N. sielff medh hela hopen och ammunition var eftherkommen (och hade sikh lägredh uthi Rådzhoffvedh¹⁾ gijnt emot Derbt och strömmen Enbäcken²⁾ ther emillan, ther ifrån såsom en högh landhmonn öffver strömmen mann see kunde inn i staden och medh groffva stycker väl skiuta inn uthi huusen), bleff uthan drögsmål straxt förordnadh, hvar stycken planteras skulle till att nederskiuta muren och kunna gå till storms på tre ortter: en batterie, som öffversten Samuel Nilsson (medh sin svåger Jesper Andersson Kruse, om jag rätt minnes) commenderade uthi öster om staden nedre mot Enbecken, ther hon flyter åth den stora siön Peipus, och på andra sidon om ström Enbäcken på norra sidan emillan herttigens läger och strömmen, ther som Nils Kijl var öffverste, och thesse båda skantzar skute korsvijs igönom muren inn i staden; den tredie batterien på södre sidon, ther som starkaste muren och rundelar vore gijnt emot dommen och slottett, som ligger högre änn som stadhen, ther commenderade Carl Carlsson och Per Stolpe. Sedan bygdes och en skantz på södre sidon neder för den höga jordmonnen, ther som den tredie skantzen var på, nermare bättre till Enbäcken, doch rätt under Dombärgedh, gijnt emot jesuiter collegium, ther uthur kastades eld och fyrbollar in i staden. Alltså om jule dagh efther predikan och gudztiensten begyntes medh stora stycken att spelas både uthur alla batterien och uthur slott och stadh emot hvar andra. Thetta varade några dagar, till thess mann fick holl på en stoor rundel, och han blef vernlöös på domen. Uthi the andra två schantzar öster och norr på gingo kulorna mest gönom muren och giorde ingen synnerligh bressa, så var och ther innanföre icke longtt ifrån muren ett bollverke upphuggidh och medh jordh uppfyllt, att icke

¹⁾ Rathshof n. om Dorpat. — ²⁾ Embach.

godt var ther komma till storms. Menn thett hände sigh, att en Ramel vidh tillnampn, som mest var emot att parlementera medh the svenska, då han gick om kring på vandrigen vidh stadzmuren och sitt folk förmante till frimodigheet, kom en kula flygandes och brechte hans been, så att han moste bäras ther ifrån och i sitt herberge. Sedan hade Herman Wrangel, en ryttemestare (som i Polen tillförende emot Maximalianum [*sic*] sigh tappert och mannligen förhollidh hade, menn icke till nöija recompenserdh var), högsta röst och ansehende i staden. Så hade han och hoos the svenska i lägreth en, som ther tiente sin svåger, benembdh (om jag rätt minnes) Reinhold Anrepp, hvilken som ofthast hade sina hemlige budh in i staden till Wrangel och styrkte honom att giffva sigh på then svenska sidon, berömmandes herttigens goda affection emot lifändarna och ther emot polackarnas haat till tyska nationen. Thetta och thett alffvare, som uthan före brukades, förorsakade them ther inne att komma till tractatt. Vardt alltså accorderat, att staden och slottett på discretion och herttigens nåde sigh ville uthi H. F. N:des voldh upgiffva. Medh thett samma bleff ther inne thenn förnemsta, som ther var, en castelan och polnsch senateur, N. Skencking benempndh, uthi arrest behollen till att ransonera sigh eller för någon annan framdeles lös giffvas; item Caspar Tisenhausen, som kallades then unga, var beställt ryttemestare hoos polackarna; thesslikest jesuiterna blefve anholdna. Thenna Skencking var stor cantzlern i Polen Samoiski någedh besvägradh på sin hustrus vegna (hvilken icke var här, uthan i Polen qvarbleffvin). Nu hade Samoiski detta lähnet under Derbt för sitt starostia eller hoppmanskapp, och all den stundh under polnsche regimentet beholla starosterna största deelen af inkomsterna, hade han denna Skenkingh giordt till sin œconimum, hvilken ther uthur årligen betalte sinom pri[n]cipal stor cantzlern trettijotusend polnsche gylden, och då var en polnsch gylden reknadh half annan på en riksdaler, lijka medh en svensk daler hvitt myntt.

Och uthi derbtsche kreijtzen bodde thesslikest mycken adel, så att theras rosstienst väl kunde stiga till 300 hästar, ther öfver förberörda Herman Wrangel var ryttemestare, hvilka af adel och sedan under honom emot polackarna haffva sigh bruka låthett och troligen tient, mestedels.

Såsom nu thenna stadens och landzortz föröfvring uthan synnerligh blodz uthgiutelse var en Gudz välsignelse och godh

lycka, så moste och lyckones ostadigheet sigh ther hoos bevijsa alltt efther Gudz rättvijsa dommar, ty uthi krijgh och felltt-läger sellan Gudz fruchtan medh föllier. Nulla religio pietas-que viris qui castra seq[v]untur. Therföre moste och någedh straf medhföllia såsom på samma tidh skedde vidh Wenden. Nu hade i medlertidh Hans F. N:de förordnadh på åthskillige ort-ter, som antingen sigh godhvilligen upgiffva ville, såsom Nyhusen och Ansell, Adsell etc., eller andra, som någon voldh eller machtt förbida ville, någedh krigsfolk hijt och dijt. Alltt så och till Wenden uthur näst omliggande besattningar och vint-terquartter, hälst medhan mann hade förnummit, att ingen fiende så stark vore till felltts och uthi Wenden icke myckett krigzfolk, ej håller borgerskapp stoort var för handen mera änn Ludhvijk Weijers compagni till häst, vidh pas ett hundra, högst tuhundra eller trij stark, hvilka och ville draga ther ifrån och sigh retirera, väl merkiandes sigh så svaga icke myckett blifva ther nyttiga. The svenska, finska och tyska, som ther för Wenden ankommo, voro väl tu eller trij tusend mann till häst och foot, hvilka hade till öfverster och annförare Mauritz Wrangel den äldre på den tidhen och Johan Blank, uthur stiftt Brämen bördig. Och då the kommo innför staden Wenden, funno the Ludhvig Weier medh sitt rytterij hollandes uthanför stadzporten på then sidon, ther våra ankommo, och sin bagage och trots låtho the gå uth gönom andra porten åth Riga och Kokenhusen. Men vårt folk föll strax inn i förstaden eller hackelvärke, begynnandes plundra och giffva sigh på byte, förachtandes fiendens lilla hoop, som hölltt för porten hoos staden uthi parade eller ansehende emot våra, så lenge theas trotz kunde någet komma undan, doch icke uthi meningh att fächtta emot våra, som vore them för starka. Lika väl när the sågo theas oordning, som vore uthi hakelvärkett inn-falna, vågade the att grippa them ann och körde så våra tillbaka igen, ther medh mesta parten aff vårt hinderholdh togh och fluchten öfver den strömmen die Aa, som var medh jis belagd, menn icke allastädes baar, och för den skull monga gönom jisen innfölo och drunknade flera änn som slagna bleffve. Doch the, som bleffve ståndandes emot fienden till att fächtta, bleffve väl monga nederlagda; förnemligen ähr märkeligen, att Anders Larsson, som tillförende hade varidh på Åbo emot hertigen, blef skutin igönom axlen in och gönom veka lifvedh, neder i bälttestaden, åther uth igen, så han föll uthaf hästen

och blef liggiandes ibland fienden på marken. Då hans sonn Lars Andersson, på den tidh fendrich eller leutenant (om jag rätt minnes), thett sågh, satte han sielf tredie inn ibland fienden och körde them ifrån sin faders kropp, som ändå lefde, förde honom väl therifrån och lätt så väl honom förbinda och läkia, att han sedan monga åhr leffvadh haffver och varidh ståthållare på Räfte. Hans Blanck blef och slagen och på plätzen liggiandes. Menn fienden drogh sedan sin koos och folgde sin trootzs och bagage efther. Ther haffver och varidh en finsk landsknecht, som sigh medh en tellknijk [*sic*] så mannigen länge värdd haffver ibland fienden och icke ville sigh till fånga giffva, uthan håller döo, hvilkett vojvodon Dembinsky, som sedan fången bleff vidh Pebal, sielf honom till beröm berättade för monga af oss svenska. Allttså seer man, att icke haffver feladh på manheet och modh iblandh vårt folk; men synderna, röffvande och skännande medh voldz värkan på the oskyldiga och värnlösa fattiga undersåther, qvinnor och barn, haffver them förtagidh Gudz välsignelse och segeren emot fienden. Lährer för then skull fruchta Gudh och föllier hans villia och budh. Ty såsom konunglige propheten säger, psalm 33: Enom konung hielper inthett hans stora machtt. Enom kempa varder icke holpit gönom hans stora krafft. Hestar hielpa och inthett, och theras stora starkheet frelsar inthett. Sij, Herrans öga seer uppå them, som fruchtta honom, the som på hans godheet trösta.

Nähr nu thett flychtiga folkett ifrån thenna olyckan var kommidh inn till Anssen och Sagnis på vägen till Derbtt, och herttigen thett fick veta, sende han budh, att the skulle bliffva ther så lenge stilla, till thess H. F. N:de medh hela hopen ifrån Derbtt dijt till them kommo. Sedan drogh H. F. N:d medh hela krigsmachtten foort åth Wolmar och Wenden och så foort uthi januarij monadh. På thenna resan uthi en fleck, som heter Walk, bleff fellttmarskalken Otto Yxkull siuk, och för än vij kommo för Wolmar, dödh. Hans lifs tidz förlängring hade väl mongen krigsmann så väl som herttigen sielf gärna önskadh. Då vij nu för Wolmar vore framkomna och staden medh slottett på trumetarens anblåsande icke ville uppgiffva sigh, menn tidender vore ankomna, att fienden åther sigh sankade uthi Wenden och ville komma them på Wolmar till undsättning, beskantzade vij oss medh sniö och holas, sättiandes allastädes omkring medh spitza stakar, som man plä-

gar kalla svijsnfiedrar, ther icke gärna ryttare på löpa. Och förde så groffva stycker uthi skantzén för staden, till att beskiuta muren, hollandes stark vachtt emot fiendens infall, om han komme. Menn såsom staden och slottett sågh, att thett var allffvar, doch icke platzen till att försvara ther emot, och stycken begynte spela på muren och göra bressa, menn ingen undsättning komma ifrån Wenden, dijt stycken för Wolmar väl höras kunde icke mera änn som 4 mil ifrån hvar andra, då betänkte the sigh och qvitterade platzen, upgiffvandes sigh uthi H. F. N. discretion och voldh. Ther medh folgde och några andra små huus: Burtnick, Moijan och Woltfahrt. Och monga the af adel, som ther om kring bodde, föllo och till H. F. N:de.

Sedan rychte H. F. N:de medh hela hopen åth Wenden. Då togh Carl Carlsson af lifländare några medh sigh, så och någedh svenskt rytterij, och drogh för ann till att förnimma, om någon fiende var ther inne, som sigh värija ville. Och när han kom uthi annsehende för staden, bleff hann hollandes uthi sin fordel någedh ther ifrån och sende vidh pass tiugu hestar medh en trummetare fram under staden och låth blåsa ann. Ther syntes inga på muren, uthan några borgare öffver porterna och på slottett några få personer medh underhoppmannen eller potstarosten¹⁾. The svarade sigh icke kunna uplåtha porterna, för änn the viste för hvem. Ther på redh Carl Carlsson sielf fram till porten och frågade, om the ville för H. F. N:de herttig Carl låtha upp sina portar och släppa honom inn. The frågade honom igen, hvem then vore, som thetta frågade, och då the thett hade förnummidh, sade the sigh väl villia släppa honom straxt inn, menn thes portar vore för timrade, the moste haffva tidh att rymma them uth igen; elliest och moste the bekenna sigh vara förlåthna och icke haffva sielf macht och folk till att värija sigh, begärade nådh, och att krigsfolkett icke måtte plundra staden; hvilkett them bleff loffvadh och tillsagtt. Carl Carlsson lemnade så några af sitt medhföllie för stadzporten, till thess han skulle bliffva uppgiordh, och befalltte them ingen släppa ther inn flera, för änn han komme igen, och redh så medh thesse tidender emot H. F. N:de, hvar uppå bleff straxt förordnadh vissa compagnier, som skulle logeras och innqvarteras i stadhen jemte H. F. N:des lifguarde och hoff folk, och strängeligen förbudidh, att

¹⁾ Podstarosta = underguvernör.

icke någon borgare skedde någon öfvervoldh. Thett andra krigsfolkett bekom sitt qvarter på landet ther omkring. Här i Wenden bleff H. F. N:d några dagar stilla liggiandes och i medler tidh förordnade folk till Runeborg¹⁾ medh stycker att belägra thett. Ty Runeborg var temmeligen till värn medh höga torn och murar, och ther inne var starosta en littovisk adelsmann af schlechte, benempnd Wicsiosoffski; den ville sigh icke medh godha ordh uppgiffva, doch ändtligen moste bliffva fången och uplåtha slottett till herttigens voldh. Ther efther folgde och några andra små huus ther om kring. Thesslikest då herttigen hade förnummidh, att voijvoden af Wenden Dembinsky var änn då qvar på sitt huus Pepalg, och sades, att han ville samla ther någedh folk igen, skickade han dijt Carl Carlsson medh en godh hoop ryttare och finsktt footfolk i förhoppning att honom kunna förraska och få vidh huffudh, så och husedh Pepalg intaga. Medh thett samma folgde och herr Carl Hindersson Horn, icke att han då hade någedh folk att föra, uthan såsom en förfahren gammel krigsmann och fordom krigsöfverste tillsee, att the unga och nykomna icke någedh feel begå måtte. Nähr nu voijvoden, den gamla Dembinsky, theras tillkommelse förnamm, ville han ther icke förbijda the svenskas ankkommst, ty hans huus var väl medh vall och vattugraf omkring och ännå stocken, som the kalla husedh innan om, aff steen och höga murar, så var doch vattugraffven starktt frusin och vallarna icke myckett höga eller tiucka uthan brystvärn och icke förvahradh emot stycken. Therföre packade han sigh therifrån dagen för änn the svenska kommo ther före. Menn efther han var så nyligen afrester och diup sniö var fallen, kunde han icke longtt komma undan, hvarföre betenckte sigh Carl Carlsson medh her Carl Hinderssons Horns samttycke att senda tuhundra ryttare sammt några välberedne liffländere af adel efther honom; the samma skyndade sigh så, att the samma natten fångade och förde honom väl förvaradh medh sigh till baka igen; och medh thett samma fingo the och husedh Pepall iun, ther uppå var någon förrådth, och bönderna ther omkring temmelig beholdna. Allt-så drogh her Carl Hindersson medh den fångna voijvoden till H. F. N. åth Wenden, menn Carl Carlsson och Per Stolpe bleffvo medh krigsfolket så lenge ther stilla liggiandes till vidare beskeedh ifrån Wenden. Nähr thetta var så vida förrät-

¹⁾ Ronneburg.

tadh, och h. Carl Hindriksson kommin till Hans F. N:de på Wenden medh then fångna herrn voijvoden, gaff H. F. N:de order medh h. Carl Hindersson, att krigsfolkett hvar på sin ort skulle förläggias på flortton dagar till görandes att hvila och fahra väl medh sig, till thess H. F. N. komme igen ifrån Derbt, dijt han då sigh begaff emot sin furstinna, hvilken ifrån Wittensten ther up i landet sigh hade begiffvidh och ther hoos beställa och förskaffa, hvadh som till belägringen för Kokenhusen behöffdes. Och förtöfvade ther medh icke länge.

I medler tid kom och Adam Schraffer, som hade varidh på Adzel, när thett upgaffs, commandant eller arrendator. Hann drogh ifrån Pepall medh h. Carl Hinderssons och Carl Carlssons samtycke till Dettloff Tisenhausen på Erla, som var en lärhdh gammel mann. Hann låth sigh aff Adam Skraffer (som och var en klook, försmitzadh mann, ogift på den tiden ännå, menn Tisenhausen hade hustru och barn) öffvertala att giffva sigh på herttigens sida. These båda, Schraffer och Tisenhausen, hade hoos adelen ther om kring stoor credit och annsehende och kommo så till väga, att Johan Tisenhausen på Bersson, en vältalande mann, thesslijkest som hade thett latinsche tungomåletz godha förfahrenheet, menn icke mindre stoor benägenheet till godha drycker och fyllerij. . . [!] Denna medh the andra två kommo alltså adelen, som i then kreitzen emillan Kokenhausen och Riga hemma vore, till att mesta deals begiffva sigh på herttigens sida, och the, som hade slott och huus af steen, togo inn svensk besattning och garnison; ther medh Kokenhausen på denna sidon om Dunen nogh var blockeradh och belägradh, menn hade ännå öpen vägh och tillförning gönom Curland ifrån Littowen och Riga. Sedan kom befallning ifrån H. F. N:de, att mann skulle medh krigzfolkett ryckia nermare Kokenhausen, hvarföre och Carl Carlsson medh Per Stolpe och monga finska och liffländare aff adel sigh nermare fogade och sigh lägrade uthi Siselgall och Spillenshoff, therifrån the kunde alltidh uthsända på kundskap inn i Curlandh och hvar dagh vara för portten på Kokenhusen. Menn innför staden kunde mann icke slå läger till att lenge ther fördröija, medhan polackarna ther inne hade alla husen ther omkring uppbrendt och hvadh them tiente ifrån landet innfört på befästningen, så att mann moste uthi en hast therföre uthrätta, hvadh som skee kunde, till att innbekomma samma oort. Nu ähr Kokenhusen belägidh uppå en klint, som skiu-

ter ifrån slätta marken ther uthanföre inn till Duna strömmen och haffver en lithen ström på den sidon, som vetter åth Riga, hvilken och haffver på båda sidor höga klinter, doch på klinten jämn mark, och löper inn i Duna strömmen rätt inn under slottet och gör så staden någedh breedh emot landet, men slottett smaalt och spitzt emot Dunan. På andra sidon, som vetter upp emot Dunan, kommer och en rinnande bäck uthur skogen och löper igönom en daal, som sträcker sikh emillan tu jämna fälltt rätt inn till staden; ther kunde footfolket väl säkertt lägga sikh uthi, frij för alla stycken och icke longdt ifrån Dunan. När nu H. F. N. kom sielf till stades igen, bleff uppryckning medh hela hopen och läger slagidt för Kokenhausen. Ther moste vij oss meste deels göra hyttor neder i sniönn, ty ther var diup sniö och skara uppå. Menn thett var bäst, att icke håller mykett länge drögdes, för änn vij bekommo stadhen inn. Ty herttigen, när han hade den platzen rätt besedt, befalltte han straxtt göra skantzborgar och slå en skantz på en högdh liggiandes uth medh Persen¹, ther ifrån mann kunde medh stycken spela inn på stadzvallen, och sedan en skantz mitt för portten, ther som var ett bollwärke, bygd af trää, väl tortt och gammelltt, som snaart brinna kunde. I medler tidh vardt och befalladt alla öfverster och höffvidzmänn att bereda och göra sikh stormstegar färdigh, ther medh att bestiga vallen, som icke mykett var högh, ej håller graffvan diup. När nu alltt var färdigtt, bleff tillsagtt, att man skulle gå till storms. Och togh Samuel Nilsson medh Sudermanlandz och Nerikies folkett den orten öfver porten, ther som var elden uthi skutin medh glödande lodh på träbolvärkett, till att bestiga. Christer Somme medh smålenningarna gick på thett vallhuffudh emot Persen¹); på thett andra vallhuffudh emot Dunan gingo the finska medh sina öfverster Hans Bengtsson och Jesper Andersson Kruse till storms. Stycken spelade och i medlertidh så fort som the kunde dijt, som man sågh fienden kunde få någon skadha, till thess the svenska kommo på vallen iblandh polackarna till mangels. Då moste fienden vijka inn om en muur, som var innan om vallen, och stängde portarna efther sikh till, så lenge the fingo tidh att igönom stadhen skynda sikh till slottzporten, och goffvo staden till bästa. Allttså gick detta lyckeligen ann, och bleff staden vunnen uthan någon

¹) Perse, biflod till Dyna.

synnerligh mannskadha på vårt folk; doch polackar, några officerer och en hoop gemena, på vallen och i gaterna här och ther bleffve dödha liggiandes och nakota affklädde. Menn slottet behöllo the inne och värde sigh ther uthur. Nu var sielffva slottett af höga murar och vohningar rundt om kring, och ther, som portten var, på rätta stocken och innersta slottett ett fyrekantt tornn, upmuradh uthur en temmelig diup och bredh graff, som var torr och uthur klinten huggen i gamla tider. Ther uthanføre emillan staden och slottett var en förborg, ther som emot staden vore vohningar, några öde, allenast murarna ther stogo kvar, menn ingen synnerlig graf emillan staden och ther. Ther innan före var en platz eller borrgårdh, ther uppå hade the några groffva koppar stycken liggiandes, therföre försvarade the thenna förborgen på en dagh eller två, så lenge the finge samma kopperstycken vältra uthaff platsen och neder i slotzgraffvan. Thesse stora stycken ähre således dijt komna: Thett hände sigh uthi konung Johans den tredies tidh, då ett förbundh var emillan samma konung och konungen i Polandh (Stephanum, som voro svågrar) emot ryssen, att den tidh storfursten den tyrannen hade belägradh Wenden medh en träffelig stoor kriegsmacht, och på den tidh Wenden hörde under polnsche cronon, menn icke så snaart uthur Littowen eller Polandh kunde komma undsättning, begärade polackarna, som då vore i Lifland icke öfver tre eller fyra hundra till häst, ther öfver (om jagh rätt minnes) commendo haffver haft denna Dembinsky (om hvilken för sagtt ähr, han bleff fången till Sverie), att herr Jöran Boije, konungen i Sveriges fellttherre och krigsöfverste uthi Eestlandh emot ryssen, måtte komma till hielp och bijståndh; thett han och giorde medh fyra tusendh mann allena emot ryssen, som var öfver trettio tusendh mann för Wenden och hotade medh piskor villia köra the svenska till baka. Menn herr Jöran Boije gick medh sitt folk och stycker igönom strömmen, som kallas Åå, nedan för Wenden och upp till fiendens läger, ther han hölltt uthi full slachttordning, körde honom aldeles ther ifrån och bekom alltt hans artillierie och groffva stycken. Menn efther stycken vore svåra att föra så longan väg till Räfte i Eestlandh, lofvade polackarna villia föra them till Riga och ther ifrån på skipp senda till Sverie, menn tvärtt emot förde them till Kokenhausen och sedan underligen ther ifrån efther long tidh åter komna uthi Sveriges cronos voldh igen såsom här efther

väl kan vidare ihughkommas. Nähr nu thenna gången polackarna hade på slottett (såsom sagtt ähr) vältradh stycken neder i slottzgraffvan, begoffvo the sigh inn på stocken och bollvärkade portten igen. Thetta märkte öfversten Hans Bengtsson, som medh sina finnar hade vachtten, att icke någedh bösseskott mera skedde uthur förborgen, allenast uthur the innersta höga slotzmurarna öfver den andra förborgsmuren, på vårt folk, togh för den skull några sina knechtar medh sigh och på en stega gick igönom ett fönster öfver porten inn och förnam, att ther var alltt tommdt och öde, hvarföre giorde hann upp den portten, att mera folk kunde komma ther inn uthi camrarna. Menn då mann icke för öpna bösseskott uthur stocken kunde ther komma medh groffva stycken fram till att beskiuta stocken, moste mann bryta holl andrastedes, ther stycken sattes inn, och bleff så thett tornet, som stogh vidh porten på innersta slottett, nederskuttidh; menn ther baakföre var åther stark mur, allenast en dörr öpen inn uthi en saal eller cammar, ther man kunde see folk stå till värns. Doch lijkaväl ginge några finnar på stegar uthföre inn i graffvan och sedan upp för gruset eller bressan och lade sigh medh longbössor rätt i dörren (som var tillkastatt medh hiul, benkiar och stoolar) och skute på fienden, som innan före stogh, att the moste begiffva sigh på sidorna, men omögeligen var ther att göra någon real storm. Och ehuru väl mann hade den andra muren och nederskuttidh, så hade likaväl för steen och grus skull sammtt trävärke, som af takett korsvijs hade kunnet neder falla uthi bressan, omögeligen varidh att komma ther inn, medhan then ena muren efther den andra var i vägen. För then skull bleff all vidare beskiutning innställt, och toges sakarna uthi annat betänkiande. I medler tidh såsom thetta således bleff dreffvidh, och mann allestädes sågh omkring, huru mögeligen vara kunde att vinna slottett till staden, tilldrogh sigh, att unga Per Stolpe gick igönom vattporten på staden rätt in under stocken om en afthon i skymningen, achtandes desto bättre recognoscera och besee slottettz lägenheet, om mann icke kunde förtaga them vattnet uthur Dunan, alldenstundh slottett och staden lågo högt upp ifrån strömmen och en slutt backa uthföre, menn rätt som han kom uthom portten och bleff af fienden varse tagin och sedder, skööt en mann uthaff högsta slotzmuren uthföre medh en rifladh bössa och drabbade honom gönom blåsan, så att kulan bleff

uthi ryggbenedh rätt uthi korset qvar sittiandes, ther af han innan några dagar moste sättia lifvedh till. Uthi lika måtto bleff en, som kallades Michel Dunkircher, hvilken genom ett gallerij skulle framgå till en ort, som han ville undergraffva och hugga muren undan till att sprengia slottet, menn som gallerijdh var enastädes icke väl förvahradh, blef han medh rifladh röör skutin fram i pannan och föll strax neder dödh. Elliest bleffve och väl monga andra här och ther på gaturna i staden beskadda, som barbererna hade nogh till att om löpa och förbinda, ther igenom och mester Hans Raab, H. F. N:des lifbarberar, bekom ett underligidh, doch för sikh lyckosamt skott af en rifladh bössa, så att kulan eller lodh gick emillan skiortan och kroppan framm öfver brystedt och rispade någedh litett huden, elliest ingen skada görandes uthan hans tröija tu holl, ther som lodh gick inn och uth igen. Alltså seer mann dageligen Christi, vår frälssares, ordh sannas, att icke faller ett håår af våra huffudh uthan vår himmelske faders villia och tillståndh. Therföre icke dödhen så synnerligh ähr till att befruchtta, uthan mera synden till att sky och fly, att icke denn eviga dödhen oss drabbar, uthan genom den timmeliga dödhen oss döran öppnas till thett eviga lifvedh.

Nähr nu ändtligen efther allahanda betänkiande vardt beslutidh, att mann så stark besattningh uthi Kokenhus stadh förordna och lemna skulle, som vore mächtig nogh ther inne att sikh försvahra så väl emot slottett som den fiende, hvilken ville göra någon undsättning ther till, förhoppandes tvinga slotzbesattningen medh hunger och vattns nödh att upgiffva sikh, så bleffve ther till förordnade två öfverster, Christiern Somme och Jesper Andersson Kruse, medh tu tusend mann till foots och Herman von Buren, ryttmestare, medh sina upplandzryttare, starka till fem eller sex hundrade hestar. Och skulle Carl Carlsson så lenge ther hoos bliffva, att the sikh medh nödhforttig byggningh och beskantzning väl hadhe förvahradh och medh proviant bleffve försorgda, till thess åther gräås på marken kommo, att krigsfolk uthi fälltt sikh åther behielpa kunde och komma them till undsättningh och förlossning, ty nu var värsta tidhen om åhret och begynte lijda emot påska och jislossningen. Alltså förfogade sikh H. F. N. herttigen ther ifrån och till Räckvel igen, dijt sikh och hade begiffvidh furstinnan, förventandes ther varda förlossad aff sin barnsbörda.

Sedan tilldrogh sigh vidh Kokenhausen, att några polackar, som hadhe varidh fångna vidh Treyden, när the samma huus hade most upgiffva och icke aff vårt folk flitigt nogh hade varidh bevakadhe, toge sin undflychtt och rymde gönom skogh och moras up emot Selsborg¹⁾ i Curlandh, menn icko vore komna öffver Duna strömmen ännå, kom öffver [till] them en liffländisch adelsmann, vidh sitt tillnamn Stockmann benempndh, som bodde gjnt öffver Sällesborg¹⁾ på liffländsche sidon, och fick them alla till fånga på nyt igen till 16 eller 20 personer och förde them till Kokenhausen. Samma polackar undfick öffversten Christiern Somme mächtta obarmhertteligen och låth föra them alla på thett vallhuffudh i staden, som ligger emot Dunströmmen och väl kunde synas till slottett. Ther haffver han denn ena efther then andra låthidh först draga kläderna af och sedan stöta uthför en högh backa nedher åth Dunströmmen, som rätt då på timman begynte lossa jisen, hvilken gick driffvande uthför strömmen, ther samma polackar moste öffver, om the hade kunnet, menn icke allenast dreffjisen them hindrade, uthan och Christer Somme haffver låthidh sina hackeskyttar och landzknechtar medh sina longa rör skiuta efther them, så att then ena här, then andra ther på marken bleffve liggiandes. Allenast en kom in på isen och dreff i landh rätt under en rundel på slottett; ther fann han ett holl på streckemuren (ther som the på slottett om natte tidh igönom ginge till strömmen att hemmta sigh vattn), ther kom han inn på slottett till andra sina landzmänn. Medh thett samma kom Carl Carlsson ridandes uthur marken och fellttett och fick see thetta spectacell, ropade så till sigh Sommen och frågade, hvad han ther gjorde. Han svarade, thett vore förrymda polackar, och the skällmarna vore inthett bättre värda, ther iblandh vore några, som hade svoridh H. F. N. herttigen tienst och alltt ifrån Pernow och Fellin bleffvena i tienst, doch nu emot sin eedh förrymtt och hulpet andra fångar medh sigh löös. Den andra svarade: »The hade väll annorlunda kunnet bliffva straffade och icke således then oskyldige medh den skyldige uthi fiendens på slottett åsyn så tyrannisktt tagas lifvedh aff; menn I må stää eder egen fahra, om I skulle någon gångh bliffva polackarnas fonge, som uthi krigh lätteligen skee måtte.» »Thett stå nu ther henn, sade Sommen, thetta ähr alltt beställtt.» Menn sedan vederfors honom, såsom vijsa man-

¹⁾ Selburg vid Dyna.

nen säger: hvar medh en syndar, ther medh bliffver han och straffadh. Doch ähr till beklaga, att straffedh icke råkade hans persohn så snaart och honom allena, uthan hans underhaffvande och enfaldige soldater, då the sigh medh Kokenhus stadh sedan moste i fiendens voldh upgiffva, som här efther förmålas skall.

Nähr nu Kokenhusen medh proviant och andra nödtorfter till en tidh var försorgd och försedt vordet och sommaren begynte ankomma, försumade sigh icke häller vojvoden aff Wilden N. Razewill, herttig till Birsen, och Carolus Kotkowitz, starosta Smutzky (id est capitaneus Samogitiæ), uthan fogade sigh gönom Curlandh dageligen närmare till att belägra Kokenhusen och få the svenska uthur stadhen igen. Ther emot uppehöllt sigh Carl Carlsson icke longtt ifrån Kokenhusen vidh Erla, fem mijl ther ifrån, ett huus Dettlof Tisenhausen tillhörigt, och vidh Pepal och ther omkring, ther han mera victualie perseler och folk församlade till att undsätta Kokenhusen medh emot fiendens anngrepp. Doch gick ther medh temmeligen longsamtt till, medhan bönderna mestedeels höllo till i skogen och moras, ehuruval the af adel ther om kring, Tisenhauser, Schwartzhöffver och andra, mera gjorde väl sin flijt att locka dem fram till att hielpa medh förslor ifrån en ort till den andra; thesslikest var och krigsfolkett vida omkring förlagdt uthi vintter quartter och foder för hästarna icke väl till att finna, förr än gräs komme fram. Lika väl om vårs Herres och Frälsares Jesu Christi himmelsfärdztidh (då vidh pass, väl någedh förr, uthi Reffvel Hen[ne]s F. N:de furstinnan bleff förlossadh och fødde en ung sonn, som uthi h. dopetz annammelse kallades Carl Philipp), kom han så myckett till väga, sedan som fienden alla reda hade Kokenhusen belägradh, att han ifrån Bersun och Laudun uth för Ewsten fick några kaner eller strömskip, belastade medh spannemål och andra proviantzsakar, neder till Duna strömmen; dijt förskickade hann ifrån Erla af samma sakar mera ther till på vagnar medh oxar ther före spentta, förordnandes en höffvidzmann medh några knechtar och befallning ther hoos att taga oxarna medh på kanorna eller prommarna och låtha gå uth för Dunan inn till Kokenhusen; ther skulle the medh the andras tillhielp uthur staden förskaffa ther inn, ehvadh them förestå och kostade kunde. Han ville och sielff medh ryttar och footfolk, så myckett han hade, komma på samma tidh landvägen och göra fienden

alarm på andra sidon, så väl som the i stadhen falla uth på båda sidor emot strömmen till skippen, som ankommo, att taga them emot och på landzsidon uth i löpegraffvarna och på fiendens skantzorna, så att fienden finge annatt till att göra och icke förhindra proviantzinnförtzslan. Thetta lyckades alltt så väl, att samma proviant kom inn i staden, och till landz några af fienden, (som mötte Carl Carlsson på en skogh inn emot slettan för Kokenhusen) bleffve slagna och förfolgda igönom skogen inn på slettan för fiendens läger. Vidare kunde mann fienden icke jaga, på thett vår svagheet af folk ej måtte bliffva fienden kunnug; och elliest var fem mijl att retirera och foga sigh till baka igen åth Erla.

Sedan detta så skedt var, kunde mann väl tänkia, att fienden skulle sökia sin revange och villia hemnas på oss igen; therfore Carl Carlsson, som hade öfverste commendet och sigh till hielp Fabian Tisenhausen till fellttmarskalk, varnade hela lägreth och ville, att man skulle ryckia bättre till hopa inn under husedh Erla, ther som footfolkett lågh, och sigh beskantz medh grafvar och stackett, menn alla vore honom emot, säijandes thett goffvo annsehende så som vore man redder för fienden; the ville håller holla starkare vachtt och vara thess förre färdig att gå fienden emot, om han komma ville. Menn andra dagen emot aftonen, som solen gick under, bleffve the varse sin egen skada och försumelse. Ty fienden kom medh några compagnier husarrer, så väl som cosacker, inn på vår vachtt så hastigtt, att vachttten moste vijka och knapp tidh var att komma till häst och i ordning att göra fienden motståndh; doch gönom generalens och fellttmarskalkens flijt bleffve the snart färdiga till häst och foot medh några små fellttstycken. Och vardt ryttemester Reinholdt Englisch medh några sina värfvade ryttere, trettio eller 40, förordnadh vidh en pass hoos en bryggia, ther fienden moste öfver, att ther någedh uppehålla honom, thett han och väl förrättade, så myckett honom borde och mögeligen var. På venstre sidan för vårt folk hoos en rija var ett moras och öfver morasset ett högtt jordhbärg, menn på högre handen var en daal högtt uthføre, doch icke sank; ther kom en bäck rinnandes uthur förbenemde morass neder i daalen, som var slätt och torr. Öfver samma beck moste fienden komma emillan morasset och daalen, som var icke synerligen bredt. Emot den passen bleff förordnadh tu compagni ryttere medh befallning, att närh fienden kommo

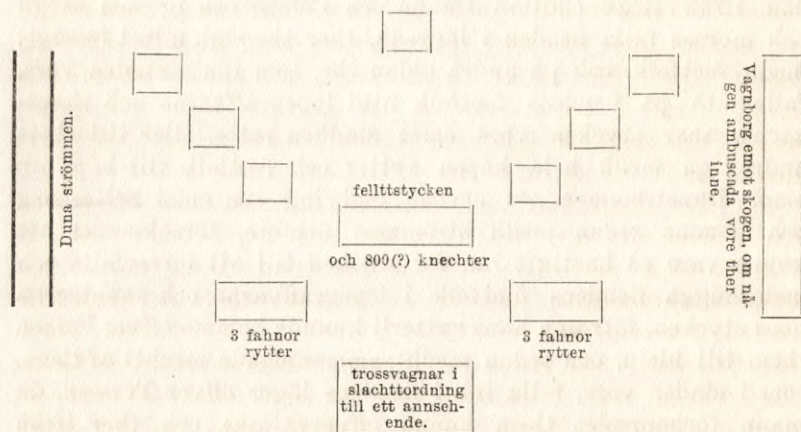
rätt i passen, skulle the sätta till på honom och bränna löös sina pistoler, görandes sedan hvad them borde; och till att förtaga samma ryttare flichtten, att the desto bättre fächtt skulle, bleff back för them emillan rijan och den diupa dalen en hoop trozsvagnar sammanfogade och ställtte för them i vägen, att ju icke någon skulle komma till att fly, uthan manligen bestå och fächtt eller ther sammastädes döo. Footfolkett bleff ställtt i slachttordning hoos stycken under husedh, hoos them var theras öffverste Hindrich Liwe, och fellttmarskalcken Fabian Tisenhausen medh tu compagni ryttare straxt ther hoos till hinderholdh på slätta åkeren att göra undsättning, hvar som behöffdes. Menn fienden (nähr han bleff Reinholtt Englisch för mächtig, att han moste vijka) satte ginast på the tu compagni ryttare, som hölle för den tränga passen hoos rijan medh sina husarer, ther emot våra ryttare sigh alldeles illa haffva förhollidh, skiutandes sina bössor i vädredh löös och ther medh tillbaka öffver vagnborgen igen inn under slot-tett igen, haffvandes fienden iblandh sigh, att den ena den andra för stoft och rök icke kenna kunde, så att theras öffverste och general Carl Carlsson, — då han them emot kom till att gripa ständh och fick ryttmester Hinndrich von Anen sigh till mötes i bland fienden, så nähr hade honom af hästen nedher-skuttidh, menn bliffvandes varse fienden efther honom, skööt han en af them uthaf hästen, och en annan, som förfolgde ryttmester von Annen, then och två eller tre svenska ryttare efther-folgde och medh sina huggdägens eller curtelasser på polackens harnisch och pantzar, som var medh en kiorttel betäcktt och icke kunde skönias, hugg öffver hugg giorde, doch icke nogen skada honom kunde tillfoga, icke håller Carl Carlsson medh stickdägen kunde komma gönom pantzareskörte under fiendens harnisch, — kom han medh sin häst fram för polacken och gaff honom ett stick under hakan och skägget in i hans strupa, thett han straxtt föll af hästen inn för stycken iblandh vårt footfolk, och samma häst uptogh sedan Hindrich Liwe och behölltt honom, ty öffversten Carl Carlsson hade eij tidh giffva acht på byte, som monga väl giorde. Menn på fellttmarskalcken Tisenhusen drabbade the öffvrige husarrer, och efther han icke folgte Carl Carlssons råd att taga sitt harnisch på (säjandes sigh haffva så mongen stolltt ryss uthan harnisch på nederlagtt i fälltt, så ville han icke håller göra polacken den ähran att så bevåpna sigh), kostade thett honom hans lif och

bleff medh en rennestaka eller lantze igönom render. Denna mannen var en tapper ansehende persohn, haffvandes sina godz under polnsche cronon, menn uthi ryska krigedh under Sveriges crona för en ryttmestar giordt goda tienster och var väl skadha om hans perssons dödelige frånfall. Sedan, när nattan på komm och ingen den andra väl see kunde, icke håller våra ryttare mera lust hade att bita räffven, såsom plägar säijas, uthan ryttmastaren Hindrich von Anen hade sin ryttare fahna låthidh inn på Erla huus leffverera, sigh till största vahnähra, så togh änn då Carl Carlsson någedh af footfolkett, som han bäst betrodde, och förde dem uthi små troupper eller hopar efther hvarandra så sachtteligen framm, att the kunde see fiendens hop i mörkret, hollandes haart inn emot vårt folk på åkeren, ther Fabian Tisenhusen hade hollidh tillförende, och befalltte så hvar trouppa förr sigh baak för en lithen vagnborg, i mörkret sammanfogadh, brenna lös på fienden medh sina longbössor (ty musquetter hade vij änn då icke) och sedan medh fälltt stycken göra thett samma, på thett fienden moste vjka någedh till baka och icke höra, hvadh vij oss företaga ville, hvilkett och skedde. Ther på vardt befalladt, att Hindrich Liwe medh alltt footfolkett och stycken skulle sigh foga inn på Erla huus (ther inne lågh och öffversten Nils Kil siuker) och försvahra thett, så lenge Carl Carlsson medh rytterij sigh åth Peball och Wenden retirerade och mera folk församlade att komma igen (ty fienden medh sin hela macht var icke fyra eller 5 mil ther ifrån och lätteligen alltt thetta rytterij hade kunnedh ruinera på denna ort); och i medler tidh skulle the alltidh göra honom kuns-kapp om Kåkenhusen och fiendens förehaffvande. Ther uppå drogh han om natten stillatigande medh sitt rytterij aff och fienden bleff thett icke varse förr änn som om morgonen; då samlade han alla sina döda, som skuttna och slagna vore, förde them inn uthi en rija och tände ther elden på, att dödha kropparna ther förbrändes och icke synas skulle, huru monga af them slagne vore, efther som ifrån Erla Hindrich Liwe sedan gaff till kenna.

Menn thett dröge icke myckett länge förr änn som uthi Wenden Carl Carlsson församlade mera folk till häst och foot, såsom och dageligen undfick breff och befallning ifrå H. F. N:de, thett han ingen tidh och lägenheet skulle försuma att komma them till undsättning på Kokenhusen. Allttså, då han märktte theras nödh trängia them uthi belägringen på Koken-

hausen och hade till änn fyra tusendh till häst för handen samptt medh them, som på Erla vore qvarlemnade, till foot vidh pass otta eller nijo hundrade landzknechtar under öfverste Hindrich Liwe och Michel Wachttmester, låth han sigh tyckia att vara manns nogh emot fienden, som icke håller var myckett starkare och hade inn i stadhen Kokenhusen thesslijkst sina fiender, väl tu tusendh mann, till att achtta sigh före, om the fullo uth. Gick för den skull till rådZ medh sina officerer hoos Wenden, på hvadh sida och hvadh sätt mann skulle bäst kunna undsättia the våra och slå fienden ifrån belägringen för Kokenhusen, förehollandes them sampttligen först fiendens läger, som var på ena sidon medh Duna strömmen, på andra sidon medh denn becken, som kallas die Pers, medh höga landmonn på båda sidor, onda att komma öfver, och baakför sigh medh skogh och moras förvahradh. Ther lågh alltt hans rytterij, och var så ondt för them att komma öfver en broo uthur sitt läger inn på Käkenhusische sidon, ther som theras footfolk hade sitt läger och löpegraffvar medh skantzer och stycken för stadhen, så ondt, säger jagh, som för någon fiende komma öfver till them inn i lägredh, om någedh motståndh på den ena eller andra sidan hade varidh. Therföre gaff han i betänkiande för them alla, huru them syntes bäst, att man skulle komma Kokenhusen till undsättning, först, antingen mann kunde komma omkring fiendens läger, såsom på den sidan ifrån Riga emillan Dunan och Persen och igönom skogh och morass falla fienden i lägredh, ther the sigh minst försåge, medh footfolk, och på andra sidan the, som inn i staden vore, falla uth på fiendens footfolk uthi löpegraffvarna och skantzarna, ther stycken vore emot stadhen satte, eller till thett andra, gå medh hela hopen rytter och footfolk till hopa up emot Dunströmmen ett stycke omkring inn emot Sellesborg och komma sedan medh strömmen uthföre, försökiandes att kunna vara så hastigt inn för stadhen till att öfverfalla och nederhugga fiendens footfolk i löpegraffvarna och skantzerna hoos stycken, förr änn hans rytterij kunde komma öfver Persen them till hielp, och sedan medh sammanfogade macht af them, som i staden vore, falla inn i fiendens läger öfver Perssen, då mann förhoppades them kunna öfvervåldiga och ther ifrån driffva eller alldeles nederläggia. Thetta senaste vardt af allom rådhsammast befundedh, efther thett vij elliest icke footfolk nogh (mera änn som 800 mann) ther till hade, och medh

rytterij kunde man den andra vägen icke framkomma, ther medh bleffve footfolkett allena, och om fienden bleffve them för mächtig, moste the lijda skaada och kunde inthett biståndh aff rytterna bekomma; menn på denn andra vägen bleffve the alla thill hopa och kunde vara hvar andra till hielp. Ther och så hände, att fienden finge aff oss kundskapp, förr änn vij kunde nåå vår dessein och annschlag, kommandes oss före och emot till att leffverera en slachttning, då moste vij och den icke undvijka, medhan vij så sträng befallning hade, att änn deligen undsättia Kokenhusen. Medh denna resolution gingo the sammtligen foort på den vägen åth Pepall (ther kom footfålkett medh öfversten Hindrich Lijf ifrån Erla till stora hopen igen) och sedan åth feste Tisenhusers hoff, någedh omkring rätta vägen till Kokenhusen, på thett fienden icke skulle förmoda oss så snaart komma fram. Menn då vij på två mijl när Kokenhusen vore komne (om natten uthi junij monadh) och bleffve någedh stilla hollandes, att folk och hästar sigh någedh hvila finge, hörde mann ifrån Kokenhusen groffva stycken löös skiutas några gångor, ther af dömmas kunde, att fienden af oss kundskapp hade och vore uthi beredskapp emot oss. Då bleff och straxtt medh trummeter blåsidh till häst, och hvar mann satt upp, tågandes i sin förra ordning foort. Nu var vår slachttordning sålunda giordh, som här under bliffver beskriffvidh och förteknadh medh två armar.

Och när the kommo fram på slättan, gingo the således fort emot fienden. Menn efther öfversten och generalen Carl

Carlsson hadhe förnummidh, huru som polackarna plägade uthi sina slachttningar haffva någrå uthvalda och frivillige eller voluntarios af alla fahnor till häst, icke öfver ett hundra till manntaal, them the på sitt språåk kalla elearer, hvilka sitt lijf till bästa goffvo och första drabbningen göra skulle på sin fiendes slachttordning och ingalunda vijka, uthan på platzen döo eller komma fienden uthi oordning och till att branlera, ther uppå sedan theras andra troupper på fienden drabba plägar, så förordnade vår generral thett wenndische cornett aff 100 hästar så nähr stark, som bleff fördt aff theras ryttmestar Mengden, en modig och mannhaftig mann, hvillken mitt för bataillen emillan båda armarna af vår slachttordning någedh föruth emot fienden makeligen skulle foort gå och giffva acht på the samma elearer, hvadan the fram uthur fiendens slachttordning skulle komma them till att förhindra och vijsa en annan vägh, eller om inga sådana framkommo, skulle the foga sigh till venstre armen och göra ther sitt bästa. På den venstra armen var förordnadh till anförare öfversten Hans Bengttsson, en finsk adelsmann, lenge försöckt i krich uthi Frankerike; på högre armen var Herman Wrangel och Frantz Treijden, båda berömda krigsmänn; hoos footfolkett och fellttstycken var öfversten Hindrich Lijwe och Michel Wachtmester, menn Carl Carlsson sielf hade ingen viss platz, uthan reedh emillan troupporna, tillsehandes hvadh order bleff hollen. Nu var och aff honom befalladh och medh the andra förfahnaste aftaaladh, att alldenstundh fiendens rytterij bestogh aff husarer, som förde lanser eller rennestakar, menn våra ryttere vore obeväpnade medh harnisch (såsom the vore vahna i thett ryska krigedh), skulle the icke förbijda, att fienden kommo till att fälla sina lanser emot them uthi sitt fulla lopp, uthan att våra skulle medh sina carrabiner och puffartter eller pistoler, efther som hvar hade till att föra, förr änn som fienden sigh rörde, gå huffudhstupa på honom och brenna lööst, trängiandes inn i hans slachttordning, och bruka sin sida värijo och dägen, ty så lenge fienden hade sin lanse och rennestaka i handen, kunde han hvarken bössa elle sabell komma till att bruka, menn the våra uthan tvifvel desto bättre fordel haffva. Så var och vårt footfolk på den tiden icke änn då medh musquetter och pickor väl förvahradh, hvarföre hade och Carl Carlsson tillförande på vägen uthi foort tågande och marchen befalladh, att hvar och en knechtt eller soldat skulle medh sigh frambära

en staka, till 4 eller halff fierde aln longh, spitz och brend i båda ändarna, them mann bruka kunde såsom svijtsfiedrar, och hvar som behöffdes, sättia them fast i marken rundt om kring sigh emot rytterij, ther uthur the medh fellttstycken och sina longa bössor, oansedt the förde små loodh, lijka väl sigh nogh väl värija kunde. Nähr nu thetta alltt så var beställtt, och hvar viste hvadh honom göra borde, kommandes nähr inn på fienden, ther som han hölltt i sin slachttordning och förventtade oss uthan någon graff eller beskantzning för sigh, stanade likaväl våra fremsta troupper på båda armarna och höllo stilla. Då Carl Carlsson thetta sågh, redh han sielf fram till högre armen, frågandes, hvarföre the icke drabbade på fienden, och bleff honom svaradh: the hade ingen order (ty Wrangel och Treijden hade giffvidh sigh medh fienden uthi schärmutzel, och den ena straxtt fången, denn andra skutin igönom knädh, n[äml.] Treijgden, begiffvidh sigh uthur fälltt in uthi skogen, och ingen order efther sigh lemnadh). Då befalltte Carl Carlsson ryttmestaren Mårtten Classon, att han skull drabba och the andra föllia honom efther, hvilket och lyckeligen på den sidon skedde. Menn på venstre armen emot Dunaan (dijt Robbert Skotte, Carl Carlssons fellttöffvernstens lifknecht, vardt skickadh medh befallning, att the skulle göra thett samma, doch förr änn han dijt fram komm (ther våra för länge dröijde), drabbade polackarna först, och ehuru väl mann kunde see ögonskijnligen, huru som polackarna bleffve undfångne aff wendische cornettz ryttere och finnarna medh bandeler hakar och carrabiner, så att mann och häst medh sina sperrstakar och copiar [*sic*] ginge öffver ända och huffudstupa i marken, icke thess mindre the, som obeskadde bleffve och besättne vore, ginge foort medh stoft och väder, som them till fordels var, och brachte den vennstre armen på flychten, hvilken icke togh sin retirada baak om batailien och footfolkett, uthan inn på vårt corpus och hinderholld (som mann troor förblindade af stofft, som them folgde) och brachte så the andra medh sigh i oordning inn på den högre armenn, som var i mangel medh fienden och hade honom på flychten ther samma städes, ther igönom venner och ovenner iblandh hvar andra gingo till skogs och sökte hvar sin undflycht. Menn fienden, som icke hade drabbadh, bleff hollandes på platzen stilla emot vårt footfolk inn om sina spitzta stakar och frisiska rytter, haffvandes sina fellttstycken, them the efther lägenheeten änn då bru-

kade, och medh några ryttere, som till fellttöffversten sigh hoos footfolkett hade församladh och gripet ståndh, nederskutte monga af fienden, som folgde efther them, som på flychten vore, ther iblandh Carl Carlsson och sielf en eller två polackar aff hesten haffver nider skuttidh. Doch till att sigh bättre förvara, låth han taga trossvagnar och sättia inn om the spitzta stakar en vagnborg om footfolkett och hölltt them så tillsamman, förventandes att rytterna måtte komma igen, efther icke monga vore slagna, ej heller monga, som them jagade och förfolgde. Menn i medler tidh som bäge partterna alltså väl en stundh hade hollidh stilla och ingen then andra ville eller kunde medh allffvar vidare angripa, kom ryttmester Linnvedh Claesson (som fiendens venstre arm hade först angrepet och slagidh på fluchtan) åther på platsen igen och ville ännu see, hvar hans fellttöffverste var bleffven, hvilken straxtt honom befalltte att samla och förmana rytterna komma till städes igen på platsen, ty slachtningen vore icke ännu förloradh, som han sielf see kunde. Ryttmastaren redh ther henn att göra sin undfå[n]gna befallning, menn kunde inthett utthrätta, uthan kom till bakars igen, berättandes, att inngen återkomst var förmodandes af rytterijdh; the vore alla uthaff fällttet flychtige inn i skogen och buskarna och alla reda longtt bortta. Vij skulle mann frälsa oss, huru vij bäst kunde, ty om fienden sammlade sitt folk till hopa igen, som och var förströdt och skingradh på fluchtan, då komme han visserligen starkare på oss, änn som vij kunde emot honom bestå. Alltså befalltte Carl Carlsson öfversterna för footfolket, Hindrich Liwe och Michel Wachttmestare, att the skulle medh sitt folk draga fellttstycken uthaf platsen och inn uthi en skogh och moras, som var straxtt ther hoos, i medler tidh som the andra blefve i vagnborgen ståndande, och sedan alla tillhopa vijka af och inn i samma skogh, fogandes sigh till samma ställe, ther the om morgonen vore till slachttningen uth dragna, ther han them medh så myckett rytterij, som kunde församlas, förbjda ville till att vidare sin emillan holla rådzslag. Och gick han alltså sielf, medh så monga till häst vore, öfver slätta fälltt sin koos och bleff af ingen fiende förfolgder, hvilkett moste vara teckn, att fiendens macht hade och tagidh skada och icke sigh änn då församladh igen. Menn då vij således alla vore uthur fällttett afvekna, haffver fienden bekommidh både fällttstycken och all bagage och tross sedan och sielfva staden. Nähr nu

öfversten Carl Carlsson var kommin till den oort, ther han om morgonen var uprycht ifrån en ödes gårdh i skogen två små mil ifrån Kokenhusen, fann hann ther meste parten aff rytterna församladh, hvilka han temmeligen ovennigen hälsade, för thett the honom och footfolket så skänneligen hade förlåtidh och tagidh flychten, ther doch ingen var, som them jagadh hade (ty fienden haffver ingen länger förfolgd, änn som platzen var, ther bägge delers slachttordningar på hölle), befalltt them så holla stilla, till thess vårt foot[folk] kommo ther och ann, hvilka icke longtt bortta vore. Då footfolkett nu var annkommidh, hölltt han språk medh them sampttligen och sade, huru skamligen thett vore att så öfvergiffva våra bröder uthi Kokenhusen och all vår bagage, tross och fellttstycken uthi fiendens völdh och ther öfver nepligen haffva mist ett hundrade mann; vij vore bastant och starka nogh af folk att gå ännu en gång på fienden, hälst medan vij viste, att fienden nu vore förhindradh och uppehollen att plundra vår tross och handla medh vårt folk i stadhen att uppgiffva sigh, och om vij i medler tidh oförvarandes kommo uppå them, då skulle vårt folk i staden åther fatta modh och komma oss till hielp medh uthfall uthur staden (ty the vore väl ännå tu tusend mann ther inne); therföre skulle vij taga knechtarna baak på hästarna medh oss och så till lijka gönom skogen på en annan vägh komma inn för stadhen och grippa fienden ann på ryggen, ther han minst tänktte. Menn då fick han see rytterna, som här till ingen lust hade, huru the begynte packa sigh sin koos på vägen föruth till flychtt åth Erla, och ingen fanns, som här till samtyckia ville; hvarföre moste han medh sin blotta värija trängia igönom hopen och holla ryttarna uppe medh hugg och slaggh, så lenge han finge ställa order, huru the sigh till lika medh footfolkett retirera och afdraga skulle. Menn footfolkett begärade att icke föllia rytterna, medhan the sågo sigh icke någedh biståndh haffva af them, the ville sigh sielffva väl förese och göra sin retraits igönom skogarna, och ryttarna gå så foort som the kunde på stora vägen. Alltså bleff förordnadh, att footfolkett skulle föllia efther på båda sidor om vägen i skogen till sin fordeel, på thett att om någon fiende komme efther, the då uthur skogen kunde göra ju åthminste en salva på honom och sedan i skogen haffva thess bättre sin undflychtt. Om icke rytterna ville då vända sigh och gå på fienden, så måtte the då löpa hvem som bäst kunde, såsom sannerligh en

part thett väl giorde, ty iblandh andra var en lifländisch af adel, hvilkens namn jagh icke kungöra vill för respect af hans familia, ther under likaväl sedan mong tapper hielte sigh haffver finna låthidh. Thenna var förordnadh till romormestare, som skulle holla hindervartten, att ingen måtte rita uth och taga fluchtten, menn när han begynte löpa, stahnade icke förr änn i Pernow samma afthonen, oansedt han hadhe en ståtliggh fiederbuska på sin hatt, och mann hade trott, att han allena emot tijo väl hade kunnet fächtta. I medler tidh som en sådana retirada skedde af vår krigsmacht, haffver fienden haft till att handla medh våra, som vore på Kokenhusen, att the ginge ther uth och öfvergoffvo stadhen medh stycker och arkelij, som ther inne var. Menn sedan som fienden fick våra ther uth på slätta marken, haffva hans cosakar slagedh i hiäl hvadh the kunde få och them andra jagadh i Dyn strömmen och förträngtt, hvadh som icke simma kunde eller sigh till theras trälar giffva ville. Hvadh ursak polackarna ther till haffva föreventd, kan mann ej veta, menn the förnemsta haffva sigh undskylladh, att the icke kunde styra och förhindra cosackarnas oredeligheet, uthan misshagade thetta väsendet synnerligen. Doch synes att Christiern Somme medh sitt förre ochristelige bedreff emot the polnsche heijduckar thetta förursakadh haffver, såsom förr omberördt ähr. Hann sielff Christer Somme, Jesper Andersson Kruse, öfverster, och Herman von Buren, Uplandz ryttmester, och några andra officerer bleffve fängsligh beholdna.

III.

Continuatio et relatio de Kokenhusano proelio et obsidione Wollmariae.¹⁾

Nu vill mann vidare förnimma, hvadh som efther slagedh för Kokenhausen och the svenskas retirada eller affvikning på båda sidor ähr förluppidh. Polackarna haffva icke straxtt, såsom förre sagdt ähr, synnerligen förfolgdtt eller jagadh efther the svenska, vidare änn som uthi första drabbningen ther på fellttett skedde. Ther medh haffva the svenska godt hafftt att sigh åther snaart församla, och efther såsom största hopen folgdes åth till Erla, Dettlof von Tisenhausens, ther som Nils Kil lågh ännu någedh siuklig och hade mera sälskapp aff svenska hoos sigh, thesslijkst välbemälte Tisenhausen medh sin hustru och barn stogh i fahra för polackarna, efther han the svenske alltt godt bevijsst hade, hvarföre ville icke Carl Carlsson låtha them sittia qvar i den fahrligheet, uthan befordrade them ther ifrå till någon bättre säkerheet medh krigsfolketts retirada till Wenden först. Hann sielff medh en troupe rytare gick den vägen åth Peball och ther ifrån togh uth medh sigh hvadh som aff adel och andra väl affectionerade vore, lemnandes ther på några vågehalsar eller förlorade barn medh sin frija villia att göra och låtha, hvadh som the sielffva rådhsammast och för sigh bäst befunne, antingen thett fienden på godha

¹⁾ Anteckning på titelbladets baksida (endast de 5^{1/2} första raderna af Carl Carlsson Gyllenhjelm's hand):

Såsom uthi den näst förre relationen om krigedh i Lifflandh icke längre var ther medh kommidh änn såsom huru efther slagedh för Kokenhusenn stadhen vardt polackarna igen upgiffvin och öfversterna fångna, menn huru som thetta alltt inn i stadhen sedan ähr tillgängidh och uthi sanning passeradh, all den stundh vij som uthi felltt uthan före vore, icke så noga kundskapp ther om haffva, förmodar mann bättre underrättelse aff välb. öfversten Jessper Andersson, som ännu är i lefvandes lifvet och altijd sedan uthi fäderneslandzens dienst sigh redeligen och mannigen hafver bruka låtit; ther emoot Christiern Somme här först sina skiålmestycken begunnt hafver och sedan vidh Calmare fulländat, ther på han sin löhn i Danmarck och bekommidh, der han om nattetijd på ett godz, som han aff kongen i Danmarck för sitt förråderij hade förvärfvad, ähr öfverfallen och mördadh vorden. Sic proditorem amo, at proditorem odi: ut est in proverbio.

vilkor uppgiffva, eller ther the thett försvahra kunde, han då aff them alltidh om fienden kundskapp haffva måtte. Sedan uthi Wenden, när han var dijt kommen, förordnade han till Treijden några flera till them ther vore förr att ther försvahra sigh så lenge the kunde. Uthi Wenden, som var vida begrepidh och alls inthett befastatt mer änn som blåtta muren, lemnade han några ryttere i staden och på slottett några af footfolkett att så lenge thett holla och innehaffva, till thess man såge, hvadh fienden vidare ville sigh företaga, och att i medlertidh alltidh haffva kunskap ther ifrån. Menn Runeborg bleff väl besatt under en hoppmann, Paul Gottberg benempndh, Jochim Scheels (som först intogh samma huus) systersson, medh befallning att för fiendens voldh sigh ther inne försvahra, till thes han finge undsättning. Alltså bleff och Wollmar och Moijan besatte och thett öfvrige krigsfolk mest till häst uthi ett läger under Burttnick försambladh, till bättre order och beskeedh ifrån H. F. N., som var i Räfte och sigh rustade att sielf komma till fälltt igen. Uthi medler tidh som hoos the svenska således till gick och beställt vardt, haffva polackarna, sedan Kokenhusen kommit var i theras voldh, sigh icke håller försumadh. Ty ehuru väl vojvoden aff Wilden, Nicolaus Radzevil, furste till Birsen uthi Littowen, som var den förnemsta, sigh åter hemm förfogade, antingen för thett han var en åldrig herre eller medh Ckotkowitz [*sic*] sigh icke väl förlijka kunde, så haffver doch Carolus Ckotkowitz, capitaneus eller starosta Samogetiæ, en tapper hielte och förfahren krigsmann, som var uthi sin bästa ålder och hade hoos allom godt lofordh, sigh färdig giordt att fullföllia sin victoria och seger för Kokenhusen; gick då alltså foort efther the svenska, som vore undan vekna inn på husen. Och hvar han då först till kom, på Wenden och Treijden, loffvade han them godt kvarter och säkert aftogh therifrån, hvilka och på hans ordh uthan någon mootvärn upgoffvo honom thett, som them förtrott var till att beholla thett längsta the kunde, kommandes ther ifrån passliga välkomna till lägredh, och the andra besatte husen igen, görandes en paart iblandh them medh sigh och kleenmodige. Menn när Kotkiewitz kom för Runeborg, fan han ther bättre mootståndh och moste slå en belägring therföre, som honom till en tidh uphölltt så lenge och till thess H. F. N. herttig Carl kunde bliffva färdigh att komma sielf uthi felltt. Doch efther thett att Carl Carlsson förnam uthur Wollmar, huruledes thett folk, ther inne lågh, icke håller

så frimodigt var, att man sigh fast ther på förlåtha kunde, uthan lätteligen hännda, att om fienden för Runeborg några trupper ifrån sigh ther före skicka mätte, han lätteligen Wolmar förr änn som Runeborg inbekomma kunde, efther Wolmar dock icke synnerligen fast och välförvahradh medh murar och graffvar var, thesslikest uthi lägreth rytterna, som på kundskapp uthskickades, alldrigh vidare sig uth begiffva ville änn som till Wollmar och Moijan, ther som vårt footfolk inne var, och alltså alldrig vissa kundskap ifrån fienden hemförde, hvilket dock herttigen medh breff alltidh aff Carl Carlsson kräde och fordrade; betänckte han sigh att sielf draga inn på Wolmar medh någedh mera footfolk, förmenandes, om fienden förnummo honom vara ther inne, skulle the väl tänkia honom vara så väl försorgdh, att han sigh ther inne defendera kunde och vore försäkradh om undsättning, och förordnade för den skull Anders Larsson (som sedan var ståtthollare på Räfvel) samptt Hans Bengtsson, en finsk adelsmann, som i 14 åhr hade i Frankerijke sigh uthi krigsväsande försökt, både kække och tappra krigsmänn, till att förestå lägreth uthi felltt vidh Burt-nik, tre mil tillbaka ifrån Wolmar, medh befallning att alltidh holla färdiga några trupper ryttere, som ginge dageligen och till skiftes uthur lägreth till Wolmar och ther ifrån åth Runeborg, Wenden eller Tricaten, ther som fienden vistades, tre mijl ifrån Wolmar, efther kundskapp. Och när som han icke sielf medh förbemälte ryttere redh uth, så brukade han en spannier, Jean Lopes vidh nampn, som han hoos sigh hade för en upvarter, väl försöker krigsmann uthi Savoijen och Niderland emot kongen i Hispanien. Alltså skedde i medler tidh några embuschader och rencontrer på hvar andra, som doch eij synnerlig på sigh hade.

Thenna sommaren var i Lifflandh en stoor köldh, så att allahanda sädh på marken förfrös, och bleff en dyr tidh ther efther så väl i Sverie som i Lifflandh, så att en tunna rogh haffver i Sverie kostatt tolf daler godt hvitt myntt thett fölliande åhret, och sedan ther på folgd en stark pestilentia. Thesslikest om denna tidhen, som emillan the svenska och polackarna således till gick, afsomnade i Herranom på Burttnick her Carl Hindriksson Horn till Kanckas, sedan han några vekor aff brennesotten hade ther legadh siuk, haffvandes hoos sigh på sitt yttersta sin dottermann Johan Maijdel. Denna så väl som hans svärfader her Carl hade båda uthi thett muscovitische

kriget under konung Johans regering myckett varidh brukade, och såsom icke lyckan alltidh föllier medh, hade Majjdel varidh fången aff ryssarna en tidh long och illa medh fahrin, doch ändtligen löös kommen, då han sedan fick her Carl Horns dotter. Menn herr Carl kom uthi konung Johans ogunst och misstankar, såsom han skulle uthan trångsmåhl haffva upgiffvidh ryssen några huus uthi Ingermannlandh, som the svenska ifrån storfursten innehadhe, och vardt ther före fången satt en tidh long på Stokholms slott, doch gönom H. F. N:des herttig Carls befordran hoos konungen, sin herr broder, då hans oskyldigheet uppenbar vardt, åther löös giffvin. Han var sannerligh en betenkesam, gudhfruchtig och rådhsam mann, hadhe temmeligen studeradh och uthi krich godh förfahrenheet, och hvadh han lengre hade fått leffva, visserligen kunnedt göra H. F. N. och fäderneslandet stora och godha tienster. Menn dödhen moste och haffva sin tidh, ther igönom vij ingå till thett eviga lifvedh och slippa uthur denna verldenes buller till evig hvila och roligheet, denn Gudh oss allom giffve.

Nu hade H. F. N:de herttig Carl uthi Räfvel och Per nou försambladh uthur Sverie så väl som ifrån Tyschlandh en stoor hopp krigsfolk och igönom sina godha venner, the tyska fursterna, annhollidh och värfvadh om någen krigsförfahren ansehende herre till fellttöffverste och general för sitt krigsfolk; ther uppå ankomm greffve Johan von Nassow Dillenburg, recommenderadh aff churfursten i Heijdelberg och prins Mauritz af Oranien, general öfver the förenade Netherlands provincier emot kongen i Spanien, hvilka höghbemälta furster H. F. N. hertig Carl hade synnerligh godt förtroande till. Thesslikest vore och monga andra högre och nedrigare ständz personer af allahanda nationer, officerer och voluntarij, som lust hade till nytt krich och tiena denna victorieux herren herttig Carl, hvilkens lofliga namn och berömm var allestädes uthsprijdt och vida kunnugtt vordet. Medh sådana beredhs-kapp och all tillbehör kom nu H. F. N. till felltt emot augusti monadh och togh sin marche och reesa ginast till Wenden, förskriffvandes till sikh hvadh mera folk, som öfver bleff efther slagedh för Kokenhusen och uthi lägreth vidh Burtnick församladh var. Thesslijkest kallade han och till sikh Carl Carlsson medh sitt bijhaffvande folk uthur Wollmar, att the vidh strömmen die Aa under Wenden hoos den stora arméen, när the förnummo then samma dijt

nalkas, sitt rendezvous taga skulle, ty herttigens acht och intention var att komma till Wenden emillan Riga och Runeborg, ther polackarna sigh förr hade lägradh och, för änn the finge om hans ankomst kundskap, förtaga them sin retraits och aftåg till Riga eller Kokenhusen. Menn när Ckotkievitz gönom sina kunskapper fick förnimma, att herttigen var upp-rychtter till felltt medh så en annsehnlig krigsmacht, ville han icke längre förtöfva under Runeborg, uthan begaff sigh medh alltt sitt krigsfolk till Wenden, dijt han komm några dagar förr änn the svenska till strömmen Åahn måtte framhinna. Så snart han då förnam the svenska vara dijt ankomna, skyndade han sitt folk undan på tvenne vägar, en åth Kokenhusen, den andra åth Riga, ther han sielf medh folgde. Menn the svenska fördrögde icke länge att föllia honom efther, uthan efther herttigens befallning och greffven af Nassous order, ginge medh rytterijdh öfver ett vadh gönom strömmen, litett stycke neder för Wenden, och vardt Carl Carlsson befallning giffvidh att föra och föllia rytterijdh, efther han var på the vägar och medh folkett bäst kunnug, haffvandes liffländare medh sigh till desto bättre ledsagare. Och bleffve så polackarna eftherfolgde och jagade the tolf mil ifrån Wenden till Riga uthan någon hvila ther emillan, och ehuru väl the vidh några pass grepe ståndh och ville sigh värija, bleffve the lijka väl ther ifrån slagna och theras stycker och artilleri meste dels medh vagnar och bagage aff våhra bekommit och them ifrån tagidh. Hela vägen luchtade aff brennevijn och spanskt vijn, hvilkett marckontenter medh sigh fördt hade, menn af the svenska officerer var till spilles bottnarna uthslagna, på thett att vårt folk icke måtte dricka sigh druckna och försumma fienden att förföllia. Alltså moste polackarna taga sitt beskydd under Riga stadsmurar, ther the slogo sitt läger uthi förstaden, ty the rigische ville icke låtha them för starka komma inn i staden, uthan allenast några af the förnemsta. Herttigen medh sina svenska lägrade sigh två mil ther ifrån uthi ett rådzhoff till att hvila sitt folk några dagar och församla them, som vore förströdde uth efther byte här och ther på landet. Sedan som H. F. N. hade bekommit godh kundskap om polackarnas lägenheet, huru the sigh under Riga lägradh hade, och han sitt folk uthhvijladh, vardt han till råd medh greffve Johan v. Nassow och andra officerer, att mann skulle om en natt falla them i lägredh ann, hvilkett och skedde,

och gick så medh hela arméen dijt om natten, förordnandes en deel inn på polackarnas läger, som var vidh Singelen uthmedh Dynen offvan medh staden, att falla them ther ann. Menn efther ther vore några graffvar och i mörkret icke så snart kunde finnas väg att komma ther öfver, bleffve polackarna för tideligen vakna och kommo till häst, begiffvandes sikh inn om Singelen emillan Dynströmmen och stadzmuren, ther en paart finge promar och båtar, ther medh the satte sikh öfver och inn på curländska sidon; doch bleffve ther några i loppet. Menn på högre handen och närmare emot slottett, ther Fahrensback hade sitt footfolk och små stycken uthi en skantz innan om ett stackett, ther komm vårt footfolk väl till rätta, och som fiendens footfolk sikh till motvärn satte moot våra, som fram på them ankommo, luppö en deel af våra om kring och kommo emillan stadzvallen och schantzen, ther som var öpet och inthett stackett före, slogo så fienden mestedeels neder till död, jagandes the öfvriga in på Riga slott, och togo theras stycker ifrån them. Sedan plundrade the förstaden thett mesta the kunde och tände elden på några huus. Ther till var en godh annförare Nils Stierneskölldh, på den tidhen herttigens page, hvilken medh en brennande fackla i handen reedh om kring och satte elden på husen. Monga höllo ther före, att bättre hadhe varidh skona förstaden medh brandh och plundrande och sikh strax ther inne lägga och beskantz, ty uthi förstaden var myckett förråd på proviant och dricka och stadhen hadhe kunnedh så myckett närmare bliffva blockeradh under husens beskydd och bländning, tilläffventyrs och medh staden accorderas till upgefning, om the någedh allffvare emot sikh vidare hade fått see, ty borgarna ropade aff vallen, man skulle icke så brenna husen, kunde väl skeep, att the och vij måtte bliffva goda venner medh hvar andra. Menn greffven af Nassow var ther emot och achtade thett icke rådhsamptt, medhan mann hade kunskap, att konungen i Polandh var sielf ifrån Wilden uthi antogh till Liflandh medh en stoor armée; icke häller var ammiralen Jochim Scheel medh skipsflottan ännu ankommen, ther hoos folgde och all stycken och amunition, ther medh någedh allffvare skulle brukas, menn vindh och väder var ännu emot och vore mann oviss, huru snart skippen kunde ankomma, och otroligen, att stadhen någon accord medh oss mente, medan the hade ännu polackarna under sina murar och vall och en deel inn i stadhen, som väl goffvo

them modh till att väria sigh, hälst medan the hade sin konung på vägen sigh till undsättning, och om han snarare änn som våra skipp kunde ankomma och lägga sigh uthanför oss, kunde han skillia oss ifrån skipsflottan och blockquera oss, så att ingen kunde komma uth på landet efther sin nödtorft, och hade vij så fienden efther och förr oss, theslijkast på åthskillige ortter monga passer, strömmar och graffvar, ther öfver vij icke komma kunde, uthan longsammt och medh stoor mödha, fast ingen fiende oss emot vore, moste för den skull i förtidh (om fienden förnummes att komma) ryckia belägringen upp och draga ifrån staden, hvilkett vore emot H. F. N:des reputation och hela arméen eller krigsmachten till föracht. Alltså vore bättre nu straxt uthan någedh tvång och medh godh reputation draga ther ifrån och låtha staden denna gången så bliffva, till thess mann finge see, hvadh som tiden ville medh giffva.

Ther uppå, sedan mann alltt inn till middagh ther för staden hade hollidh i bataille eller slachttordning, förbidandes, om fienden ville komma på någon schermutzel, då ingen likaväl sigh finna låth, vardt befalladh att tåga ther ifrån, och att Carl Carlsson skulle medh några compagni eller phanor ryttare bliffva till thett senaste ther hollandes och föra arriereguarden eller hindervartten, om fienden ville ännå någedh tentera och försökia. Menn han hade mera göra till att driffva våra knechtar uthur förstaden ifrån plundring änn som affväria fienden för innfall på vårt hinderholdh, ty ther låth sigh ingen fiende syna, uthan the skyndade sigh öfver Dynströmmen på Curlands sidan. Då vij nu uthi ett par dagar hade åther hvijladh uthi vårt förre kvarter och läger, ther vij uthdragna vore för Riga, vardt beslutidh, att mann skulle ryckia ther ifrån upp och neder till siösidan bättre, ther vij närmare kunde vara skipsflottan, när then kommo, och icke någon fiende kunde oss förtaga att komma till hopa hvar annan till undsättning; ginge alltså Niamölen och Dynamunde förbij och slogo läger vidh Möllengraffven emillan Riga och Dynamunde. Ther bleff en broo bygdh öfver Möllengraffven, ther mann alla dagar medh rytterna kunde öfver komma inn för stadhen och haffva kundskapp, hvadh the sigh företoge och hvadh för krigsmacht medh kongen i Polandh kommo emot oss eller hvadh then lijda kunde, förventandes i medhler tidh medh skipsflottan allahanda munition, om vij ther medh finge någedh företaga emot staden och fienden, förr änn thett skulle lijda för longdt

inn på hösten. Menn ther medh fördrögdes tidhen väl sex veckor long, för mootväder skull, inn emot Michelsmessa.

Då nu skipsflottan ändtligen ankom medh godh vinnd på Dunströmmen, haffver mann befunnidh, att tidhen nu var för kortt att alla sakar uthur skippen taga till landz och sikh campera och beskantza för Riga både emot stadhen och fienden, som ankom, hvilken vidh Kokenhausen och Sällesborg begynte gå öfver Dunan 12 mil offvan för Riga, och höst vädredh nu mer och mer innföll, hvarföre afstyrkte greffven af Nassow någon belägring så emot hösten företaga, uthan medh krigsfolkett och skipsflottan begiffva sikh uthi godh vinterquarter till hvijlo och låtha fienden plåga sikh sielff uthi felitt medh elagtt höstväder och kalla vinteren, om han ville föllia oss efther. Vij skulle och väl besättia medh folk och proviant the huus och slott, som vij innehadhe närmarst emot the fiendtlige ortter; ther finge fienden och någedh medh att göra, förr änn han droge them förbij, och lemnade them icke gärna så besatte efther sikh. Ville han någendersa medh machtt angripa och sikh ther före lägga, skulle mann komma them till undsättning thett bästa mann förmätte, doch icke håller hazardera eller äffventyra hela krigsmachten thertill gönom någon slachtning, uthan efther lägenheeten göra fienden någon afbräck här och ther. Thetta befann H. F. N. herttigen sielff och vara rådhsammast och befalltte, så snart vinden bleffve godh för skipsflottan att komma uthur Dunan till siös, skulle hela arméen till landz och så ryckia upp den vägen åth Sernekow öfver Ååhn till första nattläger, två mil till baka om Dunamunde, hvilkett skedde och så några dagar ther efther. Närh vij till Sernekow vore ankomne, bekom H. F. N. kundskapp, att fienden var all öfver Dunen kommen vidh Kokenhausen och fogade sikh alltt närmare inn i Lifflandh, menn hvart han sikh först achtade, thett viste mann icke. Therföre kallade H. F. N. greffven aff Nassow till sikh och befalltte honom taga medh Carl Carlsson (som nu viste landzens lägenheet bättre) alla officerer till samman och förordna besattning eller garnison på hvar och en oort efther nödhtorften. Och närh som en öfverste, benempndh Jacob Hill, en engeländer (hvilken i Sverige hadhe sikh befrijadh medh en tysk jungfru, Elisabeth Sijl, uthur furstinnans aff Mechelnburgs fruentimmer) bleff förordnadh medh sitt regimente att draga inn på Wollmar, vägrade han sikh thett medh mindre thett vore så befastadh och medh proviant försorgdt,

som han thett haffva ville. Thetta förtröt Carl Carlsson, som efther slagedh för Kokenhusen, då fienden var mestre till felltt och hadhe belägradh Runeborg, likaväl då han ännu var general öfverste uthi felltt, annsågh icke sitt höga kall, uthan mera tidens nödhtorfft, och aff egedh bevåggh sin herre och fäderneslandet till tjenst var ther inn dragen, haffvandes fienden hvar dagh för ögon, och var Wollmar likqväl icke bättre som nu befästatt och provianteradh, säijandes, att ingen platz och befästning vore så godh och väl försorgdh, som icke medh tidhen kunde eröfvras och öfvervinnas, menn icke desto mindre behöllo den ähran och berömm, som ther inne hade giordt sin tjenst troligen och väl mögeligheeten den samma ort sikh förtrodd att förfächta och försvakra så lenge han kunde, ty mera kan en öfverheet aff sin tienare icke kräfvia. Hvarföre, om Jacob Hill icke ville antaga den ähran, så ville han väl sielff åter igen den vedertaga och draga ther inn, haffvandes medh sikh sin frände herr Jacob de la Gardie medh sitt regimente norrländska knechtar, som elliest var förordnadh till Nyhusen. Och Jacob Hill, som sin säkerheet mera änn som sin reputation och berömm nu achtade (ehuru väl han på thetta togh sitt manlige modh moot fienden till felltt nogh hade bevijst), måtte då annorstädes brukas, hvar han bäst tiena kunde. Då nu H. F. N. herttigen thetta förnam, befalltte han, att thett måtte så skeep. Alltså gick Carl Carlsson medh herr Jacob de la Gardie till Wollmar foort och föråth, och greffven aff Nassow folgde medh största hopen efther samma vägen till att bese och besättia the andra husen. Menn H. F. N. herttigen begaff sikh medh en deel ginast till Pernow.

Nähr nu greff Johan aff Nassow kom efther till Wollmar och besågh husens lägenheeten, och huru als inthett var befästigadh uthan medh en gammal mur omkring staden, monga städes nederfallen, menn på slottett höga murar, icke två alnar tiucka, som innan om sikh hade åthskillige boningar och camarar, doch två rundelar emot staden, ther mann några stycken uthi haffva kunde, sadhe han till Carl Carlsson och herr Jacob de la Gardie, som sikh understoge att bliffva ther inne och försvara sikh emot fienden: »Om någon i Nederlandh sikh understoge thetta, som I nu göra, på ett sådant huus förbida fienden och låtha sikh beskiuta medh stycken och icke på trummetarens annblåsande goffvo husedh upp, så bleffve gouverneuren för den skull öfver portten upphängder, att han sikh

så högtt förmätte att göra thett, som omögeligen vore, till att uthstå en belägringh.» Menn the svarade: Om vall och mur icke vore så goda som sigh borde, så moste godtt folk och ett frisktt modh göra thett bästa, doch förhoppades the väll undgå den skamman och fahran att blifva hängda, ehvadh thett och kosta skulle, förr änn the skulle bliffva them och stadhen mächtige. Allttså togh greffven aff Nassow afskeedh ifrån them och önskade them lycka. Thetta skedde om Michels mäsas tidh. Nu begynte och frost straxtt innfalla, så att mann icke myckett fick grafva och bruka jorden till att befästa sigh, therföre moste the hemtta uthur skogen värke till stackett och på den sidan, som fienden kunde bäst till komma, vester om stadhen emot vendische och moijaniske vägen, slogo the dubbeltt stackett, ty ther var ingen graff, och vidh hvar ända på stadzmuren, efther ther ingen strykvärn var, gjorde the gropar neder uthi jorden förtäckta (som the kallade casematter) och medh stackett väl förvarade, så att hvarken steen aff muren (om the bleffve medh stycken beskutna) kunde falla på folkett eller fienden så lätteligen komma ther till; thetta var uthan för muren och under muren en graff och gång gönom jorden uthur staden ther inn uthi casematterna, hvar som några stormstykke (som kallades potthundar) medh skroot eller hagel ladde insattes och folk medh longa röör longs muren uthan före (om fienden medh storm stegor komme) till att göra någon afbreck på fienden. Innan för muren vore och några bollverkenn aff timmer uphuggna, upfyllda medh jordh till värns, om muren bleffve nederskuttin, allttså och ett par platteformar aff timmer, ther som stycken på sattes, medh skantzorgar före till att skiuta uth på fellttett. På båda sidorna om staden var vattn, söderpå strömmen Åån, norr på fiskediken, som bispén Skenking hade låtidh gräffva och öster på uthan för slottett var en miölqvarn, ther vattnet lopp uthur dijken på qvarnan och neder i strömmen Åå. Ther samma stedes giordes och en vall och skantzorgar på medh stycken uthi, ther medh mann kunde stryka longs staden öffver dijken på norre sidan. På den södre sidan ifrån Åån upp till slottz och stadz muren var en högh och brandt landmonn och backa, den låtho the begiuta medh vattn, närh frost komm, att thett bleff såå haalt, thett ingen kunde gå eller krypa ther uppföre. Thetta var theras värn och fasta borg, som efther tidzens lägenheet uthi frost och kölldh medh en hast bleff tillredt och

bygd t emot konungen i Polen sielf och hans fellttherre Johannes Samojisky, storcantzler i Polen, haffvandes medh sigh tolf tusend mann till häst och foot.

Nu kom fienden alltså makeligen efther, och såsom han förnamm, att these båda förbenempnde persohner hade sigh begiffvidh inn på Wollmar, haffver han the andra platzar inthett achtadh, uthan sigh ther före efther några veckors förlopp lägradh, doch icke så nähr kommidh, att the någedh medh beskantzning hade företagidh emot them, förr änn the finge groffva stycken och murbräckare till sigh medh åkeföredh vidh pass 6 veckor för jul. I medler tidh hade the sigh här och ther emillan Wenden, Runeborg, Moijan och Burttnick rundt om kring Wollmar så lägradh, att icke mera proviant ther inn eller någon ther ifrån uthkomma måtte, varandes i then mening, att om these två persohner kunde komma i theras vold, hade the vunnidh en stoor prijs och fordel på H. F. N. herttigh Carl, medhan the mente, att han elliest icke monga svenska trogna tienare skulle haffva, och therföre theras konung snaart vinna the andras affection, och medh thett samma Liflandh, Finlandh och ändtligen Sverie medh, uthan stoor möda recuperera och mächtig igen bliffva, hvilkett doch sedan ähr vijd t felat och missråkadh, som historien uthvijsa varder. I medler tidh som fienden lågh så förströdd och konung Sigismundus vidh pas 3 mil ifrån Wolmar inn emot Roop medh sin guardie och hoffolk allena, önskade Carl Carlsson några gångor, att han måtte haffva tu eller trij hundra ryttare inne hoos sigh, ville han våga om natte tidh falla konungen sielf uthi lägredh, förhoppandes honom få till fånga och ther medh ginast gå till Pernow, görandes så ända på kriget. Menn för änn han fick ther om greffven af Nassow giffva tillkenna och svar till baka medh rytterna igen bekomma, haffver konungen sigh igen förfogadh till Willden ifrån armeen och lemnade Zamoiskij till att fullföllia kriget i Liflandh; ther om Zamoiskij, då Carl Carlsson sedan vardt fången, sade till honom på frantzöska: »Vår kong ähr icke någon krigsmann och kan icke lijda någedh besvähr, ther före haffver han begiffvidh sigh härifrån och lemnadh migh all lasten på halsen.» Nähr nu fienden på sidolycttan hade bekommidh sina stora stycken fram och föört them uthi baterien och skantzerna, haffva the icke hvijladh, menn uthan återvändo skutidh på muren och rundelarna; ther emot the inne på slottett och stadhen icke håller sparade krut och lodh, till

thess rundelarna, ther the hade sina stycker uthi, bleffve värnlösa skuttna och ett stycke aff slotzmuren till 30 famnar long så när nederfälltt, hvar som fienden bödh till att villia gå till storms. Menn när en skottisch capitain Alexander Redwin af fienden blef skickatt till att besichtiga bressan och försökia att komma ther upp medh sitt medhföllie eller tända elden på någedh trävirke, som var af taken medh muren nidhfallidh iblandh grusedt, om och ther igönom hela slottett kunde komma i brandh, bleff den samma capitein skutin af bressan till död, och the, som ellden ville tända på trävirket, aff h. Jacob Pontussons öffverste lutenant Marcus Catalina, en englischmann, ther ifrån jagade och några döda nederfälltte. Menn han, leutenanten sielf, i thett han gaff sigh uthföre öffver muren och gruset medh sin blåtta värija i handen neder till en, som låg under bressan beskyddadh aff stockar och stenar, att ingen honom see eller medh bössor och röör ther ifrån kunde köra eller skada göra, villiandes änndå blåsa elld på trävirket, sedan han den samma hade giffvidh sin rest på huffudh, att han blef qvar liggiandes död, bleff han sielf sedan medh hagel uthur fiendens stycken skutin i benan, så att mann honom moste bära uppför bressan igen, och efther några dagar moste och sättia lifvet till. Vidare försöktte fienden sedan icke till att storma på slottett. Menn efther the svenska hade sigh alla begiffvidh uthur stadhen inn på slottett till att bättre holla sigh till samman och icke så vidhluftigt haffva folkett förstrött och kunna således ingestades bestå sig emot fienden, ty stadhen var alldeles oförsvaryligh, om fienden hadhe medh allffvar gångidh ther på, therföre, när fienden sågh ingen verrn eller skott mera skee uthur stadhen (och tviffvels uthan lösa partij, som i staden efther bleffve, sigh till fienden uth förfogade), kom fienden hopataals inn i stadhen. Och straxtt ther på kom theras felltt herre stor cantzlern Zamoijskij medh monga förnemme polnsche herrar och officerer och ther inn och ginge straxtt i kyrkian till att siunga Te Deum laudamus, menn så monga, som mann kunde aff slottett få see, bleffvo the väl hälsade medh blylodh, förr änn som the kommo inn gönom kyrkiodörran. Nu var kyrkian belägen haart när vidh slottett inn moot en rundeel, ther som ännu några stycker stoge färdiga, ther medh mann hade kunnet igönom kyrkiofönstran på östre södre sidon skiuta inn i kyrkion iblandh folkett, och var väl på taal, att mann på theras Te Deum laudamus skulle

svara amen medh några skott uthu stycken full af jernhagel och loodh gönom fönstren, hvilkett uthan tvifvel hadhe giordt ther inne stoor skadha. Menn efther icke mera var i förrådth att lefva uthaf, icke håller någon förhoppning om undsättning, var största parttens meningh, att thett vore allenast en egen lifs spillan, ty mann kunde doch icke längre holla slottett för soldaternas siukdom och hungersnödh skull, och fienden bleffve så myckett mera förbittradh till hembndgirigheet och desto värre vilkor för alla ther inne att komma ther ifrån. Mann förhoppades, att nu haffva giordt nogh till värns, så att thett vore försvarligidh, och vore fäderneslandet och H. F. N:de bättre tient ther medh, att folkett medh lifvedt kommo väl ther ifrån och hem till sitt igen, om Gudhi så behagade.

Alltså vardt them emillan beslutidh, att en polnsch fånge, som the hadhe inne hoos sigh, skulle sendas uth, hvilken måtte giffva fiendens fellttherre till kenna, att om han ville giffva them frij afftogh hemm till sin öffverheet igen, så ville the uppgiffva honom slottett. Doch till att bliffva thess bättre försäkrade om godha conditioner, begärade the först gisler inn till sigh, biskoppen aff Wenden Otto Schenking, vojvodan aff Wenden Georgen Farensbach och öffversten Nielaus Korff, så ville the och aff sina några uthsenda till polnsche fellttherren och handla om conditionerna. Ther uppå haffver stoor cantzeler Zamoiski skickadh h. Niclas Korff och medh sådana ordh honom tilltaalt (såsom en theras egen scribent uthi Conscientia Caroli sielf förmåler): »Gudh veet herr Korff, jagh älskar Eder som min broder, ville I thett och väl våga att draga inn till them?» Han svarade »Ja, hvarföre icke?» När han då kom för porten och alltt var mörktt om natten, tillbödh han på the andra begärtta gisslarnas vägna (som icke vore tillstädes) andra förneme polnsche ryttmestare i theras stadh; och att jagh vidare må bruka then samma s[c]ribentens ord till vittnesbördh, så vida han bliffver vidh sanningen, så säger han: När nu Korff kom för porten, finner han Pontum (så kallar han her Jacob Pontusson) de la Gardie på muren, frågandes, hvadh theras begäran vore. Hoos Ponto stogh Carlsson (så nemner han Carl Carlsson) sielf uthi mörkret oförmärktt, att man honom icke see kunde; låth icke håller sigh sielf medh någedh ordh förlyda. Pontus, såsom var elliest och vältalande, begähradhe, att mann them frij medh öffver och undervärijo, flygande fahna sammtt alla sina sakar, som the hade, uthan någon förplich-

telse eller eedzlyfte, draga ther ifrån, så ville the uthan vidare motståndh uppgiffva slottett. Menn thett vardt them afslagidh och vägradh, säger han (doch ursaken hvarföre, förmåler han icke, som sedan skall i hughkommas). Ther på haffver her Jacob de la Gardie svaradh: För änn the skulle på någon ovissheet upplåtha porten och uppgiffva slottett, icke haffvandes gisler, som the vore nogh medh försäkrade, ville the håller, som manlige krigsmänn borde, fatta sitt hiertta i både händer, ährligen fächttta och ridderligen döo, som samma scribent moste bekenna. Lijkaväl efther någon stunds taal och svar emillan h. Jacob de la Gardie och h. Korff om gislerna, att polackarna moste giffva gisler, som vore them ther inne på slottett namnkunnuge och icke fremmande polackar, som kunde vara ringare änn the, som uthkomma skulle, haffver Korff föreslagidh capitain Jean de la Blancque, som var h. Jacob Pontussons frände på fäderne och hade varidh hans förmyndare tillförende, menn sedan var ifrån Sverie vecken till kong Sigismundum i Polen och nu var medh för Woldmar (hvilken samma scribent kallar H. Jacobs morbror, menn var icke så, ty herr Jacobs moder var konung Johans dotter, den förvärfvade herr Pontus de la Gardie aff konung Johan till hustru för sina trogna tienster och manlige förhollande uthi ryska krigen; han var en frantzoz, och denna capitain de la Blancque hans frende), thesslikest en polnsch ryttmestare Andream Schnopkowskij, storcantzlerens systemsson, till gissler jänte sigh, säijandes han ville icke taga andra männ medh sigh änn them, som han vore väl medh belåten, efther thett galltt honom och sielf ann om lifff och leffverne. Då svarade herr Jacob Pontusson, om the samma då vore tillstädes, vore mann medh sådana gisler väl tillfridz och sade: »Ther emot villiom vij af slottett uthsända öffversten h. Jacob Pontusson och två andra förnemme officerer» en frantzoz, major under herr Jacobs regimentte, benempnd Samson de la Motte, och en svensk capitain, thess namn migh undfallidh ähr. Uthi medler tidh kom och capitein de la Blancque till städes för porten, som tillförende hoos the svenska, i kong Johans tidh och sedan, hade varidh general leutenant till felltt i Lifflandh, välbekender hoos krigsfolket på slottett. Straxt kom och en skriftligh försäkring ifrån stoor cantzlern för them, som på slottett vore, och ett concept, huru som han igen aff them på slottett ville försäkradh vara, hvilkett och, sedan mann sigh en timma ther öffver hade betänkt,

bleff underskreffvidh och medh ett snöre öffver muren, såsom thett inntogs, åther igen vardt uthgiffvidh och till stoor cantzlern öffversendt. Då kommo gislarna alla tillstädes för porten om midnattztidh, och porten bleff uthrymder och upgiord, sedan gislarna växlade emot hvar andra. Då talade herr capitein de la Blancque till her Jacob de la Gardie, säijandes: »Migh undrar, att hertigh Carl Edra personer båda på en sådan ort haffver veladh våga, ty vij veta, han haffver icke monga hemma, som trogna ähre.» Thetta skedde alltt öffver natten, oansedt the, som på slottett vore, begärade töffva till dagen, menn stoor cantzlern Zamoiskij ville ther medh ingalunda fördröija, befahrandes, att the på slottett måtte få ett annat sinne. För then skull, såsom och theras passquille scribent förmäler, haffver stoor cantzlern sigh ther öffver frögdadh, närh honom thetta bleff refereradh och kungior dt. Allttså haffva thessa båda unga tirones och nyvordne soldater likaväl gönom theras frimodigheet och försichtigheet förekommidh och undanvekidh then våda och äfventyr, som greffve Johan af Nassow them spådde, så frammt the förbidade groffva stycken och murbräckare, om the icke skulle bliffva efther Nederlandz bruk hängda i stadzportten. Menn här var fienden gladh, att han ännå medh godh förlikning och tillsäijelse kunde innbekomma en så gammel mur och ödestadh, som hvar man veet, att thett inthett annat var, ja, och medan belägringen och beskiutningen varade, högeligen berömmtt theras courage och mannlige förhollande ther inne, ther han på sin tyske så skriffver: »Da haben sie denn die deinen (säger scribenten till kong Carl), wenn mann die warheijt unparteisch sagen will, so redlich, männlich und dapffer gewehret undt her wider gepfiffen, das auch der gros cantzler selbsten deinem Carlsson zeugnuss gegeben, wie er sich gleich einem kriegsmann gebuhret, seinen ehren nach, in der warheijt männlich und tapfer genugsamlich verhalten hette.» Thetta vittnesbördh tillbödh och stoor cantzlern bägge unga herrarna, sedan the hans fångar vore blefne, att villia skriffttligen them giffva (hvadh han och ther meente). Menn the svarade sigh haffva giffvidh nogh godh vittnissbördh om sigh sielfva, förhoppandes, att ingen upprichtig krigsmann skulle annorlunda om them dömma, och om någen funnes, ville the sielfva thett änn ytterligen bevijsa, tackandes honom för sitt frivillige tillbudh, menn thett vore them icke berömligen hoos sin öffverheet och sina patriotter, om the skulle skriffttlige vittnesbördh

taga hoos fienden. Den som icke ville troo, måtte sielf komma på rum och ställe och förnimma sanningen. Så vida haffver mann achtadh nödigtt här att införa, hvadh som samma scribent nödgas af sanningen till att vittna. Menn hvadh som han annorstädes innkastar en hoop medh smäde ordh och lögn på höghloffligh i åminnelse konung Carl så väl som alla svenska och lifländere godha patriotter, ther han them öffver huffudh skäller för upprores rebbellier, tiuffvar, skälmar, meenedare, förevendandas falska rapporter och berättelser aff den ena emot den andra, som alldrigh sagtt var, till att hissa och uppägga nationerna och personerna emot hvar andra, såsom han och här uthi tractaten öffver Wollmar om några discourser och skämmt emillan Korff och Carl Carlsson annrörande beskyllningar på lifländare, såsom om the hade varidh volande till hans lyckos förhindringh; om thetta och annat sådant må mann svara lijka som denn tyska opartieske (på kong Carls vägna, denn han alldrigh kende), då han haffver läsidh hans passquill, således vidh ännan beslutidh:

Was Carolus gethan in diesen hohen sachen

Ist Gottes will gewest, du wirsts nichtt besser machen,

Ihm sej dafur noch danck: Gott schende dein pasquill!

Der blinde von der farb mag schreiben was er will.

Sedan som gislarna emot hvar andra voro uthväxlade och någon tidh på båda sidor medh måltidh och snack och taal, skämmt och allffvar var förluppinn, bleff likaväl öffver natten them emillan således samtychtt och accorderat och af stoor cantzlern bevilliadh, att ehuru väl han efther the unga herrars begäran väl måtte them unna fritt aftogh medh sitt folk, menn efther thett herttigh Carl hade och af polnsche förnemme persohner på Derbt, Felin och andra ortter till fångar bekommidh, som var en vojvoda vidh namn Dembinskij, castellan Schenking (hvilken och var oconomus öffver Derptt, stor cantzlers starostia, och gaff till Zamoijskij åhrligen ther uthur trettio tusend polnsche gullden), thesse båda vore senatores uthi konunge rike Polen, samptt andra af polnsche adel, moste han bära omsorg för them, huru som the åther måtte komma lösa för den skull moste han beholla thessa båda, Carl Carlsson och Jacob Pontusson, att the för sigh skaffade the andra lösa och i medler tidh icke såsom fångar uthan som gäster väl underholdna och tracterade bliffva skulle. Menn the gemena officerer och soldater eller landzknechtar ville han medh sitt

folk lätha convoijera på en säker ort emot Pernow, ther the kunde komma hem till sitt fäderneslandh igen. Mann skulle icke tvifla: hvadh han loffvade, vorde han väl holla, beropandes sikh på, huru han hade haftt Maximilianum, keijser Rudolphi broder, till fånga och åther igen låthidh löös komma, tillsäijandes, att thesse båda skulle icke värre fahra. Thetta vardt allttså herr Jacob de la Gardie, som ther uthe hoos Zamoijskij var, så väl som Carl Carlsson inne på slottet aff the polnsche gislarna medh godha ordh och stark loffven förebracht och thess lijkest skriftligen tillsagtt aff Zamoijskij. Menn efther Carl Carlsson begärade samma skrift någedh kraftigare haffva ställtt för sig och sin medhbroder, begärandes åther omväxla gislarna så lenge, blef den natten intett beslutidh. Ther uppå andra dagen kom Georgius Farensbach, som och var senator och vojivoda, upp för slotzportten, begärandes komma inn till Carl Carlsson, hvilken då han fram komm, hälsade på stor cantzlerens och Jacob Pontussons vägna, annmodandes att Carl Carlsson ville sikh foga neder i staden till måltidz hoos stoor cantzlern, fellttherren, så kunde man uthi Jacob Pontussons närvaru bättre komma öfverens medh stor cantzlern om alla punctar. Menn ehuru väl Carl Carlsson hade betänkiande att så gå uthur slottett, förr änn han hade sin medhbroder igen hoos sikh på frijan foot, lijka väl när han betrachtade alla omständigheeter och förnamm sitt folks begärligheet att komma väl ther ifrån, sedan capitain de la Blancque och ryttmester Korff them så godh försäkring och löfte giorde (ty Carl Carlsson kunde allena icke så noga achtta gislarna att ju folkett kom medh dem till taals), thesslijkest medelen feeltes både till födan och motvern, tänkte han bättre vara frälsa sitt folk och varda bedragen sielff (om ju så skee skulle) änn som bringa sikh sielff medh alltt sitt folk i våda, samtyckte allttså och kom dijt neder till måltidz. Honom kom stoor cantzlern sielf emot, undfick honom vennligen och beviiste honom all ähra, säijandes, hvadh han tillförende om bägges thera förlosning och folketz säkra aftogh hade tillsagtt, thett skulle redeligen bliffva hollidh, och skulle ingen af oss ther öfver sikh bekymra, uthan bliffva hoos honom till måltidz, i medler tidh the vidare finge taalas vidh. Öfver måltiden satte han them fremst, fram för sikh och alla andra, och ibland andra discours och taal sade han thett vore honom leet, att emillan konungen och herttigen vore sådan oenigheet upkommen. Han tviflade

icke, att huus Österike, keijsaren och hans anhangh hade thetta kommidt till väga, som missunnte den konungliga familian i Sverige, att Polen och Sverie hade varidh således medh hvar andra förbundne och stärktte och den keijserlige familian aff then svenska gönom polackarnas tillhielp ifrån cronan Polen hade varidh uthstängdh, så att Maximilianus, som sigh medh voldh ther till trängia ville, bleff ther öffver fången, frågandes om icke medel finnas kunde till att stilla thetta onödige och fahrlige krigedh emillan så närhskylla bröder. The svarade sigh vara unga soldater och icke haffva vetskapp om alla sakar så vida, huru thetta kunde väl skeep, menn så myckett som them kunnogtt och vetterligidh var, hade the väl förstätt och hört, att om H. K. M:tt icke hade kommidh medh krigsmacht uthur Polandh ifrån Dantzic till Sverie och fiendtligen tillsatt H. F. N:de, konungens faderbroder, så att emot all fridhlig tillbudh aff H. F. N:de och brandenburgische sendebudz interposition han likaväl icke kunde komma till mundtlich conferentia och taal medh H. K. M:tt, uthan gönom onda rådghiffvares tillskyndan moste komma till slags först för Stekeborg och sedan för Linkeköping [*sic*], ther Gudh gaff H. F. N:de lyckan och segeren och doch sinom konung updrogh segeren och alltt regimente; sedan och till öffverflödh, då konungen icke ville bliffva i landet, uthan drogh till Polandh igen, lemnandes på Calmar efther sigh den herren Beccus medh polnsche heijduckar till besattning och i Finlandh all fiendskapp emot H. F. N:de, då han them och hade öffvervöldigheet, icke thess mindre åther igen medh ständerna gönom breff och skriffvelser tillbudidh konungen (ther han icke ville till Sverie) att senda sin sonn, som bleffve hoos the svenska, menn ingen svar åther kommo tillbaka; då haffver mann i Sverie befunnidh rådeligast vara att binda sina hästar vidh polackarnas gårdzgårdh, änn som the skulle komma till Sverie igen. Ther på svarade stoor cantzlern: »Thett hade icke varidh polackarnas råd och samtycke, att konungen mera änn som sitt hofffolk medh öffvertaga skulle, menn hade han mera folk, polackar eller tyska, värffva låtidh, thett vore af särdeles rådghiffvare tillskyndadh, menn alldrigh hade cron Polandh hvarken då eller nu någon häst emot Sverie sadhla låtidh, om icke I svenska nu hade begyntt thetta krigedh i Liflandh.» The svarade igen: »Thett haffver mann i Sverie icke kunnet så troo eller sigh på förlåtha, medhan ingen svar och försäkring ther på var, therföre vore nu skedt, såsom

skedt ähr, achtandes vara bättre prävenire quam präveniri. Sedan haffver man icke mera på båda sidor ther om veladh röra eller tala, uthan bevijsstes them fångnom all ähra och godt tractament både hoos stor cantzlern och i theras egen cammar på slottett. Och efther som thett nalkades jula högtidhen och vinteren fast stark och kalltt blef, menn thessa fångna herrar illa medh vinterkläder vore försorgda, ty the hadhe mest sin tross och bagage på skippen uthur Dunströmmen förskickadh till Pernow, icke ännå vetandes, att the skulle komma på Woldmar, hvarföre haffver Sollkiewskij, underfellthoppmann uthi Polandh, föräradh Carl Carlsson en svartt sammets looskinskiortel, och greffven aff Ostrorock lijka så föräradh h. Jacob Pontusson en rödh skarlakans looskins kiorttel.

Efther några få dagar haffver stoor cantzleren låtidh försambla alltt thett svenska krigsfolk, som skulle komma löös och hemm igen, till hvilkas convoij och säker lejide han hade förordnadh ett compagni husarer eller sperr rytter, hvilka vore träflige väl stofferade uthi blankharnisch och medh tiger hudar öfverhängde på ryggen. Allttså bleffve the svenska säkertt och väl befordrade på hemmvägen. Menn för änn the afreesade, läth Zamoijskij tillbiuda bägge fångna herrarna, om the ville biuda sitt folk godh natt, måtte the väl gå uth till them och göra medh them afskeedh, hvilket och så skedde. Då haffva the hvar andra välsignadh och betackadt för godh stallbroderskapp och bijständh, önskandes att medh hälsan få komma tillsamman och see hvar andra en gång igen uthi Sverie; ther medh skilgdes the åther igen och befalltte hvar andra Gudhi.

Några dagar sedan, så lenge the två anholdne vore qvar i Woldmar, bleffvo the aff polackarna så väl som svenska på theras sida dageligen besökte, aff polackarna medh lustigt snack och taal, menn af the svenska efther som hvars och ens affection medhgaff, venligen eller beklageligen; menn märkeligast var h. Jacob Classons till Äminne suckan och beklagan emot h. Jacob de la Gardie, hvilkens gudhfadher han var, seijandes: Om han åther igen vore i sitt fäderneslandh, ville han håller ther döö änn som undfly till att leffva annorstädes, ehuru godt han och haffva kunde. Han måtte och väl haffva ther till ursak, både therföre att han ringa gratia och underholdh hade hoos sin konung, så väl som all sin välfärdh i Sverie för konungens skull mist hade, haffvandes ther sin troloffvade jungfru, jungfru Christina Bielke på Geddeholm, som

ännu leffver, hvilken honom aff konung Carl fritt förloff hade förvärfvadh att komma hemm till Sverie igen, menn veet eij hvadh ursak honom beveektt haffver bliffva ther qvar och ther uthi älände, sorg och bekymmer ända sitt lijff. Nescio qua natale solum dulcedine iunctos allicit nec sinit immemores esse sui.

Elliest och bleff ther berättatt, att en svensk af adel, som var under Gyllenstiernas compagni till foot, då the till storms sigh bereda skulle och blyloden hvislade them om öronen, stack han sigh medh sin egen värija i foten, säijandes sigh vara skutin, på thett han icke medh till storms komma skulle. Alltså skeer intett så hemligen, som icke bliffver uppenbart, therföre ähr rådeligen, att alla städes handla redeligen, mannligen och försvahligen, på thett ens godha namn och ryctte eij må bliffva befläckadh.

Sedan som papistarnas jula högtidh var celebrerad i Wollmar, bleff förordnad en förnempndh polnsch adelsmann uthur Podolien, benempndh Petrus Latz, till pristaff för the fångna unga herrar, hvilken them till konungen framföra och väl bevaka och tractera skulle. Och då the resefärdiga vore, gingo the medh pristaven till stoor cantzlern att valedicera och biuda honom godh natt, bidiandes om befordring till thäras och sina egnas uthväxling och förlossning. Han gaff them godh svar och förtröstning, loffvandes them sin godha villia, och om the någedh behöfde i medlertidh, ville han them undsättia till theras nödhortft, ther medh the toge affskeedh medh tackseijelse, doch ingen unsättnings tillbudh hvarken förvägrade eller vedertogo. Nähr the då vore medh sin pristaff till Wenden komne, ther the ett nattläger hade, gick pristafven h. Peter Latz andra morgonen med them till the stora stycken, ther i Wenden ännu stoge och vore ärnade medh för Wollmar att föras, säijandes: »Mann hadhe allenast tagidh den polnsche jungfrun (var ett stycke, som så kallades) och några uppvachtare medh för Wollmar, efther I vore unga frijare ther inne att locka Eder medh jungfrun ther uth; eller hvadh thett icke hadhe giordt nogh till sakan, skulle Samson haffva kommidh (så heter thett ena stycket) och brukadh sin starkheet till att uplåtha porten.» The svarade (lijka som tillförende i Wollmar), att om the polnsche jungfrur alla vore så grymma, lyster them icke att frija i Polandh, the svenska ähre myckett freundtligare. Menn om hon åter måtte komma i thett svenska freuntimretz voldh, kunde hon bliffva fryndtligare och Samson

vennligare; ther till den polnsche herren logh och sade »Neij, neij, mann haffver icke achtadtigh sikh så longdt uth medh them.» Frågade han sedan, om the ville äta frukost, efther thett var kalltt, och begiffva sikh så vidare på reesan, hvilkett och skedde.

Om afthonen till nattläger kommo the till Sevoldh, och närh natten var mest öfvergången, då hönsen begynte gala och the på sängian ändå lågo, haffvandes alla handa snack, efther som den polnsche herren kunde godh italiensisch och the andra båda och någedh ther aff, kommo the på taal om konung Johans giftermål medh konung Sigismundi Augusti dotter, hvilkett bröllop stogh på slottett i Wilden. Då berättade bemålte polnsche herre, Petrus Latz (som på samma tidh hadhe varidh samma konungs page eller cammerdreng), huruledes konung Sigismundus saknade monga sakar, som behöfdes till brölloppet och vore uthi Crakow eftherlemnade, väl hundra mil therifrån, och bröllopsdagen var förhanden. Då gick han medh sina munkar inn uthi S. Stanislai kyrkia och medh sitt läsande eller besväriande kommo till väga, att alla saker andra dagen bittideligen kommo ther i kyrkion till städes; thetta var underligen och lustigt att höra. Menn då the båda fångna svenska honom frågade, hvad han trodde, om och thetta var skedh medh Gudz ordh och krafft, eller huru thett vore tillgångidh, då komm han på en annan förskräckeligh berättelse, såsom föllier. Samma ko[n]jung Sigismundus Augustus haffver varidh en herre, som mycket åstundade verldenes tillståndh att veta, ther efther han sitt konunge rikettz regimente och foga kunde till att förekomma eller undvijka all skadha och fahrligheet efther tidzens lägenheet, hvilkett och en potentat egnar och väl tillstår, när thett gönom lofflige och laghlike medel skee kan, som icke ähr Gudhi och naturen emot. Menn gönom sina onda prästars och munkars inngiffvande haffver han dieffvuls konster brukadh. Ty han haffver tagidh meenlösa och omyndiga späda barn, them låtidh halshugga och theras huffudh på alltaret i sina papistische kyrkior låtidh sättia och ther under läggia en hostia eller afflöte, ther öfver sedan hans prästar eller munkar några resor haffva messa sungidh och sina bönor läsids till en bestemdan tidh. Då haffver konungen sedan frågadh thett döda barna huffudh, hvadh som han ville veta. Menn såsom åsnan straffade den ogudhachtige propheten Bileam, så vederfors och denna konungen, ty Gudh öppnade munnen på döda barna huffvudh, som svarade, icke på konungens frågan, uthan som san-

ningen var: »Vim patior, vim patior, vim patior, jagh lijder voldh och orätt», ther öfver konungen ähr bleffven svåra perplex och aff förskräckelse moste vjka af. Sedan haffver han alltidh hafftt anfächtning i sömnen och i sängian om nätterna, såsom vore alltidh små barn omkring honom, hvilka honom anklagade, och på ändelychttan, då han ähr dödh bleffven (sade denna polnsche herren), haffver på samma tidh eller timma sigh tilldragidh vidh Reserhöfddh ett spectakel och sälsam syn för en holländsch skippare, som kom seglandes åth Dantzic för dragande vind, ther honom då och mötte ett annat skipp, alltt svart folk uppå, lijka så för dragande vind löpandes haart närh hvar andra, doch ingen thera fick motväder, uthan holländska skipparen ropade the andra till, frågandes, hvadh spannemålen kostade nu i Dantzic. Den andra svarade: »Vara, vara uthur vägen, ty kongen i Poland färdas här på till häckelfälltt.» Thetta var en fahrligh resa för kongen och en merkelig vahrning för alla ogudhachtige tyranner. Menn thetta må nu troo hvem som vill, doch ähr således visserligen berättad af förbenemde polnsche herre. Elliest haffva the, som i Polandh fångna varidh haffve, monga hört thett samma i gemen säijas. Ehuru väl några polnsche scribenter villia thett beskonia, så styrker thett doch mera migh till att troo, efther ther om disputeras, såsom affectionen oftha strider emot sanningen och ett gement rychte som ofthast föllier på sanningen.

Menn vij låtha nu thetta bliffva i sitt värde, hemställandes Gudhi dommen här om, och komma åther igen till för:de fångna personers resa. Närh the nu kommo till Riga, fingo the bliffva ther stilla öfver jula högtidhen efther gamla calendarium. Sedan begoffvo the sigh på resan gönom Curlandh till Wilden. Uthi Bausch i Curlandh haffver herttigen budidh pristaven herr Peter Latz medh sina fångar uthur stadhen på slottett till gäst och väl tracteradh öfver måltidhen, sedan låtidh them draga neder i staden igen. Andra dagen fullfolgde the sin resa igen. Närh nu the vore komna till Willden, vorde the några dagar uthi sitt herbäрге uppeholdne i stadhen och bleffve aff allahanda ståndzpersohner, polackar, så väl munkar som andra, besöktte. Ther var hoos alla en sådan frögdh, som hade theras konnung vunnidh en stoor seger. Sedan, då the up på slottett till konungen bleffve förde, kommo till hopa några hundrade polnsche af adel, som ginge för och efther them; hoos them gick Petrus Latz, theras pristaff, hvilken hölltt sig för en stoor ähra att vara

om theras persohner betrodd. Medh sådan process kommo the upp i konungens saal, ther största hopen bleff ståndande, menn pristafven medh fångarna gick in i konungens förmaak, ther konungen var sittiandes medh sina senatorer, hvilka alla i konungens närvaru, sittiandes rundt omkring hela maaket, hvar efther sin gradh och ståndh, hade sina huffvuden alla täcktta. Då hade båda fångna herrarna veladh stiga bättre fram på golffvedh och giordt knäfall för konungen om ett nådigt fängelse, menn littowsche marschalken Dorostaiskij satte sin marscha[1]ksstaff emot them, förmenandes them komma längre fram; therföre bliffvo the ståndandes öffver ända och gjorde inthett knäfall. Då begynte Petrus Latz, som var pristaff, göra sitt taal och oration på polnsch till konungen att öffverantvarda sina medhförda fångar och medh thett samma trådde någedh ifrån them, uthan all teckn af någon valediction, och sedan sågo the hvar annan aldrih. Ther på kommo andra krigsofficerer fram och gjorde sina orationer på polnsch till konungen på sitt underhaffvande krigsfolks vägn. När thett var beställt, kom konungens capitain de guardie, öffverste öffver heijduckarna, dess namn migh ähr undfallidh, hvilken togh båda fångarna medh sigh och förde them uthi thett rum, ther the skulle bliffva medh heijduckar bevakade. När the kommo emot dörran, stogh ther en, af Valachien födder och förnemndt slechte, som kallas despoter och ähre såsom furster ther hemma hoos sigh. Denna hade medh Beckus varidh fången i Sverie, och medan han tänktte, att desse båda skulle niuta så godh friheet i fängelse, som Beckus och han i Sverie, stegh han till them, villiandes them hälsa, menn bleff straxt honom förvägradh. Ther medh gick theras plåga ann och finge till pristaff vice marschalli Littuaniensis son, benempndh Nicolaus Wicsioloffskij, hvilken var en ung mann, talade godh österrikisch, drack hvarken vin eller öl, uthan vattn; om andra dygder kann man icke myckett berömma honom. Fångarna höllt han strängt, medh spijs och drick ostraffeligen till nödhorften tracterade, menn sina egna penningar måtte the sielfva alldrih bliffva mächtige, icke håller någon sin egen tienare efther någedh uthskicka, myckett mindre sielfva komma uth om dörran till sin nödhorft, icke håller någon inn till them, uthan när pristaven särdeles behagade sina venner ther medh gratificera såsom för vijdunder skull. Så vida feeltes nu uthi denn förre loffven och tillsäjelse, som skedde i Wollmar om ett ährligidh fängelse

och godt tractament. Doch kommer alltt af Herren i högdenne, hvadh som menniskiomen här på jordene vederfahres, och ähr ingentingh så ondt, thett ähr ju till någedh godt; hvarföre, om vij haffvom nutidh thett godha, så moste vij och taga thett onda till tacka af Herranom och icke all skullan venda inn på menniskior, som thett göra, uthan enfolldeligen uthi historier berätta sanningen, såsom här och skee skall. Mann vill berömma och tacka them, som välgärningar och medhlidande haffva bevijsst, och undskylla them, som ondt haffva tillskyndadh och icke bättre förstätt, ty synderna kunna thett och väl mera haffva förtient.

Sedan ther i Wilden, hvar som the bleffve införde att bliffva bevakade, var väl ett hederligidh rum och gemach, menn mera för pristafvens änn för fångarnas skull. Ty ther befanns strax, hvadh ondt sinne the hade emot herttigh Carl och them, som honom tiente, i thett att inn uthi ett secret rum eller privet, ther hade (antingen polackar eller svenska veet man icke) the måladh två galgar, en på den andra, och uthi den öfversta skreffvidh herttig Carls namn, uthi den understa Carl Carlssons, hvilket mann likaväl icke kan tillmäta någon förnunttig menniskio. Men likaväl, då herr Jacob Pontusson thett sade och sigh öfver besvärade för Nicolao Wiciolowskij, gjorde han mera spott ther aff änn honom skulle thett förtryta, hvilket och sedan förührsakade mera och mera bitterheet, afvundh och missförtroande them emillan och som oftast medh småde ordh af Wiciolowskij på herttigens goda namn, thett herr Jacob Pontusson igen häftigt förlade, hvilket Carl Carlsson likväl i förstene achtade onödigt ther i fängelse att myckett svara till, förmenandes medh stilla tigande myckett kunna försvahra. Doch medh tidhen kunde hans tolamodh icke håller längre vara och haffver till äfventyrs theras impatientia jämtte sanningens försvahr them båda två mera giordt skada änn som gagn, ty ehuru väl[!] herr Jacob Pontusson (om han hade veladh) i begynnelsen nogsammt kunde komma lös, såsom Carl Carlsson sielf honom ther till rådde (att han i medler tidh sin ungdom uthi fremmande landh skulle försökia och någedh lähra), då han väl förmärkte sigh sielf icke så snaart uthur fängelse kunna slippa, förhoppandes, då han vore allena, snarare kunna komma lös. . . . Menn herr Jacob mente sigh vara förviteligidh och skammligen att öfvergifva sin medhbroder och frände, then medh honom för lijka skulldh

var fången uthi fädernesslandzens tjenst, och resolverade för den skull att haffva lika godt och ondt medh hvar andra uthi fångelsedh.

Medhan the ännu vore uthi Willden, haffver konungen en gångh kommidh i sinnet att låtha kalla samma sina fångar för sikh uthi sin cammar till att ensligen tala medh them, hvar för sikh särdeles. Alltså haffver pristafven Wicziolowskij först kalladh Carl Carlsson uth för dörren i en annan cammar ifrån herr Jacob Pontusson, säijandes åth sin dreng han skulle hemmta hans kiorttil och mössa uth till honom och till en dicsontnick eller rottmästare öffver heijduckarna, som hade vachtt öffver fångarna, han skulle besökia Carl Carlssons böxa säckar, om han hade någedh hvast, knjif eller annat hoos sikh, thett han doch icke fann. Sedan kom pristafven Wicziolowskij sielff uth och sadhe han skulle föllia honom up till kongen. Då the nu komme upp i konungens förmaak, var ther alltt toomt af någedh folk uthan allena några få persohner aff konungens guardie, som stoge i vachtt. Då klappade han på konungens dörr, och vardt Carl Carlsson befalladt att gå ther inn, menn pristafven att stå ther uthan före så lenge. Ther inne hoos kongen var ingen mera änn som kongens cammer herre, herr Bobola benempndh, en gammel mann och en senator, vice mareschallus Littuanie Petrus Wicziolowskij, som var pristafvens Nicolai Wicziolowskij fader. Thesse stoge för konungen, som satt vidh ett bordh, ther på stogh en seger eller uhrvärke, och konungen hade en memorial i handen. Ther uthur frågade han först, om thett skulle så vara rätt som herttigh Carl sig berömde, att hvadh han gjorde, thett vore alltt till H. K. M:ttz bästa, och doch nu så vore innfallen i Liflandh på fiendtlighd vijs och denn ena orten efther den andra intoge. »Vore thett (sade konungen) migh till gangn och godha? Hvadh säger du ther till?» sade kongen till Carl Carlsson. Han svarade, hann viste ther om icke annat änn att sedan som kriget var begynt i Finnlandh och i Sverie emot Hans Förstlige Nåde, och då thett ändtligen gönom Gudz nåde vidh Linköping vardt förljkt och stilladh ther i landzännarna, menn sedan efther E. K. M:ttz oförmodelige afresa uthur landet igen Hans Furst. Nådhe så oftha gönom breff och budh hadhe anmodadh E. K. M:tt om thess nådige villia och svar, hvar på Hans F. N:de sikh förlåtha skulle, antingen förmoda fiendskapp eller fridh, doch inga svar igen bekommidh, icke häller af polnsche stän-

dernas intention och sinne var försäkradh, haffver mann i Sverie befunnidh vara bättre, om ju krich längre skulle föras och icke någon säker fridh kunna nåås och vinnas gönom böön och fridhligidh annmodande, att mann då ett sådant besvärh skulle föra inn på theras gräntzer, ther ifrån thett var H. F. N. och fädernäslandet på kommidh, och måtte icke desto mindre fridz medelen stå öppna och vederreda på båda sidor för them, som ther lust till hade. »Menn att H. F. N:de skulle i någon måtto haffva meent eller sökt E. K. M:ttz argesta här medh eller uthi någedh annatt, kan jagh (sade han) aff H. F. N:des uppenbahra handlingar och taal medh ständerna och medh alla mann uthi dagelige discourser icke annorlunda dömma, änn att H. F. N. bliffver oskyldigh ther uthi beskylltder, ty mina egna öhron haffva höört honom säija till sin egen gemahl och furstinna (ther som han uthi sin cammar och ibland sina egna tienare icke behöfde dissimulera och skrymtta), att han förbannade them alla, som kommo tillväga och hade stiftadh thetta missförståndh och oreda emillan E. K. M:tt och H. F. N:de.» Då svahrade konungen: »Han haffver väl så oftha giffvidh sigh den onda, Gudh giffve han får honom icke en gång.» Den andra svarade: »Gudh bevare både E. K. M:tt och H. F. N:de till lyckosammth, longtt och roligidh regimentte!» Kongen sade: »Jagh troor, du skalltt väl mena oss båda lijka godt och väl», och frågade vidare, huru thett gick af för Riga, då herttigen låth falla ann skantzen, som Farensbach med sina soldater uthan för stadhen innehade, om the svenska miste ther myckett folk. Då svarade Carl Carlsson, att han icke viste af någon svensk mann, som therföre bleff bortta, ty the svenska kommo emillan stadzvalen och schantzen om natten och somliga uthan före stormade till stackettett och på alla sidor körde Fahrens-baks soldater ther uth och togo theras stycken ifrån them, medhan ther icke skedde synnerliga mootståndh, och ingen dödh mann uthanför skantzen kunde han ther see, sedan han till liusa dagen blef ther hollande medh arriere gardien, då hela armeen sigh retirerade, icke häller kom ther någon fiende, som them förfolgde, hvarföre förlusten på svenskt folk måste vara ganska ringa. Så sade kongen: »Fast annorlunda haffver migh varidh berättadh.» Sedan frågade kongen, hvadh här Jöran Claesson och hans medh förordnade uthi sin legation hoos storfursten i Moscov och Olof Stråle hoos keijsaren och huus Österrike hade för ärender att förrätta, item, hvem af

fremmande potentater gjorde H. F. N:de assistence aff penningar eller folk? Ther på blef svaradh, att han icke thett veta kunde, medhan han icke var någon rådzperson, uthan en tienare, som moste gå, dijt honom bleff befalltt. Sedan bleff honom befalltt att träda aff igen och gå uth. Då badh Carl Carlsson konungen om ett nådigtt fängelse och någon mera friheet att umgås folk. Menn konungen svarade: »Du haffver ingen ursak till att klaga ther om, ty mina fångna i Sverie haffva icke så godh lägenheet.» Konungen talade alltt svenska medh honom, och då han i förstone (n. Carl Carlsson) talade någedh sachtta, talade marschalken Wicsiolowskij till honom på latin, säijandes: »Loquere clara voce!» Om nu konungen icke väl hörde, eller om fröken Anna, konungens syster, stogh vidh en dörr på högre handen, att hon och höra ville, thett veet mann icke. När han kom uthur konungens cammar, togh åther pristafven emot honom och ställte sigh vennligh, tillbiudandes honom att gå inn i konungens stall till att besee konungens hästar, ty thett var gijnt emot fönstran ther som theras fängelse var. Dijt gick han och medh denn fångna inn, lemmandes honom ther hoos en velsch berijdare, så lenge han gick up till herr Jacob Pontusson och förde honom hastigtt fram om stallett upp till konungen. Sedan låtho the straxt Carl Carlsson komma up i cammaren till sitt fängelse igen. När han nu kom dijt och fann icke h. Jacob för sigh, thesslijkast h. Jacob moste gå uth och viste icke hvar af annan någedh, hvadh mann medh them förebade, allena theras drengiar vore stadigtt qvarre uthi fängelse, kom them hvardera särdeles tanckar i sinnet, till thess her Jacob åther komm igen ifrån kongen. Då viste the säija hvar andra, hvadh som passeradh var, och haffver konnngen frågadh herr Jacob fast när om thett samma som Carl Carlsson; doch ville konungen veta af herr Jacob några ordh, som vore uthskurna aff ett breff, hvilkett herr Jacob sin frende, capitein de la Blancque, hade ifrån Räfte för sitt fengelse tillskriffvidh och förmaant att komma till Sverie igen vistandes ther hoos them, som han hade upfostradh aff barndommen, medh hvadh mera, som han honom kunde haffva tillskreffvidh; frågade så kongen honom, hvadh för ordh ther hade varidh skreffna, hvar som papperedh var uthskuridh. Herr Jacob svarade sigh icke kunna thett minnas, menn denn, som thett hade uthskuridh, moste sielf thett veta till att säija. Sedan bleff han åther beledhsagadh dijt, som the båda tillförende hade varidh, i fängelse igen. Någen lithen

tidh ther efther haffver fröken Anna, konungens syster, förskickadh till them i fängelsedh båda två några linnkläder, skiorttor och annat, som the behöffde till theras reenligheet, hvilket sannerligh var barmherttigheetz värk emot them, alldenstundh the icke myckett sådant i förråd haffva haftt, medhan the obetänkt vore komna inn på Woldmar, och hvad thee medh sigh hade, bleff aff den polnsche jungfrun (så kallades thett ena styckett, ther medh Wollmar beskötzt) them beröfvadh, ty kulan aff styckett gick gönom den ena väggen inn och andre uth igen, tagandes medh sigh ett skrijn, ther inne var Carl Carlssons linnkläder och reda penningar, som alltt förkomm och bleff bortta. Sedan vahrade icke länge, då brachtte pristafven them onda tidender, säijandes, att herttig Carl medh sin förstinna och the unga herrarna, herttigh Johan, kong Sigismundi broder, och hertigh Carls båda sönnar, Gustavus Adolphus och Carolus Philippus, medh frökerna, vore i Finlandh alla komne om halsen gönom skippbrott på resan till Sverie hemm igen, ther medh han tänktte uthan tviffvel the fångna herrar desto mera bedröfvva och föra uthi förtviflann om sin förlossning; och andra sådana onda tidender finge the väl oftha förnimma, antingen sanna eller osanna. Menn huruledes greff Johan aff Nassow haffver fallidh stor cantzlern Zamoijskij uthi lägreth och slagidh upp alla hans cosackar och så närh kommidh få stoor cantzlern sielf fängen, ther han vidh Anssen hade sitt kvarter, om han hade haftt rätta kundskapp, hvilket skedde vidh samma tidh eller straxt efther, då herttigen drogh ifrån Refvel öffver till Finnlandh, ther om fingo the icke thett ringaste veta, så lenge the vore fångna, för änn som the kommo löös till Sverie igen och Carl Carlsson thett haffver höört förtällias aff fellttmarskalken Herman Wrangel, som på samma tidh var en ung persohn och hoos polackarna uthi lägreth. Menn här om kann mann bättre bärettelse få aff välbemälte fellttmarskalk sielf, doch bättre aff hans svåger, den unga greffve [Heinrich] aff Nassow, hvilken haffver lofvadh sig hvillia senda sin salige herrfaders diarium öffver alltt thett han i Lifflandh förrättadh haffver, hijt till nu riksammiralen h. Carl Carlsson Gylldenhielm till att communicera medh them, som lust haffva att denna historia beskriffva.¹⁾ Menn såsom nu sagtt ähr, haffva båda fångna herrarna öffver sitt fäderneslandz tillståndh och thenna berättelse om så oförmodelige händelse medh herti-

¹⁾ Se nedan s. 396 ff., där denna relation är aftryckt.

gens och hela furstlige husedz olyckelige fall och skipsbrott (om så vara kunde) hela vintteren uthi melancholia och hemmligh sorgh tillbrachtt, icke vetandes, hvadh the här om troo skulle.

Nähr nu vinteren begynte lida till ännu och vååran var för handen vidh senaste dagarna in martio, begaff sigh konungen ifrån Willden till Warsow och låth båda fångarna medh sigh föra på en kollasch, omringda och beledsagade medh heijduckarna uthaf konungens vachtt. Uthi Warsow bleffve the herbergerade i staden, så lenge som konungen ther var, menn någedh bettere inn på sommaren, då konungen drogh sin bönefärdh till jungfru Mariæ closter uthi Czesstokova, låth han båda fångarna föra medh sigh på vägen alltt inn på Rava uthi Masuren, tolf mijl ifrån Warsow, ett gammelltt slott och en af trä bygd stadh ther hoos. Ther bleff sedan thes stadige fängelse en tidh long. Menn såsom hade varidh uthloffvadhd vidh Wollmars uppgiffning, att fångabyte skulle skee emillan bäge cronor, så bleff och ther om hvartt åår handladh och tracteradhd och aff och till poster förskickade, som thetta skulle driffva och fordra, så väl af polnsche fångar ifrån Sverige, som af the svenska uthur Polandh. Doch i medler tidh moste thesse båda fångar på Rava mycken spott och förviltelse aff sin pristaff, för:de Wicsiolowskij lijda och uthstå, alldra mest medh smådh ordh och lögnachtige beskyllningar på H. F. N:de hertigh Carl, hvilkett på Rava en gångh så vijda uthbrast öfver måltidhen, att the svenska fångarna svarade, ther vore icke ett santt ordh hoos. Då bleff pristafven vredh, säijandes: »Hvadhd, mena I, att jaghd liuger? Thett haffver H. K. M:tt sielff så berättatt.» Då svarade Carl Carlsson (aff otolamodigheet och obetäncktt, att thett så illa skulle förstås och uptagas), thett kunde H. K. M:tt och väl aff osanfärdigh berättelser säija någedh, som icke så sannt vore. Då sprang pristafven upp vidh bordet, ropandes på tyska: »Soll dann mein könig gelogen haben?» och drogh på sin sabel. Denn andra nappade till sin kniff medh högre handen och sallttfaatet i venstre handen, hotandes kasta honom sallttett i ögonen och knifven i strupan, om han sin sabell vidare blottade. Menn herr Jacob Pontusson sprang till och fick pristafven i armen och badhd honom betänkia sigh, medhan the båda vore fångar; icke håller var thetta så illa meent eller sagtt, som thett illa uptogs. Allttså stillade han den gånghen sin vrede. Menn likkaväl felades icke spott och spee medh annat mera dagelige förtreet alltt bortt åth, hvarföre

och, sedan the förnummo, att medh theras förlossning och fånga byte inthett allffvare var, ehuru väl på riksdagarna i Polandh någedh ther om var bevilliadh, så förhalades doch tidhen medh onyttige, ja och falska undskyllningar, ther medh tidhen och åhren förluppo, betänktte the sigh sin emillan, (hälst medhan the förmärktte om Carl Carlssons förlossning vara största besvärredh), att Carl Carlsson måtte försökia sin lycka, om han kunde komma till att undfly och rymma sitt fångelse, förmenandes att om the sköönt finge honom igen, kunde them inthett värre skee, änn som the då hade; kommo han och väl igönom, så vorde visserligh herr Jacob och väl förlossadh varda, medhan om hans persson syntes icke så stoort betenkiande vara. Alltså, någon tidh fram bättre rammade han sin lägenheet på Christi himmelfärdz dagh om natten, tagandes en sin dreng medh sigh, Johan Kerner benempndh, medh ett rör och en yxe, ther medh ginge the på en lijna uthför muren och ärnade sigh på den vägen åth Breslau i Schlesigen, icke på landzvägen uthan efther compassen gönom skogh och öfver åker och eng ginast fram. Menn såsom thetta skedde om afthonen och han öfver natten komm foort gönom åthskillige fahrligheeter öfver strömmar och bäckar och inn uthi en skogsbacka, ther han mente sigh vara öfver dagen stilla och säker och om natten åther vandra foort, komm likaväl så myckett folk omkring skogen, att the medh dagzliuset kunde spåra honom upp, och ginge så tiuektt medh folk igönom skogen lijka som mann går skall, sökiandes alla städes, till thess emot middagen the funno honom och förde honom inn till Rava igen uthi fångelsedh.

Sedan icke länge ther efther, bleffve the båda två, herr Jacob och Carl Carlsson, ifrån Rava uthur Masuren förda till Marienburg i Preussen, icke annars änn till lockefoglar att få sina polnsche fångna uthur Sverie öfver s[i]önn till Tyschland och medh practiquer få them lösa, behollandes sina svenska fångar qvara, såsom sedan skedde. Ty ifrån Sverige vorde öfversende till Strålsundh förnemme polnsche fångar, castellanen Schenking, æconomus fordom på Derbtt, och en af Wicsiolowskij slechte uthur Littowen hade varidh starosta och fången på Runeborg, medh några andra mera. These bleffve aff the svenska commissarier i Strålsundh väl och humanissime tracterade medh mera friheet änn sigh borde emot thett, som them svenskom hoos polackarna vederfoors. Ther igönom fingo the lägenheet att rymma sin koos och kommo så

dijt till Marienburg, ther the svenska vore fångna, och efther den ena Wicsiolowskij var pristavens frände, blef honom eftherlåtidh att komma inn, doch obekendt, till att see på the båda svenska. Thetta förmerkiandes the svenska fångar, brukade the sedan och practiquer i Marienburg gönom heijduckar, som hade vachtt öfver them, och skreffve hemlige breff uth på åthskillige orter, huru the måtte få penningar hemligen, ther medh the kunde locka sin vachtt och ther till värffva några tyska uthan före, som och ville hielpa till medh antingen hemligen bestiga husedh och taga fångarna ther uth eller öfverfalla slotzheijduckarna, läggia them neder och taga inn slottett, behollandes thett inne på förhoppning om någon undsättning. Sådana dunköne eller öfverådige anslagh förorsakades aff den förtvifan, som the hade om sin förlosning, menn thett kunde icke lenge bliffva fördoldt, ty den drengen, som lopp i Rava bortt medh Carl Carlsson, Johan Kerner vidh namn, kunde af otolamodh icke lengre förbida, uthan giorde sigh siuk, ther medh kom han uth ifrån the andra, ty ther var trångtt rumm inne. Sedan ville han icke mera inn till them, uthan till att hielpa sigh löös uppenbarade han alltsamman och mera änn som santt var för Wicsiolowskij, uthvijsandes rum och ställe, hvar som the vore vahna att gönom en annan Carl Carlssons dreng (som alltidh bar uth orenligheeten, medan ingen annan fick gå uth om cammer dörran), Hindrich Finne benempndh, läggia sina breff, som ginge emillan Jacob Hill sammtt en valachisch herre af the despotter och thesse båda herrar, som icke longtt från hvar andra fångna vore. Nähr nu sigh hende en dagh, att Wicsiolowskij hade funnidh några breff på samma rumm uthi ett holl, komm han och skilgde them åth, tagandes först Carl Carlsson uth i ett annatt maak och rumm, ther han uthi köllden låth kläda aff honom ifrån hiessan till footsålan och ransakade efther flera breff, menn fann inga. Då sade han: »Ja, ja, jagh haffver fuller breff nogh funnidh allareda», lopp sin koos och togh sedan h. Jacob de la Guardie bortt och uth i en annan cammar. Sedan förde han Carl Carlsson åther inn i sitt förre fångelse, och andra dagen ther efther komm åther herr Jacob ther in till honom igen. Ther bleff och samma tidh en valackisch heijduk fången, som var en af fångarnas vachtt och hade hulpedh thesas breff inn och uth bära, hvilken therföre vardt rättatt och stegladh. Sedan någon lithen tidh ther efther samma vintteren bleffve the båda förda till Rava uthi

Masuren igen, ther the åter en long tidh sittia och lijda moste. Menn den drengen, som förrådde them, (oansedt i förstone han var myckett afholten) kom sedan lijkväl i ogunst hoos Wicsiolowskij och bleff kastatt i tornet på Rava, för thett han berömde sigh emot honom om sin stora förtienst och merite, menn han vardt sedan snaart uthlåthen och förvijster att draga, hvartt han ville, kom så åth Nederlandh och låth sigh ther värfva under soldater att draga åth Sverie medh andra flera till att tiena; ther bleff han då kender, fången och upphängder för sin otroheet skull.

Sedan vidh pass tu åhr, mer eller mindre, ther effther, bleffvo the åter förde till Marienburg i Preusen igen och effther någen tidz förlopp vidare på grentzen till Putzig, ther som Hans Weijer var starosta eller ståtthållare, hvilken medh Wicsiolowskij hade commission om fångabytett på båda sidor. Och ther emot bleffve åter polnsche fångar uthur Sverige till Strålsundh öfverförde: en voyvoda, Dembinskij, som Carl Carlsson sielfv före sitt fångelse hade bekommidh fången vidh Pepall, som förre i hughkommidh åhr, thesslikest några andra af adel samptt jesuiter och präster. These fångar bleffve nu väl bättre förvahrade, att the icke kunde få rymma bortt såsom the andra. Menn när Weijer och Wicsiolowskij förnummo, att theras practiker icke så måtte haffva foortgångh, kommo the inn till sina svenska fångar och medh sina smeklande ordh goffvo tillkenna för Carl Carlsson och h. Jacob Pontusson, att fånga bytet kunde nu väl skeep, menn thett stoge allenast ther på, att the svenska commissarier ville icke föra sina fångar inn på grentzen, och the dierfdes icke heller (för sin konungs högheet skull) draga medh sina fångar så longtt öfver grentzen inn till Strålsundh; hvarföre vore nu inga andra medel änn som handla medh hvar andra på godh troo och loffen, begärandes för den skull att these båda svenska fångar ville giffva sin skriffvelse till svenska commissarierna, som vore Olof Stråle och Hindrich Horn (haffvandes medh sigh en englischmann af adel, som uppsehande medh fångarna skulle haffva, hvilken var Carl Carlssons hoffmästare, benempnd Welom Netterwoed, dragandes af och ann att befordra fångabytet) att the ville sina polnsche fångar, som vore i Strålsundh, ställa på frija fötter och låtha begiffva sigh på vägen åth polnsche grentzen, så loffvade the och sigh villia ställa Carl Carlsson och Jacob Pontusson på frija fötter till Lowenburg i Pommeren.

Nu tviflade väl thessa båda, om icke bedrägerij och vore ther under, och frågade, om och alla fångar, som the begärade lösa, vore nu öfverkomna till Strålsundh (efther som tillförende alltidh föregaffs, att icke alla fångar vore ther till städes, hvarföre medh fångabytett så lenge fördröijas moste). Då svarade the polnsche commissarier, ja, the vore nu alla tillstädes. »Menn (sade the svenska fångarna) huru skola vij vara försäkrade, att I släppa oss löös, närh Edra polnsche i Strålsundh ähre löös låthne vordna?» Då svarade Hans Weijer: »Ja, bey Gott, auf edelmans glauben», giffvandes ther på sin hand och ordh, att så snart han förnummo them vara löös giffna i Strålsundh, skulle och thessa ställas på frija fötter, som uthlofvadh var. Ther på satte the sigh neder och skreffve medh största flijt och trogen förmahning, bidiandes the svenska commissarier, att the så ville göra och ställa troo till hvadh som uthloffvadh var, låthandes komma på sigh till att försvahra, hvadh ther efther komma kunde. Thetta skedde alltså. Menn närh polnsche fångarna vore lösa och till Putzig ankomna, då kunde the svenska fångar väl märkia och see gönom sina fönster thes annkomst och höra ther på thes sorll och pancqueterande, doch uthan någon sin hugnadh eller tröst, ty andra dagen om morgonen, då fångarna ännå lågo på sängian, kom Wicsiolowskij upp och kallade på h. Jacob Pontusson; han skulle stå upp och draga sina bästa kläder på sigh. Till Carl Carlsson talade han icke ett ordh. Då sågh han och väl, huru dagz thett var, och låth sigh likväl icke merkia. Menn h. Jacob moste medh Wicsiolowskij gå uth och till Weijer. Då bleff honom ther kungiorde, att han väl kunde komma löös för desse fångar medh särdeles vilkor att på en viss tidh icke tiena emot konungen i Polandh, menn hans cammeradh Carl Carlsson moste ännu bliffva fången, ty Arffvidh Eriksson och några andra svenska, som för konungens skull hoos herttigen vore fångna i Sverie, vore icke medh öfverkomna. Sedan kommo the åter inn till Carl Carlsson och kungiorde honom thett samma. Då svarade han: »Jagh hade förhoppads, att adeligh troo, loffven och handsträckning skulle bättre bleffvin hollen, alldenstundh I oss och sade, att alla fångar vore till städes, doch nu venda I Arffvidh Erikssons och andras frånvarelse före till Eder undskyllan, om hvilka alldrigh haffver uthi fånga bytetts tractater varidh eftherfrågadh eller omtaladh. Jagh hemställer thett Gudhi att dömma om huru redeligen ordh och löfthe hoos Eder

varda hollna». Då bleff Weijs vreedh, säijandes hann skulle icke myckett bruka munnen ther om, hann hade medh honom inthett ther om mera disputera och handla, the svenska commissarier hade han handladh medh, the måtte thett försvahra, att icke alla hadhe varidh tillstädes»; therföre moste I draga tillbaka uthi Edert gamla fängelse igen.» Honom bleff svaradh, om icke sådana breff ifrån them båda medh så stark försäkring på troo och loffven hade kommidh polnsche fångarna löös, elliest hadhe han medh sin handling inthett uthrättatt. Menn här fanns hvarken barmherttigheet, troo eller lofven någedh gälla.

Allttså moste Carl Carlsson straxt samma dagh medh Wicziolowskij till baka åth Marienburg igen och sedan åther till Rava i Masuren, sitt gamla fängelse, menn herr Jacob, den behöllt Weijs hoos sigh qvar. Thetta skedde allt på samma tidh, som thett olyckelige slagedh skedde vidh Kerkholm i Lifflandh, therpå konungen i Polen vist förmodade nästfölliande vååran medh krigsmacht komma till Sverie och lätteligen vinna allttsamman igen. Men Herren Zebaoth hade annorlunda beslutidh och väktte upp i Polandh en rockos (som the på sitt språåk säija) eller upproor, ther herttig Janus Ratzewill och andra förnemme herrar flere vore upphoff till, och skaffade kongen så myckett i Polandh att göra, thett han måtte väl tacka Gudh, att han fick beholla polnsche cronan. Thetta upproor skall sigh haffva förors[a]kadh (säijes af en paart) therföre, att konungen icke eftherkomm thett som på riksdagar vardt beslutidh, och att jesuiter emot riksafskedh rotade sigh för myckett ther inn; item att monga fremmande landsmän tiente till hoffva för stoor löön, som polackarna sielffva väl måtte niuta till goda och tiena före; och myckett annat sådant mera, som the ville haffva afskaffat. När thetta således tillgick, moste Carl Carlsson och niuta thett till onda antingen för hemdhgirugheet eller befahrande, om han kommo löös, måtte han och emot konungen vidh thetta buller mera skadha tillväga komma. Allttså bleff han på båda fötterna medh järn och fiettrar så förvahradh, att han ingen förhoppning hade således ett halfft åhr kunna leffva, sedan någon tidh kunna komma löös igen. Menn Gudh, som för synderna skull straffar meniskian, giffver och tröst och tolamodh, them som sigh betänkia och till honom omvända. Ty uthi sex åhr och sex monader moste han samma järn och fiettrar på sigh beholla både natt och dagh och ther till bliffva allena innstängder uthi en cam-

mar, som alldrigh giordes eldh uthi (ther var ingen skorsteen inne), ehuru kall vinter ther och var och steengolff uthi ett trähuus, ther vädredh igönom väggiarna blåsa kunde, så att skäggedh om munnen på honom isades ther inne. Ett lithett fönster var ther medh järngallror väl förvahradh och tiugu heijduckar medh pristaffven på båda sidor om honom, uthi varma stufvor liggiandes, som natt och dagh höllo stark vachtt, så att ingen måtte komma inn till honom uthan särdeles förnemme personer och understundom jesuiter och munkar. Doch var thett en stoor nådhe af Gudh, att the eftherlâthe honom biblia och den heliga skriffth samptt åthskillige skribenters böcker, så väl papistische som lutheriske, historische och theologischke, ther medh han sitt tidhfördrieff haffva kunde, doch icke uthan anfächttning aff religionen, såsom hans Schola captivitatis uthvijsa kann, som på tryck ähr uthgången uthi Strängnäs (sedan han löös komm) medh episcopi ther sammastädes synnerliga recommendation. Då han nu i tolff åähr hade uthi sitt fängelse alla handa vedermöda uthståndidh och i medler tidh mongen uthi Sverige medhynkian medh honom hade, haffver iblandh andra en lijfländisch öffverste, Reijnholdt Taube vidh namn, till hans förlossning fängadh i Tyschlandh en littovisch furste, Koretzskij vidh namn, kommandes ifrån sina studier uthur Frankerijke, en ung herre. Och tillförende var och i Lifflandh fången vidh Wittensteen en Sborowskij aff förnempnsta polnsche adell, hvilka och i Sverige länge vorde fängzlige holdne och på alla riksdagar i Polandh myckett om theras förlossningh emot Carl Carlsson handladh och traacteradh, såsom och bevilliadh, menn alltidh aff konung Sigismundo upskufvidh och fördrögdh, till thess Gudh hadhe kalladh konung Carl aff thenna verldennes jämmerdaal. Då bleff Carl Carlsson ändtligen förlossadh uthur järnan gönom polnsche drottningens förböön hoos konungen, närh the gönom Rava en gång drogo till sin bönefärdh åth S. Mariæ closter vidh Czystakowa. Och moste då Carl Carlsson medh sina järn bliffva nederfördh på borggården i drottningens åsyn, ty alla förundrade sigh öffver thett han så monga åhr ett sådandt fängelse hade kunnet uthhärda. Och medh thett samma förährade drottningen honom svartt klåde till söriedrächtt öffver sin affsommade herre medh 20 ducater och linne eller lärefth till nödhortfen, ther medh han vardt nogorlunda tröstadh uthi sin jämmer och sorgh. Doch fördrögde ännu väl halfftannatt åhr eller meer medh hans

förlossning. Sedan likväl, när man i Polandh icke förnam vara någon förändring uthi regimentett i Sverige efther konung Carls död, uthan ständerna sampttligen höllo sigh till hans äldste liffsarffvinge och prins, konung Gustaff, som kallades sedan den store, låth konungen i Poland hemtta Carl Carlsson ifrån Rava till Warsow, bevilliandes nu först honom att uthbyta emot herttigen Koretzskij och Sborowskij, hvilka vore aff den unga uthvalda konung Gustavo i Sverie till den ända förskickade till Liffland medh andra flera polnsche fångar till att uthbytas. Nu tillstodde konung Sigismundus strax ther i Warsow att honom af alla förnemme persohner, polnsche och andra, måtte mera ähra och besökning vederfahras änn som tillförende. Bleff alltså aff the Dönhoffver till gäst budin på en aftonsmåltidh och medh en caretta eller vagn dijt förder, ther monga förnemme polnsche herrers och senatorers söner för honom vore, medh hvilka han öfver måltiden monga discourser hade (ty them så väl som honom thett frantzöska tungomålet var gemeent), och medhan han sigh väl vachttade att fälla ordh, som them kunde misshaga eller vara konungen emot, uthan mera lempade sitt taal till thett, som kunde tiena till förening medh Sverie och Polandh samptt konungen och hans blodzfränder, the unga furster i Sverige, blef sådant för konungen och hans syster fröken Anna straxtt upfördt, och medhan thett var sommerdagh och nätterna kortta, doch the medh ungrisch vijn honom starktt till drucke, att han seent ifrån them komma kunde, bleff han, förr änn han rätt hade kunnet uthsåffva, upväcktter om morgonen och befallatt att komma på slottett till H:nes F. N:de fröken Anna. Då han nu dijt uppkomm, fann hann fröken Anna sittandes på en stool och på den vennstre handen uthi samma gemak var ett förhenge eller tappet ifrån dörran fram emot frökens stool upslagidh, och ther innan före någedh rumm eller spatium. Ther uthanföre stogh alltt på raadh frökens fruentimmer, ther iblandh vaar Fahrensbachernas syster och jungfru Elisabeth Oxenstierna. Till them vinkade fröken (sedan han hade hälsadh fröken och kyst hennes händer), att jungfruerna skulle gå uth. Då trädde the först fram och gåffvo honom hand hvar för sigh, gångandes sedan uth för dörran uthi ett annat maak. Menn konungens yngsta sonn eller dotter medh sin polnsche amma lopp omkring på golffvedh. Då begynte fröken Anna tala till honom medh höggh röst och svarade på hans underdånige först giorda tacksäjelse för den

förhoppning om sin förlossning, bidiandes, att han icke måtte allena udgälla thett, som hela konungerijkett Sverie hade giordt, ty hvadh han för sin person kunde råda och styrkia till fridh och enigheet, thet ville han gärna vara till förplichttadh, så santt honom Gudh hielpa skulle, önskandes olycka öffver them, som till thenna oenigheet vore vollande, förmäländes ther hoos sin herres och furstes, herttigh Carls ordh, som han oftha i sin cammar allena för sina förtrognaste taladh haffver och önskadh medh suckan Gudz straff öffver them, som sådant missförståndh emillan H. K. M:tt och Hans F. N:de hade upväckt, såsom och oftha hade beklagadh, thett konunghen honom så misstänkt hade, att thett icke måtte haffva bleffvidh vidh den förlikning, som skedde i Linköping. Menn ther halp ingen undskyllan, ty fröken Anna svarade, att hon i sin herr faders konung Johans lifftidh, när han ifrån Reffle igen till Sverie var hemkommen, hade nogh förmärkt, att då allareda herttighen emillan faderen och sonnen gärna hade stiftadh någedh ondt. »Men hann achtade sigh icke therföre, att jagh förstogh och latin, ty the talades vidh på latin om lifländska krigsfolkettz trång, och att min herrbroder (sade hon) tilbödth sigh att betala them och ställa them tillfridz. Menn herttighen afstyrkte, att thett icke måtte skee, såsom skulle svenska krigsfolkett ther medh kunna göras afspennigt ifrån konung Johan till polnsche cronan. Hvadh var thett annat (sade fröken) änn att upväckia missförtroande emillan min herrfader och herrbroder?» Svarade Carl Carlsson igen, att alldrigh kunde han troo, thett Hans F. N. hade thett så meent, uthan att polnsche cronan, som tillägnade sigh någon rätt till Eestland i Lifland, kunde lätteligen ther medh locka svenska krigsfolkett till affall och på sin sida, ther medh och få landet inn ifrån Sveries crona, om folkett af andra änn som Sveriges cronos tienare skulle haffva bleffvidh betaalt, menn hade konung Johan bekommidh penningarna i sitt voldh och egen disposition, alldrigh hade H. F. N. då varidh ther emot, ty (sade han) lijka så giorde och herr Jöran Boije, då han fordom kom polackarna till hielp och slogh ryssen ifrån Wenden. Då hade polackarna tilbudidh att betala svenska krigsmachtten en monadz solld för sitt trogna biståndh, menn herr Jöran Boije ville thett icke samtyckia, achtandes för neesligen vara att låtha betala sigh aff en fremmande crona eller konung, then the icke tiente, uthan vore komna till hielp och undsättning,

begärandes allena then venskapp aff polnsche cronan till tacksamheet, att the groffva stycker och artillieri, som han hade af ryssen, theras sammtlige fiende, vunnidh och becommidh, måtte till Riga, som närmaste siöstadn var, leffvereras och sedan komma till Sverie, hans herre och konung till handa. Thetta loffvades väl, men skedde alldrig. »Doch beder jagh (sade han), att thetta mitt ginsvar icke må tagas till onåder up», fallandes på ett knä och sade: »Thetta kommer migh icke vidh så högtt att undskylla, ty Gudhi ähr alla sakar bäst kunnug och kan allena nu dömma ther om, menn jagh beder om en nådigh förlossning uthur thetta longvahrige fängelse.» Fröken Anna badh honom stå upp och sade: »Thett står nu till the svenska, huru upprichtigtt the ther om handla, menn när I komma löös, så bliffva I lijka godha medh the andra och kan skee styrkia mera till värsta änn till thett bästa.» Hann svarade sikh nu väl vara så spächter, att han mera måtte sökia roligheet och fridh änn krigh och buller. Hennes F. N:d svararade(!), när han kommo uthi annat väder, så finge han och (kan skee) väl annat sinne. I medlertidh som the så talades vidh och thett lilla konungens barn medh sin amma lopp kring om golffvet, stundom inn på honom, makade han sikh undan och komm så innom thett tappet och förhängedh, som förre nämpndes, och i thett han nödgades sikh omsee och spotta, efther thett han förre afthonen hade myckett vijn druckidh, fick han see konungen ther baakom stå och höra theras sammtaal. Ther af bleff then fångna väl förskräckt, menn låth sikh inthett märkia, uthan efther lägenheten makade sikh åther inn på sitt förre ställe ther ifrån och begyntte bidia Hennes F. N:de, att hon hoos Kon. M:tt sin herrbroder ville göra förböner, thett han nu måtte komme löös af sitt fängelse. Fröken svarade, hon önskade honom lycka ther till; thett vore väl nu bevilliadh, om the svenska elliest handlade upprichtigtt ther medh, och gaff honom så handen till afskeedh. Ther medh gick han uth och fann alltt fruentimmer för sikh ståndandes. Them bödh han och godh natt och sade sikh haffva förnummidh ther iblandh vara en svensk jungfru, hvilken han åstundade kenna, och såsom han förmodade medh Gudz hielp nu komma löös och till Sverie igen, hvar hon då och någedh till sin slächtt i Sverie hade till att befalla, ville han gerna ther uthi vara henne till dienst. Ther på stegh fram jungfru Elisabeth Oxenstierna och badh honom hälsa sina förvanter medh

förmahning, att the icke ville henne förgäta, hvilket och så beställt bleff hoos gubernatoren öfver Eestlandh, herr Gabriel Bengtsson Oxenstierna; ther efther icke länge välbemälte jungfru bekom förlof af fröken Anna att draga hem till sina förvanter i sitt fäderneslandh igen.

Andra dagen efther thetta sammtaal haffver drottningen till föräbring och nödhpenning på resan sendt till Carl Carlsson 100 riksdaler, och fröken Anna sende honom 50 ducater. Fröken sende och särdeles medh sin prädicant (som hon hemmligen hade) en tysk bönebook och låth säija Carl Carlsson, att efther han hade bleffvidh så stadigh och beständig uthi sin religion, skulle han och medh denna book therföre ytterligen tacka Gudh och bidia thesslikest för hennes persohn, som var aff samma troo och religion.

Några dagar ther efther vardh han väl bevakadh medh heijduckar ther ifrån till Riga förder, haffvandes på then tidh en pristaff, benempndh Alexander Biedriczki, en polsch adelsmann och konungens comornick¹). När the till Riga ankommo, bleff han på slottett införder och starkt bevakadh, så att han åther begynte misströsta om sin förlossning, synnerligen therföre, att hans pristaff låth sigh merkia en gång, då han drucken var, thett han såge icke gärna hans förlossning, medhan [han] hade godh fordeel och förtienst, så lenge han behölle honom fången. Menn lyckan slogh till, att elden kom lös på slottett, och pristaffven viste icke, hvartt uth han medh sin fånge skulle taga vägen, alltså moste förfråga hoos commissarierna, castelanen Holltschawer och starosten Götthartt Johan Tisenhausen, som vore i staden, hvilka straxt hade sitt budh på slottett medh stadzfändricken Albrecht Vegesack. Till honom sade Carl Carlsson på tyska (thett förstogh pristaffven inthett) och badh för Gudz skull, han ville laga så att han kunde komma uthur thenna mannens völd och neder i stadhen till commissarierna, eller the vorde mörda hvar andra, ty han hade ondt i sinnet emot honom. Thetta bleff och så beställt, att han andra dagen komm neder i staden och bleff frij ifrån hans upvachtande, fick haffva sina egna tienare och måtte gå, hvartt han ville i staden till gäst och sielff biuda gäster. Han lagade och så i medler tidh, att han fick medh sigh the järnband och fiettrar, som han i några åhr på sina been hade buridh, och förährade therföre pristaffven och hans broder hvar-

¹) Komornick = förvaltare.

dera en dammask underkiorttel och skarlakens öfverkiorttil sammtt 50 ducater, ther medh han och vann theras ynnest och befordring. Ifrån Riga folgde han medh commissarierna till Pernow och bleff efther någon tidh (sedan han hade most loffva att icke förursaka stilleståndets ruptur och brott, som på en tidh var giordt) förder på grentzen och emot herttigen Coretzskij och herr Sborowskij löös giffvin, rätt på samma tidh vidh pas, som han tolf år tillförende vardt fången på Wollmar, emot jula högtiden. Menn hvem kunde då mera vara gladh änn som han och tacka Gudh för en så nådigh och herrligh förlossning, i thett att fienden och konungen hans persohn så högdte hade achttheadh och nödigtt villiadh släppa, doch nu moste emot så förnemme herrar löös giffva?

Nähr han nu kom till gubernatoren, som då var på Padis closter, undfick han honom vennligen och väl tracterade samptt the andra, som medh honom folgde, iblandh hvilka var en liffländsch af adel ifrån polnsche sidan vidh nampn . . .¹⁾, som sanerligh myckett och haffver tillhulpidh på den sidan, att fångabytet då skedde. Menn gubernatoren öfver Eestlandh gjorde väl thett bästa ther till. Nähr nu Carl Carlsson hade tagidh affskeepd ifrån gubernatoren medh mycken tackseijelse för godh befordring, drogh han till Revel och rustade sikh till reesan hemm till Sverige, doch såsom han hade allareda i sitt fångelse ther aff höört och nu i Revel förnummit, huru som herr Jacob de la Gardie hade i Rysslandh emot polackarna haftt åthskillige drabbningar medh lyckones åthskillige förändringar, så väl som sedan medh sielfva ryssarna, då the ifrån sitt förbundh vore affällige och för venner fiender vordne, så att han hade nödhgadz medh voldh bestiga och inntaga den stora staden Nogarden, ther han ännå var inne och behölltt till ett säte aff krigets uthförande både emot ryssen och polackarna, ville han sin frende och fordor cammeradh i fångelse nu (gönom Gudz nådh på frija fötter) först en gång besökia ther han stadder var. Lijkaväl för änn som han på then resan sikh begaff, kommandes i hugh fröken Annas i Polen sikh bevijsa välgärningar och lyckönskan jemte hennes förvijselse ther hoos, att han icke skulle sitt löfpte om fridzbefordring komma i hugh, uthan medh förändring af sin lycka, nähr han kommo uthi annat väder, finge han och väl annat sinne, ville han medh en tienligh skriffvelse till Hennes F. N:de bevijsa

¹⁾ Lakun.

sinn tacksamheet och sinnes beständigheet och sende samma bref medh en sin antagna polnsche tienare, hvilken han medh penningar och stora löften hade sigh förbundidh och förobligeradh medh eedh och troheet, att draga till Rava igen tillbaka och therifrån (efther som uthlofvadh var skulle skee) taga en kista full medh böker och låtha komma till Dantzig hoos någon viss mann, ther då skulle vidare betalning för forlönen och förähring för omakett giffvin varda. Menn böckerna kommo ännu alldrigh tillstädes igen, ehuru oftha ther på haffver varidh fordradh och bekostning giordt. Allttså hålla en part menniskior loffven och tillsäjelse, så att snarast sagtt ingen tro och loffven i verlden mera finnes.

Sedan som Carl Carlsson hade varidh uthi Nogorden och besökt sin förtrognaste venn och frende, hvilken och honom medh stoor frögdh undfick och mycken vennskap beviiste, begaff han sigh straxtt åth Finnlandh emot sin herre och konung, som honom nu uthur fiendernes voldh hade förlossadh, att tillbiuda sin underdånige dienst och ödmiuka tacksamheet och troheet till att vara H. K. M:tt på sin förehaffvande resa till Augdows belägring fölgachtig. Menn konung Gustaff ansåg hans longliga fängelse och olägenheet och ville honom ther medh haffva förskonadh denna gången till en annan lägligare tidh, förloffvandes honom draga hem till Sverige och beställa om sina egna sakar i medler tidh. Doch förr änn som han aff konungen togh sin afskeedh, för gat han icke sin loffven till att vidare befordra stilleståndet i Lifflandh emillan Sverige och Polen, förskaffandes Götthardh Johan Tisenhausen, polnscher starosta, som och var commissarius på fångabytett och myckett hade hulpidh till fångarnas förlosning, sitt huus Saris igen till tacksamheet och till stilleståndetz vidare försäkring, ther medh han och sin loffven emot fröken Anna och polackarna fullgiordt hade. På samma tidh kom och elden lös på Åbo slott och brann så häftigt uthi alla rumm, att konungen moste sedan taga sitt herrberge i staden hoos biskoppen på någon tidh.

Hvadh som vidare Carl Carlssons och herr Jacob Pontussons tienster och bedrifter hoos fäderneslandet och sin öfverheet anbelangar, kan materia nogh finnas för them, som den tidens historier beskrieffva varda. Doch hvadh Carl Carlssons person angår, så ähr någedh ther om att see uthi en skriffit, som han uthi testamentevijs sielff (sedan han bleff riksammiral)

på sin ålderdom ställtt haffver, ehuru väl han leffver ännu och ähr sedan så mycket äldre vorden. Samma skrifftt må här till thenna relations beslut väl bijfogas, såsom föllier och ähr tituleradt:

Nosce te ipsum ¹⁾.

¹⁾ Denna själfbiografi (på svensk vers) finnes ej i det här använda originalmanuskriptet, men trycktes såsom bihang till Schola captivitatis (1644) och är därefter omtryckt åtminstone tvänne gånger.

Grefve Johans af Nassau¹⁾ relation angående kriget i Livland 1601—1602.²⁾

Efter en handskrift i riksarkivet.

Da nun herr graff Johann von Nassau Cazenelnbogen die reiss naher Schweden resolvirt, haben sich Ihre G. in Gottes nahmen den 18:ten maij anno 1601 uffgemacht und ihren weg zu Ihrer F. G. landgraff Morizen zu Hessen etc. genommen, dessen F. G. Ihro G. an Dennemarckh und herzog Careln etc. in Schweden commissiones und recommendationschreiben mitgegeben; darvon dannen seind Ihre G. zu dero elltesten herrn bruder graff Wilhelm Ludwigen, diese vorhabende sach mit Ihro G. zu deliberirn, in Friesslandt gezogen, demnach aber wolged. graff Wilhelm Ludwig albereit zu feld gewesen, ist mein genediger herr gleich gefolgt und Ihre G. in dem leger vor Rheinberg antroffen. Da nun diss vorhaben mit S:r Ex:z graff Morizen und graven Wilhelm Ludwigen berathschlagt worden, haben sie sich dasselbig gleichfalls nicht allein nicht missfallen lassen, sondern S. Ex:z neben den Herren Staaten haben ebenmessiger gestallt an Dennemarckh und herzog Careln etc. in Schweden etc. recommendationschreiben mitgegeben und

¹⁾ † 1623. Stamfader för den Siegenska grenen af huset Nassau.

²⁾ Dessa anteckningar, som äro sammanbundna med föreg., hafva på första bladet följ. påskrifter, näml. *dels* (med Gyllenhjelm's egen hand): 'Anno 1644 aprilis 25 die ähr thenna relation om svenska krigedh i Liflandh under greff Johann af Nassau Dillenburg migh af hans sohn greff Hindrich af Nassau tillhandakommen i Stockholm. Carl Carlson Gylldenhielm'; *dels* äfven (med annan hand): 'Ofvanskrefne grefve var general feltherre i Lifland ifrån dhen 12 julij 1601 till 20 junij 1602. Dagarne ähre på få rum noterade. — — —'

I slutet står: 'Allt här till änder sigh greffven af Nassows relation, och hvad här uthi haffver varidh uthstruckidh förr än thenna relation ähr migh till handa kommin, haffver jagh teknadh medh nota bene. Carl Carlsson Gylldenhielm.' — Till dessa utstrykningar har utg. ej kunnat taga annan hänsyn än att inom [] införa Gyllenhjelm's notabene i förkortadt skick. De förekomma endast i slutet af handskriften.

darvor gehalten, das durch diese gelegenheit den Niderlanden und der gemeinen sach mercklich könnte gedient werden; haben also Ihre G. der belägerung vor Bergk nicht gänzlich aussgewartet, doch in die 14 tage sich daselbsten uffgehalten und täglich bey allen bauen, aussfällen des feindts, auch eroberung der schanzen uff dem Werth sich finden und mitgebrauchen lassen, sondern seind wider zurück bis uff Bremen und von dannen uff Lübeck gezogen. Alss aber der wind contrari gewesen, haben sie bey acht tage zu Tremünden am seeport still liegen und warten müssen, demnach sie aber in 8 tagen darnach über die see kommen, seind sie zu Revel in Lifflandt den 12:te julij am ersten, Gott lob, glücklich angelangt. Weil aber Ihre F. D:cht herzog Carel albereit von dannen und bis nach Parnau verreisst gewesen, sein Ihre G. nur einen tag zu Revel still gelegen und des anderen tags gefolget. Alss sie nun den 16:ten julij 1601 zu Parnau ankommen, seind Ihre G. des anderen tags gen hoff gefordert und von Ihrer F. D:cht gar genedig und freundlich empfangen, auch von deroselben Ihro G. viel ehr erzeigt worden; darauff dann dieselbe die von höchst und hochgedachten herren uffgetragene commissiones abgelegt und die schreiben überreicht, welches alles dann von Ihro F. D:cht zu sonderem wolgefallen angenommen worden. Des folgenden tags haben Ihre F. D:cht zu wissen begert, ob nemblich Ihre G. die reiss nach Dennemarckh, weil dieselbe der cron Schweden zum besten reichen würde, an die hand nemen, oder aber mit Ihrer F. D:cht zu feld ziehen wollte. Demnach aber Ihre G. alss bald im anfang gespurt, das Ihre F. D:cht mit wenigen kriegsobersten versehen, auch sonsten keine kriegsämpfer bestellt und kein frembd kriegsvolk im land gewesen, sondern dasselbe allererst zu werben, butter, käs, eisen und dergleichen, weil kein gelt vorhanden, aussgebotten und der winter albereit vor der thür gewesen, hieneben die schwedische reutterey ins gemein übel versehen, keine rüstungen gehabt und das fussvolck übel gekleidt und armirt, ja gar keine lange spies gebraucht oder gehabt und eitel landvolck gewesen, sonsten gabe das fussvolck, wegen ihres gehorsams und weil sie grosse arbeit, hunger, hiz und frost vertragen und sich leichtlichen behelffen könnten, auch gar kein weibsvolk und tross mit sich führten, gar gute soldaten; alss haben Ihre G. bedenckens getragen sich mit Ihrer F. D:cht uff den zug zu begeben. Weil sie aber diesem allem weiters nachgedacht undt bey sich bewogen, wie das sie albereit einen schweren weg mit grossem kosten und

mühe gezogen, und also besorgt, da sie plötzlich davon ziehen würden, das solches vor einer kleinmütigkeit auffgenommen werden möchte, derowegen sie ein par tage bedenkens zeit begert. Alss dieselbe verflossen, haben Ihre G. Ihrer F. D:cht anheim gestellt, das sie deroselben, worin sie ihr am meisten könten bedient sein, zu willfären urbietig, daruff Ihre F. D:cht geantwortet, das sie nicht allein lieber sehen, das I. G. mit zu feld zögen, sondern auch das generalampt über sich nehmen und alssbald in Teutsch- und Nederland etlich kriegsvolck werben lassen wollten, uff welches I. G., weil sie solchen hohen befelch zuversehen oder anzunehmen nicht gemeint, sondern allein dem kriegswesen ein zeitlang beyzuwohnen willens gewesen, abermals bedenkens zeit begert, jedoch conditiones vorgeschlagen, und wofern dieselbe nicht implirt und erfüllt werden könten, das alssdann I. G. die legation, daran der cron Schweden wie oben gemelt mercklichen gelegen, bey Denemarckh verrichten möchten. Und haben Ihre G. erstlich vorgewendet, weil der krieg rund und ungewiss, und der Polen entsatz im anzug, auch weil kein haubt in Schweden vorhanden, es sehr gefährlich stünde, und man dann aus der erfahrung und historien hette, das, da zugleich zweij häupter im feld gewesen, selten etwas guts erfolget, inmassen vor anderm das exempel mit dem zug vor Rees noch frisch aussweiset, das Ihre F. D:cht sich wider in Schweden zu dem ihrigen, angesehen die ganze sach nechst Gott an derselben hienge, begeben, und damit alle notturfft in Liflandt geschickt wurde, anordnung thun liesse, sonderlich weil man sich auch uff der dehnischen seiten her zu befahren, sintemal der pohlische gesander daselbsten allerhandt was seinem könig zum besten gereichen möchte, tractirn und sollicitirn thete, welchen vorschlag und sorgfelligkeit Ihre F. D:cht nicht allein mit danck angenommen, sondern auch, so bald sie Ihre G. das kriegsvolck überantwortet, nachzusezen gewilliget. Vors ander haben Ihre G. begert, das 10,000 mann zu fuss und 5,000 pferdt, darunder etliche aussländische weren, neben 15 halben und 15 ganzen carthaunen mitt aller zugehör, amunition, geltt und proviant zugeordnet, wie auch die soldaten besser armirt wurden und sich der kriegsdisciplin und übung, welche in den Niederlanden bräuchlich und jezt für die beste gehalten wirt, underwerffen wollten; item das die hohe ämpter als fiscal, pfenningmeister, commissarius, archeleij-, quartier-, proviantmeister, ingenieurs, schanzenmeister, kund-

schaftmeister, wagenmeister, gewaltiger und andere mehr, deren keines versehen, neben einem kriegsrath angeordnet wurden. Ob nun wol dieses alles des landts gelegenheit und gestallten sachen nach sehr schwere conditiones waren, so haben Ihre F. D:cht doch dieselbe dessen ungeachtet eingewilliget und darauf Ihrer G. dero bestallung schriftlich, doch obgesetzte conditiones mit vorgeben, das es von unnöten, nicht mit inserirt, uffgericht. Es haben Ihre F. D:cht Ihro G. ein jahrbestallung machen und derselbe das ganze stift und statt Dörpt zum jährlichen underhalt und residentz mit der statt und aller zugehör der gütter und einkommen einraumen, und also I. G. beharlich zu bleiben binden wollen, darzu dieselbe aber nicht verstehen wollen, sondern sich nur uff 3 monath eingelassen und monatlich vermög uffgerichter bestallung I. G. eine gewisse und redliche summa gellts begert. Ihre F. D:cht haben I. G., darmit sie desto besser fortkommen könnten, etliche reisige pferd verehrt. Alss nun I. G. etliche tage zu Parnau gewesen, hat sich das kriegsvolck zu ross und fuss, ungefehr 8,000 zu fuss und 5 oder 6 fahnen reutter (ohne die jehnigen so zu feld gelegen) angefangen zu versambeln, welche Ihre G. in beysein Ihrer F. D:cht ins feld geführt, und uff die niederländische weise, welches Ihrer D:cht dann sehr wol gefallen, in schlachtordnung gestellt, und sie etlichermassen geübet, welches Ihre F. D:cht gleichwol hernacher verbessern wollen. Und weil das fussvolck gar übel mit langen spiesen und rüstungen versehen, auch mit keinen umbgehen können und wollen, haben Ihre G. etlich hundert karren verfertigen und uff jeden 5 spiess legen und fast machen lassen, welche vor jeder ordnung hergerückt und desselben tags probirt, und gegen die reutterey zu gebrauch gar gutt gefunden, und mit zu feld, weil man über dieselbe hinschiessen können und die blosse schützen damit bedeckt, genommen worden. Endtlich sein I. G. 6:ten aug. mit all dem volck voran in Ihrer F. D:cht reutterläger, welches bei Salis etliche tagreiss von Parnau geschlagen, gezogen und daselbst allerhand gutte ordnungen under der reutterey mit abtheilung der compagnien marchirn und quartieren gemacht. Dann dieselbe reutterey im brauch hatte, so bald sie ins quartier kommen, das sie den pferden die zäum abstreifften, dieselbe an die sattelknöpff hiengen, und die pferd in die wildnus zu wieden lauffen liessen, dargegen stellten Ihre G. die niederländische ordnung an, das jeder fahn im quartier, als wann sie in einem stall gehalten, ligen, und der tross das gras und fütterung holen müssen. Über

etliche tage darnach seind Ihre F. D:cht gefolget und haben Ihro G. das kriegsvolck überantwortet und sie demselben vor einem general feldherrn præsentirt und I. G. unter anderem mit folgenden wortten, wie ich von I. F. D:cht gehört, commendirt, nemblich das Ihre F. D:cht hiermit dem ganzen kriegsvolck I. G. dero schwager, so von uhralltem löblichen geschlecht von vielen hundert jahren her und von dessen stam vor diesem auch keiser erwöhlet worden etc., der sich wol versucht in kriegssachen erfahren, und deren sie ihr kriegsvolck vertrauten, vorstellen und zu einem feldherrn hiermit verordnet und sie zu gebürlichem gehorsamb gegen Ihro G. ermanet haben wollten; daruff dann das volck den eidt gutwillig geleistet und wol zu frieden gewesen. Und obwol Ihre F. D:cht nach geschehener præsentation sich wider in Schweden zu begeben gemeint gewesen, so seind sie doch, bis man vor Riga abziehen müssen, neben Ihro G. bey dem volck und im feld blieben. Ehe man nun auss dem läger uffgebrochen, haben Ihre G. das ganze kriegsvolckh zu ross und fuss etlich mal in schlachtordnung gestellt und geteilt, und wie sie sich darein schicken und treffen sollen, unterwiesen und haben die befelch, sintemal die hohe ämpter, obristen und rittmeister, nicht der gebühr bestellt gewesen, anderwärts versehen und angeordnet, und die regimenter und compagnien nach gelegenheit der landtschafften und personen mit ihrem gutten willen getheilt, und kein regiment über 4 oder 5 fähnlein starck, in desto besserer ordnung zu hallten, wie auch keine compagnie zu pferd über hundert starck bleiben lassen. Und ist dazumal geschlossen worden, ob man wol anfänglich gemeint Riga zu belägern und den feind damit von der vestung Ronneburg, so er belägert gehabt, abzulocken, das doch besser were, weil man von fussvolck zimlich starck und Ronneburg in grosser noth gestanden, das man dasselbe zu entsetzen einen versuch thun wollte. Ehe man aber uffgezogen, haben Ihre G. von herzog Careln etc. begert, das Ihre F. D:cht, weil kein trosspferd oder wägen vorhanden, die versehenung thun liessen, das proviant geschafft und dieselbe vortbracht würde, dann ohne dieses alles nicht viel ausszurichten, daruff Ihre F. D:cht zur antwortt geben, das der brauch in Liflandt nicht wie Niederland were, sondern ein jeder soldat müsste sich selbstn mit pferden und proviant versehen und dieselbe, wo er sie bekommen könnte, nehmen, zu dem stunde die frucht im feld (welche aber wegen misswachs-

senden jachs nicht zeitig worden), deren könnte man geniessen. Hierneben begerten I. G., das alsbald das grob geschüz sambt der munitio und proviant (doch das sie in der see in der nahe uffm ancker liegen blieben) möchten nach Riga geschickt werden, darmit so man aldar anlangen würde, man nicht daruff zu warten, wie dann ohne das leichtlich des contrari windts undt allerhand ungelegenheiten halben geschehen könnte, und man also mit grossen unkosten warten und des feindts entsaz inmittelst ankommen möchte.

Daruff man uffgebrochen und der weg mit dem kriegsvolek uff Lemsell, welches ein herrenhauss ist und eine grosse see darbey ligt, genommen, aldar man zeitung bekommen, das der feind vor Ronnenburg uffgezogen und dem schwedischen hauffen den kopff zu bieten im anzug were. Weil man nun darvor gehalten, das sein entsaz auch vorhanden sein möchte, alls ist berathschlagt worden, ob man des sichersten spihlen und den weg an der see hinuff nach Riga nehmen, weil der feind viel böser päss daselbsten durchzuziehen hette, oder ob man ihm stracks begegnen wollte, daruff endtlich geschlossen, das man im nahmen Gottes dem feind stracks under augen ziehen und ihme, ehe sein entsaz ankeme oder er zu demselben sties, angreifen sollte. In demselben läger vor Lemsell hat sich begeben, das Ihre G., wie auch sonsten jedes mal geschehen, auss mangel eines erfarnen quartiermeisters das quartier selbsten geschlagen und einem jeden soldaten seine stell mit schuhen und ruten nicht ohne grosse mühe abmessen müssen, welches läger uff der einen seiten eine grosse see hatte, dahin sicherheit wie auch wassers halben die reutterey verordnet war, die ander neben und hinderseit war eitel gestreich, darvorher das fussvolck gelegt war. Die vierte seite nach dem schloss, da der feind herkommen müsste, war ein gross feld, doch ein allte landwehr und graben bis in die see darvor, dahin Ihre G. etliche fähnlein knecht und in die 20 feldstück verordnet; auch war mitten im läger ein grosser lermenplaz und gegen des feindts einfall wol versehen und mit den stücken ganz bedeckt und zugeschlossen, welches dann Ihrer F. D:cht ganz wol gefallen. Die ämpter seind nachfolgender gestallt aussgetheilt worden. Herr Carel Carelsohn (welcher den winter zuvor feldobristen gewesen und neben Johann Bengtsohn obristen mit etlich hundert mann, so uff Wollmar in besazung gelegen, zu dem grossen hauffen gestossen waren) ist das haupt über die

schwedisch und finnische reutterey verordnet worden. Moriz Wrangeln, einem lifländischen vom adel und allten kriegsman, so feldmarschall ware, ist insonderheit die teutsche reutterey, ungefehr 1,000 pferdt, bevohlen; Johann Bengtsohn, ein finn, so von guten geschlecht und bey 15 jahr in Franckreich vor einen soldaten gedient, ist generalhaupt über das fussvolck gesezt worden; Bengt Larson, ein schwed, zum obristen über 4 schwedische fahnen reutter, Henrich von Ahnen, ein teutscher vom adel, so lang in Schweden gewesen, gleichfalls zum obristen über 4 schwedische fahnen; Andreas Larsohn, ein finnischer vom adel, über 4 finnische fahnen, Reinholt Anrep, ein liflender, zum obristen über 5 lifländische fahnen, Hanss Fittinghoven, ein liflender, über 5 lifländische und teutsche fahnen die obristen zu fuss sein gewesen. Jacob Hill ein engeländer, hat geführt 5 schwedische fähnlein, Jacob de la Garde, von geburt ein franzos, herrn Pontij, gewesenen feldobristen in Lifland sohn, 4 fähnlein, Henrich Liwe, ein liefländer, 5 fähnlein, Johann Deerfelt, ein lifländer, 6 fähnlein, Niels Kiehl, ein schwed, 4 fähnlein, Helj Bengtsohn, ein schwed, 4 fehnlein, Lenhard Ripping, ein schwed, 5 fähnlein; zum generalwachtmeister ein aller teutscher kriegsman, so lang in denselben landen gegen denn muscowiter gedient, genant Friederich Freiburger, zum wagenmeister Johann von Rosen, Johann Beerfelt, ein deutscher, artillereymeister, Johann Schel, ein teutscher und aller kriegsman, admiral seewarts über alle schiff. Der herzog hat ohne diss volck und seine lifländische uffwarter 2 fahnen schwedischer reutter, ungefehr 300 starck, und ein schwedisch fähnlein hackenschützen, 500 mann starck, als eine leibgarde bey sich gehabt und seind die fähnlein im anfang sehr starck gewesen. Ihre G. haben ein cornet, zum theil von lifländern, zum theil von bestellten teutschen reuttern, 100 pferd starck, und ein teutsch fähnlein knecht, welches allein im feld und 150 mann starck gewesen, zur garde gehabt. Und seind auch alle die ämbter, welche nicht bestellt gewesen, aussgenommen fiscal, pfenningmeister und commissarius, verordnet und etliche wegen der unterschiedlichen alss schwedisch, finnisch und teutschen sprach dreifächtigt besezt und versehen worden. Sonsten waren Ihre G. nicht unge-neigt die mühe über sich zu nehmen, und in Liflandt, Schweden, auch Finnland die niderländische kriegs disciplin und übung, in massen dann Ihre G. zu hauss und bey den wetterowischen graven wie auch Pfalz und Hessen wie obengemelt gethan, anzuordnen.

Alss man nun des andern tags abermals fortgerückt, hat man ein vest läger zwischen zweijen heusern. Klein und Gross Ropp genant (welche die pohlen noch ingehabt, aber weil sie kein grob geschüz daruff gehabt, übergeben müssen) geschlagen, und daselbsten, weil unser feldgeschüz wegen der ochsen, die es fortgezogen, nicht wol fort kommen könnte, einen tag still gelegen. Damalss hat man zeitung bekommen, das der feind sich hart an Wenden, welches stättichin er inngehabt, und da man über ein klein schiffreich wasser, die Aha genant, ziehen müssen, gelägert und etlich feldgeschüz wie auch schlangen, welche er vor Ronnenburg gebraucht, noch bey sich gehabt. Alss man nun des andern tags wider fortgerückt und Ihre G., wie den ganzen zug über, wann man gegen den feind gezogen, geschehen, im vorzug gewesen, haben sie kundschafft bekommen, wie das der feindt die wacht am wasser, da der pass gewesen, verlassen, seind I. G. alssbald mit etlichen fahnen reuttern dahin gerückt, und ein pferd oder 30 durchschwommen, und ob der feind noch im läger vor Wenden lige, besichtigen lassen; welche, nachdem sie vernommen, das der feind vor etlich wenig stunden uffgebrochen, seind sie ein meil wegs gefolgt und drey feldstück, welche der feind uff dem weg gelassen, gefunden. Als sie nun solche relation gethan, haben Ihre G. ein fahnen reutter durch den pass mit 2 obristen sezen lassen und das stättlein uffgefördert, welches sich auch noch denselben abent ergeben. Weil nun Ihre G. den umbstenden nach darvor gehalten, das der feind uff der flucht und denselben zu verfolgen zeit were, haben Ihre G. herzog Careln etc. proponiret, das sie sich allein in mitternacht, weil es des sommers der enden die ganze nacht hell ist, mit der reutterey, welche 4,000 starck mag gewesen sein, uffmachen, durchs wasser sezen, den feind verfolgen und unversehens, ehe er es in acht nehme und zu weit hinwegk keme, angreifen möchte. Under dessen könnte Ihre F. D:cht die brückh über das wasser schlagen lassen und mit dem fussvolck und geschüz folgen, und die reutterey, da sie sollte gekrenckt werden, ohne gefahr uff Ihre F. D:cht wider weichen und daselbsten standt fassen könnte. Ihre F. D:cht aber haben darzu nicht verstehen wollen, sondern gesagt, sie wollen mit dem fussvolck darbey sein, darüber dann die nacht und der andre ganze tag mit verfertigung der brücken zugebracht und der feind einen zimlichen vorsprung bekommen. Alss nun die brück verfer-

tigt gewesen, ist man noch denselben abent fort und bey des feindts gewesenen läger vor Wenden, welches dann sehr ordentlich gebaut gewesen, gezogen und fast in der mitternacht ins quartier kommen und aldar blieben, da man dem feindt die drey stück abgejagt gehabt, und ist dazumal der dross und proviant aller zurück blieben. Des anderen tags seind Ihre G. mit etlich wenig pferden frühe voran geritten umb einen pass, ob man den feindt zuverfolgen dardurch kommen könnte, zu besehen. Der pass aber ist von dem pohlischen kriegsvolck und vielen wagen und geschütz also verderbt gewesen, das ein solches fast unmöglich geschehen. Nichts desto weniger haben Ihre F. D:cht fortgerückt, daruff dann den nachmittag, alss I. G. ein pass verbessern wollen, unversehens einen bauren angetroffen, welcher einen anderen pass, da man wol durchkommen können, gewissen. Alss solches nun Ihrer F. D:cht zu wissen gemacht und fortgezogen, seind dieselbe mit dem ganzen volck gefolgt. Ihre G. seind mit 5 fahnen und dem feldmarschalck im vorzug gewesen, und haben denselben tag des feindts nachzug bey einem hauss, Nidda genant, antreffen und den ganzen nachmittag bis uff den abent, weil man durch viel päss ziehen müssen und der feind da alle mal standt gefasst und scharmuzirt, fortgemarschiert und desselben tags an 50 gefangene bekommen. Des abents seind Ihre G. bey ein hauss, St. Georg genant, kommen, aldar sie des feindts läger und feuer gesehen, und haben hart vor Ihro G. doch jenseit eines passes an 300 pohlen gehalten, doch haben I. G. nicht wissen können, ob das ganze läger noch aldar oder fortgezogen oder was vor päss vorhanden oder vielleicht der feind in seinem vortheil deroselben aldar warten thete. Derowegen Ihre G. ein par stundt, bis herzog Carel mit dem rest der reutterey ankommen, in guter ordnung still gehalten. Alss nun Ihre F. D:cht des feindts läger gesehen, haben sie gefragt, was man thun wollte, haben deroselben Ihre G. geantworttet, das man den tag eine schwere reiss gethan und die pferdt durch die tieffe päss gar verderbet und das fussvolck noch alles zurück were, auch man nicht wusste was man noch vor päss zu ziehen, und ob vielleicht der feind jehnsit des passes unserer in seinem vortheil erwarten thete und dahin locken wollte, derowegen am rathsambsten das man die nacht, weil es gute gelegenheit daselbsten zu der fütterung gehabt, das quartier aldar schlagen, die pferd etwas aussruhen und das fussvolck erwarten und gutte wacht hallten

sollte, und solches umb so viel mehr, dieweil es in einer halben stundt albereit ganz abent were und man des anderen tags frühe den feind im läger oder im fortzug mit grösserem vortheil angreifen könnte. Daruff Ihre F. D:cht geantworttet, sie wollten den abent noch mit dem feindt schlagen, uff welches Ihre G., welche albereit fertig gewesen, Ihre F. D:cht dero rüstung anzuziehen erinnert. Inmittelst Ihre G. die schlachtordnung gemacht und jeden hauffen, so da gewesen, uffs beste möglich zur tapfferkeit ermahnet. Und alss sie fertig gewesen, haben sie Ihre F. D:cht gebetten, das dieselbe mit den lifländern, deren ungefer 1000 pferdt (doch in etliche fahnen getheilt) gewesen, das vortreffen thun, und das Carel Carelsohn, welcher über die schwedisch und finnische reutterey commandirt, mit 1000 finnischen reuttern Ihre G. entsezen möchte, und das Ihre F. D:cht mit 2000 schweden wollten die reserve führen, welches auch also geschehen, und ist man in Gottes namen fortgezogen. Mann hat aber nicht allein durch etliche enge päss ziehen müssen, sondern der feind ist auch mit dem ganzen läger denselben nachmittag uffgebrochen gewesen, und haben allein die obgemellte 300 pferdt an den pässen die retraite gehalten, mit welchen man, bis es gar finster worden, stetigs scharmuziret, und ist man also auch die nacht in grosser unordnung geblieben und das fussvolck zurück gelassen.

Des andern tags hat man drey fahnen uff die vorwacht geschickt, und ist man willens gewesen denselben tag wegen obangezogener ungelegenheit still zu ligen. Ihre G. aber haben dem herzog vermeldet, das sie mit etwan 2 fahnen zu dem vortrab rücken, wo man des andern tags ein gut läger schlagen und sich wider samben möchte, besehen wollte, dann man darvor gehalten, weil die pferdt ganz abgejagt und die proviant allerdings zurück were, das man den feind schwerlich würde einholen können, welches Ihre F. D:cht sich gefallen lassen. Alss nun Ihre G. fortgezogen, haben sie 2 schüss mit grobem geschüz gehört, derowegen sie desto mehr mit dem vortrab geeilet und also bald die zeitung bekommen, das der feind noch in der nähe vorhanden, welches I. G. stracks Ihrer F. D:cht zu entbotten und in allereil mit der reutterey bittlich begert. Und haben also Ihre G. sich mit den fünff fahnen reuttern den feind uffzuhalten uffgemacht, und denselben bey einem hauss und pass, Rotenpies genant, antreffen. Doch haben Ihre G., ehe sie an das hauss kommen, am hufschlag gesehen, das der feind

sich in zween hauffen getheilt, ein hauff war nach Rotenpies, der ander hauff nach einem hauss, Neuenmühlen genant, gezogen, und alss I. G. in zweifel gestanden, welches der rechte hauff dem sie folgen sollten, ist ungefehr ein baur im gewällt an-troffen worden, welcher berichtet, das der mehrertheil des tross und heerwagen nach Neuenmühlen und das geschüz und kriegs-volck nach Rotenpies gezogen. Haben also I. G. den weg nach Neuenmühlen, damit sich niemand verstiesse, also bald verhauen lassen und dem kriegsvolck uff Rotenpies durch ein gewältnus und moras uff dem fuss in vollem galop gefolgt. Ehe Ihre G. nun gen Rotenpies kommen, haben sie dem feind in moras 2 schöner langer schlangen neben etlichen schönen feldtstückten abgejagt und gesehen, das der feind sein pulver zum geschüz daselbsten in brandt gesteckt hatte, welches ohne zweifel die 2 schoss, deren vorhin ist gedacht worden, gewesen. Alss man nun bis gen Rotenpies fortgerückt, hat der feind jehseit des passes mit 3 corneten gewartet, demnach Ihre G. nun 3 fahnen durchsezen lassen, und mit 2 uff dem fuss zum entsaz gefolget, hat der feindt scharmüzelsweiss bis an einen anderen pass seine retraite gar vorsichtig genommen und daselbst ein gross dorff in brandt gesteckt. Doch haben Ihre G. in die 200 wägen zwischen denselben pässen mit allerhandt, sonderlich vielen zelten (welche hoch von nöthen theten) beladen bekommen. Nachdem nun der feind einen pass nach dem anderen sehr wol defendirt undt Ihre G. ihne den tag biss uff 2 meil bey Riga, da der letste pass gewesen, verfolget, und aber die pferd ganz aussgemattet worden, sein Ihre G. mit den 5 fahnen allein da ligen blieben, da das letste treffen geschehen und die meiste casacken geblieben, doch seind desselben tags nicht sonderlich viel von der pohlischen seiten, dieweil sie sehr wol beritten gewesen, blieben, von den schweden aber fast wenig erlegt worden, und ist herzog Carels F. D:cht des abents uff die letste wahlstadt, da zimlich viel todten lagen, kommen, und hat den rest der reutterey und fussvolck zu Rotenpies gelassen und seind den abent wider zu ihnen gezogen. Und obwol Ihre F. D:cht gerne gesehen, das I. G. mit den 5 fahnen der bevorstehenden gefahr halben widerumb nach Rotenpies zwo meil zurückgezogen weren, jedoch weil I. G. einen guten pass vor sich gehabt und sich, das die pohlen solchen zu seinem vorthail einnehmen möchten, besorgt, haben sie nicht wider zurück ziehen wollen, sondern seind 2 tag aldar ligen blieben, bis endtlich herzog Carel mit all dem

kriegsvolek auch daselbsten ankommen. Under dessen man nun den feind also verfolgt und ihme in die 300 wägen vor und nach abgenommen und geplündert, haben die schwedische knecht, so noch 4 meil zurück gewesen, auch beuth darvon haben wollen und anstat dessen alle unsere reutterey wagen geplündert, das man also, da man nicht der pohlen beuth genossen hette, grosse hungersnoth ausstehen müssen. Ob nun wol Ihre G. gern gesehen, das man stracks auss demselbigen läger (weil der schrecken in den littauern gewesen) vor Riga gezogen und die reuter, welche under der stattmauren lagen, des nachts zu überfallen oder über die Dün zu jagen understanden hette, so haben doch Ihre F. D:cht dazumal noch nicht darzu verstehen wollen, sondern den weg nach Neuenmühlen, alda sie sich fast in die 3 tag uffgehallten, genommen und etlichmal Dünnemünden (welches ein starck schloss ist und an der see ligt und mit etlich 100 pohlen besetzt, auch mit groben geschüz wol versehen), ob dasselbe zu belägern were, besichtigt. Under dessen aber hat Farensbach, ein obrister uff der pohlischen seiten (welcher kurz zuvor in Churland 600 teutsche und 600 schotten, weil derselben viel in Churland wohnen sollen, erworben, und gehn Riga gebracht), in der vorstatt angefangen eine schanz zu schlagen, welche albereit zimlich hoch bracht und mit 600 soldaten und 15 feldstücken besetzt ware. Weil nun nicht rathsamb befunden worden, Dünnemünde, in betrachtung des moras halben sehr starck und wolbesetzt gewesen, auch Riga so nahe dabey und der feindt täglich seines entsazes gewärtig war, zu belagern, auch kein geschüz zum beschiessen, noch schanzen zeug bey der hand gewesen, alss haben Ihre F. D:cht endtlich den einfall vor Riga zu thun gewilliget, angesehen viel zeit und gute gelegenheit albereit, wie zuerachten, versaumet gewesen, ist man derowegen den nachmittag den 29:ten Augusti mit der ganzen reutterey, fussvolck und feldgeschüz fortgezogen, und des nachts umb 2 uhren vor der statt ankommen, und hat man drey regiment knecht den einfall thun lassen, und mit der reutterey uff unterschiedlichen orthen, da man gemeint, das sie aussfallen könnten, in schlachtordnung gehalten. Und obwol in der vorstatt ein schlachbaum mit 100 soldaten besetzt gewesen, so seind doch dieselbe bald darvon getrieben und das feuer in die heuser gesteckt worden. Daruff alsobald die schanz, darinnen die 600 soldaten gewesen (sintemal die andere 300 in der statt bey Kotkowiz dem feldobristen, und 300 uff dem

schloss bey Farensbach waren) unangesehen ein wassergraben mit einer pallissade darvor angelauffen und mit gewalt, weil die brustwehr noch nicht verfertigt gewesen, erobert, und alls es tag worden, all das geschüz darauss geführt worden, und mögen ungefehrlich von des feindts seiten 500 mann geblieben sein. Das schwedisch volck hat die pohlen bis in die statt und schlossgraben gejagt, und obwol von den wällen mit grobem geschüz und rohren sehr geschossen worden, so seind doch nicht über 30 mann geblieben. Der schwedische hauffen ist bis in den nachmittag vor der statt blieben haltten, in hoffnung die pohliche reuterey sollte ausgefallen sein, dann weil man des nachts keine gute guides oder führer haben können, hat man sie, wie sonsten wol zu thun gewesen, des nachts in ihrem lager (welches des tags nicht geschehen können) ruhen lassen müssen. Seind also die pohlen des andern tags hauffen und fluchtweiss über die Düne hinweg gezogen, und keiner sich uffm scharmüzel begeben, sondern das schwedisch volck mit dem geschüz, so sie auss der schanzen genommen, in ihr quartier abziehen lassen.

Ob man nun wol dazumal gern vor der statt were ligen blieben, so seind doch die proviant, wie auch munition schiff und das geschüz noch nicht ankommen gewesen. So hat es auch so nahe keine fütterung vor die pferdt, weil es die pohlen abgeezt, gehabt und ohne das sandig ist, das man sich also wider in das vorige quartier begeben müssen. Da von dannen ist man den dritten tag nach Neuenmühlen, da ein gutter pass ist, gezogen, und des anderen tags neben Dünnemünden her, bis widerumb an einen vornemen pass, so an der see ligt, der Mühlengraben genant, ein meil von Riga und ein viertel meil von Dünnemünden geruckt, das läger aber hat in den sandtbergen sehr übel und eng uff einander in die 3 wochen gelegen; und ist die fütterung weit zu haben gewesen. Under dessen haben Ihre G. ein schanz hart vor der statt, uff einem eilandt nach Churland zu, die zufuhr zu wehren, des nachts uffgeworffen, und hat man das volck, weil die schanz regimentsweise hat müssen gemacht und verwacht werden, mit grosser ungelegenheit jedes mahl zu schiff, die Dün hinauff an der churländischen seiten, hart vor der statt geschüz her bringen müssen. Ob nun wol von dem feind sehr mit dem groben geschüz geschossen worden, so ist doch wenig schaden geschehen, allein das ein mahl durch das schiff, darinn Ihre G. selbst gewesen, mit einer halben carthaun geschossen worden. Die in der statt

haben albereit angefangen mit Ihrer G. zu parlamentiren und heimlich etlich mal zu derselben ins quartier geschickt, weil sie in der statt zweispältig gewesen. Under dessen hat herzog Carels F. D:cht die reutterey fahnenweiss einen weiten weg uff kundtschafft geschickt, auch hat sich im läger ein gross sterben under dem volck wie auch pferden erhaben. Ist auch kein pulver im läger vorhanden gewesen.

Die proviant und geschütz ist über vermuthen in die 3 wochen aussblieben, und hat das kriegsvolck (welches seine mühlstein mit sich uffm rücken tragen müssen) grossen hunger gelitten. Über dieses hat es angefangen des nachts sehr kalt zu werden. Alss man nun endtlich das läger wegen grosses gestancks verendern und etwas näher nach der statt über den pass rücken wollen, und Ihre G. solches zu schlagen albereit angefangen gehabt, auch denselbigen tag etliche schiff mit carthaunen und munition, wie auch etlich wenig proviant, sintemal etliche schiffe mit derselben undergangen, angelangt, ist ein beglaubter mann, so gut schwedisch gewesen, in aller eil über die Dün auss der pohlen läger kommen, welcher umbständtlich, das der entsaz in vollem anzug und albereit bey der Dün, welches ein schiffreich wasser wie der Rhein ist, da sie ein brück überschlagen wollten, ankommen, und der grosscanczler Johannes Zamoiskij mit 7000 mann im vorzug und der könig in der person ein tagreiss mit etlich tausent mann hinder demselben were, berichtet, welches aber Ihre F. D:cht keines wegs glauben wollen. Und obwol Ihre G. sich erbotten mit der reuterey also bald bis an das orth, da der feind die brück über die Dün fieng an zu bauen, zu ziehen, und solches zu verhindern, mit vermelden, das man dardurch den entsaz zurück halten, und Ihre F. D:cht vor Riga mit dem fussvolck gleichwohl sicher ligen, auch die schiff zu dero besten haben könnte, so hat doch solches alles nicht helffen wollen, sondern Ihre D:cht haben vorgeben, im fall der feindt da were, welches sie doch nicht glauben könnten, sollte man ihn nur überziehen lassen, sie wollten mit ihme schlagen. Doch hat man das läger nicht fortgerückt, sondern des passes halben an seinen vorigen orth, bis gewissere zeitung kemen, bleiben lassen. Ob nun wol die statt wenig tag zuvor gänzlich willens gewesen sich Ihrer F. D:cht zu ergeben, auch albereit anfiengen, wie oben gemellt, zu tractirn, so haben sie doch, alss sie diese zeitung bekommen, wider ein herz gefasst, so seind auch etliche hey-

ducken, welche uff der schwedischen seiten gedient, des nachts auss der schanzen mit einem both in die statt gefahren und ihnen den grossen hunger und sterben, so in der schweden läger regierte, angezeigt. Über 2 tage hatte man gewisse zeitung bekommen, das der feindt nicht allein albereit die brücke geschlagen, sondern auch der vorzug schon über und sehr wol mit pferden, rüstungen und heerwagen, wie auch etlichen groben geschüz versehen weren. Weil dann der schwedische hauff nicht über 3000 zu pferd und 6000 zu fuss damals starck, der feind aber in die 17000 mann bey sich gehabt, beneben 15 doppel carthaunen und etlich 1000 reuttern, so noch im nachzug gewesen, auch die schwedische proviantschiff, weil der wintter plözlich einfiel, uff dieser seiten schwerlich zu bekommen, oder auch dieselbe mit dem geschüz wider hinweg zu bringen, und man also zwischen dem feind, alss nemblich Dünnemüнден und Riga gelegen, und der entsaz leichtlich den abzug hette verhindern und abschneiden können, und dann das volck wegen missbezahlung ganz unwillig und aussgemattet, über das auch das fussvolck das grob geschüz anstatt der pferdt, weil keine vorhanden gewesen, fortziehen müssen, auch den vorigen wintter und den ganzen sommer zu feld gelegen, alss hat man vor gut angesehen, das man abziehen, sich ins winterläger vertheilen und die vestungen, welche des winters übel zu belägeren, besezen und vertheidigen sollte. Daruff man den 17:ten september nachmittag uffgebrochen und noch 2 meil bis über einen pass, die Aa genant, gezogen, und hat man die schanz vor Riga stehen lassen und das geschüz, so albereit darinn gewesen, zu wasser hinweg gebracht. In demselben läger ist berathschlagt worden, was ferner zu thun seye. Ob nun wol der canzler einen sehr schimpfflichen, ja ehrenrührigen brieff an herzog Careln etc. ins läger geschickt und Ihre F. D:cht, das sie standt hallten und ihme eine schlacht liferen wollten, ermahnet, weil man aber gesehen, wie das des ganzen Liflandts wolfarth, wie auch Schweden und Finnlandt, der schlacht halben gleichsamb an einen seiden faden gehalten und der feind frisch und so viel stärker were, sintemal man ihne, alss er über die Düne kommen, uff 17000 mann geschätzt, da hergegen das schwedisch volck nicht über 6000 zu fuss und 3000 zu pferd, wie oben gemellt, starck, zu geschweigen sie ganz verhungert, nackent, aussgemat und mit keiner rüstung, pulver und proviant versehen, zu deme man sich der see wegen der vielfeltigen grossen stürmen und an-

derer ungelegenheiten nicht mehr diese winterszeit gebrauchen und dann anhero keine proviant vermuten können, und dann das gross sterben under dem volck und pferden eingerissen, alss hat man darvor gehalten, das es besser seye, das volck, wie gemellt, in das winterläger zu vertheilen, und die vestungen, auss welchen es zum theil genommen und ganz entblösst gewesen, zu besezen. Würde alsdann der feind, wann er niemandt im feld finde, und er sich zu wintterszeit, wegen der vornemen leuth und zarten pferden, so der källte nicht gewohnet, auch gegen ihren gebrauch were des wintters zu kriegen, nicht würde uffhalten können, unverrichter sachen wider zurückziehen und den grossen unkosten vergebens angewendet haben, und könnte man darnach mit Riga, Dünnemünden und Kockenhausen, welche noch allein der pohlen gewesen, vornemen was man wollte, sintemal Pohlen wegen weite des wegs und das dieselbe der mehrertheils volontaires gewesen, so bald nicht wider uff die bein kommen könnten. Und ist daruff herzog Carel etc. mit dem mehrentheil des fussvolcks und geschüz, neben herzog Johann Adolphen von Holstein (dessen F. G. 5 fähnlein teutsche knecht, welche sie zu Parnau gelassen, und etwan vor 3 tagen zu Ihrer F. D:cht vor dem uffbruch kommen) langs der see bis nach Parnau gezogen. Die reuterey aber und 2 regiment knecht haben sie bey Ihro G. gelassen. Ehe sich aber das läger gescheiden, haben Ihre F. D:cht Ihrer G. das kriegsvolck, so sie nit mit sich genommen, uffs neue im feld widerumb recommendirt und sie zum gehorsamb vermahnet, auch öffentlich gesagt, man sollte mit dem feind nicht schlagen, sondern sich nur so lang man könnte im feld uffhalten, doch das man vor allen dingen eher alss der feind nach Dörpt, weil man sich zu besorgen, das er denselben orth am ersten angreifen möchte, keme, und im fall Ihre F. D:cht so bald kein fussvolck hinschicken könnten, sollten Ihre G. tausent schwedische reutter in die statt und das ander volck in das burglager hin und wider nach Lais, Felin, Uber Poln, Sevener, Hapsall, Loth, Wittenstein und andrer orth mehr verlegen.

Von Parnau haben Ihre F. D:cht, alss sie daselbsten angelangt, etliche regiment nach Dörpt, Felin und Wittenstein in besazung geschickt, auch Parnau besezt und die andere nach Revel wie auch wider in Finnland und Schweden ziehen lassen, und seind Ihre F. D:cht in kurzer zeit gen Revell gefolgt. Damahls ist herzog Friederich von Lünenburg bey

Habsall ankommen, dessen F. G. von dero herrn vattern wie auch brudern, dem obersten herzog Christoffeln etc., an Ihro G. recommendationschreiben, das Ihre G. sich Ihrer F. G. in dem kriegswesen treulich annehmen und sich dieselbe befohlen sein lassen wollten, bey sich gehabt. Under dessen seind Ihre G. mit graff Reinharden von Solms (welcher auch vor Riga ins läger zu Ihro G. kommen) zusambt herrn Carel Carelsohn und Johann Bengtsohn mit der reuterey und des obristen Hillen und La Garde regimentern und 10 feldstücken uff der einen seiten des wassers der Aha bis nach Wollmar und der feind uff der andern seiten, unangesehen man das wasser wol reiten können, und einer des andern quartier feuer fast alle nacht gesehen, gezogen. Und haben Ihre G. zwischen wegens 2 heuser an einem pass uff demselben wasser gelegen, Cremon und Treiden genant, damit sich der feind solcher nicht gebrauchte, im vorüberziehen aussbrennen lassen, und ist auch zwischen wegens der obriste Lass Jacobssohn mit drey frischen fahnen schweden, in die 1000 pferdt starck, zu Ihrer G. gestossen. Jedes tags ist man uber 2 oder 3 meil nicht gezogen, und allenthalben über den dritten oder vierten tag 2 oder 3 tag aussgeruhet, in hoffnung der feindt sollte seinen vortrab, welchen sie vermeint starck genug zu sein, in einer eil und unordnung, wann er erfahren, das das schwedische kriegsvolck sich getheilt hette, nachgeschickt haben, derowegen Ihre G. allen morgen, ehe man fortgezogen, bis umb den mittag in schlachtordnung gehalten, der feind aber hat gar langsam gefolget und nichts understanden. Under dessen haben Ihre G. etlich hundert thonnen frucht, welche noch zu Rop gelegen, durch ihrer reutter trosspferdt, mit la Garde regiment und dem geschütz gehn Wollmar geschickt. Der obrist Hill ist mit seinem regiment nach Neuenhaus und Marienburg auch in besazung geschickt worden, und seind Ihro G. über 2 tag darnach mit all der reuterey (in die 4,000 starck) zu Wollmar auch ankommen, daselbsten 3 tage geblieben, und Carel Carelsohn, weil es sein allte garnison gewesen, neben la Garde capitain, La Mat, einen franzosen, und noch einem schweizerischen capitain und anderen guten leuthen, in die tausent mann starck, daselbsten, unangesehen es eine geringe vestung und eine comenterey ist und niemand sich gern daruff wagen wollen, in besazung gelassen. Alss Ihre G. nun davon dannen noch Neuenhoff, Samgniz [*sic*] und Amzen [*sic*] (doch sonder das fussvolck) gezogen, in meinung nach Neuenhaus zu

gehen und sich uff der grenzen, so lang bis man, ob der feind folge oder zurück ziehe, erführe, uffzuhaltten, haben sie von Azel auss (welches mit schwedischer garnison besezt war) zeitung bekommen, das 8,000 casacken uffs neue über die Dhün gezogen und ihren weg uff Sesswegen und also uff Adsell zu nehmen und zu ihrem grossen hauffen stossen wollten. Daruff Ihre G. sich also bald mit ihrer reuterey des andern tags uffgemacht und obgedachten cosacken entgegen gezogen, in hoffnung sie unversehens anzutreffen. Alss nun Ihre G. vors quartier kommen, haben sie gesehen, das die schwedisch und finnische reuterey, alss sie vermerckt, das man den feindt wider entgegen ziehen wollte, uff den rendezvous zusammengerückt und eine meuterey angefangen. Ihre G. seind mit den lifländern und teutschen fortgezogen und sich nicht angenommen alss das sie es sehen, daruff sie gefolgt. Demnach Ihre G. nun sich alssbald im fortziehen darnach erkundiget, haben sie erfahren, das etliche schweden öffentlich gesagt, das ihrer keiner, wie dann auch vor Kokenhausen und Wenden geschehen, einen schuss gegen den pohlen, welcher ihr könig were, und weil sie uff diesen seiten zum krieg gezwungen, thun wollte, und man Ihro G. wol sagen möchte, sie weren mit ihnen verrathen und verkaufft. Alss nun Ihre G. dieses in gewisse erfahrung bracht, haben sie ein halbe meil darvon jedes regiment uff einem grossen feld in schlachtordnung haltten lassen und zu einem jeden in ring geritten, sie ihres eidts und pflicht ermahnet und ihnen diss ihr böses vorhaben vorgerückt, und ob solches ihrer sambtlichen meinung were, zu wissen begert, daruff die befehlshaber sich alssbald zum höchsten entschuldiget und die meutmacher zu straffen begehrt. Alss nun Ihre G. den reuttern hart zugeredt, haben sie endtlich die jehnigen, welche das wortt gethan, nahmhafft gemacht und angezeigt, sie hetten mehr geredt, alss ihnen befohlen worden were; nach welchem man fort und dem feind entgegen gezogen. Dieselbe nacht kommen drey von Ihrer G. reuterey, welche uff einem adelichen hoff sich daselbsten zu proviantirn geritten, und bringen einen bauren, welchen sie daselbsten bekommen, mit sich. Derselbig hatte vom könig in Polen und dem grosscanzler Zamoiskij brieff an die vornehmste zu Dörpt, wie auch den vom adel, dem der hoff zustunde halttende, deren inhalt gewesen, sie weren uff dem wege in der nähe ankommen und wollten in wenig tagen vor der statt sein; sie sollten sehen, das sie alssdann die häupter

bey den köpfen behielten und mit denselbigen ihnen die statt lifferen möchten, alss dann sollte ihnen alles verziehen sein, und wollten sie hallten wie ein vatter seine kinder. Alss nun Ihre G. ein solches gesehen, und der feind so nahe gen Dörpt alss sie gehabt, haben sie nothwendig, weil sie, wie oben gemellt, von herzog Carels F. D:cht solches zu thun ausstrucklichen befehl hatten, wider zurück und in aller eil nach Dörpt, ehe der feind es belägere, begeben müssen. Demnach nun Ihre G. dahin kommen, ist der obriste Johann Deerfelt mit seinem regiment und so gut alss in die 3000 soldaten und etlich teutschen fähnlein in der statt gewesen und frisch neben andern ankommen. Und weil die statt klein, und es sehr an proviant gemangelt, hat man keiner weiteren garnison von nöthen gehabt, doch haben Ihre G. die reuterey etliche tage vor der statt ligen lassen und inmittelst nothwendige und mögliche ordnung, so wol des bauens alss hohen ämptern halben in der statt angeordnet, und darnach die reuterey, weil sie frosts und proviant halben, wie auch auss mangel gellts, nicht länger im feld bleiben können und wollen, in ihr burgkläger wie herzog Carels F. D:cht hiebevorn bevohlen und auch seider dem geschrieben gehabt, geschickt. Alss nun der pohl gesehen, das Dörpt besetzt, die reuterey auss dem feld und er an denselben nichts mehr haben können, hat er Wollmar, weil sein weg sich da vorüber getragen und es ein schlechter orth ist, auch h. Carel Carelsohn darinnen war, belägere, und seind dazumal Ihre G., weil die drey monath umb gewesen, auch Ihre F. D:cht auss dem land nach Schweden ziehen wollen, mit wenig personen, alss sie dieselbe zuvor etliche mahl umbstendlichen bericht, wie alles ergangen, zugeschickt, nach Revel gezogen, in meinung von Thro F. D:cht deren abschidt zunehmen, und ehe die see zufröre, sich widerumb in Teutschlandt zubegeben.

Alss Ihre G. nun den 23:ten october zu Revel angelant und des morgens gehn hoff gefordert worden, ist Ihrer F. D:cht frembd vorkommen, unangesehen sie es zu unterschiedlichen mahlen bevohlen, auch unmöglich gewesen sich hunger, sterbens und frosts halben im feld uffzuhalten, das die reuter aus dem feld gezogen, derowegen sie dann den obristen undt rittmeistern, wiewol Ihre F. D:cht vor Riga, alss das ganze läger, fussvolck und geschüz, noch bey einander gewesen, sich zu schwach geacht dem feind zu widerstehen und derentwegen auss dem feld zie-

hen müssen, hart zugesprochen, aber doch endtlich, alss sie die reutter selbst vorbescheiden und die noth gesehen, haben sie die tausent schwedisch und tausent finnische reutter, neben dem fussvolck, wider über die see nach hauss ziehen lassen und allein den obristen Lass Jacobsohn mit seinen pferden, weil er neulich angelangt, unangesehen sie es ungerne gethan, neben den lifländern im landt gelassen. Das kriegsvolck aber, so über die see geschickt worden, ist mehrertheils zwischen wegens hungers und frosts halben gestorben, und haben sie zuvor ganz Liflandt also verderbt und aussgesogen gehabt, das die bauren auch meistentheils hungers gestorben.

Ob nun wol Ihre F. D:cht Ihre G. etliche mal angesprochen, derselben beim schlafftrunck zu mehrmahlen umb den halss gefallen, sie bissweilen bruder, bissweilen sohn genant und begert, das sie neben dem general auch gubernator sein und noch den winter in Liflandt verbleiben wollten, mit vorgeben das Ihre F. D:cht Ihre G. mit aller notturfft der gebühr versehen wollten, ferner vermeldent, das wie Ihre G. Ihrer F. D:cht, so nuz alss zehen tausent mann gewesen, alss sie ankommen, also würden sie auch an jezo, da sie abziehen sollten, so schädlich sein, alss wann zehen tausent mann abgiengen. Und da Ihre G. ja nicht in Liflandt bleiben wollten, so müsste Ihre F. D:cht aldar verharren, und Ihre G. an dero statt in Schweden, weil sie sich vor Dennemarckh besorgten, das regiment zu versehen schicken. So haben doch Ihre G. ein solches füglich abgeschlagen, auch ihr bagage und gesindt hinweg in Teutschlandt zu segeln uff dem schiff und darneben alle dero pferdt an die 40 under die vornembste herren und vom adel verschenckt, wie auch dero frembd gesindt abgedanckt. Dessen aber ungeachtet haben Ihre F. D:cht uffs neue bey Ihrer G. angehallten und vorgeben, wofern Ihre G. sich nicht widerumb einlassen würden, das Ihre F. D:cht alssdann in Liflandt, hindangesezt das Schweden und Finnland des denen und muscoviters halben, welche sich sehr rüsteten und selzam anliesen, in höhster gefahr stünden, verbleiben mussten, und derowegen den herzog von Holstein neben dem landt- und geheimen räthen zu Ihro G. geschickt und deroselben zu gemuth führen lassen, das an Ihrer G. person Schweden, Finn- wie auch Liflandts wolfarth, menschlich darvon zu reden, gelegen were, mit dem erbieten, das die ganze ritterschafft, niemandt aussgenommen, uffs stärckste möglich mit zu feld ziehen würde, darneben ver-

meldent, das man den feindt, wie meniglich darfür hielte, mit seiner grossen macht im winter, welches sich doch hernacher viel anders befunden, leichtlichen aussmatten und ausschungern könnte. Daruff Ihre G. etwas bedenkens zeit begert und darneben schriftlichen, wie das landt dero einfallt nach zu retten etc., stellen und Ihrer F. D:cht überreichen lassen und darinn zugleich angerührt, in was elendt das land, da einem solchen nicht nachgesezt würde, wie dann auch hernacher geschehen, gerathen möchte, welches alles Ihre G. dazumal, wie es zu dero abzug beschaffen gewesen, lang zuvor gleichsamb propheceit und genugsamb zuverstehen geben gehabt, mit anzeig das es unrecht, das man uff einen menschen so gross vertrauen sezen thete. Weil aber Ihro G. so viel zu gemuth geführt worden, haben sie sich endtlich, damit man ihr jhe nicht einigerley schuldt geben könnte, uffs neue uff 3 monat, wie darvon ein sonderliche bestallung uffgerichtet worden, uff nachfolgende conditiones wider eingelassen, das nemblichen Ihrer G., wann die 3 versprochene monath verflossen, frey stehen sollte nach hauss uff Teutsch-, Niderland oder Schweden, dero besten gelegenheit nach, zu ziehen. Im fall sie aber, wann gedachte zeit erschienen, des winters und eises halben nicht fort und auss dem land kommen könnten, das alssdann gleichwol dero besoldung, welche gewilliget worden, vor sich gehen sollte. Vors ander, weil Ihre F. D:cht aus dem land zöge, und es Ihrer G. obgemelte beyde ämbter, sintemal das land und sachen weitleuffig, und nichts desto weniger bey den kriegssachen die politischen verricht, und dem kriegswesen die hand gebotten sein wollte, zugleich zuversehen schwehr fiele, alss haben Ihre G. gebetten, das der herzog von Holstein, wie dann auch geschehen, das politisch gouvernement und regierung des landts über sich nehmen wollte. Vors 3:te das Ihre G. 6000 mann, welche mit zu feld zögen, und 1700 schlitten mit proviant bekommen, und derselben vor ihre person, damit sie sich mit aller notturfft, pferden, rüstungen und gesind könnten gefasst machen, 7000 thaler, so Ihrer G. noch hinderstendig, ehe Ihre F. D:cht hinwegk zögen, geliefert werden möchten, welches alles dann nicht allein zu grossem danck angenommen, sondern auch demselben mit fleiss nachzukommen versprochen. Es haben Ihre G. auch dazumal durch Ihrer F. D:cht geheime rhäte, welche in dieser sachen gehandelt, eine schriftliche instruction begert, aber Ihre F. D:cht haben antwortten lassen, das ein solches unmög-

lich were, und geben sie Ihro G. hiermit vollkommenen gewallt, das sie nach ihrem gutbeduncken, und wie sie es meinten zu-verantwortten, handeln möchten. Doch haben Ihre F. D:cht, alss sie hinweg ziehen wollen und albereit uff dem schiff gewesen, in beysein des herzogen von Holstein und Lünenburg wie auch graff Reinhardts zu Solms und Ihrer F. D:cht gemahlin, bevohlen, das Ihre G. mit dem feind, im fall derselbe, welches Ihre F. D:cht keines wegs glauben könnten, im land bleiben würde, nicht schlagen oder die sach durch eine schlacht in gefahr sezen, sondern uffs ehist möglich mit 200 pferden nach Felin ziehen und sich daherumb nur 6 wochen im feld uffhalten und dem feind so viel möglich das streifen wehren sollten.

Hierbey ist zu mercken, obwol Ihre G. nicht über vier stunden bey Ihrer F. D:cht uff dem schiff dero abschidt zunehmen gewesen, so seind doch in so kurzer zeit ein gross anzahl schwedisch volck, so auch gern zu schiff mit gewesen weren, erfroren, das die todten uff einander gelegen, das Ihre G. sich darüber haben müssen führen und leiten lassen. So ist auch in der statt Revell ein überaus grosser jammer zu sehen gewesen, dann in allen gassen erfrorene leuth gelegen, die nicht alss elendig tag und nacht, weil sie kein mensch herbergen wollen, geruffen und geschreyen, hände und füsse seind ihnen erfroren gewesen, etliche haben sich in den mist bis in den halss gesteckt und vergraben, haben kein ander labsal gehabt alss einen runden schneballen bey sich ligent, darein sie bissweilen gebissen, und wirt vor gewiss gehalten, das damals in 6 wochen in die vierzig tausent menschen erfroren und hungers gestorben. Und alss Ihre G. einen gewissen tag und rendezvous der 6,000 mann zu Felin, welches ein comenturei oder ordenshauss ist, angesetzt und vermög abscheidts den 4:ten decembris daselbsten angelangt, haben sie wegen des grossen sterbens, so an allen orthen under dem kriegsvolck eingerissen war, nicht mehr als 1,500 pferd und fünffhundert zu fuss zu wegen bringen können. Auch ist die gesezte zeit nicht gehalten worden, sondern seind 8 tag langsamer alss verabschiedet gewesen, ankommen. Und haben Ihre G., weil sie nicht über 200 pferd bey sich gehabt und der feind fast alle tag fahnenweiss umb Felin gestreift, nicht ohne grosse gefahr daselbsten ligen und warten müssen. Und obwol die ritterschafft zugesagt, das welcher hiebevorn mit 2 pferden geritten, derselbig sich mit 4 einstellen sollte, so ist doch solchem auch nicht nachgesezt worden, sondern

wol vielmehr ganz und gar aussblieben. Und ist der herzog von Lünenburg wie auch graff Reinhardt von Solms mit Ihrer G. zu feld gezogen, und der gubernator, der herzog von Holstein, damit das kriegsvolck nachzufolgen fortgetrieben würde, inmittelst bis derselben zug vollendet gewesen, zu Weissenstein, welcher orth zwischen Revell und Felin ligt und vor ein festung geacht wirt, verblieben. Herzog Carels F. D:cht meinung war, der feind wurde sich so lang nicht, bis Ihre G. (unangesehen sie sich gleich nach Ihrer F. D:cht abzug in wenig tagen zu feld begeben) ins feld kommen, uffhalten, wollten auch nicht glauben, das der feind 6,000 mann, da er doch noch über 12,000 starck gewesen, bey sich hette, derowegen Ihre F. D:cht darvor hiellten, der feind, wann Ihre G. nur mit 200 personen, wie oben gemellt, gehn Felin zögen und das viel volcks nachkeme, ein geschrey machten, würde uffbrechen und darvon ziehen. Und obwol Ihre G. allerhand ursachen dargegen vorgewendt, so ist es doch Ihrer F. D:cht meinung nach darbey verblieben. Solch intent nun zuversuchen haben Ihre G. ein schreiben an herrn Carel Carelsohn gehn Wollmar, darinn er in besazung lag und allbereit belägert gewesen, abgehen lassen, in welchem gemeldt worden, das Ihre G. mit 14,000 mann ihne zu entsetzen im anzug were, in ansehung das volck, so in Schweden geschickt, wegen des eises in den schären wider zurück ziehen müssen und in Lifland wider ankommen. Und ist solch schreiben mit fleiss, das es in des feindts hand kommen möchte, angeordnet gewesen, das man darvor gehalten, der feind sollte solches leichtlich geglaubt haben, aber er hat gar zu gute gewisse kundtschafft von allem zustandt gehabt, dann der mehrere theil under den lifländern ihre negste bluts verwandten uff der pohlischen seiten gehabt. So hat auch der feind vier fahnen reutter sich aller gelegenheit unserer truppen (welches sie dann von den bauren wol haben erfahren können) zuerkundigen gehn Felin geschickt gehabt. Alss nun Ihre G. den 7:ten decembris das kriegsvolck zu Felin gemustert, haben sie herzog Careln etc. alles umbständtlich, und das sie nit stärker als gemellt werden können, zur nachrichtung geschrieben, und solches den herzogen von Lünenburg, graven Reinharden von Solms, den feldmarschalck und alle obristen, so darbey gewesen, unterzeichnen lassen.

Demnach nun der grosscanzler, alss der könig auss Pohlen wenig tag zuvor mit etlich hundert mann wider zurück ge-

zogen, 4,000 cosacken 3 meil von seinem läger bey eines von adel hauss, Neuenhof genant, in eine wagenburg, welche mit feldgeschüz versehen, lägeren lassen, haben Ihre G. einen versuch thun wollen, ob sie dieselbe unversehens überfallen möchten. Weil aber der feind 3 meil von Felin ein zimlich vest hauss, Karkus genant, dem obersten Farenbach zustendig, welches mit 50 soldaten ohne die bauren, so daruff gewesen, besezt war, und darinn ein grosse anzahl viehe, sein läger damit zu speisen, treiben lassen, eingehabt und daher alle kundtschafft bekommen, auch den zuruckzug darauss verhindern können, haben Ihre G. solch hauss nicht zurück lassen dörrffen, derwegen sie des abents uffgezogen und des morgens ein stundt vor dem tag darvor kommen. Weil sie aber den cosacken Ihrer G. anzug zu wissen gethan hatten und uff entsaz gewarttet, haben sie sich nicht ergeben wollen, derenthalben man das hauss mit den 500, so Ihre G. bey sich gehabt, zum sturmb angelauffen, daruff sie sich endtlich, alss man des thors fast mächtig worden, uff genad und ungenad ergeben. Des anderen tags ist man den nachmittag und dieselbe nacht den einfall in der cosacken läger zu thun fortgezogen, und weil der schnee zu tieff gewesen und die knecht nicht folgen können, haben Ihre G. dieselben, damit sie auch ein weichens hetten, aldar gelassen und seind des abents in der wildnus uff einem adelichen hoff, Ohmell genant, 3 meil von Karkus und 3 meil von Wollmar oder cosacken läger gelegen, kommen, da sie ungefehr 4 fahnen cosacken, welche uff kundtschafft gewesen und aldar gefüttert hatten, antreffen, welche aber mit gewalt in ihr läger entrant. Doch haben die gefangene, so bekommen worden, einhelliglich aussgesagt, dass Wollmar, unangesehen das Carle Carlensohn Ihrer G. etc., dass er das stätichen noch vierzehen tagen zuhalten getraute und das es keine gefahr mit ihm hette, geschrieben, eingenommen were. Alss aber Ihre G., ob denn also were, in zweifel gestanden und nichts desto weniger den einfall versuchen wollen, wie dan auch albereit zu pferdt geblassen gewesen, hat einer von adel, Johann Amrep [*sic*] genant, so hauptman uff Ermes, welches hauss (so drei meil von Neuenhof gelegen) er in verwarung hatte, war, seinen sohn neben zwen andern vom adell zu Ihrer Gn. geschickt, undt nicht allein das der cantzler Wollmar, nach dem er zehen wochen darvor gelegen, undt das stätichen, welches ein schlechte mauer gehabt, ein bekommen, auch endtlich das schloss starck beschossen, das sie sich letztlich uf

gnadt ergeben müssen, berichten, sondern auch das der cantzler denselben tagk Ermes ugefördert, und daruf die soldaten undt etliche landtsassen, so darin gelegen, obgemelten hauptman in ringk genommen undt ihm mit gewalt, das er sich geben solle, zwingen wöllen, anzeigen lassen, zum höchsten bittendt, das Ihre Gn. noch in derselben nacht sich dahin verfügen undt die meutende soldaten stillen oder andere daruf bringen wolte, undt weil eine grosse anzahl adelicher frauen undt jungfrauen, so nichts mehr zu leben hetten, ufs hauss gewichen weren, das Ihre Gn. bei dieser grossen gelegenheit dieselben aus des feindts rachen, damit sie in seine handt nicht kehmen, führen wolte. Daruf solches also-balt mit den vornembsten befehlhabern berhatschlagt worden, welche dahin geschlossen, weil man die gewisse zeittung hette, dass Wollmar verloren, auch die casaken ohne zweifel gewarnet undt man hierüber in die 30 meil gezogen undt die pferdt ausgemattet weren, dass man es mit dem einfall nicht wagen solte. Seint derowegen Ihre Gn., nach dem sie dero dross nach Hellmut, ein herrenhauss, zu rugk gehen lassen, gehn Ermes dieselbe nacht gezogen undt mit dem tagk daselbsten angelangt undt die reuterei hinter einem bergk versteckt undt sich mit hundert man ufs hauss begeben und die meutende soldaten mit guten undt bösen worten, wie auch mit gelt gestilt, undt weil obgedachter hauptman nicht mehr pleiben wöllen, einen andern angeordnet und sie aller seits ufs neu schweren lassen, auch uf dero dross schlitten die frauen undt jungfrauen noch denselben tagk nach Hellmut zu rugk geführt. Der feindt aber ist vor Wollmar etliche tage nach einander in einer schlachtordtung halten plieben undt Ihrer Gn. nicht gefolget, undt wie die zeitung darnach gewesen, hat der cantzler Ih[r]er Gn. anzugk undt wie starck sie gewesen wohl gewust undt deroselben gewartet. In mitternacht haben Ihre Gn. den drosz von Hellmut aus mit den weibern undt jungfrauen nach Felin geschickt undt seint Ihre Gn. doch ohne trommetblasen dem feindt an einem vortheilhafftigen orth, da er herkomen muste, mit aller der reuterei entgegen gezogen undt biss an den morgen aldar in schlachtordnung undt guter vorsichticheit halten plieben, damit sich der feindt, da er hette folgen, des nachts einen einfall thun oder in nachzugk fallen wöllen, betrogen gefunden, undt ihn unversehens angegriffen hette. Da nun Ihre Gn. abgezogen, haben sie das hauss Hellmut mit etlichen reutern und bauersvolck zur vorwacht besetzt gelassen, undt als Ihre Gn. des andern tags

wieder gehn Felin kommen, haben dieselben, weil sie gemeint der feindt wurde nachkommen, des nachts stillschweigent biss an den tag in schlachordnung gehalten, und die 500 knecht, so zu Karkus, weil sie in dem tiefen schnee nicht fort kommen konten, plieben, mit dem vieh wieder zu sich bescheiden, das hauss in brandt steken undt die soldaten wieder in ihr garnison zihen lassen.

Als nun all das fuder umb Felin, sintemahl das läger etliche tage aldar gelegen, ufgangen, haben Ihre Gn. ufbrechen müssen, undt ihren wegk gehn Über Poln, sechs meil darvon zwischen Dörpt undt Felin gelegen, genommen, daselbsten auch ein zeitlang verplieben, biss sie gesehen, welchen ort der feindt nach eroberung Wollmars ahngreiffen wolte. In dem nun Ihre Gn. von Felin hinweg zihen, ist der cantzler vor Ermes, als er nach Amtzen [*sic*] zihen wöllen, geruckt, welche sich, unangesehen sie mit geschutz, munition undt proviant uf ein halb jahr versehen gewesen, auch kurtz zu vor Ihrer Gn. wie gemelt ufs neu geschwören, schrecken lassen undt ergeben. Daruf dan Hellmut, welches gleichwohl nicht sonderling besetzt gewesen, drei meil darvon wenig tagen hernach auch dergleichen gethan. Als nun endtlich der cantzler nach Antzen zehen meil jenseit Dörpt gezogen, Dörpt aber mit erfarnen kriegsobristen übel versehen gewesen, haben Ihre Gn. zu den andern zwen obristen undt stadthalter, weil auch ein gross sterbens in der stadt gewesen, Johann Bengtsohn dahin verordnet undt geschickt. Undt als Ihre Gn. gesehen, das der cantzler mit schrecken, wie Ihre F. D:cht gemeint gehabt, nicht aus dem felt zu bringen, haben sie ihn uf einander weis zu betriegen vorgenommen undt dero wegen mit etlich wenig reutern, so sie noch bei sich gehabt, fünf meil zu rugk nach Weissenstein gezogen mit vorgeben, das sie dero kriegsvolek gäntzlich abdancken undt ins burgläger verlegen, undt Ihre Gn. sich über dass eiss in Finnlandt begeben wollten, derentwegen sie nach ettlichen tagen ihren zugk nach Lais genommen.

Unter dessen ist hertzog Friederich van Lünenburgk, dessen F. Gn. demselben zugk neben graff Reinhardten zu Solms uf Ihrer Gn. rei [*sic*] gehalten, aus mangel unterhalts abgezogen undt Ihrer F. D:cht in Schweden undt Finnlandt gefolgt. Undt als sie ihren wegk uf die Narven undt über das eiss inn Finnlandt genommen, weren sie bei nahe, da sich noch ein stundt länger uf der ruischen grentzen, da sie über zihen musten, ufgehalten, von dem muscowitter, welcher es erfahren undt uf

Ihre F. Gn. gestreift, ungeacht dieselben von den abziehenden reutern etlich hundert bei sich gehabt, gefangen worden.

Weil auch die schwedische reuter, dero noch 500 gewesen, armuts undt sterbens halben nicht länger pleiben wöllen undt können, auch mit keinen rüstungen undt schlimmen pferdten nichts ihm felddt genützet, haben Ihre Gn. sie uf ihr vielfaltig anhalten in Finnlandt ubers eiss mit Ihrer F. Gn. zihen lassen. Undt weiln eben dazumahl der cantzler einen verräter in Ihrer Gn. läger, ob dem also were, sich zu erkundigen geschickt, Ihre Gn. aber denselben bekommen, welcher auch hernach zu Revell derenthalben gerichtet worden undt ein wahl vom geschlecht gewesen, hat der verräter umbständlich an den cantzler, damit er desto sicherer gemacht würdte, mit eigenen handten schreiben, undt dass Ihre Gn. gantz abgezogen, zu wissen thun müssen, in massen dan auch dem cantzler die brieff unvermerckten betrugs seint zugeschickt worden. Demnach nun der cantzler im schloss Amzen [*sic*], so ein wall umb sich undt zwei thor hatte, lage, undt man über das eiss u[nd] graben an dem wahl kommen konte, haben Ihre Gn. vier petarten undt 50 sturmleidtern, wie auch etlich tausent halbe spies zu richten lassen undt seindt an den russischen grentzen ein grossen wegk umbgezogen, in meinung den cantzler des nachts, unangesehen er noch in die 6,000 pferdt umb sich her liegen gehabt, zu überfallen. Als Ihre Gn. nun neben dem Paijbus, einer grossen see uf der muscowitischen grentzen, durchs gewiltnus gezogen, seint sie uf drei meil neben Dörpt heraus kommen undt haben ungefehr tausent pferdt bey sich gehabt und dieselbe nacht 1500 von den besten aus Dörpt zue sich kommen lassen, welche als sie angelangt, haben sie einen casaken, welchen der cantzler uf kundtschafft in die stadt geschickt, sie es aber nicht geglaubt, mit sich bracht. Demnach Ihrer Gn. nun derselbig sehr verdachtig gewesen, haben sie ihn alsobalt fultern lassen; ob er nun wohl nichts schwetzen oder bekennen wöllen, so haben Ihre Gn. doch bevohlen ihn mit drei ketten uf einen schlitten zue binden und durch den profos selbstn gehn Dörpt führen zu lassen. Als aber der profos (welcher auch hernach dieses begangenen excess halben zue Dörpt gerichtet worden) vor die statt kommen undt dieselbe, weil es noch fru, verschlossen gewesen, ist er vor der statt zu einem bauern mit dem gefangenen eingekert undt darüber entschlaffen. Unter dessen sich der gefangen lossgemacht undt noch dieselbe nacht uf den sonnabent, da der einfall allererst den dinstag

ins werck gericht werden solte, zum cantzler kommen undt denselben gewarnet. Demnach nun Ihre Gn. allzeit des nachts, damit des feindts streuffer das feuer [vom] lager nicht sehgen, vortgezogen undt dargegen des tags still gelegen, ist endtlich ein post van Dörpt gehn Aia nach kommen, welche berichtet wie es zugangen, undt das der anschlag entdeckt were. Ob nuhn wohl eben in derselben stundt Ihre Gn. uf sein wöllen, so hat man doch diese sach mit all den befehlhabern beratschlagt. Weil nun der anschlag offenbart undt Ihre Gn. die finnische soldaten, deren sie etlich hundert, welche uf den schnee lauffen undt viel geschwintler als pferdt vorkommen könten, mitgenommen, weil auch der schnee, welches sonsten das beste vortel war, und das er uf keiner seiten mit der reuterei treffen konte, abgangen, auch der feindt so nahe gehn Dorpt hatte, das er das volck, welches man daraus genommen, abhalten undt also der stadt mächtig werden könte, undt da das kleine häuflein geschlagen würdte, das gantze landt, sintemahl der feindt wegen seiner stärke undt vortels nichts anders als zu schlagen suchte, verloren were, derohalben sie einhelliglich dahin geschlossen, das man aus angeregten ursachen wieder zue rugk zihen solte. Darzue Ihre Gn. dan endtlich, wie ungerne sie es auch gethan, sintemahl das wenig volck gut undt willig, auch alles gahr ordentlich angestellt gewesen undt leichtlich hette gelingen können, verstehen müssen. Sonsten seint die 1500 man in vier hauffen geteilt gewesen, den einen, welches finnen gewesen, hat gefürt Johann Bengtsohn, ein vornemer soldat wie mehrmahls gemelt, den andern der englisch obrister Jacob Hill schweden, weil er die sprach gekönt, den dritten Deerfelt deutsche, den vierten auch deutschen der obrist Liew, ein lifländter. Über diese alle solte graf Reinhardt von Solms comendiren, undt weil der graben gefroren undt das geschutz unverwart vor der festung stunde, solten Ihre Gn. dieselbe zu glich ahn allen orten understehen zu escaladirn undt zu ersteigen, darzu leitern vorhanden. In mittelst wolten Ihre Gn. mit den tausent pferdten den 6000 poln, welche ein viertel meil darvon in einem grossen dorf lagen undt eitel copien reuter waren, ins läger fallen, oder da sie schon zu pferdt kommen, weil sie in dem tieffen schnee mit den copien nicht viel ausrichten konten, mit ihnen schlagen oder zum wenigsten den entsatz verhindern, damit, da es gefeilet, das fues volck wieder sicher hette abziehen können, zu welchen endt man dan etlich

tausent halbe spies in den schne gegen die reuterei zu stecken, wie auch etlich hundert schauffeln ein schantz von schne uf zu werffen undt in die 12 grosser schrot büchsen mitgehabt undt alles gar ordentlich angestellt gewesen, das man gänzlich gemeint es hette nicht fehlen können. Weil sich aber obgemelte ungelegenheit mit dem lossgebrochenen gefangenen casaken zu getragen, als seint Ihre Gn. noch dieselbige nacht daselbsten zu Aia liegen plieben, undt des andern tags frü das fues volck wieder nach Dörpt geschickt, undt den nachmittag mit der reuterei allgemach gefolget, auch selbsten in eigener persohn über zwen tage in die statt Dörpt gezogen undt allerhandt ordnung angestellt. In mittelst hat der cantzler abermals, wie die kundtschafft mitbracht, drei gantzer tag und nacht in schlachtordnung gehalten undt Ihrer Gn., weil er deren anzugk etlich tage zuvor gewust, gewartet.

Weil nun Ihre Gn. gesehen, dass die verräterei so gross, dass mit uberraschen, sintemahl man zue schlagen zue schwach undt der wegk zue weit gewesen, nicht aus zu richten gewesen, auch der feindt sich aus seinem vortel nich begeben wöllen, haben Ihre Gn. uf ein ander mittel gedacht, wie sie ihn mit seiner eigenen müntz bezahlen möchten. Nemblich dieweil er kurtz zuvor Neuenhaus und Marienburgk durch verräterei, in dem er den hauptleuten daselbsten grosse ding zugesagt, einbekommen, haben Ihre Gn. uf ein ander stratagemata gedacht undt einen vornehmen man, Adam Schrapper genant, welcher capitain uf Andtsell undt hiebevorn dem cantzler verpflicht gewesen, zum wachtmeister zue Dörpt gemacht, welcher dem cantzler angeboten, weil er sehe, das uf der schwedischen seitten alles verlorn, dass er ihme die statt Dörpt umb ein gewiss gelt undt privilegia des nachts durch öfnung eines thors uf eine gewisse zeith, deren man sich mit einander zu vergleichen hatte, zue liffern, undt hatten Ihre Gn. heimlich in der statt, dass niemandt als die obristen undt statthalter darvon gewust, solche anstellung mit gebeu einer barricaden in einer verschlossenen kirchen, welches man in einer stundt ufschlagen konte, heimlich machen undt denselben orth mit etlichen carthaunen, sturmbuchsen undt sprengkugeln also zu richten lassen, dass wann schon 3000 man, darzu dann der platz gross genug, hinein kommen weren, man sie ubell empfangen hette undt sie nichts ausrichten können. So hielten auch Ihre Gn. umb dieselbige zeith, da der anschlag angehen solte, mit dero reuterei in einem walt

in der nähe gantz verborgen, damit da sie weren abgeschlagen worden, dieselben unversehens mit hülff der garnison ihnen in nachzugk oder ins läger neben den garnisonen gefallen weren. Undt hat der cantzler ein solches, sintemahl er albereit dem gedachten wachtmeister etlich gelt erlegt, auch zu unterschiedlichen mahlen, ob alles richtig were in der statt, [botten] gehabt, wagen wöllen, wie er auch im anzugk gewesen. Als aber die pforten desselbigen nach mittags, als des nachts der anschlagk angehen sollen, verschlossen, undt alles ufgeschlagen undt angeordnet worden, seint zwen schweden über die mauer gefallen, deren einer einen schenkel gebrochen, der ander aber zum cantzler kommen undt ihn gewarnet, dass er also vorüber gezogen undt die statt nicht angegriffen, sondern sich nach Felin, dasselbig zu belägern, begeben. Im vorüberzihen aber haben die aus der statt Dörpt des nachts einen ausfall gethan, den nachzugk angegriffen, etliche erschlagen undt zimliche gute beut darvon gebracht.

Ihre Gn. seint mit dero läger, welches noch 500 pferd starck gewesen, nach ÜberPoln gerückt undt täglich die gantz zeit über sie im felt gewesen, vermög habenden befehls also uff den feindt streiffen lassen, dass in die 4000 casaken vor undt nach ahn unterschiedlichen orten undt etlichen garnisonen geplieben, da doch Ihre Gn. in allem nicht 400 man ihm felt verloren haben. Aber Ihrer Gn. reuter seindt endlich wegen des tieffen schnes, grossen kälte, weiten wegs undt aus mangell proviandt undt fudters also aus gemattet worden, dass sie die wacht nicht mehr versehen können, zu geschweigen das sie hetten mögen auff kundtschafft geschickt werden oder dem feindt fernern abbruch thun können, dan das kriegsvolck offft in drei wochen kein brot, bier, noch saltz bekommen können, sondern das grün fleisch allein essen undt das böss wasser aus den morassen darzu trincken müssen, auch den gantzen winter über wie die felthüner in der grossen kalte im schne gelegen undt die gantze zeit über kein balbirer, vill weniger medicum, bei sich zue felt gehabt, ja das noch mehr ist, in gantz Liflandt wegen mangell underhalts kein medicus gewesen.

Weil nun der feindt, als er nach Felin gezogen, uf drei meil bei Ihre Gn. gerückt, seint dieselben sicherheit halben mit den reutern fünf meil zue rugk gehn Weissenstein undter die festung gerückt undt eine fahn reuter, hundert deutsche pferdt und 50 knecht zu Über Poln, welches ein schlecht hauss, zur

vorwacht undt kundtschaft halben gelassen undt ihnen so lang sie könnten das hauss zu halten undt endtlich in brant zu stecken befohlen. Als der feindt dessen innen worden, das Ihre Gn. des morgens hinweg gezogen, hat er die folgende nacht mit etlichen fanen reutern undt fuesvolck daselbsten zue Uber Poln ein einfall gethan, in hofnung das hauss ein zubekommen. Sie haben sich aber also zur wehr gestellt, dass der casacken obrister neben 30 personen plieben undt also unverrichter sachen wieder zu rugk ziehen müssen.

Unter dessen hat sich zugetragen, das der hinterlassene schwedische stadthalter zue Revell, graf Moritz von Rassburg, mit dem mus[c]owitischen gubernator bei der Narven zue Ivano-grad etlicher unbescheidener schreiben halben zue unfrieden worden, welches sich der muscowitter der gestalt angenommen, dass er den frieden zwischen ihme undt Schweden hat ufkündigen undt brechen wollen, auch allbereit über 12000 sich umb die Narven samblen lassen undt ins landt fallen wöllen. Als nun Ihre Gn. solche neue gefahr gesehen, haben sie alsobalt ein sehr freuntlich schreiben [Nb.] ahn denselbigen gubernatorn gethan undt das schreiben, so obgedachter graf gethan, geunbilligt undt solches hertzog Carlen zue wissen zue machen sich anerbotten dessen F. Gn. ohne zweifel ein solches nicht bevolen undt ihn den graven derentwegen zue gepürender straff ahnnemen würden, dan Ihrer F. Gn. begeren undt meinung were nachmals mit dem gross fürsten gute nachbarschaft vermög verträgen zue halten etc., dardurch Ihre Gn. so viel zue wegen gebracht, das gemelter muscowitter sein volck wieder abziehen lassen undt das landt deswegen ohne gefahr plieben.

Als Ihre Gn. sich nun ein zeit lang zu Weissenstein ufgehalten undt nicht über 300 pferdt bei sich gehabt undt also nichts mehr ausrichten können, hierneben auch die drei mohnat, welche sie versprochen gehabt, vollig umbgewesen undt die gantze zeit in dem harten winter zu felt gelegen, haben sie dero ufgerichteten bestallung nach, weil das eiss noch getragen, sich uf zu machen undt uber die see in Finnlandt undt Schweden zue hertzog Carlen, den endtsatz sampt aller noturfft (des wegen doch Ihre Gn. oftmals ahn F. D:cht geschrieben hatten) [Nb.] zue sollicitiren undt vollents ihren abschiedt zu nehmen, begeben wollen. Doch haben sie zuvor ihren wegk uf Revell, allerhandt ahnordnung daselbsten zue hinderlassen, genommen. Als nun Ihre Gn. daselbst angelangt, undt was

gestalt sie sich ufzumachen undt nach Schweden ihren abscheidt daselbst zu nehmen zu verreisen endtschlossen angezeigt, hat der gubernator hertzog Johann Adolf zu Hollstein etc. undt der statthalter zu Revell graf Moritz etc. wie auch die gantze ritterschafft zum höchsten darvor gebetten mit vorwenden undt protestiren, wofern Ihre Gn. dero reiss ahn die handt nehmen würdten, dass als dan in wenig tagen, dessen sie gewis weren, das gantze landt undt festung, welche ohne das wegen grossen mangels sehr meutedten, sich dem poln undt zum theil dem muscowiter, welcher dazumahl starck umb die Narven lage undt keine zufuhr aus Finnlandt in Liflandt gestatten wolte, ohne zweifel ergeben würde, welches auch albereit gleich im anfang, wie sie ihnen kein zweifel machten, geschehen were, da Ihre Gn. nicht die drei monat bei ihnen geplieben. Ob nun wohl Ihre Gn. sich zum höchsten beschwert, dass der endtsatz gahr zue lang auspliebe undt keine apparenz vorhanden, undt das es Ihrer Gn. gahr bedenklich fiel, dass das landt undt die festungen in dero gegenwart, unangesehen sie es nicht endern könnten, verloren werden solte, jedoch weil die ritterschafft undt der gemeine man sich des vorhabenden abzugs halben so kläglich gehalten undt zum höchsten erbotten, als haben Ihre Gn. so blötzlich ab zu ziehen undt das volck zu verlassen sich ein gewissen gemacht. Bevor ab weil das gantze landt eine solche zuversicht in Ihre Gnaden setzte, zum offtern repetirent, dass Ihre Gn. wie ein vatter bei ihnen gehandelt, ungeachtet der grossen gefahr, so Ihre Gn. vor augen gesehen, undt den winter uber viel tausent menschen, wie man gewis weis, ihm gantzen landt hongers undt frosts gestorben, undt die leute nicht allein das todte aas, sondern auch die eltern ihre kinder ertrenckt, umbbracht undt etliche gessen . . . [Nö.], so war auch in der statt Revell hongers undt sterbens halben eine unerhörte noth, dass man auch endlich die todten uff den gassen nicht mehr begraben undt man der vernunft nach keine rettung ohn allein von Gott sehen konte, dan in Finlandt undt Schweden were auch nichts mehr zum besten, undt könnte man des eises halben, welches bei menschen gedencken nicht so lang als diesen winter gestanden, nichts zu schiff uber die see bekommen.

Daruf nun Ihre Gn. sich noch ferner zu Revell uf dero eigenen kosten in die 4 monat mit grosser ungelegenheit ufgehalten. Undt hat der feindt angefangen Felin (daruf Ihre Gn.

zue stärckung der garnison wie gemelt eine fahn reuter undt ein finnisch fändtlein knecht drit halb hundert starck, so zu samen 800 man machen möchten, geschickt) zu belägern, daruf Ihre Gn. mit hülff des gubernators einen landtag gehn Revell angestellt, undt ihnen [Nb.] proponirt, weil Ihre Gn. ihnen zu gefallen eine zeitt lang pleiben wolte, sie aber wegen mangel proviandt, undt dass dieselbe nicht zu bekommen, kein ander mittel sehen das landt zu erretten, als das man sich understünde mit Gottes hülff den feindt, ehe er sich stärckte, aus dem landt zu schlagen, sintemahl ein neuer endtsatz vorhanden war [Nb.], dann es besser undt rhümblicher were, dass sie ehrlich vor ihr vatterlandt stritten undt plieben, als dass sie sich hungers halben dem feindt ergeben undt sterben müsten. Undt im fall adell undt unadell im gantzen landt mit ufziehen wolte, weren Ihre Gn. uhrpütich die haut mit zu wagen undt das gluck undt euserst mittel zu versuchen; welches der landtschafft undt männiglich nicht allein sehr wohl gefallen, sondern auch solches zu leisten sich erbotten. Daruf man sich Felin zu endtsetzen undt mit dem feindt zu schlagen sich eines gewissen tag verglichen, sonderlich sich nach denen, so in Felin in besatzung gelegen, gerichtet, welche sich erbotten noch drei wochen länger zue halten, als der endtsatz ankommen solte. Als nun Ihre Gn. in alle garnison ein solches zu wissen gethan undt das fusvolck gleichfals solcher massen beschrieben, seint sie gar wohl damit zue frieden gewesen, undt haben Gott gedanckt, dass sie nuhr zu felt wieder kommen undt ehrlich sterben möchten, so viel aber darneben zu verstehen geben, dass wan sie ein mahl aus den festungen kemen, sie sich wegen ausgestandenen mangels nicht wiederumb hinein begeben wolten. So würden auch unterdessen, weil der schnee abgieng, die wasser so gross, dass unmöglich war zu dem feindt zu kommen, so wusten auch Ihre Gn. gewiss, dass der dritte theil des volcks so zugesagt, sintemahl es Ihrer Gn. hiebevör zweimahl begegnet, nicht kommen, auch aus mangel fuhr undt proviandt nicht so viel, das sie sich drei tage unterhalten möchten, mitbringen könnten. Hier zwischen begibt sich auch, dass über vermuten Felin, wie hernacher folgen wirdt, sich vor der zeit des angesetzten tags dem feindt ergeben müssen, zu geschweigen da diss kleine häuflein, wie zu vor mehrgedacht, geschlagen würde, nicht allein das gantze landt verloren, sondern man es auch vor eine vermessenheit, weil der sommer vor

der thür undt die see balt ufgehen würde, also das man das landt wohl hette entsetzen mögen, rechnen könnte . . . [Nö.] Hat also der ufzugk gegen Ihrer Gn. undt vieler ehrlicher leut willen verpleiben müssen.

Belangent gemelte erobering mit Felin, hat der feindt daselbe solcher gestalt einbekommen. Als ers acht wochen belärgert gehabt undt sie sich mit ausfällen undt sonsten tapfer daraus gewert gehabt, hat er endtlich das geschütz in das stätlein, so abgebrant undt verlauffen gewesen, bracht, undt das schloss, welches nur eine schlechte mauer hat, hart beschossen undt etliche sturm, darin dan der obrist Farenspace undt andere vorneme leut geplieben, darvor verloren. Demnach nun der stadthalter uf Felin, welcher ein vornehmer finn war, gesehen, dass der feindt nicht ablassen, sondern mehr stürmen wollen, hat er unter die bress in einem keller etlich tonnen pulvers setzen lassen, in meinung den feindt, wann er dieselbige mit gewalt erhielte, zue sprengen. In dem nun der statthalter neben den vornemsten befehlhabern undt vielen soldaten uf der bressen oder sturmloch gestanden undt des feindts erwartet, hat der büchsenmeister einer, ein finn, ehe sie sich retiriret, feuer gegeben, also das der statthalter sampt vielen bei sich habendten befehlhabern ohne viel andere, welche todt plieben, hefftig verletzt worden. Weil nun ihre häupter nicht mehr uf den bein gewesen, hat es einen solchen schrecken unter dem volck verursacht, dass sie angefangen zu parlamentiren undt sich endtlich uf gnadt ergeben. Undt obwohl der cantzler die gemeine soldaten nach Parnau ziehen lassen, so seint sie doch von den casaken gegen gelöbnuss zweimahl geplündert undt alle die lifländische vom adel, so sie daruf funden, gefänglich behalten undt enthaupt worden.

Bei werenter belägerung hat der könig aus Polen ahn den rath undt burgerschafft zu Revell geschrieben, dass wofern sie Ihr Gn. undt die statt ihme lieffern würden, dass er ihnen alles verzeihen wolte; item das Ihre Gn. damit umbgiengen, dass sie dass geschütz zu schiff bringen undt in Deutschlandt führen lassen wolten. Ob nun wohl hiebevorn Ihre Gn. gahr wohl mit den bürgern gestandten, so seint doch uf solche schreiben die gemütter, wie alle sachen aus gewiesen, sehr verkaltet worden, ja haben sich oftmahls gefährliche undt seltzame reden verlauten lassen, haben auch uf ihren kosten ein fendtlein knecht in der statt werben undt wachen lassen.

Unter dessen ist der hertzog von Hollstein wegen mangel unterhalts, unangesehen die zeit dero bestallung nicht umbgewesen, nach Stockholm gezogen undt aldar seinen abschied genommen. In dem nun Ihre Gn. zu Revell gewesen, haben sie mit grosser mühe undt beschwerung etliche tausent thaler, wie auch etlich proviandt undt wüllentuch zue wegen bracht undt dieselbige in die drei hauptfestungen Dörpt, Weissenstein undt Parnau geschickt, undt sie uf drei mohnat versorgt undt sie fleissig zur standthafftigkeit vermanet, die reuter aber haben sich des raubs von den bauern undt under sich selbstens des hungers [halben], welches ein scharpf schwert ist, ernehren undt behelffen müssen. Sonsten sie als die jhenigen, welche die andern beschützen undt vertheidigen sollen, im grundt verderben müssen, undt ob man wohl fast alle des königs hoffe undt gütter, dass bei nahe nichts bei den festungen undt hofhaltung in Lieflandt plieben, unter die ritterschafft, damit sie sich desto besser erhalten möchte, ausgeteilt, so haben sie doch deren, die weil alles von beiden kriegenden theilen ufs euserst verderbt, beraubt undt endtlich gantz ausgebrant undt durch das misswachsent jahr zuruck gesetz[t] worden, nicht geniesen können.

Ihre Gn. hatten auch, ehe der schne undt eiss abgieng, einen anschlag uf Dünnemundt gemacht, welcher, weil da zue mahl wenig volck daruf in besatzung gewesen, vermutlich wohl angangen were, aber das volck ist hungers undt sterbens halben nicht vort zu bringen gewesen, auch der jenig, so denn anschlag angeben, plötzlich als man fortzihen wollen, verstorben.

Als der cantzler vor Felin gelegen, haben Ihrer Gn. volck, die van Dörpt einen anschlag uf Antzen mit ungefehr 500 man gemacht, in meinung dasselbig zu überraschen, welches ihnen, unangesehen es anfäncklich sehr hart gehalten undt der obrist Johann Bengtsohn (daran er hernacher zu Dörpt gestorben) darvor geschossen worden, wohl abgangen, dan ob sie wohl des morgens darvor seint abgeschlagen worden undt darüber abgezogen, so haben sie sich doch wieder umbgewent undt heimlich in den schnuren, so vorm schloss gelegen, ein flöss gebaut, undt als ein theil das hauss von vorn angegriffen, haben sich die polen, welche in die hundert starck daruf gewesen, gegen dieselbe, wie zuvor am tag geschehen, gewert, undt sich nicht vor der flöss, damit der ander theil heimlich über den wasser graben gesetzt undt den wall unversehens erstiegen,

gehüttet. Als sie nun das haus mit gewalt einbekommen, ist alles biss uf neun personen daruf nieder gehauen undt unter diesen neunnen ein vornehmer rittmeister undt leutenant, des gross cantzlers schwester sohn, gefangen worden, undt haben die soldaten sehr grosse beuth undt schöne pferdt bekommen, auch in die hundert tonnen statlichen wein undt allerhandt getränck, weil sie es nicht hinweg bringen können, uf die erdt lauffen lassen. Demnach nun der cantzler wie gemelt Felins mächtig worden, hat er sich an einen pass nicht weit von Uber Poln, die nabische brück genant, gelägert. Weil dan gedacht haus Uber Poln gegen gewalt nicht zu halten gewesen und vorlangst aus Ihrer F. D:cht befehl in brandt hat sollen gesteckt werden, haben Ihre Gn. die garnison, doch das sie ihre proviandt mit sich nehmen, ab zihen lassen, undt haben sich die knecht uf Weissenstein undt die reutter zu den andern, so noch uberig undt zwischen Revell undt Weissenstein zu felt gelegen, begeben.

Daruf der cantzler ahn Ihre Gn. eines stillstandts halben, welchen Ihre Gn. ihme ein gute zeit zuvor uf andeutung eines schreibens, so Carlen Carlessohn ahn Ihre F. D:cht gethan, zue gemuttet hette, geschrieben, vermeinent durch solch mittel Ihre Gn. zur personlichen tractation oder zum wenigsten gehn Weissenstein undt also in seine gewalt zue bringen. Ihre Gn. haben aber, als sie solches gemerckt undt den cantzler als einen alten fuchs wohl gekant, einen gesandten uf eine gewisse zeit zue ihme geschickt. Dargegen hat er auch geissler gehn Weissenstein abgefertigt, als er aber vernommen, dass Ihre Gn. selbsten nicht zur stell gewesen, hat er den tagk zerschlagen undt seine geiseler wieder abgefordert, demnach man nun so viel vermerckt, dass er gleichwohl, unangesehen Ihre Gn. nicht uf dem haus gewesen, Weissenstein belägern wollen. Dan als der obrist uf dem haus, ein engelländter, mit hundert soldaten undt fünfftzig pferdten einen unvorsichtigen ausfall auff die streiffer gethan, dieselbe biss gehn Uber Poln vervolgt undt darüber gefangen worden, hat er dem cantzler, das wenig proviandt undt volck uf der festung were, berichtet, undt dass sie sich nicht lang halten könnten und wurden, vermeldet, daruf dan der cantzlar gefast undt geschlossen Weissenstein zu belägern.

Haben derowegen Ihre Gn. zwen tage zuvor, ehe er darvor ankommen, ein deutsch fendtlein knecht, so zue Revell gelegen, undt ettliche landtsassen neben einem guten obristen, einem

spanier, Alphonso genant, so da hiebevör Ihrer Excell. graf Moritzen leutenant undt fendrich gewesen, mit etlich hundert tonnen korns, etlich tonnen pulver, getränck undt allerhandt noturfft, Gott lob, daruf gebracht, undt das vorstätgen, damit sich der feindt dessen nicht behelffen könne, in brandt steken lassen.

Als nun Ihre Gn. endlich gesehen, dass uf die vielfaltig unterschiedliche schreiben, so fast alle mahl über den andern tagk ahn Ihre F. Dicht abgangen undt darin der zustandt des landts undt kriegswesens umbstendentlich angezeigt worden, wie auch die gesandten und schickungen, welche aus mangell der mittel Ihre Gn. selbsten mit zehrung versorgen müssen, der endtsatz an volck, reuter, proviandt, munition, so da billich im Aprili oder zum lengsten Majo hette ankommen sollen, im Junio noch nicht angelant, der feindt aber seines endtsatzes täglich gewertig gewesen; wie er dan auch bei der belägerung Wittenstein etlich tausent man zum endtsatz bekommen undt also 14000 man bei einander gehabt und es endlich die besetzte stätte, des kriegs volcks im velt zugeschweigen, länger nicht aushärten können; dann die zu Dörpt 2000 soldaten so ubers jahr darin in besatzung gelegen gehalten, undt etliche bürger 50, etliche 60 undt etliche 70 knechte die gantze zeit über gespeiset, unangesehen sie selbsten wegen des misswachsenden jars, undt weil beide kriegende theil alles verderbt, nicht viell zum besten gehabt undt über dieses ein zimliche summa gelts ufbringen müssen, auch eine grosse anzahl der bürgerschaft, wie auch zue Parnau, da nuhr noch 15 uberig plieben, gestorben; undt dan Ihre Gn. kein einigen soldaten mehr bei sich, undt wegen mangell mittell, weil sie all ihr ketten und kleinodien den soldaten zum besten versetzen müssen, keinen unterhalt gehabt, auch vier mohnat über die versprochene zeit aus guten willen im landt plieben, undt darneben erfahren, das hertzog Carlen in kurtzer zeit über die see in Deutschlandt gehn Stralsondt, dahin landtgraf Moritz und andere fürsten kommen solten, zihen würdte, undt also die wiederkunfft und der endtsatz desto ungewisser were, hergegen aber der feindt jhe länger je mehr gestärckt würde, in dem er in erfahrung bringen möchte, dass die 1000 pferdt, so hertzog Frantz von Sachsen zum endtsatz vorm winter bringen sollen, wie auch die tausent englischen, deren man stündtlich gewertig, aus mangel gelts und schiff [Nb.] nicht vorhanden, zu welchem dan auch nicht

wenig geholfen, dass die gemüter der bürger zue Revell durch das schreiben, welches der könig in Poln ahn sie gethan, dermassen verendert worden, dass sie sich gahr verdächtig undt wieder wertig erzeigt, eigene soldaten angenommen undt auch umbs gelt dem kriegsvolck die handt nicht mehr bieten wollen undt sich sehr gefährlicher reden, sintemahl man ihnen hiebevordas ihrige mit gewalt aus den heusern nehmen undt under die soldaten austheilen müssen, vernehmen lassen, dahero sie auch zue keinem geben oder schantzen, unangesehen es mit geringen unkosten hette können verricht werden, verstehen wöllen; dan als Ihre Gn. unter andern wohl meint vorgeschlagen, dass sie ihren hafn, welchen der feindt sonst leichtlichen einnehmen könnte, zu schützen, undt damit die reuterei, welche noch uberig, wie auch das bauers volck, so mit ihrem vihe in grosser anzahl dahin wichen, sicher vor der statt liegen undt ihr vorwacht undt mauer sein könnten, von thumb ein klein lauf graben mit einer redutten oder kleinen schantzen biss in die see, wie auch von der leimporten biss in die see (welches alles durch den gemeinen man in einem tagk hette geschehen können) machen lassen, haben sie solches, unangesehen es ihr bestes gewesen ware, gantz undt gar abgeschlagen undt selzame reden darbei gefürt; so hatten auch Ihre Gn., wie oben gemelt, kein einzigen soldaten mehr, sintemahl das fendtlein, so darin gelegen, gehn Wittenstein geschickt worden, sondern auch der wall undt pollwerek uf dem schloss gegen das landt zu, ahn welchem ort man gantz gedeckt biss an die festung kommen können, ist also gethan gewesen, dass man, weil dasselben kein graben vorhanden gewesen, wan man gewölt, ohne einige leiter den wall uf unndt abgehen können; wie dan oft die soldaten, so des nachts uf der wacht gestanden, ihrer noturfft nach von der festung etlich mahl hinaus undt wieder hinein gangen undt Ihre Gn. kaum so viel erhalten können, dass nur ein kleiner zaun, damit das vihe nit uff undt ablieff, gemacht worden were, undt hetten also leichtlich hundert man den wall ahnlauffen undt erobern undt sich also auch der gantzen statt, ehe man mit der unwilligen burgerschaft uf die bein kommen mögen, durch diss mittel mächtigen können; in ansehung wer das schloss einhalt, derselbig wegen der situation, wan er schon gar schwach ist, der statt meister sein kan; darneben auch der hunger undt mangell in allen sachen uber handt genommen, also dass, wan die van Dantzig undt

Lübeck, welche doch Ihre F. D:cht vor dero feindt hielte, nicht die zufuer ahn saltz, korn undt maltz gethan hetten, die noth noch grösser gewesen, sintemahl der gemein man aus dem moss in den morassen undt schelen von den bäumen, welche sie klein zerstoßen, brot gebaken, dessen auch Ihre Gn. umb hierausen zu zeigen mitbracht, derenthalben Ihre Gn. Ihrer F. D:cht zu unterschiedlichen mahln zum höchsten geraten undt gebetten, dass sie die seefarth, in ansehung dieselbe das beste kleinoth, dardurch Liflandt, Schweden undt Finnlandt müsten erhalten werden, were, freihalten wolten, undt das exempel mit den holländern, wie sie es mit Spanien halten, angezogen, aber ver[ge]blich [Nb.]; welches alles Ihre Gn. dem statthalter, landträten undt burgemeistern in der statt der lengte nach angezeigt undt ihnen die gefahr, deren man sich wegen des ausspleibendten endtsatzes zue besorgen, umbstendtllich zue gemuth gefürt undt zu bedencken anheimb gestellt, weil man sehge, dass die schreiben undt schickungen [Nb.] wenig verfangen, auch graf Moritzen des statthalters eigene leibguardi uf dem schloss hungers stürben undt ahn statt der gewehr, welche sie vor proviandt verkauffen musten, kolben oder grosse stecken trugen, ob es nicht besser, das Ihre Gn. in eigener persohn, weil deroselben alle gelegenheit bewust undt sie ihnen ohne das sonder mittel, welche nicht vorhanden, kein nutzen schaffen könnte, eine reiss zue Ihrer F. D:cht, ehe dieselben anders wohin zöhgen gethan, undt alles umbstendtllich demonstrirt undt mögliches fleisses befördert hetten; welchen vorschlagk sie sich dan nicht allein sehr wohl gefallen lassen, sondern auch beklagt, dass es ihnen leidt, dass sie Ihre Gn. nicht eher, als sie es hiebevorn begehrt, hetten zihen lassen.

Ehe Ihre Gn. aber aus Liflandt gezogen, haben sie sich wie in der zeit zu vor zum höchsten beflissen undt angelegen sein lassen, wie sie den polen eine schlacht lieffern könnten, in massen sie dan auch ein solches offtmahls mit den vornembsten kriegsbefehlhabern in beratschlagung gezogen undt allerhandt vorschlage gethan. Weil man aber endtlich so viel befunden, dass wann sich schon das gantze landt uf machte, man nicht über tausent pferdt (unter welchen nicht 300 so nutzlichen gegen dem feindt zu gebrauchen weren), wie auch nicht 500 deutsche soldaten undt tausent schweden, da man schon die festungen hart ahngriffe, zu wegen bringen, noch fuer undt proviandt halben sich acht tage im felde ufhalten konte; zu ge-

schweigen man mit keinem feltgeschütz, munitio oder schantzen zeugk im geringsten versehen gewesen; uber das, das der mehrer theil der soldaten zue pferdt undt fues ihre gewehr versetzt undt verkaufft undt viel nur brugel oder steken wie gedacht in handen gehabt undt in der statt herumb gangen, gebettelt undt vor den heusern umbs brot gesungen, dan die schwedische soldaten das gantze jahr uber nicht mehr als andert halben thaler undt ein schwedischen schafsbeltz neben etlichen mehl undt gesaltzen fleisch zu besoldung gehabt; deroewegen Ihre Gn. gegen dero willen, wie schmerzlich es deroeselden vorkommen undt oft den todt darvor gewünscht, ein solches anstehen lassen undt bedencken müssen, dass sie gegen Gott undt alle ehrliebende leuth nicht verantworten könnten, dass sie das arme volck nicht allein umb den hals brächten, sondern auch, da die schlacht misslingen solte, ein ursach des verlusts des gantzen landts sein undt die nachrede darvon tragen wurden, als wann sie leichtfertiger undt unnötiger weiss solchen hazardt ahn die handt genomen hetten.

Seint diesem nach Ihre Gn. den 20 Junij 1602 des abents zue Revell zue schiff, dahin sie von dem statthalter grave Moritzen undt der gantzen ritterschafft begleitet worden, gangen.

Zwen tage zuvor, ehe Ihre Gn. verreiset, haben die 300 pferdt, so noch uberig gewesen, 500 casaken im felt geschlagen. Als aber Ihre Gn. schon hinwegk gewesen, hat der cantzler etliche 1000 pferdt, gedachte 300 pferdt uf zu schlagen, abgefertigt. Ob sie nun wohl ihren drost darüber verloren, so seint sie doch scharmützels weiss biss uf ein viertell meil wegs ahn die statt gewichen undt sich da selbsten so lang in die nacht, biss der feindt wieder abgezogen, ufgehalten, undt ist der feindt in ihr vorig läger gerückt undt des andern tags alldar still gelegen. Als aber graf Moritz, damit das volck ufm landt gewarnet würde, das geschütz abgehen lassen, hat der feindt gemeint, weil etliche schiff ankommen waren, der endtsatz were mit ankommen undt wolte einen ausfall thun, ist deroewegen in einer flucht wieder nach Wittenstein gezogen undt allerhandt proviandt undt andere sachen in dem läger liegen lassen.

Hierneben ist zu wissen, dass so lang Ihre Gn. in Liflandt gewesen, der cantzler etlich tausent casaken gebraucht, welche keine besoldung gehabt, sondern sich von dem raub erhalten müssen undt damit ihr gantzes läger gespeist, welche so wohl ihres königs als auch des cantzlers eigene leuth neben den

ändern, damit sie, wo das gelt, frucht undt vihe were, erfahren möchten, nicht allein unerhörter tyrannischer weiss gefultert, gebrandt, waden undt brüst ufgeschnitten, sondern auch etlich tausent darüber niedergehauen, dahergegen Ihre Gn., wo den armen leuten ubermuth geschehen, nicht allein so viel möglich darvor gewesen, sondern auch etliche von dero volck darüber justificiren undt hencken lassen. Auch haben Ihre Gn. vor dero verreisen aus Liflandt neben obgedachten anordnungen alle festungen uf drei mohnat mit allerhandt noturfft so viel möglich versehen, wie auch die zeit über sie in Liflandt gewesen zu Parnau, Dörpt und Narven ahn jederm orth rings umbher innwendig der mauern ein wall geschlagen undt etlich hundert bauern, welche den ubrigen reutern streiffen helfen undt dem feindt grossen abbruch theten, uf die bein gebracht undt der gepuer verordnet.

Als nun Ihre Gn. wie gemelt zu schiff gewesen, hat sich der windt anfänglichen sehr wohl ahngelassen, des ändern tags aber ist er wieder contrari worden, also das Ihre Gn. ahn die drei wochen zwischen Revell undt Stockholm uf der see gewesen. Undt seint viel schiff undt vornehmer leuth, seiter Ihrer Gn. verreisen, nach derselben von Revell hinweg gezogen undt gleich wohl acht tage vor derselben zu Stockholm angelangt, dannen her männiglich dass Ihre Gn. mit den ihrigen wegen des grossen sturms, so sie zue unterschiedlichen mahlen gehabt, in ein unglück geraten undt im wasser umbkommen weren, gefürchtet. In massen dan auch nicht weit von Ihrer Gn. drei von Ihrer F. D:cht schiffen, so Ihrer Gn. zwischen wegens begegnet, undergangen.

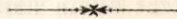
In dem nun Ihre Gn. auf halben weg in den finnischen scheren bei Körperstrom ufm ancker liegen, kombt einer vom adell, welchen Ihre F. D:cht abgefertigt, bei Ihrer Gn. ahn undt uberreicht deroselben ein credents schreiben wie auch etliche puncten, so wegen Ihrer F. D:cht bei Ihrer Gn. erwerben, deren einhalt gewesen, dass Ihre Gn. hiermit eine gewisse summe gelts, welche der vom adell bei sich hatte, zu empfangen, mit begeren dass dieselben noch etwas länger pleiben undt des endtsatzes, damit man starck im werck undt derselb albereit uf wegen were, erwarten undt dem kriegswesen weiter beiwonnen wolten. Solte von Ihrer F. D:cht ein solches, wie auch dass sie hiebevorn so lang uber die versprochene zeit verplieben undt das beste gethan, in gnaden danckbarlichen beschuldert undt

recompensirt werden. Demnach aber Ihre Gn. albereit auf halben wegk gewesen [*Nb.*], seind sie uff der einmal genommenen resolution und weg nach Stockholm verblieben [*Nb.*]. Als nun Ihre Gn. zu Stockholm glücklichen ankommen, seint dieselbe, wie man anders nicht spüren können, nicht allein bei männiglichen willkom gewesen, sondern es haben auch Ihre F. D:cht ufs neu durch dero geheime rhäte undt die fürstin, wie auch reichs rhäte undt lifländische abgesandten zue mehr mahln, dass sie noch drei mohnat pleiben undt sich wieder nach Liflandt begeben wolten, anhalten lassen, mit vorgeben, dass so wohl die schweden als finnen wie auch lifländter kein ander kriegshaupt als Ihre Gn. [*Nb.*] begeren, noch Ihrer F. D:cht aus dem reich Schweden endtraten wolten; was aber hiebevorn vor mängel gewesen, dass dieselbe nicht allein ergäntzet undt remedirt, sondern auch Ihrer Gn. vielfaltige mühe statlich, dass sie sich dessen zu bedancken haben mochten, recompensirt werden solte, dessen sich aber Ihr Gn. mündtlich bedanckt undt sich darüber entschuldigt undt zum höchsten darvor gebetten, auch sich nicht allein uf das jhenige, was sie derentwegen zu viell mahlen geschrieben, referirt, sondern auch schriftlichen dero motiven undt wie gleichwohl menschlich darvon zu reden jetziger zeit dem landt vermutlich zu helfen uberreicht. Welches aber, so viel man gespürt, nicht viel geholfen, da nicht des andern tags darnach Ihrer Gn. herrn vatters undt anderer schreiben, wie auch Ihr Churfl. Gn. zu Heidelbergk abgesandter Henrich von Schwerin, fanth zu Heidelbergk undt churfl. rhat, welcher neben dem churfl. abmanungs schreiben auch einen mündtlichen befelch ahn Ihre F. D:cht hatte Ihre Gn., weil dieselbe noch in churfl. pfaltzischen bestallung gewesen, abzufordern, ankommen were, undt ob wohl Ihre F. D:cht nichts desto weniger bei gedachtem gesandten durch dero hofcantzler undt geheime rhäte, dass Ihre Gn. (welches Ihre F. D:cht bei Ihrer Churfl. Gn. zu verantworten gedachten) noch drey mohnat eingehen wolten, angehalten, hat doch derselbe zur antwort geben, was gestalt van Ihrer Churfl. Gn. er derenthalben eigentliche instruction undt befelch hette, darüber nicht schreiten, viel weniger dargegen handeln dörfte.

Daruff dann Ihre F. D:cht endlich meines gnädigen herrn abzugk gewilligt undt nicht allein damit gnedig zu frieden gewesen, sondern auch Ihrer Gn. neben einer vererten guldenen ketten etliche commissiones ahn chur undt fürsten, wie auch

die Herrn Statten ufferlegt undt undter andern dahin vermöcht, dass sie sich neben gedachtem churfl. pfälzischen undt fürstlichen hessischen gesandten Otto van Starschedell (welcher auch der zeit in Sweden gesandts weis verschickt war) der lübeckischen handtlung, ob sie die zwischen Ihrer F. D:cht undt der stat schwebende irrungen beilegen konten, under fangen haben [Nb.]. Daruf Ihre F. D:cht Ihrer Gn. zu dero reiss nicht allein dero kriegsschiff eins mitgegeben, sondern auch ahn die churfl. Pfaltz, landtgraven Moritzen zue Hessen, undt die Herrn Statten, wie auch dero herrn vattern geschrieben undt sich dinsten halben desselben bedanckt, nichts mehr begerent, als dass es Ihrer Gn. gelegenheit gewesen länger zu pleiben. Die zeit uber Ihre Gn. im Liflandt undt Schweden gewesen, seindt sie so wohl von denen vom adell als kriegs undt gemeinen mann sehr geliebt, wie auch von schweden, finnen undt lifländern geehrt undt respectirt worden [Nb.].

Ihrer G. abzug von Stockholm in Teutschland betreffent, seindt dieselbe den 23:ten augusti anno 1602 zu Stockholm uffgewesen und daselbsten zu schiff gangen. Weil aber der wind nit fügen wolle, seindt sie 4 ganzer wochen nicht ohne grosse gefahr wegen der unterschiedlichen stürmen uff der see gewesen, dann der wind Ihrer G. schiff an einen sehr gefährlichen orth, eine insul in Dennemarck, Bornholm genant, getrieben, das sie an die 14 tagen uff ancker gelegen, daselbst nicht weit von Ihrer G. 2 schiff wegen des überauss grossen sturmbs gar undergiengen. In deme Ihre G. daselbsten liegen, ist deroselben grosse ehr von dem königl. dennemarckischen statthalter uff gemellter insul widerfahren, dann Ihre G. er nicht allein uff das schloss Hammersshausen zu gast gebetten und uff jagwerck und fischereyen geführt, sondern auch allerhand proviant, welche eben zum höchsten von nöthen thete, und wildpret uff das schiff verehrt. Endtlichen seindt Ihre G. mit Gottes hülff und halbem wind gehn Wissmar und also uff Rostock kommen, daselbsten sie sich mit etlich wenig personen zu land begeben und uff gutschen nach Lübeckh gefahren und das meiste gesind uff dem schiff, welches gleichwol eine stundt vor Ihrer G. zu Lübeck angelangt.

5-66

Kronologisk öfversikt

af innehållet i

Historiska handlingar,

till trycket befordrade af Kungl. samfundet för utgifvande af hand-
skrifter rörande Skandinaviens historia,

delarna 1—20.

- Ängsö-kronologien; anteckningar om tilldragelser under åren 1208—
1288 (7: 1).
- Handlingar angående konung Magnus Erikssons landslag (2: 1).
- Handlingar rörande dominikanerprovinsen Dacia (18: 1).
- Handlingar från fjortonhundratalet (7: 2).
- Bidrag till den katolska hierarkiens historia i Sverige 1463—1515 (8: 1).
- Vadstena klostets jordebok 1500 (16: 1).
- Anteckningar om Sten Sture den yngres släkt- och arfsförhållanden (1: 1).
- Bidrag till Olai Magni historia (12: 2).
- Anteckningar från det sextonde seklet (20).
- Undervisning om rikets ränta 1530—1533 (11: 1).
- Rusttjänsts- och andra beskattningslängder från sextonde århundra-
det (3: 1).
- Förteckning på Conrad von Pyhys tillhörigheter (1: 2).
- Inventarier öfver kungl. klädkammaren i konung Gustaf I:s tid (2: 2).
- Handlingar angående de Gustavianska arfvegodsens (1: 3).
- Konung Erik XIV:s nämnds dombok (13: 1).
- Kungl. kansliets diarium öfver ingångna skrivelser 1566 (8: 2).
- Rikshufvudboken för 1573 (12: 1).
- Johan Hands dagbok under konung Gustaf II Adolfs resa till Tysk-
land 1620 (8: 3).
- Riksrådet Gabriel Gustafsson Oxenstiernas berättelse om mötet mellan
konung Gustaf II Adolf och konung Kristian IV i prestgården
Ulfsbäck i Markaryds socken februari 1629 (8: 4).

- Hugo Grotii bref till svenska konungahuset och andra svenskar (13: 2).
 Karl XI:s bref till Nils Bielke (18: 2).
 Bidrag till konung Karl XI:s historia (1: 4).
 Brefvexling mellan konung Karl XII och rådet 1700—1715 (1: 5, 2: 3, 3: 2, 4: 1, 5: 1, 7: 3, 9, 10, 11: 2, 14, 15).
 Handlingar angående konung August den starkes utrikespolitik före hans afsättning år 1704 (19: 2).
 Karolinska officerares tjänsteförteckningar (18: 3).
 Löjtnanten Fr. Chr. von Weihes dagbok 1708—1712 (19: 1).
 Anders Pihlströms dagbok 1708—1723 (18: 4).
 Tolken Alessandro Amiras anteckningar rörande konung Karl XII:s vistelse i Turkiet åren 1709—1714 (19: Bihang).
 Kapten Jefferyes bref till engelska regeringen 1711—1715 (16: 2).
 Handlingar till konung Karl XII:s historia, däribland Utdrag ur löjtnanten H. J. Muncks dagbok 1712—1718 (4: 1).
 Rådsprotokoller angående åtskilliga märkliga befordringsfrågor under frihetstiden (3: 3).
 Handlingar till upplysning af konung Adolf Fredriks och rådets inbördes ställning efter 1756 års riksdag (1: 6).
 Handlingar angående en tvist mellan konung Adolf Fredrik och rådet i fråga om en öfverhofpredikants entledigande (4: 2).
 Bidrag till konung Gustaf III:s historia (1: 7, 2: 4, 3: 4, 4: 3).
 Handlingar angående Sveriges förhållande vid Polens första delning (5: 2).
 Anteckningar och memorial af grefve Johan Liljencrantz (8: 5).
 Fördrag mellan Sverige och Frankrike, afslutadt i Versailles den 19 juli 1784 (5: 3).
 Konung Gustaf III:s bref till friherre G. M. Armfelt (12: 3).
 Dagboksanteckningar för åren 1786—1792 af Carl Gustaf Nordin (6).
 Handlingar angående 1789 års riksdag (5: 4).
 Tronföljarvalet 1810 (17).

-
- Förteckning öfver handskriftsamlingen på Brokind (3).
 Förteckning å pergamentshandlingar i Säfstaholms arkiv (4).
 Förteckning öfver pappershandskrifterna på Säfstaholm (7).
 Förteckning öfver Bielkeska arkivet på Tureholm (1).
 Förteckning öfver handskriftsamlingen på Wiks sätesgård i Upland (4).
-

Hist
Su.
Saml

ANTECKNINGAR

FRÅN

DET SEXTONDE SEKLET

UTGIFNA

AF KUNGL. SAMFUNDET FÖR UTGIFVANDE AF HANDSKRIFTER
RÖRANDE SKANDINAVIENS HISTORIA

HÄFT. 1

HISTORISKA HANDLINGAR DEL. 20 N:O 1

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1904

ATTORNEYS

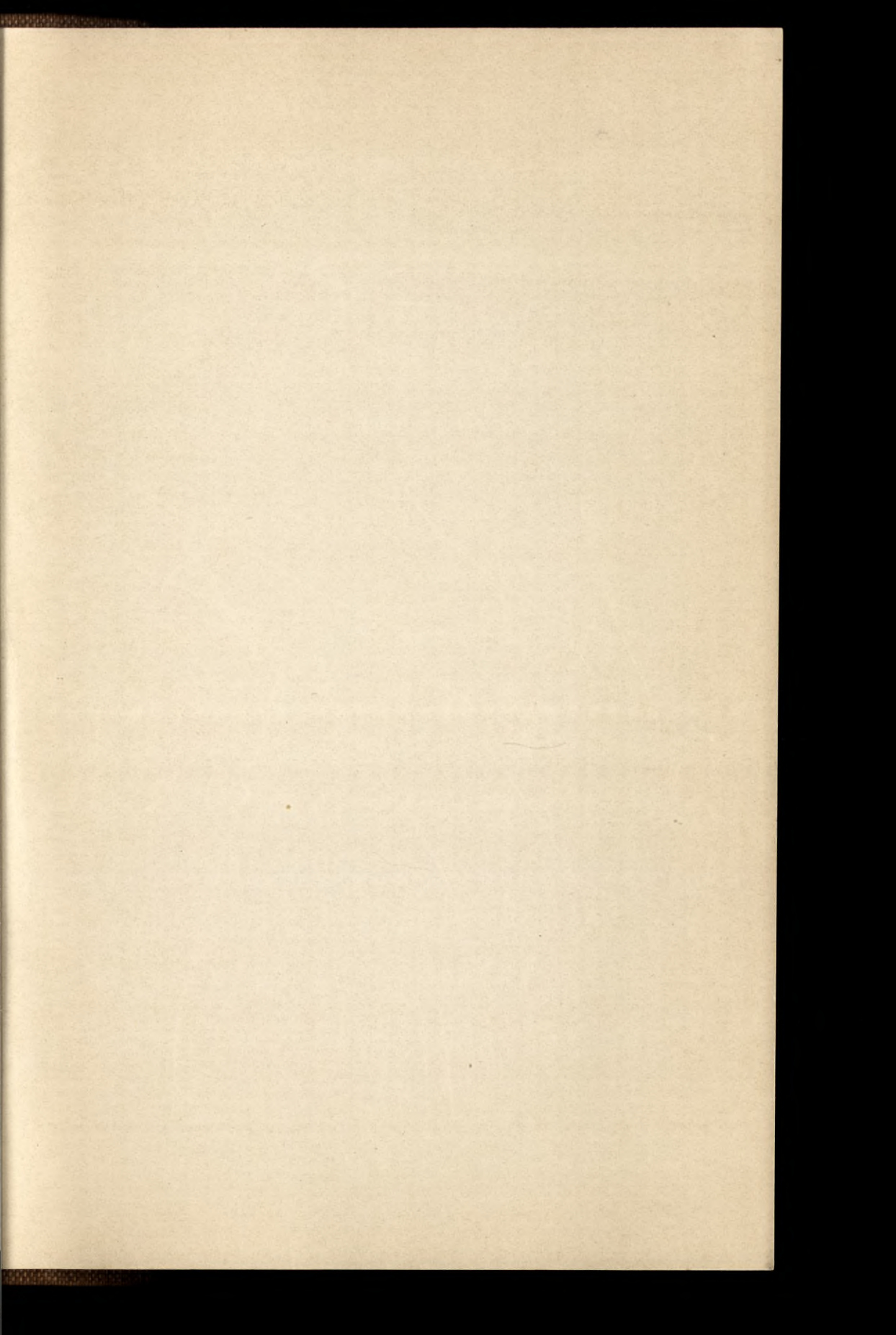
DISTRICT OF COLUMBIA

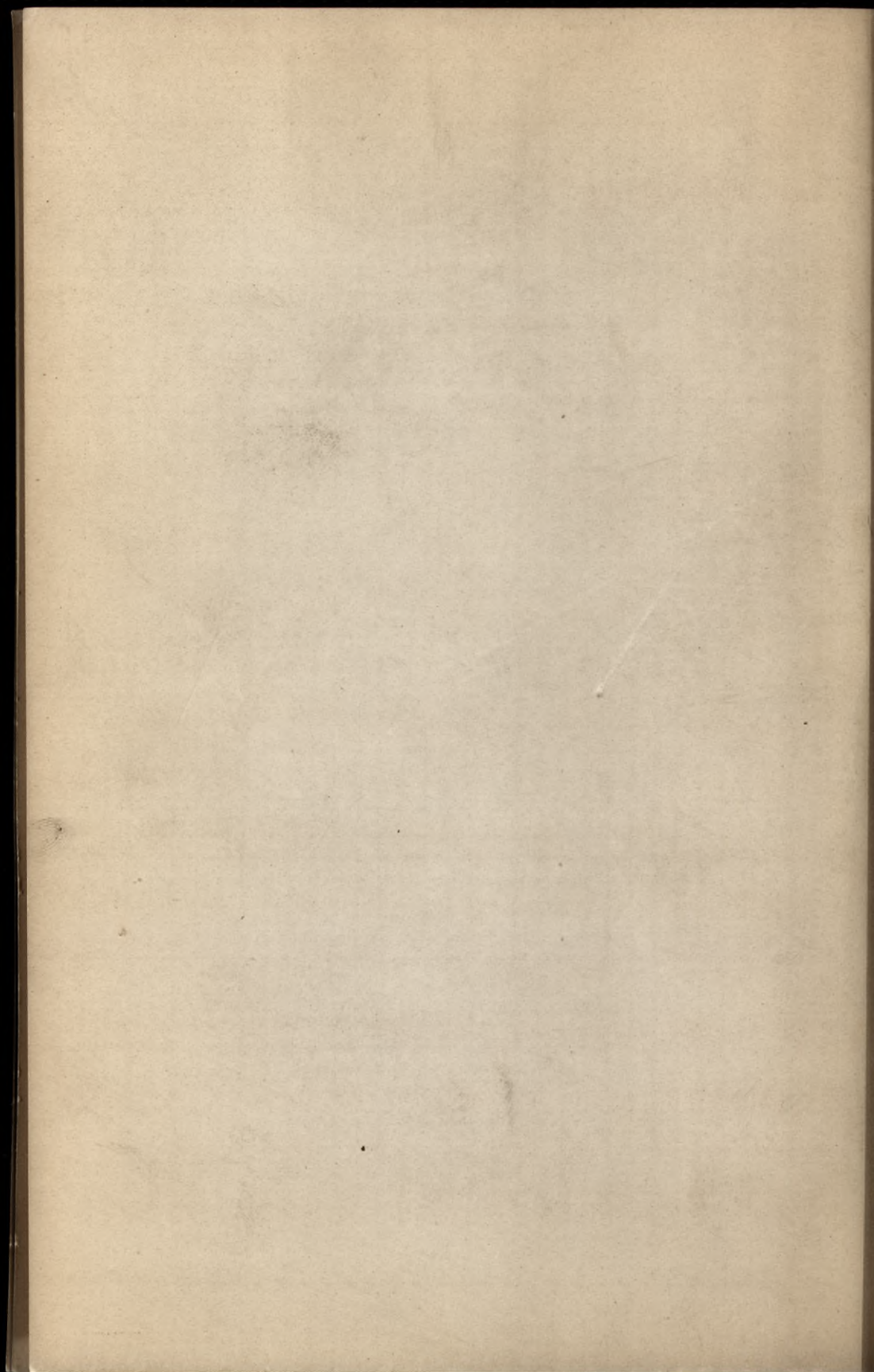
IN SENATE

THE DISTRICT OF COLUMBIA

REPORT

OF THE

Hist.
Sv.
Saml.

ANTECKNINGAR

FRÅN

DET SEXTONDE SEKLET

UTGIFNA

AF KUNGL. SAMFUNDET FÖR UTGIFVANDE AF HANDSKRIFTER
RÖRANDE SKANDINAVIENS HISTORIA

HÄFT. 2

HISTORISKA HANDLINGAR DEL. 20 N:O 2

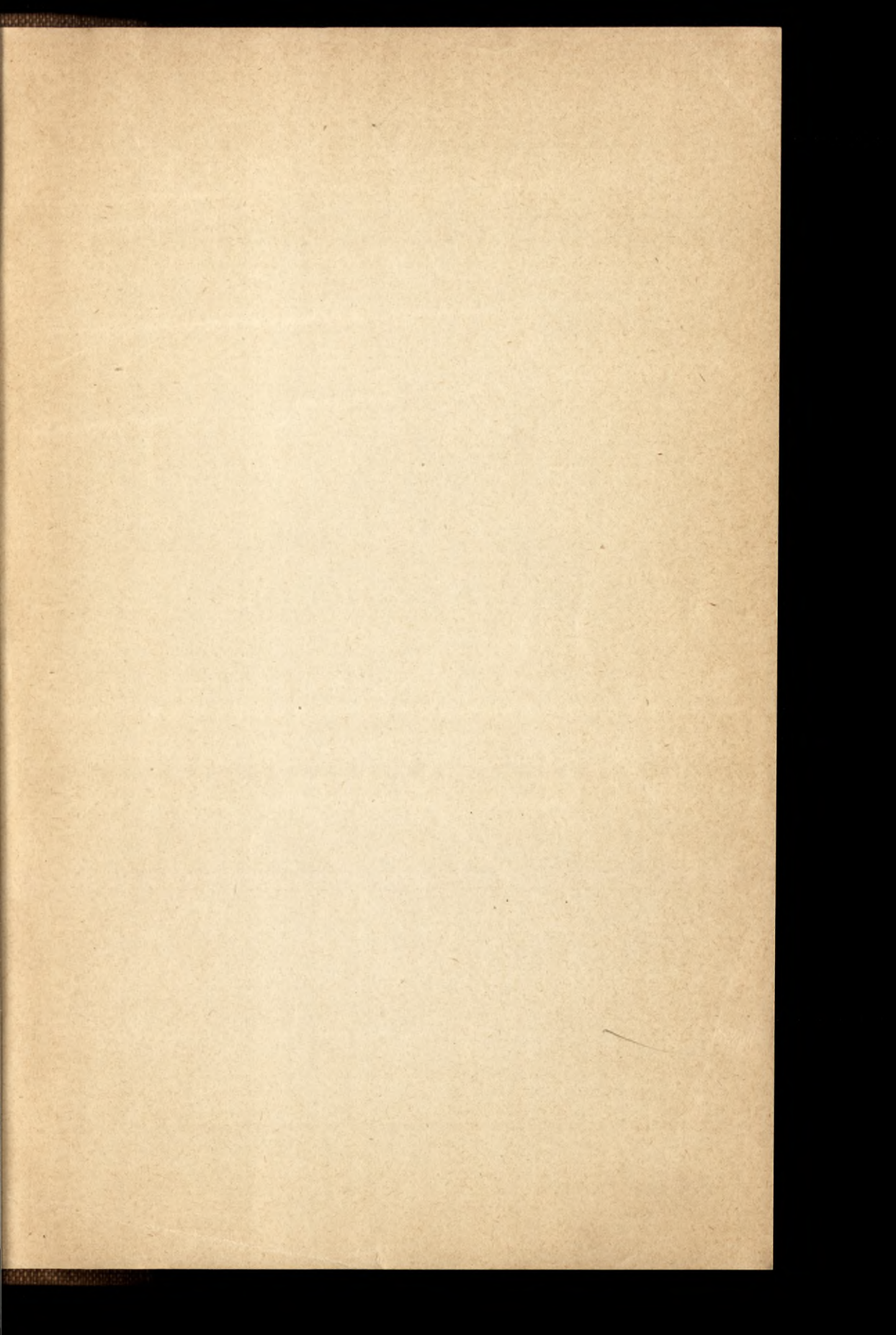
STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1905

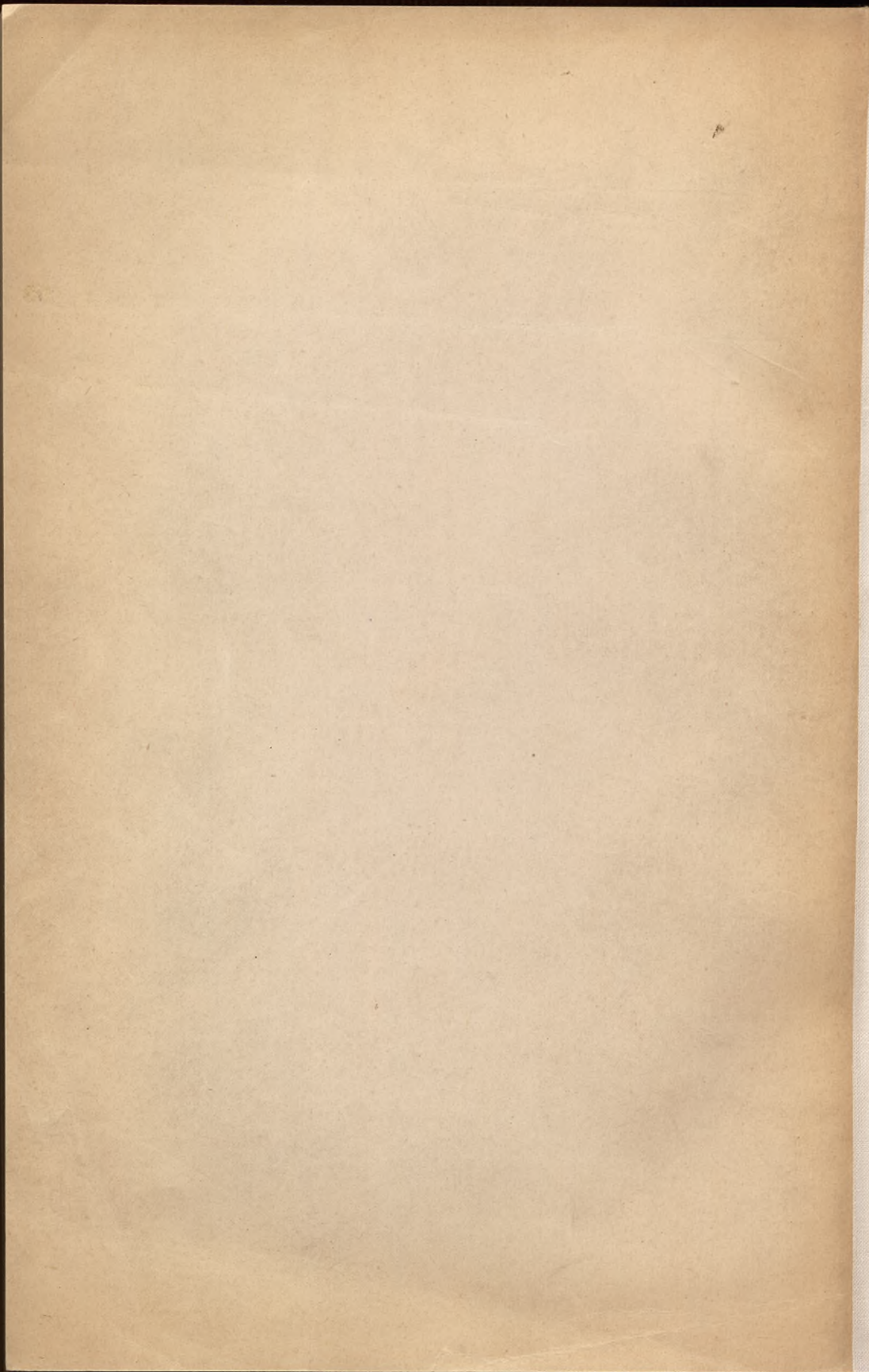
Pris: 7 kr. 50 öre.

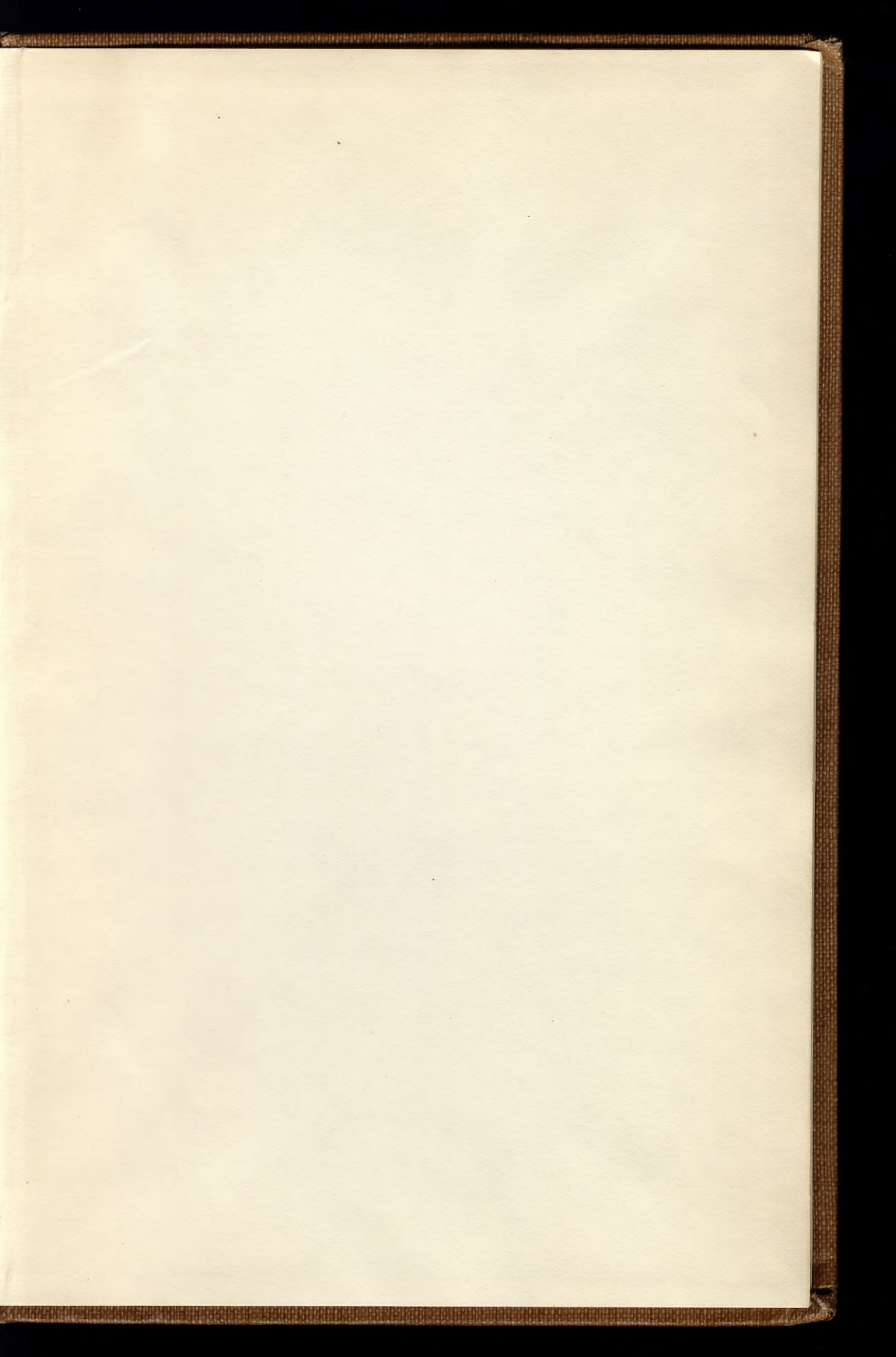
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

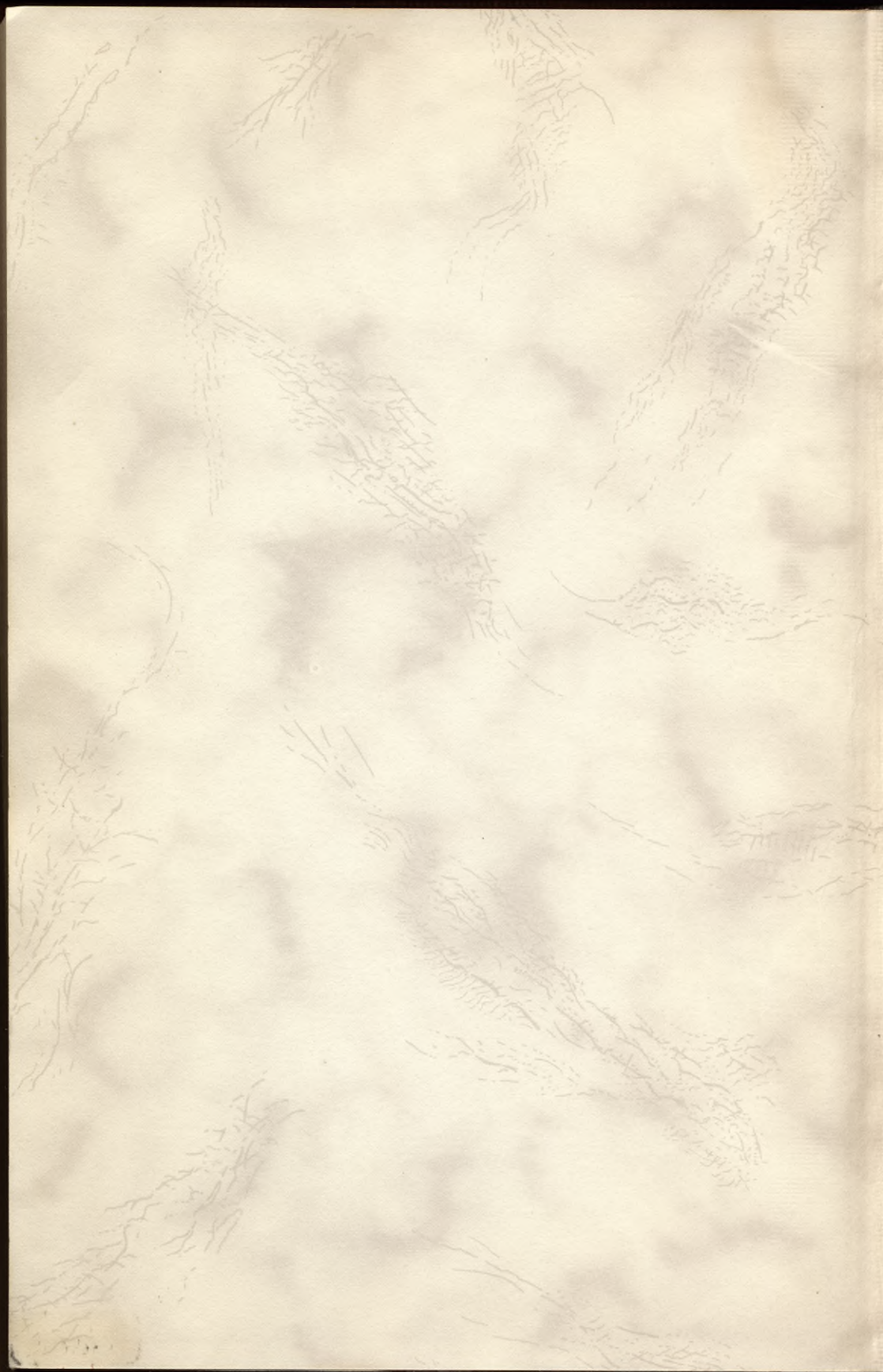
THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

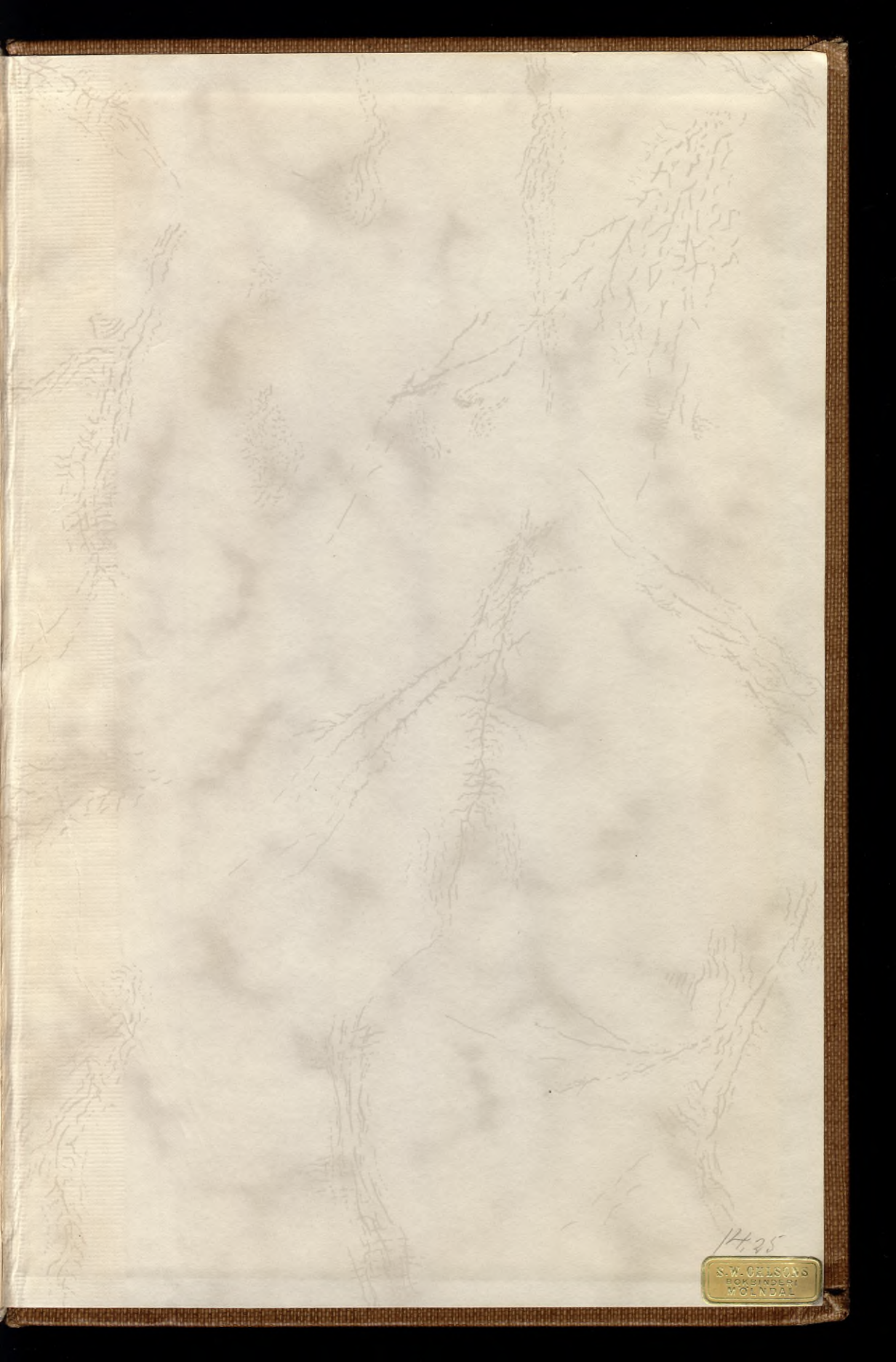
CHICAGO, ILLINOIS

1425

S.W. OELSON'S
BOOKBINDERY
WOLNBAL

